This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

## Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

## About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER SEPTIMVS

Tu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix,
aeternam moriens famam, Caieta, dedisti;
et nunc servat honos sedem tuos ossaque nomen
Hesperia in magna, siqua est ea gloria, signat.
at pius exequiis Aeneas rite solutis,
aggere composito tumuli, posquam alta quierunt
aequora, tendit iter velis portumque relinquit.

**TESTIMONIA.**

AENEIDOS VII. 1 sq. anon. de nom. 52 p. 140 Endl. 1 Probi ars minor 667 Priscianus 1033 P. de XII vers. Aen. VII 135 'tu q.' Probi inst. I 6, 2 'tu q. l. n.' Probi inst. I 10, 2 Servius Aen. I 290 ecl. VI 1 'Aeneia n.' Charisius 245 Diomedes 455 P. 3 Servius Aen. III 319 VI 152

**VARIA LECTIO.**

Aeneidos VII. 1 QV$^{o}$QVE *P* aene$^{i}$a *c* 2 AETERNA *M* FAMAMMORIENS *Pγ* cageta *b* 3 ſerua$^{l}$ *c* tu$^{v}$oſ *c* TVVS *ceteri* 4 HESPERIA$^{I}$N *P* Eſperia in *c* SIGNANT *MPγ*1 5—9. 10—30 *F* 5 Ad *b*1 peuſ *γ*1 EXEQVIIS AENEAS *FPb* exſequiiſ aeneaſ *γ* ex$^{ſe}$quiiſ aeneaſ *c* AENEAS EXEQUIIS *M* AENEAS EXSEQVIIS *R* 6 poſquã *b*1 POSTQVAM *ceteri* 'quierunt: *Hebrus* quierant *legit*' *Servius* (*sic Lips. Paris.*, hebrius *Regin.* Acron Helenus *Parrhasius epist. qu.* IV): *cf.* IV 523, *contra* VI 102. 226. XI 300 7 PORTVS *Pγ*: *cf.* III 10. 124. 289 *et* III 219. 254. 382 IV 612 V 32. 57. 813 VI 366 VII 22 reliquit *cm*

NTLD
[Ribbeck]
Virgil

NTLD
[Ribbe
Virgi

# P. VERGILI MARONIS

# OPERA

RECENSVIT

**OTTO RIBBECK.**

---

**VOL. III.**

AENEIDOS LIBRI VII—XII.

LIPSIAE.

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXII.

C. D.

# P. VERGILI MARONIS

# AENEIDOS LIBRI VII—XII.

RECENSVIT

OTTO RIBBECK.

LIPSIAE.

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXII.

LIPSIAE TYPIS B. G. TEVBNERI.

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER SEPTIMVS

---

Tu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix,
aeternam moriens famam, Caieta, dedisti;
et nunc servat honos sedem tuos ossaque nomen
Hesperia in magna, siqua est ea gloria, signat.
at pius exequiis Aeneas rite solutis,
aggere composito tumuli, posquam alta quierunt
aequora, tendit iter velis portumque relinquit.

---

TESTIMONIA.

AENEIDOS VII. 1 sq. anon. de nom. 52 p. 140 Endl. 1 Probi ars minor 667 Priscianus 1033 P. de XII vers. Aen. VII 135 'tu q.' Probi inst. I 6, 2 'tu q. l. n.' Probi inst. I 10, 2 Servius Aen. I 290 ecl. VI 1 'Aeneia n.' Charisius 245 Diomedes 455 P. 3 Servius Aen. III 319 VI 152

---

VARIA LECTIO.

AENEIDOS VII. 1 QVQVE (o supra) *P* aenea (i supra) *c* 2 AETERNA *M* FAMAMMORIENS *Pγ* cageta *b* 3 ſerua' *c* tuoſ (v supra) *c* TVVS *ceteri* 4 HESPERIAIN *P* Eſperia in *c* SIGNANT *MPγl* 5—9. 10—30 *F* 5 Ad *bl* peuſ *γl* EXEQVIIS AENEAS *FPb* exſequiiſ aeneaſ *γ* exquiiſ (fe supra) aeneaſ *c* AENEAS EXEQUIIS *M* AENEAS EXSEQVIIS *R* 6 poſquã *bl* POSTQVAM *ceteri* 'quierunt: *Hebrus* quierant *legit*' *Servius* (*sic Lips. Paris.*, hebrius *Regin.* Acron Helenus *Parrhasius epist. qu.* IV): *cf.* IV 523, *contra* VI 102. 226. XI 300 7 PORTVS *Pγ*: *cf.* III 10. 124. 289 *et* III 219. 254. 382 IV 612 V 32. 57. 813 VI 366 VII 22 reliquit *cm*

adsuetae ripis volucres et fluminis alveo
aethera mulcebant cantu lucoque volabant.
flectere iter sociis terraeque advertere proras
imperat et laetus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
expediam et primae revocabo exordia pugnae.
tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella,
dicam acies actosque animis in funera reges
Tyrrhenamque manum totamque sub arma coactam
Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo,

---

TESTIMONIA.

34 'aethera mulcebant cantu' schol. Lucani IV 643 Servius Aen. IV 524 37 'nunc . . . Erato' schol. Hor. serm. I 5, 53 40 'et . . . pugnae' Servius Aen. VII 481 41 'tu v. t. d. mone' Probi inst. I 7, l. 4 Servius Aen. II 122 43 sq. 'totam . . . Hesperiam' Arusianus p. 261 L. 44 sq. 'maior . . . moveo' Donatus ad Ter. Andr. prol. 4 'quoniam, ut Mantuanus vates praedixit excelsus, maius opus moveo, maiorque mihi rerum nascitur ordo' Ammianus Marcellinus XV 9

---

VARIA LECTIO.

33 ATSVETAE *M* ADSVAETAE *F* ADSVETAE (E *alt. semieras.*) *P* Aſſuetae (ſ *pr. corr. ex* d, *ut vid.*) *b* Aſſuetae *c* 34 aequora (aecora?) *testatur Servius Aen.* IV 524 aera *Wakefieldus: ita Ovidius Fast.* I 155. *Non offendit Lachmannus Lucr.* 300 $^{m}$ulcebant *b* canto$^{v}$ *b* lu$^{co}$ *γ* lo$^{v}$co *c* 35 socios *Mentel. pr. m.* 1, *aliquot Pieriani* atuertere *b*1 36 ſucce.dit *b* 37 '*hinc est sequentis operis initium; ante dicta enim ex superioribus pendent' Servius. Hoc septimi libri initium esse voluit Peerlkampus. Integrum folium incipit in R.* *erato — rerum R* ERATO (E *m.* 2 *corr. ex* A *erasa*) *F* QUAE (E *add.*) *P* tempora, rerum Quis *Peerlkampus:* tempora rerum *coniungit M et Servius* 38 LATIOR *F* antico *c* *fuerit — classem R* STATVS *P* 39 AVSON*iis — oris R* excercit' *c* ADPVLIT *F* 40 R*evocabo — pugnae R* $^{PVGNe}$BELLA *M* 41 *deest in textu, add. in mg., ubi haec nunc legi possunt:* EMTUDIUAMONEDICAM // RIDA BELLA *M* di$^{u}$a *b* MON*e — bella R* MONEODICAM *F* dic *bis Voss. alt.* 42 A*nimis — reges R* funere *c* 43 Tyrrenam *c* MANV*m — coactam R* COACTA *FP* 44 Eſperiam *c* MAIORRER*um — ordo R*

maius opus moveo.
rex arva Latinus et urbes
iam senior longa placidas in pace regebat.
hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
accipimus, Fauno Picus pater isque parentem
te, Saturne, refert, tu sanguinis ultimus auctor.
filius huic fato divom prolesque virilis
nulla fuit primaque oriens erepta iuventa est.
sola domum et tantas servabat filia sedes,
iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia. petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens, quem regia coniunx
adiungi generum miro properabat amore;

---

TESTIMONIA.

46 'longa . . . regebat' Servius Aen. IV 229 VII 601 48 sq. 'Fauno . . . auctor' Servius Aen. XII 820 49 'tu . . . auctor' Nonius 417, 25 Servius ge. I 27 Philargyrus ge. IV 319 50 sq. Claudius Sacerdos I 180 'filius . . . nulla' Nonius 303, 33. 455, 29 51 'prima . . . est' Servius Aen. X 333 52 Nonius 387, 24 Servius Aen. VI 402 'et . . . sedes' Servius Aen. II 711 V 30 ge. IV 459 53 Arusianus p. 246 L. 56 sq. 'quem . . . amore' Servius Aen. XII 34

---

VARIA LECTIO.

45 MALVS *M*1 MO*veo* — *urbes R* MONEO REX (NE *m.* 2, N *corr. ex* V, X *corr. ex* T *ut vid.*) *F* ARVA (V *corr. fort. ex* C *vel* B) *F* 46 SENIOR — *regebat R* pla.cidaſ *γ* placidoſ *c*1 populos *Servius Aen.* IV 229 I$\overset{N}{\text{M}}$ (*corr. m. rec.*) *F* 47 HVNC (H *m. rec. corr. ex* N) *F* FAVN*o* — *marica R* nym$\overset{h}{\text{pa}}$ *b* MA$\overset{V}{\text{RI}}$CA (I *m. ant. add.*) *P* morica *c*1 48 F*auno* — *parentem R* PICUS (U *corr. ex* I *ut vid., suprascr.* V *vel* Y) *F* 49 SATURNE (S *ex corr., pr. m. non liq.*, S *sup.*) *F* R*efert* — *auctor R* 50 FA*to* — *virilis R* DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIUUM *FMγbc* 51 PR*imaque* — *est R* quae *b*1 52 *et* — *sedes R* TANTA[S] *M* 53 IA‾ *R* VIRO*iam* — *annis R* iam plenis] INPLENIS *P* 54 FILLAM (L *alt. corr. ex* I) *M* e magno *tacitus Lachmannus ad Lucr.* IV 1151 *Magno* — *petebant R* PETEBANT *P* 55 *ausonia* — *pulc*HERRIMVS *R* ante omnes p. unus *Moret. sec.* 56 *turnus* — *potens*QVEM *R* coni$\overset{n}{\text{u}}$x *bc* CONIVX *R* 57 *adiungi* — *pro*PERABAT *R*

set variis portenta deum terroribus opstant.
laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
sacra comam multosque metu servata per annos,
quam pater inventam, primas cum conderet arces,
ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
huius apes summum densae (mirabile dictu),
stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,
obsedere apicem, et pedibus per mutua nexis
examen subitum ramo frondente pependit.
continuo vates 'externum cernimus' inquit
'adventare virum et partis petere agmen easdem
partibus ex isdem et summa dominarier arce.'
praeterea, castis adolet dum altaria taedis
et iuxta genitorem adstat Lavinia virgo,

---

TESTIMONIA.

59 'laurus erat t. m.' Servius Aen. XI 547 'tecti m.' Arusianus p. 247 L. 60 Nonius 349, 17 'laeta comam' schol. Hor. carm. I 21, 12 'multos . . . annos' Servius Aen. II 715 61 sq. Servius Aen. VII 136 63 Arusianus p. 248 L. 66 'et . . . nexis' Arusianus p. 256 L. 71 'adolet . . . taedis' Nonius 58, 28. 247, 33. 440, 7

---

VARIA LECTIO.

58 SED *FPγbc* *sed R* *variis — te*RRORIBVS *R* po$^{r}$tenta *b* OBSTANT *FMRγb* $^{o}$abstant *c* 59 *laurus — p*ENETRALIBVS *R* penetra.libuſ *b* penetrabilibuſ *c*l 60 *sacra — me*TV *R* sacra] laeta *schol. Hor.* coma *χ, Nonius* SERUAT$^{λ}$ *M* 61 *quam — pri*MAS *R*

62 *ipse — sacra*SSE *R* ſa$^{r}$ca$^{ſ}$re (ſ *m.* 2 *sup.*) *c* 63 *laurentis — posuisse R* Lauren.tiſ *b* laurenteſ *χ, Arusianus* 64 *huius — mirabi*LE *R* H$^{v}$iuſ *c* $^{SUM}$TALAMUM *M. Reciperem* thalamum, *valde commendatum ge.* IV 189 *et Aen.* VII 97, *nisi eodem et fortasse maiore etiam iure pro docta glossa haberi posset.* dictum *γ*l 65 *stridore — a*ETHERA *R* VECTAI (I *vel* E *add.*) *P* 66 *obsedere — mutu*A *R*

67 *examen — frondente R* 68 *continuo — cernim*VS *R* Co$^{n}$tinuo *b*

69 *adventare — a*GMINE *R* Atuentare *b*l PARTIS (I *corr. in* E) *M* parteſ *b* 70 *partibus — domi*NARIER *R* HISDEM (H *m. rec. add.*) *P* $^{ſ}$idem *γ* hiſdem *c* 71 *praeterea — alta*RIA *P* adolet cum *Nonii p.* 247 *et* 440 *ω*, 58 *Leid.* adoletque (adolet quom?) *p.* 58 *Wolf.*
72 *et — lavi*NIA *R* Ut *c*l*χ* .iuxta *γ*

visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
*atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
regalisque accensa comas, accensa coronam
insignem gemmis, tum fumida lumine fulvo
involvi ac totis Volcanum spargere tectis.
id vero horrendum ac visu mirabile ferri:
namque fore inlustrem fama fatisque canebant
ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
at rex sollicitus monstris oracula Fauni,
fatidici genitoris, adit lucosque sub alta
consulit Albunea, nemorum quae maxima sacro
fonte sonat saevamque exhalat opaca mephitim.

---

TESTIMONIA.

74 schol. Veron. 97, 7 K. 76 'tum ... fulvo' Servius Aen. II 683 82—84 'lucos ... fonte manat' schol. Hor. carm. I 7, 12 82 sq. 'lucos ... Albunea' schol. Hor. carm. I 7, 1 schol. Veron. 97, 4 84 'saevamque ... mephitim' Priscianus 757 P. Arusianus p. 233 L. schol. Persii III 99 'exhalat o. m.' Eutychius II 8

---

VARIA LECTIO.

73 LONgis — *ignem R* CONPRENDERE *Pybc* 74 *ornatum — cremari R* FLAMMA (M *m. rec. add.*) *P* ELAMMA (*i. e.* E *corr. in* F) *M* 75 Regaleſ *b* ACCENSACOMAS *R* ACENSACOMAS *P* acenſacomaſ *γ* acenſacoronam *γ* 76 ſamida *γ* 77 involvi, atque omnem flamma crepitante cremari Ornatum, ac totis Volcanum spargere tectis *huc transpositis v.* 74 *elementis Peerlkampus. Mihi quoque v.* 74 *sic positus suspicionem movet: ut duplicem poetae manum agnoscere mihi videar, qui cum primum v.* 74 *conclusisset descriptionem, eandem postea v.* 75—77 *amplificare, v.* 74 *autem deleri voluerit.* tutiſ *b*1 VVLCANVM *Pybc* 78 Id (I *m.* 2 *in ras.*) *b* Hoc *cm* orrendum *c* fere *c*1 79 CANEBANT (CAN *in ras.*) *R* 80 SED *M* ſed *m. ant. in mg. add. c* pondendere *c*1 81 AD *Pyb*1 ſolicituſ *γ* MONETRIS *M* montriſ *b* 82 FATIDIC·:·I *M* a.dit *c* 83 ſacrũ *ut vid. b*1 84 SONAT (T *in ras.*) *R* manat *schol. Hor.* SAEVAM (SAE *in ras.*) *R* seram *Arusiani cod.: cf.* 16 SAEUUM *Mb*1. *Huc spectat Servius* 'mephitis *proprie est terrae putor* ... *alii* Mephitin *deum volunt Leucotheae conexum* ... *alii* Mephitin *Iunonem volunt' adnotans.* EXALAT *M* exalat *γ* opece *γ*1 opace *γ*2 MEPITHIM *M* MEIFITIM (I *pr. corr. in* E) *P* mefitim *γbc* MEFITEM *R* mefitin *Witt.* mephitim *testatur Priscianus.*

'heus! etiam mensas consumimus' inquit Iulus,
nec plura adludens. ea vox audita laborum
prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
eripuit. pater ac stupefactus numine pressit.
continuo 'salve fatis mihi debita tellus
vosque' ait, 'o fidi Troiae salvete penates:
hic domus, haec patria est. genitor mihi talia namque
(nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
accisis coget dapibus consumere mensas,
tum sperare domos defessus ibique memento
prima locare manu molirique aggere tecta.
haec erat illa fames; haec nos suprema manebat,
exiliis positura modum.

---

TESTIMONIA.

116 Sergius 1852 P. Pompeius 349 L. Servius Aen. I 321. 735 'heus e. m.' Probi inst. I 9, 7  117 sq. 'laborum . . . finem' Nonius 407, 8  120 'salve . . . tellus' Servius Aen. VIII 291  122 'hic . . . est' Servius Aen. I 380  122 sq. 'genitor . . . reliquit' Servius Aen. V 47  123 Servius Aen. I 188  128 sq. Servius Aen. III 395  128 Arusianus p. 246 L.  'haec . . . fames' Probi inst. I 4, 14. 24

---

VARIA LECTIO.

116 conſumpſimuſ *ut vid. c*1 conſumı..muſ *c*2  ·I·ULUS *M* *iulus R*  117 alludenſ (l *pr. in ras.*) *b*  LABORV*m R*  118 primam] PRIMA *R* primum *Menag. pr.*  LOQVEN*tis ab ore R*  119 ac] ET *R* NVMIN*e pressit R*  NVMINE (V *corr. in* O) *M*  120 *tellus R*  121 VOSQ·ACT *R* Voſ a$^{q;}$git *c*  O$^{/}$ *M*, o *suprascr. γ*  P*enates R*  122 hic patria eſt *c*  GENI*tor — namque R*  122 *sq.* TALIANAMQ·// NUNC REPETO· *M*, *unde* talia namque, nunc repeto, *Wagnerus.* talia (namque nunc repeto) *Fabricius*  123 Nu$^{n}$c *c*  ANCISES *P*  A*rcana reliquit R*  archana *bc*  reliquid *b*  '*nusquam legimus, quod Anchises praedixerat fame in Italia laboraturos Troianos' Servius*  124 aDL*itora vectum R*  litto$^{ra}$ *c*  uictum *b*1  125 Acceſſiſ *γ*1 Occiſiſ$^{A}$ (A *atramento p. m.* 2) *b*  AMBESIS *R*: *cf.* III 257  CO*nsumere mensas R*  126 domuſ c1  D*efessus — R*  defeſſuſ (ſ *pr. in ras.*) *b*  127 *prima locare R*  128 *hae*CERAT *R*  SVPPREMA *Pγ* ſupraema *b* MANEBAN̄ *R*: *cf.* VI 84  129 exiliis *Goth.*, *quod commendaverat Burmannus conl.* II 780  EXITIIS *MPγbc* *exiti*IS *R*  MÐODVM *P*

quare agite et primo laeti cum lumine solis
quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
vestigemus et a portu diversa petamus.
nunc pateras libate Iovi precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.
sic deinde effatus frondenti tempora ramo
implicat et geniumque loci primamque deorum
Tellurem nymphasque et adhuc ignota precatur
flumina, tum Noctem Noctisque orientia signa
Idaeumque Iovem Phrygiamque ex ordine matrem
invocat et duplicis caeloque ereboque parentis.
hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto
intonuit radiisque ardentem lucis et auro
ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
diditur hic subito Troiana per agmina rumor

---

TESTIMONIA.

131 'quae . . . homines' Nonius 318, 3 Cledonius 1923 P. 133 'nunc p. l. I.' Isidorus orig. VI 19, 32 Donati ars III 6, 2 Pompeius 468 L. Beda de trop. 380 C. 'pateras l. I.' Philargyrus ge. IV 54 134 'et . . . mensis' Arusianus p. 259 L. Servius Aen. I 706 136 sq. 'genium . . . Tellurem' Servius Aen. IX 53 139 'Iovem . . . matrem' Macrobius Sat. III 1, 2 139 sq. 'Phrygiam . . . invocat' Servius Aen. V 773 142 Probi inst. I 4, 17 144 Donatus ad Ter. Phorm. V 7, 30 Servius Aen. VIII 132

---

VARIA LECTIO.

modom (v supra) *c* 130 *qua*RE *R* 131 *q*QAE *R* quive] quae *Nonii exempl.* 132 *ve*STIGEMVS *R* 133 *nu*NC *R* LABATE (l supra) *P* libata *c*1 praecibuſ *γ* 134 *anchi*SEN *R* Anchiſem *b* 135 *sic dein*DE *R* timpora *c*1 lauro, *in mg. m.* 2 ł ramo *c: cf.* V 539 lauro *Menag. alt.*, *χ* 136 *implicat et g*ENIVM (ENIV *in ras.*) *R* 137 *tellurem ny*MPHAS *R* ATHVC *Pγ* 138 *flumina tum R* NOCTI *R*, *quod pro dativo accipiendum sit.* noctu *Vossius* 139 *idaeumque iove*M *R* Ideũ *c* ſhrigiam *b* 140 *invocat et duplic*IS *R* DVPLICIS (I *pr. m.* 2 *add.*) *P* EREBOQ· (Q· *in ras.*) *R* hereboq; *c* PARENTIS *Pγbc*1 PARENTES *MRc*2 141 *hic — omn*IPOTENS *R* om̃pſ *c* 142 *intonuit radiis*-*q*VE *a*RDENTEM *R* 143 *ipse — ost*ENDIT *R* MANVM *M* AB ·AETH*RE (*corr. m. ant.*) *R* ab ae&ere (h supra) *γ* hab&here *c* 144 *diditur — troian*A *R* DIDITUR· *M* Deditur *γbc*, *Servii Aen.* VIII 132 *Regin.*

LIPSIAE TYPIS B. G. TEVBNERI.

ardua cernebant iuvenes muroque subibant.
ante urbem pueri et primaevo flore iuventus
exercentur equis domitantque in pulvere currus
aut acris tendunt arcus aut lenta lacertis
spicula contorquent cursuque ictuque lacessunt:
cum praevectus equo longaevi regis ad auris
nuntius ingentis ignota in veste reportat
advenisse viros. ille intra tecta vocari
imperat et solio medius consedit avito.
tectum augustum ingens, centum sublime columnis,
urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
horrendum silvis et religione parentum.
hic sceptra accipere et primos attollere fasces
regibus omen erat, hoc illis curia templum,
hae sacris sedes epulis, hic ariete caeso
perpetuis soliti patres considere mensis.

---

TESTIMONIA.

161 'muroque s.' Arusianus p. 259 L. schol. Lucani VI 530 Servius Aen. III 292 IV 598 VI 222 X 797 162—165 'ante ... contorquent' Augustinus de gramm. 2013 P. 162 sq. 'ante ... equis' Servius Aen. IX 606 162 'et ... iuventus' Isidorus orig. IX 3, 37 165 'cursuque i. l.' Arusianus p. 244 L. 170 Diomedes 498 Asper 114, 17 K. 'tectum a.' Servius Aen. XI 235 171 Diomedes 498 'Laurentis r. P.' Servius Aen. VII 678 172 Servius Aen. VI 10 173 sq. Servius Aen. XI 235 174 'hoc ... templum' Servius Aen. IX 4 176 Servius Aen. I 79. 214. 637. 708

---

VARIA LECTIO.

161 MVROS *R* muro *testantur Arusianus*, *schol. Lucani*, *Servius: cf.* IX 371 subibant, at ppinquant *γ: cf.* VIII 101 XI 597. 621 163 EXERCETVR *P* exerc[n]&ur *γ* domant[it] *c* 164 TENDUNTUR *M* 165 ictum *b*1 166 AVRES *Rb* 167 Nuncciuſ *c*1 in *om. b* REPORTAST *M* 168 ADDENISSE[V] *P* 169 MEDIOS[V] *M* CONSIDIT *R* 170 COLUNIS[M] *M* 171 summa] media *χ*, *Diomedes* paci *γ*1 172 religione[l] *b* relligione *c* 173 Hic[n] *γ* Hinc *bcmχ*, *Servii Regin. Lips.* (hic *Par.*) SEPTRA[C] *P* ſceptra *c* ACCIPERE·ŦET *P* 175 HAEC *R*, *quod hic onerare magis quam ornare concinnitatem versus videbatur.* ſacriſ (iſ *m.* 2) *γ* ſacri . *c*2 ſacrae (ae *in ras.*) *b* ſacrae *χ* AEPVLIS *R* 176 PERPETUI[S] *M* Perpetuuſ *γ*1 perpetuis *testatur Servius* PATRIS *R*

quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
antiqua e cedro, Italusque paterque Sabinus
vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
Saturnusque senex Ianique bifrontis imago
vestibulo astabant, aliique ab origine reges
Martiaque ob patriam pugnando volnera passi.
multaque praeterea sacris in postibus arma,
captivi pendent currus curvaeque secures
et cristae capitum et portarum ingentia claustra
spiculaque clipeique ereptaque rostra carinis.
ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
succinctus trabea laevaque ancile gerebat
Picus, equum domitor; quem capta cupidine coniunx

---

TESTIMONIA.

178 Maximus Vict. de rat. metr. VI Probi inst. I 17 2 179 sq. 'vitisator . . . senex' Servius Aen. III 165 'curvam . . . senex' Arusianus p. 261 L. 179 Macrobius Sat. VI 5, 11 'curvam . . . falcem' Nonius 329, 11. 388, 3 184 sq. Servius Aen. II 504 184 schol. Persii VI 45 Servius Aen. XI 254 'captivi p. c.' Servius Aen. VII 601 X 520 187 sq. Gellius V 8 'ipse . . . trabea' Macrobius Sat. VI 8, 1 'parva . . . trabea' Servius Aen. IX 4 188 'laeva . . . gerebat' Macrobius Sat. I 4, 13 Nonius 316, 26. 554, 8 Pompeius 227 L. Isidorus orig. XVIII 12, 3 Augustinus de gramm. 1980 P.

---

VARIA LECTIO.

177 effigiiſ *b*1 178 E *M* e *m.* 2 *sup. c, om.* χ ex *Servii exempl.* CEDRO (A *miniop.*) *M* caedro *c, Probi inst.* ſabinaſ *c* 179—194. 195—200 *F* 179 vitisatorque senex, curvam sub imagine f. Saturnus servans *Peerlkampus, cui* imagine *corruptum videtur, sed testantur Nonius* 329 *et Servius quamvis laborantes interpretando.* 180 SATUR NUS (*m.* 2 *sup.*) *F* 181 ADSTABANT *FMRγbc* ALI (*sup. m.* 2) *F* 182 *cf.* VI 660 *Aliunde inrepsisse videtur Heynio. Certe non absolvit poeta hunc locum.* QVE *F*2*PRγ*, *defensum a Wagnero lect. Verg. in Philologi suppl.* I 386 QUI *F*1*Mc* q; ui *b* pugnandi *c*1 VVLNERA *FPR γ*1*b*1*c* UOLNERI A *M* panſi, *ut vid.*, *γ*1 poſſi *c*1 186 clypei *γ* cli.pei *b* 187—191 *ante v.* 183 *retrahendos videri posse monuit Heynius* 187 *in mg.* A *F* 188 *infra, sed eisdem literis adiectus adposita in mg.* B *F* Succintuſ *b* trabe a *b* ANCILE H (*m.* 2 *sup.*) *F* anci.lae *γ* GEREBAT *P* 189 EQVvM (V *m.* 2 *add.*) *P* EQVVM *FRγbc*

aurea percussum virga versumque venenis
fecit avem Circe sparsitque coloribus alas.
tali intus templo divom patriaque Latinus
sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit,
atque haec ingressis placido prior edidit ore:
'Dicite, Dardanidae (neque enim nescimus et urbem
et genus, auditique advertitis aequore cursum),
quid petitis? quae causa rates aut cuius egentis
litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?
sive errore viae seu tempestatibus acti
(qualia multa mari nautae patiuntur in alto)
fluminis intrastis ripas portuque sedetis,
ne fugite hospitium neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haut vinclo nec legibus aequam,
sponte sua veterisque dei se more tenentem.
atque equidem memini (fama est obscurior annis)

---

TESTIMONIA.

190 'aurea p. v.' Servius Aen. IV 242 192 sq. Priscianus 1186 P. 'tali . . . sedens' Servius Aen. XI 235 197—200 Macrobius Sat. V 8, 2 199 Nonius 243, 19 Priscianus 1029 P. 200 'qualia m. m. n.' Probi inst. I 6, 3 203 'haud . . . aequam' schol. Hor. serm. I 3, 98 Servius Aen. VIII 322 204 'sponte sua' Priscianus 1020 'veteris . . . tenentem' Servius Aen. VIII 316 205 sq. 'memini Auruncos i. f. senes' Agroetius 2268

---

VARIA LECTIO.

190 'aurea coniux; *nam aliter non stat versus' Servius*, *sed* aurea virga *recte coniungit ad* IV 242: *cf.* I 698 191 CIRCE·S *P* CIRCE·I *F* circę *γ* circae *c* 192 DIVVM *FMPγbc* 194 haec *m. ant. sup. c* EL. .T *P* EDIDIT *FMRγbc* 195 DICITAE *F* muſ (nefci) & urbem *b* hurbẽ *c* 196 equora *b* 197 EGENTIS (I *corr. in* E) *P* EGENTES *FMγc* 198 TEXIT (V) *M* uixit *c*1 201—221. 222—242 *F* 201 INATRASTIS *F* 202 NEC *M* NEU (E *sup. m.* 2) *F* 203 HAVT *MP* HALIT *R* HAVD *Fγ* (h)aud *b* haud (h *m.* 2 *in ras.*) *c* uin.clo *b* nec (c *in ras.*) *b* 204 '*ac si diceret, aurei saeculi imagine vivimus' Servius*, *unde* aevi, *non* dei *eum legisse suspicatur Marklandus ad Statii silv.* III 5, 88 tenetem *b*1

Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetravit ad urbes
Thraeiciamque Samum, quae nunc Samothracia fertur.
hinc illum, Corythi Tyrrhena ab sede, profectum
aurea nunc solio stellantis regia caeli
accipit et numerum divorum altaribus auget.'

Dixerat, et dicta Ilioneus sic voce secutus:
'rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
atra subegit hiemps vestris succedere terris
nec sidus regione viae litusve fefellit:
consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
adferimur, pulsi regnis, quae maxima quondam
extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.

---

TESTIMONIA.

206 sq. 'his . . . Dardanus' Arusianus p. 251 L. 208 'quae . . . fertur' Nonius 303, 4 211 'et . . . auget' Servius Aen. VI 650 216 sq. 'consilio . . . adferimur' Arusianus p. 215 L.

---

VARIA LECTIO.

206 AVTRVNCOS *R* Aruncos *χ*, *Fabricius* (ut) in (*corr. m. rec.*) *b* 207 IDEAS *Mc* PENETRARIT *R* 208 Treiciã *b* THREICIAM *ceteri* SAMOM *M* ſamotrhatia *b* ſamotrachia *c* 209 Hic[n] *b* hunc olim *Peerlkampus* corythy *γ* coryti c TYRRENA *Fc* tyrrhaena *b* 211 E[T] (*m.* 2 *sup.*) *F* NVMEROM *P* numero *γ* ALTATRIB· *M* AUGET *FMPR* adit, al aug& *γ* addit *bc* 'addit, *auget' Servius Paris., sed in Regin. omisso* addit *literis maiusculis* auget *lemma legitur, atque in Lips. quoque manu secunda demum* addit *suprascriptum est*, *in quo num pro lemmate scriptum sit* auget, *non enotavit Thilo. Fuerunt tres lectiones:* numerum auget, numerum addit, numero addit, *quorum postrema nihil sane habet quod displiceat.* 212 Dixera[t] *b* DICTVM *M* dicto *γl* 213 GNVS *P* PENUS *M* EGREGREGIVM *F* actuſ *bl* 214 ſubeit *γ* HIEMS *Mγ* iemſ *b* tectiſ *m* 215 REGIONI *R* 216 hac *γ* anc *b* animı. ſq: (*sup. m. rec., m.* 1 animuſ) *b* URBEM (M *m. rec. add.*) *F* 217 Afferimur *c* QVEM *R* MAXIMA *FMPybc* QONDA- *M* 218 olimpu *bl*

ab Iove principium generis, Iove Dardana pubes
gaudet avo, rex ipse Iovis de gente suprema,
Troius Aeneas, tua nos ad limena misit.
quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis
tempestas ierit campos, quibus actus uterque
Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis,
audiit et siquem tellus extrema refuso
summovet oceano et siquem extenta plagarum
quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
diluvio ex illo tot vasta per aequora vecti
dis sedem exiguam patriis litusque rogamus
innocuum et cunctis undamque auramque patentem.
non erimus regno indecores, nec vestra feretur

---

TESTIMONIA.

219 Servius Aen. IV 138 'ab ... generis' Servius Aen. III 105 220 'rex ... suprema' schol. Hor. carm. I 21, 3 220 sq. 'rex ... misit' Donatus ad Ter. adelph. II 1, 42 222—227 Probus 42, 7 K. 222 sq. 'quanta ... campos' Servius Aen. XI 422 'saevis ... ierit' Servius Aen. I 566 223—226 'quibus ... Oceanus' schol. Hor. carm. II 1, 31 225—227 Priscianus 892 226 'et ... plagarum' Probi inst. I 17, 4 schol. Lucani I 531 227 'in medio ... iniqui' Nonius 378, 2 'plaga s. i.' schol. Hor. carm. I 22, 20 228 'diluvio ex illo' Nonius 203, 27 Servius Aen. I 566 229 sq. 'litusque r. i.' Nonius 325, 26. 383, 6 Servius Aen. I 540 'litus innocuum' Servius Aen. X 302 231 'non ... indecores' Alcimus Avitus epist. 51

---

VARIA LECTIO.

219 PRI[C]NIPIVM *P* 220 GAVDEAT *P* IFSE *M* ſupraema *b* 221 TROIIVS *F* LIMENA *M*1 LIMINA *F*2*M*2*PR*γ*bc* LUMINA *ut vid.* *F*1, *Zulich.* MITTIT *F* 222 IDEOS *Rc* AE[S]VIS (*sup. m.* 2) *F* emissa *Servii Aen.* XI 422 *exempl.*, *sed* effusa *testatur idem Aen.* I 566 mycenif (y *m.* 2) γ micenif *c* 224 EUROPA[E]S *M* europa. γ Europa *b*1 ADQVE *FR* CONCVRRERET *R* concur[re]rit *b* CONCVRRITVR *P*γ1 occurrerit *schol. Hor.* urbif *b*1 225 Audi[i]t *b* AVDIT *R* 226 SUM[U]MOBET *M* QV[O]AM *R* 227 QUAT[t]TUR (*s*. *m.* 2) *F* Quatuor *c* me[di]o *c* 228 'diluvio ex illo ... *alii hic distinguunt et mutant sensum, ut sit:* quos dirimit plaga solis ardentis ex quo mundus est constitutus, *hoc est* ex quo chaos esse desiit post illud diluvium' *Servius* aecora *b*1 aeq[u]ora *b*2 229 Di[ſ]. (*erasa* ſ) γ Diiſ *c* patr[i]ſ *b* 231 urā *b*

fama levis tantique abolescet gratia facti,
nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
fata per Aeneae iuro dextramque potentem
sive fide seu quis bello est expertus et armis:
multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
praeferimus manibus vittas ac verba precantia)
et petiere sibi et voluere adiungere gentes;
sed nos fata deum vestras exquirere terras
imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus;
huc repetit iussisque ingentibus urguet Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim et fontis vada sacra Numici.
. . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . .
dat tibi praeterea fortunae parva prioris

---

TESTIMONIA.

235 schol. Veron. 96, 29 K. 237 'praeferimus m. v.' Servius Aen. VII 418 238 schol. Gron. Cic. 438 Or. 239 sq. 'sed . . . suis' Servius Aen. XI 325 240 sq. 'hinc . . . repetit' Servius Aen. IV 159 VIII 13 243 sq. Claudius Sacerdos I 131

---

VARIA LECTIO.

232 tan . tiq: *b* TANTIVE *Rc* ABOLE(S)CET (*corr. m. ant.*) *R* ABOLESCERET *F* aboleſcit *c*1χ facti: *cf. Lachmannus Lucr.* 64 233 PIGEB(I)AT *M* pigebat *ad v.* 207 *relatum placuit Heinsio* 234 VIRO *P* 235 FIDES· *P* fide . *b* exp(n)tiſ *c* et *in ras. b* 237 PRAEFEREMVS *P* (QUE) AC (*corr. m. sat ant.*) *F* ET *R* UERBAPRAECANTIA (A *sec. eras.*) *M* uerba p̃cantia *b*2 VERBA PRAECANTIA (*signa* == == *m. eadem qua supra*) *F* precantia uerba *m* VERBA PRECANTV͂ *R*, *ut Statius silv.* I 4, 46 uerba p̃cantũ (ũ *m.* 2 *in ras.*) *c* uerba p̃canti. *b*1 uerba precantis *Bigot. cf. Lachmannus ad Lucr.* II 719 238 ATIUNGERE (T *corr. in* D) *M* GENTIS *M* 239 fata *sup. b* ũraſ *b* 240—242 hinc . . . Numici *aliena videntur Heynio* hi(n)c *b* 241 HVNC *R* hunc repeti iussis ingentibus *Menag. pr.* huc repetit *Servius* urget *γb* 242 Thyr(h)renum (h *pr. m.* 2 *add.*) *b* AT *Pγ* ET *R* tybrim *c* 243—263. 264—273 *F fol. LXI* 243 *Dure omitti subiectum monuit Heynius.* dat pius Aeneas *Peerlkampus. Equidem puto additurum quaedam fuisse poetam ante hunc versum.* pra&(re)ea *c*

munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
hoc pater Anchises auro libabat ad aras;
hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
more daret populis, sceptrumque sacerque tiaras
Iliadumque labor vestes.'

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
optutu tenet ora soloque immobilis haeret
intentos volvens oculos. nec purpura regem
picta movet nec sceptra movent Priameia tantum,
quantum in conubio natae thalamoque moratur;
et veteris Fauni volvit sub pectore sortem,
hunc illum fatis externa ab sede profectum
portendi generum paribusque in regna vocari
auspiciis, huic progeniem virtute futuram
egregiam et totum quae viribus occupet orbem.

TESTIMONIA.

244 'reliquias . . . receptas' Donatus ad Ter. Phorm. I 1, 12 Servius ecl. II 40 246 sq. 'hoc . . . populis' Priscianus 1212 246 'hoc . . . erat' Servius Aen. I 653 247 'sceptrumque s. t.' Nonius 397, 19 249 sq. 'Latinus, quia miratur, defixa obtutu tenet ora' Macrobius Sat. IV 1, 5 256 'portendi g.' Servius Aen. III 184

VARIA LECTIO.

244 MUNERA (A *m. ant. in ras.*) *F* re[l]liquiaſ *b* relli[q][i]aſ *c* 245 AURAS *M* a.raſ *b* 246 *om.*, *in mg. m.* 2 *add. b* 247 dare dar& *c* [S]CEPTRVM *F* Assaracique tiaras '*paulo calidiòr quis conjectare possit' Heynius.* sacerque tiaras *testantur Nonius et Servius* tyaraſ *c* 248—273 *Veron. fol.* 252 248 ueſtiſ *c*1 250 OBTVTV *PRγbc* O.TVTV *V* INMOBILIS *Pγ* immo[bi]liſ *c* 251 INTENTOS (O *corr. ex* V) *F* 252 NEC *m.* 2 *sup. R* mou[n]& *c* *priameia tantum V* 253 QVAN*tum V* conibio *c* THA*lamoque mora*TVR *V* [h]talamo *b* 254 VOLVENS [IT] (*corr. m. eadem qua* VI 591) *F* volvit Fauni *Moret. pr.* ſup *b*1 S*ortem V* 255 Hinc *ut vid. c*1 SE [DE] (*corr. m.* 2) *F* 256 R*egna vocari V* REGNA (N *m.* 2 *corr. ex* I) *F* VOCARE *M* 257 AV*spiciis hu*IC PRO — *V* PROGENIEM (I *corr. ex* T *ut vid.*) *F* proieniem *b* 258 et *om. c* TOTVM (O *corr. ex* V) *F* QVI [Ae] (*corr. m. eadem qua* 254) *F*

tandem laetus ait: 'di nostra incepta secundent
auguriumque suum! dabitur, Troiane, quod optas;
munera nec sperno. non vobis rege Latino
divitis uber agri Troiaeve opulentia derit.
ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupidost,
si iungi hospitio properat sociusque vocari,
adveniat voltus neve exhorrescat amicos:
pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
vos contra regi mea nunc mandata referte.
est mihi nata, viro gentis quam iungere nostrae
non patrio ex adyto sortes, non plurima caelo

---

TESTIMONIA.

259 'di . . . secundent' Nonius 169, 27 260 'auguriumque s.' Probi inst. I 6, 7 'augurium' schol. Veron. 96, 23 K. 261 sq. 'non . . . derit' Priscianus 646. 674. 1122. 261 'munera nec sp.' schol. Hor. I 1, 21 Lucani V 348 Servius ecl. III 74 ge. I 83 III 56 Aen. I 77. 387 VII 9 VIII 299 X 907 'non . . . Latino schol. Hor. serm. II 2, 54 263—265 'ipse . . . adveniat' Servius Aen. XII 581, item, sed om. 264 Pompeius 242 L. 263 sq. 'nostri . . . vocari' schol. Veron. 100, 14 K. 263 Priscianus de XII vers. Aen. 172 266 Nonius 370, 30 Isidorus orig. IX 3, 19 Augustinus de civ. dei V 19 schol. Lucani IX 134 Hor. carm. III 17, 9 Servius Aen. IV 320 cf. schol. Veron. 96, 25 K. 268 Claudius Sacerdos I 135 Priscianus 1120 'est mihi nata domi' schol. Lucani VII 662 269 schol. Veron. 97, 4 K.

---

VARIA LECTIO.

259 victus *Menag.* DE *R* dii *bc* vestra *χ* 260 auſpicium *Menag. pr.* 261 MVNE*ra nec sperno V* 262 *uber V* TROIAEVE *FMP*1*RVc* TROIAEQVE *P*2*γb* DERIT *FPVγ*, *Prisciani* 646 *Amien. et Halb.*, 674 *Paris. R et Amien.*, 1122 *Paris. R et Monac. m.* 2 (aderit *m.* 1 deſit 1122 *Lugd. m.* 2 *in ras.*, *et suprascr.* uel deerit *Karolir.*) DERIT (E suprascr.) *M* DEERIT *Rbc* 263 *ipse — tanta V* ñriſ *b*1 CVPIDOST *V* CVPIDO EST *FMPRγbc* cupido (*om.* est) *schol. Veron.* 264 *si — soci*VS *V* VE *FRVbc*, *schol. Veron.* 265 *adveniat voltus V* Atueniat *c*1 VVLTVS *FPRbc* EXORRESCAT (H suprascr.) (*corr. m.* 2) *F* 266 Praſ (r suprascr.) *c* *erit — tyr*ANNI *V* DEXTRA (M suprascr.) (*corr. m.* 2) *F* detegiſſe *c*1 tiranni *c* 267 *vos — nun*C *V* RIUI (eGI suprascr.) (*corr. m. rec.*) *F* REGE *M*1 manda (ta suprascr.) *b* 268 *est — iungere V* nostrae quam i. gentis *Menag. pr.* QVA *R* 269 *non — sortes V* adito *γbc* SORTIS *M* non *om. c*

monstra sinunt: generos externis adfore ab oris,
hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
et reor et, siquid veri mens augurat, opto.'
haec effatus equos numero pater eligit omni
(stabant ter centum nitidi in praesepibus altis):
omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
instratos ostro alipedes pictisque tapetis
(aurea pectoribus demissa monilia pendent,
tecti auro fulvom mandunt sub dentibus aurum),
absenti Aeneae currum geminosque iugalis
semine ab aetherio, spirantis naribus ignem,
illorum de gente, patri quos daedala Circe
supposita de matre nothos furata creavit.
talibus Aeneadae donis dictisque Latini
sublimes in equis redeunt pacemque reportant.

---

TESTIMONIA.

271 'hoc canunt Latio' schol. Veron. 97, 7 K. 272 sq. 'hunc . . . opto' Nonius 469, 12 273 'et si . . . opto' Cledonius 1916 P. 'si . . . opto' Priscianus 791 Nonius 358, 9 275 Servius Aen. VIII 662 XII 92. 543 277—279 Seneca epist. 87, 8 277 Charisius 45 P. 'instratos alipedes p. t.' de orthogr. 2803 P. 'pictisque t.' Probus de nom. 19 p. 218 Endl. 278 Servius Aen. IV 138 279 'fulvum aurum' Gellius II 26, 11 282 sq. 'quos . . . creavit' schol. Hor. serm. I 6, 77 282 'daedala Circe' Macrobius Sat. VI 4, 20 Paulus Festi 68 Servius ge. IV 179 283 Macrobius Sat. VI 6, 2 Cledonius 1886 P 285 Servius Aen.

---

VARIA LECTIO.

270 MO*nstra* — *adfore V* externi[ſ] *b* 271 *sq. cf.* 98 *sq.* 271 NOST*rum V* 272 FER*ant hunc illu*M POSCERE *fata V* ferent *Menag. pr.* 273 QVIT *FMR* au.gurat *γ* 274—280. 281—301 *F fol. LXII* 274 EQVOS (E *m.* 2 *add.*) *R* [ex] numero *c* elegit *c*l 275 STABAT *M* 276 extimplo *b* 277—645 *desunt in P* 277 ALIIPEDES *M* 279 tecti] freni *Peerlkampus* FVLVVM *FMRγbc* 280 ABS[EN]TI (*sup. m.* 2) *F* ABSENTIA *R* gemenoſ *γ*l IVGALES *FRγb* 281 e[h]terio *b* a&her[i]o *c* ſpirantib: *c*l FLAGRA[N]TIS *F*, *fortasse praeferendum: cf. ge.* II 140 282 patre *c*l patrum *Peerlkampus* CIRCAE *F* CIRCAE *Mc* 283 Subposita *γb* not[h]oſ *γb* fura[ta] *c* 284 AENEADES *R* LATINIS *R* 285 aequiſ *γ*

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
saeva Iovis coniunx aurasque invecta tenebat,
et laetum Aenean classemque ex aethere longe
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
moliri iam tecta videt, iam fidere terrae,
deseruisse rates: stetit acri fixa dolore.
tum quassans caput haec effundit pectore dicta:
'heu stirpem invisam et fatis contraria nostris
fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
num capti potuere capi? num incensa cremavit

TESTIMONIA.

XII 581 288 sq. 'laetum Aenean Siculo . . . Pachyno' Servius Aen. I 35 'prospexit longe venientem' Priscianus 1175 non addito libro: cf. XI 909 XII 595 289 Philargyrus ge. IV 293 'Siculo . . . Pachyno' Donatus ad Ter. eun. III 2, 18 Probi ars minor 736 Cledonius 1926 P. Servius Aen. VI 385 XI 262 290 Priscianus 1185 'iam fidere t.' Arusianus 230 L. 291 sq. 'stetit . . . dicta' Donatus ad Ter. adelph. I 1, 54 292 'tunc quassans c.' Servius Aen. I 127 XII 894 293 sq. 'heu . . . Phrygum' Macrobius Sat. IV 2, 2 Nonius 226, 28. 303, 32. 455, 26 293 'heu st. i.' Charisius 85 Cledonius 1895 Consentius 2026 Claudius Sacerdos I 81 Emporius rhet. p. 305 C. Servius Aen. I 626 III 94 XII 208 294—298 'num . . . quievi' Macrobius Sat. IV 2, 4 294 'num . . . campis' Emporius rhet. 305 C. 295 sq. 'num . . . viros' Macrobius Sat. VI 1, 60 295 'num . . . capi' schol. Lucani VI 198

VARIA LECTIO.

286 Haecce *c* INANCHIIS (II *in ras.*) *F* INACCHIS *R* inaciiſ *γ* referebat (t *m.* 2) *γ* .ab argiſ *γ* 287 coniux *b* coniux *c* TEBAT (*sup. m. rec.*) *R* 288 aeneam *c* cla.ſē *cl* etere *b* ' LONGE *FRybc: cf.* XI 909 LONGO *M*, *probavit post Heinsium M. Hauptius Halieut. p.* XXVII (*sed* longe *in ed. Lips.*) 289 Italiam longe prospexit *Philargyrus: cf.* VI 357 SICVLO (SICVL *in ras.*) *R* ADVSQVE *R* 'abusque *et* adusque *praepositive dicimus' Servius*, *sed hic* abusque *se legere significat ad* XI 262 PAHYNO *R* pachino *ybc* 290 'iam fidere terrae *per dativum iungendum*, *aliter non procedit' Servius.* terrae *Arusianus quoque testatur*, *sed* terra *Priscianus.* 292 Tunc *γ*, *Servii Aen.* I 128 *et* XII 894 *exempl.* hanc . . . vocem *Donatus: cf. Aen.* V 723 293 STIRPE (*lin. sup. m. rec.*) *F* votis *Schraderus* 'fatis, *voluntatibus' Servius.* fatis *testatur Nonius* 303. 455. *Indignabundam et dedignabundam Iunonem loqui tenendum est.* 294 SIGAEIS *Myc* 295 NUNC CAPTI *M*, *Mentel. pr.* non capti *Menag. pr.*, *χ*. *Scriptum erat* nun capti: *cf. Corssen de pronuntiatione linguae La-*

Troia viros? medias acies mediosque per ignis
invenere viam. at, credo, mea numina tandem
fessa iacent odiis aut exsaturata quievi,
quin etiam patria excussos infesta per undas
ausa sequi et profugis toto me opponere ponto!
absumptae in Teucros vires caelique marisque.
quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
immanem Lapithum valuit, concessit in iras
ipse deum antiquam genitor Calydona Dianae,

---

TESTIMONIA.

297 sq. 'at ... iacent' schol. Lucani IX 890 298 'odiis ... quievi' Charisius 82 anon. de orthogr. 2801 P. Arusianus p. 261 L. 299—303 'per undas ... profuit' Macrobius Sat. IV 2, 5 299 'quin ... excussos' Arusianus 228 L. Claudius Sacerdos I 74 301 Servius Aen. I 280 'absumptae in T.' Servius Aen. I 304 302 'quid vasta Ch. profuit' Emporius rhet. 305 C. 303 'Iuno ipsa conqueritur non magis quod Aeneam contigisset contra suum velle in Italiam pervenire quam quod optato potiretur Tibridis alveo' Macrobius Sat. III 1, 4 'optato ... alveo' Nonius 250, 2 304—307 Macrobius Sat. IV 5, 6 'Mars ... merentem' Priscianus 1081 interpolatus 304 sq. 'Mars ... valuit' Macrobius Sat. IV 2, 6. 5, 6 Servius ge. II 455 Aen. I 39 XII 804 304 'securi ... mei' Arusianus 263 L. Probi inst. I 6, 1 schol. Lucani VI 730 Servius Aen. I 350 305 sq. 'concessit ... Dianae' Nonius 296, 26

---

VARIA LECTIO.

*tinae* I 107 non (v̄ sup.) incēnſa *c* 296 mediaſ *b* IGNIS *F* IGNES *MRγbc*
297 AÐ (T sup.) *M* 298 ICENT *R* aut (t *m. rec. corr. in* d) *b* ⊦aud *γ*2 haut *Charisii Neap.* (aut *exc. Paris.*) HAUD *Mc* odii saturata *anon. de orthogr.* exaturata (ſ sup.) *b* quieuit *Charisii cod., anon. de orthogr.*
299 quaene *Peerlkampus, sed hoc ipsum quin est: cf.* VIII 485. quin etiam *confirmat Claudius Sacerdos* infeſtaſ *c*1 300 obponere *γ* exponere *χ* 301 Abſumtę *c* CAELIS *M* 302—322. 323—329 *F fol. LXIII* 302 SYRTIS *Rc* auſcylla *c* CARYBDIS *MR* caripdiſ *b* carybciſ (c *post. corr. in* d) *c* 304 PELAGI· *M* MEI' *M* mei *sup. b*
305 IMMANE (M sup.) *M* Inmanū *c*1 lapitū *b* laphytum *c* 306 ANTIQUA (M sup.) *M* antiquū *c* diane *γ*

quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?
ast ego magna Iovis coniunx, nil linquere inausum
quae potui infelix, quae memet in omnia verti,
vincor ab Aenea. quod si mea numina non sunt
magna satis, dubitem haut equidem inplorare quod usquam est:
flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
atque immota manet fatis Lavinia coniunx:
at trahere atque moras tantis licet addere rebus,

---

TESTIMONIA.

307 Priscianus 1081 308 'ast . . . coniunx' Macrobius Sat. IV 2, 6 309 sq. 'quae potui . . . Aenea' Servius Aen. V 791 309 'quae p. i.' Servius Aen. I 330 II 772 ecl. V 65 'infelix . . . verti' Macrobius Sat. IV 2, 6 310 'vincor ab A.' Macrobius Sat. IV 2, 6 Augustinus de civ. dei X 21 Servius Aen. I 37. 38 312—317 Macrobius Sat. IV 2, 7 (om. 314) 312 Servius Aen. I 42 313 sq. Servius Aen. VIII 40 313 Donatus ad Ter. eun. III 1, 5 Emporius rhet. 305 C. 314 sq. Servius Aen. VIII 398

---

VARIA LECTIO.

307 quo scelere *Peerlkampus* quod scelus *confirmat Servius* LAPITHIS *FRγ, Macrobius* laphitiſ *c* laphit$^{h}$iſ *b* $^{LA}$GAPITHIS *M* CALYDONE *R*, *Macrobius* CALYDON$^{A}$E *M* calydo$^{ne}$· *c* CALYDO$^{NA}$ (*sup. m.* 2) *F* calydona *γ* calidona *b* MERENTE *Rγ*2, *Macrobius* MERENTĒ *F* merente. *c*2 MERE$^{M}$NTES *M* merentem *γ*1*bc*1 'quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente? *haec est vera lectio: sic et sensus procedit, ut uterque ablativus sit. nam si* Calydona *leges*, *vitium erit nec sensus procedet' Servius.* Lapithis . . . Calydona merentem *testatur Priscianus*, *addens tamen 'sed melius hic quoque in quibusdam invenitur* Lapithis . . . Calydone merente *vel* Lapithas . . . Calydona merentem.' *Credo ipsum poetam has duas scripturas in schedas coniecisse* 308 MAGNO *M* NIHIL *F* NIHI *M* NIHIL *R* LINQRE *F*

309 quod *Menag. pr.* quae *legit Servius* POTVIT *R* UERTIM *F* 310 UINC$^{O}$AR *M* $^{A}$ENEA (*corr. m.* 2) *R* SIMEMEA *R* 311 HAUD *FMγbc* IMPLORARE *M* Q$^{v}$OD *M* uſquam~ (~ *m.* 2) *c* 312 OACHERONTA *F* 313 eſtoregniſ *cm*, *Medic. Pierii* PROHIBERE (H *in ras.*, B *corr. ex* D) *F:* providere *fuit* 314 *om. Macrobius* INMOTA *F* fatuſ *c*1 LAVINIA CONIVNX (VI *et* IACONIVN *in ras.*) *R*

315 AD *R* autque *γ* moram *Servii Aen.* VIII 398 *ex.* adde$^{re}$ *γ*

at licet amborum populos excindere regum.
hac gener atque socer coeant mercede suorum:
sanguine Troiano et Rutulo dotabere, virgo,
et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Cisseis praegnas ignis enixa iugalis;
quin idem Veneri partus suus et Paris alter
funèstaeque iterum recidiva in Pergama taedae.'

Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
luctificam Allecto dirarum ab sede dearum
infernisque ciet tenebris, cui tristia bella
iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.
odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareae monstrum: tot sese vertit in ora;
tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
quam Iuno his acuit verbis ac talia fatur:

---

TESTIMONIA.

318 Macrobius Sat. IV 2, 8 319 sq. 'nec . . . iugales' Macrobius Sat. IV 2, 8 319 'et . . . pronuba' schol. Lucani VIII 90 Servius Aen. IV 59 320 'ignes e. i.' Arusianus p. 228 L. 321 Nonius 217, 25 322 schol. Hor. carm. I 15, 16 324 Charisius 47 P. 'luctificam A.' Probi inst. I 4, 21 Charisius 93 326 Nonius 438, 22 327 cf. schol. Veron. 97, 9 K. 'odit . . . Pluton' Servius Aen. III 89 330 'quam . . . verbis' Servius Aen. VII 406

---

VARIA LECTIO.

316 AD *R* Aut *γ*1 Et *b* amborem[v] *γ* REGVM (G *in ras.*) *R* 317 hac] AT *M* mercide *b* 318 TROIANO· *M* RUTULO· *M* DOTAVERE (V *corr. in* B) *F* 319 bellu.. *b*1 bello..[na] *b*2 face. *c* 320 PRAEGNAS· *M* PRAEGNĀS *F* pregnanſ *bc* igneſ *b* enixe[a] *b* IUGALES *M* 321 SUUS· *M* 322 REGIDIUA (G *corr. in* C) *M* PARGAMA *F* 323 orrenda *γ* 324 ALLECTO· *M* adlecto *c* DEARUM[SORO] (*suprascr. m. rec.*) *M* dearum[ł ſororū] *γ* SORORVM *Rbm* ſorum[ro] *c: cf.* 327. 454 326—338 *Veron. fol.* 212 *b* 326 INSIDIE[A] (*corr. m.* 2) *F* insidiaeque *om. Nonius* corda *c* 327 ODEDERE *M* 328 TARTHAREAE[A] *R* TARTAREAE· *M* MONSTRUM· *M* 329 SAEUE *M* pululat *γ* POLLVLAT *FR* PAVLVLAT[L] *V* ORA *R* COLOBRIS *R V* 330 DICTIS *Rγ*

'hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
hanc operam, ne noster honos infractave cedat
fama loco neu conubiis ambire Latinum
Aeneadae possint Italosve obsidere finis.
tu potes unanimos armare in proelia fratres
atque odiis versare domos, tu verbera tectis
funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
mille nocendi artes. fecundum concute pectus,
dissice compositam pacem, sere crimina belli:
arma velit poscatque simul rapiatque iuventus.'

Exim Gorgoneis Allecto infecta venenis
principio Latium et Laurentis tecta tyranni
celsa petit tacitumque obsedit limen Amatae,

---

TESTIMONIA.

331 sq. 'hunc ... operam' Donatus ad Ter. adelph. II 3, 8 331 Nonius 361, 22 Probi inst. I 2, 1 Servius Aen. VI 250 'hunc ... proprium' schol. Veron. 97, 11 K. 333 sq. 'nec ... possint' Nonius 242, 10 333 'neu ... Latinum' Servius Aen. IV 283 335 Marcianus Capella V 495 337 sq. cf. schol. Veron. 97, 19 K. 'cui nomina ... artes' Nonius 354, 15 337 'tibi n. m.' schol. Hor. carm. II 13, 34 339 'sere c. b.' Servius Aen. VII 551 340 'arma ... simul' Servius Aen. VIII 5 341 Priscianus 985. 1008 Aldhelmus de re gr. et metr. in A. Mai auct. class. V 574 Servius Aen. I 689 cf. schol. Veron. 97, 24 K 343 'tacitumque o. l. A.' Servius Aen. I 502 II 255 IV 364 'tacitum obsedit l. A.' schol. Lucani VIII 171 'tacitumque o. l.' schol. Lucani IX 355

---

VARIA LECTIO.

331 H*unc* — *vi*RGO *V* PROPRIUM UIRGO· *M* LABORE *M* LABORV̄ *R* 332 HONOS· *M* ue *in ras. b* cedant *γ*1 333 LOCVS *V* nec *Nonius: fortasse fuerunt qui* ne *repeterent.* 334 AENE$^{\text{A}}$DE *M* POSSINT (I *corr. in* E) *M* possunt *Nonii Bern.* ve] q: *b* FINES *MRbc* 335 UNAANIMOS *M* una$^{\text{ni}}$meſ *b* 337 FVNEREAS INFERRE *Vm* tibi] cui *Nonius* 339—351 *Veron. fol.* 212*a*. 339 DISSICE *Rybψ* Diſſicae *c* DISICE *M* DIS$^{\text{S}}$IICE *ut vid.*, *suprascripta fortasse* S, *V* SE$^{\text{RE}}$ *R* 340 UELIT· *M* VELINT *ut vid. V* que$^{\text{ſimul}}$ rapiat (*foramine membranae orta lacuna*) *γ* 341 EXIN *R Vγ2bc*, *Priscianus, Aldhelmus* G*orgon*EIS *V* infacta *γ*1 insecta *Aldhelmus* medullis *Menag. pr.* 342 PRIN*cipio latium et V* LATIUM· *M* tiranni *c* 343 obſidit *γ*1 obſidet *b*1 amatat *γ*1

quam super adventu Teucrum Turnique hymenaeis
femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
huic dea caeruleis unum de crinibus anguem
conicit inque sinum praecordia ad intuma subdit,
quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
ille inter vestes et levia pectora lapsus
volvitur attactu nullo fallitque furentem,
vipeream inspirans animam; fit tortile collo
aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae
innectitque comas, et membris lubricus errat.
ac dum prima lues udo sublapsa veneno
pertemptat sensus atque ossibus implicat ignem
necdum animus toto percepit pectore flammam,
mollius et solito matrum de more locuta est,
multa super natae lacrimans Phrygiisque hymenaeis:

---

TESTIMONIA.

345 Servius Aen. XI 782 352 'fit . . . vittae' Servius Aen. V 269 355 'atque . . . ignem' Remmius Palaemon 1373 P. 357 'mollius . . . matrum' Probi inst. I 9, 10. 12

---

VARIA LECTIO.

344 QVM *R* S*uper* — *hyme*NAEIS *V* TEUCRUM· *M* teucrum (u *post. m.* 2) *γ* HYMENEIS *Rγ* HYMAENEIS *M* hymineiſ *c* 345 A*rdentem* — *iraeque V* ARDENTEM· *M* 346 DEA, *M* *unum* — *ang*VEM *V* 347 CON*icit in*QVE *V* CONICIT· *M* $\overset{\text{n}}{\text{Co}}$icit *c* PRAECO*rdia* — *su*BDIT *V* PR$\overset{\text{A}}{\text{E}}$CORDIA *M* INTIMA *Mγbc* mittit *Menag. pr.* 348 Quo. *b* DOMUM· *M* DOMVMETMONSTRO (ETM *in ras.*) *R* OMN*em V* om$\overset{\text{N}}{\text{ē}}$ *b* 349 IN*ter v*ESTESETLEVIA — *V* UESTES, *M* LÉUIA *M* laeuia *γ* pectora] CORPORA *R* 350 attactu (a *pr. m.* 2) *γ* *null*OFALLITQ*ue furentem V* 351 VIPEREAM SPIRANS *MV* *fit* TO*rtile collo V* fi$^{t}$ *b*2 fa *b*1 tortile (l *m.* 2) *γ* 352 ING$\overset{\text{N}}{\text{E}}$S (N *m.* 2 *sup.*) *R* longa *γ*1 longe *c* taenia (t *m.* 2) *γ* TENIA *M* tenea *b*1 tenuia *c* 354 ĪAC *M* dum *suprascr. γ* LUES· *M* luceſ *b*1 VNO *R* 356 CONCEPIT *R: cf.* IV 502 XI 369 pectora *c*1 357 LOCUTA *Mγ*1 358 NATA *Rγ*2*b: cf.* 398 lacrimis *Mentel. pr.* frygiiſ *c* HYMENEIS *R* HYMAENAEIS *M*

'exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
o genitor, nec te miseret gnataeque tuique?
nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
perfidus alta petens abducta virgine praedo?
an non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor
Ledaeamque Helenam Troianas vexit ad urbes?
quid tua sancta fides? quid cura antiqua tuorum
et consanguineo totiens data dextera Turno?
si gener externa petitur de gente Latinis
idque sedet Faunique premunt te iussa parentis,
omnem equidem sceptris terram quae libera nostris
dissidet, externam reor et sic dicere divos.
et Turno, si prima domus repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres mediaeque Mycenae.'

---

TESTIMONIA.

359 Macrobius Sat. IV 3, 7 Emporius rhet. 304 C. Asper iun. 1726 P. Servius Aen. XII 15  360 Probi inst. I 6, 2 'nec . . . tuique' Arusianus 246 L.  362 Servius Aen. X 774  363 sq. Donati ars III 6, 2 Beda de trop. 386 C. schol. Hor. carm. III 3, 25 IV 9, 16  363 Diomedes 460 P. Isidorus orig. II 30, 7 Servius Aen. IX 144  368 'Fauni . . . parentis' Nonius 365, 2  371 sq. Servius Aen. VI 88  'et . . . pater' schol. Hor. carm. II 3, 20  372 Servius Aen. VII 791

---

VARIA LECTIO.

359 EXULIB·NE *M* EXVLIBVSVE *R*  exulibus ducenda datur '*nonnulli' Pieriani: cf.* VI 84  360 ʹO· *M*  ᵍnatae *γ* natae c gnati *Probi inst.*  361 *om., in mg. m.* 2 *add. b*  miserae *Venetus*  prim.. *c1* primum *χ*  RELINQ(v)ET *M* relinquit *c2*  362 a(b)ducta *c* abrepta *Rottend. sec., Servii Aen.* X 774 *Voss., Regin.* (obducta *Paris.*)  363 ANNON *M, Diomedes, Isidori ed. pr.* ATNON *Rγ, Donati cod., Isidori ω* (ut non *Gud.* 4), *schol. Hor.* Acnnon (c *m.* 2) *b* Adnon (d *corr. in* t) *c*  'at non sic Phrygius: *legitur et* annon sic, *sed hoc absolutum est. si autem* at *legeris, copulativa particula est ad ornatum solum pertinens' Servius.* a! non *olim conieci.*  PHRYGIVS (HRYG *in ras.*) *R* PHYGIOS *M* prygiuſ *γ1* frygiuſ *γ2*  LACAEDEMONA *MR*  364 LAEDEAM *R* ledeam *γ*  ʰelenam *γ*  troianuſ *b1*  365 QUIT *M*  ſc̃a *c*  quit *γ*  iura *Parrhas. Ven.*  366 quid consanguineo *Servii in lemmate Regin. Lips.*  367 Sic *ut vid. γ1*  369 Q(v)AE *M*  370 Desid& *c*  DICERE *Rbc* P(D)OSC(I)ERE *M* dicere, at poſcere *γ: cf.* 272 VIII 512  371 *sine interp. M*  372 ACRISEUS *M* acriſ.iuſ *γ* acri(ſi)uſ *b*  pater *Oudart., schol. Hor.*  my.cenae *γ* micenae *c*

His ubi nequiquam dictis experta Latinum
contra stare videt penitusque in viscera lapsum
serpentis furiale malum totamque pererrat,
tum vero infelix, ingentibus excita monstris,
immensum sine more furit lymphata per urbem.
ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
quem pueri magno in gyro vacua atria circum
intenti ludo exercent (ille actus habena
curvatis fertur spatiis; stupet inscia supra
inpubesque manus, mirata volubile buxum;
dant animos plagae): non cursu segnior illo
per medias urbes agitur populosque feroces.
quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
maius adorta nefas maioremque orsa furorem
evolat et natam frondosis montibus abdit,
quo thalamum eripiat Teucris taedasque moretur,

---

TESTIMONIA.

378 sq. Probus de nom. 23 p. 219 Endl. 378 'ceu q. t.' Cledonius 1923 'torto . . . turbo' Charisius 48. 117 P. exc. Charis. 550, 16 K. (101 Endl.) anon. de orthogr. 2803. 2804 Beda de metris 2348 P. 'verbere torto' Diomedes p. 315 P. 379 sq. 'vacua . . . ludo' Servius Aen. IV 82 380 'ludo e.' appendix ad Probi art. min. 26 p. 440 Endl. 382 'volubile b.' Priscianus 640 383 'dant a. p.' Probi inst. I 17, 4 schol. Persii III 51

---

VARIA LECTIO.

373 *sq. om., imo mg. m.* 2 *add. b* 373 NEQUIGQUAM *M* 374 ſtare (ſ *m.* 2) *γ* 375 furiade *γ*1 per . errat *γ* 376 ingentibuſ excita, *suprascr.* at magniſ exercita *γ: cf.* V 779 377 immensum *proposuit Heynius.* IMMENSAM *Rγ* INMENSAM *Mbc* incensam *Burmannus* limphata *c* *Totum versum spurium habet Peerlkampus* 378 condam *γ* toto (r *supra*) *γ* tortus *Charisius* 117 volitans *om. Charisius, Beda, inc. de orth.* 2803 379 giro *c* 380 EXERCUENT *M* hebena *c*1 HABENIS *R* 383 plage *γ* ſenior (g *supra*) *γ* 384 q: *sup. b* FEROCES *M*2*Rγbc* FEROCIS *M*1 385 SILUIS (A *supra*) *M* ſiluiſ (a *m. ant.*) *c* NOMINE *R* bachi *bc* 386 Manuſ *γ*1 adhorta *b*1 adorsa *m* EXORSA *R* ausa *Schraderus* *Hunc quidem versum abesse malim.* 388 qui *Hamb. alt.* talamum *b* ERIPIAT TVCRIS (E *supra*) *M* thedaſ *b* ve *malebat Schraderus*

'euhoe Bacche' fremens, solum te virgine dignum
vociferans, etenim mollis tibi sumere thyrsos,
te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
fama volat, furiisque accensas pectore matres
idem omnis simul ardor agit nova quaerere tecta:
deseruere domos, ventis dant colla comasque
pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas.
ast aliae tremulis ululatibus aethera complent:
ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
sustinet ac natae Turnique canit hymenaeos,
sanguineam torquens aciem, torvomque repente
clamat 'io matres, audite, ubi quaeque, Latinae:
siqua piis animis manet infelicis Amatae
gratia, si iuris materni cura remordet,
solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.'

---

TESTIMONIA.

389 sq. 'euhoe . . . vociferans' Charisius 214 389 'euhoe B. f.' schol. Hor. carm. II 11, 17 391 'sacrum . . . crinem' Servius Aen. II 684 399 sq. 'torvum . . . matres' Servius Aen. XII 95 'torvumque r. c.' Donati ars III 2, 2 Servius Aen. I 251 V 19 ge. III 28 'torvum clamat' Diomedes 401 Cledonius 1922 Servius Aen. II 32 III 68 400 'o matres . . . Latinae' Priscianus 1060 P. (interpolatus) 'io matres Latinae' Terentianus Maurus 532 'io matres audite' schol. Hor. carm. IV 2, 49 401 sq. 'si . . . gratia' Servius Aen. XII 57 403 Nonius 390, 22 schol. Hor. carm. III 14, 8

---

VARIA LECTIO.

389 euhye *schol. Hor.* BACCHAE *M* bache *bc* 390 etenim] ſuadet *Menag. pr.* molleſ *b* 391 luſtra$^{re}$ *b* choro *χ* CHORO *M* CHOROS *Rbc* choruſ, u *corr. in* o, *γ* 392 furiuſ *cl* accen$^{r}$ſa *c* pectore$^{a}$ *b* pectora *clχ* 393 omneſ *γb* 394 domuſ *γlc* 396 *et* 395 *transposuit Peerlkampus* 396 $^{h}$aſtaſ *γ* 395 ALLAE *M* illae *probavit Peerlkampus* VLVLANTIBVS *R* conplent *γ* 397 mea$^{di}$ſ *c* fraglentem *γl* 398 ac] hac *c* HYMAENEOS *M* himeneoſ *b* 399 TORUUM *Mγbc* 400 ·IO *M* $^{io}$ *b* AVDITE (E *m.* 2 *add.*) *R* ubicumque *Menag. pr.*, *χ* 'ubi quaeque L. *pro* quaecumque; *potest tamen hic* ubi *pro* ubicumque *accipi' Priscianus interpolatus* 401 infeliceſ cl amate *γ* 402 cu.ra *b* 403 CRINALES *Rbcl* quatite *Schraderus*

talem inter silvas, inter deserta ferarum,
reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi.

Posquam visa satis primos acuisse furores
consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
Acrisioneis Danae fundasse colonis,
praecipiti delata noto. locus Ardea quondam
dictus avis (et nunc magnum manet Ardea nomen,
set fortuna fuit): tectis hic Turnus in altis
iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Allecto torvam faciem et furialia membra
exuit, in cultus sese transformat anilis;
et frontem obscenam rugis arat, induit albos
cum vitta crinis, tum ramum innectit olivae;

---

TESTIMONIA.

405 Servius Aen. V 792  409 'audacis ... muros' Servius Aen. IV 615  410 Diomedes 423 Priscianus 584 Probi inst. I 14, 2 'Acrisioneis D.' Charisius 2 Marius Victorinus 2471. 2474  412 cf. schol. Veron. 97, 33 K.  415 'Allecto t. f.' Probi inst. I 4, 6  416 'in ... aniles' Arusianus p. 265 L.  417 'et ... arat' Nonius 204, 27 'frontem ... arat' Macrobius Sat. VI 6, 6 schol. Hor. carm. IV 13, 11 epod. 8, 4  417 sq. 'induit ... crines' Priscianus 1205 Consentius 2055  418 'tum ... olivae' Servius Aen. VIII 128

---

VARIA LECTIO.

404—416 *Veron. fol.* 215 *b*  405 REGINA *R*  ALLECTO, *M* ſtimulı.ſ (*m.* 1 *fort.* ſtimuloſ) *γ*  ba$^{c}$chi *b*  undique Bacchi *expellit Peerlkampus*  406 Poſquã *c*  pluſquam (*i. e.* posquam) *Menag. sec.* POSTQVAM *MRVγbc*  uiſa. *c*  408 HINC. *M*  fulvis *Menag. pr.* furvis *Heinsius: cf.* VIII 369  409 re$^{v}$tuli *b*  410 FVND*ass*E *V*  coloneſ *b*1  411 PRECIPITI *M*  notho *c*  condam *c*  412 MANET $^{TE}$ *Vγbc* MANET *M*  TENET *R*  'retinet *quidem nomen adhuc*' *schol. Veron.* A*rde*A *V*  NOMẼ *M*  $^{no}$men *b*  413 SED *RVγbc*  *fuit V*  tectis hic] HICTECTIS *V*  414 MEDIA *Rγ*1  nigram *γ*1  N*igra carpebat n*OCTE *V*  415 ALLECTO· *M*  Alecto *c*  FAC*ie*M *V*  416 cultus *Arusianus* VVLTVS *MRVγbc*  TRANFORMAT *V*  tranſform& *c*1  ANILES *Mγbc*  ANIL.S *V*  417—429 *Veron. fol.* 215 *a*  417 OBSCE*na*M *V*  418 crin$^{i}$eſ *γ*  crineſ *bc*  $^{ī}$nectit *γ*

fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos
et iuveni ante oculos his se cum vocibus offert:
'Turne, tot incassum fusos patiere labores
et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
rex tibi coniugium et quaesitas sanguine dotes
abnegat, externusque in regnum quaeritur heres.
i nunc, ingratis offer te, inrise, periclis;
Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.
haec adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
quare age et armari pubem portisque moveri
laetus in arva iube, et Phrygios qui flumine pulchro
consedere duces pictasque exure carinas.
caelestum vis magna iubet. rex ipse Latinus,
ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
sentiat et tandem Turnum experiatur in armis.'

---

TESTIMONIA.

419 'fit C.' schol. Veron. 98, 2 K. 422 Arusianus p. 265 L. 425 Marius Victorinus 2475 P. 426 Terentianus Maurus 1218 'Tyrrhenas . . . acies' Servius Aen. VII 601 429 'quare a.' Probi inst. I 10, 4 429 sq. 'et . . . iube' Servius Aen. I 35 432 'caelestum . . . iubet' Priscianus 770 Servius Aen. V 707

---

VARIA LECTIO.

419 CALYBE *M* c[h]alibe (h *m. ant.*) *c* CHALYBE *Vγ* CHALYBAE *R* chalibae (a *post. eras.*) *b* 420 HIS *suprascr. V* OFFET *R* 421 INCA[S]SVM (*m. 2 corr.*) *R* fu. ſoſ *b* 422 tua Dardaniis *om. Arusianus* DARDA[N]IIS (*corr. m. rec.*) *R* tranſſcribiſ *γ*1, *Arusiani cod.* 423 dotaſ *b*1 425 ✝ *M* ingrateſ *b*1 426 TYRRHENAS (H *in ras.*) *R* Tyrrenaſ *c* et (*i. e.* ei) *aliquot Pieriani* hi *γ*2 *in ras.* I[N] *M* aciaſ *c* 427 p[l]acida *b* IA*ceres V* 428 omp̃ſ *c* *iussit V* 428—448. 449—469 *F fol.* LXIV 429 ARMARE (E *corr. in* I) *F* PubeM *V* 430 arva *Peerlkampus* ARMA *libri* IUBE *M*, *Servii Aen.* I 35 *exempl.* PARA *FRγbc* *Nescio an melius poeta haec sic contracturus fuisset:* quare age, iam arma para: *cf.* 468 et *om. Mentel. pr.*, *χ* PHRYGIOS (O *in ras.*) *F* phrigioſ *c* qui] Q· *R*[S] PVLCHRO (O *in ras.*) *F* 431 CONSEDEREDUCES· *M* 432 UIX *M* IVBET (B *in ras.*) *F* LATINVS (INV *in ras.*) *F*

Hic iuvenis vatem inridens sic orsa vicissim
ore refert: 'classis invectas Thybridis undam
non, ut rere, meas effugit nuntius auris.
ne tantos mihi finge metus; nec regia Iuno
inmemor est nostri.
set te victa situ verique ecfeta senectus,
o mater, curis nequiquam exercet et arma
regum inter falsa vatem formidine ludit.
cura tibi divom effigies et templa tueri:
bella viri pacemque gerent, quis bella gerenda.'

Talibus Allecto dictis exarsit in iras,
at iuveni oranti subitus tremor occupat artus,
deriguere oculi: tot erinys sibilat hydris
tantaque se facies aperit; tum flammea torquens
lumina cunctantem et quaerentem dicere plura

---

TESTIMONIA.

440 Priscianus 908 'verique e. s.' Arusianus p. 229 L. 444 'bella . . . gerant' schol. Veron. 81, 11 K. 447 'deriguere o.' Servius Aen. IV 251

---

VARIA LECTIO.

435 irridenſ *c* 436 CLASSES *MRγbc* INVICTAS (I *alt. in ras. ut vid.*) *R* INVECTAES *F* undam, at alueo *γ* alueo *in ras., in mg. m. rec.* undā *b* ALVEO *R*: *cf.* 303 437 AURES *Mγb* 438 FINGERE *R* 439 IMMEMOR *Rb* ūri *c1* 440 SET *M* SED *FRγbc* TEVICTA (EV *in ras.*) *R* te u$^{c}$ita *b* ſi.tu *γ* ſ&u *c1* ETFETA (= ecfeta) *M* eſſe.ta *b* EFFATA (A *pr. erasa vel in ras.*) *R* eſſata *γ1c1* 441 O *M* excerc& *c* ET (T *in ras.*) *F* 443 DIVVM (V *pr. in ras.*) *F* DIVVM *Rγbc* EFFIGIES· *M* 444 PACEM$^{Q}$ (Q *sup. m.* 2) *F* GERENT *FRγbcψ*, *ut Homerus Il. Z.* 492 GERANT *M*, *schol. Veron.* gerunt *χ* quis . . . gerenda *reiecit Heumannus* 445 AEXARSIT *F* araſ *c1* 446 AD$^{T}$ *M* IVVENII *F* ſubitoſ *Mentel. pr. m.* 2, *Heinsius* ſubito *Mentel. pr. m.* 1, *χ* occupat *m.* 2 *sup. c* 447 Diriguere *bc* ERINVS *R* ERYNIS *Mγb* eriniſ *c* ſibillat *γ* hidriſ *γ* 448 FVMEA *R*: *cf.* 457 VI 593 TORQVENS (Q *in ras. ut vid.*) *R* 449 LUMINA· *M*

reppulit et geminos erexit crinibus anguis
verberaque insonuit rabidoque haec addidit ore:
'en ego victa situ, quam veri effeta senectus
arma inter regum falsa formidine ludit.
respice ad haec: adsum dirarum ab sede sororum,
bella manu letumque gero.'
sic effata facem iuveni coniecit et atro
lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus
perfundit toto proruptus corpore sudor.
arma amens fremit, arma toro tectisque requirit;
saevit amor ferri et scelerata insania belli,
ira super: magno veluti cum flamma sonore
virgea suggeritur costis undantis aëni

TESTIMONIA.

451 'verberaque i.' Arusianus p. 236 L. 452 Donatus ad Ter. eun. V 1, 2 'en . . . situ' Diomedes 422 Donatus ad Ter. eun. IV 4, 36 adelph. III 4, 12 Probi inst. I 4, 3. 7, 1 Servius Aen. III 451 453 'arma i. iuvenum' Charisius 209 (si quidem hunc locum respicit grammaticus) 454 'respice ad h.' Donatus ad Ter. hec. III 2, 4 455 'bella . . . gero' Nonius 316, 25 460 'arma a. f.' Servius Aen. I 56 462—466 'magno . . . auras' Macrobius Sat. V 11, 23 463 'costis u. a.' Servius Aen. I 213

VARIA LECTIO.

450 gelidos *Burmannus* geminos *testatur Servius; duo autem flagello sufficiebant: cf. Ovidii metam.* IV 495 ANG$^{I}$VS *F* anguiſ *ybc* 451 V$^{ER}$ERBA (*sup. m.* 2) *F* RAPIDO *Fγ*1*c* Q· *suprascr. M* add$^{di}$it *c* edidit *γ* : *cf.* 194 hore *c* 452 QUAMUERE *F*1 $^{ueri}$quã *b* verique *Donatus ut* 440 EFFEĠTA *F* EFFATA *R* 453 iuvenum *Charisius: v. test.* 454 'respice: *multi hic distinguunt et superioribus iungunt, ut sit sensus:* respice *eam, quam dicis falsa deludi formidine.* Ad haec adsum . . . *alii* respice ad haec *legunt' Servius. Post* haec *interp. M* durarum *b*1 a$^{b}$ſede *γ* 455 loetum *bc* 456 *Post* effata *interp. M* FACİEM *F* 457 LUMINE· *M* 458 ILLI *FR* SOMNV̄SINGENS (*lin. sup. m.* 2) *F* INGENSSOMNVM *R* RVPIT *R* ora *ratio postulare videtur Heynio* 459 PERFUDIT *M* PRAERVPTVS *Fγ*1 460 MENS *R* fremit arma toro, tectisque r. *Peerlkampus. Vulgatam structuram Servius agnoscit.* 462 flammaſ honore *γ*1 SANARE *R*

exultantque aestu latices, furit intus aquai
fumidus atque alte spumis exuberat amnis,
nec iam se capit unda, volat vapor ater ad auras.
ergo iter ad regem polluta pace Latinum
indicit primis iuvenum et iubet arma parari,
tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
haec ubi dicta dedit divosque in vota vocavit,
certatim sese Rutuli exhortantur in arma:
hunc decus egregium formae movet atque iuventae,
hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis.
arte nova speculata locum, quo litore pulcher

---

TESTIMONIA.

464 'furit i. a.' Probi inst. I 18, 10 schol. Persii VI 9 'intus a.' Charisii exc. 538, 27 K. (84 E.) 466 Servius Aen. VI 218 'vapor . . . auras' de gen. nom. 105 Haupt. 470 Nonius 419, 32 Servius Aen. VI 760

---

VARIA LECTIO.

464 EXSVLTANT *M* AQUAI *Mγ*1?*b*2 (i *in ras.*), *c*1*χ*, *Probi inst.*, *schol. Persii*, *Charisii exc.* AQVAEVIS *FRγ*2 (uiſ *m.* 2) *c*2*m*, *Macrobius, qui tamen in paraphrasi* amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem *dicit.* 'aquai (AQVA, *m.* 2 *sed ea antiqua corr. in* AQUAE$^{\text{VIS}}$ *Lips.*: *Regin. et Paris. lemmata non enotavit Thilo*) fumidus . . . *hanc autem diaeresin Tucca et Varus fecerunt. nam Virgilius sic reliquerat:* furit intus aquae amnis, *id est* furit intus aqua et amnis exuberat (*sic Regin.* aquae idē furit intus aq: amnis exuberat ut aque amnis *Paris.* aq. amnis et exuberat amnis *Lips.*), *quod satis asperum fuit' Servius* (*cf. Lachmannus Lucr.* 196) 'aquae vis *apposuit Tucca, quia nimis aspere sonuit* aquae amnis, *quod Virgilius prius ibi posuit' Moretani pr. glossa* 465 exhuberat *c* 466 NEC SE IAM *F* 467 GREGEM *R* 469 $^{h}$oſtem *γb* 470 *Post* ambobus *interp.* *M* ambuboſ *c*1 teucriſ$^{q}$ *γ* latiniſ . . . *γ* latinis *sine copula* *χ* 472 RVTILI *R* exortantur *γ* 473 AEGREGIUM *M* iuuente *γ* iuuenta *m* 474 HV$^{N}$C (*corr. m.* 2) *R* REGIS *R* 475 animiſ rutuloſ *c* animis rutulo *m* 476 ſe$^{\text{ſe}}$ *γ* 477 littore *b*1 littora *c*1

insidiis cursuque feras agitabat Iulus,
hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
obicit et noto naris contingit odore,
ut cervom ardentes agerent; quae prima laborum
causa fuit belloque animos accendit agrestis.
cervos erat forma praestanti et cornibus ingens,
Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
nutribant Tyrrhusque pater, cui regia parent
armenta et late custodia credita campi.
adsuetum imperiis soror omni Silvia cura
mollibus intexens ornabat cornua sertis
pectebatque ferum puroque in fonte lavabat.

---

TESTIMONIA.

479 sqq. cf. Macrobius Sat. V 17  481 sq. 'quae ... fuit' Probi inst. I 17, 3  483 sqq. cf. Statius silv. II 6, 20  484 sq. 'quem ... nutribant' Consentius 2073  485 sq. 'nutribat ... armenta' Marcianus Capella III 322  'Tyrrhus ... armenta' Servius Aen. VI 760  485 cf. schol. Veron. 98, 5 K.  'nutribat ... pater' Diomedes 342 P.  487 'adsuetum i.' schol. Veron. 98, 11 K.  489 Nonius 59, 28. 307, 19 cf. schol. Veron. 98, 9 K.  'pectebatque f.' Servius Aen. II 50

---

VARIA LECTIO.

478 *Post* insidiis *distinctum in M*  CVRSV Q VE (VQV *in spatio quatuor litt.*, *in ras.*) *R*  agi.tabat *γ*  479 ſibitam (v *supra*) *γ*  COCYTHIA *M*  480 *Post* obicit *int. M*  NARES *Rγ2b2* nare *b1*  contigit (n *supra*) *γb*  481 CERVVM *MRγbc*  primam *γ1*  LABORVM *Rγ2bc* laborē *γ1* LABORU~ (M L *supra*) *M* malorum *Servii exempl.*, *testatur Probus inst.* : *cf.* IV 169  482—507 *Veron. fol.* 257  482 AC*ce*NDIT *V*  agreſteſ *b*  483 CERVVS *MRVγbc*  *Post* erat *dist. M*  PRESTANTI *R*  484 TYRRHID*ae V* TYRRIDAE *M* TYRAIDAE *R* Thyrri de *c* Tyrrydae *γ* *pueri que*M *V*  485 NUTRIBANT· *M* nutribat *Diomedes et Marcianus Capella*  TYRRHVS *Rγ*, *Diomedis exempl.*, *Asper in schol. Veron.*, *Servius* TYRRUS *Mb* tyruſ (r *supra*) *c* TYRRHEVS *V*, *si recte intendi aciem.* 486—502. 503—509 *F fol. LXV*  486 late *γ1bc*, *Servii exempl.* late est *Menag. pr.* LATI (E *supra*) *M* LATI *FRVγ2*  CAMP. *F*  487 ADSVE*tum V* Aſſuetum *b*  *Post* imperiis *dist. M*  OMNIS *Rγ1*  CV*ra V* *cura F*  488 S*ertis F*  489 P&ebat *γ1*  LAVABAT (V *et* B *in ras.*) *R* LA*vabat F*

ille, manum patiens mensaeque adsuetus erili,
errabat silvis rususque ad limina nota
ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
hunc procul errantem rabidae venantis Iuli
commovere canes, fluvio cum forte secundo
deflueret ripaque aestus viridante levaret.
ipse etiam, eximiae laudis succensus amore,
Ascanius curvo derexit spicula cornù;
nec dextrae erranti deus afuit, actaque multo
perque uterum sonitu perque ilia venit harundo.
saucius at quadrupes nota intra tecta refugit
successitque gemens stábulis questuque cruentus
atque imploranti similis tectum omne replebat.

---

TESTIMONIA.

490 'ille m. p.' Nonius 59, 27 anon. de nom. 39 p. 137 Endl. 'mensaeque a. e.' Arusianus p. 211 L. 491 'errabat s.' Servius Aen. I 184 493 'rapidae . . . canes' de gen. nom. 74, 1 H. 498 'nec . . . abfuit' schol. Hor carm. I 12, 23 Servius Aen. II 632 XI 896 ge. II 98 499 'perque i. v. h.' schol. Hor. carm. I 15, 17 500 Nonius 398, 10 Donatus ad Ter. Andr. V 2, 24 Servius ecl. V 25 501 'successitque g. s.' Arusianus p. 260 L. Servius Aen. I 627 ecl. V 5 'questuque c.' Probi inst. II 1, 53 Claudius Sacerdos II 57

---

VARIA LECTIO.

490 MANU[M] *M* MANU (*i. e.* manui) *F* 'manum . . . *patiens illius rei dicimus. Unde apparet unum* u *causa metri esse detractum' Servius* 'manum *pro* manuum' *anon. de nom.* 39 *mensaeque adsuetus er*ILI *V* menſq[e] (ſq *in ras.*) *c* ADSVETVs *erili F* aſſuetuſ *b* [h]erili *b* herili *γ* 491 RVSVS (*ut vid.*) *V* RVRSVS *FMRγbc* N*ota F* 492 IP*se* — *fereba*T *V* NOCTERE *ferebat F* 493 HANC *F* ERRANT*em ra*BID*ae ve*NANTIS *V* rabide *γ* rapidae *de gen. nom.* VEN*antis iuli F* 494 Commoueri *b*1 CANCES *F* cane.ſ *b* *fluvio V* SE*cundo F* 495 ripa (a *m.* 2) *γ* LE*varet F* LAVARET *R*, *fortasse etiam V* 496 accenſuſ *γ* A*more F* 497 *Post* Ascanius *dist. M* DEREXIT *F*1R*γ*1 D..EXIT *V* DIREXIT *F*2*Mγ*2*bc* CORN*u F* 498 DEXTRA *M* e[r]ranti *γ* abfuit *m* ACTA*que multo F* 499 ILLA *M*1 VEN*it harundo F* 500 AD *M*1*R* QVADRIPES *RV* NOTA (A *in ras.*) *R* *refugit F* 501 QVAESTV *Vb*1 Q*ue cruentus F* 502 *inplor*ANTI *V* inploranti *γb* IMPLORANTE *M* OMN*e F* om[ne] *c* REPLEVIT *RVbc: cf.* 571 repleuit (uit *m.* 2) *γ* *replebat F*

Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
auxilium vocat et duros conclamat agrestis.
olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
inprovisi adsunt, hic torre armatus obusto,
stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
scindebat, rapta spirans immane securi.
at saeva e speculis tempus dea nancta nocendi
ardua tecta petit stabuli et de culmine summo
pastorale canit signum cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
contremuit nemus et silvae insonuere profundae;
audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis

TESTIMONIA.

503 'palmis p. l.' Servius Aen. XI 35 506 cf. schol. Veron. 98, 17 507 sq. 'quod . . . facit' Nonius 382, 6 508 'rimanti . . . facit' Servius Aen. I 150 XI 748 'telum ira f.' schol. Lucani III 671 509 sq. 'quadrifidam . . . scindebant' Nonius 265, 10 510 'spirans i.' Charisius 181 513—515 'cornu . . . profundae' Nonius 377, 13 513 'cornuque r.' Probi inst. I 18, 2 514 sq. 'Tartaream . . . nemus' Arusianus 264 L. 516 'audiit . . . lacus' Servius Aen. VIII 218

VARIA LECTIO.

503 *silvia prim*A *F* 504 *auxilium F* agreſteſ *b* 505 *olli pestis e*NIM *F* O$^{I}$LLI· *M* ILLI *Vγbc* PES*tis enim taciti*S *V* 506 INPRO*visi — armatus V* *inprovisi a*DSVNT *F* ad$^{ſ}$ſunt *b* ABVSTV (TV *in ras.*) *R* adusto *Menag. pr.*, *χ* 507 *stipitis hic F* hi *Menag. pr.* REPERTVMEST *R* 508 *rimanti tel*VM *F* a$^{g}$mina *b* TYRRUS *M* tyr$^{h}$ruſ *b* tirruſ *c* Tyrrheuſ *aliquot Pieriani* 509 *quadrifid*AM *F* QVADRIFIDAM (D *pr. in ras., fort. corr. ex* T) *R* et *Nonii exempl.* 510 SCINDEBANT· *M* scindebant *Nonii exempl.: cf. ge.* I 144 inmane *γbc* 511 AD *M*1*Rγc*1 ·E· *M* E *om. R., add. c*2, *suprascr. m. ant. b* ſ$^{ec}$puliſ *γ* NANCTA *R* na.cta *b* NACTA *Mγc* 514 intendit *γbcψ*, *Nonii exempl.* IN$^{T}$GENDIT *M* INCENDIT (CEN *in ras.*) *R* incendit *Menag. pr.*, *Bigot.: cf.* IX 500 X 895 XI 147 515 intremuit *Nonii et Arusiani exempl.* NEMUS·ETET *M* intonuere *cm* 516 AVDIT *R* AVDITETAMNIS *R* amniſ (a *in ras.*) *b* omniſ *γ*1

sulpurea Nar albus aqua fontesque Velini,
et trepidae matres pressere ad pectora natos.
tum vero ad vocem celeres, qua bucina signum
dira dedit, raptis concurrunt undique telis
indomiti agricolae; nec non et Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
derexere acies. non iam certamine agresti,
stipitibus duris agitur sudibusve praeustis,
sed ferro ancipiti decernunt atraque late
horrescit strictis seges ensibus aeraque fulgent
sole lacessita et lucem sub nubila iactant:
fluctus uti primo coepit cum albescere vento,
paulatim sese tollit mare et altius undas
erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo.
hic iuvenis primam ante aciem stridente sagitta,
natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo,
sternitur; haesit enim sub gutture volnus et udae
vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
corpora multa virum circa seniorque Galaesus,

TESTIMONIA.

517 'sulpurea . . . aqua' Priscianus 645. 691 P. Arusianus 115 L. 518 Quintilianus VIII 3, 70 Iulius Victor comm. in Cic. c. 22 519 sq. 'qua . . . dedit' Isidorus orig. XVIII 4, 4 Servius Aen. XI 474 520 sq. 'concurrunt . . . agricolae' Macrobius Sat. VI 1, 16 524 Priscianus 562 P. 'sudibusve p.' Marcianus Capella III 278 Servius Aen. II 417 528—530 Macrobius Sat. V 13, 20 533 sq. 'et udae v. i.' schol. Persii I 17 535 'corpora . . . circaque' Probi inst. I 12, 2

VARIA LECTIO.

517 Sulphurea *bc* ·.albuſ *γ* fontiſ *γl* 518 PRAESSERE *M* p̃ſſerae *b* 519 QVAS *R* quia *Servius Aen.* XI 474 520 d.dit *c* CONCORRVNT *R* 521 agrigole *b* 523 DIREXERE *Rγbc* AGRESTI·S *M* 524 ſudibuſ.ue (*erasa* q) *b* 525 utraq: *cl* 527 luce *γl* ſublumine *γ*, *item* (*sed* lumine *m. rec. in ras.*) *c* lactant *c* 528 coepit primo *b* uento *γ* (al ponto) PONTO *MR*, *Macrobii exempl.: cf. ge.* III 237 529 mare. *γ* 530 inde.imo *c* a&hera *γ* (d) 532 tyrri *c* MAXIMUS· *M* 533 gure *γ* (ttu) guttore *b* (v) guttere *c* VVLNVS *Rbc* UULNUS· *M* EUDE *M* (T A) 534 ui.tam *γ* 535 GELAESVS *R*: *cf.* 575 galeſuſ *c*

dum paci medium se offert, iustissimus unus
qui fuit Ausoniisque olim ditissimus arvis:
quinque greges illi balantum, quina redibant
armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur,
promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
imbuit et primae commisit funera pugnae,
deserit Hesperiam et caeli convexa per auras....
Iunonem victrix adfatur voce superba:
'en, perfecta tibi bello discordia tristi:
dic in amicitiam coeant et foedera iungant.
quando quidem Ausonio respersi sanguine Teucros,

---

TESTIMONIA.

536 'dum ... offert' Macrobius Sat. IV 4, 3 537 'Ausoniis ... arvis' Macrobius Sat. IV 3, 7 538 sq. 'quinque ... armenta' Servius Aen. VI 38 541 sq. 'promissi ... imbuit' Nonius 324, 24 543 'caeli ... auras' Servius Aen. I 607 X 40 544 'Iunonem v. a.' Nonius 418, 23 547 Maximi Vict. de fin. 19 gloss. p. 466 Endl. 'quandoquidem A.' Probi inst. I 10, 3

---

VARIA LECTIO.

536 SESE *Rγlc* 537 FUIT· *M* auſoniuſ *cl* ditiſſimuſ aruiſ (*sed omnia exc.* di *in ras.*) *c* aruiſ, at agriſ *γ* agris *Menag. pr.*: *cf.* I 343 X 563 539 ETERRAM (T *superscr.*) *M* centum terram *b* uertaba. *cl* 540 ADQVE *R* EQVO (A *superscr.*) *M* equo *γ* saevo *Marklandus ad Statii silv.* V 2, 21 *ut* 608 aequo *Servius* 541 Promiſſa *cl* ubi] ut *m* 542 IMBUIT· *M* pri.mae *γ* funera] SANGVINE *R* munera *Marklandus l. l.*: *cf.* X 755 543 eſperiã *c* CONVEXA *Rγbcmψ* CONUERSA (X *superscr.*) *M* connexa *Moret. sec.* 'convexa per auras: *Probus, Asper, Donatus dicunt hoc loco* per *bis accipiendum: alloquitur Iunonem* per caeli convexa *et* per auras. *potest tamen esse epexegesis:* per auras, *i. e.* caeli convexa... *dicit etiam quidam commentarius* convecta *legendum*, *ut sit ipsa* convecta, *quod difficile in exemplaribus invenitur' Servius.* connixa *Bothius* evecta *Heynius* convexa *participium esse Turnebus persuaserat M. Hauptio halieut. praef.* XVIII (*quamquam* conversa *in ed. Lipsiensi legitur*). *Alius quidam ad* I 607 sidera per auras suspensa *intelligit. Mihi omissum esse aliquid, velut* adpetit, *videtur. cf.* IV 451 aureſ *bl* 544 Iunonem at victrix *Nonii Bern. b* (ac?) uictrix (x *m.* 2) *γ* affat[z] *c* 545 IN *R* 547 QVANDOEQVIDEM *R*, *fortasse recte* iungant (546), Quandoquidem ... Teucros *ante Heynium: cf. Wagnerus lect. Verg. in*

hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas:
finitimas in bella feram rumoribus urbes
accendamque animos insani Martis amore,
undique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.'
tum contra Iuno 'terrorum et fraudis abundest.
stant belli causae, pugnatur comminus armis,
quae fors prima dedit sanguis novos imbuit arma.
talia coniugia et talis celebrent hymenaeos
egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
te super aetherias errare licentius auras
haut pater ille velit, summi regnator Olympi:
cede locis; ego, siqua super fortuna laborum est,
ipsa regam.' talis dederat Saturnia voces.
illa autem attollit stridentis anguibus alas
Cocytique petit sedem, super ardua linquens.
est locus Italiae medio sub montibus altis,

---

TESTIMONIA.

549 Servius Aen. X 8 552 'terrorum . . . est' Arusianus p. 209 L. 553 'pugnatur c. a.' Charisius 224 Diomedes 393 Priscianus 1068. 1134 P. 554 Nonius 521, 17 schol. Veron. 94, 9 K. 559 sq. 'ego . . . regam' Servius Aen. X 8 563—565 'est . . . valles' (om. 564) anecd. Paris. Ecksteinii 5, 12 563 sq. 'est . . . nobilis' Nonius 351, 32

---

VARIA LECTIO.

*Philologi suppl.* I 419 548 *cf.* IV 125 549 ěrbeſ *c* 552 Tunc *c* ABUNDEEST *Myb* aběnde eſt *c* 553 certatur *Prisciani* 1068 ω, *excepto Vindob. S* bellatur *Priscianus* 1134 554 sors χ, *schol. Veron.* NOVVS *MRybc* 555 CONIUGIA· *M* conubia *Mentel. pr.*, χ, *Servii exempl.* CELEBRENTUR *M* HYMAENEOS *M* himenaeos *b* 556 *'Urbanus tamen totum hunc locum per interrogationem vult accipi:* terrorum et fraudis abunde est? stant belli causae? *ut quasi per gratulationem non credat' Servius* 557 aethereaſ *b1c* oras *Lachmannus Lucr.* 167*: sed cf.* 768 558 HAVD *Mybc* ille, at ipſe *y* ipse *Mentel. pr.*, χ*: cf.* 110 ſummi, *suprascr.* at ſuperi, *y: cf.* II 779 560 TALES *Mb1c* 561 AUTEM· *M* adtollit *b1* STRIDENTES *Mc* ſtridentiſ.. (ſ *post. m. 2 ut prima manu* ſtridentibuſ *scriptum fuerit*) *y* ſtridentiſ (iſ *in ras.*) *b* 562 Coriti *c* peti[t] *b* SEDENS (M) *M* ſedeſ *c1* SVPER *MR* ſuper[a] *b* ſupera *yc: cf.* VI 241. 750. 788 563 Eſ *c1* MEDIO· *M* medius *anecd. Paris.*

nobilis et fama multis memoratus in oris,
ampsancti valles: densis hunc frondibus atrum
urguet utrimque latus nemoris, medioque fragosus
dat sonitum saxis et torto vertice torrens.
hic specus horrendum et saevi spiracula Ditis
monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
pestiferas aperit fauces, quis condita erinys,
invisum numen, terras caelumque levabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
imponit regina manum. ruit omnis in urbem
pastorum ex acie numerus caesosque reportant
Almonem puerum foedatique ora Galaesi
implorantque deos obtestanturque Latinum.

---

TESTIMONIA.

565 'amsancti v.' Servius Aen. VII 125 568 'hic s. h.' Cledonius 1896 P. 'saevi s. D.' Servius ge. IV 39 573 'imponit r. m.' Donatus ad Ter. Andr. II 5, 1 573 sq. 'ruit . . . numerus' Priscianus 1206 575 'Almonem p.' Servius Aen. VII 531 'foedatique o. G.' Servius Aen. III 216

---

VARIA LECTIO.

564 NOBILIS *M* 565 ampſancti *γ* AMPSACTI *M* am[p]ſanto (o *m.* 2 *corr. in* i) *c* amſancti *b* AMFRACTI *R* 566 URGET *Mb* utrumque *γ*1 menio *γ*1 que fragoſuſ *in ras. γ*2 568 'hic specus horrendum . . . *quamquam antiqui codices habeant:* hic specus horrendus (horrendum *Paris.*)' *Servius. Fuerunt nimirum qui* horrendū saevi *omisso* et *scriberent.* horrendum *testatur Cledonius* et *om. m*, *plerique Pieriani* 'spiracula . . . *antiqui codices* piracula *habent' Servius* 569 MONSTRATVR *R* 570 Peſtiferaſ (ſ *post. add.*) *γ* Peſtiferoſ *c*1 con[a]diteriniſ (i *sec. m.* 2 *corr. in* y) *b* CONDITERYNYS *M* conditeryniſ *γc* 'condita erinys . . . *alii* condit *legunt et* se *subaudiunt' Servius* quis numen erinys Condidit invisum et terras *Peerlkampus.* quis condita Erinys Invisum numen terras *Wakefieldus*, *ut* invisum numen *accusativus ad* condita *referatur.* quis condit erinys Invisum numen *recisis ceteris conici posse monuit Heynius*, *quod nescio an poeta maxime dignum sit.* 571 caelum terrasque *Parrhas.* terram caelumque *Pieriani* LEVAVIT *R: cf.* 502 levabat *Servius* 573 INPONIT *Mbc* Inpo.nit *γ* 574 [c]ati.e *b* 575 *damnat Peerlkampus* GELAESTI *R* galeſi *bc* 576 *om. Goth. tert.* Inplorant *γ* In[l]poran[t] *b* obteſtanti[zq.] *γ* ob-

Turnus adest medioque in crimine caedis et igni
terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
tum quorum attonitae Baccho nemora avia matres
insultant thiasis (neque enim leve nomen Amatae),
undique collecti coeunt Martemque fatigant.
ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
contra fata deum perverso numine poscunt.
certatim regis circumstant tecta Latini.
ille velut pelagi rupes immota resistit,
ut pelagi rupes magno veniente fragore,
quae sese multis circum latrantibus undis
mole tenet; scopuli nequiquam et spumea circum
saxa fremunt laterique inlisa refunditur alga.

---

TESTIMONIA.

579 Servius ge. II 504 'stirpem a. P.' Probus de nom. 22 p. 219 Endl. 582 Servius Aen. IV 573 586 Probi inst. I 4, 14 Augustinus de ordine II 20, 54 587 Macrobius Sat. VI 3, 1 589 'mole t. s.' Probi inst. I 4, 14. 23

---

VARIA LECTIO.

ſtentanturq: *b*1*c*1 obſteſtanturq: *b*2 ob.teſtantq: *c*2 obtestantur *confirmat Servius* 577 *Post* adest *et* caedis *dist. M* igni. *b* igniſ *γ* caedis iniquae *Burmannus* caedis et ipse *Peerlkampus* 578 INGEMINAT (G *in ras.*) *R* 579 Styrpem *γb* frigiam *c* 580 bacho *b* *Post v.* 580 *in M ima pag. sequuntur erasae duae lineae, quarum tamen legi nihil potest. Versus* 581—600. 601—615 *in folio singulari ceterorum ordini inserto et largioribus versuum spatiis insigni m. ant. conscripti sunt. Sequens deinde folium incipit a v.* 582—585 *in mg. notis* ( ) *utrimque adpositis, quos excipiunt v.* 616 *sqq. Distinxi singulare illud folium nota M** 582 collectae *b* 583 SGILICET *M* conci *c* OMNIA *M* HOMINA *M** omina *in ras. c* 584 NOMINE *M**. 586—611 *Veron. fol.* 244 586 ILLE· *M* IMM*ota V* inmota, *c* inmuta *b*1 RESIS*tit V* 587—590 *aut emendanda sibi reliquisse poetam aut aliunde ascita et illata esse censet Wagnerus.* 587 *om. Mentel. alt. m.* 1, *Bigot. m.* 1, *Lips. alt., damnavit Heinsius* FRAGORE (FR *fort. in ras.*) *R* FRAG*ore V* 588 *sese — la*TRANTIBVS *V* 589 TENETSCOPOLI· *M** 'mole tenet: *hic distinguendum, ut* scopuli *nominativus pluralis sit' Servius* ET *om. V* ET *M** scopuli . . . fremunt *eiecit Peerlkampus* 590 inliſa *b*

verum ubi nulla datur caecum exsuperare potestas
consilium et saevae nutu Iunonis eunt res,
multa deos aurasque pater testatus inanis
'frangimur heu fatis' inquit 'ferimurque procella!
ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas,
o miseri. te, Turne, nefas, te triste manebit
supplicium, votisque deos venerabere seris.
nam mihi parta quies, omnisque in limine portus
funere felici spolior.' nec plura locutus
saepsit se tectis rerumque reliquit habenas.

---

TESTIMONIA.

593 Arusianus p. 246 L. 594 'frangimur . . . inquit' Servius Aen. II 13 595 Servius Aen. X 231 596 sq. 'te Turne . . . supplicium' Nonius 349, 25 Diomedes p. 296 Servius Aen. XI 302 'te triste m. s.' Arusianus p. 246 L. 600 Servius Aen. IX 367 schol. Veron. 101, 5 K. 'rerumque r. h.' Servius Aen. VIII 1

---

VARIA LECTIO.

591 EXUPERARE *M** 592 CON*silium et saevae V* CONSILIO·M ETSAEUAE *M** n$^{v}$atu *c* *res V* ES *R* 593 *multa — pater V* auras] *cf. ge.* IV 196 aras *Hamb. alt. m.* 1, *Marklandus praef. ad Statii silv. p.* X *conl. Aen.* XII 496 TESTATVS *Vb*2 TESTATVR *M*Rγ*, *Arusianus* testatu. *b*1 testat$^{z}$ *c* INA·N*i*S *V* INANES *R* 594—606. 607 —613 *F fol. LXVI* 594 *frangimur* — *i*NQVIT *V* *fatis — procella F* INQVIT *m. rec. sup. M** PROCELLAS *M** 595—597 *supra in mg. m.* 2 *add. sine nota in F* 595 *ipsi — pendeti*S *V* $^{h}$aſ γ PENDE— *F* PERDETIS (N *suprascr.*) *M** P*oenas V* paenaſ (o *suprascr.*) *b* 596 *o — nef*As *— manebit V* nephaſ *c* *te t. manebit F* manebat *c*1, *Arusiani cod.* 597 S*upplicium* V*oti*SQVEDEO*s venera*BERESERIS *V* *venerabere seris F* faeriſ *b* ſacriſ *c*1 598 non *suprascr. m, Ladevicus, quem refutavit Wagnerus lect. Verg. in Philologi suppl.* I 407 nam *legit Servius 'vicinae mortis beneficio' adnotans* MIH*i* — *om*NIS *V* Q*uies — portus F* omnis . . . spolior *recte coniunxit Ladevicus* omnis . . . portus *corruptissimum videbatur Marklando ad Statii silv.* II 2, 7 mortisque *Burmannus* navisque *alius vir doctus* lumine χ pot$^{r}$uſ *c* 599 F*elici s*POLIOR *V* FELICIS *F* SPOL*ior — locutus F* PLV*ra lo*CVTVS *V* LOCATUS (V *suprascr.*) *M** 600 SEPSIT *M*c* *tectis V* RE*rum — habenas F* *hab*ENAS *V* RELIQVITHABENAS (QVITHA *in ras. ut vid.*) *R* reli.quit *b*

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanae coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in proelia Martem,
sive Getis inferre manu lacrimabile bellum
Hyrcanisve Arabisve parant seu tendere ad Indos
Auroramque sequi Parthosque reposcere signa.
sunt geminae belli portae (sic nomine dicunt)
religione sacrae et saevi formidine Martis;
centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri
robora, nec custos absistit limine Ianus:
has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,

---

TESTIMONIA.

601—603 'mos ... colit' Macrobius Sat. III 8, 8 Servius Aen. I 7 601 sq. 'mos ... sacrum' Nonius 377, 4 schol. Hor. carm. III 3, 30 601 'mos ... Latio' Probi inst. I 4, 15 schol. Hor. epist. II 1, 255 604 sq. (om. 'lacrimabile ... parant') schol. Hor. carm. III 24, 11 604 schol. Hor. carm. I 21, 13 605 Priscianus 688 schol. Veron. 98, 21 K. 'Hyrcanis ... parant' Charisius 77. 99 Diomedes 428 P. 606 'Parthos ... signa' schol. Veron. 98, 23 K. 607 cf. schol. Veron. 98, 27 K. 608 'religione s.' Probi inst. I 17, 2 de gen. nom. 97 Haupt. 609 sq. schol. Lucani I 62 609 'centum ... vectes' Nonius 231, 9

---

VARIA LECTIO.

601 HESPERI*o* — *urbes F* haeſperio *b* 602 A[L]BANE *M** SACRVM *m. rec. sup. M** SA*crum* — *rerum F* MAX*i*MA *V* 603 PR*ima* — *martem F* MOUENT[N]IS (*sup. m. rec.*) *M** mouı.nt in $\gamma 1$ moue.nt in $\gamma 2$ [m]artem *b* 604 M*anu* — *bellum F* MANUM *M**, *schol. Hor. carm.* III 24, 11 605 HYRCANISUE *M** HYRCANHIS-QVE *F* Hircanisve Arabisque *Charisius* 77 Hircanisque Arabisque '*plerique*' *Pieriani, Charisius* 99 Hyrcanisve Arabisve *testatur Diomedes* ARA*bisve* — *indos F* 606 AVTRORAM *M** SEQV*i* — *signa F* SEQ[VI] *M** part[h]oſ *b* DEPOSCERE *R* REPOS*cere V* reposcere *confirmat Servius* ſign. *c* 607 *sunt* — *n*OMINE F GEMINE *M** 608 *religione* — *form*IDINE *F* re[l]ligione *b* relligione *c*, *Probus inst.* sacra *de gen. nom.* sacrae *confirmat Servius* [m]artiſ *b* 609 *centum* — *vecte*S *F* CEN*tum ae*REI *V* cl[a]udunt *c* 610 *robora* — *li*MINE *F* ROBARA *M** ABST[IS]IT *M** 611 *has* — *se*NTENTIA *F* HA[E]S *M**

ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino
insignis reserat stridentia limina consul,
ipse vocat pugnas; sequitur tum cetera pubes,
aereaque adsensu conspirant cornua rauco.
hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
more iubebatur tristisque recludere portas.
abstinuit tactu pater aversusque refugit
foeda ministeria et caecis se condidit umbris.
tum regina deum caelo delapsa morantis
impulit ipsa manu portas, et cardine verso
belli ferratos rumpit Saturnia postes.
ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante; 623
signaque ferre iuvat sonitusque audire tubarum. 628
quinque adeo magnae positis incudibus urbes
tela novant, Atina potens Tiburque superbum,

TESTIMONIA.

612 'cinctu G.' schol. Lucani I 596 614 Donatus ad Ter. eun. IV 7, 2, ubi tamen hic versus sequitur v. 694 615 Servius Aen. VIII 2 616 Eutychius II 2 'indicere b. L.' schol. Lucani II 4 617 'tristisque r. p.' Servius Aen. VII 608 618 sq. 'abstinuit . . . ministeria' Priscianus I 176 'aversus . . . ministeria' Nonius 304, 15 Arusianus p. 258 L. 621 'inpulit . . . portas' schol. Veron. 81, 31 K. 623 Servius Aen. VII 601 'ardet . . . Ausonia' Arusianus p. 209 L. 629 sq. 'quinque . . . novant' Servius Aen. VIII 385 630 'Atina . . . superbum' Nonius 391, 9 'Tiburque s.' schol. Veron. 82, 21? Servius Aen. IX 324

VARIA LECTIO.

612 *ipse — cinctuq*VE *F* CYRINALI *M** CINTU *M** SABINO *F* Gabino *testatur Servius* 613 *insignis — li*MINA *F* 614—634. 635—646 *F fol. LXVII* 614 TUNC *M** CITERA *M** 615 a.ſenſu *b* 616 TVAM *F* 617 reclude[re] *c* 618 aduerſuſ *γ* 619 CONDIDIT VMBRIS (DITV *in ras.*, D *post. corr. ex* T) *F* condedit *b* urbiſ *cl* 620 MORANTIS (NTIS *m.* 2 *in ras.*) *F* moranteſ *b* 621 inpulit *γc* manum *bl* 622 RVMPIT *Mc* RVPIT *FR* rūpit *γ* ru.pit *b* 623 in excitam Ausoniam *testatur Arusianus* 624—640 *de hoc loco disputavi in emend. Verg. 7 sq.* 628 IVVANT *R* IUBET *M* lubet *coni. Heinsius* 629 ADEO· MAGNAE· *M* poſſitiſ *bl* 630 LATINA *F* utina *γl* uina *Nonii exempl.* tybur *c* ultroque *schol. Veron.*

Ardea Crustumerique et turrigerae Antemnae.
tegmina tuta cavant capitum flectuntque salignas
umbonum cratis; alii thoracas aēnos
aut levis ocreas lento ducunt argento;
vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
cessit amor; recoquont patrios fornacibus enses.
classica iamque sonant; it bello tessera signum. 637
* [pars pedes ire parat campis, pars arduus altis 624
* pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt.

TESTIMONIA.

634 Maximus Vict. de carm. her. 5. 6 Marius Plotius p. 247. 251 G. Beda 2375 P. Diomedes 495 (ubi ipse grammaticus 'lamnas' pro 'ocreas' exempli causa posuit) schol. Hor. a. p. 26   635 'vomeris . . . honos' Probi inst. I 4, 15   636 'recoquunt . . . enses' addito ge. I 508 Macrobius Sat. VI 1, 63   637 'classica i. s.' Isidorus orig. XVIII 4, 5 schol. Lucani I 238 VII 476 gloss. Ziz. Petri p. 13   'it b. t. s.' Prisciani partitiones XII vers. Aen. VIII 160   625 Macrobius Sat. VI 1, 54

VARIA LECTIO.

631 Ardua *γ*1   Crustumeri '*quomodo dicere potuerit Vergilius, constare' negat Lachmannus Lucr.* 252 'Crustumerique: *mutavit, nam* Crustumerium *dicitur' Servius.* Crustumium *Goth. pr.* Crustumenum *Menag. pr. Poterat poeta* Crustumii *scribere ut ge.* II 88 et *om. R*   turregere *c*1   632 Tecmina *b*   CAPITU[M] (*corr. m.* 2) *F*   FLECTU[NT] (*corr. m.* 2) *F* flectũ[nt] *c* plectunt *b*   ſalignaſ *m.* 2 *add., idem in extremo v.* 633 *m. ant. scriptum, sed eras. c*   633 CRATIIS (crateis?) *F* CRATES *MRγbc*   ALII (I *post. in ras.*) *F*   AENOS (S *m.* 2 *ut vid. add.*) *F* ·A·ENEOS *M* æneoſ *c*1   634 AVT, *sed* A *in mg. postea add., etiam literae* T *pars sup. m. rec., F*   LEUIS *M* laeuiſ *b*   635 falceſ *c*1   honoſ, *m. rec. sup.* honuſ *b*   636 REQUOQUONT *M* requoquunt *c* RECOCVNT *FRγ* recocuunt *b*1 recoquunt *b*2   637 Claſſica (ca *in ras.*) *c*   It *R*   it /// bello (t *corr. ex* d, b *ex* u, *ut vid.*) *c*   teſera *b*   624 Praſ (*bis*) c1   parant *γ*1 *Zulich.*   Mars *Menag. alter, Zulich. m. pr.*   AR[L]TIS *M*   campis ille arduus altis Pulverulentus equis *vel* c. pars altus apertis P. eques *Peerlkampus, qui hoc ordine versus disponit:* 625. 628. 626 *sq.* 632—636. 629—631. 637—640   625 PVLVERVLETVS *R*   eques *Macrobii exempl.: et fortasse in Medicei archetypo* ARUIS *scriptum fuerat*   OMNIS *F*1*Mγ*1*b*1

* pars levis clipeos et spicula lucida tergent
* arvina pingui subiguntque in cote secures;]
hic galeam tectis trepidus rapit, ille frementis
ad iuga cogit equos clipeumque auroque trilicem
loricam induitur fidoque accingitur ense.

Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete,
qui bello exciti reges, quae quemque secutae
complerint campos acies, quibus Itala iam tum
floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
et meministis enim, divae, et memorare potestis:

---

**TESTIMONIA.**

626 'et . . , tergent' Probi inst. II 3, 10 Claudius Sacerdos II 110 'spicula l. t.' Claudius Sacerdos II 167 627 'subigunt . . . secures' Nonius 400, 25 schol. Lucani VII 574 Servius Aen. VI 302 640 'loricam i.' Arusianus p. 235 L. Consentius 2055 P. 'fidoque a. e.' Arusianus p. 210 L. 641 Priscianus 1138 'pandite . . . deae' schol. Hor. serm. I 5, 53 645 Macrobius Sat. V 13, 9

---

**VARIA LECTIO.**

626 Praſ *c*1 clı.peoſ (*i. e.* clupeos) *b* TERGENT *FMRbc* terg$^{v}$ent *γ* tergunt *Menag.*, *χ* 'tergent *ab eo quod est* tergeo *venit*, *et* tergunt *a* tergo tergis, *quod de usu penitus recessit' Servius*. '*legimus* . . . tergent, *quod venit a* tergeo, *et* gunt *ab eo quod est* tergo' *Claudius Sacerdos* II 110 (*cf. idem* II 167) 'tergo . . . *lectum est et* tergeo, *unde in Virgilio utramque declinationem indifferenter invenimus:* et . . tergunt, *a* tergo tergis, *et* tergent, *ergo* terges' *Probi inst.* 627 ARBINA *F* SVBICIVNT (*om.* QVE) *R* ſecuriſ *γ* ſecuraſ *c*1 638 $^{T}$R$^{E}$APIDUS *M* ſrementeſ *c*, *item* (*sed* f *in ras.*) *b* $^{F}$TREMENTIS *M* $^{f}$trementiſ *γ* TREMENTIS *FR* 639 quogit *c*1 AEQVOS *F* clı.peum *b* clypeum *c* 640 LVRICAM *F*1 LORICA *R* induitur loricam humeris *Arusianus* haenſe *c* 641 = X 163 641 PANDITEA (E *m. rec. corr. ex* I *ut vid.*, A *eras.*) *F* $^{h}$elicona *γ* $^{N}$MOVETE (N *m. rec. eadem qua* VI 591) *F* mo$^{n}$uete (u *eras.*) *γ* 'movete: *legitur et* monete' *Servius: cf.* 41 642 ACCITI *M* $^{quae}$quemcumque (cum *eras.*) *γ* 643 CVMPLERINT *F* COMPLERVNT *R* itala.. *b* TVM (T *in ras.*) *R* 644 FLO$^{VER}$RIT (*corr. m.* 2) *F* alma (l *fort. corr. ex* b) *γ* ui.iſ *c* ADSERIT *MR* 645 *Hinc redit P* meminiſ$^{tiſ}$ *b* enĩ *in ras. c*

ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
contemptor divom Mezentius agminaque armat.
filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
non fuit excepto Laurentis corpore Turni,
Lausus, ecum domitor debellatorque ferarum,
ducit Agyllina nequiquam ex urbe secutos
mille viros, dignus, patriis qui laetior esset
imperiis et cui pater haut Medientius esset.

Post hos insignem palma per gramina currum
victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
pulcher Aventinus, clipeoque insigne paternum
centum angues cinctamque gerit serpentibus hydram;
collis Aventini silva quem Rhea sacerdos

---

**TESTIMONIA.**

647—649 'primus ... Lausus' Macrobius Sat. V 15, 15 648 cf. Macrobius Sat. III 5, 9 649 sq. 'quo ... Turni' Quintilianus VIII 4, 6 650 'excepto ... Turni' schol. Lucani VII 585 651 Charisius 129 Diomedes 309 P. 'Lausus e. d.' Charisii exc. 536, 3 K. (81 E.) 652 Servius Aen. X 183 653 sq. 'dignus ... esset' Priscianus 1176. 1198. 654 'cui ... esset' Iulius Capitolinus in vita Opilii Macrini 12 Maximi Vict. de fin. 5 gloss. p. 457 Endl. 655 Macrobius Sat. V 15, 15 656 sq. 'satus ... Aventinus' Servius Aen. IV 149

---

**VARIA LECTIO.**

646 AT *Pyb1c2* TENVI *R* fama *Oudart.* 647 tyrreniſ *c* aſper (ſ *in ras.*) *b* or.ſ *c1* 648 CONTEM$^{T}$NOR *M* DIVVM *MRybc* Mezentius agminaque armat *om. Goth. alt.* MEZENTIUS· *M* Mesentius *Willian.* 649 HVICIVXTA (ICIV *in ras.*) *R* HUN$^{I}$CIUXTA *M* PVLC$^{H}$RIOR (H *m.* 2 *add.*) *P* 651 EQV$^{V}$M (V *m.* 2 *add.*) *P* EQUUM *Mybc* BELLATOR *R* 652 AGYLLINA· *M* agillina *y* AGYLLINA$^{E}$ *P* NEQUICQUAM *Mb1c1* 653 dig$^{v}$niſ *c* quae *c1* letior *y* 654 HAVD *Myb* MEDIENTIVS *P: cf. mus. Rhen.* XII 419 *sqq.* MEZENTIVS *MRybc* 655 HOS· *M* PALMAM *R* fama *Macrobii exempl.* 656 AEQVOS *P* ercule *c* 657 clippeo *b1* clypeo *c* 658 sectam *Peerlkampus ex Silio* II 158 Ṣ ER P ENTIBVS (*inter* S *et* E *erasa una litera,* P *in duarum fortaṣse literarum eras. spatio*) *R* hidram *b* ydram *c* 659 SILUA· *M* RHEA (H *in ras.*) *R* r$^{h}$ea *y*

furtivom partu sub luminis edidit oras,
mixta deo mulier, postquam Laurentia victor
Geryone extincto Tirynthius attigit arva
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.
* * * *
pila manu saevosque gerunt in bella dolones
et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
ipse pedes, tegimen torquens immane leonis,
horridus, Herculeoque umeros innexus amictu, 669
terribili inpexum os saeta cum dentibus albis 667
indutus capiti, sic regia tecta subibat.

TESTIMONIA.

660 'sub . . . oras' Servius ecl. VIII 45 661 'mixta d. m.' Servius Aen. IV 95 661 sq. 'postquam . . . arva' Servius Aen. VIII 202 662 schol. Hor. carm. II 14, 7 663 schol. Hor. carm. III 29, 1 664 sq. cf. schol. Veron. 99, 1 K. 665 Priscianus 764 Servius Aen. XII 180 666—668 Priscianus 1185 P. 666 'indutus terga leonis' (libri numero non addito) Priscianus 797 667 Donatus ad Ter. eun. II 3, 32 'cum dentibus albis' Quintilianus VIII 2, 10 cf. 6, 40 668 Arusianus p. 235 L.

VARIA LECTIO.

660 FVRTIVOM *P*1 FVRTIVVM *MP*2*Rybc* PARTV (V *eras.*) *P* PARTVS *R* partu. *b* l[v]iminiſ *γ* horaſ *c* 662 Gerione *γb* TIRY[N]THIVS (N *m.* 2) *R* TIRYNTIUS *M* thirin[h]tiuſ (i *pr. corr. in* y) *b* thirinthiuſ *c* ty.rinthiuſ (*erasa* r) *γ* 663 Tyrreno *c* flumina *γ*1 hiberos *Moret. sec. et tertius* *Hic desidero militum quos Aventinus ducit mentionem aliquam.* 664—689 *Veron. fol.* 249 664 *sq.* manus ... Sabellae *Peerlkampus* 664 geru[nt] *c* 665 pugnaut (nt *m.* 2 *add.*) *c* ueruſ *γ*1 que *om. P* [ſ]abello *γ* 666—669 *De his versibus dixi in emend. Verg. p.* 7 666 TEGUMEN *M teste Heinsio, Mentel. pr.*, *χ*: *cf.* III 594 TORQVENS (RQVE *in ras.*, *ut m. pr. fortasse* tollens *scriptum fuerit*) *R* torqueſ *ut vid. c*1 rictus *Peerlkampus* torquens *testatur Servius* inmane *c* 669 *huc transposui* humeroſ *γc* INNIXVS *PR*: *cf.* IV 217 VI 281 667 TERRIBILIS *R* Terribi[li]·*γ* INPLEXV *R* inplexum *b*1 os *om. libri* SETA *Rc* et dentibus atris *Donatus* 668 indutis *Bothius* SVBIBANT *R* capiti, atque humeros innexus amictu Horridus Herculeo, sic regia tecta subibat *Peerlkampus conl.* XI 679 *sqq.*

Tum gemini fratres Tiburtia moenia linqunt,
fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus,
et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto
descendunt centauri, Homolen Othrymque nivalem
linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens
silva locum et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Praenestinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
inventumque focis omnis quem credidit aetas,
Caeculus. hunc late legio comitatur agrestis:
quique altum Praeneste viri quique arva Gabinae

---

TESTIMONIA.

670 'tum g. f.' Macrobius Sat. V 15, 15 672 schol. Hor. carm. I 7, 13 II 6, 5 Servius Aen. I 467 XI 465 'Catillusque acerque C.' schol. Hor. carm. I 7, 1 674 sq. 'ceu . . . centauri' Diomedes 459 P. 674 'nube nati ceu duo' Terentianus Maurus 476 678 'nec P. f.' Macrobius Sat. V 15, 15 681 cf. schol. Veron. 99, 6 K. 682 Priscianus 760 'quique . . . viri' Consentius 2027 Servius Aen. VIII 561

---

VARIA LECTIO.

670 TVNC *Rc* tyburtia *ybl* LINQVNT *RV* LINQUUÑ *Mybc* 671 FRATRIS (I *corr. in* E) *P* FRATRES *Myl* TIBURTI· *M* TIBVRTHI *R* tib^r^uti (i *pr. corr. ex* y) *b* DE NOMINE *P: cf.* VIII 54 '*et eam* de *fratris maioris* nomine *Tibur appellaverunt' Servius.* 672 Catilluſ *b* Cati^l^lus *c* CATHILLVS *R* Cathiluſ *y* CATTILLUS *M* CATTHILLVS *PV: cf.* XI 640 QVE *om. V* 674 nubigine *c* 675 DISCENDUNT *M* omolen *b* omole^o^n. *c* OTRYN *R* OTRUM *M* oty . rim *b* otyrin *c* otyrum, otirum, tyrrim *χ: cf. nov. annal. Fleckeiseni* LXXVII 198 NIVALI *V* 676 LINQUENTES· *M* LIQVENTES *R* RAPIDO (P *an* B, *non liq.*) *V: cf.* 451 677 ET *suprascr. P* *magno — v*IRGVLTA *V* CAEDUNT *M* ced^v^ant *y* · UIRGULATA *M* 678 PRAENESTIN^A^E *M* DEFICIT *R* ^v^orbiſ *y* 679 *sq. in suspicionem vocavit Bryantus, legit Servius* 679 *volcano — agre*STIA *V* VVLCANO *Pyb* Vulgano *c* agestia *b* regis *Peerlkampus* 680 *inventum — cre*DIDIT *V* FOCIS· *M* 681 LATELEGIO *M* LEGIOLATE *PRVybc* comitantur *Mentel. tert. m.* 1 682 Qui . que *bc* *quique arva ga*BINAE *V* qui . q: *b* Gabinae] Celemnae *ex* 739 *Priscianus*

Iunonis gelidumque Anienem et roscida rivis
Hernica saxa colunt, quos dives Anagnia pascit,
quos, Amasene pater. non illis omnibus arma,
nec clipei currusve sonant: pars maxima glandes
liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti, vestigia nuda sinistri
instituere pedis, crudus tegit altera pero.

At Messapus, ecum domitor, Neptunia proles,
quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
iam pridem resides populos desuetaque bello
agmina in arma vocat subito ferrumque retractat.
hi Fescenninas acies aequosque Faliscos

. . . . . . . . . . . . . . . .

---

TESTIMONIA.

683 'gelidumque A.' Claudius Sacerdos II 12 684 'Hernica s. c.' schol. Iuven. XIV 180 Cassiodorus 2313 Beda de orthogr. p. 2344 P. 684—690 'quos . . . pero' Macrobius Sat. V 18, 13 685 'quos A. p.' Servius Aen. IX 641 686 sq. 'pars . . . spargit' Nonius 553, 20 688 'fulvos . . . galeros' Charisius 61 'fulvos galeros' Gellius II 26, 11 690 'crudus . . . pero' schol. Iuven. XIV 186 'crudus p.' Philoxeni gloss. 691 'at . . . domitor' Macrobius Sat. V 15, 15 692 Servius Aen. IX 123 XI 429 693 'iam p. r. p.' Probi inst. I 9, 11 693 sq. 'desueta . . . retractat' (et 614) Donatus ad Ter. eun. IV 7, 2 Servius Aen. VII 601

---

VARIA LECTIO.

683 ani.enẽ *b* aniene[n] *c* *et roscida V* ..riuiſ *c* 684 *dives anagni*A *V* pascis *nonnulli Pieriani* 685 *pater — ar*MA *V* 686 CL*ipei —so*NANT *par*SMAX*ima glandes V* clı.pei *b* CVRRVSQVE *R* glandiſ *c*1 687 *l*IVEN*tis plumbi s*PARGIT *V* PICVLA *R* spargunt . . . gestant *χ* 688 [ma]nu *b* *f*VLVOS *V* 689 TEGMINA *Pγ*1: *cf.* 742 CAPITI[S] *M* ſiniſtra *c*1 690 PEDES *M* CERO *R* 691 EQVVM *MRγbc* 693—695 *hoc ordine posuit Ladevicus:* 695. 693. 694 693 rede[ſi]ſ *b* BELLA[O] *M* 694 [re]tracta.t *b* 695 is *Ladevicus* feſcaeri[ni]naſ (ri *corr. in* n) *c* EQVOS *R* Aequos *Heinsius* aequos *Servius* FALLECOS *R* faliſqcoſ (q *eras.*) *c* Fescenninos colles aequorque Faliscum *Peerlkampus* Fescenninos agros aequosque F. *Hoffmannus. Mihi quaedam excidisse videntur. Desideratur verbum, velut* ducunt: *cf. emend. Verg.* 9

hi Soractis habent arces Flaviniaque arva
et Cimini cum monte lacum lucosque Capenos.
nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto 703
misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
urgueri volucrum raucarum ad litora nubem. 705
ibant aequati numero regemque canebant, 698
ceu quondam nivei liquida inter flumina cycni,
cum sese e pastu referunt et longa canoros 700
dant per colla modos, sonat amnis et Asia longe
pulsa palus.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum 706
agmen agens Clausus magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

---

TESTIMONIA.

697 'et ... lacum' Servius ge. III 30 703 sq. 'nec ... putet' Servius Aen. II 487 698 'regemque c.' Servius Aen. I 1 VIII 2 schol. Hor. epod. 9, 18 699—702 'ceu ... palus' Macrobius Sat. V 8, 3 706 sq. 'ecce ... Clausus' Servius Aen. X 345 706 'ecce ... sanguine' Macrobius Sat. V 15, 15

---

VARIA LECTIO.

696 SO[I]RACTRS *P* ſortiſ[ac] *γ* FLAVINIA[M] *P* fla....ui.na *γ2* flamnimia *ut vid. γ1* 697 CYMINI *P2γ2c* cymino *γ1* com[v] *γ* com *c* CAIENOS *R* 703—705 *ante v.* 698 *reponendos esse dixi in emend. Verg.* 9 *sq.* 703 ..erataſ *γ* examine *Hamb. alt., Leid.* TAÑO[E] *minio p. in mg. M* 704 PUTAT *M* aeream *b1* aethereame *Menag. pr.* SET *M2* 705 Urg.eri *b* VRGERI *P* UOLUCREM[U] *M* 698 [AE]QVATI *P* [A]EQUATI *M* equati *γc* CANEBAT[N] *Mc* 699 NIVEL *M1* liquida: *cf.* IX 679 FLVMINA *P: cf. Homeri Il.* B 461 *Apollonius Rhod.* Δ 1300 flumina, *suprascr.* al nubila *γ* NUBILA *MRbc, Macrobii exempl., legit Servius: cf.* V 525 cygni *c* 700 SES[E] *P* et pastu, *i. e.* ec pastu, *Macrobii Angl. et Med.* 3 longae *γ* 702 *sq. uno versu continuat M* Pulſa (l *in ras.*) *b* 706 ſabinarum *γ1* SANGUINE· *M* 707 clauſ[uſ] *c* IPSI *Rγ1* 708 EQUO[A] *M* DIFFUNDITUR· *M* defundit[z] *c1* gens] INGENS *M* 709 ROMA (R *in ras., ut vid.*) *R* [S]ABINIS *P*

una ingens Amiterna cohors priscique Quirites,
Ereti manus omnis oliviferaeque Mutuscae;
qui Nomentum urbem, qui Rosia rura Velini,
qui Tetricae horrentis rupes montemque Severum
Casperiamque colunt Forulosque et flumen Himellae,
qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit
Nursia, et Ortinae classes populique Latini,
quosque secans infaustum interluit Alia nomen:
quam multi Libyco volvontur marmore fluctus,
saevos ubi Orion hibernis conditur undis;

---

TESTIMONIA.

710 'priscique Quirites, pro Curites' Prisciani 633 Darmst.[a] m. alt., Erl. 2 Dresd. Krehlii 713 Nonius 181, 15. 390, 15 714 'prope flumen H.' Priscianus 680 715 'qui . . . bibunt' Priscianus 757 schol. Hor. carm. IV 15, 21 716 'et Ortinae c.' Servius Aen. II 30 III 602 717 Pseudoascon. ad Cic. 118 Or. 'et quos infaustum . . . nomen' Priscianus 680 718 Claudius Sacerdos I 163

---

VARIA LECTIO.

710 priſcı.. qui queriteſ *γ*2 priſcuequeriteſ *ut vid.* *γ*1 QVIRITIS *R* 711 FRETI *M*1*R* MVTVSCAE (CA *in ras.*) *R* 712 VRBEM (V *corr. ex* O *ut vid.*) *P* ROSEA *R* ROSA *M* ROSCIA *P* roſcia *γ* roſea cida (*corr. m. rec.*) *b* roſ/// *c*1 roſcida *c*2 roſida, rocida *χ* 713 tetrice *γ* rupit *Nonii* 181 *exempl.* MONTEM (T *in ras.*) *R* AMNEM *P*: *ut* al' montē *ge.* III 37 *Aen.* VI 374 amnem *γ* montem *testatur Servius* 714 Caſperiam (ſ *m.* 2) *γ* FVRVLOS (V *pr. corr. in* O) *P* forulos e *γ* q. *suprascr.* *γ* ETFLUMEN *suprascr.* *M* prope flumen *Priscianus* ('*Himella Sabinorum flumen prope Casperiam*' *Vibius Sequester p.* 11) HYMILLAE *R* 715 quo ſ *c* FABARVIM *P* FABARVM *R* Faburum '*antiqui aliquot*' *Pieriani* ararim *Prisciani* *φ* (*fortasse* Farfarum *adscriptum fuerat*) UR Fabarim *testatur Priscianus* 716 NVRISIA *R* NOSIA *M* ORTINAE *Pγbc* H ORTINAE *M* HORTINAE *R* urtinae *Menag. alt.* populique Latini *num recte se habeat dubito, quamquam lectum a Servio.* 717 et quos infaustum *Priscianus* intervenit *Pseudoasconius* ALIA *R*, *Prisciani Halb.* alia l *γb* ALLIA *MP* al.la *c*1 '*additur unum* l *propter metrum*' *Servius: cf. schol. Lucani* VII 633 718 LYBICO *Mγbc* VOLVVNTVR *PRγbc* FLVCTOS (O *corr. in* V) *P* 719 SAEVOS (O *corr. in* V) *P* SAEVVS *MRb* Seuuſ *γc* oryon *γc* ibernis *γ*

vel cum sole novo densae torrentur aristae
aut Hermi campo aut Lyciae flaventibus arvis.
scuta sonant pulsuque pedum conterrita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
curru iungit Halaesus equos Turnoque ferocis
mille rapit populos, vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque iuxta
aequora quique Cales lincunt, amnisque vadosi
accola Volturni, pariterque Saticulus asper
Oscorumque manus. teretes sunt aclydes illis
tela, set haec lento mos est aptare flagello;
laevas caetra tegit, falcati comminus enses.

---

TESTIMONIA.

720 Claudius Sacerdos I 163 723 Arusianus p. 233 L 'hic Agamemnonius' Macrobius Sat. V 15, 15 727 'dixit Aurunci, quod aeque barbarum est producere' Terentianus Maurus 471 730 sq. 'teretes . . . flagello' Nonius 554, 4 731 'sed . . . flagello' Priscianus 650. 749. 764 P. Arusianus p. 293 L. Servius Aen. IV 289 732 'laevas c. t.' Nonius 555, 6 Isidorus orig. XVIII 12, 5 (scetra)

---

VARIA LECTIO.

720 quot *Menag.* quam *ed. Pinciana a.* 1495 sub *Peerlkampus* TORRENTVR (V *corr. ex* O) *P* torrenter (v *supra* e) *c* HARISTAE *M* 721 lucię *c*1 Libyae *Schraderus* Lyciae *legit Servius* 722 *cf.* XII 445 puſu (l *supra*) *γ* CURSU *M*, *ut* 807 tremit excita tellus '*Mediceus et Porcius*' *Pierii*, *Voss. Montalb. Zulich. Morel. tert. m.* 2, *ex* XII 445 723 hic *Macrobii exempl.* agamennoniuſ *γ*1 agmen noniuſ *c* tro.iani *b* 724 HALAESVS *P* aleſuſ *c* AEQUOS *M* equuſ *γ*1 FEROCES *MRbc* 725 rap& *c*1 VENIVNT *R* bacho *b* 726 altiſ (l *m.* 2) *γ* 727 Arunci *χ*: *cf. Terentianus Maurus* PATRES (SE N *supra*) *M*: *cf.* 206 728 qui.q: *b* LINQVNT *R* LIQUENT (U *supra*) *M* liquunt (n *supra*) *γ* linquunt *bc* AMNES *M*1 729 VVLTVRNI *Rbc* ſaticuliſ (v *supra*) *c* 730 TVSCORVM *R* MAUS (N *supra*) *M* terreteſ *γ*1 teritiſ *b*1 ACLVDES *Pγ*1: *nescio an recte* 731 SED *PRγbc* lento] tereti *Menag. alter*, *Zulich.*, *testatur Priscianus* MOL (S *supra*) *M* 732 LAEVASCAETRA *R* LAEUASCETRA *Mγb*, *Isidori Gud.* 1. 2 *Nonii ex.* LAEVASCEPTRA *P* laeuaſſceptra *Menag. pr.*, *Sprotian.* laeuaſc&tera *c*1 laeuaſ ſectra *Franc.* laeuam ſcetra *Isidori ω* cũminuſ *c*

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympha
fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret,
iam senior; patriis set non et filius arvis
contentus late iam tum dicione premebat
Sarrastis populos et quae rigat aequora Sarnus
quique Rufras Batulumque tenent atque arva Celemnae
et quos maliferae despectant moenia Bellae,
Teutonico ritu soliti torquere cateias,

---

TESTIMONIA.

734 'Oebale q. g.' Marius Plotius 266 G. 735 'Teleboum ... teneret' schol. Iuvenalis sat. X 72 736 sq. 'patriis ... contentus' Nonius 263, 33 738 'qua ... Sarnus' Orosius IV 15 741 Isidorus orig. XVIII 7, 7 gloss. Zic. Petri p. 14

---

VARIA LECTIO.

733 noctriſ γ indict[v]iſ γ ABEBIS *M1* 734 quem (e *m.* 2) γ quae *b1* qu.ẽ *b2* generaſſeque (que *eras.*) γ generaſſ&helon *c* SEBETHIDE *P* SEDETHIDE *R* SEBETIDE *M* ſeb&hide (h *corr. in* r) γ ſebethride *b* ſebethirid[e]o *c* ſebretide, ſebetrida, ſuberetide, leboetide χ nymfa γ nimpha *b* 735 teleboeum *c* Capreis *schol. Iuvenalis* Capreas *confirmat Servius* 736 patriſ *b1* SED *PRγb* ARMIS *R* 737 *Post* contentus *dist. M* LATᴇ (E *add.*) *P* iam tum] latũ *c* [al' p̄me] tenebat γ TENEBAT *MP*, *ut* I 236. 622 X 53 738 SAR[R]RASTIS *P* Sarraſtriſ γ*c* QVA *Rγ2*, *Orosius* qua. *c* ŦsARNVS *P* 739 Qui.q: *b* BAT[Y]ULUM *M* bat[v]alum γ*b* BATALVM *PR*, *ut Silii* VIII 566 *Colon. et Oxon.* 'ten[N]et *b* CELENE *M* CA[M A]LEMNAE *R* celemne *c* caelẽnae *b1* 740 malif[e]rae γ diſpectant *b1* ...ſpectant (*eras.* dae *vel* que) γ m[e]onia γ BELLAE *libri quotquot innotuerunt omnes.* 'Bellae: *multi* Nolam *volunt intelligi*, *et dicunt iratum Virgilium nomen eius mutasse propter sibi negatum hospitium, et ideo aperte noluisse dicere, sed ostendere per periphrasin ... alii idem a Virgilio in georgicis* (II 225) *factum memorant ... alii ita volunt accipi* moenia Bellae, *ut sit synaloepha et legatur* moenia Abellae' *Servius* 741 RITU· *M* ri.tu *b* RITV[M] *P* ritum γ*1* TORQVERECATEIAS (Q — S *in ras.*, *ut post* S *quatuor etiam literae videantur erasae esse*, *quarum ultima fortasse* E) *R* cateiaſ (i *in ras.*) *b* categ[i]aſ *c* CATELAS *M*

**tegmina quis capitum raptus de subere cortex,**
**aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.**

**Et te montosae misere in proelia Nersae,**
**Ufens, insignem fama et felicibus armis;**
**horrida praecipue cui gens adsuetaque multo**
**venatu nemorum, duris Aequicula glaebis.**
**armati terram exercent, semperque recentis**
**convectare iuvat praedas et vivere rapto.**

**Quin et Marruvia venit de gente sacerdos,**
**fronde super galeam et felici comptus oliva,**
**Archippi regis missu, fortissimus Umbro,**
**vipereo generi et graviter spirantibus hydris**
**spargere qui somnos cantuque manuque solebat**
**mulcebatque iras et morsus arte levabat.**
**sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum**

---

**TESTIMONIA.**

742 de gen. nom. p. 75 Haupt. 'raptus ... cortex' Priscianus 655 Probi inst. II 1, 25 Nonius 199, 30 Servius ecl. VI 63 743 'micat aereus ensis' Servius Aen. I 295 XI 655 744 'et te m.' Macrobius Sat. V 15, 15 745 'insignem ... armis' Servius Aen. XII 641 749 Servius ecl. III 7 750 Macrobius Sat. V 15, 15 752 'fortissimus Umbro' Macrobius Sat. V 15, 8 754 schol. Hor. epod. V 76 756 sq. 'sed ... evaluit' Priscianus 792 Arusianus p. 246 L. Servius Aen. X 545

---

**VARIA LECTIO.**

742 Tecmina *b*1 [R]APTUS *M* ſubbe[re] (b *pr. eras.*) *c* 743 AERATAE[Q.] (*sup. m.* 2) *R* AERATEQ·[A] *M* aeneus *Servius* I 295: *cf. Bentleius ad Hor. serm.* II 3, 183 744 MISERAE *M* NERSAE *MPγcψ*, *Servii Dresd.*: *cf. inscr. Osca edita a G. Colucci in bull. arch. Neap.* 1858 *no.* 162 (*Philol.* XV 572) nirſę *b*1 NYRSAE *R* narsae *Menag.* Nursae *Witt.*, *Servii ω* 745 Uffens *Menag. pr.* *Post* fama *interp. M*

746 Horrid[a] *c* praecipuae *b*1 ad[ſ]ſueta *b* affueta *c* 747 DVRI *R* equicula *c* glabiſ[e] *γ* glebiſ *bc* 748 recenteſ *c* 750 MARRVLA, *i. e.* MARRVIA *R* (*Μαρούιον Strabo* V *p.* 241 *Dionysius Halic.* I 14) ma[r]rubia (b *corr. ex* u) *c* marrubia *ψ*, *Macrobii exempl.* 751 com[p]tuſ *b*

752 regiſ (iſ *m.* 2) *γ* 753 hidriſ *b* 755 [F]ERAS (F *m. ant.*) *P* feras *Sprot.* iraſ (i *m.* 2) *γ* morſſuſ *c* 756 cu[ſ]pidiſ *γ*

evaluit, neque eum iuvere in volnera cantus
somniferi et Marsis quaesitae montibus herbae.
te nemus Angitiae, vitrea te Fucinus unda,
te liquidi flevere lacus.

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius, insignem quem mater Aricia misit,
eductum Egeriae lucis umentia circum
litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte novercae
occiderit patriasque explerit sanguine poenas
turbatis distractus equis, ad sidera rursus
aetheria et superas caeli venisse sub auras,
Paeoniis revocatum herbis et amore Dianae.

---

TESTIMONIA.

759 sq. Macrobius Sat. IV 6, 23 Isidorus orig. I 35, 9 Diomedes 440 P. interpolatus 759 Quintilianus IX 3, 34 'angitiae' cf. Marius Victorinus p. 2465 P. et Ritschelius mon. epigr. tria p. 25 'vitrea ... unda' schol. Hor. carm. III 13, 1 IV 2, 3 761 'ibat ... proles' Macrobius Sat. V 15, 15 'Virbius Hippolyti ... bello' Macrobius Sat. V 15, 8 762 'insignem ... misit' Servius Aen. X 172 'quem ... misit' schol. Lucani VI 74 763 'eductum E. l.' Diomedes 373
765 Probus 10, 24 767 'turbatis d. e.' Nonius 287, 18 768 'superas ... auras' Probi inst. I 7, 7 769 schol. Hor. carm. IV 7, 25

---

VARIA LECTIO.

757 euadit *Arusiani cod.* NEQV[E] *P* IN[AD] *M* u[v]olnera *γ* uulnera *bc*2 UOLNERE[A·] *M* VVLNERE *Rc*1 758 *Post* somniferi *dist. M* mari[ſ]ſ *γ* QUAESIĒTE[A IN] MONTIB· *M* quaeſitae in montibuſ *b* 759 ANGITIAE *Pγbc, Macrobii exempl.* ANGITTE *R* ANGUETIAE *M* anguitiae *Mentel. pr.*, *χ*, *Isidori Gud.* 3 (argitiae *eiusdem Gud.* 2, argucie *Gud.* 1, hanc uicia *Gud.* 4), *Quintiliani exempl.* uitria *b*1 761 hippoliti *b*1 hypoliti *c*
762 VERBIVS *R* viribus *Peerlkampus conl.* IX 583 ARECIA *R* aracia *γ*1 aria[ti] *c* 763 aegeriae *b* luco *m* HYMETIA *Pc* h[v].mecia *γ* [h]ime.tia *b* ymetia *Mentel. pr.* himecia *Menag. pr.* Symetia *Leid.*: *cf.* IX 584 fumetia *m* 764 *cf.* IX 585 *Post* litora *et* ubi *dist. M* PLAGABILIS *M* 765 NAM[Q·] *M* hippolitum *γ* hyppolitū *bc* arte nouercę *in ras. γ* 767 Turbatuſ *γ*1 768 *Post* aetheria *dist. M* auras: *cf.* 557
769 PAEONIS[I] *M*: *cf. Lachmannus Lucr.* 280. *Fortasse genetivum* Paeonis *intellegi voluit poeta*: *cf.* XII 401 herbi[ſ] *b*

tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
mortalem infernis ad lumina surgere vitae,
ipse repertorem medicinae talis et artis
fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.
at Trivia Hippolytum secretis alma recondit
sedibus et nymphae Egeriae nemorique relegat,
solus ubi in silvis Italis ignobilis aevom
exigeret versoque ubi nomine Virbius esset.
unde etiam templo Triviae lucisque sacratis
cornipedes arcentur equi, quod litore currum
et iuvenem monstris pavidi effudere marinis.
filius ardentis haut setius aequore campi
exercebat equos curruque in bella ruebat.

---

TESTIMONIA.

770 sq. 'pater . . . vitae' Arusianus p. 239 L. 772 sq. 'clamat summus poeta, eos omnes qui inventas vitam excoluere per artes (VI 663) apud inferos esse, ipsumque illum repertorem medicinae talis et artis ad Stygias undas fulmine esse detrusum' Lactantius inst. I 12 775 'et . . . relegat' Arusianus p. 258 L.

---

VARIA LECTIO.

770 ompſ *c* ab *suprascr. y* urbiſ *c*1 772 *Post* talis *dist. M*
T
ARMIS *M* 773 POENIGENAM *My*2*b* POENIGINAM *R* poe.nigenam (*erasa* g *ni f.*) *c* phoenigneam *Mentel. pr.* 'Poenigenam *i. e. matris Poena genitum. Alii* Phoebigenam *legunt, ut Probus' Servius* ſtigiaſ *b*1*c*
A
in *cm* ī *y*2 (ad *y*1) VNDIS *P* 774 *Post* Trivia *int. M* HYPPOLI-
E
TUM· *M* hippolitum *b* hyppolitū *c* recedit *c*1 775 NYMPHA *M* nimphae
U
*ybc* 776 I·BI *M* IGNORABILIS (RA *eras.*) *M* AEVOM (O *corr. in* V)
I
*P* AEVVM *MRybc* 777 IXIGERET *M* VIRIBVS *P* VIRBIVS (B *fort.*
de
*corr. ex* D, I *seq. in ras.*) *R* uerbiuſ *y*1: *cf.* 762 779 Cornipeſ *c* quod litora circum Heu! iuvenem m. p. e. m. *Marklandus ad Statii silv.* I 2, 45 III 3, 25 quod litora circum Attoniti monstris iuvenem traxere marinis *vel* per litora curru Quod iuvenem monstris pavidi effudere m. *Peerlkampus* 780 montriſ *b* pauide *y*1 EFFUNDERE *Mc*1 781 HAVT *P* aud *y*2 (*y*1 *non liquet*) haud *bc* ſentiuſ (n *m. ant.*, *m.* 1 *non liq.*) *y*2 segnius *χ* ('haud setius: *non segnius patre' Servius*)
v
782 reebat *c*

Ipse inter primos praestanti corpore Turnus
vertitur arma tenens et toto vertice supra est.
cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
sustinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignis:
tam magis illa fremens et tristibus effera flammis,
quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
at levem clipeum sublatis cornibus Io
auro insignibat, iam saetis obsita, iam bos
(argumentum ingens), et custos virginis Argus
caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
insequitur nimbus peditum clipeataque totis
agmina densentur campis, Argivaque pubes
Auruncaeque manus, Rutuli veteresque Sicani
et Sacranae acies et picti scuta Labici;

---

TESTIMONIA.

785 sq. Macrobius Sat. V 13, 36 'galea . . . ignis' Servius Aen. X 208 787 sq. Quintilianus IX 3, 15 Pompeius 138 L. 787 'tam . . . fremens' Probi inst. I 9, 8 789 Servius Aen. V 306 791 'argumentum i.' Quintilianus V 10, 10 schol. Lucani VIII 869 'et . . . Argus' schol. Lucani IX 663 792 Macrobius Sat. VI 6, 19 794—800 'agmina . . . praesidet' Macrobius Sat. V 15, 19 795 'Siculi veteresque S.' Servius Aen. I 2 796 'picti s. L.' Servius Aen. IV 509

---

VARIA LECTIO.

783 PRES(A)TANTI *M* 784 *Post* vertitur *int. M* 785 crynita *γ* IVBA (B *in ras.*) *R* CHIMAERAM (AE *in ras.*) *R* chymerã *c* CHIMERAM *MPγb* 786 AETNEOS *MR* etneoſ *b* &(h)neoſ *c* efflantem (f *pr. in ras.*) *b* facib(v); *c* IGNES *PRγbc* *Fortius hic interpunxi, ut illa v.* 787 *ad Chimaeram referri possit.* 787 IAM *M* tremens *Quintiliani exempl.* 788 CRVDENSCVNT *P* 789 AD *PRγ*1 clypeũ *c* sub latis *Peerlkampus* 790 insignibat] INSIGNITAM *R* LAM *M*1 SETIS *Rc* ſ&iſ (ſ *pr. m.* 2) *γ* QBSTITA *R* TAM *R* IAM· *M* 791 ARCUS *M* 792 CAELATAM *M* aerata *Peerlkampus* annẽ *c* INACHUS *M* ina.chuſ *γ* 793 nymbuſ *γc* clippeatatq: *b*1 794 denſantur *γ*2*χ* 'densentur: denseo denses *dicimus, aliter non' Servius : cf. ge.* I 248. 419 arg.iua *b* 795 RUTULI· *M* rut(v)li *b* Siculi *Servius Aen.* I 2 796 stant *Macrobius: cf.* II 333 ſacr(n)ae (e *m.* 2 *in ras.*) *γ* ſarranae, ſaranae, ſaturnae *χ* gaurinae *Thuan.* Gauranae *Macrobius.*

qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
litus arant Rutulosque exercent vomere colles
Circaeumque iugum, quis Iuppiter Anxurus arvis
praesidet et viridi gaudens Feronia luco;
qua Saturae iacet atra palus gelidusque per imas
quaerit iter vallis atque in mare conditur Ufens.

Hos super advenit Volsca de gente Camilla
agmen agens equitum et florentis aere catervas,
bellatrix, non illa colo calathisve Minervae
femineas adsueta manus, set proelia virgo
dura pati cursuque pedum praevertere ventos.
illa vel intactae segetis per summa volaret
gramina nec teneras cursu laesisset aristas,

---

TESTIMONIA.

799 sq. 'quis ... praesidet' Arusianus p. 252 L. 'Iuppiter ... praesidet' schol. Hor. serm. I 5, 26 800 'viridi ... luco' schol. Hor. serm. I 5, 24 801 sq. Probus 50, 5 K. 803 'Volsca ... Camilla' Servius Aen. IX 505 805 'calathisve M.' Diomedes 428 807 'cursu ... ventos' schol. Lucani VIII 30 'praevertere v.' Priscianus 803 808 'illa v. i. s.' Probi inst. I 6, 2 808—811 Seneca epist. 85, 4 Macrobius Sat. V 8, 4 Diomedes 457 P. 808 sq. Quintilianus VIII 6, 69 Servius Aen. XI 719

---

VARIA LECTIO.

Sacranae *testatur Servius: cf. Festus* 321 *M.* 797 tyberine c 798 erant γ1 durosque *Peerlkampus* exercen$^{t}$ *b* uomore *c*1 799 CIRCEUM *M* iupiter *bc* ANXURUS *M* AVXYRVS *R* anxyrus *Voss. duo, Menag. alt., Rottend. sec., Moret. pr., Arusianus.* anxirus *Franc. Parrh.* ANXVRIS *Pγ*1, *Macrobius, schol. Hor.* anx$^{y}$.rı$^{v}$ſ γ2 anxiriſ (i *post. in ras.*) *b* anxiriſ *c* anxur et *Scheff.* 'Anxyrus (Anxirus *Lips. Par.* Anxiris *Regin.*) *dicebatur quasi* ἄνευ ξυρᾶς' *Servius: cf. Martialis* V 1, 6 *codd.* 801 QVAS *R* SATVRAE *libri cum Probo, ut Silius* VIII 382 'Saturae... *secundum hanc lectionem re vera* Saturam paludem *intelligimus. sed alii* asturae(*sic Regin. Lips.* stare *Paris.* siturae *Leid. V*) *legunt; quod si est, paludem pro flumine posuit. nam haud longe a Terracina oppidum est* Astura (eustura *Paris.*) *et eius cognominis fluvius' Servius* 802 i. ter *b* VALLES *MPyb*1*c* ADQVE *R* immare γ 803 *Post* advenit *int. M* VOLSCA (O *in ras.*) *R* u$^{v}$ol$^{ſ}$ca γ VVLSCA *Pc* uolſcan *b*1 805 Bellatri. *c*1 calatiſ *c* 806 aſſuaeta *c*, (ſ *pr. in ras.*) *b* ſet *c*1 SED *ceteri* 808 SEGETES *M* 809 cursu teneras *Seneca* HARISTAS *M*

vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
ferret iter celeris nec tingueret aequore plantas.
illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
turbaque miratur matrum et prospectat euntem,
attonitis inhians animis, ut regius ostro
velet honos levis umeros, ut fibula crinem
auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram
et pastoralem praefixa cuspide myrtum.

TESTIMONIA.

817 Isidorus orig. XVIII 7, 11 Servius ge. II 446 Aen. III 22

810 *Post* medium *int. M* FLVCTV.SVSPENSA (*erasa una lit., fort.* S) *R* tǐmenti *γ* fluctus s. tumentis *Diomedes* 811 CELERIS (I *corr. in* E) *M* celeris nec] cursu non *Diomedes* 814 inhians] HAESERE *P ut* V 529 haesere, at inianſ *γ* inhians *testatur Servius* 815 VELLET *P* HONOS· *M* leueſ *b* humeroſ *c* vestem *Menag. pr., χ, ut* IV 139 816 licea *c*1 817 mirtum *b*1

·P̃· UERGILI· MARONIS || AENEIDOS· LIBER UII EXP̃· || INC̃· LIB̃· UIII FELĨCI· *M* VERGILI· MARONIS· AENEIDOS || LIBER· VII· EXPLIC· || INCIPIT· LIBER· VIII· *R* EXPLICIT· LIBER· SEPTIMVS· || INCIPIT· OCTAUUS· *γ* EXPLICIT LIBER SEPTIMVS VĨRG MARONIS AENEIDOS || VERSVS OVIDII NASONIS (*sequuntur undecim versus, quos v. in proleg.*) INCIPIT LIBER OCTAVVS *b* Virgilii maronis liber VII aeneidorum felicit̃ explicit Incipit VIII· (*sequuntur item* 11 *versus, de quibus cf. proleg.*) *c*

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER OCTAVOS

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
extulit et rauco strepuerunt cornua cantu,
utque acris concussit equos utque impulit arma,
extemplo turbati animi, simul omne tumultu
coniurat trepido Latium saevitque iuventus
effera. ductores primi Messapus et Ufens
contemptorque deum Mezentius undique cogunt
auxilia et latos vastant cultoribus agros.
mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,

---

TESTIMONIA.

AENEIDOS VIII. 1—4 'ut . . . animi' Diomedes 433 1 sq. 'ut . . . extulit' Nonius 297, 20 1 Probi inst. I 9, 2 Priscianus de XII vers. Aen. 8, 157 3 'utque impulit a.' Servius Aen. VII 603 4 sq. 'simul . . . Latium' Servius Aen. II 157 7 'contemptorque d. M.' Charisius 245 Diomedes 455 P. Probi inst. I 3, 4 8 'et latos v. c. a.' Servius Aen. XI 367 ge. I 507 9 sq. 'mittitur . . . auxilium' Nonius 366, 19 9 Nonius 348 10 Servius Aen. II 157 'Diomedis ad u.' gloss. Port. p. 6

---

VARIA LECTIO.

TREP
AENEIDOS VIII. 2 S~~ON~~VERVNT *P: cf.* VII 637 3 agriſ *c1* acreſ *b*
v
implit. (it *corr. ex* u, *ut vid.*) *γ* inpulit *b* 4 turbato *c1* 5 Coniu.rat *b* 7 contemptor diuum, *om.* que, *Diomedes* deum *om. c*
E
MEZZENTIVS *R* MZENTIVS *P* 8 Axilia *c1*

qui petat auxilium et Latio consistere Teucros,
advectum Aenean classi victosque penatis
inferre et fatis regem se dicere posci
edoceat [multasque viro se adiungere gentis
Dardanio et late Latio increbrescere nomen].
quid struat his coeptis, quem, si Fortuna sequatur,
eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi
quam Turno regi aut regi apparere Latino.

Talia per Latium. quae Laomedontius heros
cuncta videns magno curarum fluctuat aestu,
atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
in partisque rapit varias perque omnia versat:
sicut aquae tremulum labris ubi lumen aënis

---

**TESTIMONIA.**

11 Priscianus 768 'advectum A. c.' Consentius 2038 P. 18 'talia p. L.' Probi inst. I 6, 3 'Laomedontius h.' Diomedes p. 310 P. Servius Aen. III 248 20–25 (om. 23) schol. Hor. carm. II 16, 11 22 Nonius 449, 20

---

**VARIA LECTIO.**

10 [PE] TAT (*m.* 2 *sup.*) *P* p&it *c*1 CONSIDERE (D *m. ant.*, *sed in spatio erasarum* 2 *litt.*) *P*: *cf.* VI 67 conſidere *γ* consistere *Servius*: *cf.* I 541 VI 807 VIII 381 X 75 te[u]croſ *b* 11 Aduecti *γ*1 (Aduectũ *γ*2) aeneam.. (*eras.* an, *ut vid.*) *γ* eneã *c* penateſ *bc* 12 INFERᴮE *P* Infer.re *c* diſcere *c*1 13 ſe. *c* GENTIS (I *corr. in* E) *P* genteſ *γ*1*b* multas ... nomen *aliena manu addita esse statuit Peerlkampus*, *dormitanti Vergilio adscripsit Wagnerus quaest. Verg.* XXXX 2. multas ... Dardanio *interpretatur Servius*: *cf.* VII 238 14 increbe[r]ſcere *bc*

15—39 *Veron. fol.* 238 15 Qui[d] *b* *quid struat his coeptis quem si f*ORTVNA *se*QVATVR *V* quid, si F. sequatur Eventum pugnae, cupiat *Peerlkampus. Paulo probabilius* quae *scribere poterat*, *sed* quem *testatur Servius.* 16 EVENTVM — *V* 17 Quant[z]no *c* — *lati*NO *V*

regi.aut (*eras.* & *ut vid.*) *γ* a[p]parere *γ* 18 TALIA *per latium quae.laomedontius her*OS *V* talia per Latium quae *coniungit Peerlkampus* eroſ *γ* 19 *cf.* IV 532 *magno curarum fluctua*T *V*

20 *sq.* = IV 285 *sq.* 20 ADQVE *R* nu[n]c *b* celerem nunc huc *schol. Hor.* nun[c] diuidit *γ* 21 PARTiS *V* parteſ *b* *varias V* p[q·] (*corr. m. rec.*) *c* 22 *aquae tre*MVLVM *V* AENEIS *V*

sole repercussum aut radiantis imagine lunae
omnia pervolitat late loca iamque sub auras
erigitur summique ferit lacuaria tecti.
nox erat, et terras animalia fessa per omnis
alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
procubuit seramque dedit per membra quietem.
huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
populeas inter senior se attollere frondes
visus (eum tenuis glauco velabat amictu
carbasus, et crinis umbrosa tegebat harundo),
tum sic adfari et curas his demere dictis:

'O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
qui revehis nobis aeternaque Pergama servas,

---

TESTIMONIA.

25 cf. schol. Veron. 99, 22 26 sq. Seneca controv. VII 27 p. 195 B. 26 'nox e.' Probi inst. I 4, 17 Marius Victorinus 2474 27 Priscianus 773 schol. Hor. carm. I 1, 33 'alituum p. g.' Servius Aen. VI 653 'alituum' Diomedes 447 28 'in ripa . . . axe' schol. Hor. carm. III 2, 5 'sub a. a.' schol. Veron. 99, 24 30 cf. schol. Veron. 99, 27 'seram . . . quietem' Servius ge. I 251 33 sq. 'eum . . . carbasus' Nonius 541, 15 34 'carbasus' schol. Veron. 99, 29 37 cf. schol. Veron. 100, 1 K.

---

VARIA LECTIO.

23 repercusso *Hoffmannus spicil. crit. Vindob.* 15. repercussum *legit Servius.* radientiſ *γb*l himagine (h *del.*, N *in ras.*) *b* 25 SVM[M]IQVE (I *add.*) *P* LAQVARIA *V* lacuar— *schol. Veron.* LAQVEARIA *MPRγc, schol. Hor.* laq:aria *b* 'laquearia; *multi* lacuaria (*sic Paris.* lacunaria *Regin. Lips.*) *legunt' Servius.* tectiſ *γ*l 26 feſſaſ *c*I om̃ſ *c* 27 [h]abebat *b* 28 ae[h]teriſ *b* axae *b*l 29 PECTOR[A]E *M* 30 PROCVBVIT — *V* 31 tyberinuſ *γ* 32 [ſe]nior c adtollere *b* 33 eum] CVM *RV* TEN*uis glauco velabat amictu V* tenui. *c*l 34 CRINIIIS *V: fuerat* crineis, *ni fallor* VM*brosa tegebat har*VNDO *V* t.gebat *c* ARVNDO *Rc* 35 affari *c* 'tum sic adfari: *subaudis* visus' *Servius* *demere dictis V* 36 [h]oſtibuſ *b* 37 QVI— — —VAS *V* reueiſ *b*

expectate solo Laurenti arvisque Latinis,
hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates;
neu belli terrere minis: tumor omnis et irae
concessere deum.
[iamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
triginta capitum fetus enixa, iacebit,
alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
ex quo ter denis urbem redeuntibus annis 47
Ascanius clari condet cognominis Albam.
haut incerta cano.] nunc qua ratione quod instat
expedias victor, paucis (adverte) docebo.

---

hic locus urbis erit, requies ea certa laborum 46

---

TESTIMONIA.

38 Servius Aen. III 185 'expectate s. L.' Servius Aen, VIII 12
41 Marius Plotius p. 252 G. Servius Aen. III 340

---

VARIA LECTIO.

CO
38 EXSPECTATE *MRV* expectante *γ*1 solo Laurenti] LO LAU-
RENTI (CO *m. rec. ut vid.*, *in mg. m. ant.* ALIBISOLO) *M* LAVRENT*i arvisque latinis V* Laurentum *Servii ad v.* 12 *Lips. Par.* (Laurenti *Reg.*) *et ad* III 185 *Cass.* 39 CER*ti ne absiste penates V* ADSISTE *R*
E
40 NV *P* omſ *c* '*mire quidam conclusit hunc versum dicens:* concessere deum profugis nova moenia Teucris' *Servius: cf. idem ad* III 340. *Habet interpolationem Menag. pr. cum al. Optime coniungi v.* 41 concessere deum *cum v.* 49 nunc qua ratione quod instat *Heynius animadvertit. Sed quae intercedunt fortasse ab ipsis poetae amicis*
e
*interpolata sunt.* 42 NEC *R* ne. (e *fort. m.* 2) *γ* putaſ *γ* 43—46
S
= III 390—393 43 Lotoriiſ *c*1 INUENTAUB *M* ILICIBVSVVS *Pγ*1
S U SS
ILICIB·USUS *M* ILICEBVXVS (*corr. m. rec.*) *R* 44 cubitũ *c* ſo&uſ *c*
S· A
e.nixa *γ* 45 ALBA· *M* RECUBANT *M* recuban. *c*1 UBERE *M̄*
46 *om. MPγ*1 47 *sq.: cf.* I 269 *sq.* ex quo *interpretor* ex quo prodigio, *ut Varro ait de l. l.* V 144 49 HAVT *Pγ*1 ᴴAVT (H *m.* 2
/ M
*add.*) *R* HAUD *Mγ*2*bc* QUA *M* 50 EXPEDIAS *M* EXPEDIAM (M *m. ant., sed ex corr. in litura, ut possit* S *fuisse*) *P* expediam *γ*1 : *cf.* VI 759 XI 315 paciſ *γ*

Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
delegere locum et posuere in montibus urbem
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina;
hos castris adhibe socios et foedera iunge.
ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
adversum remis superes subvectus ut amnem.
surge age, nate dea, primisque cadentibus astris
Iunoni fer rite preces iramque minasque
supplicibus supera votis. mihi victor honorem
persolves. ego sum, pleno quem flumine cernis
stringentem ripas et pinguia culta secantem,
caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis.
hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit.'
  Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,

---

TESTIMONIA.

53 sq. 'et posuere . . . Pallanteum' Servius Aen. V 60 55 Nonius 284, 10 Servius Aen. VII 426 VIII 116 61 sq. 'mihi . . . persolves' Servius Aen. VIII 76 XI 565 62 sq. 'ego . . . ripas' Nonius 403, 10 64 Servius Aen. XI 125 'caelo g. a.' Claudius Sacerdos I 175 Diomedes 454

---

VARIA LECTIO.

51 Archadeſ *γl* Archadiſ *cl* IIC [S] (*corr. m. rec.*) *M* APPALLANTE *M* appellante (e *pr. corr. in* a) *γ* a pellante *cl* 53 Delagere *cl* 54 pollanteū *cl* 55—58 *m. 2 in mg. add. b* 55 aſſidue *b* ADSIDVAE *R* aſſiduae *c* dicunt [u] *c* 56 FOEDERE *Pγb* 'foedera iunge; *legitur et* foedere iunge' *Servius* : *cf.* IV 112 IUNGE (*cauda m. alienae*) *M* 57 tecto *Menag. pr.* certo *Peerlkampus* recto *testatur Servius* 59 age *om. R*, *m. rec. sup. c* [P]RIMIS *M* 60 *sq.* : *cf.* III 438 *sq.* 60 PRECIS *M* praeceſ *γ* iraſ *c* 61 donis *ut* III 439 *χ*, *plerique Pieriani* 62 Perſoluenſ *b* quem pleno gurgite *aliquot Pieriani* 63 Strigentem [n] *γ* [P]SINGUIA *M* pingula *γ* 64 tybriſ *c* 65 tibi *Peerlkampus* CERTA *P* : *cf.* 46 certa [at magna] *γ* CAESIS [L] *M* celsum hic *Peerlkampus* 66 laui [c] *b* fluuio [vſ] *γ* condedit *bl* lacus flavo se c. alveo *Peerlkampus contra Servii testimonium*

ima petens; nox Aenean somnusque reliquit.
surgit et aetherii spectans orientia solis
lumina rite cavis undam de flumine palmis
sustinet ac talis effundit ad aethera voces:
'nymphae, Laurentes nymphae, genus amnibus undest,
tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
accipite Aenean et tandem arcete periclis.
quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis,
semper honore meo, semper celebrabere donis,
corniger hesperidum fluvius regnator aquarum.

TESTIMONIA.

68 sq. 'surgit . . . lumina' Nonius 397, 16 69 'rite . . . palmis' Probi inst. I 9, 12 71 Servius Aen. I 6 VII 137 XII 142 72 Macrobius Sat. VI 1, 12 73 'et . . . periclis' schol. Hor. carm. I 27, 4 76 Nonius 320, 10 77 sq. 'corniger . . . adsis' Asper 112, 1 77 Priscianus 741. 1110. 1116. 1251. 1280 P. de XII vers. Aen. 7, 120. 13, 212 Cledonius 1863 Phocae ars V 2 (1710 P.) Servius ad Donat. 1784 P. Servii ars p. 500 L. schol. Hor. carm. IV 14, 25 Servius Aen. X 325 'corniger h. f.' Probi inst. II 1, 6 'hesperidum f. r. a.' Servius Aen. XI 464

VARIA LECTIO.

67 eneā c RELINQVIT *R* relinqui.t *c* 68 ˢVRGIT (S *m. al. add.*) *P* a[h]&erii *y* aetherei *c* oriantia *c* 69 rete *cl* PALMIS (P *in ras.*) *R* 70 Suſtin&[ulit] *y* Suſtulit *bc* (sustinet *Servii Par.*, *in Regin. et Lips. lemma mutilum est*) ad *suprascr. y* effundit pectore voces *Peerlkampus ex* V 482 : *cf. etiam* V 780 VII 292, *sed contra* V 723 71—77. 78—98 *F fol. LXVIII* 71 'nymphae: *hic distinguendum*' *Servius.* NYMPHAE· LAVRENTES NYMPHAE· *etiam M* UNDESIT (E *sup. m.* 2, T *in mg.*, *sed m. ant.*) *F* VNDEEST *Rybc* 72 TEQVE (V *suprascr. m. rec.*) *F* Tu quoque *b* O THYBRE *R* O THYBRE· *M* [o]tybri *c* o thibri *b* TU O *M* flummine *yl* SNACTO *M* ſacto[n] *y* ſcō *in ras. b* xanto *Macrobii Salisb.* 73 eneam *c* BERICLIS *F* 74 GLACVs (S *m. al. add.*) *P* lacu[r] *b* MISERANTE (*lin. sup. m.* 2) *F* nrō (o *m.* 2 *corr. in* a) *b* 75 TENENT *FR* : *cf.* 296 III 386 VI 134 QVOTECVMQVE *P* 76 CELEBRAVERE (V *m.* 2 *corr. in* B) *F* celebrare[be] *c* 77 FLUIUS (V *m.* 2 *sup.*) *F*

adsis o tantum et propius tua numina firmes.'
sic memorat geminasque legit de classe biremis
remigioque aptat, socios simul instruit armis.

Ecce autem subitum atque oculis mirabile mostrum,
candida per silvam cum fetu concolor albo
procubuit viridique in litore conspicitur sus.
quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxuma Iuno,
mactat sacra ferens et cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
mitis ut in morem stagni placidaeque paludis
sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
ergo iter inceptum celerant rumore secundo.

---

TESTIMONIA.

78 Priscianus 1021. 1023. 1140 'adsis o tandem' Alcuini gramm. 2124. 2125 79 'geminas . . . biremis' Servius Aen. VIII 107 82 sq. 'cum . . . procubuit' Servius Aen. VIII 631 83 Priscianus de accent. 7 'viridique . . . sus' Diomedes 430 Isidorus orig. I 17, 6 Maximi Vict. ars 17 Sergius in Don. 24 (1836 P.) Pompeius p. 77. 79 L. Servius Aen. VII 798 XII 248 84 sq. 'tibi . . . ferens' Macrobius Sat. III 3, 2 85 'et . . . aram' Servius Aen. IV 633 86 sq. 'Thybris . . . leniit' Servius Aen. IV 193 87 'et . . . unda' schol. Hor. carm. I 32, 8 88 Nonius 343, 7 Servius Aen. VIII 57 89 schol. Hor. carm. I 9, 10 90 Macrobius Sat. VI 1, 37 Nonius 385, 7

---

VARIA LECTIO.

78 O *M* tandem χ, *Prisciani* 1021. 1141 *Par. D*, *Bongars.*, *Alcuinus* propiuſ (r *sup.*) γ PROPRIVS *P* 'propius; *legitur et* proprius' *Servius* ÷ et placide, *in mg. m.* 2 ÷ et ppius *b* 79 *m. ant. imo mg. add. b* biremeſ *bc*2 birem *c*1 80 : *cf.* III 471 abtat *b* 81 ADQVE *R* MIRABE (IL *m.* 2 *sup.*) *F* MOSTRVM *P* MONSTRVM *FMRγbc* 82 fo&u *c* 83 Procumbuit γ1 SUS *M* SVVS *P* 84 tibi enim (tibi) maxima *b* MAXIMA *FMPγc* 86 THYBRIMS *P* Tybriſ *c* FLVVIVM (M *in ras.*) *P* fluum (ui) γ TUMENU· (E~) *M* TUMENTE *F* 87 LENIT *R* SVBSTIT *P* ſubſiſtitit γ1 ININUNDA *F* 88 inmorē *c* PLACIDAEQ· (Q· *in ras.*) *R* placid..q; *c*1 89 *cf.* V 821 ABISSET *R* 90 inter (n *eras.*) *b* (in)ceptum *b* celerant, at pagant γ colerant *c*1 celebrant *Mediceus Pierii*, *Hamb. alter* PERAGVNT *R*, *Macrobius*, *Nonius*, *ut*

labitur uncta vadis abies: mirantur et undae,
miratur nemus insuetum fulgentia longe
scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
olli remigio noctemque diemque fatigant
et longos superant flexus variisque teguntur
arboribus viridisque secant placido aequore silvas.
sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
cum muros arcemque procul ac rara domorum
tecta vident, quae nunc Romana potentia caelo
aequavit (tum res inopes Euandrus habebat):
ocius advertunt proras urbique propinquant.

Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadae magno divisque ferebat
ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
una omnes iuvenum primi pauperque senatus

---

TESTIMONIA.

91 sq. 'labitur ... nemus' Diomedes 411 91 'labitur ... abies' Macrobius Sat. VI 1, 51 Eutychius II 1 93 Servius Aen. X 80 94 Nonius 112, 16 'remigio ... fatigant' Servius Aen. VIII 549 95 'et ... flexus' Servius Aen. VIII 57 96 'viridis ... silvas' Nonius 247, 2 97 Beda de temp. ratione c. 32 'sol m. c.' Probi inst. I 4, 8 100 'res ... habebat' Nonius 30, 32 'Euandrus' Charisius 11 102 sq. Nonius 320, 14 103 schol. Hor. carm. I 10, 3 105 'una ... primi' Servius Aen. IV 133 'pauperque s.' Servius Aen. III 539: cf. schol. Veron. 100, 6 K.

---

VARIA LECTIO.

VI 384 RUMO[R]NE (*corr. m. rec.*) *M* 'rumore... *aut* rumore *pro* rumone *posuit' Servius*. celerant; rumore secundo Labitur *Heynius*

91 unda *b*1 un[c]ta *b*2 92 MIRANTVR *Fγ*1 93—118 *Veron. fol.* 237 93 FVVIO *V* SPICTAS (S *prior fere abrasa*) *M* 95 VARIS *V* 96 uirideſ *b* equora *c*1 97 igneo[v]ſ *b* 98 AC *in ras. ut vid. F*, *item b* domorum *V* 100 TVNC *Rb* INOPIS *Rγ*2 INOPeS *V* EVANdruS *habebat V* 101 ADVER*tunt V* u[r]bi *bc* 102 Fo[r]nte *b* ſolemnem *b* ſolemnẽ *γ* SOLLEMNE *PR*, *Nonii exempl.* archaſ *c* *hon*OREM *V* 103 AMPHITR — *fereb*AT *V* Amphytryoniade *γ* Amphitrioniade *b* Amphytrioniadę *c* ferebant *schol. Hor.* 104 lo[v]co *c* PALLANS *V* palla[n]ſ *γ* 105 om̃iſ *c*

**tura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.
ut celsas videre rates atque inter opacum
adlabi nemus et tacitis incumbere remis,
terrentur visu subito cunctique relictis
consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas
sacra vetat raptoque volat telo obvius ipse
et procul e tumulo 'iuvenes, quae causa subegit
ignotas temptare vias? quo tenditis?' inquit.
'qui genus? unde domo? pacemne huc fertis an arma?'
tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta
paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
'Troiugenas ac tela vides inimica Latinis,**

---

TESTIMONIA.

106 'tepidus . . . aras' Servius Aen. IX 455 110 sq. 'audax . . . volat' Servius Aen. III 178 110 'audax . . . Pallas' Servius Aen. IV 615 112–114 'iuvenes . . . arma' Isidorus orig. II 21, 16 113 sq. 'quo . . . domo' Servius Aen. I 369 114 Priscianus 1169 'qui . . . domo' schol. Hor. serm. I 5, 54 Servius Aen. V 285 'qui g.' Arusianus p. 233 L. 115 'puppi . . . alta' Consentius 2038 P.

---

VARIA LECTIO.

106 T*ura* — *cr*VO*r*FVM*ab*ATADARAS *V* THVRA *R* dabat *γ*1 cruor *m. rec. sup. b* 107 uedere *c*1 RAT.S *Vc*1 A*tque inter op*ACVM *V* ADQVE *R* 108 *adlabi* — *in*CVM*bere* R*em*IS (*sed ante* CVM *agnoscere visus sum* CV) *V* tacitiſ *γ*2*c*2, *ψ ut vid.* TACITOS *MPRγ*1*bc*1 'tacitis, *pro* ipsi taciti' *Servius* 109 T*erre*NTVR *V* ui[v]ſo *b* 110 QUOD [S] *M* palla[n]ſ *γ* 111 S*acra vetat V* V[O]ELAT *P* obuiaſ *b*1 112 É *M* haec (*i. e.* ec) *m* TUMULO' *M* 113 TEMPT*are vias V* tem[p]tara (a *post. corr. in* e) *b* 114 QV*i genus u*NDEDOMOPA*cemne huc fertis a*NARMA *V* quid *Isidori Gud.* 1 [de]VN (*m. rec. sup.*) *R* domu *b*1 domus *Isidori exempl., nisi quod* domum *Gud.* 1 IN *R* ad[n] *c* 115 TV*m pater aenea*S *V* TVNC *R* puppiſ *γ*1 fat[z] *c* FATVS *Rγ*1 ALT*a V* alba *c*1 116 P*aciferaeque manu V* Paciſere *γ* PA[ç]VPERAE (*sup. m. rec.*) *R*: pacuperae *scriptum fuerat.* PRAE*tendit V* pra&endit, at ꝑ *γ* 117 V̈DES *R* IN*imica latinis V*

quos illi bello profugos egere superbo.
Euandrum petimus. ferte haec et dicite lectos
Dardaniae venisse duces socia arma rogantis.'
obstipuit tanto percussus nomine Pallas:
'ecgredere o quicumque es' ait 'coramque parentem
adloquere ac nostris succede penatibus hospes;'
excepitque manu dextramque amplexus inhaesit.
progressi subeunt loco fluviumque relincunt.

Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis:
'optume Graiugenum, cui me Fortuna precari
et vitta comptos voluit praetendere ramos,
non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas
quodque a stirpe fores geminis coniunctus Atridis;
sed mea me virtus et sancta oracula divom

TESTIMONIA.

118 Nonius 243, 17. 391, 15 Servius Aen. VIII 613 'bello ... superbo' Servius Aen. VIII 146 X 151 119 'Euandrum p.' Nonius 367, 2 123 'et nostris ... hospes' Nonius 403, 19 'ac ... penatibus' Servius ecl. V 5 125 Servius Aen. III 662 'progressi s. l.' Servius Aen. VIII 363 'subeunt ... relinquunt' Servius Aen. VI 525 'subeunt l.' Servius Aen. IV 598 127 sq. Iulius Rufinianus p. 228 R. 127 Priscianus 677. 732 'optime G.' Diomedes p. 312 P. 128 Servius Aen. VII 237. 418 130 Arusianus p. 221 L.

VARIA LECTIO.

118 ILLE *R* profugo ſ. (*erasa* r, *ut vid.*) *γ* SV*perbo V* 120 uenire *c*1 uenife *c*2 uiroſ *cχ* : *cf.* VII 168 ROGANTIS *P*1 ROGANTES *MP*2*Rγbc* 121 PERCVLSVS *Rb* : *cf.* I 513 *ge.* II 476 pculſoſ *c* pallaſ *γ* 122 ETGREDERE *M* ETGRADERE *P* ETGRADERE *R* egredere *γbc* O *M, suprascr. γ* 123 Alloq,re *c* ET *M* et *Nonius* hac *γ* 124 DEXTRA *R* ineſit *c* 125 Progref ſi *γ* loco *γ* fluuio *γ* RELINCUNT *M* relincunt (c *corr. in* q) *b* RELINQVNT *Rc* RELINQVvNT (V *add.*) *P* relinquunt *γ* 126 afflat *c*1 127 OPTIME *PRγc* PRAECARI *Rb* 128 ac *Iulius Rufinianus* PRATENDERE *P* 129 ext..ui *c*1 QUODUCTOR *M* ARCES *R* archaſ *c* 130 QVODQVAE *P* quodquae *γ* A *PRγb, Arusiani cod. Ambr.* ab (b *eras.*) *c* AB *M* foret *Arusiani Ambr.* 131 ET *om. P* ſcã *b* DIVOM (O *corr. in* V) *P* diuum *γc* diu///um *b*

cognatique patres, tua terris didita fama,
coniunxere tibi et fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor,
Electra, ut Grai perhibent, Atlantide cretus,
advehitur Teucros; Electram maxumus Atlans
edidit, aetherios umero qui sustinet orbes.
vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenae gelido conceptum vertice fudit;
at Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlans,
idem Atlans generat, caeli qui sidera tollit.
sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
his fretus non legatos neque prima per artem
temptamenta tui pepigi: me, me ipse meumque
obieci caput et supplex ad limina veni.
gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello

---

TESTIMONIA.

132 tua . . . fama' Velius Longus 2226. 2227 135 sq. 'Electra . . . Teucros' Iulius Rufinianus p. 254 R. 135 Servius Aen. I 530 138 'candida M.' schol. Hor. epod. 3, 10 140 sq. 'at . . . generat' schol. Hor. carm. I 2, 41 143 sq. 'his . . . pepigi' Nonius 412, 30 146 sq. 'gens . . . insequitur' Servius Aen. VIII 474

---

VARIA LECTIO.

132 COGNATI (AT *in ras. ut vid.*) *R* PATRIS *Rγ*1 DEDITA *Rγb*, *Servii Regin. Lips. Par.* (*sed ad v.* 131 didita *Regin. Lips.*) debita *aliquot Pieriani*, *Menag. pr.* didita *testatur Velius Longus* 133 CONIVNXERETIBI (RET *in ras.*) *R* EGEREVOLENTEM (GEREVO *in ras.*) *R* 134 &octor *c*1 135 Electram Grai . . . cretam *Rufiniani exempl.* VTGRAII *Pγ* matre ut *Peerlkampus* adlantide *γc* 136 Adue(h)itur *bc* MAXIMVS *MPγbc* ATHLANS *M* atlanſ (n *eras.*) *b* athlaſ *c* 137 (AT)EHERIOS *M* humero *c* 138 mercuri(v)oſ *b* 139 CYLLINAE *R* CYLLAENE *M* Cylle~ae *b* FVNDIT *P* 140 AD *Pγ* Et (E *del.*, *adpos. m. rec.* A, t *in ras.*) *b* AVDITISI *P* auditi(ſ)ſi *γ* CVIQVAM *R* CREDITIS *P* creditiſ, at credim2 *γ* adlanſ *γ*1 athlanſ *b* athlaſ *c* 141 athlaſ *c* GAELI (G *corr. in* C) *P* 144 Temtamenta *b* ipſi *b*1 145 Obieci. (*erasa fort.* t) *γ* 146 Menſ (M *m.* 2 *corr. in* G) *b* BELLA *R*

insequitur; nos si pellant, nihil afore credunt,
quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant
[et mare quod supra teneant quodque adluit infra].
accipe daque fidem: sunt nobis fortia bello
pectora, sunt animi et rebus spectata iuventus.'

Dixerat Aeneas. ille os oculosque loquentis
iandudum et totum lustrabat lumine corpus.
tum sic pauca refert: 'ut te, fortissime Teucrum,
accipio adgnoscoque libens! ut verba parentis
et vocem Anchisae magni voltumque recordor!
nam memini Hesionae visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
protinus Arcadiae gelidos invisere finis.
tum mihi prima genas vestibat flore iuventas,

TESTIMONIA.

147 sq. 'nos ... mittant' Isidorus orig. II 30, 11 150 sq. 'accipe ... pectora' Macrobius Sat. VI 1, 13 'sunt ... iuventus' Nonius 402, 23 150 'accipe daque f.' schol. Hor. carm. saec. 44 Servius Aen. X 150 151 'rebus s. i.' Donatus ad Ter. Andr. V 1, 1 Servius Aen. I 590 VI 687 ge. I 198 II 237 152 sq. 'ille ... corpus' Nonius 335, 32 154 sq. 'ut ... libens' Nonius 239, 28 'ut ... accipio' Sergius ad Don. 1852 154 'ut ... Teucrum' Cledonius 1926 156 Nonius 502, 5 Arusianus p. 258 L. 157—159 Nonius 377, 16 Arusianus p. 245 L. 157 sq. 'nam ... Priamum' Macrobius Sat. V 14, 15 Priscianus 826 159 Eutychius I 1, 2 160 Servius Aen. VIII 659

VARIA LECTIO.

147 A[D]FORE *P* ATFORE (T *corr. in* D) *M* adfore *γ* aſſore *Isidori φ* aſſorte *c*1 FORE *R* offore *Moret. pr. m.* 1 obforę *Servius ut vid.* 148 OM[N]EM *P* 149 *cf. ge.* II 158. *Eiecit hunc v. Peerlkampus*, *legit iam Servius.* TENEANTSVPRA *Pγ* QVO[D]QVE *R* ABLVIT *R* alluit *bc* 150 forti *Nonii exempl.* 151 ///pectata *c*1 153 IAM (M *fort. corr. ex* N) *P* IAM *Rγbc* limine (*corr. m. ant.*) *c* 154 TAE *M* 155 AGNOSCO *Rbc* A[G]BNOSCO *M* UE[B]RA *M* 156 VVLTVM *PRbc* 157 HAESIONAE *Pγ* HISIONAE *R* HESIONE[N] *M* 158 Laomedontiadem *c* 159 archadiae *b* archadie *c* FINIS (I *alt. in ras.*) *P* 160 tunc *Servius Aen.* VIII 659 ueſtibit *c* vesteibat (vestiebat?) *aliquot Pieriani* IVVENTAS *MPRγb*, *Servii Aen.* VIII 659 *exempl.*: *cf.* V 398 iuuent' *c* iuuentus *Zulich. Leid.* iuuenta *χ*

mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
Laomedontiaden, set cunctis altior ibat
Anchises: mihi mens iuvenali ardebat amore
compellare virum et dextrae coniungere dextram.
accessi et cupidus Phenei sub moenia duxi.
ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas
discedens chlamydemque auro dedit intertextam
frenaque bina meus quae nunc habet aurea Pallas.
ergo et quam petitis iuncta est mihi foedere dextra,
et lux cum primum terris se crastina reddet,
auxilio laetos dimittam opibusque iuvabo.
interea sacra haec, quando huc venistis amici,
annua, quae differre nefas, celebrate faventes
nobiscum et iam nunc sociorum adsuescite mensis.'
 Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi
pocula gramineoque viros locat ipse sedili
praecipuumque toro et villosi pelle leonis

TESTIMONIA.

166 'insignem ph.' schol. Veron. 82, 7 K. 168 Nonius 206, 10 'frenaque b.' Servius Aen. X 329 171 Servius Aen. VIII 464 172 'interea s. h.' Claudius Sacerdos I 74 173 'annua . . . nefas' Servius ge. I 339 174 'sociorum a. m.' Arusianus p. 211 L. 175 sq. Macrobius Sat. III 6, 16 176 'gramineo . . . sedili' Servius Aen. I

VARIA LECTIO.

161 teucroſ, at teucrũ *γ* 162 Laomedontiadẽ *c* SED *PRγbc* 163 Achiſeſ *b*1 iuuenili *γ*2 164 COMPELLA(RE) *P* Conpellare *b* 165 ACCESSIT *R* PΘENEI *P* PHOENEI *R* PHAENEI *M* penei *γ* Phenei *tribus syllabis Servius conl. Hom. Il.* B 605 166 litiaſ *b*1 167 Diſce.denſ *b* CHÄLAMYDEM *M* .clamydem (c *m.* 2) *γ* clamidem *c* INTERTEXTΘAM *P* INTERTEXTO *R* 'intertextam, *legitur et* intertexto' *Servius* 168 a(v)rea *γ* palla(n)ſ *γ* 169 iuncta est (iunc *in ras.*) *c* 170 primum *suprascr.* *γ* 171 LE(A)GTOS *P* tutos *aliquot Pieriani, Servii ad* VIII 464 *exempl. ex* I 571 173 diff(r)ere *γ* 174 NOBI(S)CVM (*m.* 2 *sup.*) *R* ſotiorum *γ* ad(ſ)ueſcite *b* aſſueſcite *c* menſiſ *in ras.* *c* 176 POCVLAQVE *P* Procula *γ* ipſa *γ*1 177 PRECIPUUM *M* TVRO *P* uilloſo *c*1 pille *c*1

accipit Aenean solioque invitat acerno.
tum lecti iuvenes certatim araeque sacerdos
viscera tosta ferunt taurorum onerantque canistris
dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant.
vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus
perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames et amor compressus edendi,
rex Euandrus ait: 'non haec sollemnia nobis,
has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
vana superstitio veterumque ignara deorum
inposuit: saevis, hospes Troiane, periclis
servati facimus meritosque novamus honores.
iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem,
disiectae procul ut moles desertaque montis
stat domus et scopuli ingentem traxere ruinam.
hic spelunca fuit, vasto summota recessu,
semihominis Caci facies quam dira tenebat

---

TESTIMONIA.

79.214.708 181 'dona l. C.' Macrobius Sat. VI 6, 7 182—185 'vescitur ... ait' Macrobius Sat. V 8, 5 182 sq. Servius Aen. I 546 182 Nonius 415, 25 184 Macrobius Sat. V 3, 6 Augustinus contra Iulianum Pelag. 67 185 sq. 'non ... dapes' Emporius rhet. p. 304 Cap. 185 Priscianus 692 'rex E. ait' Probus de nom. 56 p. 223 Endl. 187 Lactantius instit. IV 28 188 sq. 'saevis ... facimus' Arusianus p. 260 L. 190 Priscianus 1006 P. 'hanc primum suspice rupem' Servius Aen. I 438 191 sq. 'deserta ... domus' Donatus ad Ter. Andr. IV 2, 16

---

VARIA LECTIO.

178 enean *γ1* eneam *γ2* aeneam *c* 179 le[c]ti *b* 180 to[r]ta *γ* &taurorũ *c* CANISTRI *R* 181 laborate *γ* baccũ *c* 182 AENEAS· *M* 183 perpetuo *Goth. tert., Ladevicus* perpetui *testatur Servius* [t]ergo *b* 184 FAMAES *M* CONPRESSVS *Pγb* COMPRENSVS *R* con[~r]pſuſ *b* 185 [h]ec *c* SOLLEMNIA *M* ſo[l]lemnia *b* ſolemnia *γ* ſollempnia *c* 187 Una *cl* ue *c* igna[ra] *γ* 188 IMPOSVI *R* TROIANAE *M* perichliſ *bl* 190 PRIDEM *Rb* hanc primum suspice rupem *Servius, memoria, ut videtur, falsus* 191 DEIECTAE *R* Diſlecte *γ* 193 ſubmota *γbc* 194 CACI· *M* CACE *R* caci (c *post. m.* 2) *γ* teNebat (N *in ras.*) *b* TEGEBAT *M* TEGEBAT *PRγχ*, '*aliquot pervetusti*'

solis inaccessam radiis; semperque recenti
caede tepebat humus, foribusque adfixa superbis
ora virum tristi pendebant pallida tabo.
huic monstro Volcanus erat pater: illius atros
ore vomens ignis magna se mole ferebat.
attulit et nobis aliquando optantibus aetas
auxilium adventumque dei. nam maximus ultor,
tergemini nece Geryonae spoliisque superbus,
Alcides aderat taurosque hac victor agebat
ingentis, vallemque boves amnemque tenebant.
at furiis Caci mens effera, nequid inausum
aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
quattuor a stabulis praestanti corpore tauros
avertit, totidem forma superante iuvencas;
atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,

---

TESTIMONIA.

195 sq. 'semper ... humus' Augustinus de civ. dei XIX 12 196 sq. 'foribus ... tabo'. Nonius 391, 6 Servius Aen. VIII 233 'foribus ... virum' Arusianus p. 213 L. 197 Macrobius Sat. IV 6, 14 198 'huic ... pater' Priscianus 1206 200 Nonius 246, 7 202 'tergemini n. G.' Servius Aen. VII 662 203 'tauros ... agebat' Servius Aen. VIII 363 207—211 Probi ars minor 536 gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 248 (om. 'versis ... raptos' 210 sq.) 207—209 'praestanti ... atque' Servius Aen. X 572 209 Asper 112, 17 K.

---

VARIA LECTIO.

*Pieriani* 195 inacce.fam *b*1 196 adfixu *γ*1 afixa *c* 197 squallida *Mediceus m.* 1 *teste Heinsio*, *Bentleius ad Lucani* II 165 : *cf. Ovidii fast.* I 558 198 uulcanuſ *bc* 199 igneſ *b* SIGNIS *R* 200 obtantibuſ *b* obstantibus *Nonii exempl.* 201 NAM *fort. in ras. R* 202 NEGE *P*1 GERYONAE *Pγb*2, *testatur Servius Aen.* VII 662 gerione *c*
IS v
GERYONE (*corr. m. rec.*) *M* GERYONI *R* gerion. *b*1 ſuperbiſ *γ* (*sed* iſ *fort. m.* 2), *bc* 203 HAC (H *ex corr. add.*) *P* 204 Ingenteſ *b* 205 Ad *b* fur.iſ *b* furiſ *γ*2*cψ*, *Servius* : *cf.* 211. 219 manus *Peerlkampus*, mens *tuetur Marklandus ad Statii silv.* IV 6, 91
v D
QI *M*
EMP
206 INTRACTATUM *M* intē.tatum *c*2 (intractatum *c*1) intemptatum *m* dolisve *m* FUISSENT *Mγ*1 207 *sq. cf. ge.* IV 550 *sq.* 207 Quatuor *c* ab *b*, *Probi Bob. et ed. pr., gramm. Vat.* praeſtante *γ*1 209 NEQUA *continuat M*

cauda in speluncam tractos versisque viarum
indiciis raptor saxo occultabat opaco:
quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant.
interea, cum iam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta abitumque pararet,
discessu mugire boves atque omne querellis
impleri nemus et colles clamore relinqui.
reddidit una bovom vocem vastoque sub antro
mugiit et Caci spem custodita fefellit.
hic vero Alcidae furiis exarserat atro
felle dolor: rapit arma manu nodisque gravatum
robur et aërii cursu petit ardua montis.
tum primum nostri Cacum videre timentem
turbatumque oculis: fugit ilicet ocior euro

---

TESTIMONIA.

214 Priscianus 908 215 'discessu m. b.' Priscianus 773 215 sq. 'omne ... nemus' schol. Leid. ge. I 378 217 Priscianus 773 'reddidit . . . vocem' Priscianus 568 Iulius Rufinianus 251 R. 218 'Caci ... fefellit' Servius Aen. XI 585 220 'arma m.' Probi inst. I 5, 1 222 Pseudoascon. ad Cic. 128 Or. 223 'turbatumque o.' Servius Aen. V 505 IX 127

---

VARIA LECTIO.

210 CAVDA (D *in ras.*) *R* CAVDAM *P* SPELVNCHAM *P, item* 212 *et* 224 tractiſ *c* versis ... raptor *om. Probi ars minor* 211 raptor *Wakefieldus, ut Propertius* V (IV) 9, 9 RAPTOS *libri* op..aco *c* 212 quaerenteſ *γ*2 (quaerenti *γ*1) Querenteſ (ſ *in ras.*) *c* QVAERENTES *R* Quaerentiſ *b* 213 a stabulis *m* STATVRATA *R* moueret (t *m.* 2) *γ*

214 amphy^r^tioniadeſ *γ* Amphytrioniadeſ *b* Amphitrioniadeſ *c* ^A^BITVM *P* HABITVM *Rγ* PARARENT *R* PAR^RE^ABAT *M* 215 Diſceſſum *γ* boes *Prisciani φ* ADQVE *R* QVAERELLIS *R* QVERELLOS (O *corr. in* I) *P* quereliſ *c* 216 colleſ *b* RELINQVIT *P* relicti *Schraderus* clamare propinqui *Peerlkampus* 'clamore relinqui: cum clamore ... *et hoc est melius' e. q. s. Servius* 217 Reddit *c*1 BOVVM *Pγ*1 BOUM *MRbc, testatur Priscianus* VOCEMQ· (Q· *eras.*) *P* 218 MVGIT *R* 219 ALCIDEAE *M* ANTRO *R* 221 robur *γb* robor *c*2, *Mentel. pr.* et aerii] AETHERII (.A.) *M* a&herii *γ* a&herii. *c* et aetherii (?) *m* : *cf. ecl.* VIII 59 222 tr^e^mentem (timentem *m.* 1) *γ*2 223 oculoſ *γ*1, *eleganter.* oculi *χ* 'oculis ... *alii* oculi *legunt' Servius*

speluncamque petit (pedibus timor addidit alas).
ut sese inclusit ruptisque immane catenis
deiecit saxum, ferro quod et arte paterna
pendebat fultosque emuniit obice postis,
ecce furens animis aderat Tirynthius omnemque
accessum lustrans huc ora ferebat et illuc,
dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
lustrat Aventini montem, ter saxea temptat
limina nequiquam, ter fessus valle resedit.
stabat acuta silex, praecisis undique saxis
speluncae dorso insurgens, altissima visu,
dirarum nidis domus opportuna volucrum.
hanc, ut prona iugo laevom incumbebat ad amnem,
dexter in adversum nitens concussit et imis
avolsam solvit radicibus; inde repente

---

TESTIMONIA.

228 'ecce ... Tirynthius' Arusianus p. 230 L. 231 'lustrat A. m.' Nonius 335, 20 Servius Aen. I 607 IV 6 V 504 232 'ter ... resedit' Servius Aen. I 178 VI 846 'fessus v. r.' Isidorus orig. X 101 233 Priscianus 655 'stabat a. s.' Probus de nom. 18 p. 218 Endl. Cledonius 1904 P. de gen. nom. 100, 5 H. Pompeius p. 145 L. Servius Aen. I 646 235 Arusianus p. 250 L. Servius Aen. VII 657 236 Iulius Rufinianus p. 255 R.

---

VARIA LECTIO.

224 PETIT PEDIB· *sine interp. M* 225 in[m]mane *b* inmane *c* 226 DEIECTIT *P* Delect.t *γ1* (Deiecit *γ2*) SAXUM· FERRO· *M* 227 EMVNVIT[I] *P* EMVNIT *R* [e]muniit *γ* POSTIS (I *corr. in* E) *P* POSTES *Myc* poteſ[ſ] *b* 228 TIRINTHIVS *R* tyrynthiuſ *γ* tyrinthiuſ *bc* omnem Lustrat *omissis v.* 229 *sq. Peerlkampus conl.* IX 57 *et* III 664. *Legit nostra Servius.* 229 hu.c *b* 230 infrendens (d *m.* 2) *γ* FRENDENS *R* 232 nequi.quā *b* *Possis* limina, nequiquam: *distinguere.* NEQUIQUAM· TER· *M* 'ter fessus valle resedit ... *sane quidam sic distinguunt:* ter saxea tentat limina, *et subiungunt:* nequicquam ter, *ac post:* fessus valle resedit' *Servius* uelle *γ1* reſedet *b1* 233 SILIX *R* 235 cana nidis *Arusiani cod.* o[p]portuno *γ1* oportuna *bc* 236 prouna *γ1* LAEVOM (O *corr. in* V) *P* LAEUUM *MRγb* leuum *c* in amnem *Rufinianus sono commodiore* 237 DEXTER· *M* a[d]uerſum *b* 238 AVOLSAM *P1c* ADUOLSAM *M* AVVLSAM *P2Rγb*

inpulit, inpulsu quo maximus intonat aether,
dissultant ripae refluitque exterritus amnis.
at specus et Caci detecta apparuit ingens
regia, et umbrosae penitus patuere cavernae:
non secus ac siqua penitus vi terra dehiscens
infernas reseret sedes et regna recludat
pallida, dis invisa, superque immane barathrum
cernatur, trepident inmisso lumine manes.
ergo insperata deprensum luce repente
inclusumque cavo saxo atque insueta rudentem
desuper Alcides telis premit omniaque arma
advocat et ramis vastisque molaribus instat.
ille autem (neque enim fuga iam super ulla pericli)
faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
evomit involvitque domum caligine caeca,

---

TESTIMONIA.

242 ‘et . . . cavernae’ Servius Aen. II 19  243—246 Macrobius Sat. V 16, 14  243 sq. ‘non . . . sedes’ Nonius 41, 14  245 sq. ‘super . . . cernatur’ Diomedes 408  246 ‘trepident . . . manes’ Nonius 408, 8  248 ‘atque i. r.’ Arusianus p. 241 L.  251 Diomedes 408 ‘neque . . . pericli’ de orthogr. 2798 P. Servius Aen. III 489

---

VARIA LECTIO.

239 IMPVLIT *MRc*  IMPVLSV *R*  INSONAT *Rbcm*  240 Diſſiltant *γl*  E$^{X}$NTERRITUS *M*  241 AD *PR*  APARVIT *P*  at specus umbrosaeque intus patuere cavernae *omissis reliquis Peerlkampus*  242 REGI$^{A.}$ *M*  penitus] late *Schraderus ex Ennii Ann.* 420  243 faecuſ *b*  SIQUA *continuat M*  poenituſ *b*  ui (u *in ras.*) *c*  244 reſeret *bc*2, *Macrobii exempl.* RESER$^{A}$ET *M*  RESERAT *PRγc*1, *Nonii exempl.*  ac *b*  245 diiſ *b*  inmane *γbc*  baratrū *c*  246 TREPIDENT *MPγb*, *Nonius*, *Macrobii ω*  trepident (re *in ras.*) *c*  trepidant *Macrobii Par.*  TREPIDANTQVE *R*  immiſſo *b*  247 DEPRENSVMLVCE *P*  DEPRENSVM$^{IN}$LVCE *Mγ*  DEPRENSVMINLVCE *Rb*  depn̄ . ſum in luce (n *pr. in ras.*) *c*  248 SAXOQ· INSVETA, *sed ut m.* 1 SAXO ATQ· INSVETA *scriptum fuisse appareat*, *R*  249 alcideſ (ſ *m.* 2) *γ*  telliſ *γl*  251 illa *cl*  PERICLIEST *Pγbc*  pericli, *om.* est, *testantur Diomedes et Servius Aen.* III 489 (*quamquam ibi* est *in exempl. add.*)  253 EMOVIT *R*  EUOM$^{IT}$ *M*  inuol$^{uit}$ *γ*

prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
non tulit Alcides animis seque ipse per ignem
praecipiti iecit saltu, qua plurimus undam
fumus agit nebulaque ingens specus aestuat atra.
hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
corripit in nodum complexus et angit inhaerens
elisos oculos et siccum sanguine guttur.
panditur extemplo foribus domus atra revolsis,
abstractaeque boves abiurataeque rapinae
caelo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
terribilis oculos, voltum villosaque saetis
pectora semiferi atque extinctos faucibus ignis.
ex illo celebratus honos, laetique minores
servavere diem, primusque Potitius auctor

---

TESTIMONIA.

255 'fumiferam noctem' Macrobius Sat. V 14, 8 257 sq. 'qua . . . agit' Servius Aen. II 609 259 'hic . . . tenebris conversum a lumine' (cf. XII 172) Probi inst. I 12, 1 260 'et angit i.' Diomedes 361 261 Nonius 291, 28 Servius Aen. III 567 'et s. s. g.' Arusianus p. 263 L. 263 Priscianus 773 268 sq. 'ex illo . . . diem' Priscianus 995 268 'ex . . . honos' Asper iun. III (2726 P.)

---

VARIA LECTIO.

255 IGNI *Pγ*1 256 ALCHIDES *M* 257 PRA$^{E}$CIPITI *P* IECIT SALTV *MRb* : *cf.* X 683 INIECIT $^{S}$ALTV (S *add.*) *P* iniecit ſaltu *γc* : *cf.* II 408 IX 553 258 ag.$^{it}$ *γ* NEBULAMQ· *M* 259 Cacum] tantum *Probi inst. cod.* IN E TENEBRIS *M* incendia vana] conversum a lumine *Probi inst.* mouentem *χ* 260 CONPLEXVS *Pγb* 261 'angit oculos *non procedit . . . unde multi* elidens *legunt* . . . elisos *soloecophanes est' Servius* 262 EX$^{T}$EMPLO *P* EXEMPLO *R* ex$^{t}$emplo *b* extemplo, at intea *γ* A$^{R}$LTA *P* : *cf. ge.* II 461 REVOLSIS (O *corr. in* V) *P* reuulſiſ *γ*1*c* 263 boes *Prisciani φ* ADIURATAE *M* abiurata *c*1 266 Terribileſ *bc* VVLTVM *MRγ*1*bc* SETIS *Rγc* 267 adq: *c*1 IGNIS *M*1*γ*1 IGNES *M*2*PRγ*2*bc* 268 illo celebratus honos] ILLO CELEBRATVS H *in ras., sed m. ant. R* cebrat' *c*1 celebratur *χ* MINORIS *M* 269 SERVARE *R* Seru$^{ue}$are *b* a$^{uc}$ltor *c*

et domus Herculei custos Pinaria sacri.
hanc aram luco statuit, quae maxuma semper
dicetur nobis et erit quae maxuma semper.
quare agite, o iuvenes, tantarum in munere laudum
cingite fronde comas et pocula porgite dextris
communemque vocate deum et date vina volentes.'
dixerat, Herculea bicolor cum populus umbra
velavitque comas foliisque innexa pependit
et sacer inplevit dextram scyphus. ocius omnes
in mensam laeti libant divosque precantur.

Devexo interea propior fit Vesper Olympo.
iamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
[instaurant epulas et mensae grata secundae

---

TESTIMONIA.

270 Macrobius Sat. III 6, 12 273 Priscianus 1021 'quare . . . iuvenes' Priscianus 1170 274 'cingite f. c.' Probi inst. I 7, 4 'et pocula p. d.' Servius Aen. I 249 276 sq. Probus 46, 18 276 'Herculea . . . umbra' schol. Hor. carm. II 3, 9 Servius ge. II 66 278 'et . . . scyphus' Macrobius Sat. V 21, 1 Nonius 545, 18 278 sq. 'omnes . . . precantur' Macrobius Sat. III 11, 8 279 Macrobius Sat. III 11, 3 283 'et . . . secundae' Servius Aen. I 216 schol. Lucani I 163

---

VARIA LECTIO.

270 SACRIS *R* 271 *sq. damnavit Heynius* ARMA *Pγ1* arm. (a) *γ2* statui *Pomponius* MAXIMA *MPγbc* 272 *om. Mentel. pr., Rottend. sec., imo mg. m. ant. add. b* quae m. s. *om. Leid.* et erit quae m. s. *om. Marklandus ad Statii silv.* III 1, 9: *tuetur Servius* QVAE *P* MAXIMA *MPγbc* 273 munera *m* 274 COMAS· (ET POCVLA PORGITE DEXTRIS) FOLIISQ· INNEXA PEPENDIT (*corr. m. ant.*) *M* : *cf.* 277 275—277 *infra additi adpositis in mg. literis* B C D *et ad v.* 278 E *M* UINEA *M* 276 HERCVLIA *P* tum *γ2* (cum *γ1*) 277 UELABIT *M* (i)nexa *γ* inmissa *Probus* (*lacuna in Paris.*), *quod probavit H. Keilius philol.* II 167 278 IMPLEVIT *Rγbc* SCHYPUS *M* ſciphuſ *c* 279 IM *P* que. (e *m.* 2) *γ* 280 PROPRIOR *Pγ1b1c1* ORYMPO (R *corr. in* L) *M* olimpo *b1c* 282 FLAMAS *P* flamaſ *c* FLAMMAM (M) *R* 283—286 *hoc ordine:* 285. 286. 283. 284 *Menag. pr.* 283 *sq. in margine a poeta ad v.* 279 *adposita videntur Heynio, quo sane melius quadrant. cf.* VII 146 *sq.* 283 Inſtaurat (n) *c* inſtaurant (q.) *γ* gratia *c1* mensis grata secun-

dona ferunt cumulantque oneratis lancibus aras.]
tum salii ad cantus incensa altaria circum
populeis adsunt evincti tempora ramis,
hic iuvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt: ut prima novercae
monstra manu geminosque premens eliserit angues,
ut bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamque Oechaliamque, ut duros mille labores
rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquae
pertulerit. 'tu nubigenas, invicte, bimembris,
Hylaeumque Pholumque, manu, tu Cresia mactas
prodigia et vastum Nemeae sub rupe leonem.
te Stugii tremuere lacus, te ianitor Orci

---

**TESTIMONIA.**

284 'cumulantque . . . aras' Probi ars minor 541 gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 249 285 sq. Macrobius Sat. III 12, 1 'tum . . . circum adsunt' schol. Hor. carm. I 36, 11 289 'geminos . . . angues' Nonius 291, 33 290—293 Macrobius Sat. VI 6, 14 291—293 'ut . . . pertulerit' schol. Hor. epist. II 1, 11 292 sq. 'rege . . . pertulerit' schol. Lucani IX 367 292 'fatis I. i.' Donatus ad Ter. adelph. prol. 2 Servius Aen. I 32. 299 293 'tu . . . bimembres' Macrobius Sat. VI 5, 13 295 'et . . . leonem' schol. Lucani IV 612 296 sq. 'ianitor . . . cruento' (et VI 401), Seneca epist. 82, 16

---

**VARIA LECTIO.**

dis *schol. Lucani* 284 COMVLANT *R*, *Probi a. m. Bob.* 285 TVNC *R* SALIIT *M* AT *Pγ*1 286 ETVINCTI (*i. e.* ecvincti) *R* ramiſ, at teniſ *γ* taenis *Voss. pr. ut* V 269 288 FERVNT (A *superscr.*) *M* 289 geminas *Nonii exempl.* '*hunc versum iunge: unum est enim* monstra *et* angues' *Servius* 290 egratiaſ *c*1 deſiecerit *c* deiecerit *b* 291 OECHALIAMQ· ET *Rb*, *Macrobii exempl.* OECHALIAM· (Q. UT *superscr.*) E DUROS *M* oequaliamq: ut duroſ *c* 292 EVRYsTHEO (S *add.*) *P* eriſtheu *b*1 eryſtheo (u *superscr.*) *b*2 eriſtheo (u *superscr.*) *c* 293 *m. ant. in mg. c* PERTVERIT (L *superscr.*) *P* INVICTAE *R* inuitae (c *superscr.*) *γ* BIMEMBRES *M* 294 Hilçum *b* Hileum *c* PHOLVM *P* POLVM *Rγ* 295 NEMEAE *P* NEMEA *Rγb* NEMAEA *M* Nemeae *testatur Servius* 296 STVGII *R* STYGII *MPc* ſtigii *γb*

ossa super recubans antro semessa cruento;
nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus,
arduus arma tenens; non te rationis egentem
Lernaeus turba capitum circumstetit anguis.
salve, vera Iovis proles, decus addite divis,
et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.'
talia carminibus celebrant; super omnia Caci
speluncam adiciunt spirantemque ignibus ipsum.
consonat omne nemus strepitu collesque resultant.

Exim se cuncti divinis rebus ad urbem
perfectis referunt. ibat rex obsitus aevo
et comitem Aenean iuxta natumque tenebat
ingrediens varioque viam sermone levabat.
miratur facilisque oculos fert omnia circum
Aeneas capiturque locis et singula laetus
exquiritque auditque virum monimenta priorum.
tum rex Euandrus, Romanae conditor arcis,

---

TESTIMONIA.

297 'ossa s. r.' diff. vocum 1 p. 226 Endl. schol. Hor. carm. I 27, 8 Servius Aen. VI 395 299 Probi inst. I 2, 1 'non te r. e.' Arusianus p. 227 L. 301 'salve ... proles' Servius Aen. II 491 VI 322 302 Augustinus epist. 17, 2 Nonius 290, 11 Servius Aen. IV 294 311 sq. 'singula ... priorum' Macrobius Sat. VI 2, 16 311 'Aeneas c. l.' Nonius 253, 12 'capiturque l.' Servius Aen. IV 348 313 Priscianus 738 Isidorus orig. XV 1, 1. 55 Servius Aen. VI 773 VII 678

---

VARIA LECTIO.

297 recu.banſ *b* SEMESsA (S *add.*) *P* SEMENSA (N *in ras.*) *R* SEMESA *Mbcm* 'semesa ... semensum *non dicimus, sicut nec* ensum; *nam* esum *facit et* comesum.' *Servius* 298 ipſ (e *supra*) *b* tiphoeſuſ (ſ *pr. eras.*) *c*1 300 LERNEUS *Mγc* 301 DIVIS (IS *in ras.*) *R* 302 ADII *Pγ*1 PEDES *R* 305 *imo mg. m.* 2 *add. b: cf.* 216 306 EXIN *Rb*2*c* (C *supra*) CUNTI *M* 307 Perfecti (r *supra*) *b* 308 commi.tem *b* aeneam *c* 309 LAVABAT *R* leuabant *χ* 310 faciliſ (fac *corr. ex* que) *γ* facileſ *b*2 312 monumenta *b* 313 tunc *Isidorus* XV 1, 1, *Prisciani φ*, *Servius Aen.* VI 773 pater *Isidorus* XV 1, 55, *Servius l. l.: cf.* 558 EVANDER *Pc* euander (uſ *supra*) *γ* Euandrus *testatur Priscianus*

'haec nemora indigenae fauni nymphaeque tenebant
gensque virum truncis et duro robore nata,
quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros
aut componere opes norant aut parcere parto,
sed rami atque asper victu venatus alebat.
primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
arma Iovis fugiens et regnis exul ademptis.
is genus indocile ac dispersum montibus altis
composuit legesque dedit Latiumque vocari
maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
aurea quae perhibent illo sub rege fuere
saecula. sic placida populos in pace regebat,
deterior donec paulatim ac decolor aetas
et belli rabies et amor successit habendi.

---

**TESTIMONIA.**

314—317 Victorinus ad Cic. de inv. p. 8 Or. 316 'quis . . . erat' anon. de nom. 54 p. 141 Endl. Servius ge. I 3 317 'nec componere o. n.' Servius Aen. I 374 318 Nonius 230, 6 319 sq. Augustinus epist. 17, 3 de civ. dei VII 27 320—323 Augustinus de consensu evang. I 34 321—325 'is . . . saecula' Augustinus de civ. dei XVIII 15 321—323 Lactantius de falsa relig. I 13 324 sq. Lactantius de falsa relig. I 14 Servius Aen. XI 252 'aurea . . . saecula' schol. Hor. carm. II 10, 5 IV 2, 22 325 'longa populos . . . regebat' Servius Aen. VII 162 326 sq. Augustinus de civ. dei III 10 326 Nonius 432, 12

---

**VARIA LECTIO.**

314 Hęc (ęc *m.* 2 *in ras.*) *b* ındiginę *b*1 315 Menſ, *ut vid. b*1 rupto *Rottend. tert.* nati *Servius Dresdensis* 317 At *c*1 nec *Servius Aen.* I 374 conponere *c* gnorant *Mentel. pr.* RAPTO, *sed ut videatur principio scriptum fuisse* PARTO *M* 319 &herio c olympho *b* 320 adentiſ *c* 322 Conposuit *b*. 323 tuuſ (t *superscr.*) *b* tutus latuisset *Lactantius* 324 AVREAQVAE (A *postr. m.* 2 *add.*) *P* Aureaque (ut *superscr.*) (e ut *m.* 2) *b* Aureaq; ut *c*, *Lactantius*, *Augustinus* : *cf.* IV 179 *ge.* I 247 ꝑhibent (ꝑ *in ras.*) *b* FVERVNT *Pγc*, *schol. Hor. carm.* IV 2, 22, *Servius Aen.* XI 252 : *cf.* IX 292 *et Wagneri quaest. Verg.* V

325 longa *ut* VII 46 *Servius Aen.* IV 229 pa.ce *γ* regebat (gebat *m.* 2) *γ* 326 DETERIOR· *M* diſcolor *b* decolor&aſ (color&aſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* 327 amor *in ras. c*

tum manus Ausonia et gentes venere Sicanae,
saepius et nomen posuit Saturnia tellus;
tum reges asperque immani corpore Thybris,
a quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
diximus (amisit verum vetus Albula nomen).
me pulsum patria pelagique extrema sequentem
fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
his posuere locis matrisque egere tremenda
Carmentis nymphae monita et deus auctor Apollo.'
vix ea dicta: dehinc progressus monstrat et aram
et Carmentalem Romani nomine portam
quam memorant, nymphae priscum Carmentis honorem,
vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros
Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.
hinc lucum ingentem quem Romulus acer Asylum
rettulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal,

TESTIMONIA.

328 'et ... Sicanae' Servius Aen. XI 317 328 sq. 'et ... saepius' Servius Aen. I 2 329 'et ... tellus' Servius Aen. VI 784 331 sq. 'a quo ... diximus' Priscianus 757 'fluvium ... diximus' Servius Aen. III 335 334 Probi inst. I 10, 1 Servius Aen. VIII 477 ge. II 491 336 Servius Aen. IV 331 VII 102 340 sq. 'cecinit ... Pallanteum' Priscianus 814 342 sq. 'hinc ... rettulit' schol. Lucani VII 438 'quem ... rettulit' Servius Aen. II 761 343 'et ... Lupercal' Augustinus de gramm. 1981 P.

VARIA LECTIO.

328 tunc *γ*, *Servius* AVSONIAE *Rb* auſonię *c* ſiccanae *γ* 329 SAEPIUS· *M* : '*alii sic distinguunt* Sicanae, *et subiungunt:* saepius et nomen p. S. t. *semel enim Sicani ex Hispania in Italiam venisse dicuntur; at Italia plura nomina habuit' Servius.* 330 aſper. *γ* inmani *bc* tybriſ *bc* 331 QUO, *M* POSIT *R* poſt// (ſt *in ras.*) *b* tibrym (h *suprascr.*) *γ* tybrim *bc* 333 aecſtrema *c* 334 om̃pſ *c* eluctabile (in *suprascr.*) *b* 335 ERIGERE *R* TREMENDAE *R* 336 d&iſ (u *suprascr.*) *c*1 337 MONSTRAT· *M* ETARAM (T *add.*) *P* ET ARMA *M* ET ARMA *R* 338 ROMANO *Rbc* 339 morant (me *suprascr.*) *b* merant (mo *suprascr.*) *c* nimphę *b* carmenti (ſ *suprascr.*) *b* 340 CAE·CINIT *M* 341 NOBINE *Pγ*1 NOMINE *R*, *Prisciani Paris. R* 342 romoluſ *c* ASASYLU *M* aſilum *b* 343 *totum continuat M* Retulit (t *suprascr.*) *b* R&ulit *γc* MONSTRATARGILETISUB *M* LVPERCAL (L *corr. ex*

Parrhasio dictum Panos de more Lycaei.
nec non et sacri monstrat nemus Argileti
testaturque locum et letum docet hospitis Argi.
hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
iam tum religio pavidos terrebat agrestis
dira loci, iam tum silvam saxumque tremebant.
'hoc nemus, hunc' inquit 'frondoso vertice collem
(quis deus incertum est) habitat deus: Arcades ipsum
credunt se vidisse Iovem, cum saepe nigrantem
aegida concuteret dextra nimbosque cieret.
haec duo praeterea disiectis oppida muris,
reliquias veterumque vides monimenta virorum.

---

**TESTIMONIA.**

344 Priscianus 688 Probi inst. I 4, 20 Terentianus Maurus 1223 Servius Aen. I 232 'Parrhasio de more Lycaei' schol. Lucani II 237 'Panos . . . Lycaei' Probi inst. II 1, 20 Phocae ars III 13 (1705) Claudius Sacerdos II 11 349 sq. Nonius 379, 14 'iam . . . loci' Servius Aen. I 293 351 sq. 'hoc . . . deus' Priscianus 1183 'hunc . . . deus' Claudius Sacerdos I 185 352 'quis . . . deus' Seneca epist. 41, 2

---

**VARIA LECTIO.**

E *ut vid.*) *P* 344 PARNASIO *Rb*, *Prisciani* φ Para[rh]ſyo *γ* Arcadici *Servius Aen.* I 232 DICT[U]AM *M* monte χ, *Schraderus conl. Ovidii fast.* II 423 licaei *b* 345 *m. 2 in mg. add. b* NECNON *continuat M* MONSTRANTNEMVS (NE *in ras.*) *R* argiloeti *bc* 346 *glossam sapere videtur Peerlkampo: legit hunc versum Servius.* LAETUM *M* la&um *γ* loetum *b* hoſpiti[ſ] *b* 347 AT *P* ait *γ*1 (ad *γ*2) TARPEIAM ETSAEDEM *M* capitolio *γ*1 348 n[v]onc *b* 349 RELIGIO (L *sup. eras.*) *M* religi[o] *b* relligio *c* AGRESTIS *M* agreſteſ *b* 350 ſiluã. *b* SILVAS *R* ᴛREMEBANT (T *pr. add.*) *P* TENEBANT [R M] *M* tremeba[n]t *γ* 351 HUC[N] *M* .hoc *γ*2 .h[vn]oc *γ*3 (hunc *γ*1, *ut vid.*) inquid *γ* collem, at ſaxũ *γ* 352 INCERTU EST *M* DEOS (O *corr. in* V) *P* archadeſ *lc* 353 SED *P* 354 'aegida concuteret: *hic distinguendum' Servius.* DEXTRA· *M* dextram *γ*1 nymboſ *c* cieret (r *in ras.*) *b* cierit *γ*1 355 diſiectoſ *b*1 356 Relliquiaſ *c* monumenta *b*

hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.'
talibus inter se dictis ad tecta subibant
pauperis Euandri passimque armenta videbant
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
ut ventum ad sedes, 'haec' inquit 'limina victor
Alcides subiit, haec illum regia cepit.
aude, hospes, contemnere opes et te quoque dignum
finge deo rebusque veni non asper egenis.'
dixit et angusti supter fastigia tecti
ingentem Aenean duxit stratisque locavit
effultum foliis et pelle Libystidis ursae.

Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis.
at Venus haut animo nequiquam exterrita mater
Laurentumque minis et duro mota tumultu

---

TESTIMONIA.

358 Macrobius Sat. I 7, 23 Arusianus p. 248 L. 360 'pauperis E.' Probi inst. II 1, 34 361 'lautis m. c.' schol. Hor. epist. I 7, 48 362 sq. 'haec . . . subiit' Macrobius Sat. III 6, 9 Arusianus p. 259 L. Nonius 403, 24 'haec . . . Alcides' schol. Iuven. XI 63 363 'haec . . . cepit' Nonius 253, 17 364 'aude . . . opes' Nonius 442, 27 Isidorus orig. II 21, 20 schol. Hor. epist. II 2, 111 364 sq. 'aude . . . deo' Seneca epist. 18, 12 de paup. 460 H. 'et . . . deo' Seneca epist. 31, 11 366 sq. 'angusti . . . duxit' Augustinus de gramm. 2016 P. 369 Sergius in Donat. 7 p. 479 Endl. (1831) 370 Priscianus 546 Arusianus p. 228 L.

---

VARIA LECTIO.

357 HA[C]N SATVRNVS (*corr. m. ant.*) *P* ARCEM[U B] *M* VRBEM *R*: *cf. Wagneri lect. Verg.* 350 358 Iuniculum *γ1* illi. *c* 359 AT *P* ac *γ1* (ad *γ2*) ſubiba[n]t *γ* 361 Roma..no *γ* LATIS *M* CAVERNIS *R* lautis . . . Carinis *testatur Servius* 362 inquit *om. Arusianus* nobiſ ł uictor *b* victor *confirmat Servius* 363 SVB[I]IT *R* SUBIT *M* coepit *b* 364 CONTEMPNERE *Rc* comptempnere *γ* comtempnere *b* 365 DEO·S *P* deo. (o *m.* 2) *γ* REB·Q· *M* rebuſ[q:] *c* 366 ANGVSTI *P* SVBTER *MPγbc* 367 aeneã *c* 368 spoliis *Goth. tert., Schraderus* lybiſtidiſ *γbc* 369 & fuſciſ *in ras. c* 370 AD *PR* A.t *c* HAUD *Mb* [H]AVT (*corr. m.* 2) *R* AVT *Pγ1* ha[u]d *c2* ad *c1* NEQUIQUAM *M* 371 diro *Schraderus* TUMULTUM *M*

Volcanum adloquitur thalamoque haec coniugis aureo
incipit et dictis divinum adspirat amorem:
'dum bello Argolici vastabant Pergama reges
debita cassurasque inimicis ignibus arces,
non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
artis opisque tuae nec te, carissime coniunx,
incassumve tuos volui exercere labores,
quamvis et Priami deberem plurima natis
et durum Aeneae flevissem saepe laborem.
nunc Iovis imperiis Rutulorum constitit oris:
ergo eadem supplex venio et (sanctum mihi nomen)
arma rogo genetrix nato. te filia Nerei,
te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.
aspice qui coeant populi, quae moenia clausis
ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.'
dixerat et niveis hinc atque hinc diva lacertis
cunctantem amplexu molli fovet. ille repente

---

TESTIMONIA.

374 'dum b. A.' Emporius rhet. p. 305 Cap. 381 sq. 'nunc ... venio' Servius Aen. VIII 374 384 schol. Hor. carm. I 28, 8 Servius Aen. I 489 385 sq. 'aspice ... portis' Seneca epist. 49, 7 'quae ... portis' schol. Hor. a. p. 200 Servius Aen. I 299 II 27 388 'cunctantem ... fovet' Nonius 252, 18

---

VARIA LECTIO.

372 Vulcanum *bc* alloquit^z *c* AURO^E *M* aureo *m.* 2 *add. c* 373 inſpirat *mχ* 374 bellū *b* quassabant *Schraderus* perga^m a *b* 375 CASVRAS *MPγbc* 376 AXILIVM *P* a^v xilium *γ* 377 opisve *m* 378 Inca^ſ ſum *b* ve] Q· *M* 380 dolorem *m* 381 Hunc *c*1 IOVHIS *P* INPERIIS *M* imperio *m*, *Oblongus Pierii, Menag. pr.*, *χ*: *sono, ni fallor, elegantiore.* 'imperio ... *et subdistingue' Servius* 382 ſcm̃ *b* nomen *γ*, *Leid.* NVMEN (V *m.* 2 *in ras.*) *P* NVMEN *Rbcψ* NUM̃E· *M*. *Sanctum sibi id nomen dicere videtur, quod genetrix nato arma roget.* sanctum tibi nomen *Schraderus* 383 'arma rogo; *hic distinguendum' Servius* genitriſ *c* Neri '*aliquot' Pieriani, Menag. alt., Mentel. tert.*, *χ*, *Asper apud Servium* Neres '*nonnulli' Pieriani* 386 ^exci dium *γ* exicium *b* 387 ADQVE *R*

accepit solitam flammam, notusque medullas
intravit calor et labefacta per ossa cucurrit:
non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
sensit laeta dolis et formae conscia coniunx.
tum pater aeterno fatur devinctus amore
'quid causas petis ex alto? fiducia cessit
quo tibi, diva, mei? similis si cura fuisset,
tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset:
nec pater omnipotens Troiam nec fata vetabant
stare decemque alios Priamum superesse per annos.
et nunc, si bellare paras atque haec tibi mens est,
quidquid in arte mea possum promittere curae,
quod fieri ferro liquidove potest electro,
quantum ignes animaeque valent, absiste precando
viribus indubitare tuis.' ea verba locutus

TESTIMONIA.

392 Servius Aen. VII 142 393 'et ... coniunx' schol. Hor. carm. II 4, 6 395 'quid ... alto' Nonius 237, 20. 366, 23 396 sq. 'similis ... fuisset' Iulius Rufinianus 239 R. Priscianus 1151 396 'similis ... fuisset' Priscianus 1144 Servius Aen. IV 696 398 sq. 'nec ... annos' Servius Aen. IV 610 399 'decem ... annos' Servius Aen. VII 315 402 Probus 11, 16 403 'quantum ... valent' Macrobius Sat. I 14, 14 Nonius 233, 33 schol. Persii I 14 Hor. carm. IV 12, 1 Servius Aen. I 57 404—406 'ea ... soporem' Gellius IX 10

VARIA LECTIO.

389 ACCIPIT *R* 390 CALO. *P* color *c*1 CALEFACTA *R* 391 non] HAUT *M* : *cf.* 414 ADQVE *R* TONETRUM *M* 392 MICAS (N *supra*) *M* nymboſ *γ* 394 DEVINCTVS *P* deuictuſ (n *supra*) *γ* deuictuſ *c* : *cf.* *Lucretius* I 34 evinctus *m* 395 QUIT *M* 396 QVOD *R* QVAE (O *supra*) *M* diuinaeiſ *c*1 MEIS *R* subisset *prop. Heinsius, ut* IX 757 397 *om. Mentel. alt. m.* 1 TEVCROS NOBIS *P* teucroſ nobiſ *c* FUISSENT *M* 398 om̄pſ *c* u&ebant *c* 400 ADQVE *R* men[c] *b* EEST *P* 401 QUITQUIT *M* Quidquid (d *pr. corr. in* c) *γ* Quicquid (c *in ras.*) *b* Quicquid *c* POSSUNT (M *supra*) *M* possunt *m* PROMITTERERE *Pγ*1 402 fieri (i *pr. m.* 2 *in ras.*) *γ* poteſtur *cm* 403 igniſ *b*1 PRAECANDO *Mb*

optatos dedit amplexus placidumque petivit
coniugis infusus gremio per membra soporem.

Inde ubi prima quies medio iam Noctis abactae
curriculo expulerat somnum, cum femina primum,
cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
impositum, cinerem et sopitos suscitat ignes,
noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
exercet penso, castum ut servare cubile
coniugis et possit parvos educere natos:
haut secus ignipotens nec tempore segnior illo
mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
insula Sicanium iuxta latus Aeoliamque
erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis,

---

**TESTIMONIA.**

405 sq. 'placidum ... soporem' Claudius Sacerdos I 177 Charisius 245 Diomedes 456 P. Nonius 366, 27 'placidum ... gremio' Isidorus orig. I 36, 15 408—410 'cum ... ignes' Donatus ad Ter. Andr. I 1, 48 409 sq. 'cui ... impositum' Arusianus p. 264 L. 409 Priscianus 719 410 schol. Persii VI 45 412 sq. 'castum ... natos' schol. Hor. epod. II 39 415 Nonius 346, 26 416 'insula ... latus' Servius Aen. X 653 417 'Aeoliam Liparen' Servius Aen. I 52

---

**VARIA LECTIO.**

405 placidũ *c*1 placiduſ *c*2 notum *Nonius* : *cf.* 389 406 INFVSVM (M *m. ant. corr. in* S) *P* INFVSVM (M *m. ant. in ras.*) *R* 'infusum *Probus et Carminius propter sensum cacemphaton* ... *alii* infusus *legunt' Servius.* infusus *Charisius*, *Claudius Sacerdos*, *Nonius* effusus *Diomedes.* placidus ... infusum *malebat Burmannus* GREMIO *m. ant. in ras. R* 407 abacto *Montalb.* opacae *Peerlkampus* 408 primum] duram *Peerlkampus ex Terentii Andr.* I 1, 47 408 *sq.* '*multi sic distinguunt:* inde ubi ... abactae, curriculo e. s. cum f. primum, cui ... impositum' *Servius. Post* curriculo *et* somnum *dist. in M* 409 'tenuique Minerva ... *et alii hic distinguunt et subaudiunt* mos est *vel* placet ... *et sic inferunt:* impositum cinerem ... ignes. *alii sic legunt:* tenuique M. inpositum' *Servius. Post* cinerem *dist. in M* 410 INPOSITUM *Mbc* IGNES *MRγ*1*bc* IGNIS (I *post. m. ant. corr. in* E) *P* 412 EXERCENS *M* 413 CONIUGIS· *M* CONIVGIS (ONIV *m.* 2 *in ras., in spatio* 5 *liter.*) *R* 414 HAUD *MRγb* Aud *c* 415 E *M* STRATIS (R *in ras. ut vid.*) *R* adſurgit (ad *eras.*) *b* 417 lyparen *γ* LIPARE (L *in ras.*) *R* lipare[n] *b* lyparem *c*

quam supter specus et Cyclopum exessa caminis
antra Aetnaea tonant validique incudibus ictus
auditi referunt gemitus striduntque cavernis
stricturae Chalybum et fornacibus ignis anhelat,
Volcani domus et Volcánia nomine tellus.
hoc tunc ignipotens caelo descendit ab alto.
ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesque Steropesque et nudus membra Pyragmon.
his informatum manibus iam parte polita
fulmen erat, toto genitor quae plurima caelo
deiecit in terras, pars inperfecta manebat.
tris imbris torti radios, tris nubis aquosae
addiderant, rutili tris ignis et alitis austri:

---

TESTIMONIA.

420 sq. 'stridunt . . . anhelat' Priscianus 837. 866. 867. 892 421 Nonius 21, 14. 524, 3 423 Priscianus 553. 1006 Servius Aen. I, 4 424 'ferrum exercebant' Servius Aen. IV 86 ge. I 99 425 Marius Victorinus 2478 P. Servius ge. I 58 'membra P.' Terentianus Maurus 1252 426 'iam p. p.' Probi inst. II 3, 6 Claudius Sacerdos II 132 427 'fulmen e.' Probi inst. I 4, 10 427 sq. 'toto . . . terras' Nonius 288, 29 429 sq. 'tris . . . addiderat' Servius Aen. II 649 429 'tris . . . radios' Probi inst. II 1, 25 430 'et alitis a.' Servius Aen. V 319 'alitis a.' Isidorus orig. XIII 12, 22

---

VARIA LECTIO.

418 SUBTER *Mbc* ciclopum *b* cyclopeum *c*1 'EXESA *Pyb* EXSESA *M* exaeſſa *c*1 419 AETNEA *MP* aetnea *b* &hnea *c* ictiſ *yc* hictuſ *b*1 420 gemituſ ſtridunt *yc*2*χ*, *Servius* GEMITVS· STRIDVNT *P* GEMITUS· TRIDENT *M* gemitũ ſtridunt *c*1 GEMITVM STRIDVNT *Rb* stridunt *testatur Priscianus* 421 chalibum *b* calibum *c* hanelat *c*

422 Vulcani (u *in ras.*) *b* Vulcani *c* domoſ *y* uulcania (u *post. in ras.*) *b* uulcania *c* 423 HVC *Py*1 'hoc *pro* huc' *Priscianus*, *Servius* TVM *Py*1 'hoc tunc, *i. e.* huc tum' *Servius* 424 ciclopeſ *yb*

425 PYRAGMO *M* phyragmon *b* Pyracmon *Servius*, *Terentianus Maurus* : *cf. Corssen de pronuntiatione l. L.* I 41 426 INFORMATVSM *P* 428 DEIECIT *R* DE·I·CIT *P* DEICIT *Mybc* canebat *b* 429 NOBIS (O *corr. in* V) *P* nubeſ *y*1 430 ADDIDERAT *M* rutuli *y*1 ALITI *P* alituſ, at alitiſ *y* halitus *Rottend. pr.* AVSTRi *P*

fulgores nunc terrificos sonitumque metumque
miscebant operi flammisque sequacibus iras.
parte alia Marti currumque rotasque volucris
instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes;
aegidaque horriferam, turbatae Palladis arma,
certatim squamis serpentum auroque polibant
conexosque anguis ipsamque in pectore divae
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
'tollite cuncta' inquit 'coeptosque auferte labores,
Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem:
arma acri facienda viro. nunc viribus usus,
nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
praecipitate moras.' nec plura effatus; at illi
ocius incubuere omnes pariterque laborem
sortiti. fluit aes rivis aurique metallum,

---

TESTIMONIA.

433 sq. 'parte ... instabant' Arusianus p. 238 L. Priscianus 1177. 1183 'currumque ... instabant' Asper 115, 16 436 'squamis auroque p.' Servius Aen. VI 468 'polibant' Probi inst. II 3, 6 Claudius Sacerdos II 132 438 Nonius 418, 25 439 Plinius epist. VI 33 Nonius 422, 18 'tollite c. i.' Servius Aen. XII 39 441 sq. 'arma ... rapidis' Nonius 419, 23 441 'arma ... viro' Donatus ad Ter. eun. I 2, 17 Servius Aen. I 1 442 Seneca epist. 95, 33 445 'fluit ... metallum' Arusianus p. 231 L.

---

VARIA LECTIO.

431 HORRIFICOS *R*, *Servii exempl. ad* 429, *sed idem* terrificos *ad* 431. *cf.* 435 433 marte γ1 martis *Prisciani* 1177 ω, 1186 *Vind. N, Par. Rm.* 2 CVRRVMQVE *P* currum[q.] γ VOLVCRES *MRbc* 434 IN[S]TABANT *P* illae γ URBES (E *corr. ex* I) *M* 435 horriferam, at horrificã γ : *cf.* 431 pallidiſ γ 436 POLLIBANT *R* poleibant '*aliquot' Pieriani* 437 Conexſoſ *c* ANGVES *P*2γ1*bc* ipſam (ip *m.* 2 *in ras.*) γ ipſã (ã *in ras.*) *b* 438 GORGONA[M] (*sup. m. rec.*) *P* DEIECTO *R* de..ſecto (de *m.* 2 *in ras.*) γ dissecto *Rottend. pr.* disiecto χ lumine *c*1 439 inquid *c*1 AUTFERTE *M* 440 Aet[h]nei *b* A&hnei *c* ciclopeſ *b* auertite γ 441 faciunda *Nonii exempl.* 442 omni] opus est *Seneca* n[v]onc *c* 443 [A]ET *P* ATTI *R* 444 INCVBERE *R* omiſ *c* 445 aeſ. γ R[I]VIS (I *pr. add.*) *P*

volnificusque chalyps vasta fornace liquescit.
ingentem clipeum informant, unum omnia contra
tela Latinorum, septenosque orbibus orbes
impediunt. alii ventosis follibus auras
accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
aera lacu. gemit impositis incudibus antrum.
illi inter sese multa vi bracchia tollunt
in numerum versantque tenaci forcipe massam.

Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma
et matutini volucrum sub culmine cantus.
consurgit senior tunicaque inducitur artus
et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis;
tum lateri atque umeris Tegeaeum subligat ensem,
demissa ab laeva pantherae terga retorquens.

---

TESTIMONIA.

446 Charisius 72 P. 'vulnificusque c.' Isidorus orig. XVI 21, 1 Servius ge. I 58 447 'ingentem c. i.' Cledonius 1896 449 sq. 'alii . . . redduntque' Nonius 239, 32 453 'versantque t. f. m.' Nonius 531, 30 Velius Longus 2232 Charisius 75 455—462 Macrobius Sat. V 8, 6 457 Priscianus 796 'tunicaque i. a.' Arusianus p. 235 L. 458 Terentianus Maurus 1213 459 Arusianus p. 262 L. Servius Aen. V 299 460 'pantherae t. r.' Priscianus 688

---

VARIA LECTIO.

446 VOLNAFICVS *R* Vulnificuſ *bc* que . *γ* CHALYPS *P* c$^{h}$alypſ *γ* CHALYBS (H *m. 2 in ras.*) *R* CALYBS *Mc* chalibſ *b* FORNACAE *P*

447 cli . peum (*i. e.* clupeum) *b* clypeum *γ* informa$^{n}$t *b* un$^{ū}$i *c*
448 Taela *b* la . tinorum (a *m.* 2) *γ* 449—453 *cf. ge.* IV 171—175 449 I$^{m}$npediunt *b* Inpediunt *c* fontibuſ *γl* 450 ALE *R* 451 *a*ERA *P* Atra *γl* gemit] · ꝀGEMIT *P* INPOSITIS *Mbc* 452 ILLI *P*

brachia *γbc* toll$^{v}$ont *b* 453 IN*n*VMERVM *P* INNVMERANT *R* FORFICE *R* : forfices *et* forcipes *distinguit Servius*, forcipe *testantur grammatici.* ferrum *Charisius ut ge.* IV 175 454 le$^{m}$niuſ *c* horiſ *c*

456 matutinus *Macrobii exempl.* 458 TE *M* thyrrena *b* thyrrhena *c* CIRCVMDANT *R* 459 ADQVE *R* humeriſ *c* Tegeaeum *ψ ut vid.* : *testatur Servius Aen.* V 299 TEGAEVM *Pγbc*, *Arusiani Gud.* TEGEVM *MR*, *Arusiani Ambr.* 460 leua *b* PANTHEREA *Pγ* pan therae *testatur Priscianus*

nec non et gemini custodes limine ab alto
praecedunt gressumque canes comitantur erilem.
hospitis Aeneae sedem et secreta petebat
sermonum memor et promissi muneris heros.
nec minus Aeneas se matutinus agebat.
filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
congressi iungunt dextras mediisque residunt
aedibus et licito tandem sermone fruuntur.
rex prior haec:
'maxume Teucrorum ductor, quo sospite numquam
res equidem Troiae victas aut regna fatebor,
nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
exiguae vires: hinc Tusco claudimur amni,
hinc Rutulus premit et murum circumsonat armis.
sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis
iungere castra paro, quam fors inopina salutem

---

TESTIMONIA.

463 'hospitis A. s.' Servius Aen. VIII 532 465 'nec m. interea se m. a. Aeneas' schol. Lucani III 499 466 Probi inst. I 4, 14 'filius h. P.' Probi inst. I 4, 13 468 'et . . . fruuntur' Priscianus 922 470 Festus v. sospes p. 301 M. 'maxime T. d.' Probi inst. I 9, 10 Servius Aen. VIII 363 470 sq. 'quo . . . fatebor' Priscianus 765 472 Probi inst. I 12, 2 475 sq. 'sed . . . paro' Servius Aen. VIII 552 475 'sed . . . populos' Claudius Sacerdos I 74

---

VARIA LECTIO.

461 NECNON *continuat M* cuſtode[r] *b* lumine *y1* limine in ipso *ut ecl.* VIII 92 *Aen.* X 355 XI 881 *Macrobius* limine ab arto *Marklandus ad Statii silv.* I 1, 46 *propter v.* 360. 455 limine aperto *Peerlkampus.* limine ab alto *inter somnia poetae refert Wagnerus quaest. Verg.* XXXXI; *sed potuit, ni fallor, etiam* humile tectum *regis* alto limine *prae ceteris insigne esse. Ceterum cf.* XI 482 462 PROCEDVNT (AE *superscr.*) *P* Praecedent (v *superscr.*) *c* herilẽ *c* 465 SE (SE *superscr.*) *MP* SESE *Ryc* 467 iugunt (n *superscr.*) *c* 468 SERMONI *R* 470 MAXIME *MPybc* TEVCRVM *R* quo/// *b* SHOSPITE *P* NUMQVÃ *M* 472 AT (T *mut. in* D) *M* NOMINE (O *corr. ex* V) *P* 473 tuſquo *y1* (tuſco *y2*) t'co *b* 474 *imo mg. m.* 2 *add. b* CIRCVMSONAT (T *superscr.*) *M* arm[is] ARR.. *P1* ARANS *R* arcens '*aliquot antiqui*' *Pieriani* Arruns '*alii*' 475 S&d *c* INGENTES *Rb*

ostentat: fatis huc te poscentibus adfers.
haut procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam
gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis.
hanc multos florentem annos rex deinde superbo
imperio et saevis tenuit Mezentius armis.
quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni
effera? di capiti ipsius generique reservent!
mortua quin etiam iungebat corpora vivis
componens manibusque manus atque oribus ora,
tormenti genus, et sanie taboque fluentis
complexu in misero longa sic morte necabat.
at fessi tandem cives infanda furentem
armati circumsistunt ipsumque domumque,
obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
ille inter caedem Rutulorum elapsus in agros

---

TESTIMONIA.

478 'haut ... saxo' Probi inst. I 9, 3 480 'gens b. p.' Arusianus p. 217 L. 'iugis i. E.' Arusianus p. 236 L. 483—486 'quid ... effera? mortua ... ora componens' Pompeius 453 L. 484 'di ... reservent' Macrobius Sat. IV 6, 19 'di c. i.' fragm. de quant. 11 p. 504 Endl. 485 sq. 'mortua ... manus' Servius Aen. X 714 485 Macrobius Sat. IV 4, 16 486 Nonius 260, 26 'componens ... manus' Servius Aen. I 374 489 'infanda f.' schol. Hor. serm. I 6, 43 Servius Aen. XI 854

---

VARIA LECTIO.

477 affreſ c1 affee(r)ſ *c*2 adſer *χ* '*legimus igitur et* affert *et* affers *t Servius* 478 HAUD *Mbc* 479 agillinae (gi *in ras.*, g *corr. ex* c *u' vid.*) *b* agilline *c* lidia *bc* 480 iugis] LVCTIS *R* 482 SEVIS *M* *mezenti*VSAR*mis R* MEŻZENTIVS *M* me.zentiuſ *b* 483 INFAN— *R* infundaſ, *ut vid.*, *γ*1 fa(c)ta *b* tiranni *b* 484 dii *γ* IPSIVS C—— *R* 485 quin, *i. e.* quine : *cf.* VII 299 ETIAM–– *R* 486 MAN*ibus* — *R* horib, *c* *Hoc versu finitur pagina lacera in R* 487 FLVENTES *M* fluentiſ (ſ *eras.*) *γ* 488 in *suprascr. b* *Post* misero *interp. M* 489 AÐ(T) *M* AD *Pc*1 infenda *c*1 491 OBTRVNCAT *M* obſtruncant *γ*1 492 CAEDEM *Rψ* CAEDE(S)M *M* : *cf.* 709 XI 648. 729 cedēſ *γ* CEDES *Pc* caedeſ *b* elapſoſ *b*

confugere et Turni defendier hospitis armis.
ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis:
regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt.
his ego te, Aenea, ductorem milibus addam.
toto namque fremunt condensae litore puppes
signaque ferre iubent; retinet longaevos haruspex
fata canens "o Maeoniae delecta iuventus,
flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostem
fert dolor et merita accendit Mezentius ira,
nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
externos optate duces": tum Etrusca resedit
hoc acies campo, monitis exterrita divom.
ipse oratores ad me regnique coronam
cum sceptro misit mandatque insignia Tarchon,
succedam castris Tyrrhenaque regna capessam.
sed mihi tarda gelu saeclisque effeta senectus

TESTIMONIA.

497 Servius Aen. VIII 607 499 'Maeoniae d. i.' Servius Aen. XI 759 503 'externos o. d.' Servius Aen. X 71. 154 505 sq. 'ipse ... mandat' Servius Aen. IV 200 'ipse ... misit' Servius Aen. VIII 552

VARIA LECTIO.

493 CONFVGERE (FV *m.* 2 *in ras.*, *in spatio trium literarum*) *R* t[z]ni *b* defendiher *b* 494 ·E·TRURIA *M* 495 PRAESENTE *R* [m]arte *b* 496 ergo *b* MILLIBVS *PRγ* 497 frem[v]ent *γ* 498 IGNA *P* QVAE *R* LONGAEVOS (O *corr. in* V) *P* LONGAEVVS *Rγ* LON[U]GAEUS *M* longeuuſ (uu *in ras.*) *b* longeuuſ *c* ARVSPEX *PRγc* 499 Facta *γl* dilecta *bl* 500 FlOS *veteru*MV*irtusq*VERVM *R* [h]oſtem *b* 501 *fert* — *ac*CENDIT *R* MEZZENTIVS *R* me.zentiuſ *b* 502 *nulli* — *su*BIVNGERE *R* 503 *externos* — *et*RVSCA *R* Externo[ſ] *b* 504 *hoc* — *exter*RITA *R* diuo[v]m *γ* DIUUM *Mbc* *Hic finitur pagina in R* 505 *sq.* ipse oratores regnique insignia Tarchon Misit *eiectis reliquis Peerlkampus. Vulgatam interpretatur Servius* 506 Co[v̄]n (*corr. m. ant.*) *c* thar[h]con (h *eras.*) *γ* torchon *bl* tharcon *c* 507 tyrrena *c* tirrena *b* capaſcā *cl* 508 geluſ *cl* ·SSECLIS *M* SAECVLIS *R* ſa[e]clis *γ* EFFATA *Pγl*

invidet imperium seraeque ad fortia vires.
gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
hinc partem patriae traheret. tu, cuius et annis
et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
ingredere, o Teucrum atque Italum fortissime ductor.
hunc tibi praeterea, spes et solacia nostri,
Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro
militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
adsuescat primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
lecta dabo totidemque suo sibi munere Pallas.'

Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Aeneas Anchisiades et fidus Achates
multaque dura suo tristi cum corde putabant,
ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.
namque inproviso vibratus ab aethere fulgor

---

TESTIMONIA.

509 'invidet i.' Servius ecl. 7, 58 511 sq. 'tu . . . indulget' Servius Aen. VIII 552 515 sq. 'sub . . . militiam' Charisius 210 Priscianus 1211 P. 'sub . . . opus' Servius Aen. V 546 516 sq. 'tua . . . annis' schol. Lucani IX 807 517 'et te primis m. ab annis' schol. Lucani VI 167 521 'Aeneas A.' Probi inst. I 4, 14

---

VARIA LECTIO.

509 INPERIUM *Mc* ſere *γ* 510 NATVM *MPγbc* exortarer *b*
or
extarer *c* EXHORTAREM *P* 511 PATREM *M* TRAHERE~~N~~T *P*
U A NT
CIUS *M* 512 FAT~~VM~~ *P* FATVM *Rγ1b* INDVLGE~~S~~ *P* INDVLGEET
(D *m.* 2 *in ras.*) *R* indulget *b* ſatum indulget *Servii exempl.*, *etiam*
numina bi
*ad* 552 ~~fata re~~poſcunt *b* : *cf.* 495 513 ADQVE *R* 514 ti *b*
515 PALLANTAM *R* ~~TO~~TOLERARE *P* 516 et *om. m* 517 AD-
S S
SVECAT (S *prior e suprascriptis erasa*) *P* Aſſueſcat *bc* et te primis
a
*schol. Lucani* VI 167 518 Archadeſ *b* Archadaſ *c* PUBES *M*
S T
519 SVOTIBI (T *m. ant. corr. in* S) *P* ſuo tibi (t *corr. ex* ſ) *γ* ~~T~~UOSIBI
*M* SVOTIBI *Rbc*, *Servius* MVNERE *PRγb* NOMINE *Mc*, *Servius* : *cf.*
121 520 Vox *γ1* defixit *γ1* 522 cum tristi *m* 523 citherea *b*
b
524 a&here *γ*

cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente
Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clangor.
suspiciunt, iterum atque iterum fragor increpat ingens:
arma inter nubem caeli regione serena
per suidum rutilare vident et pulsa tonare.
obstipuere animis alii, sed Troïus heros
adgnovit sonitum et divae promissa parentis.
tum memorat 'ne vero, hospes, ne quaere profecto,
quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
si bellum ingrueret, Volcaniaque arma per auras
laturam auxilio.
heu quantae miseris caedes Laurentibus instant!
quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
scuta virum galeasque et fortia corpora volves,

---

TESTIMONIA.

525 Seneca nat. qu. VI 22, 4  526 Isidorus orig. XVIII 4, 2  527 'iterum . . . ingens' Nonius 329, 21  528 sq. 'arma . . . vident' Nonius 31, 15  529 'per . . . vident' Servius ge. IV 77  534 Servius Aen. VIII 612  537 Priscianus 1183 schol. Hor. carm. I 15, 9

---

VARIA LECTIO.

525 r.uere *γ*  526 Tyrrenuſ *bc*  GLANGOR *P* clangor (c *m.* 2) *γ*
at ſonuſ
527 SVSCIPIVNT *R*  ADQVE *R*  FRANGOR *R* fragor *γ* INÇREPAT *M* intonat '*vetusti admodum*' *Pierii*, *Servius* : *cf.* IX 706 increpat *testatur Nonius*  528 nubes *Parrhas.*, *Nonius*  IN *post* caeli *PRγbc*, *suprascr. M* : *om. Nonius*  REGIONE (REG *m. ant. in ras.*) *P*
i
529 SVIDVM *R* ſudum *b* SVDVM *MPγc*  rutillare *γl*  tonare *b*,
N h
*Servius* TORARE *M* ſonare, at tonare *γ* SONARE *PRc*  530 eroſ *γ*
531 AGNOUIT *Mbc*  ET *om. R*  532 Tunc *c*  quaere, profecto Quem *Ladevicus*, *qui in commentatione scholastica de locis aliquot Vergilii scripta p.* 3 *sqq. totum hunc locum a v.* 520 *ad* 540 *in examen vocavit.*  533 '*alii* Olympo poscor, *alii* Olympo *sequentibus iungunt*' *Servius. Et hoc praetulit Peerlkampus*, *illud Wagnerus lect. Verg.* 420 *sqq.*  535 VOLCANIA (O *corr. in* V) *P* UULCANIA *Mc*  536 auxiliū
HEV
*cl*  537 Θ *P* HAEU *M*  quante *γ*  538 michi poenaſ *b*  VNDA *Rb* : *cf.* I 100  539 *cf.* I 101  galiaſ *bl*  VOLVENS *R*

Thubri pater! poscant acies et foedera rumpant.'

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto
et primum Herculeis sopitas ignibus aras
excitat hesternumque larem parvosque penatis
laetus adit: mactant lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Troiana iuventus.
post hinc ad navis graditur sociosque revisit.
quorum de numero qui sese in bella sequantur
praestantis virtute legit; pars cetera prona
fertur aqua segnisque secundo defluit amni,
nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.
dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;
ducunt exsortem Aeneae, quem fulva leonis
pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis.

Fama volat parvam subito volgata per urbem,
ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.

---

TESTIMONIA.

540 'Thybri p.' Probi inst. I 4, 22 Servius ge. IV 355 Aen. I 155 III 89 542 sq. 'et sopitas . . . excitat' Servius Aen. VIII 408 545 Asper 113, 1 546 Priscianus 1105 P. 547 sq. 'quorum . . . legit' Servius Aen. X 430, qui . . . legit' Servius Aen. VIII 606 549 'segnis . . . amni' Servius ge. I 70

---

VARIA LECTIO.

540 THVBRI *Pγ*1 THYBRI *MRγ*2*b* Tybri *c* et] E *R* 542 HERCVLEIS *P* Herceis *susp. Heynius* ſopit[a]iſ *c* He[r]culeas . . . aras *Dorvill.* 543 SVSCITAT *Rm*, *ut* 410 *et* V 743 ESTERNUM *M* EXTERNVM *R* 'hesternum . . . *male quidam* externum *legunt*' *Servius* patrios *Goth. sec.* PENATES *MRbc* 544 *cf.* IV 57 ADIIT *Pγ*1 MACTAT *PRγbc*, *Servii exempl.* BIDĒNTES (E *corr. ex* I) *P* bidenteſ *b* bodenteſ (o *corr. in* i) *γ* 546 NAVES *Rbc* reueſit *γ*1 548 PRAESTANS [TE] *M* Preſtanteſ *c* caetera *b* 549 FE[R]TVR *P* A[M]NIS *M* 550 Nuncia *γ* ASCASIO *R* PARATRIS *P* 551 TEVCRIS (S *m.* 2 *ut vid. in ras.*) *P* thyrrena *b* 552 DVCV[T]N *P* EXORTEM *Pγbc* 553 Pelle[i]ſ *γ* OBIIT *Pγ*1 [t]otum *b* .fulgenſ *c* 554 VVLGATA *Rbc* urbē (rbē *m.* 2 *in ras.*) *γ* 555 thyrreni *b* tyrreni *c* TYRRHENA *Pγ*1 LITORA *MRγ*2*b* : *cf.* 497 LIMINA *Pγ*1*c* : *cf.* 145. 362

vota metu duplicant matres, propiusque periclo
it timor, et maior Martis iam apparet imago.
tum pater Euandrus dextram complexus euntis
haeret, inexpletus lacrimans, ac talia fatur:
'o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos,
qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
stravi scutorumque incendi victor acervos
et regem hac Erulum dextra sub Tartara misi,
nascenti cui tris animas Feronia mater
(horrendum dictu) dederat (terna arma movenda,
ter Leto sternendus erat; cui tum tamen omnis

---

TESTIMONIA.

556 sq. 'vota ... timor' Philargyrus ge. IV 47 'propiusque p. it metus' Priscianus 1172 556 'vota ... matres' schol. Hor. carm. I 1, 25 558 Priscianus 692 560—567 Macrobius Sat. V 8, 8 560 sq. 'o ... eram' Nonius 381, 33 560 Priscianus 899. 908 de XII vers. Aen. 1, 18 Sergius 1856 Cledonius 1936 Marius Victorinus 2475 P. Isidorus orig. II 21, 18 Servii ars 519 L. Servius Aen. VIII 268 'o mihi ... si' Marius Plotius p. 264 G. 561 sq. 'qualis ... stravi' Macrobius Sat. V 14, 15 Priscianus 1100 P. 'cum ... stravi' Servius Aen. VII 682 561 Priscianus 760. 1110 P. 'Praeneste s. i.' Consentius 2027 Priscianus 656 564 sq. 'nascenti ... dederat' Nonius 319, 9 Servius Aen. VIII 252

---

VARIA LECTIO.

556 PROPRIVS *PR* prop.uſ (v suprascr.) (propriiſ *γ*1) at ꝑpiuſ *γ* propi.uſ (i *in ras.*) *b* pericli *Philargyrus* 557 it] ID *P* ET *R* timor] metus *Priscianus* martyſ *γ* APPERET *P* 558 DEXTRM *P* 559 HAERET· *M* INEXPLETVM (M *corr. in* S) *P* inexpletũ (pletũ *in ras.*) *c* INPLETVS *Rγ*1 LACRIMIS· *M* lacrimanſ, *suprascr.* at lacrimiſ *γ* 'haeret inexpletus: *multi hic distinguunt, ut sit:* inexpletus haesit et talia locutus est lacrimans. *Alii legunt* inexpletus lacrimis. *Honestius tamen est* inexpletum lacrimans, *ut sit nomen pro adverbio' Servius.* 560 REFERT *P* refert (a suprascr.), *in mg.* at referat *γ* iupitẽ *c* 563 AC (H suprascr.) *M* HAEC *P* haec *γ* ERYLUM *MPγc* erilum *b* herilum *Macrobii Salisb.* erimum *cetera Macrobii exempl.* DEXTRA (R suprascr.) *P* miſſi *c*1 564 TRIS (I *corr. in* E) *P* treſ *γ* 565 Orrendũ *c* 'movenda *autem vel contra ipsum vel ab ipso' Servius. Itaque alii* terna ... movenda *cum antecedentibus coniungebant.* 566 lo&o *γ* laeto (o suprascr.) *b* ſternenduſ *γ* cui ... armis *omisisse poetam mavult Peerlkampus.* tum *b* TUNC *MPRγc*, *Macrobii exempl.* : *cf. Wagneri quaest. Verg.* XXV 5 *a.*

abstulit haec animas dextra et totidem exuit armis):
non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
nate, tuo, neque finitimos Mezentius umquam
huic capiti insultans tot ferro saeva dedisset
funera, tam multis viduasset civibus urbem.
at vos, o superi, et divom tu maxume rector
Iuppiter, Arcadii, quaeso, miserescite regis
et patrias audite preces. si numina vestra
incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
si visurus eum vivo et venturus in unum:
vitam oro, patior quemvis durare laborem.
sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris:
nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri,

---

TESTIMONIA.

574 sq. 'si ... reservant' Servius Aen. I 546 576 'si ... vivo' Probi inst. I 8, 7. 17, 6 577 'patior ... laborem' Arusianus p. 254 L. 579 schol. Persii I 11

---

VARIA LECTIO.

567 animas, totidem dextra *Mentel. pr.* EXSUIT *M* 568 *apodosis hinc incipit in ed. Lipsiensi, ceteri novam sententiam fecerunt.* uſquam *γ*2 *in ras.* 569 FINITIMOS *P* finitimus *Rottend. pr. m.* 2 finitimo (o *in ras.*) *b* FINITIMO *MRγc*, *Servius* MEŻZENTIUS *M* me.zentiuſ *b* MEZZENTIVS *R* VSQVAM *PRc* uſ[oſtiſ]quam (*inf. eras., suprascr. m. rec.*) *γ* hostis *Moret. sec.* 570 CAPIT *P* SAEVA *P* DEDESSET *P* 571 [F]MVNERA *P* uiduaſ ſed *γ*1 572 AD *PRc*1 AÐ[T] *M* DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIVVM *Rγc* TVM *Rγ*1 MAXIME *MPc* maximue *γ* maxime. (e *in ras.*) *b* 573 archadii *bc* 574 PRAECES *Pγ* 575 pa[l]lanta *γ* 576 VISURUM[S] *M* VIVVM *R* *Post* eum *et* vivo *interp. M* 577 PATI[A]OR *P* patiar *γc* patior (o *m.* 2 *corr. in* a) *b* 579 *cf.* IX 497 NVNC Ô NVNC *R*, *Mentel. pr.* : *cf.* II 644 NUNC NUNC Ó *Mγbcψ*, *add. m.* 2 O *P* tunc tunc o *schol. Persii* aprũpe[re] *c*

dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
complexu teneo, gravior neu nuntius auris
volneret.' haec genitor digressu dicta supremo
fundebat: famuli conlapsum in tecta ferebant.

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis,
Aeneas inter primos et fidus Achates,
inde alii Troiae proceres, ipse agmine Pallas
in medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:
qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit.
stant pavidae in muris matres oculisque secuntur
pulveream nubem et fulgentis aere catervas.

---

TESTIMONIA.

581 'mea . . . voluptas' Servius Aen. IX 482 582 sq. 'gravior . . . volneret' Donatus ad Ter. hec. IV 4, 15 Nonius 315, 13 585 sq. 'iamque . . . primos' Servius Aen. VIII 552 585 Nonius 236, 11 589—591 Macrobius Sat. V 8, 10 589. 591 cf. Iulius Capitolinus in vita Maximini iunioris c. 1 589 sq. Servius Aen. I 382 589 schol. Hor. carm. III 9, 21 590 Servius Aen. IV 130 591 'protulit os s.' schol. Hor. serm. I 8, 22

---

VARIA LECTIO.

581 SERA ET SOLA *Pb*, *Mentel. pr.*, *Mediceus et Porcius Pierii*, *Servius Aen.* IX 482 SOLA ET SERA *MR*, *γ2 in ras.*, *cψ* 582 Complexu *c* CONPLEXV *Pγ* CONPLEXU (S) *M* Complexuſ (uſ *in ras.*) *b* COMPLEXVS *R* TENEO (A) (teneam?) *P* NEU *MR* NEV (V) *P* ne *γ* ne *b*, *Nonius et Donatus*, *m. rec. suprascr. c* aureſ *bc* 583 VOLNERET (O *corr. in* V) *P* VVLNERET *Rbc* verberet *Donatus* nec . . . volnerat *Marklandus ad Statii silv.* V 2, 88 DICTA SVPPREMO *Pγ*1 DICTA SVPREMO (D I C) (C — O *in ras.*) *R* MAESTA SUPREMO *M* : *cf.* III 482 584 conlapſum (l) *b* colapſū *c* ferrebant *γ*1 585—613. 614—642 *folium libri Medicei codici Vaticano F adnexum.* 585 APERTVS (V *eras.*, *m. ant. corr. in* I) *Pγ* 587 ALII (I *add.*) *P* agmine (e *in ras.*) *b* pallaſ (n) *γ* 588 it *Marklandus ad Statii silv.* V 1, 245 clhamidae *γ* clamide *bc* 590 digit (li) *b* IGNES (E *corr. ex* I) *P* igneſ *γbc* 591 protulit *schol. Hor.* 592 pauide *γ* mu.riſ *c*

olli per dumos, qua proxuma meta viarum,
armati tendunt; it clamor, et agmine facto
quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem,
religione patrum late sacer; undique colles
inclusere cavi et nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
arvorum pecorisque deo, lucumque diemque,
qui primi finis aliquando habuere Latinos:
haut procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
castra locis, celsoque omnis de colle videri
iam poterat legio et latis tendebat in arvis.
huc pater Aeneas et bello lecta iuventus
succedunt fessique et equos et corpora curant.

At Venus aetherios inter dea candida nimbos
dona ferens aderat; natumque in valle reducta

---

**TESTIMONIA.**

596 Macrobius Sat. VI 1, 22 Nonius 272, 15 Diomedes 498 'quadrupedante ... ungula' Marius Plotius p. 248. 259 597—601 'est ... deo' Macrobius Sat. III 3, 9 597 Priscianus 633. 994. 1172 P. 599 Marius Plotius p. 301 G. 603 Servius Aen. X 748 'haud ... Tyrrheni' Servius Aen. X 153 605 'et ... arvis' Servius Aen. II 29 607 'fessi ... curant' Servius ge. IV 187 608 Servius Aen. XI 596 609 ? 'penitusque in valle r.' schol. Hor. carm. I 17, 17

---

**VARIA LECTIO.**

594 PROXIMA *MPγbc* 595 Armate *b*1 ID *Pγ* 596 QVADRIPEDANTE *M, Nonii et Macrobii exempl. excepto Par.* 1, *Diomedes* campũ *m. rec. add. c* 597 luc$^{v}$iſ *b* CERITIS *M* cer&iſ *c* 598 Relligione *b* Relligione *c* LATV (V *erasa, m. ant. corr. in* E) *P* 599 cava *Plotius* ABIECTE *M* abiecte *c*1 cingit *Macrobii exempl.* 601 agrorum *Macrobii exempl.* DIEMQVAE *P* 602 FINES (E *corr. ex* I) *P* fineſ *γ*1*bc* 603 HAVD *Pγ*2*bc* tharco *c* TARCHON *MPγ* : *cf.* 506 Tarcho *Servius testatur* $^{T}$YRRHENI *M* tyrreni *b* hyrreni *c* 605 ut latis *Faber, Barthius ad Statii Theb.* X 857. *In interpretatione horum versuum haesit Servius.* 607 aequoſ *γ* currant *γ*1 608 A$^{T}$Đ *M* AD *P* AETERIOS *MRb*1 I$^{N}$TER (*sup. m. ant.*) *M* nymboſ *c*

ut procul ecgelido secretum flumine vidit,
talibus adfata est dictis seque optulit ultro:
'en perfecta mei promissa coniugis arte
munera, ne mox aut Laurentis, nate, superbos
aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.'
dixit et amplexus nati Cytherea petivit,
arma sub adversa posuit radiantia quercu.
ille, deae donis et tanto laetus honore,
expleri nequit atque oculos per singula volvit
miraturque interque manus et bracchia versat
terribilem cristis galeam flammasque minantem
fatiferumque ensem, loricam ex aere rigentem
sanguineam ingentem, qualis cum caerula nubes
solis inardescit radiis longeque refulget;
tum levis ocreas electro auroque recocto
hastamque et clipei non enarrabile textum.
illic res Italas Romanorumque triumphos

---

TESTIMONIA.

612—619 Macrobius Sat. V 8, 11 614 Nonius 241, 8. 374, 15. 616 Priscianus 717. 1000 Donati ars II 16, 5 Servius Aen. I 173 620 Macrobius Sat. V 13, 36 621 'fatiferumque e.' Servius Aen. IV 262 VI 515 625 'et . . . textum' Priscianus 904

---

VARIA LECTIO.

610 ETGELIDO *PRγ* E^T^GELIDO (T *suprascr. m. ant.*) *M* e///gelido (e *pr. in ras.*) *b* egelido *c*, *Servius* 611 affata eſt *c* OBTVLIT *PRγbc* 612 ME^l^T (*corr. m.* 2) *M* coniu.giſ *b* 613 AVT *om. R* 614 Au^t^ *b* haut *γ*1 praelia *b* 615 chy.terea *b* 616 radientia *γc*, *Prisciani φ* : *cf.* 23 617 dea& *c* 618 Expleri, al impleri *γ* inpleri *Macrobii exempl.* : *cf.* 216 NEQUID *M* ADQVE *R* VINGVLA (V *pr. eras.*, *m. ant. corr. in* S) *P* 619 MIRATVRQ· (ATVRQ· *in ras.*) *R* brachia *γbc* 620 FLAMMA^S^ (S *m.* 2) *R* MINANTEM *Pγ*1 VOMENTEM *MRbc* vomentem, al mouentē *γ*2 : *cf.* 259. 680 vocantem *Macrobii Paris. a* 621 fatigerum *m* 622 sanguineam ardentem *Peerlkampus* 623 inardeſcet *b*1 LONGAE *M* 624 Tunc *c* lauiſ *b*1 recoctas *Rottend. pr.* nitentem *Oblongus Pierii* 625 clypei *γ* cli.pei (*i. e.* clupei) *b* 626 roman^o^rum (*eras.* a) *γ*

haut vatum ignarus venturique inscius aevi
fecerat ignipotens, illic genus omne futurae
stirpis ab Ascanio pugnataque in ordine bella.
fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
ludere pendentis pueros et lambere matrem
inpavidos, illam tereti cervice reflexa
mulcere alternos et corpora fingere lingua.
nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas
consessu caveae magnis circensibus actis
addiderat subitoque novom consurgere bellum
Romulidis Tatioque seni Curibusque severis.
post idem inter se posito certamine reges

---

TESTIMONIA.

630 Nonius 312, 7 Servius Aen. I 51 'fecerat ... fetam' Servius Aen. II 238 'Mavortis in a.' Probi inst. I 18, 3 Charisius 248. Diomedes 436. 447 631—633 'geminos ... inpavidos' Nonius 423, 23 631 sq. 'geminos ... pueros' Nonius 316, 17 632 sq. 'et ... inpavidos' Nonius 343, 32 632 'ludere p. p.' Servius ge. I 369 634 Servius Aen. I 483 'et ... lingua' schol. Hor carm. III 6, 12 Servius Aen. II 80 IV 148 VI 80 635 'raptas ... Sabinas' Servius Aen. I 28 636 'magnis c. a.' Pseudoascon. Cic. 143 Or. 637 sq. 'subito ... seni' Priscianus 583 637 'subito ... bellum' Servius Aen. III 591 638 Nonius 390, 12 'Curibusque s.' schol. Hor. epist. I 16, 50 639—641 schol. Lucani I 118

---

VARIA LECTIO.

627 *'quibusdam videtur hunc versum omitti potuisse' Servius.* HAVT *Rγ*1 HAUD *MPγ2bc* fatum *et* fati *χ* 628 OMNIPOTENS *M* potenſ (igni *sup.*) *b* 629 pugnanti *et* pugnantia *χ* pugnanda, *quod conici posse monuerat Wagnerus, Peerlkampus commendavit.* bella Fecerat: et *prop. Heynius* 630 et] *malim* en. VIRIDE (E *ut vid., corr. in* I) *M* fe.tam *b* antrum *Probi inst.* 631 HVIC (H *in ras.*) *R* ubere *c, Nonii* 316 *exempl.* 632 pendenteſ *c* pendenſ (ti *sup.*) *b* 633 te.r&i *γ* teriti *b*1 REFLEXA *PRγb* : *cf.* X 535 XI 622 *Lucretius* I 35 REFLEXAM *M* reflexam *c* 634 Mulcere (c *m.* 2) *γ* FINGERE (F *corr. ex* L) *M* fingere *Servius testatur.* 635 rapta (ſ *sup.*) *b* Marte *Schraderus* 636 CONSENSV *R* conſeſſu (ſ *alt. m.* 2), at c̄ſeſſu *γ* Conſe.ſu (ſ *sup.*) *b* circencibuſ (ci *post. in ras.*) *b* 637 Addiderant (n *erasa*) *b* NOUUM *MRγbc* 638 TAT (IO *m. 2 sup.*) *M* SINI *M* curribuſ *γ*1*b*1

armati Iovis ante aram paterasque tenentes
stabant et caesa iungebant foedera porca,
Romuleoque recens horrebat regia culmo. 654
haut procul inde citae Mettum in diversa quadrigae 642
distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
raptabatque viri mendacis viscera Tullus
per silvam, et sparsi rorabant sanguine vepres.
nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat
accipere ingentique urbem obsidione premebat:
Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
illum indignanti similem similemque minanti
aspiceres, pontem auderet quia vellere Cocles
et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.

---

TESTIMONIA.

641 'caesa ... porca' Quintilianus VIII 3, 19 Claudius Sacerdos I 144 'et ... porca' Paulus Festi 84 Isidorus orig. XVIII 1, 11 schol. Hor. carm. I 4, 12 epist. II 1, 143 Servius Aen. I 62 XII 170 654 Charisius 128 Diomedes 310 P. Diomedis exc. 535, 18 K. (80 E.)
642—644 Quintilianus IX 3, 25 642 sq. 'haut ... distulerant' Nonius 265, 24. 284, 22 643 'at tu ... maneres' Gellius XX 1, 54 Macrobius Sat. IV 4, 11 Arusianus 246 L. 645 'sparsi ... vepres' Nonius 231, 11 646—648 Augustinus de civ. dei V 12 646 sq. 'nec ... accipere' Nonius 300, 18 648 Priscianus 583 de XII vers. Aen. 6, 100 Servius Aen. I 157 649 sq. 'illum ... aspiceres' Claudius Sacerdos I 147 649 Arusianus p. 259 L. 651 Nonius 353, 21 'vinclis ... ruptis' Servius Aen. II 134

---

VARIA LECTIO.

640 ioui[ſ] *b* ARAS *Rb* PATERAM *M* *Post* 641 *legitur v.* 654 *in ed. Parmensi*: *cf. emend. Verg.* 4 654 RVMOLEO *R* romoleo *Diomedis Paris.A* 642 HAVT *R, Nonius* HAUD *MPγbc* ME[T]DIUM (I *corr. in* T) *M* Metium *Quintiliani exempl., ut Livii, Valerii Maximi, Dionysii codd.* m&ũ *c* Mettum *confirmant Servii Regin. Lips. Paris.* 643 DISTVLERAT[N] *P* DISTULERANT *M* A[P]D *R*: a *interiectio magis placeat.* 645 Pe[r] *γ* SPARSIS *M* [VE]PRES *M* uaepraeſ *bl* 646 electum *γ* PORSENA *R* Porsenna *testatur Servius*: *cf. Lachmannus Lucr.* 37 iuuebat *bl* 647 ingentem *γl* PRAEMEBAT *M* 648 AENEADE *M* Aeneade *γb* fe[r]rum *b* 649 INDIGNANTE (E *corr. in* I) *M* indignate *m* [ſimilem]que *b* 650 Aſpice[re]ſ *b* COCHLES *MR* 651 inna.r& *γ* coclia *bm*

in summo custos Tarpeiae Manlius arcis
stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat,
atque hic auratis volitans argenteus anser
porticibus Gallos in limine adesse canebat.
Galli per dumos aderant arcemque tenebant,
defensi tenebris et dono noctis opacae:
aurea caesaries ollis atque aurea vestis,
virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant
gaesa manu, scutis protecti corpora longis.
hic exultantis salios nudosque lupercos
lanigerosque apices et lapsa ancilia caelo
extuderat, castae ducebant sacra per urbem
pilentis matres in mollibus. hinc procul addit

---

TESTIMONIA.

653 Nonius 523, 7 'stabat pro t.' Arusianus p. 255 L. 658 schol. Hor. carm. III 11, 50 659 Nonius 45, 28 660 'virgatis l. s.' Nonius 538, 23 660 sq. 'tum . . . innectuntur' Isidorus orig. IX 2, 104 661 sq. 'Alpina . . . manu' Nonius 555, 10 662 'scutis . . . longis' schol. Iuvenalis VIII 251 Lucani I 423 VI 259 664 sq. 'et . . . extuderat' Priscianus 891 666 'pilentis m. in m.' Isidorus orig. XX 12, 4 Servius ge. II 389

---

VARIA LECTIO.

652 insomnis *Peerlkampus* in summo *confirmat Servius* MALIVS *R* MAN$\overset{\mathrm{I}}{\mathrm{U}}$LUS *M* malliuſ *b* mall.luſ *m.* 2 (*m.* 1 *potest fuisse* manuluſ), at malliuſ *γ* 653 tegebat *Wakefieldus*: *cf.* 657 tenebat *tuetur Servius* 655 ADQVE *R* HINC *R* hic *Servius* 656 ABESSE *R* 657 OLLI *R* : *cf.* 659 d$\overset{\mathrm{v}}{\mathrm{o}}$moſ *b* 658 in tenebris *m* DODO *P*, *γ*1, *ut vid.* dolo *m* 659 $\overset{\mathrm{L}}{\mathrm{O}}$LIS *M* olliſ (l *post. m.* 2) *γ* ADQVE *R* 660 LUCE$\overset{\mathrm{T}}{\mathrm{N}}$ *MP* fulgent *c* TVNC *Pγc*, *Isidorus* 661 albina *c*1 coruſca$\overset{\mathrm{n}}{\mathrm{t}}$ *γ* CORVSCAT *Pbc*, *Nonii ω praeter Bamb.* 662 CAESA *PRγ*, *Nonii exempl.* GESSA *M* corpore *c*1, *schol. Iuven.* 663 hinc *γ* 'hic, *in eodem scuto' Servius* EXULTANTES *M* ex$\overset{\mathrm{l}}{\mathrm{u}}$tantiſ *b* ALIOS *Rb*1 664 A$\overset{\mathrm{P\ C}}{\because}$IES (C *erasa*) *M* LABSA *M* 665 EXTVDERANT *R* 666 PILE$\overset{\mathrm{T}}{\mathrm{N}}$IS *M* 666—670 hinc . . . Catonem *additamentum esse grammatici arbitratur Peerlkampus: parum poeta nostro digna esse concedo.*

Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis,
et scelerum poenas et te, Catilina, minaci
pendentem scopulo furiarumque ora trementem,
secretosque pios, his dantem iura Catonem.
haec inter tumidi latę maris ibat imago
aurea, set fluctu spumabant caerula cano;
et circum argento clari delphines in orbem
aequora verrebant caudis aestumque secabant.
in medio classis aeratas, Actia bella,
cernere erat totumque instructo Marte videres
fervere Leucateñ auroque effulgere fluctus.
hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
cum patribus populoque, penatibus et magnis dis,
stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammas

TESTIMONIA.

668 'et s. p.' Probi inst. I 4, 22 668 sq. 'et te ... scopulo' Arusianus p. 254 L. schol. Lucani VI 793 674 Servius Aen. V 119 675 cf. Probus 59, 4 'et Actia bella videbis' Donati ars III 1, 2 675 sq. 'Actia ... erat' Arusianus p. 219 L. 676 sq. 'totumque ... Leucaten' Macrobius Sat. V 14, 10 schol. Lucani I 43 677 Priscianus 837. 866 Servius Aen. IV 409 'fervere L.' Donati ars III 1, 2 Probi inst. I 7, 7 Eutychius I 4, 1 Diomedes 448 Marius Victorinus 2481 P. Alcimus Avitus epist. 51 Pompeius 447 L. Philargyrus ge. IV 169 'auroque e. f.' Priscianus 838. 866 Probi inst. I 7, 7 680 'stans ... puppi' Priscianus 761 Donati ars II 16, 5

VARIA LECTIO.

667 *cf. ge.* IV 467 HOSTIA *Rb* di.tiſ *b* 669 Penden[tē] *γ*, frementem *m* 670 hic *Ladevicus* : *cf. Wagnerus lect. Verg.* 409 671 Hae *c* ʟATE (L *add.*) *P* 672 AVREASED *Pγ2bcψ* [A]RUREA·SED *M* Aureaſ ſed *γ1* AVREVSET *R* SPV[N]MABAT *PRγ* ſpumabat *b* aequora *Zulich.* caerula *Servius* ponto *Montalb.* caerula, sed fluctu sp. aequora cano *Peerlkampus* 673 delſineſ *c* 674 ue[r]rebant *b* 675 Im *γ* CLASSES *PRγbc* [A]ERATAS *M* actua *γ* accia *b* et Actia bella videbis *Donatus* 676 INSTʀVCTO (R *add.*) *P* 677 leucatan *b1* 678 praelia *b* 679 p.enatibuſ *γ*. poenatibuſ *b1* DIIS *Pγ1* 680 STAT *Rb* prima *Prisciani exempl.* : *cf.* III 527 pubpi *γ* HVC (H *corr. m. ant. ex* C) *P* huic *γ*, *fortasse ne v.* 683 *eadem locutio recurreret.*

laeta vomunt patriumque aperitur vertice sidus.
parte alia ventis et dis Agrippa secundis
arduos agmen agens; cui (belli insigne superbum)
tempora navali fulgent rostrata corona.
hinc ope barbarica variisque Antonius armis,
victor ab Aurorae populis et litore rubro,
Aegyptum viresque Orientis et ultima secum
Bactra vehit, sequiturque (nefas) Aegyptia coniunx.
una omnes ruere, ac totum spumare reductis
convolsum remis rostrisque tridentibus aequor.
alta petunt: pelago credas innare revolsas
Cycladas aut montis concurrere montibus altos,
tanta mole viri turritis puppibus instant.
stuppea flamma manu telisque volatile ferrum

---

TESTIMONIA.

681 'patrium . . . sidus' Nonius 236, 31 682 Servius Aen. I 292 687 sq. 'ultima . . . vehit' schol. Hor. carm. III 29, 27 688 Probi inst. I 13, 2 'sequitur . . . coniunx' schol. Hor. epod. IX 11 Servius Aen. VI 21 'nefas A. c.' Maximi Vict. ars 25 691—693 'pelago . . . instant' Claudius Sacerdos I 163 691 sq. 'pelago . . . Cycladas' Macrobius Sat. V 14, 10 Arusianus p. 235 L. Servius Aen. II 15 'credas . . . Cycladas' Quintilianus VIII 6, 68 Seneca suas. I 12 p. 7 B. 692 'aut . . . altos' Arusianus p. 218 L. 693 'turritis p. i.' Servius Aen. XI 529

---

VARIA LECTIO.

681 UOLUNT (M *suprascr.*) *M* AUERTICE *M* 682 diiſ *b* dis et ventis *Servius Aen.* I 292 agryppa *bl* 683 arduos '*aliquot' Pieriani* ARDVVS *MPRγbc* 685 VARIIS (I *add.*) *P* Phariis *Heinsius* 686 ductor *Marklandus ad Statii silv.* II 6, 3 victor *Servius interpretatur.* aurora *m* EVROPAE *R* populoſ *blm* littore *blc* 687 Aeguptum *codices quidam Pieriani* Aegiptum *bc* 688 Baclhra *b* ueit *γ* ſequi . . tur *b* Aeguptia *quidam Pierianus* aegiptia *c* coiux *Maximi Vict. cod.* 690 = V 143 CONVOLVM (S *suprascr.*) *P* Conuulſum *c* ROSTRISQVE STRIDENTIBVS *Rγ*2, *et* (ſt *in ras.*) *b* roſtriſ ſtridentibuſ *cχ* rostris rudentibus *Hamb. pr. pro var. lect.* 691 reuulſaſ *c* 692 Cycladeſ *γ* MONTES *M* cucurre (con *suprascr.*) *c* altis *χ* 'altos; *alii* altis *legunt' Servius* 693 uiri *suprascr. γ* TVRRITES *R* PVPPIBVS (PVP *fort. in ras.*) *R* intant (ſ *suprascr.*) *b* 694 flammabu (ma *suprascr.*) *γ* TELLIS *M* teli *vulgo ante Heinsium*

spargitur, arva nova Neptunia caede rubescunt.
regina in mediis patrio vocat agmina sistro
necdum etiam geminos a tergo respicit anguis.
omnigenumque deum monstra et latrator Anubis
contra Neptunum et Venerem contraque Minervam
tela tenent. saevit medio in certamine Mavors
caelatus ferro tristesque ex aethere Dirae,
et scissa gaudens vadit Discordia palla,
quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
desuper: omnis eo terrore Aegyptus et Indi,
omnis Araps, omnes vertebant terga Sabaei.
ipsa videbatur ventis regina vocatis
vela dare et laxos iam iamque inmittere funis.
illam inter caedes pallentem morte futura

---

TESTIMONIA.

696 'patrio . . . sistro' Servius Aen. VIII 678   697 schol. Hor. carm. I 27, 26   698 Priscianus 732 anon. de nom. 4 p. 128 Endl. 'omnigenumque d. m.' Priscianus 1233 P.   699 Priscianus 994 schol. Hor. carm. III 4, 57   702 sq. Macrobius Sat. IV 5, 11   704 schol. Hor. carm. saec. 33   'haec . . . Apollo' schol. Hor. carm. I 2, 30   705 Probi inst. I 4, 15   706 Charisius 99 Priscianus 688   709 sq. Appuleius de mundo 14

---

VARIA LECTIO.

696 REGINAM *R*   AGMINE *R*   697 ANGVES *P2γb1c*   698 OMNIGENUM *M*: '*e quo suspicio nascitur fuisse qui scriberent* Niligenum' *Lachmannus Lucr.* 292. *Possis etiam* amnigenum *conicere*, *ut Hoffmannus.* omnigenum *testatur Priscianus.* omni.genum *γ*   ANOBIS (V *suprascr.*) *M*   699 u&erem (n *suprascr.*) *γ*   700 TENENS (S *m. ant. corr. ex* T) *P*, *γ1*   701 TRISTIS *Rb1c1*   athere (e *suprascr.*) *γ*   DIRAE (V *suprascr.*) *M* DIVAE *Rm* : *cf.* IV 473 Dirae *legit Servius*   702 ſciſa (ſ *suprascr.*) *γ*   uidit (a *suprascr.*) *b*   703 conſanguineo *c*   704 TENDEBAT *Pγ*   opollo *γ*   705 AEGYPTUS· *P* AEGYPTVS *P2γb* AEGYPTOS *P1 et* (O *in ras.*) *R*, *Probi inst. testantur.* aegiptuſ *c* Aeguptus *antiqui Pieriani*   706 ARAPS *R*, *Charisii cod.* ARABS *MPγbc*, *Prisciani exempl.*   omniſ *bc*   707 uocatiſ. *γ*   708 FUNES *MRbc*   709 ILLAM (L *add.*) *P*   pallantẽ *c*

fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri,
contra autem magno maerentem corpore Nilum
pandentemque sinus et tota veste vocantem
caeruleum in gremium latebrosaque flumina victos.
at Caesar, triplici invectus Romana triumpho
moenia, dis Italis votum inmortale sacrabat,
maxuma tercentum totam delubra per urbem.
laetitia ludisque viae plausuque fremebant;
omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae;
ante aras terram caesi stravere iuvenci.
ipse, sedens niveo candentis limine Phoebi,
dona recognoscit populorum aptatque superbis
postibus; incedunt victae longo ordine gentes,
quam variae linguis, habitu tam vestis et armis.
hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos

---

TESTIMONIA.

710 'Cleopatram ... iapyge ferri ait' Gellius II 22, 23 712 sq. schol. Hor. carm. I 37, 24 'pandentem ... gremium' Agroetius 2273 P. 714 sq. 'at ... moenia' Priscianus 763 720 sq. 'ipse ... populornm' schol. Hor. carm. saec. 65 721 sq. 'aptatque s. p.' Servius Aen. XI 8 722 'incedunt ... gentes' schol. Persii VI 47 724 schol. Lucani X 447 'et ... Afros' Macrobius Sat. VI 5, 2 'discinctos M. A.' schol. Hor. a. p. 49

---

VARIA LECTIO.

710 DEFECERAT *P* undi<sup></sup>ſ *b* LAPYGE (L *corr. in* I) *M* iapige *c* IAPVGE *R* 711 MAERENTEM (ERENTEM *in ras.*) *R* mae.r.ntem (*eras.* r *et* a, *ut vid.*) *γ* *Quid si* emergentem *vel* surgentem *scriptum fuerit?* 714 AD *P* TRIPLICLI *P* 715 TALIS *P* INMORTALE (I *superscr.*) *Pγc* 716 MAXIMA *MPγbc* SACRABAT· MAXIMA — LAETITIA· *M* '*est zeugma, nam et* delubra fremebant' *Servius.* 719 ardentes *Peerlkampus, quod magnopere placet.* ARAS· *M* TERRAM (RR *in ras.*) *R* STAUERE (R *superscr.*) *M* IUUENCIS *M* iuuenciſ *γ*1 722 INCENDVNT *R* INCAEDUNT *Mb* gentes] MATRES *R* : *cf.* 718 724 HINC *Pγb* nomadum (v *superscr.*) *γ* mulcifer *c* atroſ *γ*1 725 HINC *Pγbc* RELEGAS *R* LEGAS (LE *superscr.*) *P* leligaſ *γ*1 cariſ (a *superscr.*) *b* ſagitiferoſ *γ*

finxerat; Euphrates ibat iam mollior undis,
extremique hominum Morini Rhenusque bicornis
indomitique Dahae et pontem indignatus Araxes.
talia per clipeum Volcani, dona parentis,
miratur rerumque ignarus imagine gaudet,
attollens umero famamque et fata nepotum.

---

**TESTIMONIA.**

726 'Euphrates . . . undis' schol. Hor. carm. II 9, 21  727 Servius ecl. VIII 44  728 'pontem i. A.' Quintilianus VIII 6, 11: cf. XII 10, 61 Seneca nat. qu. VI 17  'et p. i. A.' schol. Iuvenalis III 62 Hor. carm. II 9, 21 Arusianus p. 238 L.

---

**VARIA LECTIO.**

726 TINXERAT *R* Fincxerat *c*  EVFRATES *MRc*  727 EXTREMI *P*  renuſque bicorniſ *bc*  RENHVSCEBICORNIS *manu rec. eaque rudi* (*antiquae scripturae vestigia supersunt haec:* R.NH..Q///////N) *P* q· renhuſcebicorniſ *γ*  728 DAAE *Pγ*  EIT *P*  arastes *Arusiani Gu.* araxiſ *b1c*  729 cly.peum *b* clupeum '*antiqui*' *Pieriani*  uulcani *c* VOLCANI· *M* 'per clypeum Volcani; *hic distinguendum, nam* Vulcani parentis *non procedit*' *Servius*  731 humero *c*  FLAMMAM (L *et* M *erasae*) *M*  facta *c* '*si* fata *legeris*, *hoc est*, *quod nepotes fataliter fecerunt. Hunc versum notant critici quasi superfluo et inutiliter additum nec convenientem gravitati eius*, *namque est magis neotericus*' *Servius.*

·P̃· UERGILI MARONIS || AẼN· LĨB· UIII EX̃P· || IÑC· LĨB· UIIII FELICITER· *M* VERGILI· MARONIS· AENEIDOS· LIBER· VIII· EXPLIC· INCIPIT· LIBER· VIIII· *R* FINIT LIBER VIII || INCIPIT VIIII *γ* EXPLICIT LIBER OCTAVVS || VIRGILII MARONIS AENEIDOS (*sequuntur* 11 *versus, quos vide in proleg.*) EXPLICIT PROLOGVS OVIDII NASONIS *b*

---

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER NONVS

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de caelo misit Saturnia Iuno
audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.
ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
'Turne, quod optanti divom promittere nemo
auderet, volvenda dies en attulit ultro.

---

TESTIMONIA.

AENEIDOS IX. 1 Donati ars III 4, 2 Charisius 249 Diomedes 437 Priscianus de XII vers. Aen. 10, 169 Servius Aen. I 226 'atque ea d. p.' Isidorus orig. I 34, 5 Probi inst. I 18, 12 'atque ea d.' Claudius Sacerdos I 71 2 sq. 'Irim ... Turnum' Nonius 442, 26 2 Charisius 107 3 sq. 'luco ... sedebat' Servius Aen. I 441 'luco ... Turnus' Servius Aen. VIII 54 3 'audacem' Servius Aen. VIII 110 4 'Turnus ... sedebat' Nonius 404, 22 Servius Aen. I 56
5 'ad ... roseo' Marius Victorinus p. 10 G. 'sic ore locuta est' Claudius Sacerdos I 109 6 sq. Sidonius Apollinaris epist. IV 24 'Turne ... auderet' Charisius 75 6 Priscianus 683 'Turne q. o.' Probi inst. I 4, 22 7 'volvenda ... ultro' Servius Aen. VIII 200

---

VARIA LECTIO.

Aeneidos IX. 1 ADQVE *Rc* 3 AT *Pb*1 dũ *c* 5 AT *P* ad *scribendum esse monet Marius Victorinus* ROSEO. (O *in ras.*) *P* roſe o. (e o *in ras.*) *b* thaum$\overset{n}{a}$tiaſ *γ* locuſta eſt *γ*1 6 DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIUUM *Mγbc* pr$\overset{o}{i}$mittere *b*

Aeneas urbe et sociis et classe relicta
sceptra Palatini sedemque petit Euandri.
nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes
Ludorumque manum collectos armat agrestis.
quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
rumpe moras omnis et turbata arripe castra.'
dixit et in caelum paribus se sustulit alis
ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
adgnovit iuvenis duplicisque ad sidera palmas
sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
'Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
detulit in terras? unde haec tam clara repente
tempestas? medium video discedere caelum
palantisque polo stellas. sequor omina tanta,

---

TESTIMONIA.

8 Iulius Rufinianus p. 229 R. 11 Probi inst. I 7, 2 13 'turbataque arripe c.' Servius Aen. IX 146 14 Servius Aen. IV 252 'paribus ... alis' Priscianus 692 18 sq. 'Iri ... terras' Macrobius Sat. V 9, 1 18 'Iri d. c.' Probi inst. I 4, 22 19 sq. 'unde ... tempestas' Servius Aen. II 516 III 528 ge. I 27 20 sq. 'medium ... stellas' Seneca nat. qu. VII 20, 3 20 'medium ... caelum' schol. Lucani III 632

---

VARIA LECTIO.

9 PALLANTINI *R* palatine (a *post. in ras.*, e *m.* 2 *corr. in* i) *b* pale[VI].tini *c*1 PETIT (*corr. m. rec.*) *R* petiu[it] (u *in ras.*) *b* petiuit *cm*: *cf. Lachmannus Lucr.* 209 10 corithi *c* hurbeſ *c* 11 LVDORVM *R* LYDORVM *MPγbc* MANVM COLLECTOS *MRb* MANVS [C]OLLECTOS *P* manus collectos *Menag. alt.*, *Leid.*, *Probi inst.* manuſ & collectoſ *γ*1 *ut vid.* manũ & collectoſ *cχ* manũ.. collectoſ *γ*2 manum collectosque *Parrhas.* 13 omneſ *b* TVRBAT[A] *R* 14 *sq. cf.* V 657 *sq.* 16 Agnouit *bc* DVPLICES *Rbc* SIDERA (A *in ras.*) *P* palmiſ[u] (*corr. m. ant.*) *b* 17 ET *MR* 18 ACTAM (M *dim. erasa*) *R* actum *γ*1 19 DETULIT (I *corr. ex* E) *M* HA[E]C *P* cla.ra *γ*2 clauſa, *ut vid.*, *γ*1 20 uidem *γ*1 DISCEDERE *MPbψ*, *legerunt Servius et Seneca, quamvis librarii erraverint.* DISC E D ERE (E *pr. et* D *post. in ras.*) *R* diſc[n]eder[e] (e *pr. corr. in* i) *γ* diſcindere *cmχ* deſcendere *χ* di[ſ]cedere *b* 21 PALLANTIS *Pγc*1, *item R, sed priore* L *erasa* POLOS *P* SEQUAR *M*

quisquis in arma vocas.' et sic effatus ad undam
processit summoque hausit de gurgite lymphas,
multa deos orans, oneravitque aethera votis.

Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
dives ecum, dives pictai vestis et auri
(Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidae iuvenes, medio dux agmine Turnus), 28
ceu septem surgens sedatis amnibus altus
per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus
cum refluit campis et iam se condidit alveo.
hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
prospiciunt Teucri ac tenebras insurgere campis.

---

vertitur arma tenens et toto vertice supra est. 29

---

TESTIMONIA.

22 'quisquis . . . vocas' Servius Aen. IV 577 26 Iulius Rufinianus p. 246 R. Servius Aen. I 14 IV 263 VII 11 Priscianus 561. 728. 1126 Velius Longus 2222 P. 'dives pictai . . . auri' Probi inst. I 18, 10 Diomedes 437 Pompeius 448 L. Servius Aen. VII 464 'dives p. v.' Isidorus orig. I 34, 4 incertus de nom. 1 p. 127 Endl. 'pictai v.' Charisius 249 Scaurus 2254 Marius Victorinus 2460 28 'medio . . . Turnus' Servius Aen. VIII 587

---

VARIA LECTIO.

22 ET *P* et *languere videbatur Heynio, nec satis aptis exemplis defendit Wagnerus quaest. Verg.* XXXV 6. haec *Peerlkampus, ut* III 463. *Poterat etiam* sic deinde effatus *ut* VII 135 *poeta scribere.* 23 fumo *γ* 24 multa orans pronus *m* 25 OMNIS (A DEO) *M* : *cf.* VIII 585 EXERCITVSR *P* 26 EQVVM *MRbc* PICTAI (I *post. in ras.*) *P* PICTA (I) *M* PICTA *R* pictai *testantur certatim grammatici.* 27 PRIMVS (V *m. ant. corr. in* A) *P* COHERCENT *R* 28 IUIUUENES *M* agmina *γl* tarnus (v) *γ* 29 = VII 784 : *om. MPRγbcmψ, habet Dorvill. et si qui sunt alii nullius auctoritatis.* 30 (S)EDATIS *P* AMNIBVS (AM *in ras., corr. ut vid. ex* MA) *R* OMNIB (λ) *M* '*Asper distinxit:* altus per tacitum' *Servius, et sic dist. M.* 31 ac *m* 32—52. 53—68 *F fol. LXIX* 32 REFLVIT *P* 33 MAGNO *Pγl* : *displicet certe eadem* nigritiae *notio ter intra quatuor versus* (34. 36) *repetita* : *cf. quae adnotavit Dietschius in Fleckeiseni ann.* LXIX 559 34 Propiciunt (r) *b* TEVCRI *in ras. R* TEVERI (C) *F*

primus ab adversa conclamat mole Caicus:
'quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
ferte citi ferrum, date tela, ascendite muros,
hostis adest, heia!' ingenti clamore per omnis
condunt se Teucri portas et moenia complent.
namque ita discedens praeceperat optumus armis
Aeneas: siqua interea fortuna fuisset,
neu struere auderent aciem neu credere campo;
castra modo et tutos servarent aggere muros.
ergo etsi conferre manum pudor iraque monstrat,
obiciunt portas tamen et praecepta facessunt
armatique cavis expectant turribus hostem.
Turnus ut ante volans tardum praecesserat agmen

---

TESTIMONIA.

35 schol. Lucani III 756  36 'quis . . . cives' Servius Aen. I 615  37 sq. 'ferte . . . adest' Macrobius Sat. VI 6, 16  'heia . . . portas' Servius Aen. IX 675  38 'hostis . . . ingenti' Probi inst. I 13, 2  'hostis a. e.' Probi inst. I 9, 6  40 sq. 'namque . . . Aeneas' Nonius 372, 3  41 'si . . . fuisset' Donatus ad Ter. hec. III 3, 26 schol. Veron. 82, 28  44 Nonius 268, 16  47—50 Macrobius Sat. V 1, 11  47 Donati ars I 5, 3  'Turnus . . . volans' Diomedes 430 Maximi Victorini ars 17

---

VARIA LECTIO.

35 cai$^{h}$cuſ *b*  36 CIVIS *ut vid. F*  37 *cf.* IV 594  ASCENDITE *P* ASCENDITE, *in mg.* alibi SCANDITE *Mm*  aſcendite, al & aſcandite *γ* ET$_{S}$CANDITE (ecscandite?) *Rbc*, *Macrobii exempl.* ETCANDITE *F* 38 ADEST· HEIA' *M*  ADEST· IIEIA· *FP*  'hostis adest eia: *hic distinguendum . . . alii* hostis adest: heia *legunt. Alii* eia *non a persona ad personam dictum putant, sed ipsum poetam quasi actu rei et imaginatione exclamasse' Servius. De elisa in* heia *vocali cf. Lachmannus Lucr.* 164  CLAMOR$^{E}$ *F*  OMNIS (I *corr. in* E) *P*  omneſ *γ* 39 CONDVN$^{T}$ *F*  CONPLENT *FMRγc*  40 deſcedenſ *γ*1 diſce.denſ *b* OPTVMVS *R*  OPTIMVS *FMPγc*  obtimuſ *b*  armiſ (miſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* armis *testatur Servius*  41 FV$_{S}$SET *P*  42 ſtruere (u *m.* 2 *in ras.*) *γ*  ACIES *Rc*  43 TVTO$_{S}$· *F* tutos *Servius legit*  $_{A}$IGGERE (A *sup. m. rec.*, I *corr. in* N) *F*  agge$^{re}$ *b*  44 ſuror *Nonius ut* II 316 pudor *Servius*  MONSTRANT *F* : *cf.* II 317  46 caueſ *γ*1  EXSPECTANT *MRb*  URBIB· *M* turribus *Servius*  oſtem *γc*  47 ut ante

viginti lectis equitum comitatus, et urbi
inprovisus adest; maculis quem Thracius albis
portat equos cristaque tegit galea aurea rubra.
'ecquis erit, mecum, iuvenes, qui primus in hostem?
en' ait et iaculum attorquens emittit in auras,
principium pugnae, et campo sese arduos infert.
clamorem excipiunt socii fremituque secuntur
horrisono: Teucrum mirantur inertia corda,
non aequo dare se campo, non obvia ferre
arma viros, set castra fovere. huc turbidus atque huc
lustrat equo muros aditumque per avia quaerit.
ac veluti pleno lupus insidiatus ovili
quom fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris,
nocte super media (tuti sub matribus agni
balatum exercent, ille asper et improbus ira

---

TESTIMONIA.

48 'viginti . . . comitatus' Servius Aen. X 21  55 'Teucrum . . . corda' Diomedes 435  56 sq. 'non . . . fovere' Nonius 311, 31  57 sq. 'huc . . . quaerit' Nonius 237, 30  59 sq. 'ac . . . caulas' Macrobius Sat. IV 5, 8  60 Priscianus 776  'cum . . . caulas' schol. Hor. epod. II 45  61 sq. 'nocte . . . exercent' Priscianus 1210  61 'nocte s. m.' Arusianus p. 260 L.

---

VARIA LECTIO.

volans *interpretor* ut qui ante volaret: *vulgo* ut . . . praecesserat *coniungunt.* AGME¯ *FM*  48 lectoſ *bl*  comitantibus urbi *Peerlkampus*  49 *sq. cf.* V 565 *sq.*  49 quã *cl*  traciuſ *γc*  50 EQVVS (V *post. in ras.*) *R* EQVvS *P* EQUUS *FMγbc*  GALEAM *M*  51 ET QVIS *Pbc* etquiſ, at ec *γ*  IVVENIS *MR*  oſtem *γ*  52 ADTORQVENS *FRc* INTORQVENS *M ut* X 323  53 *prin*CIPIVM *F*  CAMPIS *R*  arduos '*alicubi*' *teste Pierio* ARDVVS *FMPRγbc*  54 CLAMOREM *MPγlbcψ* CLAMORE *Rγ2* *cla*MORE *F* 'clamorem . . . *legitur et* clamore' *Servius.* $\overset{\text{MI}}{\text{FRETV}}$ *F*  ſequuntur *bc*  55 *ho*RRISONO *F*  inercia *γ*  56 $\overset{\lambda}{\text{EQUO}}$ *M*  $\overset{\text{SE}}{\text{SEDARE}}$ (*corr. m. rec.*) *F* S̄Ē DARE *M*  57 SET *M* SED *FPRγbc*  $\overset{\text{O}}{\text{FAVERE}}$ *P*  $\overset{\text{v}}{\text{hic}}$ *γ*  ADQVE *R*  atque illuc *Nonius*  58 $\overset{\text{A}}{\text{VIA}}$ *F*  60 QVOM *P1* CVOM *P2* CVM *FMRγbc*  IMBRES *MRγ2bc* imbris *Priscianus*  61 media.. *γ* midia *c*  62 $\overset{\text{LA}}{\text{BATVM}}$ *F*  INPROBVS *Pγbc*

**saevit in absentis, collecta fatigat edendi'**
**ex longo rabies et siccae sanguine fauces):**
**haud aliter Rutulo muros et castra tuenti**
**ignescunt irae, duris dolor ossibus ardet.**
**qua temptet ratione aditus et qua vi clausos**
**excutiat Teucros vallo atque effundat in aequor?**
**classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat,**
**aggeribus saeptam circum et fluvialibus undis,**
**invadit sociosque incendia poscit ovantis**
**atque manum pinu flagranti fervidus implet. 72**
**'sic vos, o lecti, ferro qui scindere vallum 146**
**apparat et mecum invadit trepidantia castra.' 147**

---

TESTIMONIA.

63 sq. 'collecta . . . fauces' Nonius 304, 8  64 'et . . . fauces' schol. Lucani VI 553  65 'haud a. m.' Marius Victorinus 2462  146 sq. Macrobius Sat. V 9, 3

---

VARIA LECTIO.

63 abſenteſ *c*  65 HAVD *FMbc, et sic scribi iubet Marius Victorinus* HAVT *PRγ*1  MOROS (V *sup. m. rec.*) *F* : moeros?  tuendi *c*  66 IGNESCVNCVNT *P*  DVRVS *Pγ*1 : *cf.* V 5, *sed contra* VI 54. haeret *m*  *Distinxi ut Peerlkampus* : *cf.* 399. ardet, Qua *ceteri*  67 TEMTET *M*  aut *Wagnerus*  qua vi *proposui in emend. Verg.* 16  QVA VIA *FMγbc*  QVAE VIA *P*  QVAEVIA *R*  qua vice *Withofius* 'qua via . . . *legitur tamen et* quae via, *et est sensus absolutior*' *Servius*  CAVSOS (L *sup.*) *F*  68 ADQVE *R*  EFFVDAT (N *sup.*) *F*  aequor *γbc*  AEQVOR (M *sup.*) *P*  AEQVM *F*  AEQVV̄ *MR*  aequum *Servii Par.* (*deest glossa in Regin.*) : *cf.* V 456 VII 781 X 444. 451. 569. 665 XI 599. 746 XII 333. 501. 614. 710  69 QᵁAE *M*  70 cirſeptā (cū *sup.*) (cir *m.* 2 *in ras.*, cū *sup. m.* 2) *b*  CLAVSAMCIRCVM (I *sup.*) *R* : *cf.* 67  71 INCENDA *P*  incendia (a *m.* 2) *γ*  OVANTES *MRc*  72 ADQVE *R*  manū *γ*2  MANV *Pγ*1  PINVM *Pγ*1  FRAGLANTI *Pγ*1  FRAGRANTI *M*  *Post v.* 72 *inserendos esse* 146 *sq. in emend. Verg. p.* 14—16 *demonstrare conatus sum.*  146 sic *proposui l. l.* SED *libri* et *Ladevicus*  uos electi *m*  lecti ferro *male coniungit Servius*  QVISCINDERE *FMPRγbcψ*  quis scindere *vulgo*  147 Appar at (r *in ras.*) *b*  Appar& *γ*  non *vel* haud parat *Ladevicus*  (in *sup.*) uadit (*corr. m. ant.*) *c*  (T *sup.*) REPIDANTIA *F*

tum vero incumbunt (urget praesentia Turni),
atque omnis facibus pubes accingitur atris.
diripuere focos; piceum fert fumida lumen
taeda et commixtam Volcanus ad astra favillam.

Quis deus, o musae, tam saeva incendia Teucris
avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
dicite. prisca fides facto, set fama perennis.
tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas classem et pelagi petere alta parabat,
ipsa deum fertur genetrix Berecyntia magnum
vocibus his adfata Iovem: 'da, gnate, petenti,
quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
*[pinea silva mihi, multos dilecta per annos]
lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
nigranti picea trabibusque obscurus acernis:
has ego Dardanio iuveni, cum classis egeret,

TESTIMONIA.

73 Servius Aen. IV 397 'urget p. T.' schol. Iuven. XIV 63 76 'commixtam ... favillam' Isidorus orig. I 36, 9 'commixtam V. mittit ad a. f.' Beda de trop. 380 C. 79 sq. Servius Aen. II 804 83 'da n. p.' Arusianus p. 224 L. 85 'pinea s. m.' schol. Iuven. XII 59 88 Servius Aen. IV 373 'cum c. e.' Servius Aen. XI 343

VARIA LECTIO.

73 urg.et *b* 74 ADQVE *R* 76 VOLCANVS (O *corr. in* V) *P* uulcanuſ *γc* Vulcanus mittit ad astra *Isidorus* 77 Qui[ſ] *γ* QVI *P* ſaeua. (a *post. m.* 2) *γ* 78 IGNES *MP2γ1c* IGNIS *P1Rb* 79 SET *M* SIT *R* SED *Pγbc* 80 ab Ida *Servius Aen.* II 804 81 AENEA *R* 82 GENETRIX FERTVR *R* BERECYNTHIA *MRγ* berechintia *bc* 'Berecyntia ... *a monte Phrygiae* Berecynto, *cuius ultima syllaba caret aspiratione' Servius* 83 HIS *P* a[f].fata *γ* affata (f *pr. in ras.*) *b* affata *c* DA *M* gnate *c, Menag. alt.* NATE *MPRγb* petendi *c1* 84 Quo[d] *b* Quot *c1* olimpho *b* 85 *dittographiam habeo versuum 86 sq., sed eam ipsius poetae manu prima in schedas coniectam ut* VI 716 85 SILVA MIHI· *M* DELECTA *M* 86 *sq. delendos censebat Heynius.* 86 [f]terebant (t *pr. eras.*) *γ* 87 que *om. c* ace[r]niſ *γ* 88 hanc *Heynius*

laeta dedi; nunc sollicitam timor anxius angit.
solve metus atque hoc precibus sine posse parentem:
ne cursu quassatae ullo neu turbine venti
vincantur, prosit nostris in montibus ortas.'
filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
'o genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
mortaline manu factae inmortale carinae
fas habeant certusque incerta pericula lustret
Aeneas? cui tanta deo permissa potestas?
immo ubi defunctae finem portusque tenebunt
Ausonios olim, quaecumque evaserit undis
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
mortalem eripiam formam magnique iubebo
aequoris esse deas, qualis Nereia Doto
et Galatea secant spumantem pectore pontum.'
dixerat idque ratum Stygii per flumina fratris,

---

TESTIMONIA.

92 'prosit . . . ortas' schol. Iuven. IV 36 94 'aut . . . istis' Donatus ad Ter. eun. I 2, 112. 122. 3, 73. IV 6, 27 95—97 'mortaline . . . Aeneas' Isidorus orig. II 30, 8 97 'cui . . . potestas' Servius Aen. IX 7 99 'quaecumque e. u.' Arusianus p. 227 L. 101 'mortalem e. f.' Probi inst. I 7, 3 102 sq. 'qualis . . . pontum' Nonius 404, 5 104—106 Macrobius Sat. V 13, 22

---

VARIA LECTIO.

89 urget $\chi$ 90 ADQVE *R* PARENTLEM *M* 91 NE *Pc, quod aptius videtur* Ne$^{\mathrm{v}}$ $\gamma$ NEU *MRb, ut* 42 : *cf. Wagneri quaest. Verg.* XXXVI 14 CVRSVṠ *P* quaſſate $\gamma$ 92 p///ſit *c* ñriſ *suprascr. b* 94 q$^{\mathrm{v}}$o $\gamma$ trahis $\chi$, *Servii Regin. Lips.* uocas trahis *eiusdem Paris.: cf.* V 709 QUIT *M* 95 ſacte $\gamma$ IMMORTALE *R* 97. 98 *inverso ordine R* 98 tenebat *ut vid.* $\gamma$ 99 OLEM *M*1 $^{\mathrm{e}}$uaſerit $\gamma$ undas *Moret. sec.* 'undis . . . *alii legunt* evaserit undas' *Servius*, undis *testatur Arusianus.* 100 ducem] DVCEMET *R* UEXERAT (I *suprascr.*) *M* 102 quales '*aliquot antiqui*' *Pierii et* '*multi*' *Burmanniani* : *et puto aut hoc restituendum aut v.* 103 secat *scribendum aut totum v.* 103 *omittendum esse.* NEREIA (A *in ras.*) *R* DOTO (D *in ras.*) *R* dote *c* dota *Servii Par.* (doto *Regin.*) clotho $\chi$ 103 AVT *R* 104—106 Stygii . . . Olympum = X 113—115 104 it *c* ſtygiı. (ı *post. m.* 2) $\gamma$ ſtigii *bc*

per pice torrentis atraque voragine ripas
adnuit et totum nutu treme fecit Olympum.

Ergo aderat promissa dies et tempora parcae
debita complerant, cum Turni iniuria Matrem
admonuit ratibus sacris depellere taedas.
hic primum nova lux oculis offulsit et ingens
visus ab Aurora caelum transcurrere nimbus
Idaeique chori; tum vox horrenda per auras
excidit et Troum Rutulorumque agmina complet:
'ne trepidate meas, Teucri, defendere navis
neve armate manus: maria ante exurere Turno
quam sacras dabitur pinus. vos ite solutae,
ite deae pelagi: genetrix iubet.' et sua quaeque
continuo puppes abrumpunt vincula ripis
delphinumque modo demersis aequora rostris
ima petunt. hinc virgineae (mirabile monstrum)

---

quot prius aeratae steterant ad litora prorae 121

---

TESTIMONIA.

106 Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 589 Servius Aen. I 250 108 sq. 'cum ... taedas' Diomedes 431 'cum ... admonuit' schol. Hor. carm. I 35, 13 Servius ge. IV 238 110 'hic ... oculis' Probi inst. I 4, 17 114 Nonius 408, 11 schol. Hor. carm. II 3, 12 Servius Aen. III 666 'ne ... Teucri' Cledonius 1931 P. 'ne t. viri' schol. Hor. carm. II 4, 24 III 27, 17 115 sq. 'maria ... pinus' Macrobius Sat. IV 6, 16 schol. Hor. epist. I 14, 22 118 Servius Aen. X 233

---

VARIA LECTIO.

105 torrenteſ *c* uoragene cl repaſ *c*l 106 olimpum *bc* 108 COMPLERANT (COMP *in ras.*) *R* CONPLERANT *Pγ* conpleuerant *b*1 109 'sacras (sacris *Par. AB Mon.*) ... *et* sacras taedas *expresse legendum, ut abominandas ostendas' Diomedes* 110 l$^{v}$ex *γ* oculiſ—ingenſ *m. rec. b* effulſit *b*1*cm, ut* 731 111 tranſcurre$^{re}$ *b* 112 $^{h}$orrenda *b* 113 RVTILORVM *Pγ* 114 meas] viri *schol. Hor.* II 4, 24 III 27, 17 *et* II 3, 12 *Med.* NAVES *P*2*γb*2*c* 116 ſolute *γ* 117 genetrix (e *post. in ras.*) *b* 118—125. 126—146 *F fol. LXX* 118 arrũpunt *c* 119 De$^{l}$phinum *γ* Delfinũ *c* dimerſiſ b1 120 monstrum] DICTV *R ut alias saepe* 121 = X 223, *om. FMPRγbc, habet cod. Porcius Pierii, in aliis post-*

reddunt se totidem facies pontoque feruntur.

Obstipuere animis Rutuli, conterritus ipse
turbatis Messapus equis, cunctatur et amnis
rauca sonans revocatque pedem Tiberinus ab alto.
at non audaci Turno fiducia cessit;
ultro animos tollit dictis atque increpat ultro:
'Troianos haec monstra petunt, his Iuppiter ipse
auxilium solitum eripuit, non tela neque ignes
expectans Rutulos. ergo maria invia Teucris
nec spes ulla fugae: rerum pars altera adempta est.
terra autem in nostris manibus, tot milia gentes

---

TESTIMONIA.

123 'obstipuere a. R.' Asper 112, 16 124 sq. 'cunctatur ... alto' Nonius 461, 28 'cunctatur ... sonans' Servius Aen. V 19 125 'revocat ... alto' schol. Hor. carm. I 29, 12 126 Servius Aen. IV 615 X 270 128 'Troianos ... petunt' Nonius 367, 7 131 sq. 'rerum ... manibus nostris' schol. Lucani VII 97

---

VARIA LECTIO.

*ponitur versui* 122, *in Goth. tertio post v.* 142: *et alii* prorae, *alii* puppes, *alii* naves. 122 SED *F* QVE *m.* 2 *in ras. F* ferunt[z] (erunt[z] *in ras.*) *c* 123 OBSTIPVERE *FMγ*, *item*, *nisi quod* O *m. ant. corr. ex* V, *P* OBSTVPVERE *R* ANIMIS *FRγ2b2cm* ANIMI *MPγ1b1* RVTVLI *FRγ2cm* rutili[v]. *b2* RUTULIS *MPγ1* rutiliſ *b1* animis Rutuli *ut* VIII 530 *Asper*, animi Rutulis *Servius* conterritu[ſ]. *γ2* CONTERRITVR *Pγ1* 124 TVRBATVS (V *post. m.. ant. corr. in* I) *P* TVRBATVS *Rb1c1* (turbati.ſ *b2*) CVNCTATVR (NCT *in ras. et in spatio duarum litt.*, R *in ras.*) *R* cunctat[z] (c *post. in ras.*) *b* 125 '*melius ... est accipere* rauca sonans ... *quam* rauca amnis' *Servius* revocat] V *in ras. ut vid. F* PEDE[M] *F* tiberin. *b1* 126 *cf.* X 276 AD *P* At.. (t *m.* 2) *γ* cessit fiducia Turno *χ*, *Servius Aen.* IV 615 127 ADQVE[T] *R* 128 IPSO[E] *F* 129 neq/// *b* NEC *R* igniſ *b1* 130 EXSPECTANS *M* Expecta. (*vid. fuisse* expectaſ) *b1* EXPECTANT *FPγb2c* EXSPECTANT *R* expectat *Peerlkampus*. '*non* expectant *Troiani ut Rutulorum telis aut ignibus pereant*' *Servius* 131 DEMPTAEST *R* 132 in manibus nostris *schol. Lucani* GENTIS *MRb1c* *Comma post* milia *sustuli, ut sententia sit:* tot milia efficiunt gentes Italae, quae arma ferunt.

arma ferunt Italae. nil me fatalia terrent,
siqua Phryges prae se iactant, responsa deorum:
sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
fertilis Ausoniae Troes. sunt et mea contra
fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
coniuge praerepta: nec solos tangit Atridas
iste dolor solisque licet capere arma Mycenis.
"set periisse semel satis est": peccare fuisset
ante satis penitus modo nunc genus omne perosos
femineum. quibus haec medii fiducia valli
fossarumque morae, leti discrimina parva,
dant animos. at non viderunt moenia Troiae

---

TESTIMONIA.

135 sq. 'sat . . . Troes' Nonius 409, 4  138 'nec . . . Atridas' Cledonius 1884  138 sq. 'an solos . . . Mycenis' Macrobius Sat. IV 4, 11  'nec solos . . . dolor' Macrobius Sat. V 9, 2 Nonius 408, 14  140 sq. 'sed . . . satis' Iulius Rufinianus p. 270 R.  141 sq. 'penitus . . . femineum' Charisius 188 P. schol. Hor. carm. I 21, 3 'non . . . femineum' Arusianus p. 255 L.  144 sq. 'at . . . ignes' Charisius 248 Diomedes 460. P. Arusianus p. 220 L. Claudius Sacerdos

---

VARIA LECTIO.

133 ITALIAE *F* italae (l *m.* 2) *γ* italae nil (aen *in ras.*) *b* NIHIL *FMPRγ*  134 frygeſ *b* frigeſ *c* P$^{A}$RE *F*  135 *cf.* II 291 STAT *P* DATVMEST *FPRγbc*  137 ſcindere *c*  138 nec] an *Macrobii* IV 4, 11 *exempl.* SOLVS (V *corr. in* O) *F*  139 miceniſ *bc*  140 SED *FPRbc* Si. (i *m.* 2) *γ* si '*nonnulli admodum vetusti*' *Pieriani*, *χ* P$^{I}$ERISSET *F* PERISSE *R* PER$^{I}$ISSE *M* pe$^{i}$riſſe *b* periſ.ſe *γ*2 periiſſe *γ*1 FVISSET (T *m.* 2 *add.*) *F*  141 modo nunc *ed. Veneta*, *Marklandus ad Statii silv.* V 3, 35 modo nec '*aliquot antiquissimi*' *Pieriani* MODO NON *FMPγbc*, *Servius*, *grammaticorum exemplaria: defendere conatur Wagnerus lectt. Verg.* 352 NON MODO *R* O$^{N}$ME *P* PEROS$^{V}$OS (*corr. m. rec.*) *F* PEROSSOS *M* peroſuſ *γ*1, *Charisii cod.* peroſum *γ*2, *schol. Hor. Med.*  142 FVDVCIA *R*  143 MORAET *R* more *γ* LETIS *M* la&i *γ* DISCRIMIN$^{A}$E (*sup. m. rec.*) *F* DISCRIMINE *Mγ* PARV$^{O}$AS *P* PARV$^{A}$O (*corr. m. rec.*) *F* PARVO *MRγ* : *cf.* III 685  144 AD NON *Pγ*1 an non *Diomedes* non *Charisii Neap.* 'an non . . . *legitur et* at non' *Servius* : *cf.* VII 363 mo$^{e}$nia *γ*

Neptuni fabricata manu considere in ignis?
non armis mihi Volcani, non mille carinis
est opus in Teucros (addant se protinus omnes
Etrusci socios); tenebras et inertia furta
[Palladii caesis summae custodibus arcis]
ne timeant, nec equi caeca condemur in alvo:
luce palam certum est igni circumdare muros.
haut sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga
esse ferant, decumum quos distulit Hector in annum.
nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate, viri, et pugnam sperate parari.'
interea vigilum excubiis obsidere portas

---

TESTIMONIA.

I 182 Victorinus ad Cic. p. 97 Or. 152 sq. 'nec . . . palam' schol. Hor. carm. IV 6, 13 153 'luce p.' Probi inst. I 12, 2 154 Donatus ad Ter. Phorm. II 1, 78 155 'decimum . . . annum' schol. Hor. carm. II 4, 11 156 Nonius 2, 14 157 sq. Macrobius Sat. V 9, 4 VII 1, 23 inscr. Neap. 6016 157 Servius Aen. XI 15 158 'et . . . parari' Servius Aen. XI 18 159 Priscianus 722

---

VARIA LECTIO.

145 IGNES *PRγ1c* igni *Claudius Sacerdos*, *Charisii Neap.* 146 *sq. post v.* 72 *posui.* 147—158. 159—164 *F fol. LXXI* 148 VOLCANI (O *corr. in* V) *P* uolcani (N *in ras. duarum vel trium literarum*) *b* uulcani *c* 150 ſocioſ (ſ *post. m.* 2) *γ* inhertia *γ* 151 *cf.* II 166: *om. ed. Parmensis.* PALLADI *F* Palladii *formam tuetur Lachmannus Lucr.* 328 ſumme LATE (*corr. m. rec.*) *Fb* LATE *R* 152 ALVEO *R* 153 CIRCVMDATE (T *m. rec. corr. in* R) *P* 154 HAVD *FMγ2bc* Pelasga] P *in ras. F* 155 FERANT *FPγ1* petent *γ2* putent (pute *in ras.*) *b* putent *in ras. c* PUTENT *MR* DECVMVM *F* DECIMVM *MPRγbc* QVO *R* haector *b* 156 DIEIEST *M2Rbc*, *Nonii exempl.* 157 leti *γ* lecti *Macrobii* V 9, 4 *Cantabr.* CORPORE (E *m.* 2 *corr. in* A) *F* 158 PROCUBATE *M* VIRIIS *F* parati *Moret. sec.*, *Macrobii exempl. exc. Cantabr.* V 9, 4, *Cantabr.* *Salisb.* VII 1, 23 159 UIGULUM *M*

cura datur Messapo et moenia cingere flammis.
bis septem Rutuli, muros qui milite servent,
delecti; ast illos centeni quemque secuntur
purpurei cristis iuvenes auroque corusci.
discurrunt variantque vices fusique per herbam
indulgent vino et vertunt crateras aënos.
conlucent ignes, noctem custodia ducit
insomnem ludo.

Haec super e vallo prospectant Troes et armis
alta tenent, nec non trepidi formidine portas
explorant pontisque et propugnacula iungunt,
tela gerunt. instat Mnestheus acerque Serestus,
quos pater Aeneas, siquando adversa vocarent,
rectores iuvenum et rerum dedit esse magistros.
omnis per muros legio, sortita periclum,

---

TESTIMONIA.

163 Iulius Rufinianus p. 250 R. 'purpurei c. i.' Servius Aen. X 722 164 cf. Nonius ad 175 165 Nonius 326, 7 schol. Hor. carm. II 2, 13 Servius Aen. IV 51 'indulgent v.' Servius Aen. II 776 ge. II 277 166 'noctem c. d.' Servius ge. I 6 168 'haec ... Troes' Diomedes 408 anon. de orthogr. 2798 P. 169 sq. 'nec ... explorant' Nonius 294, 15

---

VARIA LECTIO.

160 et moenia c. ſ. *ex* X 119 *huc translatum putat Peerlkampus* CINGE$^{RE}$ *F* $^{C}$INGERE *M* FLAMMA *FRb* 161 $^{B}$VIS (*sup. m. rec.*) *F* BIS *M* RUTULO *M* m$^{v}$oroſ *c* : *cf.* 65 $^{RVE}$SENT *F* 162 DILECTI (I *pr. corr. in* E) *P* Dilecti *γc* centi$^{ni}$ *c* SEQUUNTUR *M* ſecuti (ti *in ras.*) *b* SECVTI *R* 163 Purp$^{v}$erei *c* Purperei$^{ſ}$ *γ* purpureis *Rufiniani exempl.*, *qui tamen* purpurei *legisse videtur;* purpurei *item Servius.* IVVENIS *ut vid. F* 164 $^{h}$erbam *b* 165 uertuN̄ crateref (uN̄ crateref *m.* 2 *in ras*, e *post. corr. in* a) *b* 168 e] et, *i. e.* ec *Diomedis Monac.* armis] R *in ras. ut vid. R* 169 formide$^{ne}$ (e *inf. corr. in* i) *γ* 170 PONTES *Rγ2c* portiſ *γ1* & *in ras. b* ꝑpugnacula (ꝑ *in ras.*) *b* 171 INSTAT *Pγbc* INSTANT *M* INSTANT *R* 173 'iuvenum: *legitur et* iuveni' *Servius* 174 LEGIOEST *R*

excubat exercetque vices, quod cuique tuendum est.

Nisus erat portae custos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Aeneae quem miserat Ida
venatrix iaculo celerem levibusque sagittis;
it iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
non fuit Aeneadum Troiana neque induit arma,
ora puer prima signans intonsa iuventa.
his amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: 'dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?
aut pugnam aut aliquid iandudum invadere magnum
mens agitat mihi nec placida contenta quietest.
cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum.
lumina rara micant; somno vinoque soluti
procubuere; silent late loca: percipe porro,
quid dubitem et quae nunc animo sententia surgat.

---

TESTIMONIA.

175 'succedunt variantque duces' (sic libri), 'quod cuique tuendum est' Nonius 413, 31, qui hunc et v. 164 et 222 conflavit. 177 Macrobius Sat. V 15, 12 181 Macrobius Sat. V 13, 24 184 'Nisus a.' Probi inst. I 17, 7 'dine hunc a. m. accommodant' Appuleius de deo Socr. 15 184 sq. 'dine . . . cupido' Servius Aen. X 689 185 'an . . . cupido' Servius Aen. I 293 VI 373 VIII 350 186 Nonius 323, 30 188 'quae . . . fiducia' Servius Aen. IX 164 189 'lumina r. m.' Servius Aen. IX 239 'somno vinoque sepulti' Servius Aen. III 42

---

VARIA LECTIO.

177 *sq.* comitem . . . sagittis *damnat Peerlkampus, legit Servius.* 178 *cf.* V 68 SAGITTIIS *M* 179 it *Moret. pr.* : *cf.* VI 159. 448 ET *MPRγbc* eurialuſ *bc* 180 enead$^{v}$em *c* 181 oraque prima puer *m* SIG$^{N}$NAS *M* 184 IDE$^{NE}$ (E *inferior corr. in* I) *P* diine *b* 185 de. *b*1 E$^{/}$IT *M* 186 ALIQVIT *MPRγ*2 IAMDVDVM *Rbc* iadudum (ia *m.* 2 *in ras.*, i *corr. ex* a) *γ* 187 mihi *m.* 2 *suprascr. b* QUIETES$^{E}$T *M* QVIETEEST *Rγbc* QVIE$^{TE}$S$^{S}$CIT *P* 188 habea$^{t}$ *b* 189 VINO *suprascr. P* sepulti *mχ, Servius* : *cf.* 236 II 263 190 late (l *m.* 2) *γ* P$^{R}$ECIPE *R* prospice *m* 191 aut quae *m* anim$^{o}$a *γ*

**Aenean acciri omnes, populusque patresque,**
**exposcunt mittique viros, qui certa reportent.**
**si tibi quae posco promittunt (nam mihi facti**
**fama sat est), tumulo videor reperire sub illo**
**posse viam ad muros et moenia Pallantea.'**
**opstipuit magno laudum percussus amore**
**Euryalus; simul his ardentem adfatur amicum:**
**'mene igitur socium summis adiungere rebus,**
**Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam?**
**non ita me genitor, bellis adsuetus Opheltes,**
**Argolicum terrorem inter Troiaeque labores**
**sublatum erudiit, nec tecum talia gessi,**
**magnanimum Aenean et fata extrema secutus:**
**est hic, est animus lucis contemptor et istum**
**qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.'**
**Nisus ad haec: 'equidem de te nil tale verebar**
**nec fas, non, ita me referat tibi magnus ovantem**
**Iuppiter aut quicumque oculis haec aspicit aequis.**

---

TESTIMONIA.

199 sq. 'mene ... fugis' Macrobius Sat. VI 6, 16 Nonius 401, 33 202 sq. 'Troiae ... erudiit' Nonius 385, 19 203 sq. 'nec ... secutus' Nonius 316, 28 205 'est hic ... contemptor' Donatus ad Ter. Andr. V 3, 19 205 sq. 'est animus ... honorem' schol. Hor. carm. III 14, 2 208 sq. 'non ... Iuppiter' Priscianus 1023 'me ... Iuppiter' Servius Aen. IX 241

---

VARIA LECTIO.

192 Aeneã *c* aeneam *γ2* POPVLOS *R* populoſ *c* 193 Expoſſunt *c* 195 ſad *γ1* 196 at *γ1* 197 OBSTIPVIT *MPRbc* 198 Eurialuſ *c* affat (z) *c* 199 summis] tantis *Macrobii exempl.*: *cf.* VII 315 201 adſue.tuſ (ſ) *b* ofelleſ *b* 202 LABORIS *M* 203 ERVDIT *R* 204 aeneã *c* FAMA *R* 205 hinc *c1* et istum] TI *in ras.* *P* 206 EMIHI (*corr. minio*) *M* co *b1* qo (v) *b2* 207—227. 228—233 *F fol. LXXII* 207 ad (haec) (haec *m. recentiss.*) *γ* AIT· ~~HAEC~~ *P* THE (H *del. minio*) *M* ..nil *γ2* NIHIL *M* NIHIL *FPRγ1b* 208 NON *suprascr.* *P* 'non: *distinguendum, ut initium iurisiurandi sit* ita me referat' *Servius* refier& *c* 209 AVTITAQVICVMQVE *P* ASPICIS *P* EQVIS *R*

sed siquis, quae multa vides discrimine tali,
siquis in adversum rapiat casusve deusve,
te superesse velim; tua vita dignior aetas.
sit qui me raptum pugna pretiove redemptum
mandet humo, solita aut siqua id Fortuna vetabit,
absenti ferat inferias decoretque sepulchro.
neu matri miserae tanti sim causa doloris,
quae te sola, puer, multis e matribus ausa
persequitur magni nec moenia curat Acestae.'
ille autem 'causas nequiquam nectis inanis,
nec mea iam mutata loco sententia cedit:
adceleremus' ait. vigiles simul excitat, illi
succedunt servantque vices: statione relicta

---

TESTIMONIA.

210—212 'sed . . . velim' Priscianus 1144 210 'sed . . . vides' Probi inst. I 17, 6 211 Priscianus 1145 214 'mandet h. s.' Arusianus p. 247 L. 214 sq. 'aut . . . inferias' Priscianus 1145 217 sq. 'quae . . . persequitur' Donatus ad Ter. Andr. V 4, 32 schol. Lucani II 303 Servius Aen. XI 35 222 cf. Nonius ad 175

---

VARIA LECTIO.

210 TALIS *R* t..l..... *γ* TALI·II (TA *m. ant. corr. in* LE, I *prior* E *fuisse potest*, *punctum m. rec.*, *duae literae extremae erasae*) *P*, *ut* discrimina leti *scripturus fuisse videatur librarius*: *cf.* IX 143 X 511
AD
212 VITIGNIOR *P* a&haf *γ* 213 *m.* 2 *imo mg. add. b* SIT
t
*P* Si *γ* PRAETIO *R* 214 MANDIT *ut vid. F*1 HVMO· SOLITA AVT *FM* HVMO SOLITA· AVT *P*, *Arusianus*, *Priscianus* 'mandet humo: *multi hic distinguunt*, *alii iungunt* mandet humo solita' *Servius*: *cf.* V 356 id *om.*, *ut* solita *dicantur ea quae solita sint*, *Hoffmannus spicileg.* 16. *Non queritur Fortunae iniquitatem*, *sed ut v.* 210 *multis idem accidere*, *ne singulare fatum timere videatur*, *significat.* 214 VITABIT *R* uetabat *c*1 · vetabit *testatur Priscianus* 215 que] QVAE *Pγ*1
V A ii
216 NE *F* MISERE *F* 217 mulſ *γ* tantis *Servius Aen.* XI 35
A
A *R* ex *schol. Lucani* 218 ACESTE *M* 219 causas] A *alt. fort. in*
A A
*ras. F* INANES *Pγc* 220 MEIM MVTATA *F* 221 ATCELEREMVS
r
*MPγ* Accelerem' *bc* 222 uice *b* 'servantque vices: *hic distinguendum*, *alias sensus non procedit.* . . . *quidam* servantque vices statione relicta *pro* stationis relictae vices servant *intelligi volunt*' *Servius*. *Nulla post* vices *interpunctio in MR*.

ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia somno
laxabant curas et corda oblita laborum:
ductores Teucrum primi et delecta iuventus
consilium summis regni de rebus habebant,
quid facerent quisve Aeneae iam nuntius esset.
stant longis adnixi hastis, in scuta tuentes,
castrorum et campi medio. tum Nisus et una
Euryalus confestim alacres admittier orant:
rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
accepit trepidos ac Nisum dicere iussit.
tum sic Hyrtacides: 'audite o mentibus aequis,
Aeneadae, neve haec nostris spectentur ab annis,
quae ferimus. Rutuli somno vinoque soluti

---

**TESTIMONIA.**

229 Nonius 339, 3 231 'admittier o.' Charisius 248 Diomedes 436 P. Isidorus orig. I 34, 3 Claudius Sacerdos I 94 232 'rem ... fore' Donatus ad Ter. Andr. III 5, 4 Arusianus p. 247 L. 233 Servius Aen. III 666 'ac ... iussit' Nonius 324, 3 235 'neve ... annis' Arusianus p. 263 L.

---

**VARIA LECTIO.**

223 gradituſ *γl* REG$^{E}$M *F* reuiſunt '*antiqui aliquot' Pierii* 224 *cf.* III 147 TᶜETERA *F* 225 OBL$^{I}$ATA *F* 226 DVCTORES *P* delecta iuventus : *cf.* IV 130 VIII 499 DELECTA, *non praemisso* et *FMPRybψ*, *Pierii codices paene omnes antiqui*, *quotquot habuit.* dilecta *cl.* et *quibus in libris extet nescio. Legebatur in editionibus ante Pierium : cf.* 246. 309 229 adnixi (ad *m.* 2) *γ* adnixi (xi *in ras.*) *c* innixi *Nonii exempl.* EN$^{S}$CVT·ATQ·EN$^{S}$TES (*corr. m. ant. in* ETCVTA TENENTES) *P* ETSCVTATENENTES *FMRγbc*, *Nonius*, *nisi quod* tenentis *γl et Nonii exempl.* 230 CAMPIS *M* campi *Servius testatur.* 231 eurialuſ *γc* admi$^{t}$tier (er *in ras.*) *b* .orant *γ* 232 Rem (R *m.* 2 *atramento scr.*, *fort.* C *fuerat*) *b* MORAT *M* 233 ACCIPIT *M* AT *ut vid. Fl* 234 hirtacideſ *b* Ó *M* 235 Aeneaeadę *bl* 236 FERIMV$^{S}$ *P* FEREMUS *Ml* SOLVTIS *R* ſoluti, *adscr. m. rec.* ſepulti, *b* sepulti *mχ*, *Servii Par.* (*in Regin. deest hoc scholium*), *hic rectius*, *ni fallor: cf.* 189

conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi,
qui patet in bivio portae, quae proxuma ponto;
interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
erigitur: si fortuna permittitis uti
quaesitum Aenean et moenia Pallantea,
mox hic cum spoliis ingenti caede peracta
adfore cernetis. nec nos via fallit euntis:
vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
venatu adsiduo et totum cognovimus amnem.'
hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
'di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
non tamen omnino Teucros delere paratis,
cum talis animos iuvenum et tam certa tulistis
pectora.' (sic memorans umeros dextrasque tenebat
amborum et voltum lacrimis atque ora rigabat.)
'quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis

---

TESTIMONIA.

238 'portae ... ponto' Servius Aen. IX 317 240 sq. 'si ... Pallantea' Priscianus 810 240 'si ... uti' schol. Veron. 82, 26 244 Nonius 359, 27 Donatus ad Ter. hec. V 3, 24 Charisius 188 245 Nonius 230, 4. 275, 28 246 Donatus ad Ter. Andr. II 3, 15 hec. I 2, 92 Arusianus p. 233 L. Iulius Rufinianus 246 R. 'aevi m. A.' Arusianus p. 246 L. 249 sq. 'tam ... pectora' Servius Aen. I 576 252 Macrobius Sat. VI 6, 12

---

VARIA LECTIO.

237 PROCVBVERE *Pc* procubuere, at ēticuere *γ* : *cf.* 190 *et* II 253 238 UIUIO *M* biuico *γ*1 PROXIMA *MPγbc* 239 acer *m* ſomuſ (v suprascr.) *γ* 240 '*alii hunc ordinem volunt:* si fortuna p. u., Mox hic ... Affore cernetis. nec nos v. f. euntis Quaesitum' *e. q. s. Servius. Transposuerunt igitur:* 240. 242. 243. 241. *Librorum ordinem servat Priscianus.* 241 et] ad *c* PALLATEA *R* 243 FALLET *M* EVNTES *R* 244 primum *Nonii exempl.* primam *confirmant Charisius, Donatus, Servius* ~~VALL~~IBVS (MOEN suprascr.) *P* moenibuſ, at ſubuallib7 *γ* : *cf.* 241 vallibus *legit Servius.* 245 aſſiduo *c* 246 ADQVE *R* ANIMIS *R* ALETIS *M* 247 DII *Pγ*1 250 Si (c suprascr.) *γ* animoroſ, *ut vid.* *γ*1 ..umeroſ *γ*2 humeroſ *c* TENEBANT *R* tebat (ne suprascr.) *γ* 251 UULTUM *MP*2*bc* ADQVE *R* RIGEBAT (A suprascr.) *P* rigebat *γ*1 252 pro ta.libuſ.(au suprascr.) ſ.iſ (pro laudibuſ

praemia posse rear solvi? pulcherrima primum
di moresque dabunt vestri; tum cetera reddet
actutum pius Aeneas atque integer aevi
Ascanius, meriti tanti non inmemor umquam.'
'immo ego vos, cui sola salus genitore reducto'
excipit Ascanius, 'per magnos, Nise, penatis
Assaracique larem et canae penetralia Vestae
obtestor; quaecumque mihi fortuna fidesque est,
in vestris pono gremiis: revocate parentem,
reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
bina dabo argento perfecta atque aspera signis
pocula, devicta genitor quae cepit Arisba,
et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
cratera anticum, quem dat Sidonia Dido.
si vero capere Italiam sceptrisque potiri
contigerit victori et praedae dicere sortem,

TESTIMONIA.

254—256 'tum . . . Ascanius' Charisius 175 Priscianus 1013 255 sq. 'actutum . . . Ascanius' Iulius Rufinianus 246 R. 255 'atque i. a. A.' Donatus ad Ter. eun. III 2, 20 Arusianus p. 236 L. 'integer a. A.' Donatus ad Ter. Andr. I 1, 45 263 sq. 'bina . . . pocula' Nonius 244, 6 266 Abbo Floriacensis in A. Mai auct. class. V 343 268 'et . . . sortem' Servius Aen. III 323

VARIA LECTIO.

iſtiſ *γ*1) *γ*2 pro talib. auſiſ *in ras. b*2*mχ*, *Macrobius* : *cf.* 281 II 535 pro laudibus istis *ut* X 825 *legit Servius.* 253 solvi et *m* 254 DII *Pγ* memoreſ *γ*1 q; *suprascr. b* ca&era *γ* reddent *Charisii cod.* 255 ADQVE *R* inter$^{ge}$ *γ* 256 MERITI$^{S}$ (*ut vid.*) *P* IMMEMOR *PRb* 258 EXCIPIAT *P* niſi *γ*1 PENATES *MP*2*γ* penatoſ *b*1 panatoſ *c*1 259 CANE *Mγ* 260 obſtector *γ*1 261 GREMIIS *P* GRAEMIIS *M* reuocare$^{t}$ *γ* 262 TRISTI *P* recoepto *b*1 263 BINA *M* ADQVE *R* 264 PROCVLA *P* coepit *b*1 265 geminos] MINOS *in ras. R* 266 *abesse posse iudicavit Heynius, eiecit Peerlkampus. Interpretatur versum Servius.* ANTIQVM *Rγ* antiquum *bc* 268 PRAEDE *M* DICERE *MP* dicere$^{u}$ *γ* DVCERE *Rbcm*, *tuetur Marklandus ad Statii silv.* V 3, 92 'dicere sortem, *statuere. alii proprie* ducere *legunt* . . . [*alii* deicere *legunt secundum illud* V 490]' *Servius.* deicere *antiquiorem formam verbi quod est* dicere *Servium in codicibus invenisse statuit Heinsius.* ſortem (ſ *m.* 2 *in ras.*) *γ*

vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
aureus: ipsum illum, clipeum cristasque rubentis
excipiam sorti, iam nunc tua praemia, Nise.
praeterea bis sex genitor lectissima matrum
corpora captivosque dabit suaque omnibus arma,
insuper his campi quod rex habet ipse Latinus.
te vero, mea quem spatiis propioribus aetas
insequitur, venerande puer, iam pectore toto
accipio et comitem casus complector in omnis.
nulla meis sine te quaeretur gloria rebus;
seu pacem seu bella geram, tibi maxima rerum
verborumque fides.' contra quem talia fatur
Euryalus: 'me nulla dies tam fortibus ausis
dissimilem arguerit; tantum: fortuna secunda

---

TESTIMONIA.

269 Macrobius Sat. VI 6, 12 270 sq. 'ipsum . . . sorti' Nonius 293, 9 271 Arusianus p. 229 L. 275 sq. 'mea . . . insequitur' schol. Hor. carm. I 36, 8 278—280 'nulla . . . fides' Donatus ad Ter. eun. III 1, 12 279 'seu p. s. b. g.' Claudius Sacerdos I 74 281 sq. Priscianus 881

---

VARIA LECTIO.

269 vidistis *Macrobii Par. a* EQV^O *R* QVIS *in ras. vel eras. R* 270 clypeum *bc* RUBENTES *M* COMANTIS *R*, *ut* III 468 271 iam tua nunc *γ* nunc iam tua *c* niſae *γ* 272—274 *damnat Peerlkampus, interpretatur Servius.* 273 cap. tiuoſ *γ* dabat *c1* 274 IS *M* : *cf. Lachmannus Lucr.* 262. *Sed Ladevicus perperam pro nominativo interpretatur: cf. Wagnerus lectt. Verg.* 389 his *Servius* CAMPIS *R* QVOD (S) *P* QUOS *Myc2* 275 PROPIIORIBUS *M1* PROPRIORIBUS *M2Pγ1c1* 276 UENERANDAE *M* 277 CONPLECTOR *Pγ* 279 seu pacem s. b. geram *ad superiora retulit Iahnius.* 281 Eurialuſ *c* Nisus ad haec *ut* 207 *Prisciani exempl.* dies umquam tam *ex* 447 *Prisciani ω* 282 AVGVERIT *R* ARGUERIT· TANTUM FORTUNA *M*

'tantum: *tantummodo hoc possum de me promittere . . . nam* aut *disiunctiva particula est, non negantis adverbium.* [*quidam sic intelligunt:* tantummodo fortuna prospera non in contrarium recidat . . . *alii ita putant:* me nulla dies dissimilem arguet, sive quae est hodie fortuna permanserit sive etiam laeta fuerit . . . *et melius legitur sine aspiratione, i. e.* aut adversa' *Servius.*

aut adversa cadat. sed te super omnia dona
unum oro: genetrix Priami de gente vetusta
est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
mecum excedentem, non moenia regis Acestae.
hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli est
inque salutatam linquo: nox et tua testis
dextera, quod nequeam lacrumas perferre parentis.
at tu, oro, solare inopem et succurre relictae.
hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
in casus omnis.' percussa mente dedere
Dardanidae lacrimas; ante omnis pulcher Iulus,
atque animum patriae strinxit pietatis imago.
tum sic effatur:
'sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
namque erit ista mihi genetrix nomenque Creusae
solum defuerit, nec partum gratia talem
parva manet. casus factum quicumque sequentur,

---

TESTIMONIA.

283 sq. 'sed . . . oro' Servius Aen. VIII 303 287 Servius Aen. IX 61 288 'inque s. l.' Nonius 333, 23 Servius Aen. I 161 288 sq. 'nox . . . parentis' Asper 114, 9 291 sq. 'audentior . . . omnis' Nonius 442, 24 294 Nonius 402, 30 'patriae . . . imago' Macrobius Sat. IV 6, 9

---

VARIA LECTIO.

283 aut *γ2bc* HAVT *MPR*, *Symmachum legisse putant*, *qui epist.* I 28 *haec scripserit: 'nec umquam te dissimilem scriptis talibus dies arguet. modo* fortuna munifica prosperorum *secundet optata.'* haud *γ1* 287 nunc ego *c* $^{n}$unc *b* i$^{g}$naram *γ2* naram *γ1* PERIcliest *M* pericli ẽ (ẽ *m.* 2 *add.*) *b* peri.cliẽ (cl *fort. corr. ex* d) *γ* PERICLI (*om.* est) *PR* 289 NEQ·AM *M* LACRIMAS *Pγbc* 290 at] Hanc *c* t$^{v}$e (e *in ras.*) *b* inopem] I *m.* 2 *sed ant. in ras. P* 291 SIGNE *P* MET *P* 292 CASSVS *R* OMNES *M* percu$^{l}$ſſa *γ* DEDERVNT *PRγb* deder̃ *c* : *cf. Wagneri quaest. Verg.* V 293 Dardani$^{d}$ae *γ* 294 *cf.* X 824 ADQVE *R* ſtri$^{n}$xit *b* 295 effatuſ *γ1* affatur *m* 296 Sponde (d *in ras.*) *b* Spondeo *cm* tu$^{i}$ſ *γ* 298 talem] A *m.* 2 *ant. in ras. P* 299 factum (ac *m.* 2, *fort. ex* a) *γ* SEQVETVR *Pb*

per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat:
quae tibi polliceor reduci rebusque secundis,
haec eadem matrique tuae generique manebunt.'
sic ait inlacrimans; umero simul exuit ensem
auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna.
dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
exuvias; galeam fidus permutat Aletes.
protinus armati incedunt; quos omnis euntis
primorum manus ad portas iuvenumque senumque
prosequitur votis. nec non et pulcher Iulus,
ante annos animumque gerens curamque virilem,
multa patri mandata dabat portanda: sed aurae
omnia discerpunt et nubibus inrita donant.

Egressi superant fossas noctisque per umbram
castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
exitio. passim somno vinoque per herbam
corpora fusa vident, arrectos litore currus,

---

TESTIMONIA.

300 Appuleius de deo Socr. 5 Donatus ad Ter. Andr. I 5, 46 adelph. III 2, 54 Arusianus p. 236 L. 302 Arusianus p. 246 L. Diomedes p. 296 P. 303—307 Macrobius Sat. V 9, 5 304 'mira . . . Lycaon' Servius Aen. X 499 308—10 Macrobius Sat. V 9, 7 311 Servius Aen. III 342 312 'multa . . . portanda' Nonius 348, 27 312 sq. 'sed . . . donant' Servius Aen. IV 705 'sed . . . discerpunt' Servius Aen. X 652 314—323 Macrobius Sat. V 9, 8 314 'egressi s. f.' Caper 2241 315 sq. 'multis . . . exitio' Arusianus p. 231 L.

---

VARIA LECTIO.

300 capud *c* ante ſolebat *m.* 2 *add. b* 302 matriſ *γ*1 303 sic ait] Sicut *γ*1 inlacrumans '*veteres*' *Pierii* VMERO (V *m.* 2 *ant. in ras., fuit* H *ut vid.*) *P* humero *c* 304 LYGAON *M* licaon *γc* 305 ADQVE *R* 306 mneſteuſ (mneſte *in ras.*) *c* ʰorrentiſ *γ* 307 Exuuiaſ (ſ *m.* 2 *add. ut vid.*) *γ* 308 INCENDVNT *R* ince.dunt *b* euntiſ *in ras. γ*2 312 portenta *γ*1 SET *M* 313 INLITA *R* irrita (i *post in ras.*) *b* irrita *c* 314 umbras '*omnes antiqui*' *Pieriani*, *χ* 315 *sq.* multis . . . passim *eicit Peerlkampus*, *interpretatur Servius* castra petunt passim *e. q. s. proposuit Dietschius in Fleckeiseni ann.* LXIX 560 316 uno (i *sup.*) *γ* erbam *c* VMBRAM *Rm*, *ut* 314 317 littore *b*

inter lora rotasque viros, simul arma iacere,
vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
'Euryale, audendum dextra; nunc ipsa vocat res.
hac iter est. tu, ne qua manus se attollere nobis
a tergo possit, custodi et consule longe;
haec ego vasta dabo et lato te limite ducam.'
sic memorat vocemque premit; simul ense superbum
Rhamnetem adgreditur, qui forte tapetibus altis
extructus toto proflabat pectore somnum,
rex idem et regi Turno gratissimus augur,
sed non augurio potuit depellere pestem.
tris iuxta famulos temere inter tela iacentis
armigerumque Remi premit aurigamque sub ipsis
nanctus equis ferroque secat pendentia colla;

---

TESTIMONIA.

323 Nonius 417, 15 Servius Aen. IX 356 X 513 324—326 'simul ... extructus' Nonius 391, 31 324 'sic ... premit' Nonius 365, 11
325 sq. 'qui ... somnum' Nonius 542, 16 'qui ... extructus' Iulius Rufinianus p. 250 R. schol. Hor. carm. II 3, 19 Servius Aen. VII 277 325 'qui f. t. a.' Charisius 45 'tapetibus a.' Probi ars minor 546 inc. de orthogr. 2803 P. gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 250
326 'toto ... somnum' Sergius in Donat. 7 p. 478 Endl. (1830 P.)
328 Macrobius Sat. V 9, 10 329 'temere ... iacentes' Servius Aen. IX 375 330 'armigerumque R. p.' Nonius 365, 18 'armigerumque premit' Servius Aen. II 530

---

VARIA LECTIO.

318 lora (l *m.* 2 *ut vid.*) *γ* tela '*nonnulli*' *Pieriani* : *cf.* 329
λ S
320 Euriale *c* UIDENDUM *M* 321 MANVSE *P* 322 tergo (ergo *m.* 2 *in ras.*) *γ* 323 hEc *c* uaſtadabo *γ*1 uasta..bo *γ*2 uaſtabo *c*
recto *Macrobii exempl.* lato *confirmat Servius Aen.* X 513 TE *suprascr. P* LEMITE (E *pr. corr. in* I) *P* limine *γ*1 limite *confirmat*
M
*Servius l. l.* 324 S̄IC *M* UOCET *M* SIMVL E NSE (E *et* N *in ras.*) *R* 325 Ramnetem *c* 326 EXSTRVCTVS *R* 327 dux *Io. Schraderus* regni *m* 328 auguriis poterat *Macrobii* ω, *sed* augurio *Par.* 1
re
*et* potuit *Salisb.* depelle *γ* 329 TRES *R* iuxta (x *in ras.*) *b*
tela] LORA *R* : *cf.* 318 IACENTES *P*2*γc* 330 Remum *Dorvill. m.* 2,
N
*Schraderus* 331 NANCTVS *Rγ*1, *Mentel. pr.* NACTVS *P* Nactuſ (a *in ras., fortasse duarum lit.*) *b* NACTUS *Mc*

tum caput ipsi aufert domino truncumque relinquit
sanguine singultantem; atro tepefacta cruore
terra torique madent. nec non Lamyrumque Lamumque
et iuvenem Serranum, illa qui plurima nocte
luserat, insignis facie, multoque iacebat
membra deo victus: felix, si protinus illum
aequasset nocti ludum in lucemque tulisset.
inpastus ceu plena leo per ovilia turbans
(suadet enim vaesana fames) manditque trahitque
molle pecus mutumque metu, fremit ore cruento:
nec minor Euryali caedes; incensus et ipse
perfurit ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumque Herbesumque subit Rhoetumque Abarimque,

---

TESTIMONIA.

335 sq. 'illa ... luserat' Arusianus p. 244 L. 337 sq. 'felix ... tulisset' Diomedes 407 'felix ... ludum' Nonius 244, 11 340 sq. 'mandit ... pecus' schol. Hor. epod. V 83 344 'Fadum ... subit' Nonius 403, 33

---

VARIA LECTIO.

332 capud *c* AUFER[T] *M* reli[n]quit *b* reliquit *m* 333 atro *suprascr. γ* 'atro *potest et superioribus adplicari, ut sit intellectus:* sanguine singultantem atro, *potest et sequentibus iungi, sed melius sequentibus' Servius. Post* singultantem *interp. M* 334 nō *γ* lamirum *c* lamūque (lam *in ras.*) *b* Numamque *conl.* 454 *Io. Schraderus* 335 SER[R].ANVM (*erasa* I *vel* L) *P*1 SERRANVM *P*2 quae *Arusiani codd.* 336 IACEBANT (N *corr. ex* T, *ut altera* T *videatur esse m.* 2 *sed ant.*) *P* iacebant *γ*1 337 de[o] (e *m.* 2 *in ras.*) *γ* SI *in ras. ut vid., fuit fort.* ET *P* ullum *γ*1 338 noctis *Nonii* 244 *exempl.* 339 INPASTUS *M* inpaſtuſ (uſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* LEO *suprascr. M* [O]VILIA *P* 340 VAESANA *P* VESANA *Rc* MANDET *M* TRAHIT (H *vel erasa vel in ras.*) *R* thrait *γ* 341 MULTUM *MP* MVLTVM *R* 'mutumque metu: *scilicet pecus, nam male quidam accipiunt* mutum fremit *de leone' Servius* [F]REMIT *M* 342 Ne[c] *c* euriali *γb* 343 MULTA[M] *M* multum *γ*1 344 Cadum *Nonii exempl.* Fandum, Phadanum, Phadum, Thadum *χ* HERBESSVM *R* HEBESVM *Pγc* hebe.ſum *b* Herbaesum *Nonii exempl.* Herbosum, Hebusum, Heresum *χ* ROETHVM

ignaros, Rhoetum vigilantem et ç̣uncta videntem,
séd magnum metuens se post cratera tegebat;
pectore in adverso totum cui comminus ensem
condidit adsurgenti et multa morte recepit.
purpuream vomit ille animam et cum sanguine mixta
vina refert moriens; hic furto fervidus instat.
iamque ad Messapi socios tendebat; ibi ignem
deficere extremum et religatos rite videbat
carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus
(sensit enim nimia caede atque cupidine ferri)
'absistamus' ait, 'nam lux inimica propinquat.
poenarum exhaustum satis est, via facta per hostis.'
multa virum solido argento perfecta relincunt
armaque craterasque simul pulchrosque tapetas.

---

TESTIMONIA.

347 sq. 'pectore . . . condidit' Servius Aen. IX 443 'totum . . . recepit' Nonius 383, 30 347 'totum c. c. e.' Probi inst. I 9, 3 349 'purpuream v. i. a.' schol. Hor. carm. I 24, 15 Lucani VII 622 Servius Aen. I 98 II 532 VI 221 358 'pulchrosque t.' Nonius 229, 7

---

VARIA LECTIO.

*Pγc* RHOETEVM *R* rhoet$^{h}$ũ *b* Rhoecum *χ* ARABIM *R* habarim *c* abratim, haberim, aberim, hilarim, haburim, abaren, ſabrum *χ* 345 IGNARVS (*sed corr. m. ant.*) *P* Ignoraſ *c*1 RH$^{E}$OTUM *M* roethum *c* r&hum *γ* Rhoecum *Schraderus* Erytum *Peerlkampus* 346 cratera (c *m.* 2 *in ras.*) *γ* tegeba.t *b* 348 '*Cornutus* nocte *legit, et annotavit: utrum* nocte *pro* morte? *an cum multa nox esset?' Servius* 349 PVRPVREAM *P* Purp$^{v}$ercam *γ* 'et multa morte recepit Purpureum: *multi hic distinguunt . . . alii* multa morte recepit, *ut sit:* eduxit gladium cum multo cruore, *et sic inferunt:* purpuream vomit ille animam' *Servius. Post* recepit *interp. M* ETCVM *P*2 V..ON *ut vid. P*1 350 furtu; *b*1 351 me$^{ſ}$ſapi *γ* IBIGNEM *P* ib$^{i}$ıgnem *γ* ubi ignem *c* 352 RIGATOS *R* 354—366 *Veron. fol.* 235 *a* 354 ADQVE R *Nimia* — FERRI *V* cupidem *c*1 355 *lux* — *pro*PIÑQVAT *V* 356 exa$^{h}$uſtum *γ* HOSTES *MP*2*γc* 357 RELINQVNT *Rγ*, *item, sed ut* nt *in ras. sit, b* relinqu$^{un}$it *c* 358 ARMA$^{Q}$ *R* pictos *Charisius, inc. de orthogr.* : *cf.* VII 277 tapetos *Rottend. pr.*, *inc. de orthogr.* tapetas *testantur ceteri cum Servio.*

Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis
cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
quae mittit dona hospitio cum iungeret apsens
Caedicus (ille suo moriens dat habere nepoti),
[post mortem bello Rutuli pugnaque potiti]
haec rapit atque umeris nequiquam fortibus aptat.
tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
induit. excedunt castris et tuta capessunt.

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
cetera dum legio campis instructa moratur,
ibant et Turno regi responsa ferebant,
tercentum, scutati omnes, Volcente magistro.

---

TESTIMONIA.

Charisius 45 Probi ars minor 548 Probus de nom. 19 p. 218 Endl. inc. de orthogr. 2803 gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 251 Servius Aen. VII 277   359—363 Asper 113, 8 K.   359 sq. 'Euryalus ... cingula' Nonius 554, 17   'aurea ... cingula' Servius Aen. IX 651   360 cf. schol. Veron. 100, 13 K.   'Tiburti ... olim' Servius Aen. XI 700   363 cf. schol. Veron. 100, 20 K.   367 Nonius 295, 16   369 cf. schol. Veron. 101, 3 K.   370 Servius Aen. VII 274 XI 603   'tercentum sc. o.' Servius Aen. I 114

---

VARIA LECTIO.

359 Eurialuſ *c*   RHAMNITIS *ut vid. M*ı ramnetiſ *bc*   360 TIBVRTIS *P* tyburti *c*   di.tiſſimuſ (*erasa aut* c *aut* ſ) *γ*   361 *Post* hospitio *interp. P*   coniunger& *γc*   APSENS *M* ABSENS *PRVγbc*   362 moriens] *deest nota* m *apud Asprum*   363 rutili *b* rutili *c*   PUGNAM *M* PRAEDA *R* : *cf.* 450   '*sane sciendum locum hunc esse unum de* XII (*al.* XIII) *Virgilii sive per naturam obscuris sive insolubilibus sive emendandis sive sic relictis, ut a nobis per historiae antiquae ignorantiam liquide non intelligantur' Servius. Legit Asper hunc versum* (*cf. schol. Veron.*), *spurium esse iudicavit Wagnerus, infelicissime idem nuper vindicare conatus in lectt. Verg.* 354. *Ab eo adscriptum esse puto, qui* nequiquam *v.* 364 *interpretari vellet.*   364 ADQVE *R*   humeriſ *γc*   APTANT *V*   abtat *bc*   365 meſapi *γ*   decoram (a *m.* 2) *γ*   366 et cedunt *m*   367—379 *Veron. fol.* 235*b*   369 '*in omnibus bonis* regis *dicitur inventum' Servius Paris.* '*alio loco ostendit illos a Turno missos.* (?) *hoc loco adnotant Probus et Sulpicius contrarium illi esse:* VII 600' *schol. Veron. Sane parum haec accurate narrata sunt.*   370 omiſ *c*   VOLCENTE *RVγ*, *item, nisi quod* O *in ras., Pb* UOLCENTE *M* uulcente *c*

iamque propinquabant castris murosque subibant,
cum procul hos laevo flectentis limite cernunt
et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
prodidit inmemorem radiisque adversa refulsit.
haut temere est visum. conclamat ab agmine Volcens:
'state, viri. quae causa viae? quive estis in armis?
quove tenetis iter?' nihil illi tendere contra,
sed celerare fugam in silvas et fidere nocti.
obiciunt equites sese ad divortia nota
hinc atque hinc omnemque abitum custode coronant.
silva fuit late dumis atque ilice nigra
horrida, quam densi complerant undique sentes;
rara per occultos lucebat semita calles.

---

TESTIMONIA.

371 Priscianus 1178 373 'sublustri' schol. Veron. 101, 6 K. 375 Charisius 196 'haud t. e. v.' Donatus ad Ter. eun. II 2, 60 376 sq. 'state ... iter' Donatus ad Ter. eun. IV 7, 34 376 Servius Aen. VIII 113 378 'et fidere n.' Priscianus 1191 Servius Aen. I 452 'fidere n.' Servius Aen. VII 290 379 sq. 'obiciunt ... huc illuc' Nonius 458, 19 379 Nonius 290, 24 'divortia' schol. Veron. 101, 12 380 'omnem ... coronant' schol. Veron. 101, 14 K.

---

VARIA LECTIO.

371 ĪAM *M* PROPINQ*uabant* — *su*BIBANT *V* portiſ (port *in ras.*) *b* portis *χ*, *Priscianus*, *ut* XI 621 MVROS *Pyb*1*c*1, *confirmare videtur Servius* (muros muro *Paris.* muro *Regin.*) MVRO *MRb*2*c*2, *Prisciani*, *qui inter duo accusativi exempla hunc v. laudat*, *codd.* : *ut* VII 161 372 flectenteſ *c* 373 EVRYLVM *V* eurialum *b* VMBRAM *V* 374 PRO*didit in*MEMOREM *V* IMMEMOREM *Rc* .adumſa *c*1 375 H*aud* — *agmine V* HAUT *MRγ*1 HAVD *Pγ*2*bc* haut ... visum
T
*Volcenti tribuenda putat Peerlkampus.* TEMEREREES *P* TEMERE
mi v
SESE *M* temerere eſt *γ*1 ag..ne *γ*2 AGGERE *Pγ*1 uolcenſ *γ* VVL-
S C
CENS *Vc* UULCENS *M* 377 ONTRA *P* 378 S*ed* — *fidere V* SED (D *erasa*) *R* SILVIS *Pγ* 379 OBICIVNTES *P* 380—405 *Veron. fol.* 240 380 HINC *atque hin*C *V* huc illuc *Nonius* ADQVE *R*
D b M
abitum *cψ* ABITUM *M* aditum *b* ADITVM *RVγ*1 ADITV *P* '*melior est lectio* abitum *quam* aditum' *Servius.* '*sic* abitum, *non* aditum' *schol. Veron.* CONPLERANT *Pγbc* COMPLEBANT *M* : *cf.* V 107 383
D
LVCEBAT *Pγb*2*c* LVCEBANT *R* LUCEBAT *M* ducebat *b*1*m* *luce*BAT *V*

Euryalum tenebrae ramorum onerosaque praeda
impediunt fallitque timor regione viarum;
Nisus abit. iamque inprudens evaserat hostis
atque locos, qui post Albae de nomine dicti
Albani (tum rex stabula alta Latinus habebat):
ut stetit et frustra absentem respexit amicum.
'Euryale infelix, qua te regione reliqui?
quave sequar, rusus perplexum iter omne revolvens
fallacis silvae?' simul et vestigia retro
observata legit dumisque silentibus errat.
audit equos, audit strepitus et signa sequentum.

---

TESTIMONIA.

384 schol. Veron. 101, 19 386 cf. schol. Veron. 101, 17 'iamque ... hostes' Arusianus p. 227 L. 387 'qui ... dicti' schol. Veron. 101, 22 390 Servius Aen. XI 243 'infelix' schol. Veron. 102, 1 K.

---

VARIA LECTIO.

'ducebat ... *legitur et* lucebat' *Servius.* 384 Eurialum *c* TENEB*rae ramorum V* 385 IMPEDIVNT (T *m.* 2 *sed ant. in ras.*) *P* INPEDIVNT *M* FALLI[T] *M* 386 N̄ISUS *M* abıt[i] *γ* I AM (I *m.* 2 *sed ant. in ras., fuit fortasse* N) *P* IMPRVDENS *V* EUASER[ł]T *M* HOSTES *P2c* hoſteſ[ı] *γ* 387 ATQVE LOCOS *MPγbψ, defendit Wagnerus lectt. Verg.* 410 ADQVE LOCOS *R* atque lucoſ *cχ* ac lucos *m*, *si Hassleri silentio fides est: Ladevicus.* at locos *Goth. sec.* atque lacus *Baptista Egnatius?* adque lacus ut stetit *coniungit Hoffmannus spicileg.* 17, *qui saltem v.* 389 substetit *corrigere debebat. Sed fortasse neque hic neque sequens versus nostri poetae est: et v.* 388 *etiam Hoffmannus damnavit.* quo *schol. Veron.* 388 *alta latinu*S *V* 389 Ut (U *in ras. m. rec.*) *b* *Alii post* amicum *commate posito apodosin sequi statuunt.* 390 INFELIX· *M* '*se* infelicem *dicit, qui dolet; non illum, propter quem dolet' Servius.* '*melior haec distinctio, ut* infelicem *dicat, quam ut ad se referat' schol. Veron.* 391 QVaVE *sequar V* RU[S]RUS *M* RVRSVS *PRγbc rur*SVS *V* REVOLVEN[V]. *V* RESOLUE[N]S *M*: *cf.* VI 29 '*iter omne revolvens: Urbanus hucusque verba Nisi vult esse: alii poetae dant* rursus perplexum i. o. r.' *Servius.* 392 *m. rec. in mg. add. c* silvas *Hoffmannus spicileg.* 18, *verbis* rusus ... errat *poetae tributis.* *vestigia V* 393 legit] T *in ras. P* DUM[IS] *M* 394 EQV*os V* SEQVENTVTVM (TVM *eras. et corr. in* M) *P* ſequente[v]m *γ*

**nec longum in medio tempus, cum clamor ad auris**
**pervenit ac videt Euryalum, quem iam manus omnis**
**fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,**
**oppressum rapit et conantem plurima frustra.**
**quid faciat? qua vi iuvenem, quibus audeat armis**
**eripere? an sese medios moriturus in enses**
**inferat et pulchram properet per volnera mortem?**
**ocius adducto torquens hastile lacerto,**
**suspiciens altum, Lunam sic voce precatur:**

---

TESTIMONIA.

397 schol. Veron. 102, 3  398 ‘ac conantem p. f.’ Priscianus 1183  399 sq. ‘quid . . . eripere’ Macrobius Sat. IV 6, 12 Servius Aen. IV 283  401 ‘et . . . mortem’ Arusianus p. 255 L.  ‘pulchram . . . mortem’ Asper 115, 18  402 Nonius 246, 29 cf. schol. Veron. 102, 10 K.  403 Priscianus 1034 P.

---

VARIA LECTIO.

395 TVM *M* $\overset{c}{\text{t}}$um *γ*  auriſ (a *m.* 2) *γ*  396 eurialum *bc*  397 LOCI· *M* : *nulla interp. in P* ‘*Haterius:* fraude loci *potest per se legi, deinde subiungi* et noctis subito t. t. . . . *sed et alio modo haut absurda distinctio*, fraude loci et noctis, *deinde* subito turbante tumultu’ *schol. Veron.* ‘fraude loci et noctis . . . *quidam* noctis subito turbante tumultu *legunt*’ *Servius.*  398 ‘oppressum rapit: *hoc est* quem iam manus omnis rapit; *nam male quidam* videt rapi *accipiunt. Quod si admiseris, vacat* quem iam manus omnis’ *Servius*  rapiunt *Peerlkampus*  et] ac *Prisciani exempl.*  399 quid faciat] heu quid agat? *Servius Aen.* IV 283  QUI$^{\text{D}}$ *M*  facia$^{\text{t}}$ (a *post. in ras.*) *b*  iuuenē (e *post. in ras.*) *b*  *armis V*  400 medioſ (o *in ras.*) *b*  HOSTIS *MRb* : *cf.* II 511 HO*stis V* ‘*quidam* in enses *legunt et melius hoc putant quam* in hostes’ *Servius*  401 *cf. ge.* IV 218 *Aen.* XI 647  PVLCRAM *Vc* PROPE R ET (ERE *in ras.*) *P*  properet per] propter *Arusiani cod.* $\overset{\text{v}}{\text{u}}$olnera *γ* VVLNERA *MPRb*1 V*ulnera V* uulnere *c*1  403 altum, Lunam *Bergkius ind. lect. Hal. aest.* 1860 *p.* VIII ALTAM LVNAM· ET *MPγbcmψ* ALTAM AD LVNAM ET *RV* altam lunam et *cum interpunctione post* et *voculam Priscianus, eodemque artificio* ‘*adfectatam structuram*’ *explicare Asper studuit.* altam Lunam *delcto* et (*cf.* VI 186) *ante Pierium. Servari possit* et, *si vel v.* 402 torquet *scribas* (*et proposuit* torquetque *Wagnerus lectt. Verg.* 355) *vel dissecto v.* 403 *post* lunam *duo hemistichia cum verbo finito additurum fuisse poetam statuas. Quamquam quid addere potuerit nescio. Tuetur et copulam comparato Hom. Il.*

'tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
astrorum decus et nemorum Latonia custos.
siqua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi
suspendive tholo aut sacra ad fastigia fixi:
hunc sine me turbare globum et rege tela per auras.'
dixerat, et toto conixus corpore ferrum
conicit: hasta volans noctis diverberat umbras
et venit abversi in tergum Sulmonis ibique
frangitur ac fisso transit praecordia ligno.
volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
frigidus et longis singultibus ilia pulsat.
diversi circumspiciunt. hoc acrior idem

---

TESTIMONIA.

404 Servius Aen. X 421 cf. schol. Veron. 102, 16   405 'astrorum ... nemorum' Arusianus p. 222 L.   406 sq. 'siqua ... tulit' Donatus ad Ter. Andr. I 5, 57   408 'sacra ... fixi' Servius Aen. III 287 XII 768   412 sq. 'et ... frangitur' schol. Hor. serm. II 1, 14   412 'et ... Sulmonis' Nonius 414, 9 Servius Aen. X 717   413 Priscianus 1272   414 sq. 'volvitur ... frigidus' Nonius 311, 8 Iulius Rufinianus p. 236 R.   414 Nonius 263, 17   416 Macrobius Sat. VI 1, 36

---

VARIA LECTIO.

XXII 247 *Naekius in Catonis Dir. p.* 299   UOCE, *in mg.* FORTE (*ut* VI 186) *M* ore *γ*2 (uoce *γ*1) *m* : *cf.* I 614 II 524 XI 123   PREC*atur V*
404 SV*ccu*RRE *labori V*   ſuccurre.. *γ* ſuccurri. *b*1   405 LATON*ia* CV*sto*S *V*   408 Suſpendiu$^{h}$&olo *γ*   AT *P*   409 Nunc *b*1
410 CONISVS *R*   411 haſta (ſ *in ras.*) *b*   412 ADUERSI *MPRγbcψ*, *Nonius, Servius.* aversi *Rottend. sec.*   'tergum *pro* tergus *dixit* ... *ut intelligamus hastam in scutum venisse et illic esse collisam, ut* frangitur *sit* colliditur, *fisso scuti ligno etiam praecordia penetrasse: aliter non procedit.... alii re vera in tergum volunt esse percussum*, *quod falsum est. Nam quomodo ante fissum lignum esset et sic praecordia penetrata? sciendum tamen*, *locum hunc unum esse de his quos insolubiles diximus supra'* (363) *Servius*   ſ$^{u}$lmoniſ *c*   413 hac *c* FESSO *P*1   transit] S *in ras. R*   414 Soluitur *ut vid. b*1 : *cf.* 433
FLUME~ *M*   flumen (l *in ras.*) *b*   415 PVLSANT *R*   pluſat *b*1
416 CIRCVMSPICIVENT (E *eras.*) *P*   ACRI$^{VS}$OR *MP*1 ACRIVS *P*2*γ*1 (acrior *γ*2)

ecce aliud summa telum librabat ab aure.
dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque
stridens traiectoque haesit tepefacta cerebro.
saevit atrox Volcens nec teli conspicit usquam
auctorem nec quo se ardens inmittere possit.
'tu tamen interea calido mihi sanguine poenas
persolves amborum' inquit; simul ense recluso
ibat in Euryalum. tum vero exterritus, amens
conclamat Nisus, nec se celare tenebris
amplius aut tantum potuit perferre dolorem.
'me me (adsum qui feci), in me convertite ferrum,
o Rutuli! mea fraus omnis; nihil iste nec ausus
nec potuit (caelum hoc et conscia sidera testor),
tantum infelicem nimium dilexit amicum,'
talia dicta dabat; sed viribus ensis adactus

TESTIMONIA.

417 Servius Aen. II 231 418 Nonius 408, 6 'it ... utrumque' Servius Aen. IV 56 Priscianus 1101. 1184 .1185 'tempus' Charisius 21 422 sq. 'tu ... persolves' Macrobius Sat. VI 1, 15 423 sq. 'simul ... Euryalum' Donatus ad Ter. Andr. I 5, 16 427 sq. 'me ... omnis' Charisius 251 Diomedes 441 P. Beda de trop. 377 C. 'me me ... Rutuli' Claudius Sacerdos I 140 427 Donati ars III 5, 2 'me me ... feci' Priscianus 1036 Probi inst. I 6, 1 Iulius Rufinianus p. 233 R. Pompeius 459 schol. Persii I 11 Servius Aen. VIII 144 430 'nimium d. a.' Servius de fin. 5 p. 494 Endl. (1803. 1812 P.) Beda de metr. 2359 P. 431 sq. 'sed ... costas' Nonius 243, 22

VARIA LECTIO.

417 ALIUT *MPγ* TELVMSVMMA *Pγbc* AVR^A^E *P* aurae *γ2* 418 IT *MRγbc, Nonii exempl., probavit Lachmannus Lucr.* 219 IIT *Pγ* volat *Montalb., Priscianus* : *cf.* 411. 698 XII 923 419 hae.ſit (*i. e.* haeſſit) *γ* TEPEFACTO *Pγ1* 420 UOLCENS [S] *M* uulſenſ *c* coſnpicit *b* U[S]MQUA͂ *M* uſquā *in ras. b* 421 NE[C] *M* IMMITTERE *MR* 423 [in] quid *γ2* quit *γ1* recluſo (lu *in ras.*) *b* relicto *Donati exempl.* reducto *Burmannus* : *cf.* XI 605 424 Euryalum propere *Donatus* amens] MENS *R* 426 laborem *m* 427 ME ME *M* 428 rutili *c* NEQVE *R* 429 HAEC *P1* 430 nimium (um *in ras.*) *b* 431 adactuſ enſiſ *c*

transabiit costas et candida pectora rumpit.
volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus
it cruor, inque umeros cervix conlapsa recumbit:
purpureus veluti cum flos succisus aratro
languescit moriens lassove papavera collo
demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
at Nisus ruit in medios solumque per omnis
Volcentem petit, in solo Volcente moratur.
quem circum glomerati hostes hinc comminus atque hinc
proturbant. instat non setius ac rotat ensem
fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
condidit adverso et moriens animam abstulit hosti.
tum super exanimum sese proiecit amicum
confossus placidaque ibi demum morte quievit.

TESTIMONIA.

433 sq. 'volvitur . . . cruor' Macrobius Sat. IV 6, 14 435—437 Macrobius Sat. V 10, 13 435 'purpureus v. c. f.' Asper 115, 11 Probus de nom. p. 222 Endl. 436 sq. 'lasso . . . caput' Nonius 341, 7 440 'quem . . . hostes' Servius Aen. IV 154 442 sq. 'donec . . . advorso' Nonius 459, 5 444 diff. vocum 3 p. 226 Endl.

VARIA LECTIO.

432 TRANSABIIT *R*, *Statius Theb.* II 9 tranſadiit *bc* TRANSADIGIT *Pγ*, *Nonius* : *cf.* XII 276. 508 TRANSADIB[G]IT *M* PECTORACANDIDA *Rm* ru.pit *b* RVPIT *Rc* 433 Soluitur *ut vid. b*1, *Schraderus, non male* : *cf.* 414 IV 530 *et* X 590 XI 640 eurialuſ *bc* leto *om. Macrobii exempl.* loeto (o *post. in ras.*) *b* pulcroſ *c* ALTUS *M*1 434 ID *Pγ*1 *ut vid.* humeroſ *γc* CONLABSA *MP* conlapſa. *b* 435 PV[V]RPVREOS (O *corr. in* V) *P* 436 laxo *Macrobii Salisb.* 437 capud *c* 438 AD *MPγ* medio *c* 439 UULCENTEM *M* Vu[S]lſcentem *c* uulſcente *c* 440 oſteſ *γ* HINCOMMINVS *R* ATQ· HINC *literis minoribus M* 441 PROTURB[N]AT *Mγ* inſt[a]it *c* ſotiuſ *b*1 442 F[L]VMINEVM *P* Fulmin[e]ũ *b* rutili *c* hore *c* 443 advorso *Nonius* ADVERSO *libri* abſtulit (abſtu *in ras.*) *b* HOSTI[S] *P* 444 TUM *M* EXANIMUM *Mcψ* exanimũ (u *in ras.*) *b* exanim[v]em *γ* EXANIMEM *PR*, *diff. vocum* PROIICIT *P* 445 CONFO[S]SUS *M* confoſſ[v]oſ *γ*

**Fortunati ambo! siquid mea carmina possunt,
nulla dies umquam memori vos eximet aevo,
dum domus Aeneae Capitoli inmobile saxum
accolet imperiumque pater Romanus habebit.**

Victores praeda Rutuli spoliisque potiti
Volcentem exanimum flentes in castra ferebant.
nec minor in castris luctus Rhamnete reperto
exsangui et primis una tot caede peremptis,
Serranoque Numaque. ingens concursus ad ipsa
corpora seminecisque viros tepidaque recentem
caede locum et plenos spumanti sanguine rivos.
adgnoscunt spolia inter se galeamque nitentem

---

**TESTIMONIA.**

446—449 Seneca epist. 21, 5 447 Priscianus 748 schol. Hor. carm. I 32, 3 448 sq. 'dum . . . accolet' Donatus ad Ter. Andr. I 4, 3 schol. Hor. carm. III 30, 9 448 'Capitoli i. s.' Lactantius de falsa relig. I 20 455 sq. 'tepida . . . locum' Macrobius Sat. VI 6, 3

---

**VARIA LECTIO.**

446 QVIT *PR* 447 uoſ (ſ *in ras.*) *b* 448 dom' (o *in ras.*) *b* IMMOBILE *Rbc* 449 AcDCOLET *P* ACCOLLET *M* 450 rutili (v *sup.*) *b* 451 uolcentem (ſ *sup.*) (ſ *m. rec.*) *b* UULCENTEM (S *sup.*) *M* Vulſcentem *c* EXANIMEM *PRγc* 452 ramnete *c* 453 EXANGUI *M* Exſangui..et (et *m. rec.*) *b* EXSANGVEM *R* ET *m.* 2 *add.* *P* perepmtiſ *γ* peremtiſ (e *post. in ras.*) *b* 454 SARRANO (E *sup.*) *M* NVMA (MA *in ras.*) *P* numaq: (no *sup.*) (*sup. m.* 2) *b* Lamo *Schraderus conl.* 334 Remo *suspicari aliquem posse monet Heynius conl.* 330. '*decima antapodosis, quae fit quotiens commemorantur ea quae non sunt ante praedicta. neque* Numam *induxit occisum' Servius Aen.* IX 454. *Quoniam* Numa *ad* '*multam*' *illam* '*sine nomine plebem*' (343) *referri omnino non potest, vix dubito quin poeta aut hic* Lamoque *aut v.* 334 Numamque *scripturus fuisset, si absolvisset poema. Et alterutrum fuisse qui corrigendo inferrent docent librorum b ad v.* 334 *et P ad h. l. scripturae.* 455 ſeminaceſ *bc* tepida (V *sup.*) (te *m.* 2 *in ras.*) *b* tepida. *γ*2 TEPIDAM *M* TEPIDVM *PRγ*1 RECENTI *Pγ*1 : *cf.* VIII 195 'tepidaque recentem Caede locum *hypallage est pro* tepidum locum recenti caede. *Unde multi legunt* tepidumque recenti Caede locum' *Servius.* tepidaque recentem *testatur Servius apud Macrobium* 456 PLENOS *Rγc* PLENOS *P* plenoſ *b* PLENO *Mψ* ſpumanti *γ* ſpumanti. *b* SPVMANTIS *MPRψ, Servius* 457 Agnoſcunt *bc*

**Messapi et multo phaleras sudore receptas.**

**Et iam prima novo spargebat lumine terras**
**Tithoni croceum linquens Aurora cubile:**
**iam sole infuso, iam rebus luce retectis**
**Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,**
**suscitat, aeratasque acies in proelia cogit**
**quisque suas variisque acuunt rumoribus iras.**
**quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis**
**praefigunt capita et multo clamore secuntur**
**Euryali et Nisi.**
**Aeneadae duri murorum in parte sinistra**
**opposuere aciem (nam dextera cingitur amni)**
**ingentisque tenent fossas et turribus altis**
**stant maesti; simul ora virum praefixa movebant,**
**nota nimis miseris atroque fluentia tabo.**

---

TESTIMONIA.

459 sq. Macrobius Sat. V 9, 11 459 Nonius 405, 8 465 sq. 'quin . . . capita' Servius Aen. II 558 468 sq. 'murorum . . . amni' Priscianus 766 Servius Aen. IX 238 'murorum . . . aciem' Servius Aen. VII 31

---

VARIA LECTIO.

458 p$^{h}$aleraſ *b* 460 Tit$^{h}$oni *y* Titoni *c* LIQUENS *M* 461 Iamq. *c* 462 uiroſ (oſ *in ras.*) *b* CIRCVMDA$_{T}$SVS *P* circumdatuſ (ſ *in ras.*) *b* 463 praelia *b*1 464 SUAS *M* SVOS *PRybc* 'quisque suos, *scil. comites. nam plenum est* aeratasque acies' *Servius Paris. et Regin.* suos *ut recte se haberet*, *v.* 463 cogunt *scribendum fuisse concedo Wagnero quaest. Verg.* XVI 2 465 *om. P, m. rec. in mg. add., habet Servius.* Quin *b*2 Tum, *ut vid.*, *b*1 a$^{r}$rectiſ *yb* MIRABILE$^{SE}$ *M* mirabile *Servii Aen.* II 558 *exempl.* haſtiſ (a *in ras.*) *b* 466 ſequ$^{v}$ntur *b* 467 niſi (iſi *in ras.*) *b* 468 AENEA$^{l}$D$_{E}$E *M* Aeneade *y* in *om. R* 469 Obpoſuere *yb*1 DEXTRA *My* DEXTRA *Rb*, *Prisciani* ω AMNI·S *P* *Ablativum* amni *testantur Priscianus et Servius.* 470 q: *suprascr. b* 471 MAESTI *suprascr. m. rec. P* VIDEBANT *Py* uidebant, *in mg. m. rec.* At mouebant, *c* 472 NOTA$^{NI}$MIS (*corr. m. rec.*) *P* miſeri$^{ſ}$ *y*

Interea pavidam volitans pinnata per urbem
nuntia Fama ruit matrisque adlabitur auris
Euryali. at subitus miserae calor ossa reliquit,
excussi manibus radii revolutaque pensa.
evolat infelix et femineo ululatu,
scissa comam, muros amens atque agmina cursu
prima petit, non illa virum, non illa pericli
telorumque memor; caelum dehinc questibus implet:
'hunc ego te, Euryale, aspicio? tune ille senectae
sera meae requies, potuisti linquere solam,
crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
adfari extremum miserae data copia matri?
heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
alitibusque iaces, nec te, tua funera mater

TESTIMONIA.

473 'pennata' schol. Lucani I 471 474 sq. 'nuntia ... Euryali' Iulius Rufinianus p. 253 R. 474 'matris ... auris' Diomedes 429 476 sq. 'excussi ... infelix' Macrobius Sat. IV 1, 5 476 Quintilianus VI 2, 32 Nonius 298, 30 477—479 'evolat ... petit' Priscianus 1105 478 'scissa c.' Cledonius 1884 Servius de ult. syll. 1802 Sergius in Donat. 1830 P. Iulius Rufinianus p. 248 R. schol. Hor. serm. I 1, 5 Servius Aen. VI 281 cf. Terentianus Maurus 1103 481 'hunc ... aspicio' Charisius 240 Donatus ad Ter. adelph. III 2, 14 Servius Aen. I 253 II 554 IV 237. 674 VIII 427 X 670 XI 16 482 sq. 'potuisti ... crudelis' Servius Aen. IX 289 485 'canibus ... marinis' Seneca epist. 92, 34 486 sq. 'nec ... lavi' Macrobius Sat. VI 2, 21 'nec ... oculos' Donatus ad Ter. adelph. IV 2, 52 schol. Lucani V 280 (om. 'te' et 'mater') 'nec ... produxi' Nonius 372, 30 schol. Lucani II 298

VARIA LECTIO.

I
473 pennata *cψ, schol. Lucani* 474 AURAS *M* 475 Euriali *b*
A
AD *Pγ*1*b*1 AC *R* ſubitı *b*1 (ſubituſ *b*2) MISERE *M* miſere *γ*1
476 expulsi *Macrobii exempl. exc. Med.* 2 RENSA (R *corr. in* P) *P*
p
.enſa *γ* 477 FIMINEO *P*1 ululat. *b*1 478 ADQVE *R* 480 QVAE-
– A
STIBVS *R* 481 euriale *bc* aſpiceo *b*1 ILLA *R* 482 MEE *M*
VM
REREQVIES *M* 484 Aſſari *c* EXTREMIS *P* EXTREMIS *M* extrema *χ*
485 Neu *b*1 date *Mentel. alt., χ* 486 TE TVA FVNERA *MPRγbc, Servius, schol. Luc., Nonii Donati Macrobii exempl.* - te in tua funera *Pseudodonatus* enim tua funera *Morel. sec.* ego tua funera *Parrhas.* te et tua funera *Heumannus* tristia funera *Burmannus* fletu funera

produxi pressive oculos aut volnera lavi,
veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anilis.
quo sequar? aut quae nunc artus avolsaque membra
et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
nate, refers? hoc sum terraque marique secuta?
figite me, siqua est pietas, in me omnia tela
conicite, o Rutuli, me primam absumite ferro;
aut tu, magne pater divom, miserere tuoque
invisum hoc detrude caput sub Tartara telo,
quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.'
hoc fletu concussi animi, maestusque per omnis
it gemitus: torpent infractae ad proelia vires.
illam incendentem luctus Idaeus et Actor
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli

---

TESTIMONIA.

487 sq. 'produxi ... tegens' Nonius 435, 5 'pressive ... tegens' Nonius 364, 29 'nec vulnera ... tegens' Servius Aen. IV 683 488 sq. 'tibi ... urgebam' Nonius 418, 14 493 'figite ... pietas' Servius Aen. X 676 494 'me ... ferro' Servius Aen. XI 895 495—497 Servius Aen. II 645 495 'aut ... miserere' Diomedes 412

---

VARIA LECTIO.

*Peerlkampus, ingeniose.* te tua funere *Petrus Bembus* taeda funera *Hoffmannus. Librorum scripturam cum Catroeo sic interpretor:* nec te, immo tua funera, produxi. *Contra* tua funera ... tegens *coniunxit Ladevicus positis* 488 *sq. ante* 487. 487 praeſſi *γ* VOLNERA (O *corr. in* V) *P* VVLNERA *MRγbcm* funera *Macrobii Par.* 1 488 VES^TE^ *R* QVOD *R* 489 urg^v^ebam *γ* Urguebam *b*1 anile^i^ſ *γ* ANILES *M*2*P*2*c* 490 aut quae] atq· *c* AVOLSA (O *corr. in* V) *P* AVVLSA *Rγ*1*bc* 491 FUN^V^ES *M* 492 referſ (ſ *m.* 2) *γ* HO^C^ *P* 494 PRIMUM *P*1 495 summe *Servius Aen.* II 645 DIVOM (O *corr, in* V) *P* diuum *γbc* 496 capud *c* 497 NEQ·O *R* 498 fl&um *γ*1 meſt' *m. rec. in ras. c* maestos *Mentel. pr. m.* 1 499 IT (T *m. ant. corr. ex* N) *P* geni^m^tuſ *b* infractae ad proelia vires] AEADPROELIAV *in ras. R* in^r^facte (f *corr. ex* t *vel* c *vel* r) *γ* praelia *b* 500 *sq. ordine inverso γbc* 500 IDEUS *Mb* AVCTOR *R* 501 *om., sed ima pag. m. ant. add. P, interpretatur Servius*

corripiunt interque manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul aere canoro
increpuit; sequitur clamor caelumque remugit.
adcelerant acta pariter testudine Volsci
et fossas implere parant ac vellere vallum.
quaerunt pars aditum et scalis ascendere muros,
qua rara est acies interlucetque corona
non tam spissa viris. telorum effundere contra
omne genus Teucri ac duris detrudere contis,
adsueti longo muros defendere bello.
saxa quoque infesto volvebant pondere, siqua
possent tectam aciem perrumpere: num tamen omnis

---

TESTIMONIA.

503 sq. 'at ... increpuit' Nonius 329, 23 Diomedes 498 P. Servius Aen. XI 474 503 Isidorus orig. III 19, 2 XVIII 4, 4 Terentianus Maurus 1855. 1912 Beda de metr. 2375 Marius Victorinus 2520. 2565 P. Marius Plotius p. 248. 250. cf. 285 G. Atilius Fortunatianus p. 339 Mallius Theodorus p. 551 G. 'at ... procul' Marius Victorinus 2564 P. 'tuba ... aere recurvo' Augustinus de mus. IV 26 505 Nonius 243, 29 508 Nonius 379, 23 'unde spissa corona' Terentianus Maurus 1103 Sergius 1830 P. 510 'ac ... contis' Nonius 556, 2 511 Arusianus p. 211 L. 513 sq. 'omnes ... casus' Augustinus de gramm. 2016 P.

---

VARIA LECTIO.

502 CORRIPIVN[T] *P* manu[f] *c* reportant *b, ut* VII 574 : *cf.* IV 391 VII 220 503 SONITVM *P* SONITU[M.] *M* procul] dedit *libri quidam Isidori* XVIII 4, 4, *Marius Victorinus* 2565, *ut saepissime, velut* XI 799. aere recurvo *praeceptorum suorum causa Terentianus Maurus, item Augustinus* : *cf.* VII 513 excitat horrida *Beda* 505 ATCELERANT *M* Accelerant *bc* uol[ſ]ci *y* uolſci (ſci *in ras.*) *b* 506 INPLERE *Py* [P]UELLERE *M* PELLERE *R* : *cf.* 519 UALL[O]UM *M* vellere vallum *legit Servius* 507 ADITVS *Py* [S]CALIS *P* 508 RARASEST *P* : *voluitne* rarast? int̃[v]loc& *c* 509—528. 530—535 *F fol. LXXIII* 509 uiriſ (ſ *e corr.*) *y* 510 Omnem *y*1 512 infeſta[o] *c* UOLUERANT *M*1 513 PERRVMPERENT *F* perrũ[pere] *b* num] CVM *libri quam Io Schraderus* OMNES *P*2 om̃ſ *c*

ferre iuvat supter densa testudine casus?
nec iam sufficiunt. nam qua globus imminet ingens,
immanem Teucri molem volvontque ruuntque,
quae stravit Rutulos late armorumque resolvit
tegmina. nec curant caeco contendere Marte
amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
missilibus certant.
parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
pinum et fumiferos infert Mezentius ignis;
at Messapus ecum domitor, Neptunia proles,
rescindit vallum et scalas in moenia poscit.
   Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti,

---

TESTIMONIA.

514 Donati ars II 16, 5 Arusianus p. 261 L. Priscianus 1101 P. 'ferre . . . testudine Pompeius 403 L. 'subter d. t.' Alcuini gramm. 2141 P. 518 sq. 'nec . . . Rutuli' Servius Aen. XII 786 524 Servius ge. I 264 525 Priscianus 731. 821 Donatus ad Ter. hec. IV 4, 42 Iulius Rufinianus p. 252 R. schol. Hor. carm. III 4, 3 Servius Aen. IX 258 XI 664 'vos . . . precor' Claudius Sacerdos 89 Servius Aen. X 188

---

VARIA LECTIO.

514 iuuat *Mentel. alt.*, *χ*, *Prisciani ω*, *Arusiani cod.* IVVAT (IVV *m. rec. in ras.*, V *alt. corr. ex* A) *F* iubat (v *suprascr.*) *c* iubat *γ*, *Prisciani Sangall. et Carolir.* IVBET (A, *suprascr.*) *P* iubet *Donatus*, *Prisciani Bamb. Grut.* LUBAT (I E *suprascr.*) *M* LIBET *Rbm*, *Augustinus* SUBTER *FMPγbc* 515 NEC (ſed qua *suprascr.*) *M* nam globuſ (nam *eras.*) *γ* 516 Inmanem *b* VOLVVNT *FMRbc* uolunt (v *suprascr.*) *γ* VOLVNT *P* 517 Volscos *Peerlkampus* armorum] MVRORVM *F* 518 Tecmina *b* CVRRANT *F* CU·.·RANT *Mγ* marti *b* 521 orrenduſ *γ* VISVM *F* ETRVSCA¯ *F* 522 INFER (T *suprascr.*) *M* MEZZENTIVS *R* igneſ (i *suprascr.*) *γ* IGNES *FP2Rbc* 523 at *suprascr.* *γ* AD *P* At (A *m.* 2 *in ras.*) *b* EQVvM *P* equum *γbc* 524 Reſcidit (n *suprascr.*) *b* Reſcin.dit *c* scalas in] SCALIS (A *suprascr.*) AD (SCAL *m.* 2, *item reliqua*, *quorum loco m.* 1 *scriptum fuisse videtur* IMAS) *P* ſcalaſ ad (in *suprascr.*) *γ* ſcalaſ in (in *m.* 2 *in ras.*) *b* ſcalaſ ad *c*, *Servius ge.* I 264. *Fortasse poeta* scalas iam ad *scripserat.* monia *c* 525 O (/ *suprascr.*) *M* a (o *suprascr.*) *c* CALIOPE *M* PRAECOR *FM* ADSPIRARATE *P*

quas ibi tum ferro strages, quae funera Turnus
ediderit, quem quisque virum demiserit Orco;
et mecum ingentis oras evolvite belli.

Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
opportuna loco, summis quam viribus omnes
expugnare Itali summaque evertere opum vi
certabant, Troes contra defendere saxis
perque cavas densi tela intorquere fenestras.
princeps ardentem coniecit lampada Turnus
et flammam adfixit lateri, quae plurima vento
corripuit tabulas et postibus haesit adessis.
turbati trepidare intus frustraque malorum
velle fugam. dum se glomerant retroque residunt
in partem, quae peste caret, tum pondere turris
procubuit subito et caelum tonat omne fragore.

---

et meministis enim, divae, et memorare potestis. 529

---

TESTIMONIA.

528 Macrobius Sat. VI 1, 18 535 Isidorus orig. IX 3, 21 Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 590 537 'et ... adesis' Priscianus 892. 893 Arusianus 233 L. 'postibus h. a.' Servius Aen. IX 762 539 sq. 'dum ... caret' Arusianus p. 258 L.

---

VARIA LECTIO.

526 SIBI *R* TVM *FRb* TVNC *MPγc* 528 ingenteſ *c1* ÉUOLUITE *M* 529 = VII 645 : *om. FMPγbcmψ*, *non legit Servius* (*nam quod ad h. v. in interpolatis libris saeculi* XV, *velut Bononiensi, extat scholion deest in Paris. Regin.*) MORARE *R* 530 ſubſpecu *c* 531 Oportuna *bc* omniſ *γ1c* 532 ITALIS *R* 533 TROESACRI CONTRA *R* 534 INTVRQVERE *P1* INTORQUE·.·.·RE *M* FENES^T^RAS *P* 535 P̄RINCEPS *M* LAMPAD^A^ *P* 536 QV^A^E *P* 537 pontibus *Io. Schraderus* ADESIS *Pγb*, *testantur Servius et Priscianus* (adessis *Prisciani Sangall. Grut. Carolir.*) ADHESSIS *R* A^HA^DESIS *M* ad.efiſ *c* adhaesis *Arusiani Gud.* aenis *eiusdem Ambr.* 538 malorum (l *corr. ex* i) *γ* 539 RETR^O^ *P* 540 peſte (e *pr. in ras.*) *b* poste *Arusiani cod.* ^C^PARET *M* tum] T *in ras. P* turr..ſ *b1*

semineces ad terram, immani mole secuta,
confixique suis telis et pectora duro
transfossi ligno veniunt. vix unus Helenor
et Lycus elapsi. quorum primaevos Helenor,
Maeonio regi quem serva Licymnia furtim
sustulerat vetitisque ad Troiam miserat armis,
ense levis nudo parmaque inglorius alba;
isque ubi se Turni media inter milia vidit,
hinc acies atque hinc acies adstare Latinas:
ut fera, quae densa venantum saepta corona
contra tela furit seseque haut nescia morti
inicit et saltu supra venabula fertur,
haut aliter iuvenis medios moriturus in hostis
inruit et, qua tela videt densissima, tendit.
at pedibus longe melior Lycus inter et hostis
inter et arma fuga muros tenet altaque certat
prendere tecta manu sociumque attingere dextras.
quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,

TESTIMONIA.

544 'Helenor' Probi inst. II 1, 33 546 sq. Macrobius Sat. V 12, 9 548 Nonius 554, 24 'parmaque i. a.' Servius Aen. VII 796 551—553 Macrobius Sat. V 13, 25 553 'supra v. f.' Nonius 555, 29 557 sq. 'alta ... dextras' Priscianus 743 559 sq. 'quem ... victor' Nonius 329, 17

VARIA LECTIO.

542 Seminecaeſ *γ*1 AT *P* TERRA *P* ƗMMANI *P* inmani *c* 544 ligno] N *fort. in ras. R* elenor *c* 545 *om., m. rec. in mg. add. γ, legit Servius.* L$\overset{I}{\text{U}}$CUS *M* licuſ (l *in ras.*) *b* corum *c* PRIMAE-VOS *P* PRIMAEVVS *MRc* pri.m..uſ *b*1 elenor *c* 546 Meonio *b* quem (e *m.* 2, *corr. fort. ex* a) *γ* SERVAT *R* licimnia *c* 547 AT *M*1*P* 548 leui *Nonii ω exc. Bamb.* n$\overset{v}{\text{o}}$do *b* 550 H$\overset{n}{\text{i}}$c *c* ADQVE *R* 551 ſepta *c* 552 $\overset{r}{\text{f}}$uit *γ*2 R V IT (V *in ras.*) *P* ruit *γ*1 HAVD *MPγbc* NECIAMORTI *R* MORTIANESCIA *P* 553 SVPPRA *P* 554 Haud *bc* moritur$\overset{v}{\text{o}}$ſ *b* HOSTES *R* 555 QUAE *M* uidit *b*1 556 AD *M*1*c*1 melior (li *in ras.*) *b* licuſ *b*1 557 *Post* arma *interp. P* 558 saxa *Morel. pr.* DEXTRA *R*

increpat his victor: 'nostrasne evadere, demens,
sperasti te posse manus?' simul arripit ipsum
pendentem et magna muri cum parte revellit:
qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cycnum
sustulit alta petens pedibus Iovis armiger uncis
quaesitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus. undique clamor
tollitur: invadunt et fossas aggere complent;
ardentis taedas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium portae subeuntem ignisque ferentem,
Emathiona Liger, Corynaeum sternit Asilas,
hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta,
Ortygium Caeneus, victorem Caenea Turnus,
Turnus Ityn Cloniumque, Dioxippum Promolumque
et Sagarim et summis stantem pro turribus Idan,
Privernum Capys. hunc primo levis hasta Themillae
strinxerat: ille manum proiecto tegmine demens

---

TESTIMONIA.

560 sq. 'nostrasne . . . manus' Nonius 294, 5  563—567 Macrobius Sat. V 12, 12  566 'Martius . . . lupus' schol. Hor. carm. I 17, 9 Servius Aen. I 273  569 'atque . . . montis' Charisius 105 P. 571 'Corinaeum s. A.' Macrobius Sat. V 15, 10  576 sq. 'hunc . . . strinxerat' Nonius 403, 12

---

VARIA LECTIO.

563 cygnũ *c*  565 matri[ſ] *γ* MATRIS *Rc*  567 fossas] FOSSAS ADQ· *R*  CONPLENT *Pγ*  568 ARDENTES *R*  569 ADQVE *R* INGENTIS *M*  FRAGMENE *ut vid. R*  570 SVBEVNTEM IGNES *Rγ*1 ſubeuntem ignẽ *b* SVBEVNTE·[M]~~GMINIS~~ (E *ante* G *corr. ut vid. in* I, *in mg. m. rec.* igneſ) *P*  571 EMATHIONA *P*  CORYNEVM *MRγ* corineum *c*  *Sed* Asilas *demum* X 175 *cum Aenea Tuscis ab oris advenire narratur.*  573 Ortigium *b*1 Ortigeum *c*1  574 ITYN *PRγbc* [I]TYN *M* Itym *Mentel. alt.*, *χ*  DIOXIPPUMQ· *R* dioxipſum *γ*1  promulum *γb*1*c*
575 ETSAGARIM~~ET~~ET *P*  IDAM *Pγbc*  576 capiſ *c*  capyi *γ*1 THEMILLE[A] *M*  temillę[h] *b*  temille *c*  577 STRIXERAT *R*  tecmine *c*

ăd volnus tulit; ergo alis adlapsa sagitta
et laevo infixa est lateri manus abditaque intus
spiramenta animae letali volnere rupit.
stabat in egregiis Arcentis filius armis,
pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera,
insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
eductum Matris luco Symaethia circum
flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici:
stridentem fundam positis Mezentius hastis
ipse ter adducta circum caput egit habena
et media adversi liquefacto tempora plumbo

---

TESTIMONIA.

580 Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 587 'letali v.' Augustinus de gramm. 1981 581—585 Macrobius Sat. V 19, 15 581 Arusianus p. 262 L. 582 'pictus a. c.' schol. Persii I 18 Hor. serm. I 1, 5 'ferrugine c. H.' Isidorus orig. XIX 28, 6 schol. Hor. epod. V 21 Servius Aen. XI 772 ge. I 466 583 schol. Veron. 82, 8 587 Nonius 243, 11. 246, 28 588 sq. Priscianus 890 588 'liquefacto t. p.' Servius Aen. I 44

---

VARIA LECTIO.

578 At *γ*1 u$^{v}$olnuſ *γ* VVLNVS *Rbc* ſagitta ẽ (ẽ *in ras.*) *b* ſagitta eſt *c* 579 INFIXA EST *MRbc* : *cf.* I 45 ADFIXA EST *Pγ*, *ut Ovidii metam.* XII 387 ATQ$^{Q\cdot}$ADDITA (D *pr. corr. in* B) *M* a.ditaque *b* 580 SPIRAMENTA$^{NI}$MAE *P* Spiramentan$^{a}$imae *γ* u$^{v}$olnere *γ* VVLNERE *Rbc* rumpit *bmχ* 581 *sqq. cf.* VII 762 *sqq.* XI 769 *sqq.* aegregiiſ *γ* 582 Picthuſ *γ* CLAMYDEM *Mγ2b* clamidem *γ*1*c* hybera *b* 583 miserat, Arcens *interpungi iubet Servius*, *quo filii quoque nomen commemoretur* 584 matriſ *γ*, *Macrobii exempl.* MARTIS *MPRbψ*, *Servius* mat$^{r}$iſ *c* l$^{v}$oco *c* lucoſ.hym&hia *γ* SYMETHIA *M* sumoetia *Mentel. pr.* ſimoethia *b*2 SHYMETHIA *P* ſimethya *c* SIMOENTAQVE *R* ſ...thia *b*1 585 *cf.* VII 764 PALICI *Pγbcψ*, *confirmant singularem numerum Servius et Macrobius* PALECI *M* PAICI *R* Palicis *Peerlkampus* Palicum *Cerda* Palici *ut nominativum pluralis commate post* ara *posito olim Wagnerus*, *qui nuper lectt. Verg.* 413 *genetivum singularis defendit Ovidii epist. ex Ponto* II 10, 25. *Eundem locum et Firmici astron.* I *praef. laudaverat Otto Iahnius in philologi* I 648 586 POS$^{I}$ITUS *M* MEZZENTIVS *MR* $^{H}$ASTIS *M* haſtiſ, at armiſ *γ* ARMIS *Rcm*, *ut* X 52 587 capud *c* habenas *Nonii* 243 *exempl.* 588 tempore *c*1

diffidit ac multa porrectum extendit harena.

Tum primum bello celerem intendisse sagittam
dicitur ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius fortemque manu fudisse Numanum,
cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
germanam nuper thalamo sociatus habebat.
is primam ante aciem digna atque indigna relatu
vociferans tumidusque novo praecordia regno
ibat et ingentem sese clamore ferebat:
'non pudet obsidione iterum valloque teneri,
bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
en qui nostra sibi bello conubia poscunt!
quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?
non hic Atridae nec fandi fictor Ulixes:
durum a stirpe genus natos ad flumina primum
deferimus saevoque gelu duramus et undis,
venatu invigilant pueri silvasque fatigant,
flectere ludus equos et spicula tendere cornu.
at patiens operum parvoque adsueta iuventus

TESTIMONIA.

593 'cui . . . erat' Arusianus p. 248 L. Iulius Rufinianus p. 248 R. Pompeius 99 L. Servius ge. III 148 Aen. 1 267 595 Probi inst. I 11, 1 596 'tumidus . . . regno' Iulius Rufinianus p. 249 R. 598 'non p. o. i.' Probi inst. I 8, 6 599 'bis c. P.' Macrobius Sat. IV 3, 7 Iulius Rufinianus p. 272 R. 600 Servius Aen. IV 213 602 Priscianus 1196 605 'venatu i. p.' Arusianus p. 239 L. Philargyrus ge. IV 158 'silvasque f.' Servius Aen. VIII 94 607 'parvoque a. i.' Servius ge. II 168

VARIA LECTIO.

589 hac *γ*1 arena *c* 592 Aſchauiuſ *γ* 594 talamo *b* 595 Hiſ *γ* ADQVE *R* 596 Volciferanſ *γ*1 nou. *b*1 597 clamore ...rebat *b* 599 frigeſ *b* MORTE *M*1 Marti χ, '*aliquot antiqui*' *Pieriani, non male.* morti *Servius legit.* PR$^{AE}$O̶TENDERE *M* praetende$^{re}$ *b* 600 poſ$^{v}$cant *b* 601 I'TALIAMM̶ *P*2 IATRIMIAM, *ut vid.* *P*1 (*ut* ATRIDAE *videatur scripturus fuisse librarius*) 603 ab *Sprotianus* ST$^{I}$RPE *P* 604 S$^{A}$EUO *M* duro, at ſeuo *c* DVRO *Pγ* D$^{V}$I̶RAMUS *M* 605 fatigant (ti *in ras.*) *b* 606 ludiſ *γ*2 luduſ *γ*1 607 *cf. ge.* II 472 AT (A *in ras.*) *b* AD *PRc*1

aut rastris terram domat aut quatit oppida bello.
omne aevom ferro teritur, versaque iuvencum
terga fatigamus hasta; nec tarda senectus
debilitat vires animi mutatque vigorem:
canitiem galea premimus, semperque recentis
comportare iuvat praedas et vivere rapto.
vobis picta croco et fulgenti murice vestis,
desidiae cordi, iuvat indulgere choreis,
et tunicae manicas et habent redimicula mitrae.
o vere Phrygiae (neque enim Phryges), ite per alta
Dindyma, ubi adsuetis biforem dat tibia cantum.
tympana vos buxusque vocat Berecyntia Matris

---

TESTIMONIA.

608 Nonius 272, 17  609 'omne . . . teritur' Priscianus 1177. 1197  609 sq. 'versa . . . hasta' Nonius 304, 3 Charisius p. 243 Diomedes 373. 446 Cledonius 1884 Beda de metr. 2347 P. Isidorus orig. I 33, 12 Claudius Sacerdos I 115 Pompeius 442 L.  610 Charisius p. 4 'terga f. h.' Maximus Vict. de fin. 5 p. 457 Endl. Sergii fragm. 9 p. 198 Endl. Sergius in Donat. 7 p. 478 Endl. (1830 P.) Servius de ult. syll. 1802 Marius Victorinus 2472 Diomedes 425 P. Martianus Capella III 278 Pompeius 33. 47 L.  612 'canitiem g. p.' Seneca de otio 1, 4 Nonius 365, 12  614 Nonius 3, 16  615 'iuvat i. c.' Servius Aen. VI 643  616 Gellius VI 12, 6 Nonius 350, 22. 536, 22 Aldhelmus in A. Mai auct. class. V 530  617 'o . . . Phryges' Macrobius Sat. V 9, 13 Nonius 3, 18 schol. Lucani V 358 Servius Aen. I 468 IV 215 'o . . . Phrygiae' schol. Iuvenalis II 65  617 sq. 'ite . . . cantum' schol. Hor. carm. IV 1, 22  619 sq. 'tympana . . . Idaeae' schol. Hor. carm. III 19, 18  'buxus . . . Idaeae' Servius Aen. XII 764  619 Cledonius 1896 P.

---

VARIA LECTIO.

608 Aud *c*  DVOMAT *P*  cuatit *Nonii exempl.*  o(p)pida *b* opida *γ*  609 aeuom *γ* AEVVM *MRbc*  te.ritur *γ* TERRITVR *P*  610 TERGA *M*  sera *Leid. pro varia lectione.* 'tarda senectus: *in aliis* sera senectus' *Servius*  612 PRAEMIMUS *M*  RECENTES *Rc*  613 *cf.* VII 749  CONPORTARE *Pyb*  et *in ras. b*  615 CO(H)REIS *R* coreiſ *c*  616 *ante* 615 *poni malit Heynius.*  re(di)micula *c*  617 ·Q· (*corr. in* O) *M*  UIRI *R*  frigie *b*  phrigeſ *b*  618 Dindima *γ* Dindim.a *b*  ADSVETVS (V *alt. in ras.*) *P*  adſu&uſ *γ*1  BIFORE(M) *MP*  619 Timpana *b*  uocant *bcχ*  berecynthia *γ*  berecinthia *b*  VERECYNTHIA *R*  BERECHYNTIA(E) *M*  berechyntia *c*

Idaeae: sinite arma viris et cedite ferro.'
  Talia iactantem dictis ac dira canentem
non tulit Ascanius, nervoque obversus equino
intendit telum diversaque bracchia ducens
constitit, ante Iovem supplex per vota precatus:
'Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis.
ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona
et statuam ante aras aurata fronte iuvencum
candentem pariterque caput cum matre ferentem,
iam cornu petat et pedibus qui spargat harenam.'
audiit et caeli genitor de parte serena
intonuit laevom, sonat una fatifer arcus:
ecfugit horrendum stridens adducta sagitta
perque caput Remuli venit et cava tempora ferro
transigit. 'i, verbis virtutem inlude superbis!
bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt,'

TESTIMONIA.

624 Cledonius 1884 P. 625 Servius ecl. IV 50 627 Macrobius Sat. III 5, 8 Servius ge. II 395 Aen. III 21 V 366 'et . . . aras' schol. Lucani I 611 634 'i . . . superbis' Arusianus p. 235 L. 'verbis . . . superbis' Servius Aen. II 64 635 'bis c. P.' Servius

VARIA LECTIO.

620 IDEAE *MPRγbc* SINETE *R* ce.dite *c* caedite *γb* 'cedite . . . *aut* caedite' *Servius* 622 obuerſuſ equino *m. rec. in ras. c* conversus equino *Dorvill. m.* 2 623 *m. rec. in mg. add. c* INTENDIT *Pγc ut* 590. 665 CONTENDIT *MRb ut* V 513 XII 815 BRACHIA *Mb*

P.
624 SUPLEX *M* praecatuſ *γ* 625 ompſ *bc* annue *c* 626 AT *MP* ſolemnia *γ* 627 FRONDE *P* (T *suprascr.*) 629 = *ecl.* III 87 : *om. Goth. tert.* ſpurgat *γ*1 HARENAM (ARENA *in ras.*) *R* arenam *c* 630 AUDIT *R* 631 LAEVVM *P*2*Rγb* leuum *c* LETIFER *Pγcm, ut* X 169
632 Ecfugit *b*1 ETFVGIT *PRγ*2*c*, *Pieriani* EFFUGIT *Mγ*1 'et fugit, *melius* effugit (efugit *Regin.* effudit *Paris.*)' *Servius* ADLAPSA *Pγ, ut* 578 *et* XII 319 elapſa *cm* 633 CAPVTTREMVLI *P* CAPUTTREMULI *M* 634 TRANSIGIT *P* TRANSADIGIT *R* : *cf.* XII 276 Tranſiit *ut vid. γ*1 : *cf.* 413 XII 926 TRAICIT *M ut* X 400 XI 685 Traicit (e *suprascr.*) *b* Traiecit *γ*2*cm*
·I· *suprascr. M, eras. b, om. Rm* ii *eras. γ* 635 hec *m. rec. in ras. c* RUTULI^S *M* rutilif (v *suprascr.*) *b*

hoc tantum Ascanius. Teucri clamore secuntur
laetitiaque fremunt animosque ad sidera tollunt.
aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
desuper Ausonias acies urbemque videbat,
nube sedens, atque his victorem adfatur Iulum:
'macte nova virtute, puer: sic itur ad astra,
dis genite et geniture deos. iure omnia bella
gente sub Assaraci fato ventura resident,
nec te Troia capit.' simul haec effatus ab alto
aethere se misit, spirantis dimovet auras
Ascaniumque petit. forma tum vertitur oris
antiquom in Buten (hic Dardanio Anchisae
armiger ante fuit fidusque ad limina custos,
tum comitem Ascanio pater addidit). ibat Apollo
omnia longaevo similis, vocemque coloremque
et crinis albos et saeva sonoribus arma,
atque his ardentem dictis adfatur Iulum:

---

TESTIMONIA.

Aen. XI 306 641 'macte . . . puer' Nonius 341, 29 schol. Hor. serm. I 2, 31 Pompeius 174. 208 L. Servius Aen. XI 855 'sic . . . astra' Seneca epist. 48, 11. 73, 15 642 'dis . . . deos' schol. Hor. carm. IV 5, 1 Servius Aen. I 6 V 45 X 228 644 'nec . . . capit' Servius Aen. I 5 VII 158 VIII 363 647 sq. 'hic . . . custos' Priscianus 1177 Servius Aen. I 726

---

VARIA LECTIO.

636 aſchaniuſ *γ* ſequuntur *b* 638 AETERIA *R* appollo *γ* 640 ADQVE *R* affatur *c* 641 sic] hac *Seneca epist.* 73 642 Diiſ *b* genitur. *b* 643 aſaraci *b* reſident (e *post. corr. ex* u, *ut vid.*) *γ* residunt *χ* 644 TROIANA *M* affatus *m* 645 SEMISIT *Pγ*1 ſenſit *c* SEMITTIT *Mγ2b* SEMITTITET *R* SPIRANTES *M*2 DEMOVET *R* 646 FORMA *PRbc* formā *γ* FORMAM, *sed* M *post. abras.*, *M*: *cf.* XII 224 647 ANTIQVOM *P*1 ANTIQVVM *P2Rγbc* ANTIQV·O·M *M* butem *c* qui *Servius Aen.* I 726 649 Tunc *b* Hunc *c* ADDIDIT (A *m.* 2 *add.*) *P* 650 *sq.* : *cf.* IV 558 *sq.* 651 CRINES *R* FLAVOS *R*, *m. rec. in ras. c* : *ex* IV 559 652 ADQVE *R* affatur *c*

**'sit satis, Aenide, telis inpune Numanum**
**oppetiisse tuis; primam hanc tibi magnus Apollo**
**concedit laudem et paribus non invidet armis:**
**cetera parce, puer, bello.' sic orsus Apollo**
**mortalis medio aspectus sermone reliquit**
**et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.**
**adgnovere deum proceres divinaque tela**
**Dardanidae pharetramque fuga sensere sonantem.**
**ergo avidum pugnae dictis ac numine Phoebi**
**Ascanium prohibent, ipsi in certamina rursus**
**succedunt animasque in aperta pericula mittunt.**
**it clamor totis per propugnacula muris,**
**intendunt acris arcus amentaque torquent.**
**sternitur omne solum telis, tum scuta cavaeque**
**dant sonitum flictu galeae, pugna aspera surgit:**
**quantus ab occasu veniens pluvialibus haedis**

---

TESTIMONIA.

653 'sit s. A.' Probi inst. I 9, 9 653 sq. 'sit ... tuis' Priscianus 583. 730. 1244 656 'cetera ... bello' Servius Aen. X 133 656 sq. 'sic o. A. mortalis visus' Diomedes 373 660 'pharetram ... sonantem' Servius Aen. IV 149 661 sq. 'ergo ... prohibent' Priscianus 1123 661 'ergo ... dictis' Arusianus p. 210 L. 665 'amentaque t.' gloss. in Barthii adv. XXXVII 5 666 'sternitur ... telis' Nonius 389, 16 668 sq. 'quantus ... humum' schol. Hor. carm. III 7, 6 668 'quantus ab o.' Probi inst. I 6, 9 'pluvialibus h.' schol. Hor. carm. III 1, 24 Servius ge. I 205

---

VARIA LECTIO.

653 ae~ide (ni *in ras. trium lit.*) *b* aenidae *Probi cod.* AENEADAE *R* aeneidae *χ* Aeneide *Servius* Aenide *testatur Priscianus* · *Post* telis *interp. P* IMPVNE *Rb* NVMANVM (N *alt. in ras., m.* 1 *fort.* LI) *P* numanum (a *in ras.*) *b* 654 OPPETIISSE *P* Opp&iſſe *γ* OPPETISSE *MR* tuis] T *in ras. P* appollo *γ* 657 Mortaleſ *c* ASPECTV *MPR* aſpectu, *in mg.* at uiſuſ *γ* : *cf.* IV 277 visus *Diomedes* 658 = IV 278 659 Agnouere *c* procere[ſ] *γ* 661 AC *fort. in ras. R* ET *M* numina *γ* 664 ID *Pγ* ET *M*1 CLAMOR TOTIS· *P* totiſ clamor *c* 665 acreſ *c* ARMENTA *R* 666 caue *γ* 667 dant] NT *in ras. ut vid. P* SONITVM *P* fluctu *γ*1 ADFLICTV *R* ATFLICTU *M* adflictum *Paldamus* 'flictu *pro* afflictu' *Servius* 668 QUANTUS *M* PLUBIALIB· *M* aediſ *γ* HERBIS *R*

verberat imber humum, quam multa grandine nimbi
in vada praecipitant, cum Iuppiter horridus austris
torquet aquosam hiemem et caelo cava nubila rumpit.

Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti,
quos Iovis eduxit luco silvestris Iaera
abietibus iuvenes patriis et montibus aequos,
portam, quae ducis imperio commissa, recludunt,
freti animis, ultroque invitant moenibus hostem.
ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant,
armati ferro et cristis capita alta corusci:
quales aëriae liquentia flumina circum,
sive Padi ripis Athesim seu propter amoenum,
consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
attollunt capita et sublimi vertice nutant.

---

TESTIMONIA.

671 'torquet a. h.' Servius Aen. I 108 VIII 429 675—682 Macrobius Sat. V 11, 26 675 Nonius 249, 12 Servius Aen. III 428 676 'freti a.' Arusianus p. 231 L. 677 Servius Aen. VIII 653 'pro t. a.' Charisius 209 679 sq. 'quales ... ripas' Diomedes 459 680 Priscianus 981

---

VARIA LECTIO.

669 humũ (m *in ras.*) *b* quã. (˜ *m.* 2) *b* nybi *b*1 670 prae.pitant *b*1 HAUSTRIS *M* auſter *c*1 671 NUBIL ~~LUMIN~~·A *M* 672 ᴇT *P* BITIᴀS *P* IDEO *MRγbc* 673 LVCO·S (I) *P* IERA *M* HIERA *Rbc* 674 PATRIIS IVVENES *Pγc* AEQVAS (AS *eras.*, A *corr. in* I) *P*ʹ aequiſ *γ*1 675 est commissa *Macrobii Salisb.* 676 animis *Peerlkampus : cf.* 703 ARMIS *libri* 677 hac *γ* . leua *γ* 678 CORUSCANT *M* coruscis *Macrobii exempl.* 679 QUALIS *M* LIQUENTIA *MPR, Diomedis exempl.* lique.tia (*erasa* n) *γb* liquetia *c*, *Oblongus Pierii*, *χ* 'Liquetia *legendum est, non* liquentia' *Servius* : *cf. Plinius n. h.* III 18, 126, *qui* Liquentiam *appellat. Inde a Vergilio adiectivum* Liquentia *factum esse sibi persuasit Paldamus.* 680 ripas *Diomedis exempl.* AʜTESIM *P* ATESIM *Mc* a.teſim *γ* atheſin *b* AMONVM (E) *R*

inrumpunt aditus Rutuli ut videre patentis
continuo Quercens et pulcher Aquiculus armis
et praeceps animi Tmarus et Mavortius Haemon
agminibus totis: at versi terga dedere
aut ipso portae posuere in limine vitam.
tum magis increscunt animis discordibus irae;
et iam collecti Troes glomerantur eodem
et conferre manum et procurrere longius audent.

Ductori Turno diversa in parte furenti
turbantique viros perfertur nuntius, hostem
fervere caede nova et portas praebere patentis.

---

TESTIMONIA.

684 'pulcher quoque Aquiculus' Macrobius Sat. V 15, 8 685 Priscianus 1122 'Mavortius Haemon' Macrobius Sat. V 15, 8 690 Nonius 268, 17

---

VARIA LECTIO.

683—687 *sic distinxi.* patentis. Continuo . . . Haemon Agminibus totis aut versi *Servius et reliqui. Non assentiendum censeam si quis propter v.* 693 *verba v.* 683 aditus . . . patentis *interpolata vel adeo reliqua sic in artum contrahenda suspicetur:* inrumpunt Quercens *e.q.s.*

683 rut[v]ili *b* PATENT.S *R* patenteſ, at patentiſ *γ* PATENTES *P2c* 684 CONTINV[O] *R* Q·RECENS *M* quer[c].ens *γ* Querquens *'antiqui aliquot' Pieriani* QVERCVS *R* pul[h]cer *γ* AQVICVLVS *MPγb, Macrobii exempl.* AQVICOLVS (O *corr. in* V) *R* aquiluſ *c* aquilicus, aqui[cu]lurus, equicolus *χ* 685 TMAROS *R* MARUS *M*, *Prisciani Bong., defensum nuper a Wagnero lectt. Verg.* 338 *conl. inscr. Neap. Momms.* 718, *Grut. p.* 334, 6, *Muratori p.* 1767, 14 : *cf. etiam Silius Ital.* VI 74. 98. 136 .ma.ruſ *b* Timarus *Parrhas.*, *Prisciani Vindob.* timarys *Monac.* tinarus[VT] *Grut.* thamarus *Zulich.* : *cf. Fleckeiseni annal.* LXXVII 196 686 AVERSI *P* AVTVERSI (AVT *in ras. duarum litt.*) *R* AVTVERSI (I *corr. ex* E) *M* autuerſi *bc* aut.uerſi *γ2* ut.auerſi *γ1* adversi *Parrhas.* 687 IPSI *R* 689 ẼT *M* Et (t *in. ras.*) *c* eodem] INVNVM *R ut* 801 690 manum] gradum *Nonii exempl.* : *cf. ge.* III 169 *Aen.* VI 488 procedere *Moret. sec.*, *Nonii exempl.* audent (n *in ras.*) *b* audet *Nonii exempl.* ardent *Leid.* 692 profertur *c1* n[v]ontiuſ *c* oſtem *γ* 693 prebere *γ* patenteſ *c*

deserit inceptum atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam fratresque superbos.
et primum Antiphaten (is enim se primus agebat),
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
coniecto sternit iaculo; volat Itala cornus
aëra per tenerum stomachoque infixa sub altum
pectus abit: reddit specus atri volneris undam
spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit Aphidnum,
tum Bitian ardentem oculis animisque frementem
non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset),
sed magnum stridens contorta phalarica venit,
fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga
nec duplici squama lorica fidelis et auro
sustinuit: conlapsa ruunt immania membra.
dat tellus gemitum, et clipeum super intonat ingens.
talis in Euboico Baiarum litore quondam

---

TESTIMONIA.

697 'nothum S. a.' Servius Aen. X 471 699 sq. 'sub . . . abit' Augustinus de gramm. 2015 P. 701 'et . . . tepescit' Servius Aen. IX 419 705 sq. 'sed . . . modo' Nonius 555, 14 709 'et . . . ingens' Nonius 196, 23 'clipeum . . . ingens' Cledonius 1896 P. Servius Aen. III 286

---

VARIA LECTIO.

694 ADQVE *R* inmani *bc* 695 DARDANI$^{A}$VM *P* DARDANIAM (M *in ras. ut vid.*) *R* AT *M*1 FRATRIS *M* 697 not$^{h}$um *y* NOTUM *M* 698 Coniect$^{o}$ *y* VOLAT (O *fort. in ras.*) *P* 699 STHOMACO *Mb* ſthomacho *y* 700 REDIT *R* VOLNERIS *P*1 VVLNERIS *MP*2*Rybc* 702 MEROPEN *R* ADQVE *R* ERYMANTHA *PRy* erimanta *b* erimantha *c* ſtnit *y*, *item, sed* t *pr. in ras. b* afidnum *Oblongus Pierii* a.fidnũ *c* APHEDNUM *M* aphydnũ *b* afidnim *y* AFID$^{NI}$VM *P* ACHIDNVM *R* apidnum, afitmum, asitnum, asidnum, asidum, aphinum, aphium, aphipnum, afignum, apronum *ceteri* 703 bitiam *yc* 706 $^{T}$CERGA *M* 708 INMANIA *PRb*1 menbra *b* 709 clypeũ *b* 710 QVALIS *Pybcm, Servius, ut* I 430. 498 II 223. 471 IV 143 V 213. 273 VI 784 VIII 589 IX 563 X 565 XI 492 *ge.* III 196 IV 511 balarum *y* littore *b*

saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
constructam ponto iaciunt; sic illa ruinam
prona trahit penitusque vadis inlisa recumbit:
miscent se maria, et nigrae attolluntur harenae;
tum sonitu Prochyta alta tremit durumque cubile
Inarime Iovis imperiis inposta Typhoeo.

Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
addidit et stimulos acris sub pectore vertit
inmisitque Fugam Teucris atrumque Timorem.
undique conveniunt, quoniam data copia pugnae
bellatorque animo deus incidit.
Pandarus ut fuso germanum corpore cernit
et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
portam vi magna converso cardine torquet,
obnixus latis umeris, multosque suorum

---

**TESTIMONIA.**

716 Priscianus 736 schol. Lucani V 101 717 sq. 'hic . . . addidit' Servius Aen. X 21 723 'qui . . . res' Charisius 70 725 'obnixus l. u.' Diomedes 371

---

**VARIA LECTIO.**

711 mollibuſ *γ*1*b*1 712 PON.TO (N *in ras.*) *P* 714 *cf.* III 557 MARI[A] *R* [at]tolluntur (*corr. m. rec.*) *b* H[A]ERENAE *M* arenae *c* 715 Tum (T *m.* 2) *b* prochita *c* PROCYTHA *M* PROCVTHA *R* 716 INARIMAE *R* IMPOSTA *P* inpo.ta *b* INPOSTAQVE *R* TYPHE[O]O *P* TYPHAEO *M* tiphoeo (o *pr. eras.*) *γ* typheo *b* 718 *cf.* VI 101 ſup *c* 719 IMMISIT *Pγb* A[T]GRUM *M* F[IM]VROREM (F *corr. in* T) *P* 720 qm̃ *γ* quõ *b* 721 ANIMOS *M* animo. *c* animis *Goth. tert.* animos *probat post Heinsium Naekius ad Catonis Dir.* 63 *p.* 98, *Vergilii esse negat Lachmannus Lucr.* 242 722 cernit, *add. m.* 2 ·A· uidit *b* VIDIT *Pγc* 723—794 *admodum corrosis foliis duobus R* 723 QVIS *PRγ*1*b*2 qui *testatur Charisius* 724 *in mg. add.* A *M* MAGNA *M*, *ut ge.* I 169 IV 174 MVLTA *PRγbc* : *cf. ge.* III 220 *Aen.* I 271 *al.* multa vi` *m* conuerſo cardine (oca *in ras.*) *b* CAR[D]MINE *M* cardene *c*1 725 *sq. hic om., sed sequuntur in textu post v.* 732, *praeterea add. ima pag. literis minoribus et adpositis notis* B C *M* 725 HUMERIS *M imo mg.*, *γc* MULTUS *M*1 *imo mg.*

moenibus exclusos duro in certamine linquit;
ast alios secum includit recipitque ruentis,
demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
viderit inrumpentem ultroque incluserit urbi,
immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
continuo nova lux oculis effulsit, et arma
horrendum sonuere; tremunt in vertice cristae
sanguineae, clipeoque micantia fulmina mittit:
adgnoscunt faciem invisam atque immania membra
turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens
emicat et mortis fraternae fervidus ira
effatur: 'non haec dotalis regia Amatae,
nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
castra inimica vides; nulla hinc exire potestas.'
olli subridens sedato pectore Turnus
'incipe, siqua animo virtus, et consere dextram:
hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.'
dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo

TESTIMONIA.

730 Priscianus 757 731 'continuo . . . effulsit' Servius Aen. IX 110 732 sq. 'tremunt . . . mittunt' Macrobius Sat. V 13, 35 737 'non . . . Amatae' Servius Aen. XI 369 742 'hic . . . Priamo n.' Probi inst. I 9, 5 'hic e. i.' Probi inst. I 10, 3

VARIA LECTIO.

727 *in mg. nota* D *M* ATIOS (T *corr. in* L) *P* RUENTES *M2c* 730 INMANEM *M* TIGRIN *Pγ* tigrim *testatur Priscianus* 731 OFFVLSIT *R ut* 110 effulsit *confirmat Servius Aen.* IX 110 732 *in mg.* A *M* tremunt *m. rec. suprascr. c* sub vertice *Macrobii exempl.* criſtę *m. rec. add. c* *Hic sequuntur* 725 *et* 726, *sed nota* φ *utrimque in mg. adposita in M* 733 *in mg.* B *M* clypeo *b* CLIPEI *P* clipe. (al o) *γ* MITTET (E *corr. in* I) *M* mittunt (al lit) *γ* MITTVNT *PR*, *Macrobii exempl.* nutant *χ* 734 Agnoſcunt *bc* ADQVE *R* inmania *bc* menbra *b* 735 AENEADE (A) *M* 736 EORTIS (M) *M* fraterna *γ* IRAE *M* 737 affatur *m* 738 muri.ſ *b* PATRIS *R* 741 ANIMI *R* conſe..re *γ* 742 narrabiſ (ſ *m.* 2) *γ* ACHILLE~ *M* 743 rudẽ *m.* 2 *suprascr. b*

**intorquet summis adnixus viribus hastam:
excepere aurae; volnus Saturnia Iuno
detorsit veniens, portaeque infigitur hasta.
'at non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
effugies; neque enim is teli nec volneris auctor,'
sic ait et sublatum alte consurgit in ensem
et mediam ferro gemina inter tempora frontem
dividit inpubesque immani volnere malas.
fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus:
conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
sternit humi moriens, atque illi partibus aequis
huc caput atque illuc umero ex utroque pependit.
diffugiunt versi trepida formidine Troes:
et si continuo victorem ea cura subisset,
rumpere claustra manu sociosque inmittere portis,
ultimus ille dies bello gentique fuisset;
sed furor ardentem caedisque insana cupido
egit in adversos.**

---

TESTIMONIA.

744 'adnixus v. h.' Diomedes 371 747 Isidorus orig. XVIII 7, 10 Servius Aen. II 468 755 Macrobius Sat. IV 3, 8 759 Nonius 417, 22

---

VARIA LECTIO.

745 EXCEPER[E] *P* Excipere *γ* VOLNVS (O *corr. in* V) *P* VVLN[E]VS *MRγbc* 746 UE[N]IES *M* 747 AD *ut vid. R* vi] tibi *m* DEXTRA *M* LIBRAT *Pγc* : *cf.* X 421. 773 'versat, *librat iactat, et est Ennianum (inc. libr.* III)' *Servius* 748 EFFVGIENS *P* ES *Pγ, m. rec. in ras. b* teli *m. rec. in ras. b* VOLNERIS (O *corr. in* V) *P* VVLNERIS *MRγbc* 749 *Accuratius edocendus erat lector, Turnum locutum esse.* 751 inmani *bc* u[v]olnere *γ* VVLNERE *MRbc* 752 ſonituſ *c*1 conco[v]ſſa eſt *c* 753 conlapſoſ (o *post. m.* 2) *γ* CONLAPSUS *MP*1*c* ADQVE *R* 754 ADQVE *R* 755 capud *c* ADQVE *R* humero *γ* PERENDIT *P* 757 ſi *m.* 2 *suprascr. c* 758 MAN[V] *R* mana[v] *γ* IMMITTERE *MP* immitere *γ* 760 inſana, at inm̄ſa *γ* : *cf.* VI 823 infanda *m*

principio Phalerim et succiso poplite Gygen
excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
in tergus (Iuno vires animumque ministrat);
addit Halym comitem et confixa Phegea parma,
ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanimque.
Lyncea tendentem contra sociosque vocantem
vibranti gladio conixus ab aggere dexter
occupat (huic uno desectum comminus ictu
cum galea longe iacuit caput), inde ferarum
vastatorem Amycum, quo non felicior alter
ungere tela manu ferrumque armare veneno,

---

TESTIMONIA.

762 Priscianus 757 763 sq. 'hinc . . . tergus' Charisius 54. 118 Nonius 414, 6 'ingerit h. in t.' Servius Aen. I 211 'in tergum fugientibus i. h.' schol. Hor. carm. III 2, 16 764 'Iuno . . . ministrat' schol. Hor. a. p. 191 Servius Aen. I 8 766 Servius Aen. X 23 767 Macrobius Sat. V 17, 17 Diomedes 442 Priscianus 1026 769 'conixus . . . dexter' Diomedes 371 773 Velius Longus 2223 Cassiodorus 2295 'ungere t. m.' Probi ars minor 829 gramm. Vat. in A. Mai auct. class. V 318 'ferrum . . . veneno' Quintilianus VIII 6, 12 Macrobius Sat. VI 6, 17 schol. Veron. 81, 7 K.

---

VARIA LECTIO.

762 falarim *c*, *Prisciani ω* PHALARIN *Pγ* ararim *Prisciani φ*. *Terminationem in* im *testatur Priscianus* gigen *b* 763 *cf.* XII 330 hinc] IN *R* 764 TERGVS *R*, *testantur Charisius et Servius Aen.* I 211 TERGVS [M] *P* TERGUM *Mγbc*, *Nonius* huic Iuno *schol. Hor.* (*nunc Med.*) 765 halim *b* alim *c* HALYN *Pγ* CONFIXA [VM] *P* CONFIXA [VM] *M* confixum [a] *γ* phegia *c* 766 CLENTES *M1* CIENTES [R] *M2P2Rγc* 767 ALCAN.RVM *R* ALCANDVM *P* HALYUM *M* alium *bc* NOEMVNA *P n*OEMONA *R pr*YTANIM *R* PHRYTANIM *M* prytanim *Prisciani codd.* pritanim *bc* PRYTANIN *P*, *Macrobii exempl.* pritanin *γ* pritanin, printanin, paratanin *Diomedis codd.* 768 lincea *γ1* lingea *γ2bc* TENDENTES [M] *M* 769 *c*ONEXVS *ut vid. R* DEXTRA [E] *M* dextra *c* 770 hunc *b1* defectum *γ1*, *ut* VIII 438 DEIECTUM *MPγ2bc*: *cf.* X 319. 753 XI 642. 665. 833 D*eie*CTVM *R* 771 galea . iacit [longe v] *γ2* galeaeiacit *γ1* IACVIT *P* 772 amicum *γb1c* 773 *cf.* X 140 UNGERE *M*, *testantur Servius*, *Velius Longus*, *Cassiodorus* ung . ere *γ2* VNGVERE

et Clytium Aeoliden et amicum Crethea musis,
Crethea musarum comitem, cui carmina semper
et citharae cordi numerosque intendere nervis.
[semper equos atque arma virum pugnasque canebat.]

Tandem ductores audita caede suorum
conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus,
palantisque vident socios hostemque receptum.
et Mnestheus 'quo deinde fugam, quo tenditis?' inquit.
'quos alios muros, quae iam ultra moenia habetis?
unus homo et vestris, o cives, undique saeptus
aggeribus tantas strages inpune per urbem
ediderit? iuvenum primos tot miserit Orco?
non infelicis patriae veterumque deorum
et magni Aeneae, segnes, miseretque pudetque?'
talibus accensi firmantur et agmine denso

---

TESTIMONIA.

774 sq. 'et ... comitem' Priscianus 737 774 'et a. C. m.' Arusianus p. 210 L. 775 'Crethea m. c.' Servius Aen. XII 538 777 'semper ... virum' Probi inst. I 9, 12 782—787 Macrobius Sat. V 9, 14 783 sq. 'vestris ... aggeribus' Servius Aen. XI 398 785 'primos iuvenum ... Orco' Priscianus 602

---

VARIA LECTIO.

*Rγ*1*b*, *Probi Bob. m. pr.* VNGVERE (V *pr. in ras.*, *vid. fuisse* A^V^) *P* tingere *Bentleius ad Lucan.* III 266 ARM*a*RE *vene*NO *R* 774 CLITIUM *Mb*1 clithium *c* AEOLIDEN *M* aeolyden *γ* eolidem *b*1 CRETEA *Mc* 775 CRETEA *M* CARMIN*a se*MPER *R* 776 CITHARE *R* CHITARAE *M* cytharę *b* 777 *secundis curis poeta vix relicturus fuisse videbatur Heynio* ADQVE *R* 778 TANDEMIAM (IA *eras. ut vid.*) *R* 779 ſer'tuſ *b* 780 PALLANTIS *R* Palenteſ *c* 781 At *b* FVGA (M) *P* INQIT (V) *M* 782 *om. m* QVAEVE VLTRA *Pc* quaeue ultra (al iā) *γ* quae ultra iam *exc. Burmanniana* quaeue altera *Moret. sec.* aut quae iam *Macrobii ω* 783 ũriſ *b* O *M* cieſ (u) *b* ſeptuſ *c* 784 IMPVNE *R* 785 primos iuvenum *Priscianus* IVVENVM *R* 786 NONINFELICIS (NE) *M* deorum, al malorum *γ* : *cf.* XI 280 parentũ *m. ant. in ras. b* : *cf.* II 448 V 39. 576 788 acce. ſi *b*1 FIRMANTVRET *R*

consistunt. Turnus paulatim excedere pugna
et fluvium petere ac partem, quae cingitur unda;
acrius hoc Teucri clamore incumbere magno
et glomerare manum. ceu saevom turba leonem
cum telis premit infensis, at territus ille,
asper, acerba tuens, retro redit, et neque terga
ira dare aut virtus patitur, nec tendere contra
ille quidem hoc cupiens potis est per tela virosque:
haut aliter retro dubius vestigia Turnus
inproperata refert, et mens exaestuat ira.
quin etiam bis tum medios invaserat hostis,
bis confusa fuga per muros agmina vertit;
sed manus e castris propere coit omnis in unum,
nec contra vires audet Saturnia Iuno
sufficere, aëriam caelo nam Iuppiter Irim
demisit germanae hau mollia iussa ferentem,
ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
ergo nec clipeo iuvenis subsistere tantum
nec dextra valet: iniectis sic undique telis

---

TESTIMONIA.

794 'asper ... redit' Macrobius Sat. VI 1, 30 796 'potis ... virosque' Arusianus p. 255 803 sq. 'aeriam ... ferentem' Servius Aen. V 606 IX 2 806—814 Macrobius Sat. VI 3, 4

---

VARIA LECTIO.

789 PVGNAE *PR*: *cf.* X 441, *fortasse ut homoeoteleuton vitaretur.* unda] amni *bmχ*, *ut* 469 791 ACRIVs *R* 792 SAEVOM (O *corr. in* V) *P* SAEVVM *MRγbc* leonum *b*1 793 *telis* PREMIT *R* premet *b*1 AC *MR* 795 . ra *b*1 I . ra *b*2 NEQVE *R* 796 occupienſ *γ* po . tiſ (t *e corr.*) *b* virosque] per ignes *Arusianus*, *ut* II 664. per hostes *Venet.*, *ut* II 358. 527 XII 682 797 HAVT *R* Aut *c* HAUD *MPγb* dubiiſ *c*1 798 EXTUAT *M* 799 medium *c*1 hoſteſ *γ* HOSTES *P*2*c* 803 ęriam *γ* IREM *M*1 804 dimittit *Servius Aen.* V 606 hau^d *c* haud *γb* HAVT *MPR* IUSSA *suprascr.* *M* 805 CAEDAT *M* teuchrorum *b* 806 iuuenis clypeo *Mentel. pr.* clypeo *b* CLIPEOS (S *fere abrasa*) *M* clypeus *Macrobii Salisb.* 807 obiectis *Macrobii exempl.* VNDique *telis P*

obruitur. strepit adsiduo cava tempora circum
tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt,
discussaeque iubae capiti, nec sufficit umbo
ictibus: ingeminant hastis et Troes et ipse
fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
liquitur et piceum (nec respirare potestas)
flumen agit; fessos quatit aeger anhelitus artus.
tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
in fluvium dedit: ille suo cum gurgite flavo
accepit venientem ac mollibus extulit undis
et laetum sociis abluta caede remisit.

---

TESTIMONIA.

809 'tinnitu g.' Pompeius 471 L. 810 sq. 'nec ... ictibus' Nonius 386, 8 810 'nec s. u.' schol. Lucani VII 608 814 'flumen a.' Probi inst. I 4, 10 815 sq. 'tum ... dedit' Nonius 387, 5 Priscianus 1205 'saltu ... dedit' Arusianus p. 224 L.

---

VARIA LECTIO.

808 OBRVITV*r*— *P* STREPITU *M*|*γ*1 aſſiduo *bc* 809 TINNIT*u*— *P* Tinnitu. *b* GALEAE (ET *supra*) *M* 810 DISCVSS*ae*— *P* Diſcu.ſae (*eras.* r *vel* n : *m.* 2 ſ) *γ* 812 MNESTEVS *R* *an* cum *propter v.* 815? 813 Li.quitur *b* NECRESPIRARE (NECRES *in ras.*) *R* necſpirare (re *supra*) *γ* 814 '*Probus ait: commodius hic est* aeger *quam in quinto* (432), *quamvis consuetudo sit Virgilio ista mutandi. Quidam* acer *legunt*, *et volunt in quinto* aeger *aptius dictum de sene*, *hic de iuvene* acer *melius convenire.*' *Servius* 815 ſaltu precepſ *in ras.* *γ*2 816 uaſto, aṫ flauo *γ* VASTO *Pc*, *ut* I 118 III 197 VI 741 817 Accipit *b*1 fugientem *m*, '*antiqui plerique*' *Pieriani*, *χ* extu.lit (u *e corr.*) *b*

VERGILI· MARONIS· AENEIDOS || LIBER· VIIII· EXPLIC· || INCIPIT· LIBER· X· (*Sequentis folii pag. prior vacua relicta*, *in altera versus undecim, quos vide in Prolegom.*) *R* FINIT AENEIDOS LIB NONVS || INCIPIT DECIMVS *γ* EXPLCT || INCIPIT LIBER X *b*

# P. VERGILI MARONIS
# A E N E I D O S
## LIBER DECIMVS

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
conciliumque vocat divom pater atque hominum rex
sidereum in sedem, terras unde arduus omnis
castraque Dardanidum aspectat populosque Latinos.
considunt tectis bipatentibus, incipit ipse:
'caelicolae magni, quianam sententia vobis
versa retro tantumque animis certatis iniquis?

---

**TESTIMONIA.**

AENEIDOS X. 1 Quintilianus I 4, 28 IX 4, 49 Diomedes 494. 497 Marius Victorinus 2567 Priscianus de XII vers. Aen. 185 schol. Hor. carm. II 12, 9 cf. schol. Veron. 102, 21 K. 2 Macrobius Sat. VI 1, 10 Marius Victorinus 2518 4 cf. schol. Veron. 102, 26 5 'considunt t. b.' Servius Aen. I 374 'considunt t.' Probi inst. I 11, 1 6 sq. 'caelicolae . . . retro' Servius Aen. V 13 6 'quianam' schol. Veron. 102, 29

---

**VARIA LECTIO.**

AENEIDOS X. 1—26 *Veron. fol.* 260 1 *cf.* XII 791 OMNIPONTENTIS *M* olimpi *bc* 2 DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIVVM *MVγbc* ADQVE *R* 3 INSEDEM *suprascr. M*, *in ras. b* *in se*DEM *V* *terras un*DE *V* AR(D)VVS *P* OMNES *MP2γb* 4 ADSPECTAT *M* ADSPECTAT *P* ſpectat *γ* 5 *bipatent*IBVS *V* 6 Caelicole *γ* *quia*nAM *V* que(a)nã (enã *in ras.*) *b* quianam *testantur Servius et schol. Veron.* ſententia (ſente *in ras.*) *b* 7 *tantum — iniq*VIS *V* CERTATIS (R *in ras.*) *P* certatur *Menag. alt.*

abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos
aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasit?
adveniet iustum pugnae (ne arcessite) tempus,
cum fera Carthago Romanis arcibus olim
exitium magnum atque Alpes inmittet apertas:
tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
nunc sinite et placitum laeti componite foedus.'

Iuppiter haec paucis; at non Venus aurea contra
pauca refert:
'o pater, o hominum rerumque aeterna potestas!
(namque aliud quid sit, quod iam inplorare queamus?)
cernis ut insultent Rutuli Turnusque [feratur
per medios insignis equis tumidusque] secundo

---

TESTIMONIA.

8 Arusianus p. 210 L. Servius Aen. I 261 'abnueram' schol. Veron. 102, 31 K. 9 'aut hos' schol. Veron. 103, 1 K. 13 'Alpes i. a.' Isidorus orig. XIV 8, 13 schol. Lucani I 183 16 'Iuppiter haec p.' Servius Aen. X 621 'at ... contra' Servius ge. I 431 18 schol. Hor. carm. III 1, 5 'potestas' schol. Veron. 103, 2 K. 20 'tumidusque feratur' schol. Iuvenalis VIII 40

---

VARIA LECTIO.

8 *bell*O *V* concurre$^{re}$ *b* 9 CO*ntra — met*VS *V* 10 *aut — lacesse*RE *V* hos] oſ *γ* ſuaſit *γ* 11 Adueniat *γ* Iustu*M V* pugnȩ *m. ant. suprascr. c* ne *in ras. b* acenſite *c*l 12 roman.ſ *b*l 13 EXITUM *M* ADQVE *R* IMMITTET *V* 14 *tum ce*RTARE *V tum res — licebit V* licebit] E *in ras. P* 15 *nunc — co*MPONITE *V* LAETI PLACIDUM *M* placidum *γ*2 placitum *Servius confirmat* COMPONITE *MRb* CONPONITE *Pγ* phoeduſ *γ* 16 *iuppiter — a*T *V* nun. *b*l 17 *pauca refert V* 18 PA*ter — aetern*A *V* °HOMINVM *P* OMNIVM *R* diuumque *in ras., in mg.* ł regũq; (g *corr. in* r) *b* diuũq: *cm, schol. Hor.* : *cf.* XII 829 19 *namque — implorar*E *V* ALIVT *MP* IMPLORARE *Rb* QVEAM*us V* QUEA' (US *sup.*) *M* queamuſ (amuſ *in ras.*) *b* QVIEAMVS *P* 20 *cernis — ferat*VR *V* r&uli *γ* TVRNOS (O *corr. in* V) *P* Q· *m.* 2 *sup. R* SECUNDO FERATVR *M* tumidusque feratur *schol. Iuvenalis* 21 *intra lineas insertus in M, interpretatur Servius* : *cf.* XII 478 *Non eques, sed pedes pugnaverat Turnus. per — secund*O *V* inſigneſ *b*l tumidoſ *γ* tumiduſ *c*

Marte ruat? non clausa tegunt iam moenia Teucros:
quin intra portas atque ipsis proelia miscent
aggeribus moerorum et inundant sanguine fossas.
Aeneas ignarus abest. numquamne levari
obsidione sines? muris iterum imminet hostis
nascentis Troiae [nec non exercitus alter;]
atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
Tydides. equidem credo, mea volnera restant
et tua progenies mortalia demoror arma.
si sine pace tua atque invito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata neque illos
iuveris auxilio; sin tot responsa secuti,
quae superi manesque dabant: cur nunc tua quisquam
vertere iussa potest aut cur nova condere fata?
quid repetam exustas Erycino in litore classes,
quid tempestatum regem ventosque furentis

---

TESTIMONIA.

29 'equidem ... restant' Servius Aen. VIII 385 31 Priscianus 999 'si ... tua' Alcuini gramm. 2140 P. 'si ... numine' Servius Aen. IV 56 33 sq. 'si ... dabant' schol. Hor. carm. saec. 37 34 'quae ... dabant' Servius Aen. X 65 36 Servius Aen. I 39

---

VARIA LECTIO.

22 *marte* — *t*EVCR*os V* Martė ruat (arte ruat *in ras.*) *b* claufe *c*1 CLAUSTRA *M*: *cf.* IX 758, *quo servato* non claustra tegunt, non moenia *Wakefieldus, non male* 23 QV*in* — *V* ADQVE *R* 24 *cf.* XI 382 AGG*eri*BVS *V* MOERORVM (OE *corr. in* V) *P* moerorum (moe *in ras.*) *b* merorum *c*2 MURORUM *MRVγc*1 moerorum *Servius testatur* SAN*guine V* FOSSAS *Pγb*, *Servius fos*SAS *V* FOSSAE *MRc* 25 numquam] QVA *in ras. R* LE*vari V* 27 troie *γ* nec ... alter *hemistichium frigere sensit Heynius, non interpretatur Servius* 28 ADQVE *R* &olif *γ* SURGET *Mγb* 29 Tididef *γc* VOLNERA (O *corr. in* V) *P* VVLNERA *Rγbc* 30 MORTALIA *P* 31 ADQVE *R* inui.to *b* n$^{v}$omine *γ*, *Prisciani Par. R et Bong.* Teucri *Prisciani ω exc. Sangall.* 32 peti$^{e}$re *b* 33 SINI *R* si *schol. Hor.*

34 cur *m.* 2 *suprascr. c* nu$^{nc}$ *b* 35 flectere *m, Menagiani, χ* IVRA *R* POTES *R* 36 referam *m* memorem *Servius Aen.* I 39 *ut* VI 123. 601 VIII 483 ericeno (eroecino?) *c*1 li.tore *b* littore *c* 37 uento$^{ſ}$ *b* FURENTES *Mc*

Aeolia excitos aut actam nubibus Irim?
nunc etiam manis (haec intemptata manebat
sors rerum) movet et superis inmissa repente
Allecto, medias Italum bacchata per urbes.
nil super imperio moveor: speravimus ista,
dum fortuna fuit; vincant quos vincere mavis.
si nulla est regio, Teucris quam det tua coniunx
dura, per eversae, genitor, fumantia Troiae
excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
Aeneas sane ignotis iactetur in undis
et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur:
hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae.
est Amathus, est celsa mihi Paphus atque Cythera

---

TESTIMONIA.

42 'nil . . . moveor' Diomedes 407 anon. de orthogr. 2798 P. 44 sq. 'si . . . dura' Iulius Rufinianus p. 271 P. Servius Aen. X 72 'quam . . . dura' Servius Aen. II 7 45 sq. 'per . . . obtestor' Donatus ad Ter. Andr. I 5, 56 III 3, 9 hec. III 3, 27 47 'liceat s. n.' Nonius 393, 22 Claudius Sacerdos I 120 Servius Aen. I 267 50 Servius Aen. I 678

---

VARIA LECTIO.

39 MANIS (I *corr. in* E) *P* MANES *Mγbc* intemtata *bc* 40 MOUET *M* inmiſa *b* 41 Alecto *bl* 42 NIL *P* NIHIL *Rγ* 44 nulla *b* *Post* Teucris *interp. P* quam (a *in ras.*) *b* QVEM *P* 45 'coniunx dura: *hic distinguendum' Servius* EUERSAE *M* euerſe *γ* SPVMANTIA *P* troie *γ* 46 LICET *R* liceat (i *m.* 2) *γ* DEMITTERE *Pγ* 47 Incolumen *c* 48 PROCVL *R* ꝓcul (cul *in ras.*) *c* sane *Servius testatur* iactetur ignotiſ (iactetur *in ras.*) *b* INVNDIS (VNDIS *eras.*, *m.* 2 ORIS) *P* : *cf. ge.* III 225 inoriſ, at inundiſ *γ* 49 *cf.* XI 128 QVACVMQVE *P ut* XII 626, *haud male* 50 DIRAE *P* dire *γ* DVRAE *R* pugne *γ* 51 amathoſ/// (hoſ *in ras.*) *b* est *om. m* CELSA MIHI PAPHUS *MPbc*, *et nisi quod* PAPHOS *Rm* celſa. mihi paphuſ *γ* celsa Paphos *'expositus Palatinus cod.' Pierii*, *Menag. pr.*, *Servii exempl.* ADQVE *R* cythera *bc* CYCHERA *M* CYTHERA, *add. in mg.* alta *P* ALTA CYTHERA *R* : *cf.* 86 alta cythera *γ*

Idaliaeque domus: positis inglorius armis
exigat hic aevom. magna dicione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
obstabit Tyriis. quid pestem evadere belli
iuvit et Argolicos medium fugisse per ignes
totque maris vastaeque exhausta pericula terrae,
dum Latium Teucri recidivaque Pergama quaerunt?
non satius cineres patriae insedisse supremos
atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et Simoenta
redde, oro, miseris iterumque revolvere casus
da, pater, Iliacos Teucris.' tum regia Iuno
acta furore gravi 'quid me alta silentia cogis
rumpere et obductum verbis volgare dolorem?
Aenean hominum quisquam divomque subegit
bella sequi aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus (esto)

---

TESTIMONIA.

59 Arusianus p. 236 63 sq. 'quid ... vulgare' Nonius 182, 29 'quid ... rumpere' Macrobius Sat. IV 2, 2 Nonius 382, 27 Servius Aen. II 129 III 246 63 'quid me a. s.' schol. Veron. 103, 5 K. 65 'Aenean h. q.' Probi inst. I 4, 21 Diomedes 425 67 Priscianus 747 'fatis' schol. Veron. 103, 8 K.

---

VARIA LECTIO.

52 ingloriiſ *γ*1 inglori.ſ (v *superscr.*) *γ*2 53—77 *Veron. fol.* 241 53 EXIGET *Vb*2*c*1 AEVOM (O *corr. in* V) *P* AEVVM *MRVγ*1*bc* ditione *γc* *iu*BETO *V* 54 Cartago *b* AVSON*ia*M *V* NIL *Pγb* 55 tiriiſ *γ* 56 IVVET *P* Iuu (it *superscr.*), at iuu& *γ* medioſ (oſ *in ras.*) *b* FV*gisse per ig*NIS *ut vid. V* 57 exauſta *γb* *pericu*LA *V* 58 REDIVIVA *R* 'recidiva, *renascentia' Servius* RECID*iva* — *qu*AERVNT *V* 59 CINERES PATRIOS *R* PATRIAE CINERES *Pγ* cineres Troiae *Arusianus* *insedisse supremos V* 60 ADQVE *Rc*1 XA*nthum et simoe*NTA *V* xantum *γ* SEMOENTA *M* ſimohenta *c* 61 *revolvere V* 62 teucri (ſ *superscr.*) *b* T*um* — *iu*NO *V* TVM (T *in ras.*) *R* 63 *gra*VI *V* ne (m *superscr.*) *c* *alta V* 64 OBDVITVM *V* VOLGARE (O *corr. in* V) *P* VVLGARE *MRVγ*1*bc* uigilare *m* 65 Aeneam *γc* DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIVVM *MVγbc* 66 regi. *b* regiſ *c*1 67 petiit fatis *bc*, *Prisciani exempl.* PETIT (I *superscr.*) FATIS *M* PETIT FATIS *PRV* peti.it fatiſ *γ* fatis

Cassandrae inpulsus furiis: num linquere castra
hortati sumus aut vitam committere ventis,
num puero summam belli, num credere muros
Tyrrhenamque fidem aut gentis agitare quietas?
quis deus in fraudem, quae dura potentia nostra
egit? ubi hic Iuno demissave nubibus Iris?
indignum est Italos Troiam circumdare flammis
nascentem et patria Turnum consistere terra,
cui Pilumnus avos, cui diva Venilia mater:
quid face Troianos atra vim ferre Latinis,
arva aliena iugo premere atque avertere praedas?
quid soceros legere et gremiis abducere pactas,
pacem orare manu, praefigere puppibus arma?

TESTIMONIA.

68 'Cassandrae i. f.' schol. Veron. 103, 9 Servius Aen. X 110 'linquere c.' Diomedes 436 71 'Tyrrhenamque f.' Donatus ad Ter. Andr. IV 3, 1 72 sq. 'quis ... Iuno' Iulius Rufinianus p. 271 R. 'quae ... egit' Servius Aen. X 44 74—77 Iulius Rufinianus p. 270 R. 76 cf. schol. Veron. 103, 11 K. 'cui P. a.' Servius Aen. VI 90 'cui diva V. m.' Arusianus p. 248 L. Servius Aen. VI 90 78 'arva ... premere' Nonius 192, 28 79 'et ... pactas' Donatus ad Ter. hec. V 1, 21 Nonius 439, 12 Arusianus p. 213 L. 80 Servius Aen. I 183

VARIA LECTIO.

petiit *'nonnulli admodum vetusti' Pieriani, quod probare videtur etiam Lachmannus Lucr.* 208 68 Caſſandre *γ* IMPVLSVS *R* inpulſ$^{u}$ſ *c* LI$^{N}$QVERE *P* 69 uentiſ, at teucriſ *γ ut* XII 60 ventis *Servius legit* 70 N$^{v}$on puero *γ* NON PVERO *P* 71 Thyrrenam (r *post. e corr.*) *γ* Thyrrenam *b* Tyrrenam *c* VE *R Vc, in ras. b* aut] ET *R* genteſ *c* agittare *γ* 72 QV$^{A}$E *P* NOSTRA *PR Vγbc, Servii exempl., Iulius Rufinianus* NOSTRI *M*: *conferunt* VIII 514 73 .ubi *b* HINC *M* iuno/// *c* 74 INDignuM EST *V* succendere *Rufinianus: cf.* IX 153 75 *nascenteM V* 76 *om. Rufinianus* AVOS (O *corr. in* V) *P* AVVS *MRγbc* AvoS *V* diuu/// *c*1 VENELIA *Pγ*1 VEN.LIA *V* ueni$^{li}$a *c* *mater V* 77 FACERE *R facE V* ATRAM *Pγ*1 atra *Servius* FErre — *V* //ferre *b* 78 *sq. inverso ordine m* 78 p̃mere (p̃m *in ras.*) *b* ADQVE *R* evertere *m* p̃dã *c* 79 socios legere *Hoffmannus spicileg. crit.* 20 lege$^{re}$ *b* gremi$^{i}$ſ *c* 80 MANVET *R* prefigere *γ*

tu potes Aenean manibus subducere Graium
proque viro nebulam et ventos optendere inanis,
tu potes in totidem classem convertere nymphas:
nos aliquid Rutulos contra iuvisse nefandum est?
"Aeneas ignarus abest": ignarus et absit.
est Paphus Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
quid gravidam bellis urbem et corda aspera temptas?
nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
conamur? nos, an miseros qui Troas Achivis
obiecit? quae causa fuit, consurgere in arma
Europamque Asiamque et foedera solvere furto?
me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter,

---

TESTIMONIA.

81 fragm. de quant. 12 p. 504 Endl. 81. 84 (om. 82. 83) Isidorus orig. II 30, 13 83 Servius Aen. IV 228 XII 320 85 Macrobius Sat. IV 6, 24 86 'sunt a. C.' Servius Aen. I 657. 680 88 sq. 'aversa cum obelo (<—) ad ea ponitur quae ad aliquid respiciunt, ut nosne tibi Phrygiae ... Achivis subegit' Isidorus de notis sententiarum I 20, 17 'aversa obelismene in ore ponitur quae ad aliquid respiciunt ut nosne ... frygiae' anecdotum Paris. v. Bergkius in diar. suis 1845 p. 87. cf. Suetonius Reifferscheidii p. 140 89 sq. 'an ... obiecit' Donatus in Ter. eun. V 7, 13 92 sq. Diomedes 433 schol. Hor. carm. I 15, 13 92 Quintilianus IX 2, 49 Charisius 247 Diomedes 457 Servius Aen. I 526. 650 'me d. D.' Probi inst. I 6, 1 'me d.' Claudius Sacerdos I 82

---

VARIA LECTIO.

81 aeneam *c* graiium *c1* 82 OPTENDERE *M* OBTENDERE *PRγbc* obtendere (ob *in ras.*) *b* INANES *P2γ1c* 83 *om. Francianus* tu *Marklandus ad Statii silv.* III 2, 81 ET *libri* POTIS *M* peteſ *γ1* totidem (tot *m.* 2) *γ* CLASSES *Mc ut* 36, *Servii Aen.* IV 228 XII 320 *exempl.* nimphaſ *c* 84 ALIQVIT *P1 ut vid.*, *Rγ* autem *Isidori Gud.* 2 contra Rutulos *Isidorus* inuiſſe *c* 85 *Non persuasit Wagnerus*, *rectius distingui* absit: Est ... Cythera. Quid *e. q. s.* APSIT (P *corr. in* B) *P* 86 PAPHYS *R* citaera (h *supra*) *c* 87 cordia *b1* 89 *Nulla post* nos *interp. P* achiuaſ (*corr. m. ant.*) *b1* 90 obiecit] subegit (*i. e.* subiecit) *Isidori Paris. teste Th. Mommseno in Bergkii et Caesaris diariis a.* 1845 *p.* 87 91 Eoropā (v *supra*) *b* 92 *sq. adfirmari per ironiam*, *non interrogari volunt Quintilianus*, *Charisius*, *Diomedes p.* 457 92 *subdistinctionem*, *hoc est punctum sub versu ponendum*, *praecipit Diomedes*.

aut ego tela dedi fovive Cupidine bella?
tum decuit metuisse tuis: nunc sera querellis
haut iustis adsurgis et inrita iurgia iactas.'

Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
caelicolae adsensu vario, ceu flamina prima
cum deprensa fremunt silvis et caeca volutant
murmura, venturos nautis prodentia ventos.
tum pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
infit (eo dicente deum domus alta silescit
et treme facta solo tellus, silet arduos aether,
tum zephyri posuere, premit placida aequora pontus):
'accipite ergo animis atque haec mea figite dicta.
quandoquidem Ausonios coniungi foedere Teucris
hau licitum, nec vestra capit discordia finem:

---

**TESTIMONIA.**

94 'tum ... tuis' Arusianus p. 247 L. Iulius Rufinianus p. 247 R. Cledonius 1924 95 'atque i. i. i.' Servius Aen. I 102 96 'talibus o. I.' Servius Aen. IV 219. 437 100—103 Macrobius Sat. VI 2, 26 100 sq. 'tum ... infit' Donatus ad Ter. Andr. I 5, 50 101—103 Macrobius Sat. V 13, 38

---

**VARIA LECTIO.**

93 fovique *schol. Hor.* capı..dine *γ* BELLA (ELLA *in ras.*) *R* 94 TVNC *PRγc, Rufinianus* QUERELLIS· SERA *M* QVERELLIS *P* QVAERELLIS *Rb* querelis *c* 95 IIAUD *Mγ2bc* irrita *b* lactaſ *γ* 96 Iuno] DICTIS (T *superne eras.*) *P ut* VI 124 dictiſ, at iuno *γ* F REMEBANT *P* remebant *γ*1 97 CAELICOLE *M* aſſenſu *c* in flamma *γ* 98 DEPRENSA (ENSA *in ras., in spatio quinque literarum*) *R* depreſenſa *c*1 depressa *Parrhas., Marklandus ad Statii silv.* I 2, 45, *refutatus ab Handio* FREMVNT· *P* gemunt *Marklandus l. l.* 99 O UENTIS *M* 100 PRIMA *R* SUM PRIMA *M* SVMMA *Pbcm*, *Macrobii et Donati exempl.* ſumma, at prima *γ* 102 TREMIFACTA *R* trema facta *c*1 solo] silet *Peerlkampus* arduoſ *c* arduſ *γ* ARDVVS *MPRb* 103 tephyri *c*1 venti *Macrobii* VI 2, 26 *exempl.* premit *γ* placid a *c* ponduſ *c*1 104 = III 250 ADQVE *R* 105 AVSONIOS *P* I auſoniiſ o *γ* auſoniam *ut vid.* *c*1 coniugi *γ* TEVCROS *Pγ*1 106 IIau d *c* HAVT *MPRγ*1 Haud *b* LICITVMEST *Rc, Servii exempl.* ũra *b* ullũ (llũ *in*

quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,
Tros Rutulusne fuat nullo discrimine habebo.
[seu fatis Italum castra obsidione tenentur
sive errore malo Troiae monitisque sinistris.]
nec populos solvo: sua cuique exorsa laborem
fortunamque ferent. rex Iuppiter omnibus idem.
fata viam invenient.' Stygii per flumina fratris,
per pice torrentis atraque voragine ripas
adnuit et totum nutu treme fecit Olympum.
hic finis fandi. solio tum Iuppiter aureo
surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus instant
sternere caede viros et moenia cingere flammis.

---

TESTIMONIA.

107 Nonius 404, 9  108 'Tros R. f.' Diomedes 376  'Tros Rutulusve' Consentius p. 2050 P.  111 'nec . . . solvo' Nonius 390, 33  112 'rex . . . idem' Servius Aen. II 326. 617 IV 581 X 689  114 'apud poetas etiam ipse rex Iupiter per torrentes ripas et atram voraginem iurat' Minucius Felix Octav. p. 330  116 sq. 'hic . . . surgit' Nonius 205, 6  116 schol. Hor. serm. I 8, 43  'hic f. f.' Charisii exc. 555, 27 K. Probus de nom. 20 p. 218 Endl.  118 Servius Aen. X 20

---

VARIA LECTIO.

*ras.) c*  107 *om., in mg. superiore lit. min. add. P*  CUIQ·EST *M*  odie *γ*  108 TRORS *P*  rutul$\overset{v}{o}$ſ *γb*  NE *MPR*, *Diomedis Par. A et Monac.* $\overset{v}{n}$e (*corr. m. rec.*) *b*  ue *γcm*, *Diomedis Par. B*, *Consentius Putschii*  F$\overset{U}{I}$AT *M*  luat (l *in ras.*) *c*  luat *m*  109—112 *rescindit Peerlkampus*  109 '*sic distingue:* Italum, *et infer* castra obsidione tenentur, *scilicet Troianorum*' *Servius*  caſtro *γ*1  110 VE *Pγ1b1*  $\overset{u}{q}$e *b2*  111 populos *Nonius* RVTVLOS *libri*  solvo *ea mente accipio, qua Propertius* V 4, 59  QUISQ· *M*, *quod aut pro* quibusque *haberi aut ex* quoique *ortum videri potest.*  112 quae *b*  113 inueniant *γ1c1m*  ſtigii *b1c*  114 TORRENTES *M2c*  115 Adnuat *c1*  n$\overset{v}{o}$tu *c*  olymphum *b*  olymp$\overset{v}{o}$m *c*  116 foliū *c1*  tū. *b*  117 caelicole *γ*  quē (˜ *fort. m.* 2) *b* : *cf. Wagnerus lectt. Verg.* 387  118 *Post* Rutuli *interp. P*  PORTIS (R *in ras., vid. fuisse* S) *P*  portaſ *b1*

at legio Aeneadum vallis obsessa tenetur,
nec spes ulla fugae. miseri stant turribus altis
nequiquam et rara muros cinxere corona
Asius Imbrasides Hicetaoniusque Thymoetes
Assaracique duo et senior cum Castore Thymbris,
prima acies; hos germani Sarpedonis ambo
et Clarus et Thaemon Lycia comitantur ab alta.
fert ingens toto conixus corpore saxum,
haut partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
nec Clytio genitore minor nec fratre Menestheo.
hi iaculis, illi certant defendere saxis

---

TESTIMONIA.

124 'Assaracique d.' Servius Aen. X 541 128 'haud partem e. m.' Seneca suas. 6, 24 B. Servius Aen. XII 687 129 Priscianus 736 'nec f. M.' Macrobius Sat. V 17, 19

---

VARIA LECTIO.

120 AD *PRγ*1 ast *Servii exempl.* aeniadum *b*1 121 ſuge *γ* MISERIS *Rbc*2 122 NE-G-QVICQVAM *P* nequicquam *γ* . & *γ* *Alii post* corona *fortiter interpungunt.* 123 A . ſiuſ *γ*1 IASIUS *Mc* IA . ſiuſ *γ*2 INBRASIDES *Mc* HICETAΘNIUS (o *supra*) *M* ~~HICETAONIVS~~ *P* &taoniuſ (hic *supra*) *γ* THYMOETES (E *post. in ras.*) *R* timδeteſ *b*1 timoeteſ (h *supra*) *c* 124 thy . briſ *b* THYBRIS *MPγc* 'senior cum Castore Thybris (thibris *Regin. Par.*): *possumus et solum* Tybrim (tibrim *Regin.* thybrim *Par.*) *senem accipere, possumus et* Castorem, *si legamus* et senior cum Castore [Tybris.] (thibris *Par.*, *om. Regin.*). *nam amphibologia est' Servius.* 125 hoſ (ſ *in ras.*) *b* oſ (h *supra*) *γ* ſarpedoniſ (ſ *pr. in ras.*) *b* 126 THAEMON LYCIA *P* thęmon licia *γ*2 thęmonacia *ut vid.* *γ*1 themon lycia *b* HAEMON LYCIA *MR* emonlicia c al'a *γ*2 IDA *Pγ*1 : *cf.* V 254 XII 412 alta *Servius* 127 connixuſ *b* 128 Aut *γ* Haud *bc* lyrneſiuſ (e *et* ſ *post. in ras.*) *b* AGMON *Pγb*2*c* ACMO͂ *M* 129 NECLYCIO (C T *supra*) *P* Nec clitio *c* Nec . clitio (c *post. in ras.*) *b* frater *γ*1 frate. (r *supra*) *γ*2 menestheo *Prisciani Par. R et Bongars.* menesteo *eiusdem Lugd.* mueſtheo (e *supra*) *bc* minestheo *Prisciani Carolir.* MNESTHEO *MPRγ*, *Prisc. libri ceteri, Macrobii exempl.* '*non* Mnestheo, *de quo paulo post dicturus est, legendum est, ne versus non stet, sed* Menestheo' *Servius* 130 ſaxoſ (o *corr. in* i) *c*

molirique ignem nervoque aptare sagittas.
ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
qualis gemma micat, fulvom quae dividit aurum,
aut collo decus aut capiti; vel quale per artem
inclusum buxo aut Oricia terebintho
lucet ebur; fusos cervix cui lactea crinis
accipit et molli subnectens circulus auro.
te quoque magnanimae viderunt, Ismare, gentes
volnera derigere et calamos armare veneno,
Maeonia generose domo, ubi pinguia culta
exercentque viri Pactolusque inrigat auro.
adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
aggere moerorum sublimen gloria tollit,

---

TESTIMONIA.

132 'Veneris i. c.' Servius Aen. I 678 III 476 IV 2 VI 691 133 Servius Aen. I 289 134 Servius Aen. I 593 136 'aut O. t.' schol. Hor. carm. III 7, 6 137 sq. 'fusos . . . accipit' Priscianus 1121 P. 137 'fusos . . . crinis' schol. Persii I 29 142 'Pactolusque i. a.' Isidorus orig. XIII 21, 21 143 'adfuit et M.' Donatus ad Ter. eun. IV 6, 1 144 'aggere m.' Diomedes 435

---

VARIA LECTIO.

131 Mo.liri *γ* 132 mediof, *in mg.* primof *γ* iuftiffimi (a *suprascr.*) *b* 133 capud *c* 134 FVLVOM (O *corr. in* V) *P* FVLVVM *MRγbc* 136 Incluxum *b* boxo (v *suprascr.*) *b* AVT (T *m.* 1 *ut vid., corr. in* C) *P* au(t) *γ* ORYCIA *Pc* orytia (t *corr. in* c) *b* ORYCI *R* ORYCIA (C *suprascr.*) *M* corycia *γ* TEREBENTO *M* 137 fusus cervix *schol. Persii* CERVIX FVSOS *Pγc* latea (c *suprascr.*) *b* CRINES *Rc* collaque *schol. Persii* : *cf.* VIII 660 138 mollif fubnectenf *b*1 MOLLIS SUBNECTIT *M* 139 MAGNANIME (A *suprascr.*) *M* magnanime *γ* 'magnanimae gentes . . *hic est ordo, aliter non stat versus*' *Servius* uideruN (uN *in ras.*) *b* 140 uolnera (v *suprascr.*) *γ* VVLNERA *MRbc* DIRIGERE *Mγ*2*bc* 141 Meonia (eo *in ras.*) *b* Moenia *c*1 generof. *b*1 genere *c*1 MODO *M* ubi] cui *m* 142 PACTOLOS *R* 143 Atfuit & mneftheuf *in ras. γ* ATFVIT *P* ET *suprascr. M* mnefteuf *b* 144 mororum (e *suprascr.*) *b*1 MEORVM (E *corr. in* R) *P* MVRORVM *Rγ*1*b*1*cm* fublimen *γ*1 SVBLIMEM *MPRγ*2*c* fublimē *b*

et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.
Illi inter sese duri certamina belli
contulerant: media Aeneas freta nocte secabat.
namque ut ab Euandro castris ingressus Etruscis
regem adit et regi memorat nomenque genusque
quidve petat quidve ipse ferat, Mezentius arma
quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni
edocet, humanis quae sit fiducia rebus
admonet inmiscetque preces: haut fit mora, Tarchon
iungit opes foedusque ferit; tum libera fati
classem conscendit iussis gens Lydia divom,
externo commissa duci. Aeneia puppis

---

TESTIMONIA.

147 'media ... secabat' Servius Aen. X 215 148 sq. Servius Aen. VIII 607 148 'castris i. E.' Arusianus p. 239 L. 149—154 'regem ... ferit' Charisius 250 Diomedes 439 Beda de trop. 376 Cap. 149 Priscianus 1202 P. Nonius 237, 26 Isidorus orig. I 35, 4 Donati ars III 5, 2 Pompeius 456 L. 'regem ... memorat' Claudius Sacerdos I 128 152 'humanis ... rebus' Servius Aen. VIII 150 153 sq. 'haut ... ferit' Nonius 311, 17 154 sq. 'tum ... divom' Arusianus p. 244 L. 156 sq. 'Aeneia ... tenet' Charisius 128 156 'Aeneia p.' Diomedes p. 310 P. Charisii exc. 535, 7 K.

---

VARIA LECTIO.

145 capiſ *bl* hinc nom̃ *in ras. b* CAMPAN[A]E *P* CAMPAEN[E]A *M* campane *γ* URBE (E *corr. in* I) *M* 147 Contullerant *γl* freta (fret *in ras.*) *b* ſeccabat *γl* 148 ingreſſ. *bl* 149 ADIIT *P* MEMORANT *R* decusque *Diomedes, ut* II 89 150 '*multi autem* quidque petat quidque ipse ferat *dicunt oportuisse dici' Servius* quidue ferat quidue ipse petat *Charisii cod.* quidve ipse] AVTQVIDVE (AV *et* VI *et* VE *in ras.*) *P* aut quidue[ipſe] *γ Videntur fuisse qui* quidve (*vel* quidque) petat aut ipse ferat *scriberent.* MEZZENTIVS *R* MEZZENTIUS *M* me.zentiuſ *b* 151 VIVOLENTA *P* 152 etdocet (*i. e.* ecdocet) *Charisii cod.* 153 IMMISCET *MR* admiscet *Charisii cod.* PRECES (S *in ras.*) *P* PRAECES *M* *Alii hic apodosin, cuius protasin v.* 148 *statuunt, concludunt.* aut *γ* haud *bc* MAIORA *M* t.archon *γ* tarcon *c* TARCHŌ *R* '*hoc nomen ubique Graece ponit excepto uno loco* (VIII 603)' *Servius* 154 fęduſ *in ras. b* ferit] [EF]FE[I]RT *P* ..ferit *γ* facti *Arusiani Gu.* fatis *Servii exempl. Genetivum testatur Arusianus.* 155 DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIVO *R* DIUUM *Mγbc* 156 DVCE (E *corr.*

prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones,
imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
hic magnus sedet Aeneas secumque volutat
eventus belli varios, Pallasque sinistro
adfixus lateri iam quaerit sidera, opacae
noctis iter, iam quae passus terraque marique.

Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete,
quae manus interea Tuscis comitetur ab oris
Aenean armetque rates pelagoque vehatur.

Massicus aerata princeps secat aequora tigri:
sub quo mille manus iuvenum, qui moenia Clusi
quique urbem liquere Cosas, quis tela sagittae
gorytique leves umeris et letifer arcus.
una torvos Abas: huic totum insignibus armis
agmen et aurato fulgebat Apolline puppis.
sescentos illi dederat Populonia mater

TESTIMONIA.

164 Diomedes 450   166 sqq. cf. Macrobius Sat. V 15   166 Priscianus 761 schol. Hor. carm. III 30, 13   167 sq. 'sub Massico duce mille manus iuvenum venisse dixit, qui moenia Clusi quique Cosas liquere' Macrobius Sat. V 15, 7   168 'quique . . . Cosas' Arusianus p. 266 L.   169 Nonius 556, 27   170 'una t. A.' Pompeius 333 L.   172 sq. Priscianus 1198 P.

VARIA LECTIO.

in I) *P*   enea *γ* enaeia *b*   157 ſubiunta *γ*   158 Inminet *b*   161 querit *γ*   OPACE [A] *M* opace *γ*   162 IDEM [T] *M*   TER[R]A *P*   ..mari *γ*   163 = VII 641   HELICONA *P*   CASTVS (STV *in ras. ut vid.*) *R*   MONETE *Pγ1* : *cf.* VII 641   165 Aeneam *c*   167 CLAVSI *P*   168 COSAS *Mbc, legit Arusianus, ut Strabo* V *p.* 225   COSSAS *R*   co.ſa[ſ] *γ*   COSAM [S] *P*   'Cosas, *civitas Tusciae*, *quae numero dicitur singulari secundum Sallustium* (*hist.* I 51 *D.*)' *Servius*   ſagitte *γ*   169 Gorythi *γ*   CORYTI *PR*   Cory.thi *b*   Choriti *c*   corici *Nonius*   humeriſ *γc*   [h]umeriſ (iſ *in ras.*) *b*   LAETIFER *M*   170 TORVOS (O *post. corr. in* V) *P*   TORUUS *Mγbc*   abhaſ *γ*   171 appolline *γ*   172 Sexcentoſ *c*   POPVLONI[A] *R*

**expertos belli iuvenes, ast Ilva trecentos**
**insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.**
**tertius ille hominum divomque interpres Asilas,**
**cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent**
**et linguae volucrum et praesagi fulminis ignes,**
**mille rapit densos acie atque horrentibus hastis.**
**hos parere iubent Alpheae origine Pisae,**
**urbs Etrusca solo. sequitur pulcherrimus Astur,**
**Astur equo fidens et versicoloribus armis.**
**tercentum adiciunt (mens omnibus una sequendi)**
**qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis,**
**et Pyrgi veteres intempestaeque Graviscae.**
Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,

TESTIMONIA.

173 'expertos b. i.' Arusianus p. 227 L. 175—177 Servius Aen. VIII 429 176 sq. Servius Aen. III 359 179 'Alphea . . . Pisae' Priscianus 587 P. 180 sq. 'sequitur . . . armis' Charisius p. 250 P. Beda de trop. 376 C. 'sequitur . . . fidens' Donati ars III 5, 2 Claudius Sacerdos I 137 Diomedes 440 Pompeius 458 Servius Aen. IX 774 183 Priscianus 633 Servius Aen. VIII 597 cf. schol. Veron. 103, 17 K. 184 Diomedes 407 cf. schol. Veron. 103, 27 K.

VARIA LECTIO.

173 Experto[ſ] *γ* TRECENTOS INSULA· *M* '*Probus* trecentos *subdistingui vult, ut* insula *sequentibus iungatur' Servius* 174 calibum *bc* 175 DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIUUM *Mγbc* SASILAS *Rγ*l 176 ſabrę *γ*l 177 LINGVE *P* lingue *γ* PRESAGI *Mγ* fulmine ſegneſ *γ*l 178 AOCIAE *M* ADQVE *R* [h]orrentibuſ *b* haſteſ *b* ARMIS *Pc* : *cf.* 181 armiſ, at aſtiſ *γ* 179 Alpheae origine *Lachmannus Lucr.* 160 : *cf. Wagnerus lectt. Verg.* 356. ALPHEAE ABORIGINE *P* ALPHAEAE·ABORIGINE *R* alphęe ab origine *c* alphę[a]e ab origine *γ* ALPHEA AB ORIGINE *M*, *Priscianus* alpea ab origine *b*l 180 VRBIS *R* ASTVR *PRbc, Macrobius, Beda, Claudius Sacerdos* aſt[v]or *γ* aſtor *Charisii et Donati cod.* ASTYR *M, Diomedes* 181 ASTVR *Pc, Claudii Sacerd. cod., Servius* Astor *Donati ςod.* Aſt[y]ur *γ* ASTYR *MRb* VERSCOLO[I]RIBVS *P* 183—196 *Veron.* 234 *a* 183 CHERETE *M* : *cf. Varronis originationem apud schol. Veron.* car&e (a *corr. in* ae, r *m.* 2) *γ* 184 pirgi *c* GABISCAE *R* 185 NON TEGO *V* *forti*SSIME *V*

transierim, Cinyre, et paucis comitate Cupavo,
cuius olorinae surgunt de vertice pinnae,
crimen, Amor, vestrum formaeque insigne paternae:
namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
populeas inter frondes umbramque sororum
dum canit et maestum musa solatur amorem,
canentem molli pluma duxisse senectam,
linquentem terras et sidera voce sequentem.
filius, aequalis comitatus classe catervas,
ingentem remis Centaurum promovet: ille

---

**TESTIMONIA.**

188 'crimen a. v.' Macrobius Sat. IV 6, 18 schol. Lucani IX 425 Servius Aen. II 65 VII 339 'crimen' schol. Veron. 103, 29 189 Macrobius Sat. V 14, 16 cf. 16, 4 190 Servius Aen. VI 659 193 'sidera v. s.' Servius Aen. X 65 195 sq. 'ille i. a.' Arusianus p. 238 L.

---

**VARIA LECTIO.**

186 cinyre *b2*, *Mentel. pr.* CINIRE *Vb1c2* (Cinirus *in Macrobii* V 15, 5 *exempl. dicitur*) cinere (i *supra*) *γ* cinere *c1*, '*plerique*' *Pieriani* CINYRAE *M* cinira *Voss. alt.* (Cinyra et *vitiosam synaloepham esse monuit Lachmannus Lucr.* 272) CINERA (I *in ras.*) *P* CVMARRE *R* cigna *m* 'Cycne; (*om. Par.*) Cunare *quidam duci nomen datum tradunt a Cunaro monte, qui in Piceno est*' *Servius* (*deest totum schol. in Regin.*): *de promon*(R)*torio* Cunero *Plinius n. h.* III 13, 111 CVPAO. (*post* O *vid. erasa vel* I *vel* E *vel* F *vel* L *vel* P; AO *perfossae ut vid.*) *P* Cupa*VO *V* cupabo (v *supra*) *γ* 187 olorine *γ* De — *V* dE *R* penne *c* 188 *reiciendum censet Heynius: hemistichium* crimen amor vestrum *posterius adiectum videtur Ladevico.* crimen, Amor, vestrum *Sprengelius: cf.* I 140 IX 525 *Eadem erat sententia eorum, qui teste Servio* vestrum *pro* tuum *acceperunt conlato ipso* IX 525: *quamquam in Servianis perverse ad Cygnum adlocutio refertur.* crimen amor vestrum *significare* 'originis vestrae, o pinnae, causa est amor' *putat Wagnerus: atque ita sane intellexit Asper* forme *γ* forma *b1* fortunae *prop. Wagnerus* paterne *γ* 189 cicnū *b1* PHAETONTIS *M* phoetontiſ *c* phetontiſ *γb* PETHONTIS (V *supra*) *R* 190 *frondes V* 191 solatur] T *in ras. R* 192 PRIMA (I *corr. in* L) *P* 194 AEQUALI(S) *M* equaleſ *c* 195 *inge*NTEM *V* CENT*aurum*M *V*

instat aquae saxumque undis immane minatur
arduus et longa sulcat maria alta carina.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
fatidicae Mantus et Tusci filius amnis,
qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen
(Mantua, dives avis; set non genus omnibus unum:
gens illi triplex, populi sub gente quaterni,
ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires).
hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
quos patre Benaco velatus harundine glauca
Mincius infesta ducebat in aequora pinu.
it gravis Aulestes centenaque arbore fluctum
verberat adsurgens, spumant vada marmore verso.
hunc vehit immanis Triton et caerula concha

---

TESTIMONIA.

196 'saxum . . . minatur' Nonius 502, 27 199 Priscianus 684 Servius ecl. IX 60 'fatidicae . . . Tusci' Probi inst. II 1, 21 'fatidicae M.' Charisius 48. 111 P. exc. Charisii 543 K. (91 Endl.) Claudius Sacerdos II 13 200 cf. schol. Veron. 103, 30 K. 201 sq. schol. Veron. 104, 6 K. 202 Servius Aen. II 278 VIII 475 XI 9 205 sq. 'velatus h. g. M.' Servius Aen. VIII 33 207 sq. Priscianus 591 'it . . . adsurgens' Priscianus 1353 (de fig. num. 6, 24) 207 cf. schol. Veron. 104, 13 K. 209 'hunc . . . Triton' Probi inst. I 4, 11 Servius Aen. X 166

---

VARIA LECTIO.

196—208 *Veron. fol.* 234 *b* 196 *aquae V* inmane *c* *mina*TVR *V* 197 A*rduus* — *V* ſulca (t suprascr.) *γ* ſulgat *c* VLTA (A suprascr.) *P* 198 OGNUS *MPγb* 199 mantoſ *γc*, *Prisciani Sangall. Lugd.* mantoſ (o *in ras.*) *b* Mantus *testantur grammatici.* 201 Man*TVa* DIV*es avis se*D *V* auiſ *om. P, suprascr. γ* SED *PRγbc* 202 ILLIS *V* POPVLI TRIPLEX *R* 203 *ipsa*—*popu*LIS *V* capud *b* POPVLI *R* 204 *hinc* — *in V* HIN (C suprascr.) *P* QVINGENTOS *R* QVINGENTOS (O *in ras., in spatio duar. lit.*) *P* MEZZENTIUS *MRb*1 205 VENACO *PRγ*1 arundine *c* 206 *mincius infe*STA *V* PINV (V *in ras., ut vid.*) *Pb* pinu. *c* PIN. *V* 207 FLVCTVS *Rb* 208 MARMORA·E *M* mamore (r suprascr.) *γ* 209 HVNC (V *fort. in ras.*) *R* inmaniſ *ç* CHERULA *M*

exterrens freta, cui laterum tenus hispida nanti
frons hominem praefert, in pristim desinit alvos:
spumea semifero sub pectore murmurat unda.

Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
subsidio Troiae et campos salis aere secabant.

Iamque dies caelo concesserat almaque curru
noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum:
Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
ipse sedens clavomque regit velisque ministrat.
atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
occurrit comitum: nymphae, quas alma Cybebe
numen habere maris nymphasque e navibus esse
iusserat, innabant pariter fluctusque secabant,
quot prius aeratae steterant ad litora prorae.

---

TESTIMONIA.

210—212 'cui . . . unda' (om. 211) Arusianus p. 264 L. 210 sq. 'cui . . . praefert' Priscianus 1203 'laterum . . . praefert' Nonius 377, 27 210 'laterum . . . nanti' Diomedes 404 211 Nonius 535, 28 213 Priscianus 1355 (de fig. num. 7, 29) . 215 sq. 'alma . . . Phoebe' Macrobius Sat. VI 5, 12 215 'iamque . . . concesserat' Servius Aen. X 1 218 Arusianus p. 247 L. Servius Aen. V 868 220—222 'quas . . . iusserat' Servius Aen. IX 117 222 'adnabant p.' Probi ars minor 836 (gramm. Vatic. A. Mai V 319) 223 Velius Longus 2231 P.

---

VARIA LECTIO.

210 hispida] I *post. in ras. R* 211 PRISTIN *Pγ, Nonii Leid. m.* 1 pistrim *Dorvill., 'multi' Heinsiani* ALVOS (O *corr. in* V) *P* ALUUS *Mγbc* 212 ſemiferoſ *γ*1 caeruleos *Arusiani cod.* 213 ͡TOT *M* lecti . *c* iuuenes *χ*, *Prisciani Par. P*, *ut* VIII 179 X 836 bis *Priscianus* · DENIS (S *in ras. ut vid.*) *P* 214 *cf.* I 35 căpiſ (o sup.) *c* AERAE *M* 216 olimphum *b* 218 *cf.* VI 302 CLAVOM (O *corr. in* V) *P* CLAVVM *MRγbc* gerit *Arusiani Gu.* 219 ADQVE *Rc* INSPIRATIO *R* 220 comytum *γ* nimphae *b* CYBERE *R* cibebe *b*1 cybele *cm* Cybebe *Servius* 221 NOMEN *P* Nomen (v sup.) *γ* nĩphaſ *b* que e] QVE *R* nauibuſ (ui *m. 2*) *γ* 222 adnabant *testatur Probi ars minor* fluctoſ (v sup.) *b* 223 = IX 121 QV~~OT~~ (AE sup.) *P* QVOD *R*, *quam scripturam reprehendit Velius Longus* QUO (D sup.) *M* ^ERATE^ (A sup.) *M* STESE- (T sup.)

adgnoscunt longe regem lustrantque choreis.
quarum quae fandi doctissima Cymodocea
pone sequens dextra puppim tenet ipsaque dorso
eminet ac laeva tacitis subremigat undis,
tum sic ignarum adloquitur: 'vigilasne, deum gens,
Aenea? vigila et velis inmitte rudentis.
nos sumus, Idaeae sacro de vertice pinus,
nunc pelagi nymphae, classis tua. perfidus ut nos
praecipitis ferro Rutulus flammaque premebat,
rupimus invitae tua vincula teque per aequor
quaerimus. hanc genetrix faciem miserata refecit
et dedit esse deas aevomque agitare sub undis.
at puer Ascanius muro fossisque tenetur
tela inter media atque ardentis Marte Latinos.

---

TESTIMONIA.

225 Probi inst. I 6, 3 226 'dextra p. t.' Priscianus 761 228 sq. 'vigilasne . . . vigila' Priscianus 730. 1068. 1118 Donatus ad Ter. hec. III 5, 8 Servius Aen. II 148 233 'rumpimus . . . vincula' Nonius 382, 17

---

VARIA LECTIO.

RANT *P* ſterant *c* AT *P* PUPPIS' PRORAE *M*, *ut* III 135. 277 VI 901 VIII 497 naves *Oblongus, Velius* 224 Agnoſcunt *bc* choräeiſ *b* 225 nandi *Marklandus ad Statii silv.* II 2, 19 cymocea (do) *y* cymodocaea (c) *c* 227 Iminet *b1* Imminet *b2* AT *M* 228 IGNAVVM *R* alloquitur *bc* 229 IMMITTE *MRc* inmittere *y1* RUDENTES *MP2*

230 NOS *M* SUMUS, *M* IDAEAE *R* IDEAE *Mb* 231 nymphe *y* nimphae *b* fervidus *Schraderus conl.* IX 72 perfidus *Servius legit*

232 PRAECIPITES *Rc* PRECIPITES *M* rutuloſ (v) *y* flāma (flā *in ras.*) *b'* 233 rumpimus '*aliquot*' *Pieriani, Servii et Nonii exempl.*

234 gen.trix *b1* 235 AEVOM *P1* AEVVM *MP2Rybc* 236—261 *Veron. fol.* 265 236 Ad *y* Et *V* (*an* set *voluerat?*) *puer — tenetur V* moro (v) (moero?) *c* 237 *Nihil agnosci potuit in V* ADQVE *R* ARDENTIS *Py1*, *ut Schraderus coniecerat* arſentiſ (o) *y2* orrentiſ *b* HORRENTIS *MR* horrenteſ *c*

**iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco**
**Arcas eques: medias illis opponere turmas,**
**ne castris iungant, certast sententia Turno.**
**surge age et Aurora socios veniente vocari**
**primus in arma iube et clupeum cape, quem dedit ipse**
**invictum Ignipotens atque oras ambiit auro.**
**crastina lux, mea si non inrita dicta putaris,**
**ingentis Rutulae spectabit caedis acervos.'**
**dixerat, et dextra discedens inpulit altam**
**haūt ignara modi puppim: fugit illa per undas**
**ocior et iaculo et ventos aequante sagitta.**

---

TESTIMONIA.

238 sq. 'iam . . . eques' Servius Aen. VIII 547   239 'Arcas e.' Probi inst. I 4, 13   241 cf. schol. Veron. 104, 20 K.   242 cf. schol. Veron. 104, 16 K.   243 'atque . . . auro' Nonius 242, 9   244 sq. Donatus ad Ter. hec. III 1, 6   248 'et ventos a. s.' Arusianus p. 214 L.

---

VARIA LECTIO.

238 '*hoc κατὰ τὸ σιωπώμενον accipiendum est. nam intelligimus eum equites misisse per terram' Servius. cf.* VIII 547   TENENT *M et ut vid. V* TENET *PRγbc*   PERMIS*tus et*RVSCO *V*   239 ILLI$^{S}$ *M*   240 NEc *P* Nec *γ*   CERTAST *V* CERTAEST *MPRγbc*2 certaeſ *c*1   242 CLVPEVM *V* CLIPEVM *MPRb*1*c* clypeum *γb*2   CARE (R *corr. in* P) *P*   ipse] IGNI *V*, *quod interpretatur Haterianus apud schol. Veron.* ingens *cm*, '*aliquot antiqui' Pieriani, Mentel. alt. cum aliis*   243 ADQVE *R*   a$^{u}$ro *c corr. m. rec.* ora *c*1   244 CRA*stina* — *i*NRITA *V*   lux] LVXSI *P*   irrita *b*   245 Ingenteſ *c*   *rutulae — acervos V*   rut$^{v}$ile *b*   SPECTABIT *Rbc*, *probavit Bentleius ad Ter. hec.* III 1, 6 ſpectabit (t *post. m.* 2) *γ*   SPECTABIS *MP*, *testatur Donatus* 'crastina lux [*si ad Aeneam referas*, spectabis . . . *si autem ad lucem*, spectabit *legas.* Crastina lux *suspendendum quidam* . . *] spectabit *est vera lectio* . . . *nam male quidam* spectabis *legunt* . . . *alii more antiquo* lux *pro* luce *accipiunt* . . . *Longus ait: deest* venerit, *unde et ipse* spectabis *legit' Servius.*   caedis] gentis *γ* (*teste Heinsio*) *χ*   246 DIX*erat* — *V* DIXERAT *M*   dextra. *b*   DISCENDENS *R*   IMPVLIT *MRbc*   altā (ā *in ras.*) *b* alt$^{a}$m *c*   247 HAVD *MPVγbc*   *ignara* — *und*AS *V*   248 OCIO*r et iacul*O *V*   VENT*os a*EQVANTE *V*   uento$^{r}$ (*eras.* r, *ut vid.*) *γ*

**inde aliae celerant cursus. stupet inscius ipse**
**Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit.**
**tum breviter super aspectans convexa precatur:**
**'alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi**
**turrigeraeque urbis biiugique ad frena leones,**
**tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques**
**augurium Phrygibusque adsis pede, diva, secundo.'**
**tantum effatus. et interea revoluta rubebat**
**matura iam luce dies noctemque fugarat:**
**principio sociis edicit, signa sequantur**
**atque animos aptent armis pugnaeque parent se.**
**iamque in conspectu Teucros habet et sua castra,**
**stans celsa in puppi. clipeum cum deinde sinistra**
**extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt**
**Dardanidae e muris, spes addita suscitat iras,**
**tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris**

---

TESTIMONIA.

254 sq. Priscianus 657 'tu . . . augurium' Priscianus 799 261 'stans . . . puppi' Donati ars II 16, 5 263 'Dardanidae e m.' Probi inst. I 18, 12 264—266 Macrobius Sat. V 10, 1 264 sq. 'quales . . . tranant' Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 592

---

VARIA LECTIO.

249 *aliae ce*LERANT *V* 250 *ani*MOS *V* nomine *γ*1 251 SVPER ASPECTANS *PV* SUPER(A)SPECTANS *Mγ* SUPERAASPECTANS *Rbc* precat(v)or *γ* 252 IDEA *Pγ*2*c* icea *γ*1 dyndima *γ* diudima *b*1 dindimi(a)ti *c* 253 FERENA (F *in ras., fuit vel* I *vel* L *vel* T; E *quod seq. eras.*) *P* 256 *revo*LVTA *V* R(B)VEBAT *P*: *cf.* 241 ru.ebat *γ* RVEBAT *Rbc* RUEBAÑ *M* ruebat *explicare conatur Servius* 257 f(v)igarat (a *pr. in ras.*) *b* 258 SO*ciis* — *V* educit *γ*1 259 ADQVE *R armis* — *se V* 260 ĨAM *M* 261 Stant *γ Alii levi distinctione coniungunt* clipeum . . . ardentem *cum antecedentibus et post* ardentem *fortiter interpungunt.* clypeum *γ deinde s*INISTRA *V* 263 e *om. R, suprascr. bc* spes . . . iaciunt *damnat Peerlkampus, sed ipsa tela cum clamore iacta gruum per aethera cum clangore volitantium imaginem poetae in mentem vocaverunt.* 264 QVAELES (E *pr. eras.*) *P*

Strymoniae dant signa grues atque aethera tranant
cum sonitu fugiuntque notos clamore secundo.
at Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis, donec versas ad litora puppes
respiciunt totumque adlabi classibus aequor.
ardet apex capiti cristisque a vertice flamma
funditur et vastos umbo vomit aureus ignis:
non secus ac liquida siquando nocte cometae
sanguinei lugubre rubent aut Sirius ardor,
ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris,
nascitur et laevo contristat lumine caelum.

Haut tamen audaci Turno fiducia cessit
litora praecipere et venientis pellere terra.

---

ultro animos tollit dictis atque increpat ultro

---

TESTIMONIA.

265 sq. 'atque . . . sonitu' Servius Aen. X 356 265 'Strymoniae . . . grues' Priscianus 716 267 sq. 'at . . . Ausoniis' Diomedes 450 270—275 Macrobius Sat. V 10, 2 270 sq. Macrobius Sat. V 13, 35 'ardet . . . funditur' Nonius 240, 21 'cristis . . . funditur' Nonius 313, 8 273 'sanguinei l. r.' Pompeius 338 L. Servius Aen. XII 338 'lugubre' Sergius in Donat. 1851 P. 274 sq. 'ille . . . nascitur' Servius ge. I 218 275 'et . . . caelum' Servius Aen. IV 294 276 Servius Aen. X 270 'haut t. a.' Probi inst. I 10, 2

---

VARIA LECTIO.

265 Strimoniae *yblc* ADQVE *R* 266 arctos *Peerlkampus* : *cf. Statius Theb.* V 11 *sqq.* 267 AD *R* DUCIB· (Q· *suprascr.*) *M* ea] F·A·MA *M* 268 Auſoniuſ *cl* littora *bl* LITORE (A *suprascr.*) *M* littore *cl* 269 adlapi (b *suprascr.*) *y* 270—275 *fortasse post illa* stans celsa in puppi *v.* 261 *aliquo modo inserere statuerat.* 270 Ardet (d *corr. ex* c) *y* CAPITIS *R, Macrobii* V 10, 2 *Par.* 1 a] AC *PRyc, Macrobii exempl.* 271 et] ac *b* aure.ſ (v *suprascr.*) *y* AEREUS *Mχ, Macrobii* V 13, 35 *exempl.* : *cf.* 884. 887 IGNES *P2ylb* 272 a (c *suprascr.*) *c* LIQVIDAS *R* 273 Sanguinei (i *post. in ras.*) *c* sanguineae *χ, Pompeius* LVGVBRAE *P* lucubre *yl* ardor; Ille *Wagnerus* 274 ſi.tim *b* 275 leuo *y* 276 *cf.* IX 126 ~HAUD *Mbc* at non audaci *Servius Aen.* X 270 *ut* IX 126 277 *displicet Gruppio in Minoe p.* 203 Littore *cl* uenienteſ *c* 278 = IX 127 *om. MPym, non interpretatur Servius.* ADQVE *R*

'quod votis optastis, adest, perfringere dextra:
in manibus Mars ipse viris. nunc coniugis esto
quisque suae tectique memor, nunc magna referte
facta, patrum laudes. ultro occurramus ad undam,
dum trepidi egressisque labant vestigia prima.
audentis Fortuna iuvat,'
haec ait et secum versat, quos ducere contra
vel quibus obsessos possit concredere muros.

Interea Aeneas socios de puppibus altis
pontibus exponit. multi servare recursus
languentis pelagi et brevibus se credere saltu,
per remos alii. speculatus litora Tarchon,
qua vada non sperat nec fracta remurmurat unda,
sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu,
advertit subito proram sociosque precatur:
'nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;

---

TESTIMONIA.

280 'in . . . viris' Servius Aen. X 773  280 sq. 'coniugis . . . memor' schol. Lucani VII 347  284 Macrobius Sat. VI, 1 62 Nonius 431, 9 442, 23  287 sq. 'socios . . . exponit' Nonius 299, 6  291 Servius ge. I 326

---

VARIA LECTIO.

279 OPTATIS (S *supra*) *P* obtaſtiſ *γ* ADEST *P* perſingere (r *supra*) *b*  280 VIRI *R* ſit eſto *c*  281 *Post* suae *et* memor *dist. P* TECTISQVEM *P* MEMOR· *P* MOR *R* REFERTE *P* referte *γ*1 REFERTO *MRγ*2*bc* 'referto *autem pro* referat: *alii hic distinguunt*, *ut sit* referat modo unusquisque facta patrum et laudes . . . *alii distinguunt* nunc magna referto facta' *Servius.*  282 FACTA PATRUM LAUDES' *M*, *post* facta *et* laudes *interp. P*  283 Tum *b*1 EGRESSIS *MP* EGRESSI *Rγbc* gressus '*quidam*' *Pieriani* '*si* egressi, *figurate dictum est*' *Servius*  284 AVDENTES *M*2*P*2*γbc*  286 CONCREDERE *M*  288 MULTI·.· *M*  289 Languenteſ *γ*1  290 SPICULATUS *M*1  littora *c*  291 SPERAT *PRγb*2*c* : *cf.* 303 SPIRANT *M*, *Servius ge.* I 326 ſpira/// *b*1 'spirant . . . *legitur et* sperat, *quod et melius est*' *Servius*  292 ▲ESTV *P*  293 ATVERTIT *Pγ* PRORA·S· (M *supra*) SOCIOS *M* PRORASOCIOS *R* PRORAS SOCIOS *Pγbcm*  294 NUNC *M* incumbe (te *supra*) (e *corr. in* i) *γ*

tollite, ferte rates; inimicam findite rostris
hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
frangere nec tali puppim statione recuso
arrepta tellure semel.' quae talia postquam
effatus Tarchon, socii consurgere tonsis
spumantisque rates arvis inferre Latinis,
donec rostra tenent siccum et sedere carinae
omnes innocuae, sed non puppis tua, Tarchon.
namque inflicta vadi dorso dum pendet iniquo,
anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
solvitur atque viros mediis exponit in undis;
fragmina remorum quos et fluitantia trastra
impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.

Nec Turnum segnis retinet mora, sed rapit acer
totam aciem in Teucros et contra in litore sistit.
signa canunt. primus turmas invasit agrestis
Aeneas, omen pugnae, stravitque Latinos
occiso Therone, virum qui maximus ultro

---

TESTIMONIA.

296 'sulcum . . . carina' Nonius 364, 27    301 sq. 'et . . . innocuae' Nonius 444, 27    303 'dorso . . . iniquo' Servius Aen. I 110    306 sq. 'fragmina . . . impediunt' Arusianus p. 241 L.    308 Probi inst. I 7, 2    310 'signa c.' Priscianus 1263

---

VARIA LECTIO.

295 INIMICA'[M] *M*    296 PRAEMAT *M* PRAEMAT *Rb*1    297 PUPPIM *Mγ*1*b* puppiſ (ſ *in ras.*) *c* puppiſ *γ*2 PVPPES *PR*    ſtatio[ne] *b*    299 tarcon *b*    SOCIIS *M*    300 SPUMANTES *Mc*    ratiſ *b*1    301 TENT *R*    302 INNOCUE[A] *M* innocue *γ* innocuae *Nonius et Servius legerunt.*    non (on *in ras.*) *b*    303 VADI[S] *P* VADIS *MRγbc* '*Probus* vadi dorso *pro* vado *dictum putat*' *Servius*    304 SVSTENTAT[A] *P* ſuſtentat *γ*1    305 ADQVE *M*1*R*    306 FRACMINA *R*    fluuitantia *c*    TRASTRA *M* TRANSTRA *PRγbc*    307 pedem *Menag. pr.*, *χ* PEDES[M] *M* pedẽſ *b*2 PEDES *PRγb*1*cm*    308 SIGNIS *P*1    309 littore *c* litora *γ*    310 agreſteſ *γ*1 agreſtiſ (reſtiſ *in ras.*) *b*    311 ÃENEAS *M*    PUGNA[E] *M* pugn . *c*    312 thaerone *c*

.Aenean petit: huic gladio perque aerea suta,
per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.
inde Lichan ferit, exsectum iam matre perempta
et tibi, Phoebe, sacrum: casus evadere ferri
quo licuit parvo? nec longe Cissea durum
immanemque Gyan, sternentis agmina clava,
deiecit Leto: nihil illos Herculis arma
nec validae iuvere manus genitorque Melampus,
Alcidae comes usque gravis dum terra labores
praebuit. ecce Pharo, voces dum iactat inertis,
intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
tu quoque, flaventem prima lanugine malas

---

**TESTIMONIA.**

314 Gellius II 6, 4 Nonius 319, 25. 404, 14 'per . . . auro' Macrobius Sat. VI 7, 6 Nonius 452, 27 Servius Aen. II 277 'latus h. a.' Isidorus orig. I 29, 2 XVIII 33 schol. Lucani X 387 Hor. epod. V 31 Servius Aen. I 738 II 600 V 137 ge. III 105 322 'ecce . . . inertis' Nonius 328, 6 'voces . . . inanes' Servius Aen. I 102 324 Probi inst. I 17, 3 Servius Aen. X 390

---

**VARIA LECTIO.**

313 Aenean[m] *γ* Aeneam *c* ſuta[c] *γ* 314 tonicam[v] *c* SQVALENTEM *R* haurit] AURIT *M* 315 lican[h] *b* licham *c* FERRIT *Pγ*1 EXECTUM *M* exeptum[c] *c* &ſectum, *i. e.* ecſectum *Oblongus* 316 AT[E] *P* phoebo[e] *γ* 317 quo, *i. e.* quorsum *Marklandus ad Statii silv.* I 2, 88 : *cf. Servii verba 'et respexit ad illud, quod ferrum nunc iuvenis vitare non potuit, quod parvus evasit.'* Quo[d] *γ* QVOD *P* QUOD *Mb* Quod, *in mg. m.* 2 ł Cui *c* CVI *R* 'quod (quo?) licuit parvo: *legitur et* cui licuit' *Servius* ceſſea *c*1 318 Inmanem *bc* GIAN *M*1 ſternenteſ *c* AGMINE (E *m. rec. corr. in* A) *M* 319 telo *Schraderus conl.* XI 665 erculiſ *b* 320 UALIDE *M* ualide *γ* melampuſ[h] *b* 321 Alcide *γ* GUM[D] *M* 322 PRAEBVIT *R* PHARO[N] *Mγ* PHARON *P* Paro *Nonii exempl.* 'Pharon . . . *legitur et* Pharo . . . *ut sit dativus ab eo quod est* Pharus' *Servius* iectat *c* inhertiſ *b* INERTES *Mγ*2 inanes *Servius Aen.* I 102, *sed* inertes *hic.* 323 CLAMANTIS *MPγc*1 : *cf.* 347 clamanti *testatur Servius* 324 TU *M* QVE[QVO] *R* FAVENTEM *R* LANGVINE *P* languine, *ut vid.*, *γ*1 langi[v]..ne *γ*2

dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
Dardania stratus dextra, securus amorum,
qui iuvenum tibi semper erant, miserande iaceres,
ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
progenies, septem numero: septenaque tela
coniciunt, partim galea clipeoque resultant
inrita, deflexit partim stringentia corpus
alma Venus. fidum Aeneas adfatur Achaten:
'suggere tela mihi: non ullum dextera frustra
torserit in Rutulos, steterunt quae in corpore Graium
Iliacis campis.' tum magnam corripit hastam
et iacit: illa volans clipei transverberat aera
Maeonis et thoraca simul cum pectore rumpit.

---

**TESTIMONIA.**

326 'Dardania s. d.' Asper 112, 5 K. 326 sq. 'securus . . . erant' Servius Aen. I 350 330 sq. Iulius Rufinianus p. 240 R. 331 Abbo Floriacensis in A. Mai auct. class. V 334 333—335 'suggere . . . campis' Isidorus orig. II 30, 7 333 'suggere t. m.' Probi ars minor 822 (gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 317)

---

**VARIA LECTIO.**

325 clytium (y *m.* 2) *γ* clitium *c* diciū *b* Clytius IX 774 *inter Troianos trucidatos refertur.* cidon *bl* 327 iu^ue^nū *b* ERAT^N^ *M* miserande^v^ſ *c* LACERES *Ml* 328 PHORCHI *PR* phorci (i *m.* 2 *in ras.*) *γ* 329 NUMERO·S *M* 330 conſiliunt *Iulii Rufiniani exempl.* PARTEM *MlR* clypeo *γ* 331 DEF^E^IXIT (I *pr. corr. in* L) *P* STRI^NG^DENTIA *M* stringentia *Servius legit* 332 affatur *b* adfatuſ *γl* 333 suffice *schol. Barthii ad Stat. Theb.* VII 593 DEX^E^TRA *M* 334 sparserit *schol. Barthii l. l.* STETER^V^INT *M* ſteter^v^ant *c* ſteterant *γ2m, Isidori Gud. a* QUAE *M* QVE *Rγm* q: *b* '*ordo est:* suggere tela mihi, quae in campis Iliacis in Graecorum stetere corporibus. . . . *qui vero* steteruntque . . *per coniunctionem, non per pronomen legunt, hi neque sic haud* (*non* que, *set* autem?) *debuisse dici putant et mutatam a poeta coniunctionem. alii* que *coniunctionem pro* enim *ponunt' Servius.* gra.iū *b* 335 magnum *γl* 336 CLIPEI·.· *M* clypei *γ* tranſuerberat aera (ſuerber *m.* 2 *in ras.*, at aera *add. m. eadem*) *b* 337 MAEONIIS *M* ^T^HORACA *M* thoraca (thora *in ras.*) *b* thoracha *c* RV^M^NPIT *P* RVPIT *R*

huic frater subit Alcanor fratremque ruentem
sustentat dextra: traiecto missa lacerto
protinus hasta fugit servatque cruenta tenorem,
dexteraque ex umero nervis moribunda pependit.
tum Numitor iaculo fratris de corpore rapto
Aenean petiit; sed non et figere contra
est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
hic Curibus fidens primaevo corpore Clausus
advenit et rigida Dryopem ferit eminus hasta
sub mentum graviter pressa pariterque loquentis
vocem animamque rapit traiecto gutture; at ille
fronte ferit terram et crassum vomit ore cruorem.
tres quoque Threicios Boreae de gente suprema
et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
per varios sternit casus. accurrit Halaesus

---

TESTIMONIA.

338 sq. 'fratrem . . . dextra' Servius Aen. X 304 340 schol. Lucani III 467 350 sq. Gellius XIII 21, 11

---

VARIA LECTIO.

DEX
339 TRA *M* traiecto] '*quae fuerit missa* retroacto lacerto' *Servius, qui fieri posse ut legerit* reiecto (*an* at reiecto?, *nisi forte de Lucretiana forma* redducto *cogitare malis*) *monet Peerlkampus conl.* X 552. XI 605, adducto nova *ipse coniciens.* LACERTOS *M* 341 Dextra *c* humero *bc* humoro (o *post. corr., ut vid., ex* e) *γ* 342 TUM *M* 343 Aeneã *c* PETIT *MPRγ* petit (t *post. in ras.*) *b* EFFIGERE *R1c*, (ſ *pr. in ras.*) *b* 344 acatae (h *supra*) *γ* 345 CVRRIBVS *Rγ1* FIDENS· *M* primeuo *γ* LAURUS (C S *supra*) *M* LAVSVS *PRγb*, (u *pr. in ras.*) *c* : *cf.* VII 707 'hic Curibus . . *et est ordo:* tunc fidens primaevo corpore advenit Clausus (lausus *Regin.*) Curibus . . . *aut* fidens Curibus' *Servius* (*ad* VII 707 clausus *in Par. et Regin.*) 346 driopem *b1* 347 MENTV (M *supra*) *P* 348 traiecto (cto *in ras.*) *b* GVTTVRE *in ras. R* guttu//e *b1* 349 FERIT *MR* fe.rit *b* .fe.rit *γ2* PREMIT *Pγ1* uomit (mit *in ras.*) *b* 350 TRES *Pγ1b, Gellius scriptum invenit.* TRIS *MRc* THREICIVS *P1* threiceoſ *b1* trehicioſ *c* ſu.praema *b* ſubprema *c* 351 TRI[s] *P* tris *testatur Gellius* IZMARA (S *supra*) *M* 352 ADCVRRIT *R* occurrit *bc2* HALESUS *Mγc*, (h *m. 2 add.*) *b*

Auruncaeque manus, subit et Neptunia proles,
insignis Messapus equis. expellere tendunt
nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso
Ausoniae. magno discordes aethere venti
proelia ceu tollunt animis et viribus aequis
(non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
anceps pugna diu, stant obnixa omnia contra):
haut aliter Troianae acies aciesque Latinae
concurrunt; haeret pede pes densusque viro vir.

At parte ex alia, qua saxa rotantia late
inpulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas insuetos acies inferre pedestris
ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci
(aspera quis natura loci dimittere quando
suasit equos), unum quod rebus restat egenis,
nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:

---

TESTIMONIA.

355 'certatur . . . ipso' Diomedes 393 359 'anceps p. d.' Nonius 245, 9 Probi inst. I 9, 10 'stant o. o. c.' Arusianus p. 250 L. 360 sq. Macrobius Sat. V 13, 27 361 'haeret . . . vir' Macrobius Sat. VI 3, 5 schol. Hor. carm. II 13, 32 Servius Aen. VI 727 schol. Veron. 81, 12 K. 'haeret p. p.' Claudius Sacerdos I 82 Servius Aen. I 120 X 653. 845 ge. II 327 365 'Latio d. t. s.' Servius Aen. II 193
366 sq. 'aspera . . . equos' Priscianus 1018. 1058 P. 368 'virtutem a. a.' appendix ad Probi art. min. 27 p. 441 Endl.

---

VARIA LECTIO.

r
353 neptu.nia *b* 354 menſapuſ (n *eras.*) *γ* 355 CERTANTUR (N *eras.*) *M* limino *γl* 356 ÃUSONIO *M* Auſonio *γ* DISCORDIS *Pγl* aequore *Burmannus* aethere *Servius legit* 357 TOLVNT *P*
N
358 CEDUINT *M* 359 STAT *M* obnoxia *Rottend. sec.* obnixi *Arusiani cod.* 'obnixa . . . *legitur et* obnixi' *Servius* 360 HAUD *MPb*
O
Aud *c* 361 occurrunt *m* 362 AD *R* PARTEM *P* RORTANTIA (RO *eras.*) *M* 363 IMPULERAT *M* INTVLERAT *Rbc* Intullerat (l *pr. eras.*) *γ* 364 Archadaſ *bl* PEDESTRES *Mc* 365 ſecaci *cl* 366 QVOS *Pγl* DEMITTERE *R, Prisciani* 1058 *Bongars. Lugd.* 368 — NUNC PRAECE *M* praece *b*

'quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
per ducis Euandri nomen devictaque bella
spemque meam, patriae quae nunc subit aemula laudi,
fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostis
est via. qua globus ille virum densissimus urget,
hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.
numina nulla premunt, mortali urgemur ab hoste
mortales, totidem nobis animaeque manusque.
ecce, maris magna claudit nos obice pontus,
dest iam terra fugae: pelagus Troiamne petemus?'
haec ait et medius densos prorumpit in hostis.
obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
fit Lagus. hunc, magno vellit dum pondere saxum,
intorto figit telo, discrimina costis
per medium qua spina dabat, hastamque receptat

---

TESTIMONIA.

369 'quo f. s.' Donatus ad Ter. Phorm. I 4, 39 370 'ducis E.' Isidorus orig. IX 3, 22 371 Nonius 239, 7 375 sq. 'numina ... mortales' Diomedes 432 377 Nonius 265, 15 Servius Aen. VIII 227 383 sq. 'hastam ... haerentem' Macrobius diff. 21, 8 Incertus de verbo 41 p. 173 Endl. Servius Aen. IX 348

---

VARIA LECTIO.

369 Quoſ *γ*1 et] ego *Peerlkampus* : *cf. Wagnerus ad ecl.* IV 6 371 EMVLA *P* LAUDE *M* 373 QVO *R* VRGVET *Rbc*1 374 PALLENTEM (E *et* EM *eras.*) *M* DUCUM (U *eras.*) *M* 375 Nomina *γ* URGEMUR *M* urg.emur *b* VRGVEMVR *PRγc* oſte (h *superscr.*) *γb* 377 magni *χ* '*modo usus habet, ut* hic obex *dicamus: unde quidam* magno obice *legunt. antiqui etiam* haec obex *dicebant, secundum quod est* magna obice. *hinc est quia nonnulli vitant generis dubietatem et legunt* magni, *scilicet maris' Servius* 378 DEEST *P* DEEST *MRγbc* ETIAM *P* TROIANE *Pγ* Lernamne *vel* pelago *omisso* Pallanteumne *Schraderus* 'Troiam, *i. e. castra Troianorum' Servius* PETEMUS *M* PETAMVS *Rγ*1 379 hoſteſ *b* 380 obvius huic] SH *in ras. R* HVI *in ras. P* 381 VELLITMAGNO *Rybcm* VELLITMAGNV *P* pondere] D *fort. in ras. P* SAXV~ (V *corr. ex* O *vel vice versa*, *deinde seq. ras.*) *P* 383 DABAT *MPγ*1*b*1 DEDIT *Rγ*2 *et in mg.*, *b*2*cm*

ossibus haerentem. quem non super occupat Hisbo,
ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante ruentem,
dum furit, incautum crudeli morte sodalis
excipit atque ensem tumido in pulmone recondit.
hinc Sthenium petit et Rhoeti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercae.
vos etiam, gemini, Rutulis cecidistis in agris,
Daucia, Laride Thymberque, simillima proles,
indiscreta suis gratusque parentibus error;
at nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
te decisa suum, Laride, dextera quaerit
semianimesque micant digiti ferrumque retractant.

---

TESTIMONIA.

389 sq. cf. Iuvenalis VII 234 'Anchemolus' Probi inst. II 1, 22 'thalamos . . . novercae' Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 590 390 'vos etiam g.' Servius Aen. XI 373 391 Priscianus 738 Asper 113, 2 K. 392 'gratusque p. e.' Nonius 204, 10 394 Charisius 249 Diomedes 437 Priscianus 738 Servius de ult. syll. 1802 P. Maximus Victorinus de fin. 5 p. 457 Endl. Pompeius 452 L. Probi inst. I 18, 13 Asper 113, 2 K. Servius Aen. III 464 'Thymbrę' Isidorus orig. I 34, 6 'nam . . . Euandrius' Marcianus Capella III 278 'nam . . . caput' Probi inst. I 6, 1 Pompeius 50 L. 'Euandrius ensis' Diomedes p. 310 P. 395 Macrobius Sat. IV 3, 8 396 Nonius 348, 2 'semianimesque m. d.' schol. Lucani III 599

---

VARIA LECTIO.

384 ęrentem (h *superscr.*) *b* OCCUBAT *M* HISBO *M* iſbo *c*1 HISBON *PRγb* iſbon *c*2 385 PERANS (S *superscr.*) *M* 386 Cum *b*1 furit incautum *coniungit Heinsius* 387 ADQVE *R* 388 STHENIUM *MP* STHENLVM *R* .ſtenium (h *superscr.*) *γ* ſtenium (niu *m.* 2 *in ras. duarum litt.*) *c* ſthenum *Servii Par.* (*in Regin. deest schol.*) ſtelenum *b* sthenelum *χ* : *cf.* XII 341 roeti *c* RHOECI *Pγ*1 UESTUSTA *M* 389 ANCHE·.·:MOLUM (*eras.* SM *vel* EM) *M* *Nonne* Anchimolum *scribendum erat?* archemori *Iuvenalis libri* archemorus *Probi cod.* talamoſ *c* 390 ŨOS *M* AGRIS *P* agriſ, at aruiſ (s *superscr.*) *γ* : *cf.* 404 ARVIS *MRbc* 391 .laride *γ* thimber *b*1 392 SVI *P* suis *Servius confirmat* gratiſ (u *superscr.*) *c* 393 AD *Rc*1 At (t *in ras.*) *b* 394 THYMBRAE *M* timbre *b*1 ENSES *Mγ*1 395 TE CISA (DE *superscr.*) *M* LARIDAE *R* ladire *c*1

Arcadas accensos monitu et praeclara tuentis
facta viri mixtus dolor et pudor armat in hostis.
tum Pallas biiugis fugientem Rhoetea praeter
traicit. hoc spatium tantumque morae fuit Ilo;
Ilo namque procul validam derexerat hastam,
quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
te fugiens fratremque Tyren, curruque volutus
caedit semianimis Rutulorum calcibus arva.
ac velut optato ventis aestate cohortis
dispersa inmittit silvis incendia pastor
(correptis subito mediis extenditur una
horrida per latos acies Volcania campos;
ille sedens victor flammas despectat ovantis):
non aliter socium virtus coit omnis in unum
teque iuvat, Palla. set bellis acer Halaesus
tendit in adversos seque in sua colligit arma.
hic mactat Ladona Pheretaque Demodocumque,

---

TESTIMONIA.

397 'Arcadas a. m.' Probi inst. I 5, 1 Servius ecl. VIII 56 399 sq. 'tum . . . traicit' Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 592 401 'Ilo n. p.' Servius Aen. X 520 405 'ac . . . ventis' Donatus ad Ter. Andr. III 3, 1 407 'correptis s. m.' Probi inst. I 5, 3 411 Priscianus 758

---

VARIA LECTIO.

397 Archadeſ *bc* 398 FVROR *R* pudor *Servius legit* HOSTES *M*2*P*2*γ*1 399 r[o]ethea *bc* 400 TRAHICIT *M* Trai.cit (*eras.* i) *c* MORA[E] *M* more *γ* ILLO *P* 401 ILI[O] (I *post. eras.*) *M* Illo *γ* DEREXERAT *M*1*R* DIREXERAT *M*2*Pγbc* 402 ROETHEUS *Mc* ro[h]&euſ *γ* intercepit *γ*1 OPTIMAE *M* TEUTRA *Mc*2, (eutra *in ras.*) *b* teucru. *c*1 403 TYRIN *Rb*2 tyrem *c* curſu *γ*2 404 'semauimis: *potest et* semianimis *ab eo quod est* semianimus *legi' Servius* 405 obtato *γ* co.ortiſ *c*2 ///coortiſ (co *in ras.*) *b* 406 IMMITIT *R* 408 latuſ *γ*1 UULCANIA *MP*2*γc* 409 OUANTES *M* 410 co.it *b*

411 PALLA·S *P* palla. *c*1 pallaſ *bc*2 Palla *testatur Priscianus* SED *PRγbc* HALAESVS *Rγ* haleſuſ *c* ʜALAESVS *P* [H]ALAESUS *M*. alesus *Prisciani ω* 413 FERETA *Rb* PHE[R]RETA *M* DEDO[DO]MOCUM (DO

Strymonio dextram fulgenti deripit ense
elatam in iugulum, saxo ferit ora Thoantis
ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
fata cavens silvis genitor celarat Halaesum:
ut senior leto canentia lumina solvit,
iniecere manum parcae telisque sacrarunt
Euandri. quem sic Pallas petit ante precatus:
'da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
fortunam atque viam duri per pectus Halaesi.
haec arma exuviasque viri tua quercus habebit.'
audiit illa deus: dum texit Imaona Halaesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
at non caede viri tanta perterrita Lausus,
pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem

---

TESTIMONIA.

417 'silvis ... Halaesum' Arusianus p. 219 L. 418 'senior ... solvit' Macrobius Sat. VI 6, 5 419 sq. 'iniecere ... Euandri' Macrobius Sat. III 7, 3 419 'iniecere m. p.' Servius Aen. XII 517 421 Priscianus 758 Iulius Rufinianus p. 216 R. 'da ... pater' Probi inst. I 7, 1

---

VARIA LECTIO.

*inf. eras.*) *M* demodocumque (é *pr. m.* 2 *corr. in* o, cumque *m.* 2 *in*
A
*ras.*) *c* 414 Strimonio *b*1 ENSE·M *M* 415 ferrit *γ*1 THONTIS *R* 416 CEREBRO *P* 417 cavens *Hamb. pr.*, '*nonnulli*' *Pieriani*
S
CANENS *MRbc* CANENT *P* canenſ (ſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* 'canens .. *alii*
A
cavens *legunt*' *Servius* CELERAT *M* CELERAT *P* caelerat *γ*1 haleſum *γc* Alesum *Aruſiani Ambr.* Alesim *Arusiani Gud.* 418 CA-
A
NENTI *R* 421 THYBRE *R*, *item P*, *ut vid.*, *sed corr.* E *in* I. tibri *b* Tymbre *Probi inſt. cod.* Thybri *testantur Priscianus et Servius*
f
miſile *bc* 422 ADQVE *R* DVRE *R* diri *Mentel. pr.* 'duri: *aut fortis*
R
*aut asperi et crudelis in hostes*' *Servius* haleſi *γc* 423 QUAECUS
I
*M* HABEBAT *M* 424 AVDIT *R* HIMAEONIA *R* HYMEONA *M*
DI
inmaona *c*1 .imaona *c*2 haleſuſ *γc* 425 ARCANIO *R* TELVM *R* 426 ¯AT *M* Ad *c*1 cede *γ* 427 PELLI *M* pronuſ *c*1 primus *Servius confirmat* ABANTV¯ *R*

**oppositum interemit, pugnae nodumque moramque.
sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etrusci
et vos, o Grais inperdita corpora, Teucri.
agmina concurrunt ducibusque et viribus aequis.
extremi addensent acies nec turba moveri
tela manusque sinit. hinc Pallas instat et urget,
hinc contra Lausus, nec multum discrepat aetas:
egregii forma, set quis Fortuna negarat
in patriam reditus. ipsos concurrere passus
haut tamen inter se magni regnator Olympi:
mox illos sua fata manent maiore sub hoste.**

**Interea soror alma monet succedere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
ut vidit socios, 'tempus desistere pugnae;
solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas**

---

TESTIMONIA.

432 'extremi a. a.' Priscianus 837. 866 436 sq. 'ipsos . . . Olympi' Arusianus p. 218 L. 439 sq. 'interea . . . Turnum' Nonius 403, 15

---

VARIA LECTIO.

428 interimit (i *sec. in ras.*) *b* interimit *c* NODVMQV[E] *P* moramque nodumque *m* '*quidam dubium volunt, utrum* pugnae oppositum *an* nodum pugnae, *quod est melius' Servius* 429 archadiae *b* 430 GRAIIS *PRc*1 431 CONCORRVNT *R* VIRIBVSAEQVIS *P* 432 postremi *Priscianus* 837 addensent *Menag. pr., Mentel. alt., testantur Priscianus et Servius* ADDENS[A]ENT *P* ADDENSANT *MRγbc* T*urba moveri P* mouere *b*1 433 H*inc* — *P* palla[n]ſ *γ* URGET *Mb*2 urg[u]& *γ* VRGVET *Rb*1 434 —HINC *M* LAV*sus* — *P* 435 FOR*ma* — *P* form[a]ę *γ* SED *PRγbc* 436 PAT*riam* — *P* 437 H*aut* — *P* haud *γ*2*bc* magni] summi *Arusianus ut* VII 558 olimpi *b* 438 *sq. ultimi paginae versus rescissi in P* 438 illo[ſ] *γ*2 illa *γ*1 [h]oſte *γ* 439 alma. *γ* ſuccur[r]e[re] *c* succurrere *χ*, *Servius Danielis* (*sed* succedere *Par.: deest schol. in Regin.*) succedere *testatur Nonius* 440 AGME˜ *M* 441 uidi[t] *c* PVGNA *Rc* : *cf.* IX 789 442 S̃OLVS *M* ferror *γ*1

debetur; cuperem ipse parens spectator adesset,'
haec ait, et socii cesserunt aequore iusso.
at Rutulum abscessu iuvenis tum iussa superba
miratus stupet in Turno corpusque per ingens
lumina volvit obitque truci procul omnia visu
talibus et dictis it contra dicta tyranni:
'aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis
aut leto insigni: sorti pater aecus utriquest.
tolle minas.' fatus medium procedit in aequor.
frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
desiluit Turnus biiugis, pedes apparat ire
comminus; utque leo, specula cum vidit ab alta
stare procul campis meditantem in proelia taurum,
advolat: haut alia est Turni venientis imago.
hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,

---

TESTIMONIA.

444 Macrobius Sat. VI 6, 3 445 sq. 'at ... miratur' Servius Aen. XI 15 445 Priscianus 743 449 sq. 'aut ... insigni' Macrobius Sat. VI 1, 56 452 schol. Lucani VIII 68 'coit ... sanguis' schol. Lucani VII 339 453 'desiluit T. b.' Arusianus p. 223 L. Diomedes 371 'desiluit T.' Consentius 2073 454 sq. 'utque ... taurum' Nonius 434, 18 457 Arusianus p. 221 L.

---

VARIA LECTIO.

444 iussu *et* iussi *fuerunt qui scriberent:* iusso *testantur Servius et Macrobius. 'adeo ut huic loco corrupto Probus alogum* (ad longam *Regin.: in Par. deest scholion. 'alogus nota, quae ad mendas adhibetur' Isidorus orig.* I 20) *apposuerit' Servius* 445 AD *R* abceſſo (v *supra*) *c* tam *χ* 446 MIRATVR *Rγ*1*c*, *Servii Aen.* XI 15 *exempl.* torno (v *supra*) *γ* 448 IIT (V *supra*) *P* .it *γ* tiranni *b* 449 LAUDABUR *M*1 450 AT *P* iuſignil *b* ſorti (ſ *in ras.*) *b* AEQVVS *MPRγc* equus *b* UTRIQ·EST *Mb* VTRIQVE EST *Pγc* VTRISQVE EST *R* 453 DESFILVIT *P* Diſſiluit *cm* APPARET (A *supra*) *P* 454 COM*minus utque P* Cumminuſ *c* ATQ· (V *supra*; A *eras.*) *M* 455 *stare procul campi*S *P* in *om. Pγbc, Nonii Wolf., legit Silius* XVII 439 456 *advolat — ve*NIENTIS *P* Atuolat *γc* haud *γbc* alia eſ *ut vid. γ*1 457 *hunc —* cREDIDIT *P* HVC *R* FORAE *M, om. Arusiani cod.*

ire prior Pallas, siqua fors adiuvet ausum
viribus inparibus, magnumque ita ad aethera fatur:
'per patris hospitium et mensas, quas advena adisti,
te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis.
cernat semineci sibi me rapere arma cruenta
victoremque ferant morientia lumina Turni.'
audiit Alcides iuvenem magnumque sub imo
corde premit gemitum lacrimasque effundit inanis.
tum genitor natum dictis adfatur amicis:
'stat sua cuique dies, breve et inreparabile tempus
omnibus est vitae: set famam extendere factis,
hoc virtutis opus. Troiae sub moenibus altis
tot gnati cecidere deum; quin occidit una
Sarpedon, mea progenies. etiam sua Turnum
fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.'
sic ait atque oculos Rutulorum reicit arvis.

---

TESTIMONIA.

464 'audiit A. i.' Servius Aen. X 424   467 'stat ... dies' Macrobius Sat. I 16, 43. V 16, 7 Nonius 391, 32 schol. Hor. carm. I 3, 17 Servius Aen. IV 696. 697   467 sq. 'stat ... vitae' Macrobius Sat. V 10, 4   'breve ... vitae' schol. Iuven. IX 126   470 sq. 'quin ... progenies' Claudius Sacerdos I 164 Priscianus 1031 schol. Hor. carm. I 24, 9   'quin ... Sarpedon' Claudius Sacerdos I 184   472 'metas ... aevi' Servius Aen. X 625   473 'atque ... arvis' Servius Aen. I 226. II 690

---

VARIA LECTIO.

458 *ire — aus*VM *P*   ſica *c1*   ADIIVVET *R* ADIUUAT[E] *M*   auſum (au *m.* 2) *γ*   459 *viribus — aethera P*   imparibuſ *c*   itad[a] *γ*   hethera *b*   460 *per — adis*TI *P*   HOSPITIV[MET] *R*   oſpicium *γc*   461 *sq. infimae pag. rescissi, reliqua usque ad v.* 509 *desunt in P*   461 ALCIDAE *M*   462 CERANT[A] *M*   cernant *χ*   ſeminei[c] *γ*   raper[e] *γ*   cruento *c1*   463 ferant//////////morientia *c*   464 AVDIT *R*   AALCIDES *R*   465 effudit *γc*   INA·NNIS (N *alt. eras.*) *M* inaneſ *γc*   466 affatur *b*   468 SED *Rγbc*   FATIS[C] *M*   470 To[t] *γ*   nati *γb*   471 'et iam ... *multi* etiam (en iam *coni. Heynius*) *legunt*, *ut sit* ecce' *Servius*   472 ad *suprascr.* *γ*   473 ADQVE *R*

at Pallas magnis emittit viribus hastam
vaginaque cava fulgentem deripit ensem.
illa volans umeri surgunt qua tegmina summa
incidit atque viam clipei molita per oras
tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
hic Turnus ferro praefixum robur acuto
in Pallanta diu librans iacit atque ita fatur:
'aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.'
dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot aeris,
quem pellis totiens obeat circumdata tauri,
vibranti cuspis medium transverberat ictu
loricaeque moras et pectus perforat ingens.
ille rapit calidum frustra de corpore telum:
una eademque via sanguis animusque secuntur.
corruit in volnus (sonitum super arma dedere)
et terram hostilem moriens petit ore cruento.

---

TESTIMONIA.

478 Servius Aen. IX 576 'magno . . . Turni' Servius Aen. VIII 63 481 Charisius 249 Diomedes 436 P. 'aspice n. m.' Probi inst. I 18, 7 487 Servius Aen. X 908 488 Macrobius Sat. VI 1, 24

---

VARIA LECTIO.

474 AD *Rb*1 475 *cf.* 896 IV 579 *Otiosum hunc versum esse iudicat Peerlkampus: 'ne iacto telo inermis esset' Servius adnotavit.* DIRIPIT *Mγ*2*bcm* 476 humeris *χ* PRIMA *R* prima, *in mg. m.* 2 ·A··ſūma *b* summi *m* 477 ADQVE *R* clı.pei *b* CLIPEIEST *M*
N
mollita *b*1*c*1 478 ſtrinx̄ *γ* 480 LIBRAS *M* ADQVE *R* 481
N M
ASPICE· SUT *M* mage (e *m.* 2) *γ* MAGI *R*, *legerunt Charisius et Consentius.* mage *Charisius*, *Probus*, *Servius* num magi nostrum *Charisii cod.* nunc mage nostrum sit *Diomedis libri* 'num mage sit: *legitur et* nunc magis est' *Servius.* 482 AD *Rbc*1 clypeum *c* 483 QUEM *Mγ*, *probavit Marklandus ad Statii silv.* I 1, 40 quom '*nonnulli' Pieriani* CVM *Rbc* 484 CUSPIS MEDIUM *Mcm* MEDIVM CVSPIS *Ryb* 485 Lorici *b*1 PERFORAT· INGENS *M* 'perforat: *hic subdistinguendum, ut* ingens . . *ad superiora possit referri' Servius, quem refellit Marklandus l. l.* 486 de corpore, at de uolnere *γ* : *cf.* 744 DE UULNERE *Mc* de pectore, *in mg. m.* 2 ·A·T de uulnere *b* 488 UULNUS *MRγbc* dederunt *Macrobii ω*

quem Turnus super adsistens
'Arcades, haec' inquit 'memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est,
largior. haut illi stabunt Aeneia parvo
hospitia.' et laevo pressit pede talia fatus
exanimem, rapiens inmania pondera baltei
inpressumque nefas: una sub nocte iugali
caesa manus iuvenum foede thalamique cruenti,
quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro;
quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus.
nescia mens hominum fati sortisque futurae
et servare modum, rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
intactum Pallanta et cum spolia ista diemque
oderit. at socii multo gemitu lacrimisque

TESTIMONIA.

491 'Arcades h. i.' Probi inst. I 5, 1  492 'qualem . . . remitto' Nonius 344, 19  493 'quisquis h. t.' Sergii fragm. 9 p. 198 Endl. Sergius in Donat. 7 p. 479 Endl. Maximus Vict. de fin. 5 p. 457 Endl. Donatus de ult. syll. 1802 Cledonius 1884 P. Marcianus Capella III 278 Pompeius 33. 47 L. Servius Aen. VI 333  495—497 'laevo . . . nefas' Asper 113, 4 K.  497 'una . . . iuvenum' schol. Hor. carm. II 14, 19  500 Asper 113, 18  501 Nonius 223, 8 Arusianus p. 248 L.  502 Nonius 389, 23  503 sq. Servius Aen. II 104

VARIA LECTIO.

490 ADSISTENS SIC ORE PROFATVR *R*  491 Archadeſ *b*  haec *suprascr. b*  inquid *γ*  REFERTE || EUANDRO· *M*  'referte Euandro: *potest et hic distingui: potest et supra referri, ut sit* Euandro remitto qualem meruit filium' *Servius.*  493 Quiſquiſ (Quiſ *pr. m.* 2), at quiſquiſ (*m.* 1 *fort.* Siquiſ) *γ*  quicquid *bc*  $^{h}$umandi ē *b*  huma$^{n}$di eſt *γ*  494 $^{H}$AUT *M*  aut *b*1  $^{h}$aud *b*2  haud *γc*  495 pre$^{ſ}$ſit *γ*  496 RARPIENS *M*  IMMANIA *Ryb*  BALTAEI *M*  498 PHOEDE *M*  ſed. *b*1  499 CLONIVS *R*  clo$^{u}$.uſ *γ*  CLON̄ *Servii Regin.* (clonus *Par.*)  evrytideſ (v *m.* 2 *in ras.*) *γ*  eirytideſ *b*1  euritideſ *c*  EVRITID̄ *Servii Regin.*  eurtydes *eiusdem Par.*  CELAVERAT *MRγ*  500 ouat. (t *m.* 2) *γ*  502 ſublate *γ*1  504 I$^{T}$PSA *M*  505 *in mg. add. γ*

inpositum scuto referunt Pallanta frequentes.
o dolor atque decus magnum rediture parenti!
haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert,
cum tamen ingentis Rutulorum linquis acervos.

Nec iam fama mali tanti, set certior auctor
advolat Aeneae, tenui discrimine leti
esse suos, versis tempus succurrere Teucris.
proxima quaeque metit gladio latumque per agmen
ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
caede nova quaerens. Pallas, Euander, in ipsis
omnia sunt oculis, mensae, quas advena primas
tunc adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos
quattuor hic iuvenes, totidem, quos educat Ufens,
viventis rapit, inferias quos immolet umbris

TESTIMONIA.

506 Servius Aen. X 841  507 Priscianus 1024 'o . . . decus' Claudius Sacerdos I 81  508 Servius Aen. XI 141  513—515 'proxima . . . quaerens' Nonius 240, 23  513 'proxima . . . gladio' schol. Hor. carm. IV 14, 31  514 sq. 'te . . . quaerens' Nonius 391, 4 Donatus ad Ter. adelph. III 2, 15  515 sq. 'Pallas . . . oculis' Priscianus 692. 738 P. Asper 113, 1 K.  515 'Pallas . . . ipsis' Probus de nom. 56 p. 223 Endl. Servius Aen. VIII 185. XI 55  517—519 'Sulmone . . . umbris' Macrobius Sat. V 2, 15  518 Eutychius II 2. 18

VARIA LECTIO.

506 IMPOSITVM *R*  clipeo *Servii Aen.* X 841 *Regin.* (scuto *Par.*)  507 '*duos hos* ('*hos duos*' *Regin.*: *an* '*duos*' *omittendum?*) *versus plerique a poeta dictos volunt. alii a sociis, qui reportant cadaver*' *Servius*  ADQVE *R*  REÐDITURE *M*  PARENTIS *R*  508 AVFER *R*  509—531 *manu aliena scripti in P*  509 tandem *m*  ingenti[f] *γ*  aceruuſ[E] *γ*1  510 TAM *R*  SED *PRγbc*  cercior *γ*  511 AENAE (AE *post. in ras.*) *P*  LAETI *M* loeti *b*  512 VERSIS TEMPVS *P* uerſiſ tempuſ *γ* TEMPUS UERSIS *MRbc*  ſuccurre[re] *b* SVCCEDERE *R ut* 439  Teucris] VC *in ras. P*  513 ferit *m*  514 limitē (itē *in ras.*) *b*  515 pallaſ[n] *γ*  516 ADVEN[A] *P*  primiſ[a] *c* primuſ *b*1*m* PRIMV~ *R*  517 ADIT[I] *R* ADIT *M* ad[iit] *c*  DEXTRE *Rγ*  quae *γ*  518 QVATTOR[V] *P*  edicat[v] *γ*  519 Viuenteſ *b*  INFERIAS (FE *e corr.*) *P*

captivoque rogi perfundat sanguine flammas.
inde Mago procul infensam contenderat hastam.
ille astu subit ac tremibunda supervolat hasta,
et genua amplectens effatur talia supplex:
'per patrios manis et spes surgentis Iuli
te precor, hanc animam serves gnatoque patrique.
est domus alta, iacent penitus defossa talenta
caelati argenti, sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic victoria Teucrum
vertitur aut anima una dabit discrimina tanta.'
dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
'argenti atque auri memoras quae multa talenta,
gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.

---

TESTIMONIA.

521 Macrobius Sat. V 2, 16 524—536 Macrobius Sat. V 10, 5 524 sq. Donatus ad Ter. adelph. II 1, 28 532 sq. 'belli . . . perempto' Macrobius Sat. V 2, 16 532 'gnatis p. t.' Servius ecl. III 94

---

VARIA LECTIO.

520 PERFUNDANT *M* FLAMIMATs *P* 521 INFENSAM *M*, *ut* IX 793 infęnſā (uſā *m. rec. in ras.*) *b* infeſtam, at infenſam *γ* INFESTAM (FES *in ras.*) *P* INFESTAM *R*, *Macrobii exempl.* : *cf.* 877 CONTENDERAT *Pb*, *Macrobius et Servius* CONTENDERET *M* [v]contender&.. (& *m.* 2) *γ* co[n]tenderet *c2* cūtenderit *c1* CONTORSERAT *R* : *cf.* V 520 522 A[S]TTU *M* ac *b* [c]at *γ* [C AT]EN *M* AT *PRc* tremebunda *c* 523 [T]EN *M* 524 PATRVOS *P1*, *ut vid.* MANIS *P* MANES *Mb* [p]& *γ* per *χ*, *Macrobii et Donati exempl.*, *ut* VI 364 ſurgenteſ *b1* heredıſ, at ſurgentiſ *γ* HEREDIS *in ras. P*, *ut* IV 274 525 noto *b1* nato *b2c* 527 C[A]ELATI *M* ARG[E]NTI *P* PONDER[a]E *P* 528 V[IC]TORIA *P* TEVCRVM (VCR *in ras.*) *R* [T]EVCRVM *P* 529 haud *c* 530 REDDI[T] *P* 531 ADQVE *R* MEMORA[S] *P* magna *χ*, *Macrobii ω* : *cf.* IX 265 532 commercea *b1* 533 ILLA *M* PALL[A]NTE *P* PALLANTE (E *in ras.*) *R* PALLANTA *M*

hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.'
sic fatus galeam laeva tenet atque reflexa
cervice oranti capulo tenus applicat ensem.
nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos,
infula cui sacra redimibat tempora vitta,
totus conlucens veste atque insignibus albis.
quem congressus agit campo lapsumque superstans
immolat ingentique umbra tegit; arma Serestus
lecta refert umeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
instaurant acies Volcani stirpe creatus
Caeculus et veniens Marsorum montibus Umbro:
Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram
et totum clipei ferro deiecerat orbem
(dixerat ille aliquid magnum vimque adfore verbo

TESTIMONIA.

534 Priscianus 1166  540 sq. 'lapsum . . . tegit' Eutychius II 8  541 sq. 'arma . . . umeris' Donatus ad Ter. Phorm. I 2, 3  544 Priscianus 933  545 'Dardanides' Pompeius 112 L.  'Dardanides c. f.' Servius Aen. X 575  'Anxuris e. s.' Probi inst. II 1, 37

VARIA LECTIO.

534 M[A]ENES *M*  535 lęuam *c*1  ADQVE *R*  RFLEXA *P*  536 oranti *b* ORANTI[S] *P* ORANTIS *MRγc*  APPLICAT *MRb*2*c* ADPLICAT *P* atplicat *γ* a.plicat *b*1 abdidit *Macrobii ω, ut* II 553  537 HEMONIDES *P*2*γ* H..MONIDES *P*1 Aemonides, Emenides *alii*  TRIVIAE[q.] *P*  538 SACRO *R* ſacr. *b*  REDIMEBAT *M* redimibant *m*  UITTA·M *M*  539 TOTU[S] *M*  CVNLVCENS *P*1 COLLUCENS *M* conluceſ[n] *γ*  UES[TE] *M*  ADQVE *R*  A...S (ALBIS?) *P*1  ARMIS *MP*2*Rγbc* 'insignibus armis: *Asper sic legit . . . Probus vero* insignibus albis *dicit legendum' Servius.*  540 LAPSVSM *P*  [S]VPERSTAN[S] *P* SUPERSTAN[S] *M*  542 humeriſ *bc*  [g]radiue *γ*  543 INSTAURA[N]T *M, fortasse recte.* instaurant *Servii exempl.*  UULCANI *Mc*  creatoſ *c*  544 marſorum ex montibuſ *c*  545 FVERIT *R*  ANAVRIS *R* anx[u]iriſ *b* anxiriſ *c* anxyris *Mentel. pr., Probus inst.*  SINISTRV̄ *R* ſiniſtra. *c*  546 clypei *b*  547 ILLI *R*  ALIQVIT *PR* A[LI]QUID *M*  BELLO *R*

crediderat caeloque animum fortasse ferebat
canitiemque sibi et longos promiserat annos):
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
silvicolae Fauno Dryope quem nympha crearat,
obvius ardenti sese optulit. ille reducta
loricam clipeique ingens onus impedit hasta;
tum caput orantis nequiquam et multa parantis
dicere deturbat terrae truncumque tepentem
provolvens super haec inimico pectore fatur:
'isti nunc, metuende, iace. non te optima mater
condet humi patrioque onerabit membra sepulchro:
alitibus linquere feris aut gurgite mersum
unda feret piscesque inpasti volnera lambent.'

TESTIMONIA.

548 'caelo . . . ferebat' Priscianus 1016 551 cf. schol. Veron. 105, 7 'silvicolae Fauni' Macrobius Sat. VI 5, 9 554 sq. Macrobius Sat. V 13, 2 557 'istic . . . iace; et reliqua' Macrobius Sat. V 2, 17 'istic' schol. Veron. 105, 12 K. 559 cf. schol. Veron. 105, 16 K.

VARIA LECTIO.

549—574 *Veron. fol.* 230 *b* 549 CANIT$^{i}$EM *P* CANITI.M (E *an* A *fuerit, non liquet*) *R* CANITIEM *M* Q· *m.* 2 *sup.* *R* 550 *fulgent*IBVS *V* 551 faulo *γl* DRYOPAE *R* driope *bc* nĩpha *b* 552 *ardenti—reducta V* OBTULIT *MPγbc* ..reducta *c* 553 INPENDIT *M* 554 tuncapud *Macrobii Cantabr.* tunc caput *Goth. tert., ceteri Macrobiani* *Orantis — multa V* nequi.quam *b* TE$^{T}$ *M* pare$^{n}$u$_{p}$tiſ *γ* 555 DIC*ere detur*BAT *terrae — tepen*TEM *V* DETURBAT *M* PETENTEM *R* reliquit *Macrobii exempl., quod tamen ortum videtur ex* reliqua (*cf.* 557) 556 PRO — *V* Prouoluenſ (n *e corr.*) *γ* IN$^{I}$MICO *P* 557 Iſti$^{c}$ *c* Iſtic (c *in ras.*) *b* ISTIC *MPRVγ* NVNC *R* *metuende — m*ATER *V* metuende (e *tert. in ras.*) *b* 558 CON*det — sepul*CRO *V* HVMI *PRγb* $^{h}$umi *c* HUMI$^{O}$ *M*: *cf.* IX 214 X 904 PATRIOVE *PRγbm* patrio$^{ue}$ *c* ONERAVIT *P* honera$^{b}$uit *γ* honerabit (ho *m.* 2 *in ras.*) *c* honorabit *Dorvill.* SEPVLC$^{H}$RO *P* ſepulcro *m.* 2 *in ras. c* 559 LIQVERE *P* li$^{n}$quere *γ* gurgite/// *b* mer$^{v}$ſem *γ* 560 FERE$^{T}$ *R* ferenſ c *inpasti volner*A *V* u$^{v}$olnera *γ* UULNERA *MRbc*

protinus Antaeum et Lucam, prima agmina Turni,
persequitur fortemque Numam fulvomque Camertem,
magnanimo Volcente satum, ditissimus agri
qui fuit Ausonidúm et tacitis regnavit Amyclis.
Aegaeon qualis, centum quoi bracchia dicunt
centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
pectoribusque arsisse, Iovis cum fulmina contra
tot paribus streperet clupeis, tot stringeret enses:
sic toto Aeneas desaevit in aequore victor,
ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphaei
quadriiugis in equos adversaque pectora tendit.
atque illi longe gradientem et dira frementem
ut videre, metu versi retroque ruentes

---

TESTIMONIA.

561 sq. 'protinus ... persequitur' Nonius 376, 21 562 'persequitur f. N.' Macrobius Sat. V 15, 11 564 'tacitis r. A.' schol. Veron. 106, 1 565 cf. Macrobius Sat. V 16, 9. 'Aegeon' schol. Veron. 106, 5 K. 565 sq. 'qualis ... manus' schol. Hor. carm. II 17, 13 566—568 'quinquaginta ... clipeis' schol. Veron. 106, 8 K.

---

VARIA LECTIO.

561 ANTHAEVM *Rb* ANTHAEVM (EVM *in ras.*) *P* ANTHEUS[M] *M* LVCAN *PV* lucan (u *corr. in* i) *γ* lican *c* *prima V* 562—574 *Veron. fol.* 230*a.* 562 Prosequitur *m* NVMA. *P*1 NUMAN. *MP*2 : *ceterum cf.* IX 454 FVLVOM (O *corr. in* V) *P* FVLVVM *MRVγbc* CAMERTE- *M* 563 VOLCENTE *Pγ* uol[ſ]cente *b* uolſcente *c*2 UULCENTE *MRc*1 VVLCENTEM *V* 564 amiclyſ *γ* amicliſ *b*1*c* 565 AEGEON *MRc* Egeon *b* qualiſ.. *γ* QVI[C] *V* CUI *MPRγbc* brachia *c* 566 manuſ.. (ſ *m.* 2) *γ* naribus *m* 567 ARSISSE· *M* arciſque *ut vid. c*1 '*ambigua hic distinctio. potest enim sic legi*, quinquaginta ... arsisse Iouis, *id est* ignem Iouis ... *potest et sic distingui:* quinquaginta ... arsisse, *ut hic sit mora*, *deinde inferatur* Iouis cum fulmina' *e. q. s. schol. Veron.* fulmin. *b*1 568 CLVPEIS *V* CLIPEIS *MPRb* clypeiſ *c* clipeoſ *γ*1 STRINGIT *V* 569 tote[o] *γ* 570 ece[c] *γ* NIPHEI *Mc* NIPAEI *R* 571 Quadriiugeſ *b* EQUIS[O] *M* aequoſ *γ* pectore[a] *γ* 572 ADQVE *R* AC[ET] *M* 573 RVENTIS *V ut vid.*

effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.
interea biiugis infert se Lucagus albis
in medios fraterque Liger; sed frater habenis
flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
haut tulit Aeneas tanto fervore furentis:
inruit adversaque ingens apparuit hasta.
cui Liger
'non Diomedis equos nec currum cernis Achillis
aut Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi
his dabitur terris.' vaesano talia late
dicta volant Ligeri. set non et Troïus heros
dicta parat contra: iaculum nam torquet in hostem.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
admonuit biiugos, proiecto dum pede laevo
aptet se pugnae, subit oras hasta per imas

---

TESTIMONIA.

574 'effunduntque d.' Servius Aen. III 470 577 'strictum . . . ensem' Nonius 402, 32 581 Donatus ad Ter. Andr. IV 4, 48 Isidorus orig. II 30, 8 583 'talia dicta volant' Sergius 1830 P. 586 sq. 'Lucagus . . . biiugos' Nonius 242, 4 Arusianus p. 238 L. Priscianus 1190 P. 587 'proiecto . . . pugnae' Macrobius Sat. VI 4, 14 Nonius 234, 29 Diomedes 408 'proiecto . . . laevo' Servius Aen. III 699 588 'subit . . . imas' schol. Veron. 81, 22 K.

---

VARIA LECTIO.

574 AT *M*1 in *m* littora *c* littore *γ*1 CVRRVM *Rc* currũ (*fort. erasa una extrema litera post* u) *b* 575 b$^{iu}$igiſ *γ* BIGIS *P* biiugis *Servius testatur* LVCAGVS (C *fortasse in ras.*) *R* LUGAGUS *M* 576 medio$^{ſ}$ *γ* frater. (er *in ras.*) *c* ſi c1? ſed *c*2 577 AGER *P*1 578 Haud *bc* 579 APPARVET *ut vid. P*1 APPARUIT *MP*2*Rγ* 581 nec curruſ *c* non currus *Donatus* achilliſ (ach *in ras.*) *b* achilli *Menag. pr.*, *χ* 582 phrygie *γ* phrigiae *b* frigie *c* 583 VAESANO *P* VESANO *Rc* LATAE *R* 584 SED *MRγbc* $^{T}$ROIVS *P* 585 CONTRA· *M* $^{C}$ONTRA· *P* 'dicta parat: *potest legi et* dicta parat contra' *Servius* contra . . . hostem *suspecta Wagnero* HOSTES *P*2*γc* HOSTIS *P*1*R* 586 VT *P* prono *Arusianus* pronus *Servius confirmat* 587 ammouit *Arusiani Gu.* biiugos] IVG *in ras. ut vid. R* biiugis *Arusiani Gu.* TRAIECTO *M* proiecto *Servius testatur* 588 APTET *P* Apte$^{t}$ (e *corr. in* a) *γ* APTAT *MRbc* horaſ *γ*

fulgentis clipei, tum laevom perforat inguen:
excussus curru moribundus volvitur arvis.
quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:
'Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
prodidit aut vanae vertere ex hostibus umbrae:
ipse rotis saliens iuga deseris.' haec ita fatus
arripuit biiugos; frater tendebat inertis
infelix palmas, curru delapsus eodem:
'per te, per qui te talem genuere parentes,
vir Troiane, sine hanc animam et miserere precantis.'
pluribus oranti Aeneas 'haut talia dudum
dicta dabas. morere et fratrem ne desere frater.'
tum latebras animae pectus mucrone recludit.
talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri
more furens. tandem erumpunt et castra relincunt
Ascanius puer et nequiquam obsessa iuventus.
  Iunonem interea compellat Iuppiter ultro:

TESTIMONIA.

592 Iulius Rufinianus 273 R. 597 Macrobius Sat. IV 2, 11 Priscianus 987. 1020 Alcuini gramm. 2124. 2138 P. 599 sq. 'haud . . . frater' Macrobius Sat. V 1, 17 600 'et . . . frater' Donatus ad Ter. Andr. II 3, 3 IV 5, 34 Servius Aen. IV 83 'ne desere f.' Sergii fragm. 8 p. 198 Endl.

VARIA LECTIO.

589 Fulgenteſ *γ*1 clypei *γc* leuum perſorat inguen *b*2 *in ras.* LAEVOM (O *corr. in* V) *P* LAEUUM *MRγc* INGVEM *PRγc*1 590 MORIBVNDV. *P*1 591 affat[z] *c* 592 SEGNIS *P* 593 uane *γ*1 594 ALIENIS[S] *M* DESERIT[S] *P* 595 inerteſ *c* INERMIS *P*1 inertiſ, at inermiſ *γ* : *cf.* XI 414. 672 596 PALLAS *R* DELABSVS *P* 597 *cf.* I 606 598 troiane (NE *m.* 2 *in ras.*) *b* MISERE *M* miſere[rc] *b* 599 ONERANTI (NE *eras.*) *M* HAUD *MPγ2bc* 601 penitus *Iacobus ad Lucilii Aetn.* 139 602 TALIO *P*1 TALIO[A] *P*2 TALIA *P*3 par *b*1 d[v]octor, at uictor *γ* uictor *cm* 603 A·.·QUAE *M* aeque *γ*1 604 MORTE *P* FREMENS *R* RELINQVNT *Rb* relinquunt *γc* 605 nequi.quã *b* 606 INTERE[A] *M* iupiter *c*

'o germana mihi atque eadem gratissima coniunx,
ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes, non vivida bello
dextra viris animusque ferox patiensque pericli.'
cui Iuno summissa 'quid, o pulcherrime coniunx,
sollicitas aegram et tua tristia iussa timentem?
si mihi, quae quondam fuerat quamque esse decebat,
vis in amore foret, non hoc mihi namque negares,
omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum
et Dauno possem incolumem servare parenti.
nunc pereat Teucrisque pio det sanguine poenas.
ille tamen nostra deducit origine nomen
(Pilumnusque illi quartus pater) et tua larga
saepe manu multisque oneravit limina donis.'
cui rex aetherii breviter sic fatur Olympi:
'si mora praesentis leti tempusque caduco
oratur iuveni meque hoc ita ponere sentis,
tolle fuga Turnum atque instantibus eripe fatis:

TESTIMONIA.

611 'cui I. s.' Marius Victorinus p. 2472 P. 617 Servius Aen. II 366 619 'Pilumnus . . . pater' Servius Aen. VIII 54 X 75 624 sq. 'tolle . . . vacat' Nonius 326, 3 624 'atque . . . fatis' Victorinus ad Cic. p. 80 Or.

VARIA LECTIO.

607 Ó *M* ADQVE *R* eadem] EM *in ras. R* 608 fallit] LIT *in ras. P* 609 TROIANA[S] *P* opeſ (e *ex corr.*) *γ* 610 uiroſ *cl* animoſ (v *suprascr.*) *γ* 611 ſubmiſſa *c* o *suprascr. γ* pulcherrima *bl* 612 Sollicituſ *γl* IUSSA *M ut* IX 804 DICTA *PRγbcm ut* 104 II 115 613 QVAE *P* QAE (V *suprascr.*) *M* condam *γ* QVAMQVAE *R* 615 Omnpſ *b* Ompſ (ni *suprascr.*) *c* 616 incolomẽ *b* incolomen *c* 617 suo *χ*, *Servii Aen.* II 366 *ex.*, *sed* pio *idem testatur ad h. l.* poenteſ (a *suprascr.*) *γ* 618 DEDVCET *Pγl* 619 Pillumnuſ *cl* illiç *c* 620 VNERAVIT (V *corr. in* O) *P* ornavit *Schraderus* lumina *γl* 621 AETERII (H *suprascr.*) *R* SIC (S *in ras.*) *R* FATVR *P* fatur (ſ *suprascr.*) *γ* FATUR (S *suprascr.*) *M* fat (z *suprascr.*) *c* FATVS *Rb* olimphi *b* 622 L∵ETI *M* loeti *bl* 623 hoc] oc *γ* 624 ADQVE *R*

hactenus indulsisse vacat. sin altior istis
sub precibus venia ulla latet totumque moveri
mutarive putas bellum, spes pascis inanis.'
et Iuno adlacrimans 'quid si, quae voce gravaris,
mente dares atque haec Turno rata vita maneret?
nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri
vana feror. quod ut o potius formidine falsa
ludar et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!'
haec ubi dicta dedit, caelo se protinus alto
misit, agens hiemem nimbo succincta per auras,
Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit.
tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram
in faciem Aeneae (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis clipeumque iubasque
divini adsimulat capitis, dat inania verba,
dat sine mente sonum gressusque effingit euntis,

---

TESTIMONIA.

625 sq. 'sin . . . latet' Nonius 237, 23 627 'mutarive p. b.' Probi inst. I 8, 5 628 sq. 'quid si . . . dares' Priscianus 1169 schol. Lucani V 258 630—632 Augustinus de divinatione daemonum 11 630 Probi inst. I 10, 1 631 sq. 'quod . . . ludar' schol. Lucani I 636 'o . . . ludar' schol. Hor. serm. II 1, 43 638 sq. 'iubasque . . . capitis' Priscianus 799

---

VARIA LECTIO.

625 ACTENVS *P*1 626 Sup *γc* PRAECIB· *M* VLLATET *P* uelat& (e *corr. in* a) *γ* 627 MULTARI *M* paciſ *γ* 628 cui *χ* adlacrimaſ *γ* inlacrimanſ *c* quid ſ. i (sei?) *c* quod ſi *γ*2 QUAE *M* quod *c* qui *b*1 grauatiſ *c*1 629 ADQVE *R* DATA *R* UIT *M* 631 VNA *P* VNA *R* O *M* O *om. R*, *suprascr. γb* 632 Laudar *γ*1 MEDIUS (D *corr. in* L, *quod fortasse fuerat suprascr.*) *M* 633 ded& *c*1 protinuſ (tinu *m.* 2 *in ras.*) *b* 634 NIMBO *M* nimbo (nim *in ras.*) *b* nymbo *γc* 638 clypeũ *c* 639 ATSIMULAT *M* VERBA *in ras. P* uerba, at mẽbra *γ* 'inania: *nec á membris nec a mente venientia' Servius* 640 GRESSVSQVEFFINGIT *R* GRESSUMQ· EFFINGIT *M* greſſuſq. effigit *γ* EUN·.·IS *M* eunteſ *c*

morte obita qualis fama est volitare figuras
aut quae sopitos deludunt somnia sensus.
at primas laeta ante acies exultat imago
inritatque virum telis et voce lacessit.
instat cui Turnus stridentemque eminus hastam
conicit: illa dato vertit vestigia tergo.
tum vero Aenean aversum ut cedere Turnus
credidit atque animo spem turbidus hausit inanem,
'quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos;
hac dabitur dextra tellus quaesita per undas,'
talia vociferans sequitur strictumque coruscat
mucronem nec ferre videt sua gaudia ventos.
forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
expositis stabat scalis et ponte parato,
qua rex Clusinis advectus Osinius oris.
huc sese trepida Aeneae fugientis imago
conicit in latebras; nec Turnus segnior instat
exsuperatque moras et pontis transilit altos.
vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem

TESTIMONIA.

641 Macrobius Sat. VI 1, 48 Priscianus 801. 899. 908. 1221 Donatus ad Ter. Andr. I 3, 18 644 Nonius 31, 25 Abbo Floriacensis in A. Mai auct. class. V 334 'inritatque v. t.' Arusianus p. 241 L. schol. Hor. carm. III 29, 41 649 'quo f. A.' Charisius 50 Donatus ad Ter. Phorm. I 4, 39 Probi inst. I 4, 22. 9, 3 651 sq. 'strictumque c. m.' Arusianus p. 218 L. 653 Asper 112, 23 655 Macrobius Sat. V 15, 7 Servius Aen. X 166

VARIA LECTIO.

641 QVALES *P* 643 At (A *in ras.*) *b* ANTEEACIES *M* 644 Irritat (r *pr. in ras.*) *b* Inrita[t] *c* aut *m* 645 STRIDENTEM[Q] *M* 646 COICIT *R* : *cf. Lachmannus Lucr.* 136 647 [a]uerſū *c* 648 ADQVE *R* animoſ *γl* animoſ pt[z]biduſ *cl ut vid.* 650 debitur *γl* 653 CONIVCTA *P* SAXA *M* 654 PARATO·S *M* 655 CLUSINIS *M* OSIRIVS *R* : *cf.* 166 656 HUIC *M* AENEAE TREPIDA *M* 658 EXUPERAT *M* PONTES *Mc* 659 ATTIGERIT (I *post. in ras., corr. ex* A *ut vid.*) *P* attigerit *γl* rum̄pit *γ* RVPIT *R*

avolsamque rapit revoluta per aequora navem. 660
tum levis haut ultra latebras iam quaerit imago, 663
sed sublime volans nubi se inmiscuit atrae. 664
illum autem Aeneas absentem in proelia poscit; 661
obvia multa virum demittit corpora Morti: 662
cum Turnum medio interea fert aequore turbo. 665
respicit ignarus rerum ingratusque salutis
et duplicis cum voce manus ad sidera tendit.
'omnipotens genitor, tanton me crimine dignum
duxisti et talis voluisti expendere poenas?
quo feror? unde abii? quae me fuga quemve reducit?
Laurentisne iterum muros aut castra videbo?
quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti?

---

TESTIMONIA.

664 Priscianus 1008 'sublime v.' cf. Priscianus 1006. 1014. 1069. 1104. 1131 schol. Hor. carm. II 12, 14. Vide quae ad ge. I 320 adnotavi 666 Asper 112, 7 K. 'ingratusque s.' Arusianus p. 240 L. 668 sq. 'tanton . . . duxisti' Nonius 283, 19 Alcuinus gramm. 2135 P. 668 'tanton . . . dignum' Diomedes 430 Priscianus 1032. 1224 Servius Aen. XII 503 670 'quo . . . abii' Probi inst. I 7, 3. 8, 1 671 Probi inst. I 17, 6

---

VARIA LECTIO.

660 *in mg. m. ant. add. c* AUULSAM *MP2γ2bc* 663. 664. 661. 662 *hoc ordine Parisini* 2. 3, *quem restitueral Brunckius: sed* 661. 662. 663. 664 *se excipiunt in MPRγbcmψ. Non inprobabiliter Heynius v.* 661. 662 *a poeta in margine adscriptos esse suspicabatur.* 663 laeuiſ *γ* ['H] AUT *M* aut *γ*1 [h] aud *γ*2 haud *bc* querit *γ* 664 [SVB] LIME [S] *R* PNUBI *M* IMMISCVIT *Pγ* 661 ILLE *PRγ* AENEAN (*corr m. rec.*) *P* AENEAN *R* 'illum autem Aeneas: *sic melius quam nonnulli volunt. Urbanus namque sic legit:* ille autem Aenean . . . *ut* obvia . . morti *de nautis in navi inventis intelligamus, quod non procedit' Servius* 662 dimittit *c*1 665 INTEREA MEDIO *Rb* 667 DVPLICES *Pγc* [v] con *γ* tollit *mχ*, '*plerique*' *Pieriani* 668 Ompſ *c* TANTO *Pγ* [T] tanton *testantur Servius, Diomedes, Priscianus* 669 DVXISSI *P* TALES *Pγc* 670 ABEO (E *corr. in* I) *P* abi *γ* QUO [UE] REDUCIT, *in mg.* QUEMUE *M* reducet *c* 672 QVOD [I] *M* mea[q] *γ*

quosne (nefas) omnis infanda in morte reliqui
et nunc palantis video gemitumque cadentum
accipio! quid ago? aut quae iam satis ima dehiscat
terra mihi? vos o potius miserescite, venti:
in rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
ferte ratem saevisque vadis inmittite syrtis,
quo neque me Rutuli nec conscia fama sequatur.'
haec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
an sese mucrone ob tantum dedecus amens
induat et crudum per costas exigat ensem,
fluctibus an iaciat mediis et litora nando
curva petat Teucrumque iterum se reddat in arma.
ter conatus utramque viam, ter maxima Iuno
continuit iuvenemque animi miserata repressit.
labitur alta secans fluctuque aestuque secundo
et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

---

TESTIMONIA.

676 'vos . . . venti' Servius Aen. II 645   677 Priscianus 775   681 sq. 'an . . . induat' Priscianus 1199. 1205   686 Arusianus p. 246 L.

---

VARIA LECTIO.

673 quoſne *b*, *Leid.* QVOSVE *Pγc* QVOSQVE *R* QUOSQ·[UE] *M* 'quosve: *Asper* quosne *legit*, *et annotavit:* ne *pro* ve' *Servius* OMNES *R* in *om. Menag.*, *χ* morte (r *m.* 2 *in ras. duarum lit.*) *γ* RELIQVI[N] *P* 674 PALLANTIS *Rb*1 PALLENTES[A] *M* pa.lanteſ (*erasa* l) *c* ..uidiagemitum (a *fuit fort.* g, ge *fort.* m) *γ*1 ..deo[vi] gemitum *γ*2 GeMITVM *R* cadentem[v] *γ* 675 ET QUAE[AV] *M* ecquae *coni. Heinsius* TAM (T *corr. in* I) *P* deiſcat *b* DEIIISCET *R* 676 VOS (O *in ras.*) *P* Q[/] *M*, *om. R* 677 in syrtis *Menag. alt.*, *Priscianus: ex* 678 678 IMMITTITE *PR* SYRTES *P*2*γ* 680 animu. *c*1 huc] HUNC *M* FUCTUAT[L] *M* fluctua[t] *γ* ILLU·[C] *M* 681 AD·[N] *M* MVCRONE *MP*2*γbc*, *testantur Priscianus et Servius* MVCRONI *P*1*R* 682 *cf.* XII 508 ·INBVAT *P* DVRVM *R* crudum *Servius legit* 683 IACTET[V] *R* 684 CORNUA *M* p&& *c* 686 que] atque *Arusianus* animo *χ* animi *testantur Arusianus et Servius* repſit *b*

At Iovis interea monitis Mezentius ardens
succedit pugnae Teucrosque invadit ovantis.
concurrunt Tyrrhenae acies atque omnibus uni,
uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
ille velut rupes, vastum quae prodit in aequor,
obvia ventorum furiis expostaque ponto,
vim cunctam atque minas perfert caelique marisque,
ipsa immota manens, prolem Dolichaonis Hebrum
sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem,
sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
occupat os faciemque adversam, poplite Palmum
succiso volvi segnem sinit, armaque Lauso
donat habere umeris et vertice figere cristas.
nec non Euanthen Phrygium Paridisque Mimanta
aequalem comitemque, una quem nocte Theano
in lucem genitori Amyco dedit et face praegnas

---

TESTIMONIA.

689 sq. 'Mezentius . . . pugnae' Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 589  691 'concurrunt T. a.' Iulius Rufinianus p. 232 R.  692 Servius Aen. XI 9  701 'donat h.' Servius ecl. II 43  702 sq. 'nec . . . aequalem' Nonius 235, 26  704 sq. 'et . . . regina' Arusianus p. 254 L.

---

VARIA LECTIO.

689 Ad *c*1 montiſ *γ* MEZZENTIVS *Rb*1 *et* Z *priore del.* *M* 690 OUANTES *MP*2*γc* 691 TYRRHAENAE *M* thirrhenae *b* tyrrene *c* ADQVE *R* 692 VNI⁝ *P* ODIS *R* 693 QVE *R* 694 expoſta (ſ *in ras.*) *c* 695 ADQVE *R* atque . . . mariſque *γ*2 *in ras.* 696 inmo.ta *c* MANENT *M* DOLOCHAONIS *Pγ*1 dolychaoniſ *c* ebrum *γ* 697 pelmum *γ*1 698 ADQVE *R* 699 aduerſum *γ*1 palmam *c* 700 LAUSU *M* 701 humeriſ *γbc* FIGE RE *M* 702 EVANTEN *R* euathen *γ* euatem *b* euantem *c*, *Nonii exempl.* PHRYGIU *M* phrigium *c* minanta *c*1 703 UNAM *M* QU·.·E *M* theana *γ*2*b*2*c* 704 genitore *Bentleius ad Hor. epod.* V 28 AM·.·YCO *M* amico *bc* ut *proposuit Heinsius* ac *Wakefieldus* face. (*erasa* m, *ut vid.*) *γ* pregnaſ *b* PRAEGNANS *R* PRAEGNANS *M* pregnanſ *c*

Cisseis regina Parin: Paris urbe paterna
occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
ac velut ille canum morsu de montibus altis
actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
defendit multosve palus Laurentia, silva
pastus harundinea, posquam inter retia ventumst,
substitit infremuitque ferox et inhorruit armos,
nec cuiquam irasci propiusque accedere virtus,
sed iaculis tutisque procul clamoribus instant;
ille autem inpavidus partis cunctatur in omnis, 717

---

TESTIMONIA.

705 'Cisseis . . . creat' Servius Aen. V 535 'Parim creat' Claudius Sacerdos II 42 Servius Aen. V 370 'Parim' Charisius 69 P. 706 'ignarum . . . Mimanta' Gellius IX 12, 22 Macrobius Sat. IV 3, 11 Nonius 129, 19 707 'ac . . . morsu' Probi inst. I 9, 2 Servius Aen. XII 5 'ac . . . canum' Servius Aen. I 3 709 sq. 'silva p. h.' Servius Aen. II 471 711 'infremuitque . . . armos' schol. Hor. epod. V 27 'et inhorruit a.' Arusianus p. 239 L. 'inhorruit a.' schol. Hor. carm. I 23, 5

---

VARIA LECTIO.

705 Ciſ.ſeiſ (ſ *pr. m.* 2 *in ras., erasa deinde* ſ) *γ* PARIN *MPRγc*, *Charisii cod.*, *Servius Aen.* V 370 *legit.* parim *χ*, *in ras. b*, *Claudius Sacerdos* Paris *sex Parisini*, *si fides Polterio: coniecerat Bentleius.* CREAT *PRγc*, *in ras. b*, *Claudius Sacerdos*, *Servius* CREPAT *M* 706 OCCVPAT *R* hic cubat, *servato v.* 705 creat, *Wakefieldus* HABE[T] *P* HORA *R* minanta *γc*1 707 MOSV[R] *P* mortibuſ *γ*1 708 VESVIVS *R* pinnifer *γ* 709 MULTO *M* VE *P* QUE *MRγbc* 'multosque *pro* multosve' *Servius* 710 Pascit *vel* pavit, *sc.* palus Laurentia, *Bentleius l. l.* pastus *Servius testatur* arundinea *b* p'quam, *i. e.* posquam *c* POSTQUAM *MPRγb* int̃ *in ras. b* VENTVMS[E]T *P* VENTVM EST *Rγbc* UEN̄VEST (EST *vid. m. al.*) *M* 711 ferox] furens *schol. Hor.* inorruit *γ* HORRUIT *M* 712 propi.uſ (i *in ras.*) *b* QVE *Pγ*, *quod probat Wagnerus quaest. Verg.* XXXVI 7 VE *MRc*, *in ras. b* ACCENDERE *P* 713 totiſ *γ* TOTIS *P* 717. 718. 714—716: *hunc ordinem restituit Scaliger in praef. ad Manilium.* 714—716. 717. 718 *se excipiunt in MPRγbcψ, quem ordinem olim parum feliciter defendere instituerat Ladevicus philologi* VII 483: *cf. emend. Verg.* 3 *adnot.* 715—718. 714 *Hauniensis* V *apud Dorphium.* 714—716. 718. 717 *Lips. alter.* 717 PARTES *M*2 cunctuſ[ta] (ſ *corr. in* r) *γ*

dentibus infrendens, et tergo decutit hastas: 718
haut aliter, iustae quibus est Mezentius irae, 714
non ulli est animus stricto concurrere ferro; 715
missilibus longe et vasto clamore lacessunt. 716
venerat antiquis Corythi de finibus Acron, 719
Graius homo, infectos linquens profugus hymenaeos.
hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
purpureum pinnis et pactae coniugis ostro:
inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans
(suadet enim vaesana fames), si forte fugacem
conspexit capream aut surgentem in cornua cervom,
gaudet, hians immane, comasque arrexit et haeret
visceribus super incumbens, lavit inproba taeter
ora cruor:
sic ruit in densos alacer Mezentius hostis.

TESTIMONIA.

718 Nonius 414, 10  714 Macrobius Sat. VI 6, 9 'iustae ... irae' Arusianus p. 241 L.  719 'venerat a.' Probi inst. I 17, 7  719 sq. 'venerat ... homo' Donatus ad Ter. Phorm. II 1, 62  723–729 Macrobius Sat. V 10, 7  725 'surgentem in c. c.' Servius Aen. I 365 IV 274  727 sq. Priscianus 803  'lavit ... cruor' Priscianus 861 Eutychius II 16 Nonius 327, 8. 466, 24. 503, 25 schol. Hor. carm. III 12, 2

VARIA LECTIO.

718 *cf.* III 664. VIII 230  714 HAVD *Pybc*  ii..tae *b*1  est *om. c*  me zentiuſ *y*  MEZZENTIVS *Rb*1  MEZZENTIUS *M*  715 nulli eſt *c*1  CONCURRE *M* concurre (re *suprascr.*) *y*  716 long. *b*  719 antiquiſ (uiſ *in ras.*) *b* antiqui *Menag. pr.*  CORITI *M*, *Donati exempl.* choriti (ch *in ras.*) *b*  720 profugus linquens *Menag. pr.*, *χ*  PROFVGIS (V *suprascr.*) *P*  HYMENEOS *Myb*  homineqſ (hoemenaeos?) *c*  722 pennif *bc*  723 INPASTUSTUS *M*  specula *m*  SCEU *M*  724 uaſana (e *suprascr.*) *y*  VESANA *Rbc*  725 CERVOM (O *corr. in* V) *P*  CERVVM *MRybc*  726 .audet *b*1  g.audet *b*2  inmane *c*  et] AET *P*  her& *y*  727 INCUMBENS *M*, *Prisciani exempl.*, *ut* V 858  accubenſ, *suprascr.* at incūbenſ *y*  accumbenſ (ac *in ras.*) *b*  ACCVMBENS *PRcm*, *Macrobii exempl.*  LAVAT *R*  lavit *testatur Servius cum ceteris grammaticis*  IMPROBA *Rc*  IMPROBAT (VS *suprascr.*) *M*  teter *c*, *in ras. b*  AETHER (*voluit* ater) *M*  729 SICDENSOS INRVIT *Py*  me zentiuſ *y*  MEZZENTIVS *Rb*1  MEZZENTIUS *M*  hoſteſ *c*

sternitur infelix Acron et calcibus atram
tundit humum expirans infractaque tela cruentat.
atque idem fugientem haut est dignatus Oroden
sternere nec iacta caecum dare cuspide volnus:
obvius adversoque occurrit seque viro vir
contulit, haut furto melior, sed fortibus armis.
tum super abiectum posito pede nixus et hasta
'pars belli hau temnenda, viri, iacet altus Orodes.'
conclamant socii laetum paeana secuti.
ille autem expirans 'non me, quicumque es, inulto,
victor, nec longum laetabere: te quoque fata
prospectant paria atque eadem mox arva tenebis.'
ad quae subridens mixta Mezentius ira

---

TESTIMONIA.

730 'sternitur i. A.' Nonius 389, 10 732 sq. 'atque . . . sternere' Nonius 286, 26 735 'non furto . . . armis' schol. Hor. carm. IV 6, 17 736 'posito . . . hasta' Arusianus p. 248 L. 737 'iacet a. O.' Servius Aen. VI 9 738 cf. schol. Veron. 106, 15 K. 739—743 Macrobius Sat. V 12, 10 740 sq. 'nec . . . paria' Servius Aen. II 775 740 'nec l. l.' Iulius Rufinianus p. 261 R.

---

VARIA LECTIO.

730 A[C]TRON *M* ACRON (CRON *in ras.*) *R* E[T]G *M* 731 EXSPIRANS *M* 732—758 *Veron. fol.* 229 *b* 732 ADQVE *R* HAVD *Pγbc* AUT *M* HORODEN (N *m. rec. in ras.*) *R* Orodem *Mentel. pr.*, *χ* 733 CAE[C]LUM *M* VVLNVS *MPRVγ1bc* 735 [H]AUT *M* HVT *P* haud *bc* ut *γ*1 [a]ud *γ*2 non *schol. Hor.* sed] [ſ]& *c* FOR·T·IBVS *P* 736 [E]HASTA ET *V* 737 HAV[D] *V* HAVT *PRγ*1 [H]AUT *M* haud *γ*2*bc* tempnenda *γ* uiriſ *b*2*cm*, *Menagiani*, *χ* 'viri: *Asper* viris *legit*' *Servius*. ACTUS *M* altus *Servius testatur.* HORODES *R* 738 SOCII· *M* LETVM *Rγ* pena *γ* laetum paeane *Heinsius* laeto paeane *Peerlkampus conl.* IX 54. 466. 636. X 799 739 EXSPIRANS *V* quiquumquẽ *c* 740 NE *V* l&abere (a *corr. ex* o, *ut vid.*) *γ* TELI *M* 741 PATRIA (T *eras.*) *M* ADQVE *Rγ*1 ARMA *M* teneb.iſ *γ* tenebaſ *c*1 742 ad quae *Menag. pr.*, *χ*, *Macrobii Salisb.* ATQVAE *Vγ* ATQVAEG *P* ATQ[M]· *M* Adq̃: *b* Atquẽ *c* ADQVEM *R*, *Macrobii ω* ſurridenſ (r *pr. in ras.*) *b* MEZZENTIVS *Rb*1 MEZZENTIUS *M*

'nunc morere. as de me divom pater atque hominum rex
viderit.' hoc dicens eduxit corpore telum:
olli dura quies oculos et ferreus urget
somnus, in aeternam clauduntur lumina noctem.

Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen
Partheniumque Rapo et praedurum viribus Orsen,
Messapus Croniumque Lucaoniumque Erichaeten,
illum infrenis equi lapsu tellure iacentem,
hunc peditem. pedes et Lycius processerat Agis,
quem tamen haut expers Valerus virtutis avitae

---

TESTIMONIA.

743 'ast . . . divum' Claudius Sacerdos I 71  744 'hoc . . . telum' Nonius 298, 16  745 sq. Macrobius Sat. V 11, 30  'olli . . . somnus' Claudius Sacerdos I 162 Servius Aen. I 254  'ferreus u. s.' schol. Hor. carm. I 24, 5  746 'in aeternam . . . noctem' schol. Lucani VII 616 Servius Aen. X 541  748 'praedurum v. O.' Charisius 210 P.  752 sq. 'quem . . . deiecit' Priscianus 1173

---

VARIA LECTIO.

743 *in ras. b2*  AST *P*: *de qua scriptura dixi in novis annalibus philol.* LXXVII 188. a ſt (ſ *m.* 2 *in ras.*) *γ*  AST *MRVbc*  DIVVM *MRVγb* diuum (iuum *m. rec. in ras.*) *c*  ADQVE *R*  745 QVIE[S]T *P* ET, *sed ut* T *fuerit* F, *M*  FERREVES *P*  urg[u]& *γ* VRGVET *PRbc*  746 SOM[S]NVM *P*  LV*mina V*  747 CEDICUS *M*  alchatoum *γ* alchato.ũ *b* alchatonũ. (*erasa* ſ) *c*  obtrumcat *c*  HYDASPE *M* ydaſpen *b* hydaſpem *c*  748 rappo *b*  orsem, orsam *χ* hostem *Charisii cod.*  749 *om. V*  Meſapuſ *b*1  CRONIVM *Pγ*1 c[l].onium *γ*2 c[r].oni˜ (*erasa* l) *c* CRONIUM *MRb* Clonius *iam occisus* IX 574  LVCAONIVM *P* lucaonium (u *pr. corr. in* i, ium *m.* 2 *in ras.*) *γ* licaonium *c* LYCAONIVM *MR*, *item, sed* y *in ras. b*  erichaeten (Ἐριχαίτην) *b*1 ericha.ten *b*2 erichaten *c* ERYCHAETEN *R* [E]RYCHAETEN *P* erycheten (h *corr. ex* e, ten *m.* 2 *in ras.*) *γ* ERICETEN *M*  750 IN*frenis equi V*  INFERNIS *Pγ*1 inſe[r].niſ *γ*2 [in]freniſ *c*  [E]QUI *M*  LABSV *V* LAPSU·M *M* LAPSVM *R*  tellure (ellure *m.* 2 *in ras.*) *c*  751 peditem: pedes et *Peerlkampus*: *cf.* VII 691 IX 27. 124. 523 X 354 XI 464. 518. 603 XII 128. 289. 550 PEDITEM PEDES· ET *M*, *vulgo*  licyuſ *γ* liciuſ *bc* *lyciu*S *V*  AGIS *P*1 *Vγ*2*b* AGES *P*2*γ*1 ARGIS *M* [h]argiſ (r *erasa*) *c* HARGIS *R*  752 HAV*d* — *valeru*S *V*  HAUD *Mγ*2*bc*  experſ (er *in ras.*) *b* expreſ *c*1

deiecit; at Thronium Salius Saliumque Nealces
insidiis, iaculo et longe fallente sagitta.
Iam gravis aequabat luctus et mutua Mavors
funera: caedebant pariter pariterque ruebant
victores victique, neque his fuga nota neque illis.
di Iovis in tectis iram miserantur inanem
amborum et tantos mortalibus esse labores:
hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno,
pallida Tisiphone media inter milia saevit.
at vero ingentem quatiens Medientius hastam
turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,
cum pedes incedit medii per maxima Nerei
stagna viam scindens, umero supereminet undas
aut summis referens annosam montibus ornum

---

TESTIMONIA.

754 Servius Aen. V 68 758 sq. Macrobius Sat. V 16, 14 761 'pallida T.' Claudius Sacerdos I 161 762 Nonius 272, 21 Asper iun. III (1726 P.) 766 'aut s. r.' Probi inst. I 18, 2

---

VARIA LECTIO.

753 DEIECIT *Rc*1, *Prisciani* ω DEICIT *MPVγb* ATTHRONIUM *M* ACTHRONIVM *R* A$^{V}$TTHRONIVM *P* authronium *γ* anthronium *Moret. tertius* aucronium *Voss. pr.* ....NIVM *V* at thonium *b* at cronium '*quidam' Pieriani, Leid.* SALIVS *m. rec. sup. P* NEALCE$^{S}$N *V* nealceſ *c*1 754 *cf.* IX 572 INSIDIIS *PRVb*: *cf.* VII 478 XI 783 inſidiiſ (ſ *post. m.* 2 *in ras.*) *γ* INSI$^{DI}$GNIS *M* longum *ut vid. c*1 fallente (e *pr.* e *corr.*) *γ* 755 AEQVA*bat luctus V* equabat *γ* 756 CEDEBANT *PRγ* 'caedebant: *legitur et* cedebant' *Servius* 758 iram] casum *Macrobii exempl. cf.* V 350 760 hi$^{n}$c *γ* CONTRAS *P* SPECTANT *M* 761 PALLID$^{A}$ *P* PALLIDA *M* ſeuit *γ* 762 Medientius *Nonius* : *cf. mus. Rhen.* XII 419 *sqq. Corssenus de pronuntiatione e. q. s.* I 78. 123 mezentiuſ (z *in ras.*) *b* MEZZENTIVS *R* MEZZENTIUS *M* MEZENTIVS *Pyc* 763 CAMPUM *M* ORIO‾ *M* 764 PEDETS *M* incendit *γ*1 765 SCINDENS *suprascr. M* SCI$^{N}$DENS *P* numero *γ*1 766 summis] altis *Probi inst.* anno.fã (ſ *m.* 2) *b* : *scriptumne erat* annonsam?

ingrediturque solo et caput inter nubila condit:
talis se vastis infert Mezentius armis.
huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo,
obvius ire parat. manet inperterritus ille,
hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;
atque oculis spatium emensus, quantum satis hastae,
'dextra mihi deus et telum, quod missile libro,
nunc adsint! voveo praedonis corpore raptis
indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum
Aeneae.' dixit stridentemque eminus hastam
iecit; at illa volans clipeost excussa proculque
egregium Antoren latus inter et ilia figit,
Herculis Antoren comitem, qui missus ab Argis
haeserat Euandro atque Itala consederat urbe.

TESTIMONIA.

770 sq. 'manet ... opperiens' Nonius 349, 19  773 Appuleius de deo Socr. 6  774 sq. 'praedonis ... spoliis' Servius Aen. II 275  777 sq. 'clipeo est ... fixit' Agroetius de orthogr. 2270 P. 'clipeo ... Antorem' incertus de orthogr. 2796  779 'Herculis A. c.' Probi inst. II 1, 26

VARIA LECTIO.

767 = IV 177  768 infer[t] *b*  MEŻZENTIUS *M* MEZZENTIVS *R*  769 HV[N]C *P* HUNC *M*  LONG. *R*1 longe *m*  770 I·.·RE *M*  ipse *Nonius*  771 magnanimum.. *γ*  operienſ *γc*  MOLLE *M* moleſ *γ*1 ſtit *γ*1  772 ADQVE *R*  MEMENSUS *M*  773 Dexdera (d *post. corr. in* t) *c*  miſile *b*1  775 ip[v]ſem *c*  tropheum *c*  776 AEÐ[N]EAE *M*  777 IECIT AT *Pc* IECIT AD *Rb* IECIT[AT] *M* Inicit, *om.* at, *γ*  CLIPEOS[ET] *P* CLIPEOEST *MRγbc*  778 antoren *b*, *duo Rottend.* ANTOREM *MPRγc* '*erit nominativus* hic Antores, *quomodo* Diores. *nam si* Antor *fuerit nominativus, metri ratio non procedit. omnia enim Graeca nomina in* or *terminata in obliquis casibus* o *corripiunt*' *Servius*, *ut* Antoren, *non* Antorem *probet.*  Antorem egregium *anon. de orthogr.*  alia *c*1 fixit *Goth. sec.*, *Agroetius Putschianus*  779 HERCULHS *M*  ANTOREN (N *post. in ras.*) *P*  ANTOREM *MRγbc* '*quidam putant Virgilium contra rationem propriorum produxisse* H. A. c., *sed errant*, *nam* hic Antores *declinavit, non* Antor, *sicut* hic Diores' *Probus*  780 EVA[D]NRO *P*  ADQVE *R*  CONSIDERAT *Mγ*1

sternitur infelix alieno volnere caelumque
aspicit et dulcis moriens reminiscitur Argos.
tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem
aere cavom triplici, per linea terga tribusque
transit intextum tauris opus imaque sedit
inguine, sed viris haut pertulit. ocius ensem
Aeneas, viso Tyrrheni sanguine laetus,
eripit a femine et trepidanti fervidus instat.
ingemuit cari graviter genitoris amore,
ut vidit, Lausus, lacrimaeque per ora volutae.
hic mortis durae casum tuaque optima facta,
siqua fidem tantost operi latura vetustas,
non equidem nec te, iuvenis memorande, silebo.
ille pedem referens et inutilis inque ligatus
cedebat clipeoque inimicum hastile trahebat:

---

TESTIMONIA.

781 'sternitur . . . vulnere' Macrobius Sat. IV 4, 4 schol. Hor. carm. I 3, 17 782 'et . . . Argos' Quintilianus VI 2, 33 Arusianus 258 L.Donatus ad Ter. Andr. I 5, 49 'dulces . . . Argos' Macrobius Sat. IV 3, 11 786–788 'ocius . . . femore' Priscianus 701 787 sq. 'laetus eripit a. f.' Servius Aen. X 344 788 'eripit a. f.' Charisius 66 792 schol. Lucani VII 209 794 sq. 'ille . . . cedebat' Nonius 381, 27 'inutilis . . . cedebat' Servius Aen. IX 288

---

VARIA LECTIO.

781 VOLNERE (O *corr. in* V) *P* VVLNERE *MRγ*1*bc* 782 dulceſ *c* 783 Te[v]mpu[i]ſ *c* [h]aſtam *b* 784 CAVOM (O *corr. in* V) *P* CAVO *R* cauum *γbc* TER *R* TRIBUNUSQ· [S] *M* 785 transit *Lachmannus Lucr.* 209 TRANSIET (E *corr. in* I) *M* TRANSIIT *PRγbc*. *An* transilit? *cf.* 817. I[O]MA *M* 786 ſe[d] (d *m. ant.*) *b* VIRES *M*2*P*2*Rγbc* OPUS· HAUT *M* haud *γbc* 787 TYRHENI *P* tyrreni. *bc* tyrreni *Prisciani exempl.* 788 FEMINE *MPRγbc*, *testantur Charisius et Servius* ſemore *mχ*, *Priscianus* TREPIDANTE *M*1 790 LACRIMAEQ· *P* per *suprascr. b* 791 OPTIMAE *M* obtime[a] *b* OPTIME *R* 'optima; *alii* optime *legunt*' *Servius* 792 TANT[E]OST *P* TANTOEST *MRγbc* 793 memorando *b*1 794 PE[DE]M *M* inquo *b*1 LEGATUS *M* 795 Caedebat *γ* cliopio *b*1 traebat *b*

prorupit iuvenis seseque inmiscuit armis
iamque adsurgentis dextra plagamque ferentis
Aeneae subiit mucronem ipsumque morando
sustinuit. socii magno clamore secuntur,
dum genitor nati parma protectus abiret,
telaque coniciunt proturbantque eminus hostem
missilibus. furit Aeneas tectusque tenet se.
ac velut effusa siquando grandine nimbi
praecipitant, omnis campis diffugit arator
omnis et agricola et tuta latet arce viator,
aut amnis ripis aut alti fornice saxi,
dum pluvit in terris, ut possint sole reducto
exercere diem: sic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli, dum detonet omnis,
sustinet et Lausum increpitat Lausoque minatur:

---

TESTIMONIA.

798 sq. 'Aeneae . . . sustinuit' Nonius 403, 29 Priscianus 1178 Servius Aen. VII 160 798 'Aeneae s. m.' Servius Aen. VIII 125

---

VARIA LECTIO.

796 PRORVPIT *PR* : *cf.* 379 PRORIPUIT *Mγbc* : *cf.* V 741 *ecl.* III 19 797 DEXTRA[E] *P* dextre *c* dextrae *χ*, *Servius* DEXTRAM *R* 798 SVBIT *R* SUBIGIT *M* morantem *Servii Aen.* VII 160 *exempl.*, *sed* morando *h. l. interpretatur* 799 SEQUUNTUR *M* ſequuntur *b* 800 habiret *c* 801 COHCIVNT *P* : *cf.* 646 PERTUMBANT[R] *M* EMINIVS *P* 803 *cf.* IX 669 CRANDINE *P* 804 *sq. in emendandis a poeta relicta videntur Wagnero, et merito sane offenditur homoeoteleuto.* 804 DIFFUGIS[T] *M* 805 *om. Mentel. sec. m.* 1 Omneſ[i] *γ* arce *Moret. pr.*, *χ* arce *an* arte *discerni nequit in b* ARTE *MPRγc, Servius*, '*quod scilicet* perite *se a tempestate defendunt' adnotans.* 806 AMNES *M*1 ri.piſ *γ*2 rupit *γ*1 807 Dum (D *m.* 2 *in ras.*) *b* PLVVIT *PR* PLUUIT· *M* pluit *γbc* 'dum pluit: *hic distinguendum. nam si iunxeris* dum pluit in terris, *erit archaismos*, *debuit enim dicere* in terras' *Servius* POSSI[N]T *R* POSSIT[N] *M* 808 ſic (c *m.* 2 *in ras.*) *γ* 809 detonet (o *in ras.*) *b* DETONET[I] *P* DETINET *Mγ* 810 LAVSV[M] *P*

'quo moriture ruis maioraque viribus audes?
fallit te incautum pietas tua.' nec minus ille
exultat demens; saevae iamque altius irae
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
parcae fila legunt: validum namque exigit ensem
per medium Aeneas iuvenem totumque recondit.
transilit et parmam mucro, levia arma minacis,
et tunicam, molli mater quam neverat auro,
implevitque sinum sanguis; tum vita per auras
concessit maesta ad manis corpusque reliquit.
at vero ut voltum vidit morientis et ora,
ora modis Anchisiades pallentia miris,

---

TESTIMONIA.

811 Nonius 380, 5  812 'fallit . . . tua' Macrobius Sat. IV 4, 8 Servius Aen. IV 70  814 sq. 'extrema . . . legunt' Nonius 313, 10. 332, 7 schol. Hor. carm. II 3, 16 epod. XIII 15  819 'inplevit . . . sanguis' Macrobius Sat. IV 6, 14 schol. Iuven. IV 41

---

VARIA LECTIO.

811 Quo. γ: *an* quor *voluit?* moritur e (e *in ras.*) *b* moriture. (e *fort. corr. ex* a) *c* 812 FALLET TE *P*, *fortasse recte* Fall&e (i t *superscr.*) γ FALLITE *R* PIETAs *P* minuſ γ 813 Exultet (a *superscr.*) (*corr. m. ant.*) *c* EXULTAT (NS *superscr.*) *M* ſeuę (u *corr. ex* r, *ut vid.*) γ iamque] que iam γ ATRAE (T *corr. in* I) *P* 814 EXTRÈMA *M* EXIGITENSE (LAVSO *superscr.*) ··(*ima pag.*) *M* 815 PARCE *Rγ* FILA *MR*, *Nonius*, *schol. Hor.* fil.a (*erasa* i) *c* fila (fil *in ras.*) *b* fila (at lina *in mg.*) γ LINA *P* 816 IVVENVM (E *superscr.*) *P* ſecondit γ1 817 tranſilit *cm*, *Mentel. uterque*, '*aliquot*' *Pieriani*, χ : *cf. ge.* II 81 TRANSIIT *MPγb* TRANSIT *R*, *Lachmannus Lucr.* 209 MEDIA R MINACI *R* '*ordo est* mucro minacis, *Aeneae scilicet. aut si ad Lausum referas* minacis, *num* audacis et fortis?' *Servius* 818 QVEM (a *superscr.*) *P* NIVERAT *ut vid.* *R* 819 Inpleuit *b* SINVM *PR* : *cf.* IV 30 fi.nũ *c* ſinu (ſ *superscr.*) *b* ſinum (ſ *superscr.*) γ SINUS (M *superscr.*) *M* sinus *Macrobii Salisb.*, *schol. Iuvenalis* : *cf.* I 320 821 AD *Pγ1c1* VOLTVM (O *corr. in* V) *P* VVLTVM *MRγ1bc* 822 auchiſiadiſ *c1* pallantia *c1* miriſ. (iſ *m.* 2 *in ras.*, i *corr. ex* e, *ut vid.*) γ

ingemuit miserans graviter dextramque tetendit,
et mentem patriae subiit pietatis imago.
'quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
arma, quibus laetatu's, habe tua, teque parentum
manibus et cineri, siqua est ea cura, remitto.
hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneae magni dextra cadis.' increpat ultro
cunctantis socios et terra sublevat ipsum,
sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
volnera siccabat lymphis corpusque levabat
arboris adclinis trunco. procul aerea ramis
dependet galea et prato gravia arma quiescunt.
stant lecti circum iuvenes: ipse aeger anhelans

---

TESTIMONIA.

827 'arma . . . tua' Arusianus p. 244 L. 828 Nonius 383, 18 830 'Aeneae . . . cadis' Servius Aen. XI 688 830 sq. 'increpat . . . socios' Servius Aen. XII 332 832 'turpantem' cf. schol. Hor. carm. IV 13, 11 'comptos de m. c.' Charisius 81 834 'volnera s. l.' Servius Aen. IV 687 835 sq. 'procul . . . galea' Servius Aen. X 869 'procul . . . dependet' Servius ecl. VI 16

---

VARIA LECTIO.

823 miſeranſ (ſer *in ras.*) *b* GRAUITER MISERANS *M* : *cf.* 789 TETENDIT (TE *post. in ras.*) *R* reprendit *Peerlkampus* 824 patriae ſubiit (triae ſubiit *in ràs.*) *b* - SVBIT *R* ſub[i]t *c* STRINXIT *M* *ut* IX 294 825 NV[C]N *M*, (N *post. in ras.*, *fuit fort.* M) *P* miſerande (miſerand *in ras.*) *b* 827 LAETATUS *MPRγb* laetatuſ eſ *c* HABET *P* parenti (Manibus . . . cura) remitto *Schraderus conl.* IV 34 828 CINERI·S *M* 829 HÓC *M* 830 Aenea[e] *b* 831 ETтERRA *P* 832 capill[o]ſ (*corr. m. ant.*) *c* 834 VVLNERA *MPRγbc* lymphyſ *γb* corpuſ (p *in ras.*) *b* leuabat *γ* (*si recte notavi*) *bc*, *testatur Servius* LAVABAT *MPR* 835 Arbori[ſ]. . . (*eras.* cuſ) *γ* adclinuſ *Mentel. alt.*, *χ* adclivus *Bigot.*, '*quis ante hunc?*' *Servius* RAMO *R*, *Servii ad ecl.* VI 16 *exempl.* 836 prat[o] *b* gravia] AVI *in ras. R* 837 STAT *R* LEcTI *P* eger *γ* aNhelanſ (N *in ras.*) *b* an.helanſ *c*

colla fovet, fusus propexam in pectore barbam;
multa super Lauso rogitat multumque remittit
qui revocent maestique ferant mandata parentis.
at Lausum socii exanimem super arma ferebant
flentes, ingentem atque ingenti volnere victum.
adgnovit longe gemitum praesaga mali mens:
canitiem multo deformat pulvere et ambas
ad caelum tendit palmas et corpore inhaeret.
'tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
ut pro me hostili paterer succedere dextrae,
quem genui? tuane haec genitor per volnera servor,
morte tua vivens? heu, nunc misero mihi demum
exitium infelix, nunc alte volnus adactum!
idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
debueram patriae poenas odiisque meorum:
omnis per mortis animam sontem ipse dedissem!
nunc vivo neque adhuc homines lucemque relinquo.

---

TESTIMONIA.

838 'propexam . . . barbam' schol. Persii I 15  841 Servius Aen. III 288 IV 495 XI 93  843 'praesaga m. m.' Arusianus p. 255 L. schol. Lucani VIII 43 Servius Aen. VI 332  844 'canitiem . . . pulvere' Macrobius Sat. IV 3, 5  845 'et c. i.' Asper 112, 24  846 sq. Priscianus 1032  850 'nunc . . . adactum' Macrobius Sat. IV 4, 23  854 Macrobius Sat. IV 6, 15

---

VARIA LECTIO.

838 PROPLEXAM *P* PROSPEXAM *R*  CORPORE *Pγ* : *cf.* 845
barbam] R *in ras. R*  839 ROGITANS *P ut* I 750  MVLTVM
*MP*2*Rγ*1c1ψ, *Servius*  MVLTOM *P*1  multoſ *γ*2*bc*2*χ*  841 AD *Rγ*
SV
LAVM *R*  ferabant *c*  842 Flentem *γ*1  ADQVE *R*  INGENTE *M*2
VOLNERE (O *corr. in* V) *P*  VVLNERE *MRγbc*  843 AGNOVIT
IN ND
*Rγbc*  longe] LONOVIT LONGE *R*  844 MULTO *M* : *cf.* XII 611
847 succumbere dextra *Erf.*, *Priscianus*  848 GENUI·T *M*  VVLNERA
*PRγbc*  850 Exitium, *in mg. m. ant.* Exilium *c*  Exilium *γ*1, *Servius*
VOLNVS (O *corr. in* V) *P* VVLNVS *MRγbc*  853 paenaſ *γ*  854
M
MORTES *PRγbc*  SONTES *M*  didiſſem *b*1  855 ATHVC *P*

sed linquam.' simul hoc dicens attollit in aegrum
se femur et, quamvis dolor alto volnere tardet,
haut deiectus equm duci iubet. hoc decus illi,
hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
omnibus. adloquitur maerentem et talibus infit:
'Rhaebe, diu, res siqua diu mortalibus ulla est,
viximus. aut hodie victor spolia illa cruenti
et caput Aeneae referes Lausique dolorum
ultor eris mecum aut, aperit si nulla viam vis,
occumbes pariter; neque enim, fortissime, credo,
iussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.'

---

TESTIMONIA.

856 sq. 'attollit . . . femur' Macrobius Sat. IV 3, 8 861 sq. 'Rhoebe . . . viximus' Macrobius Sat. IV 6, 10 Servius Aen. IV 659 X 467 ge. I 24 861 Servius Aen. I 181 862 'hodie . . . cruenta' Probi inst. I 9, 2

---

VARIA LECTIO.

856 lingam *cl* adtollit *γ* 857 quamvis dolor *Peerlkampus* QVAMQVAMVIS *P* QUAMQUAMUIS *MRγbc*, *Servius*, *qui* 'alti vulneris violentiam' *interpretatur*. quamquam sese '*vetusti quidam*' *Pieriani* UULNERE *MRγlbc* tardet *γlb* trd& *c* TARDAT *P* ARDAT *M* tardat *ut* '*verbum neutrum*' *tuetur Naekius ad Catonis ecl.* 18 quamquam vis alti vulneris ardet *Hofmannus* 858 HAVD *Rγbc* EQVvM *P* EQVVM *Rγbc* AEQUUM *M* 859 ho^c^ *γ* er^a^it *γ*, *unde* heri *coni. Heinsius* uictorabibat (ra *m.* 2 *in ras.*, a *corr. ex* o) *γ* 860 alloquit^z^ *c* MERENTEM *Mc* AC *R* talibuſ me ſit *ut vid.* *γl* TALIA FATVR *R ut* I 131. 256 III 485 V 16. 79. 464. 532 VII 330 VIII 559 IX 280 XI 501 XII 228 861 RHAEBE *MPRb*2 Rhebe *c* hrebe *γ* Rhoebe *bl* Rhoebe *vel* Roebe *Macrobii exempl.* DEIU *M* QV^A^ *P* ^u^illa eſt (i *erasa*) *c* VTRAEST (*voluit* ultra est) *R* 862 HAUT *MPR* ^H^ODIE *Mc* CRVENTAI *P* CRUENTA *MRγb* cre^v^enta *c* 'cruenta . . . *si autem* cruenti, *intellexeris scilicet crudelis: sic enim convenit personae loquentis' Servius*. superba *Probi inst. cod.* 863 U^e^t *γ* DOLORVM (V *in ras.*) *R* dolore^v^m *γ* DOLOREM *P prisco loquendi usu.* 864 aper^it^ *γ* NVLLAM *R* 865 Occumbenſ *γl* Occūbaſ *cl* Accūbeſ *b* pa^ri^ter *γ* pariter neque] PARITERN *in ras. R* fortiſſima *cl* 866 dominoſ (noſ *in ras.*) *b* domonuſ *cl*

dixit et exceptus tergo consueta locavit
membra manusque ambas iaculis oneravit acutis,
aere caput fulgens cristaque hirsutus equina.
sic cursum in medios rapidus dedit: aestuat ingens
uno in corde pudor mixtoque insania luctu.
atque hic Aenean magna ter voce vocavit. 873
Aeneas agnovit enim laetusque precatur:
'sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo!
incipias conferre manum.'
tantum effatus et infesta subit obvius hasta.
ille autem 'quid me erepto, saevissime, nato
terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.
nec mortem horremus nec divom parcimus ulli.
desine: nam venio moriturus et haec tibi porto

---

et furiis agitatus amor et conscia virtus. 872

---

TESTIMONIA.

869 'cristaque h. e.' Servius Aen. II 391. 412 X 638 870 sq. 'aestuat ... luctu' Servius Aen. X 398 875 Charisius 172 Servius Aen. VI 9 X 737 schol. Veron. 82, 5 'sic ... faciat' Servius Aen. III 558 879 'haec ... posses'. Macrobius Sat. IV 4, 24 Nonius 420, 12 880 'nec ... ulli' schol. Lucani IV 123 881 sq. 'et ... prius' Servius Aen. XI 856 ecl. VIII 60

---

VARIA LECTIO.

869 $\overset{A}{\text{UERE}}$ *M* $\overset{V}{\text{HERSUTIS}}$ (E *corr. in* Y) *M* hyrſutuſ *γ* 870 curſū. *γ*2 CVRSV *R* curſuſ *γ*1 REDIT *R* 870 *sq.* aestuat... luctu = XII 666 *sq.* 871 Una *γ*2 uno *Servius testatur* dolor '*vetustiores*' *Heinsii, Mediceus Pierii.* pudor *Servius legit* $\overset{v}{\text{lucta}}$ *c* 872 = XII 668 *extat in c, m. rec. in mg. γ, post* 875 *Menag., om. MPRγb, non interpretatur Servius.* 873 $\overset{N}{\text{ADQVE}}$ *Rc* AENEAE *M* aeneam *γ* aneã *b* $\overset{I}{}$ magno *c*1 874 *cf.* VI 317 $\overset{d}{\text{agnouit}}$ *γ* ADGNOVIT *PR* 875 DEUM (*ut vid.*) *M* altum *c*1 sanctus *Charisii Neap.* magnus *eiusdem excerpta Paris.* altus *testantur Servius et schol. Veron.* appollo *b* 877 obiuſ *b* $\overset{h}{\text{aſta}}$ *b* 878 ſęuiſſimae *b* 879 TERREAS *R* possis *Nonii exempl.* 880 $\overset{c}{\text{Ne}}$ *b* $\overset{h}{\text{orremuſ}}$ *b* DIVVM *MPRγbc* 881 NAM *MPRbc* iam *γχ*

dona prius.' dixit telumque intorsit in hostem;
inde aliud super atque aliud figitque volatque
ingenti gyro, set sustinet aureus umbo.
ter circum astantem laevos equitavit in orbes
tela manu iaciens, ter secum Troius heros
inmanem aerato circumfert tegmine silvam.
inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet
vellere et urgetur pugna congressus iniqua,
multa movens animo iam tandem erumpit et inter
bellatoris equi cava tempora conicit hastam.
tollit se arrectum quadrupes et calcibus auras
verberat effusumque equitem super ipse secutus
implicat eiectoque incumbit cernuus armo.
clamore incendunt caelum Troesque Latinique.
advolat Aeneas vaginaque eripit ensem

---

TESTIMONIA.

885 'laevos . . . orbis' Arusianus p. 239 L. 887 Macrobius Sat. VI 6, 6 889 'et . . . iniqua' Servius Aen. XII 465 892 'tollit . . . quadrupes' Nonius 406, 31 892 sq. 'tollit . . . verberat' Priscianus 703 Nonius 29, 17 893 'effusum . . . secutus' Nonius 295, 18 894 'eiecto . . . armo' Nonius 21, 3. 300, 22 895 Servius Aen. XI 147

---

VARIA LECTIO.

883 ALIVT *Py* ADQVE *Rc* ALIVT *P* FIVGIT *P* FUGIT (U *corr. in* I) *Mc* aliud: fugitque *prop. Heynius* uo..lat (l *m.* 2 *in ras.*) *y*2 uolutat *y*1 884 giro *bc* SED *PRybc* aureuſ *in ras. b* au.reuſ (*erasa* e, *ni f.*) *y* AEREVS *Pm* : *cf.* 271 *et* 887 885 Te *c* ADSTANTEM *MRc* ſtantem *b* LEUOS *Mb* orbiſ *c*1 886 IACENS *P* $^{i}$iacenſ *b* 887 IMMANEM *PRyb* ter circum *Macrobii exempl.* (*cf.* 885) tegmine, at agmine *y* TEGMINE (T *in ras.*) *R* 888 TAEDIT (I *corr. in* E) *M* 889 urg$^{u}$&ur *y* URGUETUR *MRb* cūgreſſuſ *c* 890 erupit *y* IN$^{V}$STER *R* 891 caue *c*1 892 a$^{r}$rectū *b* QVADRIPES *P* QVA-DRIPES *R* auroſ *c*1 893 EEQVITEM *P* $^{E}$QUITEM *M* 894 ELECTO *M* $^{d}$electo *y* CERNVLVS *P* CERNVLVS *Ry*1 AM$^{R}$BO *M* 896 Atuolat *y* 'advolat Aeneas: *multi haec nolunt distingui, quasi simul fiant' Servius. Post* Aeneas *dist. M*

et super haec: 'ubi nunc Mezentius acer et illa
effera vis animi?' contra Tyrrhenus, ut auras
suspiciens hausit caelum mentemque recepit:
'hostis amare, quid increpitas mortemque minaris?
nullum in caede nefas, nec sic ad proelia veni,
nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus.
unum hoc per siqua est victis venia hostibus oro:
corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
circumstare odia: hunc, oro, defende furorem
et me consortem nati concede sepulchro.'
haec loquitur iuguloque haut inscius accipit ensem
undantique animam diffundit in arma cruore.

---

TESTIMONIA.

897 'ubi n. M.' Maximi Victorini ars 18  899 'hausit ... recepit' Servius Aen. I 738 X 781  900 Nonius 329, 15. 465, 22  'hostis ... increpitas' Servius Aen. IV 203  'hostis a.' Servius ge. I 120  903 'si ... oro' Servius Aen. X 626  904 sq. 'scio ... odia' Servius Aen. XI 9  905 'hunc ... furorem' Arusianus p. 225 L. Servius ecl. VII 47  906 Macrobius Sat. VI 6, 4  908 Aldhelmus de re gramm. in A. Mai auct. class. V 593

---

VARIA LECTIO.

897 VET *P*  nunc] est *Max. Victorinus*  mezenciuſ *γ* MEZZENTIVS *R* MEZZENTIUS *M*  ad illa *c*  898 con[tra] *γ*  tyr[h]renuſ *γ* tyrrenuſ *c*  VT (V *in ras.*) *R* [E]UT *M* VET *P* &, at ut *γ* ut *Servius legit*  899 [h]auſit *γ* haud ſit *c*  recoepit *bl*  900 QUIT *M*  INCREPITANS *M*  mortã *cl*  901 [A]CEDE *M*  AD (D *corr. in* T) *M*  UENIT *M*  902 Hec *bl*  foedera (fo *in ras.*) *b*  904 TEGIT *R*  A[CE]R[B]MA *M*  tuorum *Servius Aen.* XI 9  906 ſepulcro *c*  907 [H]AUT *M* aut *γ* haud *bc*  908 ANI[M]MA *P*  DEFVNDIT *Rγl*  arua *Menag. pr.*, *non male, ni fallor*: *cf.* 741  CRUOREM *M*, (M *eras.*) *P* cruore *Servius confirmat*

P· UERGILI MARONIS AENEIDOS· || LIB· X· EXPL· INC· LIB· XI || FELICITER· *M*  VERGILI· MARONIS· AENEIDOS || LIBER· X· EXPLICIT· INCIPIT· || LIBER· XI· FELICITER *In seq. pagina undecim versus, quos vide in prolegom. R*  EXPLICIT LIBER AENEIDOS· X· || INCIPIT· XI· *γ*

EXPLICIT LIB· X· VIRGILI MARONIS AENEIDOS *b*

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER VNDECIMVS

---

Oceanum interea surgens Aurora reliquit:
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
praecipitant curae turbataque funere mens est,
vota déum primo victor solvebat Eoo.
ingentem quercum decisis undique ramis
constituit tumulo fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum,
bellipotens: aptat rorantis sanguine cristas

---

TESTIMONIA.

AENEIDOS XI. 1 Donatus ad Ter. eun. III 5, 46 Priscianus de XII vers. Aen. 11, 198 p. 1275 P. Diomedes 495 Aldhelmus de re gramm. et metr. in A. Mai auct. class. V 520 4 Macrobius Sat. VI 6, 4 7 'Mezenti d. e.' Probi inst. I 14, 2 Maximus Vict. de fin. 5 p. 457 Endl. Sergius in Donat. 7 p. 479 Endl. Donatus de ult. syll. 1802 Cledonius 1883. 1884 Marius Victorinus 1474 P. Marcianus Capella III 278 Pompeius p. 33. 52 L.

---

VARIA LECTIO.

AENEIDOS XI. 1 = IV 129 reliquid *γb* 2 et *om. Parrhas.*
A
*An* ei? *cf.* 57 DERE (*infra scr. minio*) *M* HUMANDIS (*minio scr.*) *M* 3 FUNERA (*minio scr.*) *M* eſt *m.* 2 *in ras. b* 5 QUAERCUM *M* deciſſiſ *c*1 undeq: *c*1 6 fulgentie *γ*1 7 MEZZENTI *R* MEZZENTI *M*: *'ergo illi errare noscuntur, qui hanc* (z) *dupliciter scribunt'* Probi inst. 'z . . . *quae apud Graecos duplex est'* Marius Victorinus MAGNAE *M* MAGNAE *R* tropheum *c* 8 RORANTES *M* RORANTI *R*

telaque trunca viri et bis sex thoraca petitum
perfossumque locis clipeumque ex aere sinistrae
subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
turba ducum) sic incipiens hortatur ovantis:
'maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
quod superest: haec sunt spolia et de rege superbo
primitiae, manibusque meis Mezentius hic est.
nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
arma parate animis et spe praesumite bellum,
nequa mora ignaros, ubi primum vellere signa
adnuerint superi pubemque educere castris,
inpediat segnisve metu sententia tardet.
interea socios inhumataque corpora terrae
mandemus, qui solus honos Acheronte sub imost.
ite' ait, 'egregias animas, quae sanguine nobis

---

TESTIMONIA.

9 sq. 'et . . . locis' Servius Aen. II 278 XII 98   12 sq. Charisius 246 Diomedes 456   'tum . . . ducum' Pompeius 474 L.   14 'timor o. a.' schol. Hor. carm. III 8, 15   15 sq. 'haec . . . primitiae' Macrobius Sat. III 5, 11   16 'Mezentius h. e.' schol. Veron. 89, 26 'manibusque . . . est' Marius Victorinus 2467 Servius Aen. IV 237 XI 54. 84   18 Donatus ad Ter. Phorm. II 1, 20 Servius Aen. IX 158
24—26 'ite . . . muneribus' Nonius 466, 31   24 sq. 'ite . . . suo' Nonius 464, 25   'ite . . . peperere' Donatus ad Ter. Andr. I 1, 90
'qui . . . suo' Macrobius Sat. IV 4, 9

---

VARIA LECTIO.

9 Taela *b*   bi[ſ] *c*   10 clypeum *γ*   ſiniſtrae (iſ *m.* 2 *in ras.*) *b*   11 ADQVE *R*   EBURNOUM *M*   12 cum *Charisii exc. Leid.*   tenebat *Diomedis Parisini et Monac.*   13 [h]ortatur *b*   OVANTIS (I *corr. in* E) *P*   16 MEZZENTIVS *R*   MEZZENTIUS *M*   18 ANIMIS· *M*   'arma parate animis . . . *aut certe est mutanda distinctio, ut sit:* animis et spe praesumite bellum' *Servius*   bellum (bell *in ras.*) *c*   19 IGNARUS *M*   prim. *b*   20 ADNVERENT *R*   Annuerint *c*   21 IMPEDIAT *Rb*   SEGNISUE (Q *supra*) *M*   SIGNISQVE *Pc*   ſegniſq: *b*   ſegneſque *γ*   22 coporatre (E *supra*) *m. rec. γ*   23 *sq. om., add. m. rec. in mg. γ*   IMOST *M*   imo eſt *bc*   IMO (*om.* EST) *PR*   24 '*vitiose in media oratione* ait *positum critici notant*' *Servius*   agite *Peerlkampus*   QVAE *P*   qui *Macrobii exempl.*,

hanc patriam peperere suo, decorate supremis
muneribus, maestamque Euandri primus ad urbem
mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
abstulit atra dies et funere mersit acerbo.'

Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gressum,
corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
servabat senior, qui Parrhasio Euandro
armiger ante fuit, sed non felicibus aeque
tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
circum omnis famulumque manus Troianaque turba
et maestum Iliades crinem de more solutae.
ut vero Aeneas foribus sese intulit altis,
ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
pectoribus, maestoque inmugit regia luctu.
ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
ut vidit levique patens in pectore volnus
cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis.

TESTIMONIA.

30 sq. 'corpus . . . senior' Donatus ad Ter. hec. III 3, 4 30 Donatus ad Ter. Andr. I 4, 7 33 'caro . . . alumno' Nonius 243, 7 35 Servius Aen. IX 217 39 sq. Macrobius Sat. IV 6, 13 40 'levi . . . vulnus' Quintilianus VI 2, 33 41—43 'lacrimis . . . mihi' Priscianus 1037

VARIA LECTIO.

*fortasse melius* ſang[u]ine *c* 25 PEPERE *M* SVPPREMIS *P* ſupraemeſ *b*1 28 = VI 429 FVNERA *R* aceruo *b*1 29 recepit *γ*1 limine *c*1 30 EXANIME *M* EXANIMIS *R*, (ſ *in ras.*) *c* exanimum '*veteres quidam*' *Pieriani*, *Donati ad Andr. ex.*, *sed* exanimi *idem ad hecyr.* PALLANTIS (ALL *in ras.*) *R* pallanteſ *γ*1 AGOETES *M* Acestes *Donati ad Andr. exempl.* 31 parraſio *c* 32 FELICIS *P* aequae *bc* 33 Tunc *c* 34 mani *b* 35 *cf.* III 65 ILL[I]ADES *M* ſol[v]atae *γ* 36 Ut (U *in ras.*) *b* 38 misto *Peerlkampus*, *fortasse recte.* I[I]NMUGIT *M* IMMVGIIT *P* inmugiit *γ*1 39 Ipſæ *γ*2 Ipſa *γ*1 pallatiſ *b*1 pallentiſ *c*1 40 Iaeui *b* VVLNVS *MRγbc* 41 fatuſ (ſ *corr. ex* r, *ut vid.*) *c* fatu. *γ* fatur *testantur Priscianus et Servius* obortiſ (o *pr. in ras.*) *c* [o]abortiſ *γ*

'tene' inquit, 'miserande puer, cum laeta veniret,
invidit Fortuna mihi, ne regna videres
nostra neque ad sedes victor veherere paternas?
non haec Euandro de te promissa parenti
discedens dederam, cum me complexus euntem
mitteret in magnum imperium metuensque moneret
acris esse viros, cum dura proelia gente.
et nunc ille quidem spe multum captus inani
fors et vota facit cumulatque altaria donis:
nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis
debentem vano maesti comitamur honore.
infelix, nati funus crudele videbis!
hi nostri reditus expectatique triumphi,
haec mea magna fides. at non, Euandre, pudendis
volneribus pulsum aspicies nec sospite dirum

---

TESTIMONIA.

42 sq. 'tene . . . mihi' Servius ecl. VII 58 42 'ten . . . puer' Marius Victorinus 2467 · 45 sq. 'non . . . dederam' Iulius Rufinianus p. 243 R. 47 sq. 'metuens . . . viros' Priscianus 775 49 sq. 'et . . . facit' Macrobius Sat. IV 6, 7 Iulius Rufinianus p. 243 R. 50 Priscianus 1006. 1015. 1016. 1021 'fors . . . facit' Servius Aen. I 203 XI 158 51 sq. 'nos . . . debentem' Servius Aen. II 641 'et . . . debentem' Servius Aen. I 387 VI 83 'nil . . . debentem' schol. Hor. carm. I 24, 11 52 'vano . . . honore' schol. Hor. carm. II 20, 24 Servius Aen. X 828 53—56 'infelix . . . aspicies' Iulius Rufinianus p. 244 R. 53 'infelix n. f. c.' Probi inst. I 4, 21 54 sq. 'hi . . . fides' Servius Aen. VIII 537 54 'nostri . . . triumphi' Nonius 222, 12

---

VARIA LECTIO.

42 ten *Marius Victorinus* inquid *b* PVeR *R* LETA *R* 44 UEHAERERE *M* ue.ere (*erasa* r) *c* REVERE *R* 46 cederã *bl* co(v)m *c* CONPLEXVS *P* 47 IM *Pγl* inperium *γ* MONERES(T) (*corr. m. ead. ut vid.*) *P* 48 Acreſ *c* PROEL(I)A *P* praelia *b* (IN) PROELIA *M* 49 spe mulcet pectus *Peerlkampus* 50 forsit '*aliquot' Pieriani* 'fors et . . . *et forte . . . potest et unum esse* forset, *i. e. forsitan' Servius* fors *testatur Priscianus* 51 EXANIMEM *Rc* N(HI)IL *P* nihil *γ* 53 funus nati *Rufiniani exempl.* 54 EXSPECTATI *M* EXOPTATI *R* triumphy *γ* *Vulgo interrogantem faciunt Aeneam.*

55 ad *γb* eua(n)dre *b* pudantiſ *cl* 56 VVLNERIBVS *PRγbc* aſpicienſ *bl* durum *Menag. pr.*, *χ*

optabis nato funus pater. ei mihi, quantum
praesidium Ausonia et quantum tu perdis, Iule!'

Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus
imperat et toto lectos ex agmine mittit
mille viros, qui supremum comitentur honorem
intersintque patris lacrumis, solacia luctus
exigua ingentis, misero set debita patri.
haut segnes alii crates et molle feretrum
arbuteis texunt virgis et vimine querno
extructosque toros obtentu frondis inumbrant.
hic iuvenem agresti sublimen stramine ponunt,
qualem virgineo demessum pollice florem
seu mollis violae seu languentis hyacinthi,
cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recessit:
non iam mater alit tellus viresque ministrat.
tum geminas vestes auroque ostroque rigentis

---

TESTIMONIA.

57 sq. 'ei ... Iule' Donatus ad Ter. Phorm. I 3, 26 61 'qui ... honorem' Nonius 388, 5 68 sq. Nonius 338, 30 68 Macrobius Sat. IV 5, 7 'demessum pollice f.' Servius ge. II 274

---

VARIA LECTIO.

57 Obtabiſ *bc* OBSTABIS *PR* HEI *M* ET *R* heu *c* 58 IVLI *R* 59 ubi] VBI DICTA (*voluit* ubi dicta dedit) *R* DEFLUIT *M* (E *supra*) defleuit (uit *in ras.*) *b* 60 ORDINE *PR* : *cf.* VII 152 agmine *Servius* 61 SVPPREMVM *P* SUPPREMUM *M* committentur *y* 62 lacrumiſ *c*1 LACRIMIS *MPRybc*2 63 EXIGVA (*deleta* V) *P* SED *PRybc* PATRI·S *M* 64 haud *ybc* SEGNIS (I *corr. in* E) *P* PHERETRVM *PRy* 65 ulmine *y* 66 EXSTRUCTOS *MR* FRODIS (N *supra*) *P* frondiſ (ron *m. rec. in ras.*) *c* INVMBRAT (N *supra*) *P* 67 ſublimen *yc* SUBLIMEM *MPR* ſublimē *b* ponuN̄ (uN̄ *in ras.*) *b* 68 DEMISSVM *Py*1 demenſ ſum *c*1 messum de *Servii ge.* II 274 *ex.* 69 molles *Nonius* langentiſ (v *supra*) *b* IACINTHI *Rc* hyacincthi *y* hiacincthi (inc *in ras.*) *b* 70 fulgur *y*1 ADHVC *P* 71 ali (t *supra*) *y* UIRIS *M*1*P*1 72 ueſtiſ *b* auro ostroque *Servii Par.* auroque (*om.* ostroque) *eiusdem Regin.* ostroque auroque *Moret. sec.* RIGENTIS (I *post. corr. in* E) *M* RIGENTES (I *corr. ex* E) *P* RIGENTES *Rc* regentiſ *b*1

extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
fecerat et tenui telas discreverat auro.
harum unam iuveni supremum maestus honorem
induit arsurasque comas obnubit amictu,
multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
aggerat et longo praedam iubet ordine duci.
[addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem.]
vinxerat et pos terga manus, quos mitteret umbris
inferias, caeso sparsurus sanguine flammas,
indutosque iubet truncos hostilibus armis
ipsos ferre duces inimicaque nomina figi.
ducitur infelix aevo confectus Acoetes:
pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora
sternitur et toto proiectus corpore terrae....
ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.

TESTIMONIA.

73 'quas illi l. l.' Arusianus p. 244 L. Iulius Rufinianus p. 246 R. 'laeta l.' Servius Aen. XI 416 75 Aldhelmus in A. Mai auct. class. V 530 76 sq. 'harum ... induit' Priscianus I 185. 1199 77 'arsuras ... amictu' Donatus ad Ter. hec. IV 4, 34 79 Eutychius II 13 80 Servius Aen. VIII 202 81 sq. 'vinxerat ... inferias' Servius Aen. X 518 82 'caeso ... flammas' Macrobius Sat. VI 6, 3 83 sq. 'indutos ... duces' Servius Aen. XI 173 83 Arusianus p. 235 L. Servius Aen. XI 6. 76 85 Macrobius Sat. IV 3, 5 Nonius 268, 28 283, 10 Probi inst. I 7, 2 'ducitur i. a. c.' Probi inst. I 8, 1 87 'et ... terrae' Arusianus p. 254 L.

VARIA LECTIO.

73 bonorum *Iulii Rufiniani exempl.* 75 = IV 264 76 IVVENIS *R* SUPPREMUM *MPγ* 78 *post v.* 84 *adscripto & signo m* 79 iubet praedam *m* 80 *deleturus fuisse videtur poeta*, *ut cuius vice v.* 78 *sq. et* 83 *sq. fecerit* 81 poſterga *γc* POST TERGA *MPRb* 82 ſparſuroſ *bc* FLAMMAS *MPbcm, Macrobii exempl.* FLAMMAM *Rγ* 83 Inductoſ *γ1* 84 numina *γ1* FINGI *R* FIGOT (I) (figit?) *M* 85 EUO (A) *M* acoetaſ *b1* acoetis *Nonii* 268 *exempl.* acestes *Hamb. alt., Nonii* 283 *Bern. b* aletes *Macrobii ex.* 86 fedanſ *γ* *Post* ora *vulgo interpungunt* 87 *deleri volebat editor Parmensis: lacunam statui* STERNITUR· *M* corpore terrae] tempore Turnus *ex* 459 *Arusianus* 88 perfuſuſ *γ1* curroſ (v) *γ*

post bellator ecus positis insignibus Aethon
it lacrimans guttisque umectat grandibus ora.
hastam alii galeamque ferunt, nam cetera Turnus
victor habet. tum maesta phalanx Teucrique secuntur
Tyrrhenique omnes et versis Arcades armis.
postquam omnis longe comitum praecesserat ordo,
substitit Aeneas gemituque haec addidit alto:
'nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
fata vocant: salve aeternum mihi, maxime Palla,
aeternumque vale.' nec plura effatus ad altos
tendebat muros gressumque in castra ferebat.

Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
velati ramis oleae veniamque rogantes:
corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
redderet ac tumulo sineret succedere terrae;
nullum cum victis certamen et aethere cassis;

---

TESTIMONIA.

89 'positis i.' Quintilianus VI 2, 33 92 sq. 'Teucri . . . armis' schol. Lucani VIII 735 93 'Tyrrhenique o.' Probi inst. I 5, 1 'et . . . armis' Servius Aen. VIII 588 XII 281 97 sq. 'salve . . . vale' Donatus ad Ter. Andr. IV 2, 13 schol. Veron. 94, 13 Servius Aen. II 789 97 'salve . . . Palla' Priscianus 702 101 'veniamque precantes' Servius Aen. X 31 103 'tumulo . . . terrae' Servius Aen. XI 146

---

VARIA LECTIO.

89 EQVvS *P* EQVVS *Ryb* po.ſitiſ *b* 90 IĐ (T *supra*) *P* Id *γ1* 91 ferꝰ *b* 92 FALANX *Mc* teucri *in ras. b* ſeqnuntur *b* 93 Thyrrheni *γ* Tirre (ni *supra*) *c* OMNES· *MPγc, ad Arcades refert Peerlkampus* DVCES *ut* 171 *Rbm, schol. Lucani, Servius* arcadaſ *b* armis] ARARMIS *P* 94 praeceſſerat (aſ p *supra*) *γ* p̃ceſſerat *c* 95 SUBSIT (TIT *supra*) *M* gemitum *γ1* ADDIDIT (E *supra*) *M* EDIDIT *R* : *cf.* V 799 VII 194 96 aliaſ·hinc (ſhinc *in ras.*) *b* LACRIMANS *P* EADEᴍ *R* EA·.·DEM *M* orrida *c* 97 mi (hi *supra*) *c* MAXIMA (E *supra*) *M* maxima *γ1* PALLAS *R* : *cf.* X 411 98 PLUR (A *supra*) *M* EFATUS (F *supra*) *M* ·ATᴰ *P* altos] A *corr. m. ant. ex* T *P* 99 IN *in ras. R* fereba.t *γ* 101 PRECANTES *R*, *Servius Aen.* X 31, *ut* 106 : *cf.* III 144 102 quae] Q̃· *M* 104 hetere *c´* aeꝛe *m*, *Mediceus Pierii, Menteliani*

parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
quos bonus Aeneas haut aspernanda precantis
prosequitur venia et verbis haec insuper addit:
'quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
inplicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
pacem me exanimis et Martis sorte peremptis
oratis? equidem et vivis concedere vellem.
nec veni, nise fata locum sedemque dedissent,
nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
hospitia et Turni potius se credidit armis.
aequius huic Turnum fuerat se opponere morti.
si bellum finire manu, si pellere Teucros
apparat, his mecum decuit concurrere telis:
vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
nunc ite et miseris supponite civibus ignem.'
dixerat Aeneas. illi opstipuere silentes
conversique oculos inter se atque ora tenebant.
tum senior semperque odiis et crimine Drances
infensus iuveni Turno sic ore vicissim

---

TESTIMONIA.

112 Probi inst. I 14, 3 Charisius 239 Diomedes 449 Servius Aen. XI 130 118 'vixet ... deus' Probi inst. I 18, 6 'vixet' Claudius Sacerdos I 96 121 Priscianus 991 122 sq. 'semper ... Turno' Donatus ad Ter. hec. V 2, 13

---

VARIA LECTIO.

106 haud *bc* PRECANTES *MRγ2c* 107 uerba *γ2* 108 TANTOS *R* furtuna *γ* 109 IMPLICUIT *M* 110 ME *MPRγb1ψ* ne *b2*, *suprascr. e* mortiſ *γ1* 112 uenisse (nsi) *Charisii cod.*, *ut* veni nise *scriptum fuisse appareat.* UENINISI *MPRγb* ueni ni *c*, *Probi inst. cod.* ſedem////que *b* 113 gentem *γ1* reliquid *b* 114 credidit (didit *m. 2 in ras.*) *γ* 116 manuſ *γ1* 117 decuit mecũ *cm* concurre *γ* 118 sua] CVI *P* 119 MISERI (S) *P* SUBPONITE *Mγbc* 120 OBSTIPUERE *MRγbc* 121 ADQVE *R* hora *c* 122 HUNC (T) *M* huic *susp. Wagnerus* que (VS) *om. c* 123 INFENSI *M* Infeſſuſ *γ* infestus *Menag. alt.* orsa vicissim Ore refert *m*

orsa refert: 'o fama ingens, ingentior armis
vir Troiane, quibus caelo te laudibus aequem?
iustitiaene prius mirer belline laborum?
nos vero haec patriam grati referemus ad urbem
et te, siqua viam dederit fortuna, Latino
iungemus regi: quaerat sibi foedera Turnus.
quin et fatalis murorum attollere moles
saxaque subvectare umeris Troiana iuvabit.'
dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
bis senos pepigere dies et pace sequestra
per silvas Teucri mixtique inpune Latini
erravere iugis. ferro sonat alta bipenni
fraxinus, evertunt actas ad sidera pinus,

---

TESTIMONIA.

124 sq. 'o . . . Troiane' Macrobius Sat. VI 2, 33  124 'o . . . armis' Arusianus p. 236 L.  'o f. i.' Emporius rhet. 304 C.  125 'quibus . . . aequem' Servius Aen. X 548 XI 508  126 Priscianus 1031. 1081. 1184. 1186. 1189  129 'quaerat s. f. T.' Donatus ad Ter. hec. V 1, 19 Phorm. II 1, 67  131 Servius Aen. XII 192  'saxaque s. u.' Donatus ad Ter. hec. II 1, 17  132 'ore f.' Diomedes 424  133 'et pace s.' Priscianus 692  'pace s. bis senos p. d.' Suetonius verb. diff. p. 315, 5 Rothii  135—138 'ferro . . . gementibus' Asper 114, 5 K.  135 sq. 'ferro . . . pinus' Priscianus 717  'ferro . . . fraxinus' Priscianus 652. 763

---

VARIA LECTIO.

124 refert o fama] TOFA *in ras. R*  o] Ó *M*  ingencior *γ*  125 caelo] EGO *R*  126 IVSTITIAE *Pγbcm* IUSTITIA *MR* 'iustitiane . . . *sed invenitur etiam* iustitiaene . . . *quod est aptius' Priscianus* 1081 'iustitiae, laborum *genitivum pro ablativo. si autem* iustitiae *legeris, subaudiendum* iustitiae laudibus, *si* iustitia, *subaudiendum* praeditum' *Servius*  bellinae *γl*  LABORVM (V *fort. corr. ex* E) *P* LABOREM *Rγ*2  127 refe$^{re}$muſ *γ*  referimuſ *bl*  128 TE (T *in ras.*) *P*  qua] Q$^{va}$ *P*  130 mo$^{v}$rorũ (moerorum?) *c*  131 ſubuectari *cl* SVBIECTARE$_{E}$ (I *corr. in* V *m. rec.*) *P, ut Lucretius* VI 700  humeriſ *γc*  TROIANA *M*  iuuabat *γl*  134 SILUAM *M*  IMPVNE *R*  135 acta '*aliquot' Pieriani* icta '*antiquissimus' Pierii, χ ut* VI 180  *inter* bipenni *et* bipinni *fluctuant Prisc. libri*  136 altas *χ, Prisciani exempl.*  PINVS *PRγbc, Priscianus* PINOS *M*

robora nec cuneis et olentem scindere cedrum
nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

Et iam Fama volans, tanti praenuntia luctus,
Euandrum Euandrique domos et moenia replet,
quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere et de more vetusto
funereas rapuere faces; lucet via longo
ordine flammarum et late discriminat agros.
contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
agmina. quae postquam matres succedere tectis
viderunt, maestam incendunt clamoribus urbem.
at non Euandrum potis est vis ulla tenere,
sed venit in medios. feretro Pallanta reposto
procubuit super atque haeret lacrimansque gemensque,
et via vix tandem voci laxata dolorest.

---

TESTIMONIA.

140 'Euandrum . . . domos' Probi inst. I 3, 1 142 'Arcades . . . ruere' Quintilianus VIII 6, 21 142 sq. 'et . . . faces' schol. Persii III 103 143 sq. 'lucet . . . agros' Servius Aen. V 4 148 Diomedes 381 Priscianus 708 schol. Persii IV 13 151 Servius Aen. XII 47

---

VARIA LECTIO.

137 ne *c* OLLENTEM *P* OLLENTEM *R* findere *γ2* *teste Heinsio* CEDRU~ (A *suprascr.*) *M* 138 ceſant (r *suprascr.*) *γ* ueſtare *γ1* GEMTIBVS (EN *suprascr.*) *P* 140 domuſ *γ1b*, *Probi inst. cod.* REFLET (F *corr. in* P) *P* REPLET (CON *suprascr.*) *M* *cf.* IX 39 141 Quo *c1* ferebat. (t *m.* 2 *in ras.*) *γ* 142 AT *M1P* 'Arcades ad portas ruere . . . *multa tamen exemplaria:* Arcades et portis ruere' *Servius* 143 faſceſ *γ1* 144 diſcrimin& (a *suprascr.*) *γ* 145 frigũ *bc* iung& *c1* IUNGUÑ (T *suprascr.*) *Mb* 146 MARES *P* 148 AD *R* eſt *in ras. b* 149 FERETPRO *M* PHERETRO *R* fr&o (e r *suprascr.*) *γ* PALLANTE (A *suprascr.*) *M*: *cf.* VI 504 PALLANTE *PRγbcmψ*, *confirmat Servius* 150 PROCVMBIT *R* ADQVE *R* HERET (A *suprascr.*) *M* heret (t *in ras.*) *b* herent *γ1* HAERENS *P* LACRIMAN (S *suprascr.*) *P* 151 Ut *bχ* VOCIS *Pγ* UOCES (E *corr. in* I) *M* DOLOREST (E *suprascr.*) *Mγ* DOLORE EST *Rbc* vocis laxata dolori est *coni. Heinsius*, *et* dolori est *Servius Danielis Aen.* XII 47, *quamquam ibi*

'non haec, o Palla, dederas promissa parenti,
cautius ut saevo velles te credere Marti:
haut ignarus eram, quantum nova gloria in armis
et praedulce decus primo certamine posset.
primitiae iuvenis miserae bellique propinqui
dura rudimenta et nulli exaudita deorum
vota precesque meae! tuque, o sanctissima coniunx,
felix morte tua neque in hunc servata dolorem!
contra ego vivendo vici mea fata, superstes
restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem
atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret!
nec vos arguerim, Teucri, nec foedera nec quas
iunximus hospitio dextras: sors ista senectae

TESTIMONIA.

152 Servius ecl. III 75 Aen. VIII 537  154 sq. 'haud . . . decus' Macrobius Sat. IV 6, 8  158 sq. 'tuque . . . tua' Macrobius Sat. III 3, 6

VARIA LECTIO.

*quoque* dolore est *Regin. exhibet* (*in Par. deest locus*). 152 '*duplex expositio est. aut enim hoc dicit:* non mihi talia promittebas, *ut crederem cautius te dimicaturum . . . aut certe* non *pro* nonne *et* nempe. *accipiamus' Servius* PALLAS *Pγl* Palla *testatur Servius ecl.* III 75 DEDERA[S]T *P* promiſa *b* PARENTI *libri* '*alii non* parenti, *sed* petenti *legunt' Servius.* precanti *Peerlkampus. Alii post* parenti *fortiter interpungunt, ego sic intelligo:* '*quae mihi promiseras ut cautus fores non congruunt cum his quae nunc video.*' 153 ut *in ras. b* AVT *R* ut *idem quod* utinam *hic esse putabat Faber* 154 HAUD *MPγbc* gaudia *Macrobii Par.* 1, *haud male* : *cf.* X 325 155 CERMINE *R* 156 MISERE *Rγ* 158 PRAECES *M* PROCES *P* coi[N]unx *b* 159 NEC *Pγlb* 160 EGO (G *m.* 2 *add.*) *P* UICI· MEA FATA· *M* 'vici mea fata ... *multi sic distinguunt:* contra ego vivendo vici, *vitam scilicet filii, i. e. supervixi. . . ut* mea fata *per exclamationem dictum sit' Servius* SVPERSTENS (NS *item suprascr., sed eras.*) *P* ſuperſteſ[N]. (ſ *ult. m.* 2 *in ras.*) *γ* 161 TROVVM *P* ſecutã *b* 162 Obruere *γ* rut[v]ili *b* 163 ADQVE *R* REFE[R]RET *Mb* 164 Ne[c] *b* ARGVEREM *Rγl* arguerim *Servius* 165 [h]oſpicio *γ* dextra[ſ] *γ*2 dextre *γl* SISTA (S *pr. eras.*) *P*

debita erat nostrae. quod si inmatura manebat
mors gnatum, caesis Volscorum milibus ante
ducentem in Latium Teucros cecidisse iuvabit.
quin ego non alio digner te funere, Palla,
quam pius Aeneas et quam magni Phryges et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera Leto:
tu quoque nunc stares inmanis truncus in armis,
esset par aetas et idem si robur ab annis,
Turne. sed infelix Teucros quid demoror armis?
vadite et haec memores regi mandata referte:
quod vitam moror invisam Pallante perempto,
dextera causa tuast, Turnum gnatoque patrique

---

TESTIMONIA.

169 Priscianus 702. 758 Probi inst. I 10, 3 173 sq. Priscianus 1031 174 Priscianus 1144 175 Abbo Floriacensis in A. Mai auct. class. V 336 178 'Turnum g. p.' Charisius 248 Diomedes 435

---

VARIA LECTIO.

166 quoſ *γ*1 SIIAMMATVRA *P* ſi iam matura *γ* 167 VOLSCORVM (L *fort. in ras.*) *R* VOLSCORVM (O *pr. corr. in* V) *P* uulſcorum *c* MILLIBVS *R* MELLIB· (E *corr. in* I) *M* 168 cediſſe *c*1 IVVABIT *Pγ*2, *Servii Par. Regin.* iuuabit (bit *in ras.*) *b* iuuabit (rel *corr. m. ant.*) *c* iuuabat *γ*1 iuuabat (i& *supra*) *γ*3 IUUARET *M* IVVARE *R* 169 'digner... *alii* dignem *legunt iuxta veteres' Servius* 170 et quam... omnis *pro insititiis habet Heynius* ETQVM (A *supra*) *P* magna *c*1 frigeſ *γc* 171 TYRRHENI *R* Tyrreni *bc* tyrrenum *γ* thyrrhenū *b* tyrrenuſ *c*1 turnumque *Ven.* Tuscumque *Bothius* 172—175 *delet Peerlkampus* 172 '*versum hunc non habet codex vetustus' ed. Ven.* 1544 TROPEA *MPγbc* FERANT *R* ferant (v *supra*) *γb* dextra (e *supra*) *γc* la&o *γ* laeto *b* lo&o *c* 173 ſtareſ (ſ *pr. m.* 2 *add.*) *γ* IMMANIS *Rbc* 174 ESSE (T *supra*) *M* robor *Mentel. pr.* 175 demoror ultra *malit Heinsius*, armis *legit Servius* 176 AVDITE *R* rege *γ*1 177 OROR (M *supra*) *M* PEREMTO *M* 178 TVAST (E *supra*) *P* TUAEST *MRγbc*

quam debere vides. meritis vacat hic tibi solus
fortunaeque locus. non vitae gaudia quaero
(nec fas), sed gnato manis perferre sub imos.'

Aurora interea miseris mortalibus almam
extulerat lucem, referens opera atque labores:
iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon
constituere pyras. huc corpora quisque suorum
more tulere patrum, subiectisque ignibus atris
conditur in tenebras altum caligine caelum.
ter circum accensos cincti fulgentibus armis
decurrere rogos, ter maestum funeris ignem
lustravere in equis ululatusque ore dedere;
spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma:
it caelo clamorque virum clangorque tubarum.
hic alii spolia occisis derepta Latinis

---

**TESTIMONIA.**

187 Arusianus p. 240 L. 191 Macrobius Sat. V 10, 10 Servius ecl. V 40 192 schol. Persii III 103 193 sq. 'hic . . . igni' Macrobius Sat. VI 6, 5

---

**VARIA LECTIO.**

179 QVEM (E *in ras.*) *P* Quem *γ*1 DE[B]ĐERE *M* UIDES· MERITIS *M* meritis . . . imos *melius absint.* . . uacat (*eras.* ua, *ut vid.*) *γ* hic *suprascr. γ* 180 FORTV[A]NE *P* non . . . imos *inepta iudicat Peerlkampus.* 181 Ne *c*1 ſ[v]. b *γ* *in Maronis apographo hic versum aut defuisse aut excidisse inchoatum suspicantur Brunckius et Heynius, sed hic etiam* gnato hoc Manis *proponit. Wagnerus concedit, concinnius Vergilium scripturum fuisse:* Manis portanda sub imos. 182 AU[RO]RA *M* alma. *γ* 183 lu.cem *γ* ADQVE *R* 184 iã *in ras. b* CORUO *M* curuo (cur *in ras.*) *b* N, *corr. ex* ET *M* LITORAE *M* littore *c* TARCHON (HO *fortasse in ras.*) *R* THARCON *M* 185 piraſ *b* 186 MORTE *M* atriſ (triſ *in ras.*) *c* 187 in tenebraſ (inteN *in ras.*) *b* alta *m* caelum *in ras. c* 188 aſcenſoſ *b* accenſum *c*1 CVNCTI *R* 189 DECURRE *M* 190 EQUIS *M* 192 *cf.* II 313 ID *Pγ* ET *M* 193 HIC *MPRγbcψ*, *Macrobii exempl.*, *Servii Par. Regin.*: *cf.* 185 hinc *in quo libro extet nescio* direpta *b*2*c*1

coniciunt igni, galeas ensesque decoros
frenaque ferventisque rotas; pars munera nota,
ipsorum clipeos et non felicia tela.
multa boum circa mactantur corpora Morti,
saetigerosque sues raptasque ex omnibus agris
in flammam iugulant pecudes. tum litore toto
ardentis spectant socios semustaque servant
busta neque avelli possunt, nox umida donec
invertit caelum stellis ardentibus aptum.

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
innumeras struxere pyras, et corpora partim
multa virum terrae infodiunt avectaque partim
finitimos tollunt in agros urbique remittunt,
cetera confusaeque ingentem caedis acervom
nec numero nec honore cremant: tunc undique vasti
certatim crebris conlucent ignibus agri.
tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram:
maerentes altum cinerem et confusa ruebant

TESTIMONIA.

195 'frenaque f. r.' Servius ge. III 107 196 schol. Hor. carm. I 35, 38 197 'mactantur c. m.' Arusianus p. 247 L. 211 sq. 'et . . . focis' Nonius 380, 8

VARIA LECTIO.

194 DECORUS (U *corr. in* O) *M* 195 FERUENTES *M* 196 CLIPAEOS *R* clipeaſ *c1* teloſ *c1* 198 Setigeroſ *b* Sedigeraſ *c1* 199 flammas *m* littore *c* 200 SEMIVSTA (T *in ras.*) *R* 201 NEC *R* euelli *c1* humida *γc* 202 *cf.* IV 482 VI 797 FVLGENTIBVS *R*, *propter v.* 200 204 STRVXERE (T *m. ant.*) *P* piraſ *c* partim] PA *in ras. P* 205 *om. Menag. pr. et Goth. tert., post* 206 *in Leid. et Zulich.* I[N]FODIVNT (I *pr. fort. corr. ex* T *vel* F) *P* [in]fodiunt *γ* infodu[i]N *b* 206 Fenitimoſ *γ1* [a]groſ *γ* U[R]BI *M* 207 CETAERA *P* Ca&era *γb* cediſ *b* STRAGIS *R ut* 384 *et* VI 504 ACERUUM *Mγbc* ACERBVM *P* 208 NVMERO *R* NEQVE *Pc* [nec]que (c *add. m. rec.*) *γ* tum *γ1* 209 conlu.cent *γ2* conculcent *γ1* conluceſ *c1* 210 TERTIA *M* 211 Merenteſ *γ* confuſe *c1*

ossa focis tepidoque onerabant aggere terrae.
iam vero in tectis, praedivitis urbe Latini,
praecipuus fragor et longi pars maxima luctus.
hic matres miseraeque nurus, hic cara sororum
pectora maerentum puerique parentibus orbi
dirum execrantur bellum Turnique hymenaeos:
ipsum armis ipsumque iubent decernere ferro,
qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores.
ingravat haec saevos Drances solumque vocari
testatur, solum posci in certamina Turnum.
multa simul contra variis sententia dictis
pro Turno, et magnum reginae nomen obumbrat,
multa virum meritis sustentat fama tropaeis.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
ecce super maesti magna Diomedis ab urbe

---

TESTIMONIA.

213 'praedivitis u. L.' Donatus ad Ter. adelph. II 1, 13 Servius Aen. XII 22 216 'puerique p. o.' Arusianus p. 250 L. 218 Nonius 285, 27 226 sq. 'ecce ... ferunt' Diomedes 407 Priscianus 1001

---

VARIA LECTIO.

212 honerabant *b* 213 *imo mg. m.* 2 *add. b* 214 longe *bc* 'longe ... *et hoc est melius quam quod legatur* et longi' *Servius* luc.t.ſ (v) *γ2* luentiſ *γ1* 215 Hinc *b1* miſere *c* hicara *c* 216 merentum (e *pr. in ras.*) *b* merente (v) *c* 217 DIRVMI *P* Durũ *b* EXSECRANTVR *Pγ*, EX *in litura trium litt. R* hymeneoſ *γ* himenaeoſ *c* hymoenaeoſ (hoemenaeos?) *b* 218 IPSAM *M* FERRV (v) *ut vid. R1* 220 INGRVAT (A) (*corr. m. rec.*) *R* haec] ET *Pγ1* ec *γ2* SAEVVS *Pγb* SEUUS (A) *M* ſeuuſ *c* saeuis *m*, *Bigot.* draces *m* SOLVM (OLV *in ras.*, *ut vid.*) *P* primus *m* 221 *in mg.* A *M* CERTAMINE *R* 222 *sq. hic om.*, *add. ima pag.*, *adscriptis in mg.* B *et* C, *M* 224 *in mg.* D *M* SIMUL (U R M) *M* : *cf.* 222 tropeiſ *c* tropheiſ *b* 225 FLAGRANTE, *sed* L *et* R *in ras.*, *P* 226 maeſti (*erasa super* i *litera*, ſ, *ni f.*) *γ* magna Diomedis] ADIOM *in ras. R* 'magna Diomedis ab urbe: *legitur et* magni' *Servius* : *cf.* VIII 9 magni *Oblongus Pierii*, *Diomedis codd.* diamediſ *γ1*

legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
tantorum inpensis operum, nil dona neque aurum
nec magnas valuisse preces, alia arma Latinis
quaerenda aut pacem Troiano ab rege petendum.
deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
fatalem Aenean manifesto numine ferri
admonet ira deum tumulique ante ora recentes.
ergo concilium magnum primosque suorum
imperio accitos alta intra limina cogit.
olli convenere fluuntque ad regia plenis
tecta viis. sedet in mediis et maximus aevo
et primus sceptris haut laeta fronte Latinus.
atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,
quae referant, fari iubet et responsa reposcit

TESTIMONIA.

227 'legati r. f.' Nonius 303, 11   229 sq. 'alia . . . quaerenda' Servius Aen. II 99   230 'aut . . . petendum' Iulius Rufinianus 256 R. anon. de verbo 36 p. 168 Endl. Donatus ad Ter. Andr. I 5, 19 eun. I 2, 17 Philargyrus ge. IV 484   'pacem . . . petendum' Donatus ad Ter. adelph. IV 7, 11 Servius Aen. X 628   232 sq. 'fatalem . . . deum' Arusianus p. 215 L.   233 'admonet i. d.' Probi inst. I 7, 2   234 'concilium sacrum' de gen. nom. 76, 16 Haupt.   238 Arusianus p. 255 L.

VARIA LECTIO.

LIGATI *R* · RESPONSAE *M*   228 TANTURUM *M*1   IMPENSIS *PRγ*   ~il *b* NIHIL *M* NIHIL *R*   dona *γ*2 aura *γ*1   NEC *Rb*, *Servii exempl.*   229 praeceſ *γ*   230 Quaerenda (a *post. in ras.*) *b*   aut] et *Donatus ad Andr.*, *Philargyrus*   A *R*   petendum *bc*, *Menag. pr.*, *χ* : *testantur Iulius Rufinianus*, *anonymus de verbo*, *Servius* PETENDAM [U] *M* PETENDAM [R] *PRγ*   231 SEX *M*   IPSA *M*   232 aeneã *c*   nomine [v] *γ*   233 ADMOUET [N] *M*   recentiſ *bc*1   234 sacrum *anon. de gen. nom.*   235 INFRA *M*   MOENIA *R* limina *Servius confirmat*   236 Illico *m*   COVENERE [N] *P*   FLVVNT *Ryc*, *Servii Regin.* (*in Par. deest hoc scholion*) FLVVNT [L] *P* fluunt (fl *in ras.*) *b*   RUUNT *M*, *Servii φ* : *cf.* XII 443   AT (T *corr. in* D) *M*   237 SED [ET] *P*   maximiſ [v] *b*   238 PRIMVM [S] *P*   SCEPTBIS [R] *P*   haud *bc*   239 ADQVE *R*   LIGATOS *R*   240 repoſcet (e *pr. m. ant. corr. in* i) *b*

ordine cuncta suo. tum facta silentia linguis,
et Venulus dicto parens ita farier infit:

'Vidimus, o cives, Diomede Argivaque castra
atque iter emensi casus superavimus omnis
contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus.
ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis
victor Gargani condebat Iapygis agris.
postquam introgressi et coram data copia fandi,
munera praeferimus, nomen patriamque docemus,
qui bellum intulerint, quae causa attraxerit Arpos.
auditis ille haec placido sic reddidit ore:
"o fortunatae gentes, Saturnia regna,

---

TESTIMONIA.

243 'vidimus . . . Diomede' Macrobius Sat. V 17, 19 Emporius rhet. p. 304 C. 247 schol. Lucani V 380

---

VARIA LECTIO.

241 tu[m]nc *γ* TVNC *Pc* 242 At *b*1 243 O[/] *M* diomede *c*, *Mentel. pr.*, *Rott. sec.*, *'antiqui plerique' Pieriani, defendit Wagnerus lectt. Verg.* 337 *contra praeceptum Lachmannianum Lucr. p.* 272 *sq.* diomede . . *b* DIOMEDEN *MPRγ, et vereor ne sic reliquerit poeta, cum nondum absolverit versum.* diomedem *Parrhas.*, *Dorvill.*, *Emporius: probavit Lachmannus ad Lucr.* I 739 diomedae *Rottend. tert.*, *Sprot.* 'Diomede, *ut talium nominum accusativus Graecus est in* e *desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse* Diomeden, *sanitas metri in versu desiderabitur' Macrobius.* '*aut* Diomedem *legendum* . . . *aut si Graecum accusativum facere voluerimus*, Diomede *legatur* . . . *si autem* Diomeden *dixerimus*, *nec Latinum est nec Graecum nec versus consistit* . . . *melius est ut* Diomede *legatur' e. q. s. Servius* 244 ADQVE *R* EMENSE *P*1 EMENSSI *M* CASV[S] *P* OMNES *Pγ*1 245 QVAM *P* 246 arbẽ[v] *c* ARGIRIPAM *Pγc* ARGYRIPPAM *M* : *cf. Servius* [C]OGNOMINE *M* genteſ *b*1 247 'victor: *distingue' Servius* gargani[i] *γ* GARGANII *Mb*1 L·APYGIS (L *corr. in* I) *M* iapigiſ *bc* aruis *Mentel. pr.*, *χ*, '*aliquot' Pieriani, in ras. b* 248 ingreſſi[tro] *b* CONGRESSI *R* 250 Quid *γ*1 intullerint *γ* ADTRAXERIT *Rbc* ATTRAXERAT *M* 251 haec *om. m* REDIDIT *M* edidit *χ* 252 FORTUNAE[TA] *M*

antiqui Ausonii, quae vos fortuna quietos
sollicitat suadetque ignota lacessere bella?
quicumque Iliacos ferro violavimus agros
(mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
supplicia et scelerum poenas expendimus omnes,
vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervae
sidus et Euboicae cautes ultorque Caphereus.
militia ex illa diversum ad litus abacti
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
ecsolat, Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
ipse Mycenaeus magnorum ductor Achivom 266

---

TESTIMONIA.

256 Nonius 348, 20 257 'quos ... viros' Nonius 365, 13 259 'vel ... manus' Donatus ad Ter. Andr. III 2, 9 hec. I 2, 53 schol. Lucani IX 50 Servius ecl. VIII 69 259 sq. 'scit ... sidus' Servius Aen. XII 451 ge. I 204 262 'Atrides P.' Asper iun. III 262 sq. 'Atrides ... exulat' Arusianus p. 227 L. schol. Lucani IX 654 'Protei ... exulat' schol. Lucani X 509 'adusque c. exsulat' Servius in Donat. 1798. 1855. 1933 P. 263 'Aetnaeos ... Ulixes' Servius Aen. II 5 Philargyrus ge. II 502 266—268 '*a patria*: ipse M.,

---

VARIA LECTIO.

255 VIOLAVIMVS (A *suprascr. eras.*) *P* POPVLAVIMVS *R* uastauimus *Menag. pr.* 256—258 *in mg. add. c* 256 exauſta ſubaltiſ *γ2c* EXHAVSI.. VSALTIS *P* exauſimuſ altiſ *γ1* 257 SIMONIS *M* PREMAT (EM *in ras.*) *R* 258 omniſ *γ2* 'scelerum poenas expendimus omnes, *i. e. luimus omnes poenas, quae sunt statutae sceleribus. Alii* sceleris omnis *legunt, nam* omnes *non potest ad Graecos referri' Servius* 259 MANUS *MRγ2bc* DAMVS (DAM *in ras.*) *P* .amuſ *γ1* domus *χ, schol. Lucani* 260 eboice *γ* CAUTAES *M* VLTOR (OR *in ras.*) *R* 261 ad *om. m* ADACTI (D *corr. in* B) *M* 262 prothaei *b* pthei *c* AT *P* ad (d *m.* 2) *γ* 263 ETSOLAT (X V *suprascr.*) *M* EXOLAT *P2* exolat (v *suprascr.*) *γ* EXVLAT *P1R* exul.at *c2* exultat *c1* exſulat *b* a&neoſ *γ* ethnaeoſ *b* eneoſ *c* ciclopaſ *b* cyclopuſ, *ut vid.*, *γ1* olixeſ (v *suprascr.*) *γ2* olixuſ *γ1* 266—268. 264 *sq. sic ordinavi in emend. Verg. p.* 6: *offenderat vulgatus ordo Wagnerum, qui aut post pertextum carmen poetam v.* 266—268 *in margine allevisse aut v.* 266 magnorum ut ductor *scribendum esse putaverat.* 266 MYCENEVS *MR* micenaeuſ *γ* micaenaeuſ *b* miceneuſ *c* magnunum *γ1* ACHIVVM *P2γbc*

coniugis infandae prima inter limina dextra
oppetiit: devictam Asiam subsedit adulter. 268
regna Neoptolemi referam versosque penates 264
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros? 265
invidisse deos, patriis ut redditus aris 269
coniugium optatum et pulchram Calydona viderem? 270
nunc etiam horribili visu portenta secuntur,
et socii amissi petierunt aethera pinnis
fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
supplicia!) et scopulos lacrimosis vocibus implent.

---

TESTIMONIA.

*a fortuna:* magnorum d. A. *a necessitudine:* coniugis, *a loco:* prima i. l., *a causa:* possedit adulter' Macrobius Sat. IV 4, 22  266 Servius Aen. I 284  267 sq. 'prima ... oppetiit' Macrobius Sat. IV 3, 12  268 'devictam ... adulter' Arusianus p. 263 L. schol. Lucani V 226 Servius Aen. V 498  265 'Libyco ... Locros' Servius Aen. III 399  269 sq. Donatus ad Ter. Phorm. III 1, 2  269 Donatus ad Ter. Andr. III 5, 4  272 'et ... petierunt' Probi inst. I 7, 3

---

VARIA LECTIO.

267 INTER *Pγlc*, '*sex septemve*' *Heinsiani*, *Macrobii exempl.: cf.* 882 INTRA *MRb*  268 OPPETIT *Mγ* Opetiit *c* OPPETIT (I *in ras.*) *R*  DEVICTAM ASIAM *MPRγ*1*b*1, *legit Arusianus* deuicta. aſia. *γ*2*b*2 deuicta aſia *c*, *schol. Lucani.* 'devicta Asia subsedit... *legitur et* devictam Asiam ... *melius tamen est ut* devicta Asia *legamus' Servius* SUBSEDIT (POS *supra*) *M*  ſubſedit, al poſſedit *γ*  POSSEDIT *R*, *Macrobii ω* (*exc. Med.* 2). '*ut sit* subsedit *dolo possedit' Servius.*  264 neptolemi (o *supra*) *b*  VERSVS (V *corr. in* O) *P*  ũ. ſoſ (*erasa* ſ) *c*  QVEPENATIS *in ras. praeter* Q *literam R* que poenateſ *b* Q·PANATES (E *supra*) *M*  265 IDOMENAEI *M*  libicone *b* lybicone *c* libycoue *χ*, *Servii exempl.*  HABITANTES *MP*2*γ*1*c*  LITORE (E *in ras.*) *P*  269 INÐVIDISSE *P*  ARIS *MPRγbψ* ariſ (g *supra*; g *m. rec.*) *c* : *cf. Ovidius met.* XIV 476 Argis '*nonnulli*' *Pieriani: cf.* II 95  oris *mχ*, *Oblongus Pierii* : *cf.* 281  270 OTATVM (P *supra*) *P*  pulcram (h *supra*) *c*  CALIDONA *Mbc*  271 orribili *γ*  SEQVvNTVR *P* ſequuntur *γ*

272 AMISSIS *P* admissis '*aliquot antiqui*' *Pieriani*, *Leid. pro div. lect.* admissi *Goth. pr.* admisi *Ven.* '*legunt nonnulli et* admissis pinnis, *sed melius est* amissi' *Servius*  penniſ *bc*  273 eorũ (m *supra*) *b*  274 inplent *b*

haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt
tempore, cum ferro caelestia corpora demens
adpetii et Veneris violavi volnere dextram.
ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas:
nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
Pergama, nec veterum memini laetorve malorum.
munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
vertite ad Aenean. stetimus tela aspera contra
contulimusque manus: experto credite, quantus
in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam.
si duo praeterea talis Idaea tulisset
terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
Dardanus, et versis lugeret Graecia fatis.
quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae,

TESTIMONIA.

277 Probi inst. I 7, 3  279 sq. 'nec ... Pergama' Priscianus 798. 882  280 'nec ... malorum' Arusianus p. 244. 245 L. Servius ecl. VII 69  283 sq. 'experto ... adsurgat' Priscianus 802 Nonius 296, 10  285 sq. 'si ... viros' Priscianus 745 Incertus de verbo 12 p. 151 Endl. Philargyrus ge. IV 285  285 schol. Hor. serm. I 7, 15 'si d. p.' Macrobius diff. 15, 19  286 sq. 'ultro ... Dardanus' Servius Aen. II 19  288—290 Seneca suas. p. 17, 20 B.  288 Arusianus p. 211 L.

VARIA LECTIO.

275 HAEC *M*  adeo] EADEM *Pγ1*, *Zulich.*  ex illo *om. R* SVPERANDA *R* : *cf.* V 710 'speranda *pro* timenda' *Servius*  276 fer.o (r *suprascr.*) *c*  277 adpetii *b*, *testatur Probus inst.* apetii *c* ADPETI (I *suprascr.*) *M* ATPETII *P* atp&i (i *suprascr.*) *γ* APPETI *R*  inuiolaui *γ*  278 AT *Pγ1*  taleſ *c* IMPELLITE *R*  279 DIRVTA *R* '*huc enim spectat quod dicit, nullum se cum Troianis habere bellum post dirutam Troiam*' *Servius* BELLVM EST *Rbc*  280 uerum (te *suprascr.*) *c*  l&or (a *suprascr.*) *γ*  281 PATRIIS *P*  portaſtiſ *bc*, *Mentel. pr.*, *Menag. pr.*, *χ*  oreſ *γ1*  282 AT (T *corr. in* D) *M* AENEAN *P* aeneam *γ2* aeneā *bc*  283 contulimus] V *pr. in ras. P* Q· *suprascr. M*  284 insurgat *Nonius*  TORTORQ·AT *M*  285 taleſ *c*  idea *bc* daea (i *suprascr.*) *γ*  TVLLISSET *P*  288 Quicquid *bc*  APVT *PR*  quidquid apud durae] quod quia aduerse *Senecae cod.*, *unde Seneca* adversae *legisse videtur Bursiano*  CESSATUMEST (RT *suprascr.*) *M*  troiiae

Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium
haesit et in decimum vestigia rettulit annum.
ambo animis, ambo insignes praestantibus armis:
hic pietate prior. coeant in foedera dextrae,
qua datur; ast armis concurrant arma cavete."
et responsa simul quae sint, rex optime, regis
audisti et quae sit magno sententia bello.'

Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur
cum rapidos amnis, fit clauso gurgite murmur
vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
ut primum placati animi et trepida ora quierunt,
praefatus divos solio rex infit ab alto:
'ante equidem summa de re statuisse, Latini,
et vellem et fuerat melius, non tempore tali
cogere concilium, cum muros adsidet hostis.

---

**TESTIMONIA.**

291 Servius Aen. VI 170 292 sq. 'coeant . . . datur' Priscianus 798 Servius Aen. I 83 XII 147 293 'ast . . . cavete' Arusianus p. 243 296 sq. 'varius . . . fremor' Priscianus 733 299 'vicinaeque f. r.' Servius ge. I 12 301 Pseudoascon. Cic. p. 116 Or. Servius Aen. VII 259 302 Maximi Vict. ars 24

---

**VARIA LECTIO.**

*Senecae cod.* 289 haectoriſ *γb* 290 haesit: '*Messala aiebat hic Vergilium debuisse desinere: quod sequitur* et . . . annum *explementum esse' Seneca* decumum '*vetusti quidam*' *Pieriani* UES<sup>GI</sup>TIA *M* ret. tullit (I *pr. eras.*) *γ* 291 inſigniſ *γ*1 293 AEST *R* CONCVRRA<sup>N</sup>T *R* CONCURR<sup>A</sup>ENT *M* kavete *Arusianus* 294 SIMULRESPONSA *M* REGVM *R* 295 magni s. belli *prop. Ladevicus* 296 LIGATI *R* uariiſ *γ* 297 tremor *χ*, *Prisciani Grut. Sang. m.* 2 298 RAPIDUS *M*¦*Pγ* amneſ *c* 300 PLACITI *R* RABIDA *R ut* VI 102 QVIERANT *R* 301 DIVOS (O *corr. ex* I) *P* DI<sup>U</sup>UOS *M* 302 ANTE *M* STATUI<sup>S</sup>SE *M* 303 TEMPORI *R* 304 conci<sup>r</sup>lium *c* COM (O *corr. in* V) *P* adſidet, *in mg. m.* 2 at obſidet *c* OBSIDET *Mbm*

bellum inportunum, cives, cum gente deorum
invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
proelia: nec victi possunt absistere ferro.
spem siquam ascitis Aetolum habuistis in armis,
ponite: spes sibi quisque. sed haec quam angusta videtis;
cetera qua rerum iaceant perculsa ruina,
ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
nec quemquam incuso: potuit quae plurima virtus
esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
nunc adeo quae sit dubiae sententia menti
expediam et paucis (animos adhibete) docebo.
est antiqus ager Tusco mihi proximus amni,
longus in occasum, finis super usque Sicanos;

---

TESTIMONIA.

305 sq. 'bellum ... gerimus' Arusianus p. 217 L. 305 Servius Aen. XI 351. 842 306 sq. 'quos ... ferro' schol. Hor. carm. IV 4, 53 Servius Aen. IV 40 'quos ... proelia' Nonius 304, 11 309 'ponite ... quisque' Priscianus 557 et fragm. p. 192 H. Maximus Vict. de fin. 5 p. 457 Endl. Sergius in Donat. 7 p. 478 Endl. Sergii fragm. 8 p. 198 Endl. Marius Victorinus 2517 Servius de ult. syll. 1802 Diomedes 424 Marcianus Capella III 278 Pompeius 28. 48 L. Donatus ad Ter. eun. II 2, 9 'ponite sp. s. q. suas' Cledonius 1884 schol. Hor. serm. II 3, 42 311 Servius Aen. XI 343 313 'pugnatum est toto c. r.' schol. Lucani VII 653 317 'finis ... Sicanos' Servius Aen. I 533 III 500

---

VARIA LECTIO.

305 cives] gerimus *Servius Aen.* XI 842 307 PROELIA' *M Alii post* proelia *non distinguunt* POSSUNT *suprascr. M* ADSISTERE [D] (D *corr. in* B) *M* bello *schol. Hor.* 308 ASCISTIS *P* ADSCITIS [TIS] *MRγbc, Servii Par.* (ascitis *Regin.*) adcitis *Dorvill.* accitis *χ* HABVIS [H] (H *in ras.*) *R* ABVISTIS *P* 309 PONITE· *M, ut Servius;* ponite spes *coniungunt ceteri grammatici* 310 Ca&era *γ* QUA *M* QVAE *R* que *γl* 312 incu.ſo *b* INCVSSO *R* 313 pugnatum est toto *schol. Lucani* CERTATU [M] EST *M* 315 ~~ET~~ *P* et *om. γ* PAVCIS, *M* paucif (au *m.* 2) *γ* adhibete] D *corr. fort. ex* T *P* adib&e *c* '*aut* paucis docebo *aut* animos paucis adhibete' *Servius* 316 ANTIQVS *R* ANTIQVvS *P* ANTIQUUS *Mbc* antiquiſ [v] *γ* tuſco. (co *m.* 2, c *corr. ex* q) *γ* 317 fineſ *c* usque] V *in ras. R* ſi.canoſ *b*

Aurunci Rutulique serunt et vomere duros
exercent colles atque horum asperrima pascunt.
haec omnis regio et celsi plaga pinea montis
cedat amicitiae Teucrorum, et foederis aequas
dicamus leges sociosque in regna vocemus:
considant, si tantus amor, et moenia condant.
sin alios finis aliamque capessere gentem
est animus possuntque solo decedere nostro:
bis denas Italo texamus robore navis
seu pluris complere valent (iacet omnis ad undam
materies), ipsi numerumque modumque carinis
praecipiant, nos aera manus navalia demus.
praeterea qui dicta ferant et foedera firment
centum oratores prima de gente Latinos
ire placet pacisque manu praetendere ramos,
munera portantis aurique eborisque talenta
et sellam regni trabeamque insignia nostri.
consulite in medium et rebus succurrite fessis.'
   Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni

---

TESTIMONIA.

320 sq. 'haec ... Teucrorum' Nonius 250, 30    321 'cedat a. T.' Servius Aen. XII 17    326 Servius Aen. II 16    328 sq. 'ipsi ... praecipiant' Nonius 372, 2    328 'ipsi ... carinis' Iulius Rufinianus p. 240 R.    331 sq. 'centum ... placet' Nonius 360, 15    335 'consulite in m.' Servius ge. I 127

---

VARIA LECTIO.

319 coll& (ſ supra) c    ADQVE *R*    pascunt] PA *in ras. R*    321 Caedet *γ*1    323 Conſid..ant *c*    ſit *c*    MONIA (E supra) *R*    324 fineſ *c*    VE *Pyb*1*c*    325 animiſ (u supra) *c*    poscunt *χ*    possunt *legit Servius*    discedere *χ*    326 texamus] T *in ras. R*    ROBOREA *P*    naueſ *γ*    nauoſ (e supra) *c*    327 PLURES *Mc*    CONPLERE *Pγ*    iacent *ut vid. γ*1    iacet. (t *m.* 2 *in ras.*) *γ*2    UNDA (M supra) *M*    329 PRAECIPITANT *P*    330 fuerunt *γ*1    332 PLACIS *M*    333 PORTANTES *P*2*Rγbc*    EBORIS (Q supra) *M*    TALENTA·Q· *M*    335 fessis] VESTRIS *Pγ*1    336 *in mg.:* Ĩ *M*    pridem *Peerlkampus* 'idem: *videlicet qui supra* (123) *apud Aeneam egerat' Servius*

obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
largus opum et lingua melior, sed frigida bello
dextera, consiliis habitus non futtilis auctor,
seditione potens (genus huic materna superbum
nobilitas dabat, incertum de patre ferebat),
surgit et his onerat dictis atque aggerat iras:
'rem nulli obscuram nostrae nec vocis egentem
consulis, o bone rex: cuncti se scire fatentur,
quid fortuna ferat populi, set dicere mussant.
det libertatem fandi flatusque remittat
cuius ob auspicium infaustum moresque sinistros
(dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
lumina tot cecidisse ducum totamque videmus
consedisse urbem luctu, dum Troia temptat
castra fugae fidens et caelum territat armis.

---

TESTIMONIA.

338 sq. 'largus . . . dextera' Nonius 311, 10  338 'largus o.' Arusianus p. 245 L.  339 'consiliis . . . auctor' Donatus ad Ter. Andr. III 5, 3  343—345 Priscianus 1129  343 sq. 'rem . . . rex' Arusianus p. 218 L.  345 Nonius 427, 17  347 Donatus ad Ter. Phorm. II 1, 2 Priscianus 981. 986  348 Priscianus 1028 Alcuini gramm. 2135 P.  350 sq. 'dum . . . armis' Priscianus 1185. 1191  351 'fugae . . . armis' Arusianus p. 230 L.

---

VARIA LECTIO.

337 QV[E] *P*  338 LINGVAE *P* linguae *Servius quoque legisse videtur, ut qui* I 441 *et Sallustii hist.* II 91 *D. exempla afferat.*  339 habitiſ[v] *c*  FVTTILIS *R* futti.liſ *γ2* futı.liſ[t] *b* FVITTILIS *P* FUITILLIS *M* futtuliſ *γ1* futuliſ *c1*  340 Sedicione *γ*  341 FEREBANT *P* FEREBANT *Rc1*  342 SURGIS[T] *M*  honerat *b*  ADQVE *R*  343 UOCES *M1*  344 O[/] *M*  cunctiſſcire[e] *γ* (cunctis se scire *Prisciani Bong.* cunctis scire *Par. R*)  345 PETAT[F] (T *pr. corr. in* R) *M* petat *γ2cm*  populiſ *γ1*, *Prisciani Bong.*  SE[T] *P* SED *Mγb*  346 DE[T] *M*  LIBERTAREM *P* fatuſ[l] (ſ *corr. ex* r) ) *γ*  347 augurium auspicium *Prisciani* 986 *φ* augurium *eiusdem* 981 *Bamb.*  INFAVSTVSTVM *P*  SINESTROS (E *corr. in* I) *M*  349 TROTAM *M*  350 TRO·I·A *M*  351 FVGA *R* fugae *testantur Priscianus, Arusianus, Servius*

unum etiam donis istis, quae plurima mitti
Dardanidis dicique iubes, unum, optime regum,
adicias, nec te ullius violentia vincat,
quin gnatam egregio genero dignisque hymenaeis
des, pater, et pacem hanc aeterno foedere iungas.
quod si tantus habet mentes et pectora terror,
ipsum optestemur veniamque oremus ab ipso:
cedat, ius proprium regi patriaeque remittat.
quid miseros totiens in aperta pericula cives
proicis, o Latio caput horum et causa malorum?
nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
primus ego, invisum quem tu tibi fingis (et esse
nil moror), en supplex venio. miserere tuorum,
pone animos et pulsus abi. sat funera fusi

TESTIMONIA.

354 Marius Victorinus p. 90 G. 358 sq. 'veniam . . . cedat' Arusianus p. 249 L. 358 Iulius Rufinianus p. 234 R. 361 'o . . . malorum' Donatus ad Ter. Andr. II 6, 27 Servius Aen. XII 572 'o . . . horum' Servius Aen. XII 660 362 sq. 'pacem . . . Turne' Donatus ad Ter. adelph. V 3, 14 Servius Aen. I 38 366 'pone . . . abi' Nonius 233, 30

VARIA LECTIO.

352 UNUM *M* DONSISISTIS *P* doniſtiſ [iſ] *γ* 353 diſci *γ1* di.ci [v] *γ2* dici *Servius confirmat* regum (um *in ras.*) *b* regnū *γ1* 354 ulliſ [v] *γ* uiolenta [i] *γ* uincant *b* 355 NATAM *MPγb* genere *γ1* hymeneiſ *γ* hymineiſ *c* hymoeneiſ (hoemenaeis?) *b* 356 DES [S] *P* DES·.·: *M* IUNGAS [FIRMES] *M* FIRMES *R* : *cf.* 330 358 OBTESTEMVR *PRγ2bc* obteſtamur *γ1* 359 'cedat: *Asper hic distinguit, i. e.* hanc veniam oremus ut cedat; *aut si coniuncte legeris:* cedat ius proprium regi, *nova erit elocutio*' *Servius. Post* cedat *et* regi *interp. M* REGI·I *P* remittit [a] *c* 361 PROICHS *P* orum [h] *γ* orum *c* 362 in bello *c1* OMNIS *M* 365 NIL [HI] *P* Nihil *γ* miſere [re] *b* 366 PLVLSVS *P* ABE *M1* (abei?) FVNERA [E] (A *in ras.*) *P* funere *γ1* FVSI *Rγ2bc*; *Servius* FUSIS *M* FVSO *Pγ1*

**vidimus ingentis et desolavimus agros.
aut si fama movet, si tantum pectore robur
concipis et si adeo dotalis regia cordi est,
aude atque adversum fidens fer pectus in hostem.
scilicet ut Turno contingat regia coniunx,
nos animae viles, inhumata infletaque turba,
sternamur campis. etiam tu, siqua tibi vis,
si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
qui vocat.'**

Talibus exarsit dictis violentia Turni.
dat gemitum rumpitque has imo pectore voces:
'larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
tum, cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
primus ades. set non replenda est curia verbis,

---

TESTIMONIA.

368 sq. 'aut . . . concipis' Beda de trop. 379 C. 'si tantum . . . concipis' Donati ars III 6, 2 Charisius 243 Diomedes 453 Pompeius 465 L. 371 anon. de verbo 35 p. 165 Endl. 372 'nos a. v.' schol. Iuven. XIII 142 'inhumata i. t.' Servius Aen. VI 325

---

VARIA LECTIO.

367 INGENTES *Mbc* DESOLAVIMVS AGROS *MRγ2c*, *Servius* deſolauimuſ agroſ *in ras. praeter lit.* d, *b* DESIGNAVIMVS AGROS *Pγ*1 Sat funera fusos vidimus ingentis et designavimus agros *olim scriptum fuisse conieci in nuntiis lit. academiae Berolinensis a.* 1854 *p.* 41, *i. e.* satis multos ut funera stratos vidimus eorumque corporibus agros velut tropaeis distinximus et ornavimus: *cf.* 386 368 ROBVR *Rγ2bc*, (OBVR *in ras.*) *P* RUBOR *Mγ*1 robor *Charisii* ω, *Diomedis et Pompei ex.*
DO G
369 et] AUT *M* ADEOESTDOTALIS *P* ADEOTALIS *M* RETIA *M* CORDISEST *P* cordi, *om.* est, *Ven.* 370 ADQVE *R* AVERSVM *R*
UMA F L E
372 INH.·.:TA (*erasa* I *vel* E) *M* infleta] INOMATA *M* : *cf.* VI 325
e
373 Sternamur *γ* Stnemur *c* ſternemur *χ* et iam *Heinsius* etiam *Servius legit* tu *suprascr. γ* TVM *P* tibi *suprascr. γ*
I R . H
374 PATRIA *P* MATRIS ABES *M* CONTRA, QUI UOCAT *eodem versu M* 375 Quid *γ*1 378 Drance semper *χ* DRANCE· SSEMPER *M*
eſ n
SEMPER DRANCE *PRγbm* ſemp dranco *c* 379 paſcunt *c* 380 SED *PRγc* inreplenda eſt (in *eras.*) *γ* implenda *Goth. tert.* uerbiſ (*omnia*

quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
agger moerorum nec inundant sanguine fossae.
proinde tona eloquio (solitum tibi) meque timoris
argue tu, Drance, quando tot stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit passimque tropaeis
insignis agros. possit quid vivida virtus,
experiare licet; nec longe scilicet hostes
quaerendi nobis: circumstant undique muros.
imus in adversos: quid cessas? an tibi Mavors
ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
semper erit?
pulsus ego? aut quisquam merito, foedissime, pulsum

---

TESTIMONIA.

381 'quae ... volant' Charisius 196 381 sq. 'dum ... fossas' Priscianus 798 383 'proinde ... tibi' Donatus ad Ter. Phorm. II 3, 35 383—385 'meque ... dedit' Quintilianus IX 2, 49 383 sq. 'meque ... acervos' Probi inst. I 10, 3 'meque ... Drance' Quintilianus XI 3, 176 Iulius Rufinianus 197 R. 384 'quando ... acervos' Charisius 87 387—391 'nec ... erit' Donatus ad Ter. Phorm. II 3, 43 392 'pulsus e.' Donatus ad Ter. eun. IV 4, 36

---

VARIA LECTIO.

*exc.* u *lit. in ras.*) *b* 381 TOTO (U *supra* O) *M* DISTINET *Pγbc*, *Prisciani ω*, *testatur Servius* DESTINAT *R* DETINET *M*, *Prisciani φ* hostes *Priscianus* 382 *cf.* X 24 agger *bγ*2, *Menagiani*, *Prisciani ω* AGGERE *ut* X 144 *MPRγ*1*c*, *Prisciani Bong.* MOERORVM (O *pr. corr. in* V) *P* merorum (e *corr. ex* u) *b* MVRORVM *Rγc* nec (n *supra*) *γ*2 ET *ut* X 24 *Pγ*1 'fossas *ut* X 24: *invenitur tamen in quibusdam codicibus* ... fossae' *Priscianus.* 383 TONAT *M* ſolitum (l *in ras.*) *b* TIMORES *M*1 384 ARGUETA (TU *supra*) *M* Arguito (e v *supra*; i *et* o *m.* 2 *in ras.*) *b* caedis *ut* 207 X 245 *Quintilianus* 385 tropheiſ *bc* 386 campos *χ* 387 libet *Menag. pr.* 388 circū..ſtant *c* 389 *sq. ordine inverso R* 389 IMVS *P* aduerſuſ *γ*1 *Interrogandi notam alii ponunt cum Heinsio.* quid (d *supra*) *γc* QVI *P* CESSAS *R* CESS (AS *supra*) *M* ANTTIBI *M* 390 UENTOSA IN (I *supra*) *M* LINGA (V *supra*) *R* 391 SEMPER ERIT· NEQUIQUAM ARMIS TERREBIMUS HOSTE *M* semper erit? numquamne sines ſallacia verba? *Leid.* 392 PULSUS *M* haud (h *supra*) *γ*2 haud *c* fediſſume *b*1

arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
sanguine et Euandri totam cum stirpe videbit
procubuisse domum atque exutos Arcadas armis?
haut ita me experti Bitias et Pandarus ingens
et quos mille die victor sub Tartara missi,
inclussus muris hostilique aggere saeptus.
"nulla salus bello." capiti cane talia, demens,
Dardanio rebusque tuis. proinde omnia magno
ne cessa turbare metu atque extollere vires
gentis bis victae, contra premere arma Latini.
nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremescunt,
nunc et Tydides et Larisaeus Achilles,
amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit
artificis scelus et formidine crimen acerbat.

---

TESTIMONIA.

396 Arusianus p. 227 L. 405 schol. Hor. carm. III 30, 10 406 sq. 'vel . . . scelus' Nonius 309, 22 406 Quintilianus IX 3, 14 407 'formidine c. a.' Donatus ad Ter. hec. V 2, 13

---

VARIA LECTIO.

393 tui[m]dũ *b* TYBRIM *Mc*, (ty *in ras.*) *b* 394 et euandri (*omnia exc.* i *lit. in ras.*) *b* 395 ADQVE *R* exi[v]toſ (i *erasa*) *γ* arcadeſ *b* arcad[a]iſ *c* 396 HAUD *MPγbc* me *in ras. b, om. c* me experti (me ex *in ras.*) *b* MEXPERTI *R* m[e]experti *γ1* experti, *om.* me, *c* biciaſ *b* [IN]URGUENſ *M* ingens, *in mg.* ał ..... *erasis literis γ* 397 DIES *P* miſſi *γ1* MISI *MPRγ2bc* 398 INCLVSSVS *P* INCLUSUS *MRγbc* ſeptuſ *γc* 399 C·.´[A]EENE [N below] *M* [D]GEMENS *M* 400 proinde] PRO *in ras. R* 401 CESSET (cesses?) *P* ceſſe .. (e *post. corr. in* a) *γ* ADQVE *R* 402 uicte (uic *in ras.*) *b* ui[c]te *γ* PRAEMERE *M* 403 MYRMYDONVM *Pγ* mirmidonũ *c* phygia *γ*, (phy *in ras.*) *b* phrigia *c* tremiſcunt *γ2b2* 404 tidideſ *c* lariſaeuſ *γ* lariſeuſ *c*, (euſ *in ras.*) *b* LARISSEUS *M* LARISAEVOS *P* LARISAEVVS *R* : *cf.* II 197 405 A[M]NNIS *M* haddriacaſ *b* ADRIACAS *Rc* AUTFIDUS *M* Appulus *Faber* 406 iactat *Bigot.*, *Quintiliani exempl.* 407 *cf.* II 125 acer[v]bat (b *eras.*) *γ* aceruat *m*

numquam animam talem dextra hac (absiste moveri)
amittes: habitet tecum et sit pectore in isto.
nunc ad te et tua magna, pater, consulta revertor.
si nullam nostris ultra spem ponis in armis,
si tam deserti sumus et semel agmine verso
funditus occidimus neque habet Fortuna regressum,
oremus pacem et dextras tendamus inertis.
quamquam o, si solitae quicquam virtutis adesset!
ille mihi ante alios fortunatusque laborum
egregiusque animi, qui, nequid tale videret,
procubuit moriens et humum semul ore memordit.
sin et opes nobis et adhuc intacta iuventus
auxilioque urbes Italae populique supersunt,
sin et Troianis cum multo gloria venit
sanguine (sunt illis sua funera parque per omnis

---

TESTIMONIA.

413 'neque h. f. r.' schol. Veron. 82, 25 414 'dextras t. i.' Servius Aen. I 487 415 Macrobius Sat. IV 6, 21 Probi inst. I 4, 19 416—418 'ille . . . moriens' Servius Aen. XII 641 416 sq. 'ille . . . animi' Iulius Rufinianus 247 R. 416 'fortunatusque l.' Arusianus p. 230 L. 417 'egregiusque a.' Arusianus p. 227 L.

---

VARIA LECTIO.

408 Nũquã (ũquã *in ras.*) *b* Nuncquã *c* HAEC *P* ABISTE *P* abiſte (r supra) *γ* 410 AT *Pγ*1 tu (a supra) *b* MAGNE *Mb*, *sed cf.* 469 reuertor (er *in ras.*) *b* 411 SIC *P* 412 ſimul, *in mg.* at ſemel *γ*1 SIMVL *P* 413 fundimuſ *γ*1 nec *schol. Veron.* regreſſum *praeter* re *literas in ras. b* recursum *Leid.* 414 inhertiſ *b* inerteſ *c* inermes *Servius Aen.* I 487 : *cf.* X 595 XI 672 415 ·O· (/ supra) *M* ſolite *γ* *Alii post* adesset *comma ponere satis habent.* 416 ante oculos felix functusque *Iulius Rufinianus* 417 QVIT *PRγ* uiderit *γ*1 418 SEMVL *P* SIMVL *R* SIMVEL (I *corr. in* E) *M* ſemel *γbc* '*cito, confestim, id est qui tota mortis celeritate consumptus est quasi nihil ultra passurus*' *Servius* memordit (o supra) '*antiqui aliquot*' *Pieriani*, *Leid.* MEMORDIT *P* MOMORDIT (T infra) *MRbc* momord& *γ*1 419 ATHVC *P* infacta *γ*1 421 ETROIANIS *M* multo (o *in ras.*) *b* 422 SVNTQVE *Rb* 'illis . . . *legitur et* illi, *et aut* Aeneae *intelligimus aut adverbium loci est pro* illic' *Servius*

tempestas): cur indecores in limine primo
deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
multa dies variusque labor mutabilis aevi
rettulit in melius, multos alterna revisens
lussit et in solido rursus Fortuna locavit.
non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi:
at Messapus erit felixque Tolumnius et quos
tot populi missere duces, nec parva sequetur
gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
est et Volscorum egregia de gente Camilla,
agmen agens equitum et florentis aere catervas.
quod si me solum Teucri in certamina poscunt
idque placet tantumque bonis communibus obsto,
non adeo has exossa manus Victoria fugit,
ut tanta quicquam pro spe temptare recusem.
ibo animis contra, vel magnum praestet Achillem
factaque Volcani manibus paria induat arma

---

TESTIMONIA.

424 'cur . . . artus' Nonius 412, 17 schol. Hor. carm. III 5, 20 425—427 Macrobius Sat. VI 2, 16 425 sq. 'multa . . . melius' Nonius 380, 32 426 sq. 'multos . . . locavit' schol. Hor. carm. I 35, 4 435 'tantum . . . obsto' Arusianus p. 250 L. 438 Priscianus 1201. 1211 'ibo a. c.' Charisius 1914 P. 'vel m. p. A.' Diomedes p. 294 P.

---

VARIA LECTIO.

425 uariuſ *cm*, *Macrobii et Nonii exempl.* uariuſ (uſ *in ras.*) *b* uariuſ, at uarii *γ* VARII [VS] *MP* VARII *R* 426 MULTOS [Q] *M* mutata *schol. Hor.* 427 LVSSIT *P* LVSIT *MRγbc* iuvit *Peerlkampus* 429 AD *R* erat *c1* 430 MISSERE *P* MISERE *MRγbc* tarda *χ*, *Servius* : *cf. ge.* II 52 431 lacio *γ* 432 EST [ET] UULSCORUM (ET *suprascr. minio*) *M* uulſcorum *c* CAMILLAS *M* 433 = VII 804 florenteſ *c* 434 QVOSI *R* 436 HAS *suprascr. M* EXOSSA *Pγ1* EXOSA *MRbc* 437 temtare *γc* 438 contra //// ut *c* PRESTET [A] *M* ACHILLĒ *Rc* ACHILLE *M* Achillen *Diomedis libri* 439 VOLKANI *R* VOLCANI (O *corr. in* V) *P* uulcani *bc* INDVAT *MRbc* induit [a] *γ* INDVIT *P* : *cf.* IX 180 XI 6

ille licet. vobis animam hanc soceroque Latino
Turnus ego, haut ulli veterum virtute secundus,
devovi. "solum Aeneas vocat": et vocet oro,
nec Drances potius, sive est haec ira deorum,
morte luat, sive est virtus et gloria, tollat.'

Illi haec inter se dubiis de rebus agebant
certantes; castra Aeneas aciemque movebat:
nuntius ingenti per regia tecta tumultu
ecce ruit magnisque urbem terroribus implet,
instructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
extemplo turbati animi concussaque volgi
pectora et arrectae stimulis haud mollibus irae.
arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuventus,
flent maesti mussantque patres. hic undique clamor
dissensu vario magnus se tollit in auras
haut secus atque alto in luco cum forte catervae
consedere avium piscosove amne Padusae

---

TESTIMONIA.

440. 442 'vobis . . . Latino devovi' Servius Aen. XII 234 443 sq. schol. Lucani X 103 453 'fremit a. i.' Priscianus 1176 454 'flent . . . patres' Nonius 427, 18

---

VARIA LECTIO.

440 LATINI (I *corr. in* O) *M* 441 HAVT *Py* AVT *R* HAUD *Mbc* 442 DEVIVO *R* deuoui (o *corr. ex* i, ui *m.* 2 *in ras.*) *γ* 443 Nec (c *in ras.*) *b* dranceſ potiuſ (ſp *m.* 2) *γ* 445 SESE *M* 446 CASTR[A] *R* AENEAE (S) *M* 447 INGENTI *M* tumulto (v) *b* 449 Inſtructuſ (o) *γ* FLUMINE (A) *M* 450 Tyrrenam *γc* 451 EXTEPLO (M) *M* Extimplo *b* ANI (MI) *M* ANIMO *R* uolgi (v) *γ2* uolui (v) *γ1* VVLGI *Rbc* 452 PECTOR (A) *P* arrecte *γ* arectae (r) (e *post. in ras.*) *b* HAVD *Pybc* ire *γ* 454 FLET (N) *M* hic *γ* hinc (at tunc) *χ* 455 IN *PRγbc* : *cf.* IV 176 V 257. 520 ge. III 109, *Wagneri quaest. Verg.* X 1 AD *M* 456 HAUD *Mγbc* ADQVE *R* fronte *c* 457 PISCOSOVE (O *post. corr. m. rec. in* Q) *P* piſcoſque *γ1* paduſae (ſ *in ras.*) *b*

dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
'immo' ait 'o cives' arrepto tempore Turnus,
'cogite concilium et pacem laudate sedentes:
illi armis in regna ruunt.' nec plura locutus
corripuit sese et tectis citus extulit altis.
'tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplos,
duc' ait 'et Rutulos. equitem Messapus in armis
et cum fratre Coras latis diffundite campis.
pars aditus urbis firmet turrisque capessat,
cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.'
ilicet in muros tota discurritur urbe.
consilium ipse pater et magna incepta Latinus
deserit ac tristi turbatus tempore differt
multaque se incusat, qui non asciverit ultro

TESTIMONIA.

458 Servius ecl. VIII 22 463 sq. Rutilius Nam. it. I 169 463 Donatus ad Ter. adelph. III 4, 36 Diomedes 341 464 sq. 'equitem .... campis' Asper 112, 2 464 Cledonius 1900 P. 467 Seneca epist. 58, 4 468 'ilicet' Charisius 180 469 Macrobius Sat. V 14, 3 471 'multaque se i.' Arusianus p. 246 L.

VARIA LECTIO.

458 loquatia *γ* cygni *b* cigni (i *pr. corr. in* y) *c* 459 ·O· *M* 460 COGITET *R* 461 ṖARMIS *M* ruant *χ*, '*antiqua aliquot exemplaria' Pierii* 462 CIT·.·US *M* AL$^{T}$IS (T *m. ant.*) *P* .altiſ *γ* 463 U$^{E}$OLUS *M* uoluſae *c* UULSCORUM *Mc* MANIPLOS *Pγ*1, *quod praefero, ne quatuor deinceps versus in* is *terminent.* MANIPLIS *MRγ*2*bc*, *Servius, Donati et Diomedis exempl.* 464 EQUITEM *Mb*1, *Asper*, *ut* 517. EQVITE$^{S}$M *P* EQVITES *Rγb*2*c*, *Cledonius*, *qui* Rutulos equites *coniunxit.* IM *M* 465 latis *om. R* 466 FIRMENT *Rbc* FIRMENT *M*: *cf. Wagneri quaest. Verg.* VIII 4 TVRRES *R* t$^{z}$reſ *c* q: *in ras. c* CAPESSANT *Rb* 469—472 *fortasse post* 476 *inseri voluit poeta* 469 consilium *Reg.*, *Macrobii Par. et Salisb.* CON$^{C}$SILIUM *M* conci$^{ſ}$lium *γ* CONCILIVM *PRbc*, *Macrobii cetera exempl.* PATER IPSE *M* ipse pater *testatur Macrobius* MAGN$^{A}$UM *M* incoepta *c* latini$^{v}$ſ *c* 470 DIFERT *M* 471 QVO (O *m. ant. in ras.*, *suprascr. ut vid.* D) *P* quod *γχ* NOGN *M* adsciverit *Peerlkampus* ACCEPERIT *MPRγbψ*

Dardanium Aenean generumque acceperit urbi.
praefodiunt alii portas aut saxa sudesque
subvectant. bello dat signum rauca cruentum
bucina. tum muros varia cinxere corona
matronae puerique: vocat labor ultimus omnis.
nec non ad templum summasque ad Palladis arces
subvehitur magna matrum regina caterva
dona ferens, iuxtaque comes Lavinia virgo,
causa mali tanti, oculos deiecta decoros.
succedunt matres et templum ture vaporant
et maestas alto fundunt de limine voces:
'armipotens, praeses belli, Tritonia virgo,
frange manu telum Phrygii praedonis et ipsum
pronum sterne solo portisque effunde sub altis.'

---

TESTIMONIA.

476 'vocat ... omnis' Servius Aen. XI 891  477 Probi inst. I 4, 19 Servius Aen. I 479  'nec ... templum' Cledonius 1933 P. 480 Servius Aen. XII 66  'oculos d. d.' schol. Hor. serm. I 1, 5 483—485 Macrobius Sat. V 3, 10  483 Claudius Sacerdos I 150 Diomedes 441  'armipotens p. b.' Arusianus p. 255 L.

---

VARIA LECTIO.

ceperit (ac *suprascr.*) *c*  472 aeneam *c*1  aeneã *b*  que *suprascr.* *γ*  Aenean generum, atque *Peerlkampus*  acceperit *idem*  ADSCIVERIT *libri*  urbi (i *in ras.*) *b*  473 au(t) *γ*  ſaxaſ *γ*1  ſudeſ (ſ *pr. m.* 2) *γ*  474 ſigna (ṽ) *c*  475 UARI (A) *M*  cincxere *b*  476 MATRONE (A) *M*  LABOR (A *in ras.*) *R*  OMNES *P*2*γc*  477 N̄EC *M*  ATTEMPLVM *Pγ*1  PALLADAIS *M*  arciſ *γ*  478 Subhеitur *γc*  480 *cf.* VI 93  MALITANTI *Pyc*2, *Servius* (*item ad* XII 66 *Paris. et Regin.*) MALITANTIS *M*  mali(ſ) tantiſ (ſ *utraque eras.*) *b*  MALISTANTIS *Rc*1  mali tanti atque *Francian.*

481 THVRE *R*  tore (v) *γ*  482 de pectore *mχ*  483 armipotes *Diomedis Par. A et Monac. m.* 1  PRAESES *R*  praeſe.ſ *γ*2*c*2 PRAESES (N) *M*  PRAESENS *P*  praeſenſ *γ*1*bc*1*m*, *Macrobii exempl.*, *Arusiani et Claudii Sacerdotis exempl.* '*qui* praesens *legunt*, *quasi* praestans (praesens?) in bellis *intelligunt*, *qui* praeses *sine* n *litera*, *quasi quae* praesideat *rei* [*bellicae?*]' *Servius.*  trytonia *γ*  484 *in mg. hoc signum:* Ī *M*  phrygı.i *γ*  485 sub ipsis *Macrobii exempl.*, *ut* 499

cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.
iamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
horrebat squamis surasque incluserat auro,
tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem
fulgebatque alta decurrens aureus arce,
exultatque animis et spe iam praecepit hostem:
qualis ubi abruptis fugit praesepia vinclis
tandem liber equs campoque potitus aperto
aut ille in pastus armentaque tendit equarum
aut adsuetus aquae perfundi flumine noto
emicat arrectisque fremit cervicibus alte
luxurians, luduntque iubae per colla, per armos.
obvia cui Volscorum acie comitante Camilla
occurrit portisque ab equo regina sub ipsis
desiluit, quam tota cohors imitata relictis
ad terram defluxit equis; tum talia fatur:

TESTIMONIA.

486—490 Macrobius Sat. V 10, 11 486 Servius Aen. II 614 487 sq. 'iamque . . . squamis' Gellius II 6, 22 Macrobius Sat. VI 7, 18 Servius Aen. X 314 488 'suras i. a.' Servius Aen. IV 228 489 'laterique a. e.' Arusianus p. 209 L. 491 Nonius 372, 12 492 Macrobius Sat. VI 3, 8 Nonius 218, 3 Probi inst. I 7, 6 499—501 'portis . . . equis' Servius Aen. XI 828 499 sq. 'portis . . . desiluit' Priscianus 906 Arusianus p. 223 L. 500 sq. 'quam . . . equis' Macrobius Sat. VI 4, 10

VARIA LECTIO.

486 certatum *Macrobii Cantabr.* im *c* ī *suprascr.* *γ* praelia *b* 487 RVTILVM *R*, *Gellii et Macrobii exempl.* rut$^{v}$ilum *b* RUTULUM *MPγ* rutul$^{v}$em *c* thoraca (o *m.* 2) *γ* 488 *in mg. inf. add. m. rec.* *γ* suras i. a.: *cf.* XII 430 489 ATHVC *P* accincxerat *b* 490 decureſ *c* 491 exultant *γ*1 PRAECEPIT (E *post. corr. in* I) *M* PRAECIPIT *PRγbc* $^{h}$oſtem *γ* 492 ap . ruptiſ *γ* PRAEPIA *R* 493 EQV$^{V}$vS *P* EQUS *M* EQVVS *Rγb* aequ$^{u}$iſ *c* 495 $^{ad}$ſuetuſ *c* aque *γ* PERFVNDIT̶ *P* $^{NO}$TO *M* 496 altae *b* 497 Lux$^{v}$orianſ *γb* 498 cu$^{i}$ *b* VVLSCORVM *P* UUL$^{S}$CORUM *M* uulſcorum *c* ACIES *P* 499 sub altis *Arusianus* : *cf.* 485 500 De . ſiluit *b* 501 AT *Pγ*1 FLVXIT *R* DESILVIT *Pγ*1 *ut vid.* defluxit *Servius testatur*

'Turne, sui merito siqua est fiducia forti,
audeo et Aeneadum promitto occurrere turmae
solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
me sine prima manu temptare pericula belli:
tu pedes ad muros subsiste et moenia serva.'
Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:
'o decus Italiae virgo, quas dicere grates
quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
iste animus supera, mecum partire laborem.
Aeneas, ut fama fidem missique reportant
exploratores, equitum levia inprobus arma
praemisit, quaterent campos; ipse ardua montis
per deserta iugo superans adventat ad urbem.
furta paro belli convexo in tramite silvae,
ut bivias armato obsidam milite fauces.
tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis;
tecum acer Messapus erit turmaeque Latinae

---

TESTIMONIA.

502 Victorinus ad Cic. p. 172 Or. 507 'oculos . . . fixus' Agroetius 2271 incertus de orthogr. 2786 P. 508 'o decus I.' Probi inst. I 6, 1 509 sq. 'est . . . supra' Priscianus 1064 510 'mecum p. l.' Claudius Sacerdos I 149 515 'furta p. b.' Donatus ad Ter. eun. IV 7, 39 515 sq. Nonius 310, 16

---

VARIA LECTIO.

502 SEUI *M* 503 ET *P* & *suprascr.* *γ* OCCURRE[RE] *Mγ* TORMAE (O *corr. in* V) *P* TVRMIS *R* turma *γl* 504 tyrrenoſ *γc* thyrrenoſ *b* 507 AT *P* orrenda *γc* IN *suprascr.* *M* FIXIS[U] *Mc* fixoſ *γ* oculis . . . fixis *susp. Heinsius* 508 *in mg. hoc signum:* ⸮ *M* ITALAE[I] *P* qua[ſ] *c* ducere *cl* 509 patrem *c* 510 supera *Prisciani Monac.* *M m. pr.* SUPERA·T *M* superat *Prisciani Vindob.* *N* SVPRA *PRγbc* 511 AENES[A] *P* miſi[ſ] *b* 512 IMPROBVS *R* [i]mprobuſ *b* 513 quete.rent (e *pr. m.* 2 *corr. in* a) *γ* ATQ·IPSE *M* 514 IUGO (I *corr. ex* L) *M* iugo properans '*aliquot*' *Pierani*, *χ* iuga properans *m* ADVENTAT *P* 515 Furto[a] *γ* para *γl* 517 thyrrenũ *b* tyrrenũ *c* COLLATIS *M*

Tiburtique manus, ducis et tu concipe curam.'
sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis
hortatur sociosque duces et pergit in hostem.
est curvo anfractu valles, adcommoda fraudi
armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
urget utrimque latus, tenuis quo semita ducit
angustaeque ferunt fauces aditusque maligni.
hanc super in speculis summoque in vertice montis
planities ignota iacet tutique receptus,
seu dextra laevaque velis occurrere pugnae,
sive instare iugis et grandia volvere saxa.
huc iuvenis nota fertur regione viarum
arripuitque locum et silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
compellabat et has tristis Latonia voces
ore dabat: 'graditur bellum ad crudele Camilla,

---

TESTIMONIA.

522 sq. 'accommoda . . . dolis' Arusianus p. 212 L. 522 'accommoda f.' Nonius 266, 25 525 'aditusque m.' Servius Aen. VI 270 529 Arusianus p. 238 L. 531 'et . . . iniquis' Servius Aen. V 203 532—535 'velocem . . . dabat' Macrobius Sat. V 22, 2 532 Priscianus 757

---

VARIA LECTIO.

519 TIBVR$\overset{T}{N}$I *MPb* Tyburni *m* 520 $\widetilde{\text{SIC}}$ *M* 522 ualliſ *c*1 ADCOMODA *P* accomoda *γ* accõmoda *b* accommoda *c* 523 *sq.* quam densis . . . latus : *cf.* VII 565 *sq.*, *et fortasse hic ne scripserat quidem Vergilius.* 524 Vrg$\overset{v}{e}$t *γ* VRGVET *Rb* QVOS *Rc*1 'quo . . . *legitur et* qua' *Servius* 525 *sq. inverso ordine c* 525 Anguſte *γ* 526 IN *Mbc, om. R* ĩ *m.* 2 *in ras. γ* E *Pγ*1 *ut* 877 IV 586 VII 511 527 IAC$\overset{T}{E}$ *M* RECEPTVS *Pbc* recept$\overset{v}{i}$ſ *γ* RECE$\overset{SS}{PT}$US *M* RECESSVS *R* 'receptus: *male quidam* recessus *legunt' Servius Regin. et Paris.* 529 VVLNERE *R* 530 Huic *fort. γ*1 (Huc *γ*2) fertur nota *m* 533 ſocioſ *γ*1 SACRIS SOCIA *R* 534 Conpellabat *γc* CONPELLAT *R* ET *suprascr. Pγ* triſteſ *c̀* TRISTI *R* tristis *Servius confirmat* 535 greditur *γ*1 AT *M*

o virgo; et nostris nequiquam cingitur armis,
cara mihi ante alias.' (neque enim novos iste Dianae
venit amor subitaque animum dulcedine movit.
pulsus ob invidiam regno viresque superbas
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
infantem fugiens media inter proelia belli
sustulit exilio comitem matrisque vocavit
nomine Casmillae mutata parte Camillam.
ipse sinu prae se portans iuga longa petebat
solorum nemorum: tela undique saeva premebant
et circumfuso volitabant milite Volsci.
ecce fugae medio summis Amasenus abundans
spumabat ripis: tantus se nubibus imber
ruperat. ille, innare parans, infantis amore
tardatur caroque oneri timet. omnia secum

TESTIMONIA.

537 Maximus Vict. de carm. her. 5 'novus i. D.' fragm. de quant. 16 p. 505 Endl. 537 sq. 'neque ... amor' Donatus ad Ter. Andr. III 3, 7 539 Diomedes 480 540 Servius Aen. VII 803 'Priverno a.' Consentius 2031 P. 541 Nonius 437, 19 542 sq. 'matris ... Camillam' Macrobius Sat. III 8, 5 544 'ipse ... portans' Probi inst. I 17, 3 547 'ecce f. m.' Arusianus p. 247 L.

VARIA LECTIO.

536 NEQVICQVAM *P* 537 neque enim *usque ad* intemerata colit *v.* 584, *maxime* 537. 566. 582 *non possum non adsentiri Peerlkampo parum convenire Dianae sermoni. Atqui cum hemistichia* cara mihi ante alias (537) *et* vellem haut correpta fuisset (584) *in unum versum coeant, putaverim totam illam narrationem a poeta secundis curis in schedas coniectam esse.* NO[V]VS *P* NOVVS *MRγbc* DIAN[A]E *M* diane *γ* 538 SUBUENIT *M* SUBIT[A]O *M* 539 inui[di]am *c* unamiam, *ut vid.*, *γ*1 (inuidiam *γ*2) 540 *in mg.* / *M* PRI[N]VERO *P* 541 praelia *b* 542 EXILLO *R* LOCAVIT *Pγ*1 543 car[ſ]mille *γ* ca[ſ]mille *c* 544 SI[NU] *M* [ſi]nu *c* preſ.. *γ*1 pręſ[e].. *γ*2 portat *Probi inst.* 545 undiq; (q *m.* 2 *in ras.*) *γ* [ſe]ua *γ* PRAEMEBANT *M* 546 uolitaba[n]t *γ* uulſci *c* 547 abundanſ (ſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* habundanſ *bc* 550 CAR[OQ] *M*

versanti subito vix haec sententia sedit.
telum immane manu valida quod forte gerebat
bellator, solidum nodis et robore cocto,
huic natam, libro et silvestri subere clausam,
implicat atque habilem mediae circumligat hastae;
quam dextra ingenti librans ita ad aethera fatur:
"alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
tela tenens supplex hostem fugit. accipe, testor,
diva tuam, quae nunc dubiis committitur auris."
dixit et adducto contortum hastile lacerto
inmittit: sonuere undae, rapidum super amnem
infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
at Metabus, magna propius iam urgente caterva,
dat sese fluvio atque hastam cum virgine victor
gramineo donum Triviae de caespite vellit.
non illum tectis ullae, non moenibus urbes
accepere neque ipse manus feritate dedisset:

---

TESTIMONIA.

554 schol. Persii I 97 568 'neque.... dedisset' Servius Aen. XI 539

---

VARIA LECTIO.

551 '*vera distinctio est:* omnia secum versanti subito' *Servius* ſentia *γ* 552 IMMANE *Rγ* INMANE *MPbc* GEREBAT *M* 554 HVC *R* HUIT *M* huic *Servius* gnatam *Leid.* gratam *Sprot.* '*Probus de hoc loco: ἀπίθανον πλάσμα' Servius* 555 INPLICAT *Pc* ADQVE *R* abilẽ *bc* aſte *γ* 556 dextra *in ras. c* ingenti (in *in ras.*) *c* LIBRAS *Mγ* aetera *b* 557 LATRONIA *M* 560 TVA *P* commitiur *γ* COMMITTVR *R* 561 DIXIT *M* MASTILE *M* aſtile *c* 562 'sonuere undae... *hic distinguendum' Servius* 564 AD *R* PROPRIVS *Pγ*1 VGENTE *P* urgente *γ* URGUENTE *MRb* 565 ADQVE *R* 566 CESPITE *M* ceſpite *γc* tollit, at uellit *γ* TOLLIT *P* : *cf. ge.* IV 273 567 villae *Peerlkampus, recte, ut videtur.* ullae *Servius* non ullae *Goth. pr.* 568 NEC *R* ferita.te *γ*

pastorum et solis exegit montibus aevom.
hic natam in dumis interque horrentia lustra
armentalis equae mammis et lacte ferino
nutribat, teneris inmulgens ubera labris.
utque pedum primis infans vestigia plantis
institerat, iaculo palmas armavit acuto
spiculaque ex umero parvae suspendit et arcum.
pro crinali auro, pro longae tegmine pallae
tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.
tela manu iam tum tenera puerilia torsit
et fundam tereti circum caput egit habena
Strymoniamque gruem aut album deiecit olorem.
multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres
optavere nurum: sola contenta Diana
aeternum telorum et virginitatis amorem
intemerata colit.) 'vellem haut correpta fuisset
militia tali, conata lacessere Teucros:
cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,

---

**TESTIMONIA.**

569 Donatus ad Ter. Phorm. V 7, 86 571 Servius Aen. I 215 573 sq. 'plantis i.' Arusianus p. 237 L. 579 Priscianus 764

---

**VARIA LECTIO.**

569 AEUUM *MP2γbc* 570 HINC *P* [h]orrentia *γ* 571 EQVAE *P* AEQ· *M* aeque *γ* LACETE *P* lac&e (& *corr. in* t) *γ* 572 NVTRI[S]BVSAT *P* · INMVLGEN *P* 573 primuſ *γl* PLANT[I]AS *M* 574 INSTITVERAT *R* onerauit *b*, *Moret. pr.*, *Servius ut* X 868 575 humero *bc* parue *γ* arſum *c* 576 LONGA[E] *P* LONGE *R* tegmina[e] *γ* TEGMINA *M* 579 Effundam *γl* EXEGIT *R* 580 Strimoniam *c* cruem *γl* D[E]EICIT *Pb* 581 frauſtra, *ut vid.*, *γl* TYR[H]RENA *M* tyrrena *γc* thyrrena *b* 582 Obtauere *b* N[RV]VM *R* 583 honorem *m* 584 haud *bc* 586 F[O]ERET *P* 587 QVANDOEQVIDEM *R* VRGVETVR *PRγbc* acerbiſ, at iniquiſ *γ* : *cf.* II 257 III 17 X 380

labere, nympha, polo finisque invise Latinos,
tristis ubi infausto committitur omine pugna.
haec cape et ultricem pharetra deprome sagittam:
hac quicumque sacrum violarit volnere corpus,
Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas.
post ego nube cava miserandae corpus et arma
inspoliata feram tumulo patriaeque reponam.'
dixit; at illa levis caeli delapsa per auras
insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Troiana propinquat
Etruscique duces equitumque exercitus omnis,
compositi numero in turmas. fremit aequore toto
insultans sonipes et pressis pugnat habenis
huc conversus et huc; tum late ferreus hastis
horret ager campique armis sublimibus ardent.
nec non Messapus contra celeresque Latini
et cum fratre Coras et virginis ala Camillae
adversi campo apparent hastasque reductis

---

**TESTIMONIA.**

588 'labere n. p.' Isidorus orig. X 158 Servius Aen. II 14 IV 22 V 151 VI 2 601 sq. 'tum . . . ager' Macrobius Sat. VI 4, 6 603 sq. 'nec non celeresque . . . Camillae' Servius Aen. VII 675

---

**VARIA LECTIO.**

588 nimpha *b* INVISA *Rm* 589 om$^{i}$ne *γ* 590 faretra *b* 591 quecumque *γ*1 UIOLARET (E *corr. in* I) *M* uiolarit (rit *in ras.*) *b* VOLNERE *P*1*γ*2 VVLNERE *MP*2*Rγ*1*bc* 592 QVE *PRγ* Q· *M*, *in ras. b* ue *cχ*, *Servius* DE$^{T}$ *R* 593 miſerande *γ* corpuſ (c *m.* 2) *γ* 595 AD *Rγ*1 DEMISSA *PRγc* : *cf.* X 73 XII 635 dimiſſa *bm* 597 AD *R* 598 ETRVSCI (SC *in ras.*) *Pb* etrurii *Mentel. pr.*, *Menag. alt.* etruri *χ* 'etrusci . . . *quidam sane* etruri *legunt*' *Servius* 599 CONPOSITI *Mγ* Conpoſita *c*1 600 PRAESSIS *R* 601 CONVERSVS *MP* conuerſuſ, *in mg.* ał obuerſuſ *γ* OBVERSVS *Rbc* late *om. Macrobii exempl.* 602 haſtiſ, *in mg.* ał armiſ *γ* HASTIS *P* ſublimibuſ (buſ *in ras.*) *b* ſublimi..buſ *γ* 603 CELERESQ· (RESQ *in ras.*) *R* celeſq; *γ*1 celer$^{eſ}$q; *γ*2 latini (ni *m.* 2 *add.*) *γ* 604 co$^{v}$m *c* fra$^{r}$te *γ* 605 ADPARENT *M* HAST$^{A}$IS *P* REDUCT$^{I}$AS *M*

protendunt longe dextris et spicula vibrant,
[adventusque virum fremitusque ardescit equorum].
iamque intra iactum teli progressus uterque
substiterat: subito erumpunt clamore furentisque
exhortantur equos; fundunt simul undique tela
crebra nivis ritu caelumque obtexitur umbra.
continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
conixi incurrunt hastis primique ruina
dant sonitum ingenti perfractaque quadrupedantum
pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus
fulminis in morem aut tormento ponderis acti
praecipitat longe et vitam dispergit in auras.
extemplo turbatae acies, versique Latini
reiciunt parmas et equos ad moenia vertunt.
Troes agunt, princeps turmas inducit Asilas.

---

TESTIMONIA.

608 'iamque ... progressus' Arusianus p. 256 L. 'iamque i. i.' Probi inst. I 12, 2 610 'fundunt ... tela' Cledonius 1924 611 'crebra n. r.' Arusianus p. 259 L. 615 sq. 'excussus ... morem' Nonius 298, 27 615 'excussus A.' Servius Aen. VI 79 620 Servius Aen. I 468 'Troes a.' Servius Aen. XII 704

---

VARIA LECTIO.

606 PRAETENDUNT (O *supra* AE) *M* 607 *cf.* 911. adventuque *prop. Heynius* fremitiſ (v *supra*) *c* ADESCIT (R *supra*) *Pb* adventuque v. fremitus crudescit *Hoffmannus* 608 ERQVE (VT *supra*) *P* 609 SVBSTITERAT *Pγc* Subſtiterant (n *del.*) *b* SVBSTITVERANT *R* CONSTITUERANT (SUB *supra*) *M* : *cf.* XII 671 que *om c* 610 ETHORTANTUR (X *supra*) *M* Exhortatur (n *supra*) *γ* Exortantur *bc* 611 LITU (L *corr. in* R) *M* 612 ADVERSI·S *P* ADVERSI *MRγ* tyrrenuſ (h *supra*) *γ* tyrrenuſ *c* thyrrenuſ *b* acer] A *in ras. R* 613 ruina *Moretani sec. et quartus* RVINAM *P* RUINAM *MRγbc* 614 SONITUM *MPγ*1, *Moretani duo* SONITV *Rγ2bc* INGENTI *MRγ2bc, Moretani duo* INGENTEM *Pγ*1 PERFECTA (RA *supra*) *M* perſrcta (a *supra*) *γ2* perſecta *γ*1 QVADRIPEDANTVM *R* 615 acon...teuſ *γ* 616 MORTEM *M* TORMENTI (O *supra*) *M* actuſ, *in mg.* aɫ acti *γ*1 ACTVS (*sed ut* V *fort. fuerit* I) *P* 617 diſperſit *γ*1, *fortasse recte.* disparsit *Mentel. alt.* 619 tendunt, *m. rec. in mg.* ɫ uertunt *b*: *cf.* 871 620 aſylaſ *c*

iamque propinquabant portis, rursusque Latini
clamorem tollunt et mollia colla reflectunt:
hi fugiunt penitusque datis referuntur habenis.
qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
nunc ruit ad terram scopulosque superiacit unda
spumeus extremamque sinu perfundit harenam,
nunc rapidus retro atque aestu revoluta resorbens
saxa fugit litusque vado labente relinquit:
bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos,
bis reiecti armis respectant terga tegentes.
tertia sed postquam congressi in proelia totas
inplicuere inter se acies legitque virum vir:
tum vero et gemitus morientum et sanguine in alto
armaque corporaque et permixti caede virorum
semianimes volvontur equi, pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
hastam intorsit equo ferrumque sub aure reliquit.

---

TESTIMONIA.

622 'mollia c. r.' Servius ge. III 204 630 Servius Aen. XI 619 632 Nonius 332, 3

---

VARIA LECTIO.

621 IAM PROPINQVABANT *R* 623 abe[i]nſ *γ* *Alii post* habenis *commate posito continuant sententiam usque ad v.* 628. 624 VBI *P* PROCVRRENS, *sed* RR *in ras.*, *P* PROCVMBENS *Rcm* : *cf. ge.* III 240 625 AT *Pγ* TERRAS *M ut ge.* III 239 SVPERIICIT *P* ſuperlicit *γ*1 SVBERIGIT *R*, *Silius* XV 155 UNDA *MPb*1, *Servii Regin.* VndA *R* undā *yb*2*cm* undam *Servii Paris.* 627 ADQVE *R* aeſto *γ* reuoluta (re *in ras.*) *b* REVSOLVTA *P* re[v]oluta *γ*2 reſoluta *γ*1 628—630 *add. m. rec. in mg. γ* 628 reli[n]quit *γ*2 629 TEUC[S]RI *M* 630 RELECTI (L *corr. in* I) *M* reſpe[c]ntant *c* 631 totasque *χ* 632 IMPLICVERE *Rc* 633 ſanguine largo (*in mg. lemma scholii* in alto) *b* : *cf.* XII 721 634 [p]mixti *b* 635 Semianimeſ [at neceſ] *γ* : *cf.* XII 329 VOLVNTVR *P* VOL[V]VVNTVR *MRγbc* pugna aſpera ſurgit *in ras. b* 636 Orſiloc[h]uſ *γ* Orſilocus *c* Remuli: *cf.* IX 633 orrebat *c* 637 IN[T]ORSIT *P*

quo sonipes ictu furit arduus altaque iactat
volneris inpatiens arrecto pectore crura:
volvitur ille excussus humi. Catillus Iollan
ingentemque animis, ingentem corpore et armis
deiecit Herminium, nudo cui vertice fulva
caesaries nudique umeri, nec volnera terrent:
tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
acta tremit duplicatque virum transfixa dolore.
funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
certantes pulchramque petunt per volnera mortem.

At medias inter caedes exultat Amazon,
unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla,
et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
nunc validam dextra rapit indefessa bipennem;

TESTIMONIA.

639 'volneris i.' Arusianus p. 241 L. 644 sq. 'latos ... tremit' Isidorus orig. XVIII 5, 2 648 Probi inst. I 3, 4 Servius Aen. I 318 VII 580 'milibus in mediis exultat A.' schol. Lucani I 476 VI 229 'exultat A.' Priscianus 909 Nonius 300, 31 Servius Aen. II 67 649 'pharetrata C.' Diomedes 309 P.

VARIA LECTIO.

638 hictu *γ1c* F[V]ERIT (*corr. m. rec.*) *M* FERIT *R* 639 VVLNERIS *MPRγbc* 640 CATHILLVS *Rγ* CATTHILLVS *P* CATTHYLLUS *M* cathylluſ *b* : *cf.* VII 672 IOLLAN[M] *P* IOLLAN *M* IOLLAM *Rbc* 641 corpore, al pectore *γ* : *cf.* IV 11 642 Deiecit *c*1 DEICIT *MPRγb* HERM[I]ONIUM *M* HERMIONVM *P* hermi.num *γ*1 herme.[i]num *γ*2 ermeniũ *b*1 643 C[A]ESARIES *M* VMERI·S *P* humeri *c* VVLNERA *MPRγ*1*bc* 644 TANTVM *R* 'tantus ... *id est* tantum patebat in vulnere (vulnera?), *id est* in hostilia tela totus patebat' *Servius, ex qua adnotatione fortasse triplex lectio elicienda est:* tantus in arma, tantum in tela, totus in arma. 645—692 *deficit P* 645 fremit *γ*1 premit *b* 647 *cf. ge.* IV 218 pulc[h]ram *b* VVLNERA *MRγbc* 648 AD *R* milibus in mediis *schol. Lucani* : *cf.* I 491 exſultat *γ* 649 EXSERTA *M* faretrata *b* 650 [L]ENTA *M* aſtilia *b* denſet *bχ*, *testatur Servius* DENS[E]AT *M* DENSAT *Rγcm*

**aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae.**
**illa etiam in tergum, siquando pulsa recessit,**
**spicula converso fugientia derigit arcu.**
**at circum lectae comites, Larinaque virgo**
**Tullaque et aeratam quatiens Tarpeia securem,**
**Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla**
**delegit pacisque bonas bellique ministras:**
**quales Thraeiciae cum flumina Thermodontis**
**pulsant et pictis bellantur Amazones armis**
**seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru**
**Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu**
**feminea exultant lunatis agmena peltis.**

---

**TESTIMONIA.**

**656 Priscianus 758 657 sq. 'quas . . . delegit' Servius Aen. XII 83 657 Priscianus 587 'dia C.' Diomedes 455 Priscianus 857 P. Pompeius 469 L. schol. Persii I 31 658 'pacis . . . ministros' Arusianus p. 248 L. 660 'pulsant . . . Amazones' Probi inst. I 5, 1 'et . . . armis' Nonius 472, 9 Servius Aen. I 104 'pictis . . . armis' Priscianus 798 Claudius Sacerdos I 89 Servius Aen. I 4. 317 'bellantur A. a.' Diomedes 377 Priscianus 796. 1207 662 'magnoque u. t.' Servius Aen. IV 168**

---

**VARIA LECTIO.**

652 VMERIS *R* ar.cuſ γ2 aureuſ *ut vid.* γ1 653 in tergũ ſiquando *b* SIQVANDO IN TERGVM *MRγcψ* 654 Spucula γ1 FVLGENTIA *R* fulgientia *c*1 fugientia *Servius confirmat* dirigit *c* degerit *b*1 655 AD *R* Et *b* & γ 656 ^T^ARPEIA *M* ſecurem γ1, *Mentel. alter*, *testatur Priscianus* SECVRIM *MRbc* 657 ſibi decuſ γ dia *Potterii unus*, *Diomedis Par. A et Monac.*, *testantur Servius*, *Priscianus*, *schol. Persii* dia (a *in ras.*) *b* dia^u^ γ diua (u *in ras.*), *in mg.* ł dia *c* DIUUA ( *corr. m. rec.*) *M* DVRA *R* dira *Diomedis Par. B* 658 bonaſ (ſ *m.* 2) *c* BONAE *Rγ2bm*, *confirmat Servius* bonos . . . ministros *Arusianus* 659 traeiciae *bc* THREICIAE *MR* treiciae γ te^r^modontiſ *c* thermodoontiſ (o *sec. in ras*) *b* THERMODOONTIS *R* t^h^ermodoontiſ γ Thermodontis *testatur Servius* 660 pictiſ (iſ *m.* 2) γ pectiſ *c*1 (*voluit* peltis, *ut* 663, *ni f.*) amadiones *Nonii Bamb.* 661 HYPPOLYTEN *Mγ* ipoliten *b*1 hypoliten *c* ſeu (ſ *in ras.*) *b* 662 Pentheſilea (e *sec. in ras.*) *b* Pent^h^eſilea γ Penteſilia *c*1 refert (t *m.* 2 *in ras.*) γ referit *c*1 663 Feminaque *m* lunti.ſ *c*1 AGMENA (E *corr. in* I) *M* AGMINA *Rγbc*

quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
deicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Euneum Clytio primum patre, cuius apertum
adversi longa transverberat abiete pectus:
sanguinis ille vomens rivos cadit atque cruentam
mandit humum moriensque suo se in volnere versat.
tum Lirim Pagasumque super; quorum alter habenas
suffuso revolutus equo dum colligit, alter
dum subit ac dextram labenti tendit inermem,
praecipites pariterque ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden, sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque Harpalycumque et Demophoonta Chrominque;
quotque emissa manu contorsit spicula virgo,

---

TESTIMONIA.

669 sq. Macrobius Sat. IV 6, 14

---

VARIA LECTIO.

664 POSṪTREMUM *M* POSTTREMVM *R* aſpira *γl* 665 QVOD *Rγl* $^{h}$umi *γ* humi aut quot *c* 666 *in mg.* / *M* Euneum *c*, *Servius* EVNAEVM *MRγψ* Lunaeum *bl* eunedeum, eunereum, puminium, eaneum, eneum *χ* clitio *c* CLYTHIO *M* pat$^{r}$e *γ* cuiuſ *in ras. b* 667 TRANUERBERAT *M* 668 Sanguineſ *γl* ADQVE *Rc* CRUENTA$^{M}$ *M* 669 MA$^{N}$DIT *M* VVLNERE *Rγbc* sanguine *Macrobii ex.* 670 lyrim *γ* lirū *c* .phagaſū *c* paiaſum *bl* phaganim *χ* $^{U}$ abenaſ *bl* habeniſ *γl* 671 SVFFVSO *Rb2cψ* Subfuſo *γ* SUFFOSSO *M* Suffoſſo *bl* 'suffuso (suffoso *Regin.*), *casuro. nam* suffusi (suffosi *Par. Regin.*) *equi dicuntur quos vulgo* cespitatores *vocant. alii* suffosso (suffo *Regin.*) *legunt*, *i. e. praecipiti et iam cadenti' Servius* : *cf. Vegetius veterin.* 53 colligit (git *m.* 2 *in ras.*) *γ* 672 lubenti *γl* TENDET *M* inertem *γcm* ine$^{r}$mem *b* 'inertem: *nudam an nihil proficientem?' Servius*, *qui et ipse inter* inermem *et* inertem *fluctuasse videtur* (*in Regin. deest scholion*). 673 HIS (l *in ras.*, *fuerat litera amplior*) *R*

674 Hyppotaden *γ* Hypotaden *c* ſequitur quem *c* $^{h}$aſta *c* 675 Therea (T *in ras.*) *b* Therea *c* HARPALICUM *Mγ* arpalicum *b* arpal$^{c}$..um *c* CHROMIN *MR* cromin *γc* chromī *b* cromim, cromum *χ* 676 Quot (t *in ras.*) *b* QUOD *MRγ* EM$^{I}$SSA *M* M$^{AN}$V *R* CONTORTORSIT *M*

tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
ignotis et equo venator Iapygė fertur,
cui pellis latos umeros erepta iuvenco
pugnatori operit, caput ingens oris hiatus
et malae texere lupi cum dentibus albis,
agrestisque manus armat sparus; ipse catervis
vertitur in mediis et toto vertice suprast.
hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
traicit et super haec inimico pectore fatur:
'silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
advenit qui vestra dies muliebribus armis
verba redarguerit. nomen tamen haut leve patrum
manibus hoc referes, telo cecidisse Camillae.'
protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
corpora, set Buten aversum cuspide fixit
loricam galeamque inter, qua colla sedentis

---

TESTIMONIA.

678 'ecum quoque Apulum eodem quo ventum vocabulo iapygem nominavit' Gellius II 22, 24 681 schol. Hor. carm. II 19, 24 'cum d. a.' Quintilianus VIII 2, 10 cf. VIII 6, 40 682 'agrestis ... sparus' Nonius 224, 2. 555, 19 684 'hunc i. e.' Terentianus Maurus 1277 686 Donati ars III 2, 3 Pompeius 436 L. Servius Aen. I 2 II 620 'te silvis agitare feras' Servius Aen. III 583 688 'verba r.' Priscianus 881 688 sq. 'nomen ... Camillae' Servius Aen. X 830 690–693 'protinus ... lucent' Iulius Rufinianus p. 241 R. 690 sq. Macrobius Sat. VI 6, 10 'protinus ... corpora' Nonius 376, 23

---

VARIA LECTIO.

677 phrigii *bc* p[r]hygii *γ* ornit' *c* orniti[v]ſ *b* A~~U~~TUS[ORNI] *M* 678 IGNOT~~U~~[I]S *M* Ignotuſ *γ1* iapige *c* 679 Cui (ui *in ras.*) *b* humeroſ *γbc* 681 MALE *Rγ* MALE[A] *M* 683 SUPRA[E]ST *M* SVPRAEST *Rγbc* 684 Hunc (u *in ras.*) *b* illi[a] *b* 686 te *suprascr.* *c* ET *R* tyrrene *γc* thyrrhene *b* agittare *γ* putaſtiſ *γ1* 687 muliebribuſ (bribuſ *in ras.*) *b* MVLIERIBVS *R* 688 REDARGVERET *Rγbc2* redarguerat *c1* redarguerit *testatur Priscianus* [H]AUT *M* haud *bc* 690 orſilocum *c* 691 CORPOR~~E~~[A] *M* SED *Rγbc* a.uerſum *c* aduerſum *b*, *Macrobii Salisb.* 692 GALE[A]M *P* sedentis] I *in ras.* *R*

lucent et laevo dependet parma lacerto,
Orsilochum fugiens magnumque agitata per orbem
eludit gyro interior sequiturque sequentem,
tum validam perque arma viro perque ossa securim
altior exurgens oranti et multa precanti
congeminat: volnus calido rigat ora cerebro.
incidit huic subitoque aspectu territus haesit
Appenninicolae bellator filius Auni,
haut Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
isque ubi se nullo iam cursu evadere pugnae
posse neque instantem reginam avertere cernit,
consilio versare dolos ingressus et astu
incipit haec: 'quid tam egregium, si femina forti
fidis equo? dimitte fugam et te comminus aequo
mecum crede solo pugnaeque accinge pedestri:

---

TESTIMONIA.

695 'sequiturque s.' Donatus ad Ter. eun. II 2, 12 IV 4, 54 schol. Hor. epist. I 11, 28  704 'consilio . . . ingressus' Servius ecl. X 68  705 sq. 'quid . . . equo' Nonius 306, 12 Servius Aen. VII 807  706 'dimitte f.' Probi inst. I 17, 6

---

VARIA LECTIO.

693 lucent] invenit *Rufiniani exempl.*  694 Orſilocũ (o *in ras.*) *b*
O B
Orſilocum *c*  FVGIES *R*  PERREM *M*  695 ETLVDIT (*i. e.* ecludit) *Pγ1*  giro *b*  696 SECVREM *Pγ1* : *cf.* 656  697 exſurgenſ *bc* praecanti *b*  698 CONGEMINAT· *M* 'congeminat: *hic distinguendum, nam nemo dicit* securim vulnus congeminat, *sed* securis' *Servius. Post* voluus *dist. in P*  VOLNVS (O *corr. in* V) *P*  VVLNVS *MRγbc*
.·.  A  ora
ORA *P2*  ORE *P1*  ore *Menag. alt.*  arma *b*  700 APPENNINICOLAE (CO
n
*in ras.*) *R*  Appeninicole *γ*  701 HAUD *MPc*  Aut *γ1*  hAut *m. ead.*
N
*corr. γ2*  Aut *b1*  LIGYRVM *R*  fallere *om. R*  SINEBAT *M*
a r
702 hiſ *γ*  703 REGINAm *R*  AĐUERTERE *M*  uetere *b*  VERTERE *R* avertere *confirmat Servius*  704 a.ſtu *γ*  705 .tam (*erasa* i, *ni f.*) *γ*
v
SE *P1*  706 FIDES *Rb1*  eqo *γ2*  eco *γ1*  707 pugnequae *γ* pugnaque *bm*

iam nosces, ventosa ferat cui gloria fraudem.'
dixit, at illa furens acrique accensa dolore
tradit ecum comiti paribusque resistit in armis,
ense pedes nudo puraque interrita parma.
at iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse
(haut mora) conversisque fugax aufertur habenis
quadripedemque citum ferrata calce fatigat.
'vane Ligus frustraque animis elate superbis,
nequiquam patrias temptasti lubricus artis,
nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno,'
haec fatur virgo et pernicibus ignea plantis
transit ecum cursu frenisque adversa prehensis
congreditur poenasque inimico ex sanguine sumit:
quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto

---

**TESTIMONIA.**

710 'tradit e. c.' Arusianus p. 264 L. 714 'ferrata c. f.' Nonius 199, 18 Charisius 72 'qua de causa Vergilius calces feminino genere pronuntiarit' Probi ars minor 540 715 'vane . . . animis' Probi inst. I 9, 5 718 'pernicibus i. p.' Isidorus orig. X 211 Servius Aen. I 472 IV 180 721 sq. schol. Hor. carm. I 37, 18 721 Nonius 192, 23 Terentianus Maurus 1267 Priscianus 1013. 1014 'accipiter' Charisius 76 incertus de orthogr. 2778 P.

---

**VARIA LECTIO.**

708 VENTOS·A (D supra) *P* FRAVDEM *R*, *in ras. b* FRAUDEM (L supra) *M* laudem, *in mg. m.* 2 ł fraudem *c* .LAVDEM (L *in ras.*) *P* laudem *γ*, *si recte enotavi*, *quamquam* poenam *Heinsius se legisse dicit.* poena *χ* '*haec est vera et antiqua lectio ut* fraudem, *non* laudem *legas . . . nam* fraudem *veteres* poenam *vocabant' Servius* 709 AD *Rγ*1*b*1 710 EQVVM *PRγ* aequũ *bc* q; *in ras. b* RESꝈITIT (S supra) *M* reſiſtit (re *in ras.*) *b* assistit *m*, *Oblongus Pierii* 711 *cf.* IX 548 RAPU (RA supra) *M* pura *Servius legit* INTERITA *R* 712 AD *PRγb*1 713 HAUD *MPbc* FUGAX (X *m. rec. corr. ex* A) *M* autfertur *c*1 abeniſ (h supra) *γ* 714 Quadrıpedem (v supra) *γ* Quadrupedẽ *c* citam (v supra) *c* 715 ÉLATE *M* elatæ *b* 716 TEMPTASI *R* TEMPTATI (S supra; S *m. ant.*) *P* temtaſti *c* ARTES *P*2*γ* 717 FRAV[S] (S *m. ant. add.*) *P* incolomẽ *bc* perfe.ret *γ* auno (a *m.* 2) *γ* 719 Tranſiit *γ*1 EQVM *R* EQVVM *Pγbc* praehenſiſ *γ* 720 *cf.* XII 949 CONGREGITVR *M*1 a ſanguine *c* 721 ATES (T *corr. in* L) *P*

consequitur pinnis sublimem in nube columbam
comprensamque tenet pedibusque eviscerat uncis;
tum cruor et volsae labuntur ab aethere plumae.

At non haec nullis hominum sator atque deorum
observans oculis summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeva
suscitat et stimulis haut mollibus incutit iras.
ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
fertur equo variisque instigat vocibus alas,
nomine quemque vocans, reficitque in proelia pulsos.
'quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes
Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
femina palantis agit atque haec agmina vertit!
quo ferrum quidve haec gerimus tela inrita dextris?
at non in Venerem segnes nocturnaque bella
aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi

---

TESTIMONIA.

731 Macrobius Sat. VI 1, 34 'nomine q. v.' Probi inst. I 4, 5
736 Donatus ad Ter. eun. V 2, 60 'nocturnaque b.' Servius ge. III 98

---

VARIA LECTIO.

722 penniſ *b*1*c* ſublimen *γc* 723 CONPRENSAM *MPb* Conpreſ^S^ſam *γc* EUINCERAT (*corr. m. rec.*) *M* euiſcerat (e *pr. m.* 2) *γ* 724 Tunc *c* et] E *R* UULSAE *Mc* uolſe (v *sup.*) *γ* 725 AD *R* ADQVE *R*
726 oculoſ *c*1 altoſ (v *sup.*) *γ* olimpo *bc* 727 Thyrrenũ *c* praelia *b*
728 HAUD *MPγbc* incutit *Heinsius* INCITAT *MPγb* : *cf.* X 263 INICIT *Rc* 729 CEDES *Pγbc* caedentia *c* 730 e(qu)o *γ*2 ego *γ*1 VARIIS *P* uocariſ *γ*1 HALAS *R* IRAS *Pγ ex* 728 731 in] ad *Macrobii exempl., ut in Furii versu* pulsat *Macrobii Salisb., Med. a*
732 Ó (*bis*) *M* 733 Tyrreni *bc* Q̄· *M* INAUIA (G *sup.*) *M* 734 Femina (F *m.* 2) *γ* PALANTIS (I *corr. in* E) *M* pallantiſ *γ*1*bc*1 ADQVE *R* *Interrogandi signum alii ponunt.* 735 geritiſ *c* irrita *b* 736 AD *R* SIGNES (I *corr. in* E) *P* 737—783 *deficit P* 737 corоſ (h *sup.*) *γ*

expectate dapes et plenae pocula mensae
(hic amor, hoc studium), dum sacra secundus haruspex
nuntiet ac lucos vocet hostia pinguis in altos!'
haec effatus ecum in medios, moriturus et ipse,
concitat et Venulo adversum se turbidus infert
dereptumque ab equo dextra complectitur hostem
et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
tollitur in caelum clamor, cunctique Latini
convertere oculos. volat igneus aequore Tarchon
arma virumque ferens; tum summa ipsius ab hasta
defringit ferrum et partis rimatur apertas,
qua volnus letale ferat; contra ille repugnans
sustinet a iugulo dextram et vim viribus exit.
utque volans alte raptum cum fulva draconem

---

TESTIMONIA.

739 'hic ... studium' Maximus Vict. de rat. metr. III 1 Sergius in Donat. 7 p. 478 Endl. 740 'lucos ... altos' schol. Hor. carm. I 37, 4 742 'Venulo ... infert' Servius Aen. XI 814 745 Macrobius Sat. VI 1, 21 747 'arma v. f.' Probi inst. I 14, 1 Servius Aen. I 1 748 'et ... apertas' Nonius 382, 5 750 Nonius 296, 20 'et ... exit' Arusianus p. 227 L. Priscianus 1171 Servius Aen. V 438
751—756 Macrobius Sat. V 13, 28 751 sq. 'fulva d. f. a.' schol. Hor. carm. IV 4, 12 751 'fulvam aquilam dicit' Gellius II 26, 11

---

VARIA LECTIO.

738 EXPECTATE *Mybcψ*, *confirmat Servius* EXSPECTATE *R* exspectare *χ*, *quod qui receperunt*, *lenius post v.* 737 *distinguunt.* PLENA *R* [menſe] dextrae *γ* : *cf.* VIII 274 *Hic fortiter distinxit Paldamus, qui v.* 738 expectate *scripsit.* 739 'hic amor, hoc studium *per parenthesin dictum est, nam ordo est:* pocula mensae, dum' *e. q. s. Servius*
ſeconduſ *b* HARΘSPEX [U] *M* aruſpex *bc* 740 Nuntiet (N *m.* 2) *γ* Nunciet *bc* hac *γ*1 lu..coſ (*eras.* ſo) *c* pingiſ *b* 741 EQVVM *Rybc* morituroſ *γ* et ipse] in hoſtiſ *γ ut* II 511 *cf.* IX 400 742 OFFERT *Rγ* : *cf.* VII 420 743 dextram *c*1 conplectit[z] *c* 744 EGREGIVM *R* ſum [u] *γ* 745 Tollitur. (lli *et* r *m.* 2 *in ras.*) *γ* in caelum (incae *m.* 2 *in ras.*) *γ* que *om.* *γ* 746 [A]EQUORE *M* TARCHO˜ *M* 748 Defingit [r] *γ* PARTES *M*2*Rc* aptı. *c*1 749 Quam *γ*1 VVLNVS *MRγb* la&ale *γbc* 750 a *in ras.* *γ*2 751 altae *b*1

fert aquila inplicuitque pedes atque unguibus haesit,
saucius at serpens sinuosa volumina versat
arrectisque horret squamis et sibilat ore,
arduos insurgens; illa haut minus urget obunco
luctantem rostro, simul aethera verberat alis:
haut aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon
portat ovans. ducis exemplum eventumque secuti
Maeonidae incurrunt. tum fatis debitus Arruns
velocem iaculo et multa prior arte Camillam
circuit et quae sit fortuna facillima, temptat.
qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
hac Arruns subit et tacitus vestigia lustrat;
qua victrix redit illa pedemque ex hoste reportat,
hac iuvenis furtim celeris detorquet habenas.
hos aditus iamque hos aditus omnemque pererrat
undique circuitum et certam quatit improbus hastam.
forte sacer Cybelo Chloreus olimque sacerdos

---

TESTIMONIA.

757 sq. 'praedam ... ovans' Servius Aen. VIII 9 764 'qua ... illa' Probi inst. I 9, 3 766 Priscianus 908 ex quinto (cf. V 441) 767 'certam ... hastam' Velius Longus 2237 P. 768—777 (774—776 om.) Macrobius Sat. V 1, 12

---

VARIA LECTIO.

752 IMPLICVIT *Rc* ADQVE *R* ungib; *c* heſit *γc* 753 AT *M2c2* AD *M1Rγb* aut *c1* et *m* 754 [h]orr& *γ* 755 arduqs '*aliquot antiqui*' *Pierii* ARDUUS *MRγbc* adſurgenſ (*in mg.* A· in) *b* ille *γ1* HAUD *Mγbc* urg[v]& *γ* urg.& *c* VRGVET *R* ADVNCO *R* abunco *Macrobii Cantabr. Angl.* obuncto *c1* 757—793 *deficit R* 757 HAUD *Mbc* tyburtum *γc* TAR[H]CON *M* raptam *Servius Aen.* VIII 9 759 Meonidae *c* .arrunſ *b* 761 Circumit *γbc* 762 tullit *γ1* A[G]RMINE *M* 763 harrunſ *b* 765 [iu]uenis *γ* celereſ *c* caelereſ *b* c&eriſ *γ1* 766 *cf.* V 441 iamque] atque *γ* iamque hos abitus *mχ* peperrat *γ1* 767 inprobuſ *γc* 768 satus '*aliquot antiqui*' *Pieriani* CYBELO *Mbcmψ*, *Servii Regin. Par.*: *cf.* III 111 cybele *γ*, *Macrobii Cantabr.* cybelae *Macrobii ω* chloreuſ *γb* chloreuſ *c* CHOREUS *M*, *Macrobii ω*, *nisi quod* thoreus *Cantabr.* : *cf.* XII 363 olin *c1*

insignis longe Phrygiis fulgebat in armis
spumantemque agitabat ecum, quem pellis aēnis
in plumam squamis auro conserta tegebat.
ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
aureus ex umeris erat arcus et aurea vati
cassidá; tum croceam chlamydemque sinusque crepantis
carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma
Troïa, captivo sive ut se ferret in auro
venatrix, unum ex omni certamine pugnae
caeca sequebatur totumque incauta per agmen
femineo praedae et spoliorum ardebat amore,
telum ex insidiis cum tandem tempore capto
concitat et superos Arruns sic voce precatur:

---

TESTIMONIA.

770 sq. 'quem . . . tegebat' Gellius II 6, 21 Macrobius Sat. VI 7, 18 Diomedes 406 Servius Aen. X 314 774 sq. 'aurea . . . cassida' Charisius 80 Priscianus 689. 708 anon. de orthogr. 2780 P. Servius Aen. II 122 775 'haec cassida' Claudius Sacerdos II 47 775 sq. 'tunc . . . auro' Nonius 541, 16 777 'barbara t. c.' Servius Aen. II 503 779 sq. 'captivo . . . venatrix' Nonius 302, 14 782 Arusianus p. 209 L. Servius Aen. IX 477

---

VARIA LECTIO.

769 PHRYG[I]IS *M* frigiiſ *b* frigiſ *c* 770 equum *γbc* QUEM *suprascr. M* A·É·NIS *M* [a]enis *c* 771 in plumam squamis *om. Macrobii ω* ſqua[m]liſ *γ* 772 fe[r]rugine *b* 773 licio *c* CORTYNIA *Mγ* gortinia *b*1*c* 774 UMERIS *Mb* humeriſ *c* umero *γχ ut* 652 ERAT *Mb* ſonat *γc ut* 652 aure[a] *b* 775 tunc *Nonii exempl.* CLAMYDEM *M*, *Nonii exempl.* c[h]lamidem *γ* c[l]hamidem *b* clamidem *c* crepanteſ *c* 777 tecmina *b* 779 TRO·I·A *M* auro, Venatrix unum *alii* 781 incauta [ł incenſa] *c* incensa *m* : *cf.* IV 300 782 PRAEDE *M* 783 INSIDIIS *P* in[ſi]diiſ *b* 784 Conicit *c* Coniicit *m* : *cf.* IX 411 X 646. 891 harrunſ *b*1 PRAECATUR *M*

'summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
quem primi colimus, quoi pineus ardor acervo
pascitur et medium freti pietate per ignem
cultores multa premimus vestigia pruna,
da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
omnipotens. non exuvias pulsaeve tropaeum
virginis aut spolia ulla peto (mihi cetera laudem
facta ferent): haec dira meo dum volnere pestis
pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.'
audiit et voti Phoebus succedere partem
mente dedit, partem volucris dispersit in auras:
sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
adnuit oranti; reducem ut patria alta videret,
non dedit, inque notos vocem vertere procellae.
ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
convertere animos acris oculosque tulere

---

TESTIMONIA.

785 sq. 'summe ... colimus' Nonius 250, 4   785 schol. Hor. carm. I 9, 2 Servius Aen. I 665 VI 79 ecl. III 62   'sancti ... Apollo' Priscianus 681   'sancti c. S.' Consentius 2027 P.   789 Servius Aen. XI 592   793 'patrias ... urbes' Servius Aen. XI 762   794 sq. Macrobius Sat. V 3, 7   'partem ... auras' Servius Aen. X 652   795 'partem ... auras' Servius Aen. IX 313

---

VARIA LECTIO.

E
785 DVM *P*   appollo *γ*   786 Quem (Q *corr. ex* C, em *m.* 2 *in ras.*) *γ*   PRIMIS *P*   primum *χ*   Hirpini *Peerlkampus*   QVOI *P* CVI *Mγ*2*bc* qui *γ*1   PENNEVS *Pγ*1   ARBOR (B *corr. in* D) *P*   787 FRETI (F *corr. ex* E) *P*   788 victores *Villebrunus conl. Silio* V 180   secura in *Peerlkampus*   MVLTA *suprascr. P*   PRAEMIMUS *M*   pruna (u *m.* 2 *in ras.*) *γ*   789 abolere *c*1   790 ecſuuiaſ *c*1   ue (u *in ras.*) *b*   TTROPEUM *M*   tropeum *γ*   tropheum *b*   tropheū *c*   791 VLLA *suprascr. P*
D
792 dura *γ*1   MEORUM *M*   VOLNERE (O *corr. in* V) *P*   UULNERE *Mγbc*   793 lapsa *Peerlkampus*   794 AVDIIT *P*   uotis phoebus *χ*, *Macrobii ω* phoebus votis *Macrobii Par.* 1 phoebus vati *Salisb.*   partē ſuccedere phoebuſ *b*   partim *c*1 : *cf.* V 187   795 partim *χ* patrim *c*1
h
uolucriſ (c *m.* 2) *γ*   798 notoſ *c* nothoſ *b*   799 UBI *M* : *cf.* IV 474

cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa nec aurae
nec sonitus memor aut venientis ab aethere teli,
hasta sub exertam donec perlata papillam
haesit virgineumque alte bibit acta cruorem.
concurrunt trepidae comites dominamque ruentem
succipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns,
laetitia mixtoque metu, nec iam amplius hastae
credere nec telis occurrere virginis audet.
ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,
continuo in montis sese avius abdidit altos
occiso pastore lupus magnove iuvenco,
conscius audacis facti, caudamque remulcens
subiecit pavitantem utero silvasque petivit:
haut secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns
contentusque fuga mediis se inmiscuit armis.
illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter

---

TESTIMONIA.

803 Probi inst. I 12, 2  803 sq. Nonius 453, 14  804 'virgineum ... cruorem' Macrobius Sat. VI 6, 17 Servius Aen. XII 376  812 'conscius a. f.' Arusianus p. 220 L.  812 sq. 'caudam ... petivit' Diomedes 407  'caudam ... utero' Nonius 387, 11 Servius Aen. V 505

---

VARIA LECTIO.

801 uolci *γ*2 VLSCI (V *supra*) *P* uulci *γ*1  neq; *cχ*  aurae, *in mg. m. ant.* al auraſ *c*  auraſ (ſ *fort. ex corr.*) *b*  auras *Menag. alter*, *χ* 'auras ... *haec est antiqua lectio' Servius*  802 SONITU (S *supra*) *M*  AT *M* aud *c*  803 Haſta (ſ *in ras.*) *b*  exerta *Nonii exempl.* exartā *b* EXPERTAM *R*  perlata] L *corr. ex* T *P*  804 virgineum] E *corr. ex* I *P*  BEBIT (E *corr. in* I) *P*  806 Succipiunt (c *pr. in ras.*) *b* : *cf.* I 175 IV 391 VI 249 SUSCIPIUNT *MPRγc*  FVGITT *P*  OMNES *Pγ*  harrunſ *b*  807 IA (M *supra*) (A (M *supra*) *in ras.*) *P* iam *suprascr. c*  808 Credeerere *γ* Crederete *b*  telis occurre (re *supra*) *b* TELIsSVCCVRRERE (V *pr. in ras.*) *P*  810 MONTES *M*2*c*  aui.uſ (*erasa* l *vel* b) *b* auluſ *γ*1  811 paſtoreſ *b*1 l.puſ (v *supra*) *γ*  812 REMVLGENS *Pγ*  813 SILUA (S *supra*) *M*  814 HAUD *MRbc*  harrunſ *b*  815 MEDIS (I *supra*) *P*  816 manuſ *γ*1  TRAHIT (RAH *in litura erasis quatuor literis*) *P*

ferreus ad costas alto stat volnere mucro:
labitur exsanguis, labuntur frigida leto
lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
tum sic expirans Accam ex aequalibus unam
adloquitur fidam ante alias, quae sola Camillae,
quicum partiri curas; atque haec ita fatur:
'hactenus, Acca soror, potui: nunc volnus acerbum
conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
effuge et haec Turno mandata novissuma perfer:
succedat pugnae Troianosque arceat urbe.
iamque vale.' simul his dictis linquebat habenas,
ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
paulatim exsolvit se corpore lentaque colla

---

TESTIMONIA:

820–822 (om. 821) 'Accam ... fatur' Arusianus p. 257 L. 'Accam ... unam, quicum p. c.' Priscianus 960 822 'quicum p. c.' Rhemnius Palaemon 1377 Augustinus de gramm. 1993 P. Servius Aen. I 37 823 sq. 'hactenus ... conficit' Nonius 268, 24 'nunc ... conficit' Probi inst. I 11, 1 824 'et ... circum' anon. de verbo 40 p. 171 Endl.

---

VARIA LECTIO.

817 coſtaſ (ſ *post. m.* 2) *γ* VOLNERE (O *corr. in* V) *P* U[U]OLNERE *M* VVLNERE *Rγbc* 818 labitur] R *in ras. P* la&o *γ* loeto (*ut saepe*) *bc* 'frigida leto: *alii* telo *legunt' e. q. s. Servius* 819 ora (r *in ras.*) *b* ossa *m* relinquit *cχ* 820 SIC *suprascr. M* EXSPIRANS *Mγ* ·SACCAM *P* 821 ADLQVITVR *R* Alloquitur *c* FIDAM *Pγ*l fid[a]em *b* FIDA[M] *M* FIDA *Rc* 822 QUICUM *MRb*2, *testantur Arusianus, Priscianus, Rhemnius, Augustinus* Cuicum *b*l Qui[at qua]..cum (*m.* 1 *fort.* Quamcum) *γ* QVACVM (A *in rasura duarum litt.*) *P* Quacum *c* pa[r]tiri *γ* solet, atque ita *χ* '*subaudis* consueverat' *Servius. Ceterum vix credo haec tam nuda relicturum fuisse poetam.* ADQVE *R* haec *om. Arusianus* 823 H̄ACTENUS *M* fo[ro]r *γ* num *Probi inst. cod.* VOLNVS (O *corr. in* V) *P* VVLNVS *MRγbc* 824 CONFICIT·ET (*sed* T·E *in ras.*) *P* 825 NOVISSIMA *MRbc* 826 VRBI *P*1*R* 827 HIS *suprascr. P* hiſ dictiſ hoc dicenſ *b* : *cf.* X 856 ling quebat *b* 828 AD (D *fort. corr. ex* T) *P* fluenſ. (n *corr. ex* r, ſ *m.* 2 *in ras., erasa deinde* ſ) *γ* toto (t *pr. e corr.,* o *post. corr. ex* a) *γ*2 TOTA *P*

et captum leto posuit caput, arma relinquont,
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
tum vero inmensus surgens ferit aurea clamor
sidera: deiecta crudescit pugna Camilla,
incurrunt densi simul omnis copia Teucrum
Tyrrhenique duces Euandrique Arcades alae.

At Triviae custos iandudum in montibus Opis
alta sedet summis spectatque interrita pugnas.
utque procul medio iuvenum in clamore furentum
prospexit tristi mulcatam morte Camillam,
ingemuitque deditque has imo pectore voces:
'heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
supplicium, Teucros conata lacessere bello!,

---

TESTIMONIA.

832 sq. 'ferit . . . sidera' Priscianus 906 ex quinto haec laudans contaminata cum V 140 833 'deiecta . . . Camilla' Servius ge. III 504 836 sq. 'at . . . sedet' Servius Aen. VIII 269 836 Macrobius Sat. III 6, 15 V 22, 2 841 sq. 'heu . . . supplicium' Atilius Fortunatianus p. 334 G. Servius Aen. II 366 841 'heu n. v. n.' Marius Victorinus 2472 'heu n. v.' Maximi Vict. de fin. 5 gloss. p. 456 Endl.

---

VARIA LECTIO.

830 cap . tum (p *m.* 2) *γ* la&o *γ* laeto (o *supra*) *b* loeto *c* relinquont *Probus, ut apparet ex Servii adnotatione hac:* 'arma relinquens: *alii* arma relinquunt *legunt. Probus hypallagen vult vel contrarium, ut* ipsa relinquit. *alii* arma relinquunt *laudant dictum, i. e.* illa decidebant e manibus Camillae exanimi.' RELIQVENS (N *et fort.* S *in ras.*) *P* RELINQUENS *Mγbc* RELIQVIT *R* 831 = XII 952 per (ſub *supra*) *b* 832 AVRE (A *supra*) *P* 833 delecta *γ* 834 CONCVRRVNT *R* 835 *cf.* 171 XII 551 Thyrreni *c* TYRRHENUM *M* arcadeſ (e *m. ant. corr. in* i) *bc* ALES (A *supra*) *M* 836 AD *R* IAMDVDVM *PRγbc* 838 medio iuuene (v~ *supra*) *b* IVENEMMEDIO (V *supra*) *P* iuuenum medio *γ*1 iuuenem medio *γ*2 furente (v~ *supra*) *b* FURENTEM *Mγ*2 in clamore furentũ *in ras. c* 839 Proſpexit (Pro *m. satis ant. in ras.*) *b* MVLCATAM *MPRγ*1*b* multatam, *in mg. m.* 2 ł mulcatã *c* 'mulcatam, *affectam.* mulcari *enim proprie verberibus dicimus' Servius* 840 IMODE *R* 841 heu] o *Atilius Fortunatianus* 842 *cf.* 585 IŦTEVCROS *P*

nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
profuit aut nostras umero gessisse sagittas.
non tamen indecorem tua te regina reliquit
extrema iam in morte, neque hoc sine nomine letum
per gentis erit aut famam patieris inultae.
nam quicumque tuum violavit volnere corpus,
morte luet merita.' fuit ingens monte sub alto
regis Dercenni terreno ex aggere bustum
antiqui Laurentis opacaque ilice tectum:
hic dea se primum rapido pulcherruma nisu
sistit et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
ut vidit laetantem animis ac vana tumentem,
'cur' inquit 'diversus abis? huc derige gressum,
huc periture veni, capias ut digna Camillae
praemia. tune etiam telis moriere Dianae?'
dixit, et aurata volucrem Threissa sagittam

TESTIMONIA.

845 Priscianus 699 852 sq. 'hic . . . sistit' Arusianus p. 262 L. 855 'cur . . . abis' Probi inst. I 9, 7 Cledonius 1923 856 sq. 'capias . . . praemia' Priscianus 1021 857 'tune . . . Dianae' Maximus Vict. de rat. metr. V 1

VARIA LECTIO.

843 DESERTA.. *P*1 deſerte *γ* 844 VMEROS *P* humero *γc* GRESSISSE *M* ceſſiſſe *γ*1 PHARETRAS *PRγbm* : *cf.* I 500 V 558 845 No$^{n}$ *γ* Nõ *c* tan///// *c*1 ~~G~~REGINA *P* r$^{e}$gina *γ* relinquit *b*2, *Prisciani Par. R.* RELINQVET *Pγb*1*c*, *Prisciani Bong.* 846 EXTRE-MAM$^{IA}$IMMORTE *P* extrema iam morte *χ* NEC *R* la&um *γ* laet$^{o}$ũ *b* 847 genteſ *c* aud *γ*2 inultae] E *in ras. P* 848 quecumque *γ*1 VVLNERE *MRγbc* 849 lu.& *γc* fugit *c*1 ingeriſ *γ*1 A$^{L}$BTO *M* 850 D$^{R}$ECERNI *M* a$^{g}$gere *b* 851 illice *γc*1 852 $^{D}$EA *M* PVLCHERRIMA *MRbc* 853 a$^{hr}$runtem *b* ſpeculat$^{v}$or *γ* SPECVLATVS *R* ALTO *P* 854 LAETANTEMANIMIS$^{FULGE}$ *M* FVLGENTEMARMIS$^{R}$ *PRγbc* surgentem animis *Leid.* *Fuisse qui scriberent* laetantem armis *suspicatur Wagnerus.* V$^{A}$NA (V *in ras.*) *P* 855 abhiſ *γ* HVNC *P* dirige *c* greſſu$^{ſ}$m *b* 856 hVc *c* CAMILLA *R* 858—878. 879—895 *F fol. LXXIV* 858 ET *suprascr. F* treiſſa *c*

depromṕsit pharetra cornuque infensa tetendit
et duxit longe, donec curvata coirent
inter se capita et manibus iam tangeret aèquis,
laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
extemplo teli stridorem aurasque sonantis
audiit una Arruns, haessitque in corpore ferrum.
illum expirantem socii atque extrema gementem
obliti ignoto camporum in pulvere lincunt,
Opis ad aetherium pinnis aufertur Olympum.

Prima fugit domina amissa levis ala Camillae;
turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas,
disiectique duces desolatique manipli
tuta petunt et equis aversi ad moenia tendunt.
nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis

---

TESTIMONIA.

860—862 Macrobius Sat. V 3, 2 865 'atque e. g.' Arusianus p. 233 L. 867 Servius ge. III 93 872 sq. 'nec . . . sustentare' Iulius Rufinianus p. 237 R.

---

VARIA LECTIO.

859 DEPROMSIT *MPbc* PHARETRÁ·M *P* $^{\text{TE}}$TENDIT *F* 860 ETDVXSIT *P* Eduxit *bχ* adduxit *Macrobii exempl.* 861 iam] l *ex corr. rec. M* tenderet *bl* $^{\text{A}}$EQUIS *M* 862 LAEVAM *P* LAEVAM *F* 863 EX$^{\text{T}}$EMPLO *F* SOÑANTES *M* 864 AVDIıT *P* AVD$^{\text{I}}$IT *F* $^{\text{A}}$RRVNS (A *m. rec.*) *F* arunſ *bl* ARRUNS· *M* '*multi nolunt in medio distingui propter exprimendam celeritatem*' *Servius* HAESSIT *P* heſſit *γl* HAESIT *MRbc* FERRV$^{\text{M}}$ *F* 865 EXSPIRANTEM *FMPγc* ADQVE *R* GEMENTE *F* 866 LINQVVNT *Fc* LINQUNT *Mb* LINQVANT *R* 867 AETERIVM *R* penniſ *c* olimpũ *bc* 868 f$^{\text{g}}$uit *b* levis] LE *m. 2 corr. fort. ex* TI, *suprascr. sed eras.* LE *ut vid. P* 869 ATILAS *R* : Asilas *in calamo fuerat. cf.* XII 661 870 DEFECTI$^{\text{ISI}}$ *M* DVCES·D ESOLATI (D *altera m. ant., sed ex corr. ut vid.*) *P* maniple, *corr. m. ant., b* 871 EQVOS *Pγ* aduerſi *c* 872 *m. 2 intra lineas add. c* errantes (*fortasse* aeratas *ex* VII 703) acies letumque *Rufinianus* inſtanteſ *c* TEUCRO$^{\text{S}}$Q· *M* TETVM *Pl* laet$^{\text{o}}$ũ *b* FERENTES *FMc*

sustentare valet telis aut sistere contra,
sed laxos referunt umeris languentibus arcus,
quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.
volvitur ad muros caligine turbidus atra
pulvis, et e speculis percussae pectora matres
femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.
qui cursu portas primi inrupere patentis,
hos inimica super mixto premit agmine turba;
nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
moenibus in patriis atque inter tuta domorum
confixi expirant animas. pars claudere portas:
nec sociis aperire viam nec moenibus audent
accipere orantis, oriturque miserrima caedes
defendentum armis aditus inque arma ruentum.

---

TESTIMONIA.

874 'laxos . . . arcus' schol. Hor. carm. III 8, 23 878 schol. Hor. epod. X 17 882 Macrobius Sat. IV 3, 12 883 'confixi e. a.' Servius Aen. I 44

---

VARIA LECTIO.

873 AU (T *supra*) *M* 874 ŮMERISUMERIS *M* humerif *c* humeris referunt (I *supra*) *schol. Hor.* 875 *cf.* VIII 596 Quadrupedum *c* QUADRUPEDUM *M* QVADRIPEDVM *Pyb* QVADRIPEDO *R* QVADRIPEDO (EM *supra*) *F* patrem (v *supra*) *γ* ⱡvNGVLA *P* 877 ETSPECVLIS (E *supra*) *FMb: fortasse* ec speculis *scribebatur omissa* et, *ut in* pulvis *servaretur* is *longa.* 'pulvis *hic corripuit*, *alibi produxit* I 478' *Servius.* et e murif *cχ* PECTORE (E *post. corr. in* A) *F* 878 *cf.* X 262 Femineom (v *supra*) *c* caeli *om. schol. Hor.* 879 PATNTIS (E *supra*) *F* PATENTES *M2c* 880 PRAEMIT *F* PRAEMIT *M* 881 Haec *c1* MISERA (M *supra*) *F* ..fugiu. *c1* fugiunt *m* limine (ine *in ras.*) *c* 882 patrif (i *supra*) *γ* PATRIS *P* ADQVE *R* INTRA *MR* : *cf.* 235. 267 VI 525 VII 168 883 CONFIXI *M* EŦSPIRANT (X *supra*) (*i. e.* ecspirant) *M* exfpirant *c* 884 Haec *c1* ne *c* 885 ORANTES *MPRγ* CAEDAES *M* 886 *cf.* XII 410 DEFENTVM (DEN *vid. suprascr. fuisse, sed erasa*) *F* DEFENDENT·.:·:·: *M* Defendentem (v *supra*) *γc* atque *γ*

exclusi ante oculos lacrumantumque ora parentum
pars in praecipitis fossas urgente ruina
volvitur, inmissis pars caeca et concita frenis
arietat in portas et duros obice postis.
ipsae de muris summo certamine matres
(monstrat amor verus patriae, ut videre Camillam)
tela manu trepidae iaciunt ac robore duro
stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
praecipites primaeque mori pro moenibus ardent.

Interea Turnum in silvis saevissimus implet
nuntius, et iuveni ingentem fert Acca tumultum:
deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
ingruere infensos hostis et Marte secundo
omnia corripuisse, metum iam ad moenia ferri.
ille furens (et saeva Iovis sic numina pellunt)
deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
vix e conspectu exierat campumque tenebat,

---

TESTIMONIA.

890 Marius Plotius p. 301 G. 'arietat in p.' Macrobius Sat. V 14, 2 Cledonius 1885 Probi inst. I 14, 4 Servius Aen. V 432 'et . . . postes' Macrobius Sat. V 14, 3 891 'ipsae de muris matres' Servius Aen. IX 479

---

VARIA LECTIO.

887 LACRIMANTVM *MRb* lacrimatũ (n *sup.*) *c* PARENT*um* *F* 888 PRAECIPITES *Rc* VRGVENTE *Rγ* 889 CAERA (C *sup.*) (AEC *in ras.*, C *sup. m. rec.*) *F* 890 muros *Plotius* POSTES *Rc* poſtiſ (ſ *pr. in ras.*) *b* PORTIS (S *sup.*) *P*1 891 IPSᴬE *R* moriſ (v *sup.*) (moeris?) *b* 892 VERSVS *R* *Alii post* patriae *concludunt parenthesin.* VT *suprascr.* *F* CAMILLA *F* 893 trepide *γ* iaceunt *c* ROEBORE *F* 894 Stypibuſ *γ* ſu.dibuſ *γ* imatantur *γ*1 .obuſtiſ (v *sup.*) (o *ex corr.*) *c* 895 PRIᴬMᴬE (M *sup.*) *P* M*ori* (M *m. rec.*) *F* ARDENT *Mγ* audent *bc* 896 TURNUS *M* ſeuiſimuſ *γ* INPLET *Rγ* 897 IVENI *P* 898 VOLSCORVM (O *pr. corr. in* V) *P* uuſcorũ *c* 899 Ingru.ere *γ* HOSTES *P*2*γc* 901 et] nam *χ* *Fortasse* en *placeat.* NOMINA *M* PELLVNT *R* POSCVNT *MPγbc ut* IV 614 VIII 512 902 Diſerit *γ*1 COLLES *MR* linqu///(UM *sup.*) *b*1 linquenſ *b*2 903 CAMPOS *M*

cum pater Aeneas saltus ingressus apertos
exsuperatque iugum silvaque evadit opaca.
sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
agmine nec longis inter se passibus absunt;
ac simul Aeneas fumantis pulvere campos
prospexit longe Laurentiaque agmina vidit,
et saevom Aenean adgnovit Turnus in armis
adventumque pedum flatusque audivit equorum.
continuoque ineant pugnas et proelia temptent,
ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hibero
tinguat equos noctemque die labente reducat:
considunt castris ante urbem et moenia vallant.

---

TESTIMONIA.

909 'prospexit l.' cf. Priscianus 1175 910 Servius Aen. I 99 914 'tingat e.' Servius Aen. VII 811

---

VARIA LECTIO.

904 S$^{A}$LTUS *M* 905 SILVA *P* ſalua *γl* 906 AMO *R* 907 Agmine interrena longiſ inter ſe *γ* INTEr *R* 908 TVM PATER *PR ut* 904 tum pater, at ac ſimul *γ* FUMANTES *M* 909 Conſpexit *b* LONGAE *M* 910 SAEVOM (O *corr. in* V) *P* SAEVVM *MRγc* ſeuum *b* aeneam *blc* AGNOUIT *Mc* CONSPEXIT *Pγ* 911 ADUENTUS *M* FLATVM *R* AEQVORVM *P* 912 INE$^{A}$UNT *M* ineunt *b* temptant *γc* 913 RVSEVS (V *pr. corr. in* O) *P*

P̃· UERGILI MARONIS AENEIDOS || LĨB· XI· EX̃PL· ĨNC· LĨB· XĨI || FELICITER *M* VERGILI· MARONIS· AENEIDOS· LIB· XI· || EXPLIC· INCIPIT· LIBER· XII (*sequuntur versus undecim, quos vide in prolegom.*) *R* EXPLICIT LIBER VNDECIMVS || INCIPIT DVODECIMVS *γ*

P̃BLII VIRGILII MARONIS AENEIDOS || LĨB· XI· EXPLICIT INCĨP LĨB DVODECIMVS (*sequuntur undecim versus*) *b*

# P. VERGILI MARONIS

# A E N E I D O S

## LIBER DVODECIMVS

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
se signari oculis, ultro inplacabilis ardet
attollitque animos. Poenorum qualis in arvis
saucius ille gravi venantum volnere pectus
tum demum movet arma leo gaudetque comantis
excutiens cervice toros fixumque latronis

---

**TESTIMONIA.**

AENEIDOS XII. 1 sq. 'Turnus . . . videt' Donatus ad Ter. eun. II 3, 44 1 Diomedes 406 Priscianus 1279 Servius Aen. V 784 VII 332 IX 499 2 Diomedes 494. 496 3 Diomedes 496 'ultro i.' Servius Aen. XII 45 4—6 'attollit . . . leo' Donatus ad Ter. hec. III 5, 57 'Poenorum . . . leo' schol. Hor. carm. III 20, 2 Victorinus ad Cic. p. 84 Or. 4 Terentianus Maurus 1212 4 sq. 'Poenorum . . . gravi' Servius Aen. X 707 5 'saucius ille' Servius Aen. I 3 'saucius pectus' anecd. Paris. Eckst. 9, 31 6 sq. 'gaudet . . . toros' Nonius 298, 24 6 Diomedes 496 7 Diomedes 496

---

**VARIA LECTIO.**

AENEIDOS XII. 1 $\overset{u}{\&}$ *c* fractoſ *γ* MORTE *Pγ*1 2 DEFI$\overset{I}{\text{CISSE}}$ *PR* sua iam *Diomedis exempl.* 3 Se. *γ* OCVL$\overset{I}{\text{O}}$S *MP* 5 UE$\overset{N}{\text{NATUM}}$ *Mγ* VOLNERE (O *corr. in* V) *P* VVLNERE *MRγc* 6 Cum *b*1 COMANTES *M*

inpavidus frangit telum et fremit ore cruento:
haut secus accenso gliscit violentia Turno.
tum sic adfatur regem atque ita turbidus infit:
'nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent
ignavi Aeneadae, nec quae pepigere recusent:
congredior. fer sacra, pater, et concipe foedus.
aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
desertorem Asiae (sedeant spectentque Latini),
et solus ferro crimen commune refellam,
aut habeat victos, cedat Lavinia coniunx.'

Olli sedato respondit corde Latinus:
'o praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci
virtute exsuperas, tanto me impensius aecum est
consulere atque omnis metuentem expendere casus.

---

TESTIMONIA.

8 Nonius 459, 13 9 Nonius 22, 20 11 'nulla m. in T.' Seneca de benef. VI 41 15 'sedeant s. L.' Donatus ad Ter. adelph. IV 5, 38 Nonius 402, 14 Servius Aen. XI 434. 460 16 Servius Aen. XII 229 17 Nonius 250, 32 19—21 Macrobius Sat. VI 2, 17 'o ... consulere' Macrobius Sat. V 1, 16 19 sq. 'o ... exsuperas' Donatus ad Ter. Phorm. II 3, 31 19 'o ... iuvenis' Nonius 371, 12 Arusianus p. 252 L. Donatus ad Ter. hec. III 5, 32 schol. Hor. carm. I 22, 1 Servius Aen. II 61 IV 529 V 202 X 686 ge. IV 491 21 'at-

---

VARIA LECTIO.

8 INPAUIDUS (M *supra* N) *M* 9 HAUD *MPγbc* GLISCET *M* 10 Tunc *c* AFFATUR *Mc* ADQVE (C A *supra*) *R* tubiduſ (r *supra*) *γ* 11 ora (m *supra*) *c* Turno est *Seneca* 12 NEQVE *P* neq̄ (c *supra*) *c* '*quidam sane a* nulla mora in Turno *usque ad* pepigere recusent *iungunt, ne, si distinctio intercesserit, languescat sententiae color' Servius. Nec est in Mediceo Fogginio teste nisi post* Aeneadae *distinctio.* 13 faeduſ *b* 14 HAEC *P* hac. *γ* 16 ſoleſ (v *supra*) *c* CRIMEN FERRO *Rc* conmune *c* 17 abeat *Zulich. m. pr., Vratisl.* uicto., *in mg. m.* 2 at uictor *c* uictor *Mentel. m. pr., χ* habeat victos *legit Servius* cedatque *viri docti 'aliqui libri' ap. Ge. Fabricium* lauia (ni *supra*) *c* laurentia *Franc.* : *cf.* VII 359 18 ſedato. *c* LATINOS (V *supra* O) *M* latiniſ *c*1 19 ferocem *m* 20 VIRTVTEM *P* INPENSIVS *MPγbc* aequm eſt *γ* AEQVVMEST *MRbc* 21 ADQVE *R* EXPENDERI *ut vid. P*1 expendere (re *in ras.*) *b* caſuſ *in ras. b*

sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
multa manu, nec non aurumque animusque Latinost;
sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus arvis,
nec genus indecores. sine me haec haut mollia fatu
sublatis aperire dolis, simul hoc animo hauri.
me natam nulli veterum sociare procorum
fas erat, idque omnes divique hominesque canebant.
victus amore tui, cognato sanguine victus
coniugis et maestae lacrumis, vincla omnia rupi:
promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
bella, vides, quantos primus patiare labores.
bis magna victi pugna vix urbe tuemur
spes Italas; recalent nostro Thybrina fluenta

---

TESTIMONIA.

que . . . casus' Servius Aen. XII 43  25 Priscianus 699 'nec g. i.' Nonius 489, 3  25 sq. 'sine . . . hauri' Donatus ad Ter. hec. V 1, 18  'sine . . . dolis' Nonius 385, 21 Donatus ad Ter. hec. V 1, 17 'haec . . . hauri' Nonius 319, 27  26 'simul . . . hauri' Servius Aen. IV 359  27 sq. 'me . . . erat' Donatus ad Ter. Andr. II 1, 30  29 Arusianus p. 266 L.  31 'arma i. s. promissam e.' Servius Aen. VI 86  34 sq. 'vix . . . Italas' Servius Aen. XI 16  35 sq. 'recalent . . . adhuc' Servius Aen. VI 87  35 'recalent . . . fluenta' Charisius 241

---

VARIA LECTIO.

causas *Macrobii* ω casus *Servius legit*  22 DAUNIUS *M*  opida *γ*  23 LATINOEST *MRbc* latino . *γ*  24 laurentibi *cl*  ARUIS *M* AGRIS *ut* XI 431 *PRγbc* : *cf.* VII 537 X 390 XI 247 XII 516 *ge.* III 249  25 indecoris *Nonius*  HAECHAVT *Rγ*, *Priscianus* HAECAUT (H *supra*) *M* HAEC HAVD *P*, (d *in ras.*) *b* haut haec *Nonii* 319 *exempl.* haud haec *cm*, *Menteliani*  fatu . *c* FATAU *M*  26 haec *Donatus*  28 FASS *R*  omſ *c*  diuı . (diuum *m.* 1 *ut vid.*) *c*  homine (r *supra*) *b*  29 cognati *Arusiani Gu.*  30 LACRVMIS (V *corr. in* I) *P* LACRIMIS *MRγc* lacimiſ (r *supra*) *b*  VINCVLA *Pγ*  31 ERVPI *R*  generoque *m*  INPIA *P*  32 CASVVS *R*  33 PATIERE (A *supra*) *M* PATIERE *R*  34 PUGNA·S· *M*  35 . . . . recalent *γ*  THYBRINA *MPR* thybrina (e *supra*) *γ* thyberina *bc*, *Charisii cod.*  FLVVENTA *R*

sanguine adhuc campique ingentes ossibus albent.
quo referor totiens? quae mentem insania mutat?
si Turno extincto socios sum adscire paratus,
cur non incolumi potius certamina tollo?
quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia, ad mortem si te (Fors dicta refutet!)
prodiderim, natam et conubia nostra petentem?
respice res bello varias; miserere parentis
longaevi, quem nunc maestum patria Ardea longe
dividit.' hautquaquam dictis violentia Turni
flectitur: exsuperat magis aegrescitque medendo.
ut primum fari potuit, sic institit ore:
'quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
deponas letumque sinas pro laude pacisci:
et nos tela, pater, ferrumque haut debile dextra

---

TESTIMONIA.

36 'campi ... albent' Eutychius I 4, 1 Charisius 223 Diomedes 335 Priscianus 799 Martianus Capella III 511 41 'ad ... fors' Marius Victorinus p. 10 G. 'fors d. r.' Eutychius II 15 43 sq. 'miserere p. l.' Macrobius Sat. IV 4, 20 46 'aegrescitque m.' Priscianus 826 47 Donatus ad Ter. hec. V 1, 18 50 sq. 'et nos ... spargimus' Donatus ad Ter. Andr. V 4, 36

---

VARIA LECTIO.

36 ADHUNC *M* 37 *cf.* IV 595 REFERO *R* 38 TUANO (A *corr. m. rec. in* R) *M* EXSTINCTO *R* parato͘ſ *b* 39 ñ *suprascr. c* incolomi *γ* incolomi *c* 40 QUIT *M* QUIT (T *corr. in* D) *M* DICIT *R* 41 montem *γ* 42 NATA M *P* 45 HAUDQUAQUAM *Mbc* HAVDQVAQVAM M *P* HAVTQVAMQVAM *R* autquamquam (t *corr. in* d, m *pr. eras.*) *γ* 46 EXUPERAT *M* ARDESCIT Q·TUENDO, *in mg.:* AEGRESCIT, *M ex* I 713 aegrescitque medendo *testantur Priscianus et Servius* 47—93 *deficit P* 47 INSTITIT *PRγbcψ*, '*antiqua omnia exemplaria*, *quotquot evolvit*' *Pierius* '*tam in Vaticana bibliotheca quam etiam aliunde conquisita.*' inſtitit, al incipit *γ* INCIPIT, *ut* 692, *M*, *Donatus* ('*erat et in antiquo Mediceae bibliothecae codice* institit; *sed ultimae duae syllabae ab imperito aliquo abrasae fuerunt*, *vestigio tamen mediae adhuc integro permanente*' *Pierius*) 48 obtime *γc* 49 LAETUM *M* la&um *γ* loetum *c* paſci *c*l *cf.* V 230 50 HAUD *MPbc*

spargimus; et nostro sequitur de volnere sanguis.
longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
feminea tegat et vanis sese occulat umbris.'

At regina, nova pugnae conterrita sorte,
flebat et ardentem generum monitura tenebat:
'Turne, per has ego te lacrimas, per siquis Amatae
tangit honos animum (spes tu nunc una, senectae
tu requies miserae, decus imperiumque Latini
te penes, in te omnis domus inclinata recumbit),
unum oro: desiste manum committere Teucris.
qui te cumque manent isto certamine casus,
et me, Turne, manent: simul haec invisa relinquam
lumina nec generum Aenean captiva videbo.'
accepit vocem lacrimis Lavinia matris
flagrantis perfusa genas, quoi plurimus ignem
subiecit rubor et calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
siquis ebur, aut mixta rubent ube lilia multa

---

TESTIMONIA.

51 'et . . . sanguis' Servius Aen. I 30 XII 323 52 sq. 'longe . . . tegat' Nonius 339, 25 52 'longe . . . erit' schol. Hor. carm. IV 4, 6 56 'per . . . lacrimas' Donatus ad Ter. Andr. III 3, 6 56 sq. 'per si . . . animum' Nonius 320, 18 'si . . . animum' Servius ecl. VII 39 57—59 'spes . . . recumbit' Diomedes 440 58 sq. 'decus . . . penes' Priscianus 982 59 'in . . . recumbit' Cledonius 1934 P. 60 Asper 113, 7 'desiste . . . Teucris' Donatus ad Ter. Andr. prol. 8 hec. II 1, 33 Arusianus p. 224 L. Servius Aen. II 19 61 'qui . . . certamine' Diomedes p. 296 P. 67—69 Claudius Sacerdos I 163 67 sq. 'Indum . . . ebur' Macrobius Sat. V 12, 4 Diomedes 459 6 sq. 'aut . . . rosa' Claudius Sacerdos I 119

---

VARIA LECTIO.

51 VVLNERE *MRγbc* 53 ut vanis *Schraderus*, *Wyttenbachius* occulet *m* 54 Ad *γ* 55 MORITVRA TENEBAT *libri, nisi quod* moritura monebat *Montalbanius* 56 ego te has *Donati exempl.* te *suprascr. γ* perſequiſ *b1* 58 REQUIEM [S] *M* MISERE [A] *M* MISERE *R* 61 man& [n] *c* CASVVS *R* 63 gerum [ne] *γ* aeneum [a] *c* 65 Fragrantiſ *c1* CUI *MRγ2bc* qui *γ1* plurimiſ [v] *c* 66 *cf.* VIII 390 67 uelu [ti] *c* 68 ebor [v] *γ* uel *mχ* ube *γ1* UBI *MRbc*

alba rosa: talis virgo dabat ore colores.
illum turbat amor, figitque in virgine voltus:
ardet in arma magis paucisque adfatur Amatam.
'ne, quaeso, ne me lacrimis neve omine tanto
prosequere in duri certamina Martis euntem,
o mater; neque enim Turno mora libera mortis.
nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta tyranno
haut placitura refer: cum primum crastina caelo
puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
non Teucros agat in Rutulos, Teucrum arma quiescant
et Rutuli; nostro dirimamus sanguine bellum,
illo quaeratur coniunx Lavinia campo.'

Haec ubi dicta dedit rapidusque in tecta recessit,
poscit equos gaudetque tuens ante ora frementis,
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
qui candore nives anteirent, cursibus auras.

---

TESTIMONIA.

71 'ardet... magis' Nonius 240, 18 Servius Aen. IX 198 72 sq. 'neve ... prosequere' Nonius 357, 28 75 Servius Aen. XII 111 'Idmon' Claudius Sacerdos II 11 76 'haut p. r.' Marius Victorinus 2462 76 sq. 'cum primum ... rubebit' Servius Aen. IV 584 77 'puniceis i. r.' schol. Hor. carm. IV 10, 4 80 schol. Lucani VII 348 82 Nonius 374, 10 84 Seneca de benef. VII 23 Iulius Rufinianus p. 223 R. schol. Hor. serm. I 7, 8 'qui c. n. a.' Servius ge. III 82

---

VARIA LECTIO.

69 taleſ c 70 FUGIT (U *corr. in* I) *M* VVLTVS *MRγbc* 71 or.ma *γ*1 AFFATUR *M* ita fatur *γ* 72 tantum *γ*1 73 Proſere (o *supra*) *γ* MARTI *R* 74 martis *Hamb. pr.* '*sciendum tamen est, locum hunc unum esse de insolubilibus XII, quae habent obscuritatem, licet a multis pro captu resolvantur ingenii' Servius* 75 phrigio *b* frigio *c* 76 haud *γbc* haut *scribi vult Marius Victorinus* reſer. *b*1 refert *b*2 referſ *γ*1 PRIMUS (M *supra*) *M* 77 inuicta *γ*1 78 AGITAT *M* quieſcunt *γ*1 79 rutuli (v̄ *supra*) *b* rutulū *c*2, *Menag.* bellom (v *supra*) *c* 81 *Apodosin post* dedit *incipere putat Wagnerus.* 82 EQUUS *M* ante. *γ* framenteſ (a *corr. in* e) *γ* 83 orithy.a *γ* orithya *c* 84 candorem *γ*1 NIUES· *M* niuiſ *γ*2 auras] amnes *schol. Hor.*

circumstant properi aurigae manibusque lacessunt
pectora plausa cavis et colla comantia pectunt.
ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
circumdat loricam umeris; simul aptat habendo
ensemque clipeumque et rubrae cornua cristae,
ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
fecerat et Stygia candentem tinxerat unda.
exim quae mediis ingenti adnixa columna
aedibus adstabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quassatque trementem
vociferans: 'nunc, o numquam frustrata vocatus
hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
te Turni nunc dextra gerit. da sternere corpus
loricamque manu valida lacerare revolsam

---

TESTIMONIA.

85 'circumstant p. a.' Servius Aen. IX 488 86 'et ... pectunt' Nonius 200, 13 88—91 'simul ... clipeumque, ensem ... fecerat' Servius Aen. XII 734 88 'circumdat l. u.' Arusianus p. 219 L. 88 sq. 'simul ... clipeumque' Arusianus p. 234 L. 90 sq. Servius Aen. IX 148 90 'ensem ... ignipotens' Servius Aen. IV 262 91 'et ... unda' Servius Aen. XII 358 92 'ingenti a. c.' Arusianus p. 215 L. 94 Priscianus 700 'Actoris A. s.' Asper 113, 17 Probi inst. II 1, 26 'Actoris A.' appendix ad Probi art. min. 36 p. 443 Endl. 'spolium' Diomedes p. 315 95 sq. 'nunc ... meos' Macrobius Sat. IV 6, 10 97—99 (om. 98) 'da ... Phrygis' Arusianus p. 226 L. 97 'te ... gerit' Servius Aen. IV 659 'da st. c.' Iulius Rufinianus p. 259 R.

---

VARIA LECTIO.

85 PROPERE *Rγ*1 proper. *b*1 properi *Servius testatur* 86 pulſa *γ* PETVNT *R* 87 ORICALCHO *R* oricalco *c* 88 humeriſ *b* abendo *c* 89 CLIPEUM$^{\text{Q·}}$ *M* clypeumque *γ* criſtę *in ras. c* 91 ſtigia *c* tincxerat *b* 92 EXIN *Rbc* columna *γb*1, *testatur Arusianus* COLVMNAE *MR* colunnae *c* 93 abſtabat *c* 94 Hactoriſ *c* Arunci *Probi inst. cod., Prisciani ω, Iuvenalis* II 100 *codd. interpolati: cf.* VII 206. 727 auruncíſ proelium *c*1 95 NV~~NC~~$^{\text{M}}$QVAM *P* fruſ$^{\text{r}}$tata *c* 96 Aſta *c*1 meuſ (u *corr. in* o, ſ *in ras.*) *b* 96 nunc (tempus) ades *Heinsius* nunc tempus, ades *Peerlkampus* 'te maximus Actor: *subaudimus* antea gerere consueverat' *Servius*. *Malim* non m. A. a.ctor *γ* 97 DA~~T~~ *P* 98 *om. Arusianus*, *legit Servius* lacerare] L *in ras.* ***P*** celebrare *Menag. alt.*, *unde fortasse* terebrare, *non* tenebrare ***eruere***

semiviri Phrygis et foedare in pulvere crinis
vibratos calido ferro murraque madentis.'
his agitur furiis; totoque ardentis ab ore
scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis:
mugitus veluti cum prima in proelia taurus
terrificos ciet atque irasci in cornua temptat,
arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
ictibus aut sparsa ad pugnam proludit harena.

Nec minus interea maternis saevos in armis
Aeneas acuit Martem et se suscitat ira,
oblato gaudens componi foedere bellum.
tum socios maestique metum solatur Iuli,
fata docens, regique iubet responsa Latino
certa referre viros et pacis dicere leges.

---

TESTIMONIA.

99 'foedare ... crines' schol. Hor. carm. I 15, 20 99 sq. 'crines ... ferro' schol. Hor. serm. I 2, 98 100 schol. Hor. serm. I 2, 98 'murraque m.' schol. Lucani IV 380 101 sq. 'toto ... ignis' Macrobius Sat. IV 1, 2 107 Servius Aen. XI 190 'maternis ... armis' schol. Hor. carm. I 19, 1 Servius Aen. XII 52 107 sq. 'maternis ... Aeneas' Servius Aen. I 4 109 Servius Aen. I 374

---

VARIA LECTIO.

*volebat Burmannus: cf.* II 38 III 635 reuolſam (v *supra* o) *γ* REUULSAM *Mbc* 99 PHRYGIIS *P* frigiſ *c* foedare (ſ *m. 2 in ras.*) *γ* CRINES *P2Ryc* 100 VIBRATOS (O *in ras.*) *P* myrra *γ2b* MADENTES *Rb* (m *supra*) .adentiſ *γ2* CADENTIS (I *infra*) *Pγ1* 101 FVRIS *P* ARDENTIS (ARD *in ras.*) *P* loquentis *Moret. tert., Macrobii exempl.* 102 ABISTVNT (S *supra*) (AB *in ras.*, S *eras.*) *P* abſiſtunt (b *in ras.*) *b* EXSISTVNT *R* abſiliunt *Hamb. alt., quod valde placet* MICRAT *P* IGNES *MP2γ1* 103 PRIMAM *M* PRIMVM (V *supra*) *R* praelia *b* 104—106 *cf. ge.* III 232—234 104 ATQ· *M* AVT *PR* aut (atq: *supra*) *b* aq;l (t *supra*) *γ2* aul *vel* acl *γ1* IIRASCI *P* temptat, *add. m.* 2 diſcit (*ut ge.* III 232) *b* 105 ONIXVS (B *infra*) *P* 106 arena *c* 107 maternuſ *b1* SAEVOS (O *corr. in* V) *P* SAEVVS *MRyc* ſeuuſ *b* 108 *cf.* V 454 109 CONPONI *Pγ* PHOEDERE *P* phedere *γ* 112 diſcere *Oblongus* dicere *Servius confirmat*

Postera vix summos spargebat lumine montis
orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
solis equi lucemque elatis naribus efflant:
campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
dimensi Rutulique viri Teucrique parabant
in medioque focos et dis communibus aras
gramineas. alii fontemque ignemque ferebant,
velati limo et verbena tempora vincti.
procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
agmina se fundunt portis. hinc Troïus omnis
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis,
haut secus instructi ferro, quam si aspera Martis
pugna vocet; nec non mediis in milibus ipsi
ductores auro volitant ostroque superbi,
et genus Assaraci Mnestheus et fortis Asilas
et Messapus equom domitor, Neptunia proles.

---

TESTIMONIA.

113—115 Diomedes 444 115 'solis e.' Probi inst. I 4, 8 118 Servius Aen. VIII 275 119 Beda de trop. 381 C. 'fontemque i. f.' Donati ars III 6, 2 Diomedes 455 P. Pompeius 470 L. schol. Lucani VI 766 Servius Aen. XII 417 120 'velati l.' Servius Aen. XII 169

---

VARIA LECTIO.

113 ummoſ *c*1 $^{\text{ſ}}$ummo. *c*2 SUMMO *Mb*, *Diomedis libri* LVMINA$^{\text{E}}$ *P* lumina *m* MONTIS *P*1*Rc* MONTES *MP*2*γ* terraſ, *m*. 2 ł monteſ *b* : *cf*. IV 584 IX 459 115 FLATIS (F *corr. in* E) *M* INARIBVS *P* 117 DEMENSI *Mγ*1*c* : *cf. ge*. II 284 118 IM *P* diiſ *b* 119 pontum *schol. Lucani* fontem *testatur Servius* 120 UELLATI (L *pr. eras.*) *M* limo *duo Parisini teste Potterio* LINO *MPRγbc* 'lino . . . *Caper tamen et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam, nam Virgilium ita reliquisse confirmant:* velati limo' *Servius* uerbera *γ*1 uerbeno *c* 121 PROCIDIT *P*1 LEGIo (G *in ras.*) *P* AVSONIVM *R* AUSONIDUM ATQ· (ATQ· *eras.*) *M* PILA$^{\text{TAQ·}}$ *M* 122 AGMINE$^{\text{A}}$ *P*1 *ut vid.* Ag$^{\text{mi}}$na *γ* PORTUS$^{\text{I}}$ *M* HINS$^{\text{C}}$ *M* HIC *R* 123 Tyr$^{\text{h}}$renuſ *b* Tirrenuſ *c* VARIIS *P* 124 HAUD *MPγbc* BELLO *M* : *cf*. VI 553 XI 307 125 MEDIIS *P* MILLIBVS *P* MILLIBVS *R* 126 superbi] DECORI *PRγbcm*, *ut* V 133 127 aſſaracim *γ* mneſteuſ *c* 128 *cf*. VII 691 IX 523 meſſappuſ *b*1 EQVVM *PRγbc* PROLIS *M*

utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
defigunt tellure hastas et scuta reclinant.
tum studio effusae matres et volgus inermum
invalidique senes turris ac tecta domorum
obsedere, alii portis sublimibus adstant.

At Iuno e summo, qui nunc Albanus habetur
(tum neque nomen erat nec honos aut gloria monti),
prospiciens tumulo campum aspectabat et ambas
Laurentum Troumque acies urbemque Latini.
extemplo Turni sic est adfata sororem
diva deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
praesidet (hunc illi rex aetheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacravit):
'nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
scis ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,

---

TESTIMONIA.

130 Servius Aen. XII 563 'defigunt t. h.' Arusianus p. 225 L. 139 sq. 'diva . . . praesidet' Servius Aen. V 45 'diva d.' Donatus ad Ter. Phorm. prol. 1 'fluminibusque s.' Servius Aen. I 53 142—145 Donatus ad Ter. Andr. I 1, 10 144 Terentianus Maurus 1709

---

VARIA LECTIO.

129 ſua. (ua *m. 2 in ras., erasa deinde* a) *γ* 130 TELLURE *MPγb*1, *testatur Arusianus* TELLVRI *Rb*2*c* aſtaſ *c* 131 VOLGVS (O *corr. in* V) *P* VVLGVS *Rγbc* 132 INVALIDI (I *ultima in ras.*) *P* tu$^{r}$riſ *γ* AC *PRγb*1, *ut* II 445 ET *Mb*2*c* 133 Obſidere *b*1 ~~A~~ALII *M* ſublimi..buſ (*i. e.* subliminibus, *ni f.*) *γ* INSTANT *R*, *non male* 134 AT *M*2*Pγ*2*bc*2 AD *M*1*Rγ*1*c*1 E~~X~~ *P* EX *Rbc* 135 nec] NEQVE *PRγbc* $^{h}$onoſ *b* monti. *c* 136 aſpectabat (aſ *m. 2 in ras.*) *c* AMBAS (A *post. in ras.*, S *fort. add.*) *P* 137 ACIᴇS *P* 138 Extemplum *γ*1 ADFATA (A *ultima in ras.*) *P* ATFATA (T *pr. corr. in* D) *M* affata *c* 139 DEAM (M *in ras.*) *P* QVE *R* qua (a *in ras.*, *add.* e) *b* 140 *m. rec. summo mg. add. b* $^{hunc}$illi *γ* 141 Iupiter *c* arrepta *m* 142 gratiſſima (gratiſ *in ras.*) *b* CARISSIMA *PRγ* 143 ut *m. 2 in ras. c* LATINIS (IS *in ras.*) *P* latiniſ *γ*1 144 MAGNA~~A~~NIMI *P* Magnanimi. *c*

praetulerim caelique lubens in parte locarim:
disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem.
qua visa est Fortuna pati parcaeque sinebant
cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi:
nunc iuvenem inparibus video concurrere fatis,
parcarumque dies et vis inimica propinquat.
non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
tu pro germano siquid praesentius audes,
perge: decet. forsan miseros meliora sequentur.'
vix ea, cum lacrimas oculis Iuturna profudit
terque quaterque manu pectus percussit honestum.
'non lacrumis hoc tempus' ait Saturnia Iuno:
'adcelera et fratrem, siquis modus, eripe morti,
aut tu bella cie conceptumque excute foedus:

---

TESTIMONIA.

147 'qua . . . pati' Arusianus p. 257 L. 149 sq. Macrobius Sat. V 13, 39 152 'si . . . audes' Victorinus ad Cic. p. 80 Or. 156 Donatus ad Ter. adelph. III 2, 37 'non . . . tempus' schol. Hor. epod. XVI 40

---

VARIA LECTIO.

145 Pręlulerim (ın *in ras.*) *c* LIBENS *MPRbc* LOCAREM (E *corr. in* I) *Pb* 146 ne[c] *c* NEC *R* incuſſeſ *b*1 147 QVA. *P* quā *Mentel. uterque* quoad *testatur Arusianus* 'qua . . . *et quidam putant Virgilium* quoad 'visa est ſortuna *reliquisse' Servius* VIEAEST[S] *P* UISAAT[ES] *M* PARCAE[H] *M* perce *γ*1 148 CAEDERE·SRELATIO (A *pr. eras.*) *M* Caedereſlatio[re] *γ* lati.o *b* 149 concurre[re] *b* concorre[v re] *c* ſatuſ, at teliſ *γ*1 : *cf. ge.* I 489 150 PARCARUM[H] *M* vis] lux *Macrobii exempl.*, *ex* IX 355 151 IN[ON] *M* nec *c* FOEDERE[A] *M* phedera *γ* POSS*um* *R* 152 QVIT *R* p̃ſtantiuſ (ſta *in ras.*) *b* praestantius *χ* : *cf.* 245 *ge.* II 127 153 ſequenter[v] *γ* 154 PROFUNDIT *M* PROFVGIT *R* '*totum iungendum* cum lacrimas . . . percussit, *ne videatur diverso tempore et lacrimare et pectus percutere, cum utrumque simul fiat' Servius* 156 LACRIMIS *MRbc* 157 Accelera *c* QVIS (S *fort. ex corr.*) *P* moduſ eſt *c* MORTE *Pγ* 158 BELLIA *P* cie *in ras. b* q: (*ut vid.*) *c*1

auctor ego audendi.' sic exhortata reliquit
incertam et tristi turbatam volnere mentis.

Interea reges, ingenti mole Latinus
quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen; bigis it Turnus in albis,
bina manu lato crispans hastilia ferro;
hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis,
et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae,
procedunt castris, puraque in veste sacerdos

---

TESTIMONIA.

159 'auctor e. a.' Donatus ad Ter. adelph. V 8, 16 Probi inst. II 1, 26 Arusianus p. 214 L. incertus art. gramm. 103 p. 91 Endl. Probi ars minor 539 Augustinus de gramm. 1986 P. Charisii exc. 543 K. gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 249  161 Isidorus orig. I 35, 2 Donati ars III 5, 2  161 sq. Claudius Sacerdos I 127  'interea . . . curru' Macrobius Sat. VI 6, 10 Iulius Rufinianus p. 228 R. Charisius 250 Diomedes 438 P. Beda de trop. 375 C.  164—169 'bigis . . . castris' (omissis 165 et 167) Charisius 250 Diomedes 438  164 'solis a. sp.' Servius Aen. VII 47  'bigis . . . albis' Beda de trop. 375 C.
165 Servius ge. I 232  166 sq. 'hinc p. A. sidereo . . . armis' Servius Aen. XII 734  167 Servius Aen. XII 312  168 sq. 'iuxta . . . castris' Beda de trop. 375 C.  169 'procedunt c.' Isidorus orig. I 35, 2

---

VARIA LECTIO.

G H
159 EO *P*  EXORTATA *M* EXORTATA *Pybc*  160 VVLNERE
A
*MRbc*  161 INTERE *P* continuo *Donati ars, Charisius, Diomedes*
GES
REX  INGENTI DEMOLE *M* rex ingenti de more *Peerlkampus* '*longum hyperbaton. nam ordo est:* interea reges procedunt castris. *cetera enim per parenthesin dicta sunt' Servius. Item* reges *prolepseos nomine ceteri auctores antiqui confirmant. Etiam* mole *testatur Servius.*
iu
162 quadrigo *γ*2 QVADRIGO *Pγ*1  curro *Claudii Sacerd. cod.*
ſ
163 biſex *γ*2 biſec *ut vid. γ*1  164 AUIS *M* AVT *R*  165 aſtilia *c*
c i
166 hin *γ* tum *Charisius, Diomedes*  167 Sedereo *b*1  clypeo *b*
168 magna *γ*, *Charisii cod.*, *Diomedis libri* 'magnae . . . *male autem quidam* magna *legunt' Servius*

saetigeri fetum suis intonsamque bidentem
attulit admovitque pecus flagrantibus aris.
illi ad surgentem conversi lumina solem
dant fruges manibus salsas et tempora ferro
summa notant pecudum paterisque altaria libant.
tum pius Aeneas stricto sic ense precatur:
'esto nunc Sol testis et haec mihi Terra vocanti,
quam propter tantos potui perferre labores,
et pater omnipotens et tu Saturnia coniunx
(iam melior, iam, diva, precor), tuque inclute Mavors,
cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques;
fontisque fluviosque voco, quaeque aetheris alti
religio et quae caeruleo sunt numina ponto:
cesserit Ausonio si fors victoria Turno,

---

**TESTIMONIA.**

170 'saetigerae f. s.' Charisii exc. 546 K. 171 'admovitque . . . aris' Arusianus p. 213 L. 174 'paterisque a. l.' schol. Veron. 94, 25 Servius ecl. V 66 176 'esto . . . testis' anon. de verbo 20 p. 155 Endl. Servius Aen. X 67 179 'iam melior i. d. p.' Donatus ad Ter. adelph. II 1, 21 IV 2, 50 180 Servius Aen. I 108 IV 269 'qui n. t.' Servius Aen. I 156 181 'fontesque f. v.' Martianus Capella III 277 183 sq. Nonius 271, 15 183 Nonius 250, 28

---

**VARIA LECTIO.**

170 SAETIGERI *MPRγbψ* S&igeri. *c* setigerumque *Charisii exc.* saetigerae *in quo libro extet, non traditur. Servius adnotans 'nonnulli autem* porcum, *non* porcam *in foederibus adserunt solere mactari, sed poetam periphrasi usum propter nominis humilitatem' videri potest* saetigerum *legisse.* foetum *bc* intonſaſ *c*1 171 admo.uit *γ* 172 *i*LLI *R* 173 ${}^{m}$anibuſ *γ*2 animuſ *γ*1 175 enſe (n *m.* 2) *γ* 176 *e*STO *R* TE^s^TIS *P* VOCANTI *PR* uocanti, al p̃canti *γ* p̃canti *c*, *in ras. b* PRAECANTI (A *pr. erasa*) *M* 178 *e*T *R* tu *om. c. An* te?

coniunx] IUNO *M* iuno *cm* : *cf. praeter alios locos v.* 156 179 *i*AM *R* Iam (am *in ras.*) *b* victa *Peerlkampus* nostra *prop. Wagnerus*

PRAECOR (A *eras.*) *M* tuque. (tuquam *m.* 1, *ni f.*) *γ* INCLUTE *MRγ*1 INCLYTE *R* inclite *γ2bc* mauroſ *c*1 180 *c*VNCTA *R* nomine *c* 181 FONTIS (I *corr. in* E) *P* FONTES *MRγbc* altiſ *c*1

182 Religio *b* Relligio *c* coeruleo *c*

convenit Euandri victos discedere ad urbem,
cedet Iulus agris, nec post arma ulla rebelles
Aeneadae referent ferrove haec regna lacessent.
sin nostrum adnuerit nobis Victoria Martem
(ut potius reor et potius di numine firment),
non ego nec Teucris Italos parere iubebo
nec mihi regna peto: paribus se legibus ambae
invictae gentes aeterna in foedera mittant.
sacra deosque dabo; socer arma Latinus habeto,
imperium sollemne socer; mihi moenia Teucri
constituent, urbique dabit Lavinia nomen.'
sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Latinus
suspiciens caelum tenditque ad sidera dextram:
'haec eadem, Aenea, terram mare sidera iuro
Latonaeque genus duplex Ianumque bifrontem
vimque deum infernam et duri sacraria Ditis;
audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit.
tango aras, medios ignis et numina testor:
nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,

---

TESTIMONIA.

184 Nonius 250, 23  185 sq. 'nec . . . referent' Donatus ad Ter. hec. V 1, 12  192 Servius Aen. III 104  'socer . . . habeto' Asper 112, 1 Probi ars minor 349 Consentius 2043 P. gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 217 Servius Aen. I 734 III 156 X 326 197 Iulius Rufinianus p. 240 R.  'terram . . . iuro' Servius Aen. I 67 200 Probi inst. I 7, 4 Priscianus 1167. 1174 Servius Aen. I 230 201 Macrobius Sat. III 2, 9

---

VARIA LECTIO.

184 diſcere [de] *c* DECEDERE [S] *M*  185 CEDAT *R*  rebelle. ſ *c*  186 ferro. ue *b* ferroque *γ*  187 SI *R*  188 et] UT (U *corr. m. rec. ut vid. in* E) *M*  PROPIVS *R ex* VIII 78  NVMINA (A *in ras.*) *P* NVMINA *Rγ*  190 SEV [R] *P*  191 phoedera *γ*  193 SOLLENNE *M* ſolemne *γc*  194 VBI *P*  196 Suſpicienſ (pic *in ras.*) *b*  197 Aenea *om. Rufiniani exempl.*  TVRO (T *corr. in* I) *P* iulo *c*1  199 infeream [n] *c* datiſ *c*1  200 Audeat *b*1  201 mediosque *Fabricius*  IGNES *P*2*Rγc* et] ac *Macrobii exempl.*  202 FOEDERE [A] *M*  RVMPIAT *P* rumpat *γ*

quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
avertet, non, si tellurem effundat in undas
diluvio miscens caelumque in Tartara solvat;
ut sceptrum hoc' (dextra sceptrum nam forte gerebat)
'numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
cum semel in silvis imo de stirpe recisum
matre caret posuitque comas et bracchia ferro,
olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
inclussit patribusque dedit gestare Latinis.'
talibus inter se firmabant foedera dictis
conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
in flammam iugulant pecudes et viscera vivis
eripiunt cumulantque oneratis lancibus aras.

At vero Rutulis inpar ea pugna videri
iandudum et vario misceri pectora motu;

---

TESTIMONIA.

204 'non . . . undas' Macrobius Sat. IV 6, 16 206—211 Macrobius Sat. V 3, 14 206 sq. 'ut . . . levi' Macrobius Sat. VI 6, 13 208 'imo . . . recisum' Quintilianus I 6, 2 Charisius 85 210 'olim a.' Probi inst. I 9, 2 Servius Aen. I 20 216 sq. 'at . . . iamdudum' Claudius Sacerdos I 89 Charisius 239

---

VARIA LECTIO.

203 CADET *R* uiſ. (ſ *m.* 2 *in ras.*) *γ* [v]ılla *γ* 204 Auertit *γ*l ſe *γ*l TELLURE[M] *M* [IN]ET *M* 205 DILLVVIO *R* caelumue *b* SOLU[A]IT *M* non si . . . solvat *melius omissurum fuisse poetam concedo Peerlkampo* 207 NVNQVAM *P* fro[n]de *c* leui . *c* FVNDIT (I *corr. in* E) *P* funde[t] *c* neque *b*, *'multi' Heinsiani*, *Macrobii ω* umbram *Moret. pr.*, *Macrobii ω* (umbra *φ*) 208 sty[i]rpe *b* receſſum *γ*l 209 CADET *M* B[R]ACCHIA *M* brachia *γ* bra[c]chia *b* brahia *c* 210 arbor *γc* 211 INCLVSSIT *P* INCLUSIT *MRγbc* CERTARE *R* 213 PROSPECTU *M* IN *suprascr. MPb* ritu *c* 214 IM *M* pecudes] E *post. m. ant. in ras. P* 215 *cf.* VIII 284 CUMULAM[NT] *M* cumula[nt] *c* 216 AD *R*, *Claudii Sacerd. cod.* uidere *c*l 217 IAMDVDVM *PRγbc*, *Claudii Sacerd. cod.*

tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis. . . .
adiuvat incessu tacito progressus et aram
suppliciter venerans demisso lumine Turnus
tabentesque genae et iuvenali in corpore pallor.
quem simul ac Iuturna soror crebrescere vidit
sermonem et volgi variare labantia corda,
in medias acies, formam adsimulata Camerti
(quoi genus a proavis ingens clarumque paternae
nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis),
in medias dat sese acies haut nescia rerum
rumoresque serit varios ac talia fatur:

---

TESTIMONIA.

219 sq. 'et aram . . . venerans' Servius Aen. XII 234 221 Macrobius Sat. IV 3, 4 224 'Iuturna formam a. C.' Macrobius Sat. V 15, 11 'formam a. C.' Diomedes 362 Priscianus 797. 799 P. Arusianus p. 215 L. 228 Macrobius Sat. VI 1, 33

---

VARIA LECTIO.

218 $^{A}$EQUIS *M* non viribus aequos *conl.* 230 *Schraderus* 'non viribus aequis *eos congressuros subaudis' Servius.* non viribus aequis *interpolata esse statuit Brunckius*, *Peerlkampus orta putat ex* V 809. *Mihi probabilius videtur sententiam a poeta inperfectam relictam esse; nam debebat utrumque virum aliquo modo inter se comparare.*
219—230 *om. in textu*, *in singulari folio m. recentiore add.* *γ* 219 ingreſſu *γm, Oblongus Pierii* tardo *Schraderus* tacito *testatur Servius* ETARMA *P*1 ad aram *b* 220 demeſſo *b*1 demiſo *c* 221 tabenteſ *c*; *Menteliani*, *χ* PU·BENTES (*quamquam Pierius m.* 1 TABENTES *scriptum fuisse narrat*) *M* PVBENTES *PRγ*2*bm*, *Macrobii exempl.* pallentes *Bigotianus* iuuenili *m*, *Macrobii Par. Salisb.* languor *vel* torpor *Schraderus* 222 ac (*corr. in* ut), *mg.* ut *γ*2*c*, ut *Menteliani*, *χ* crebeſcere *γb* 223 VOLGI (O *corr. in* V) *P* VVLGI *MRγbc* LABENTIA *R* 224 CAMERTI *MPRγbc*, *Diomedis et Arusiani exempl.*, *Prisciani Heidelb.* camert. *Prisciani* 797 *Par. R* camerte *Mentel. pr.*, *Moret. tert.*, *Prisciani* 797 *et* 799 *Bongars.*, 799 *Bamb.*, *Macrobii Salisb.* camer.te *Prisciani* 797 *Halb.* camertae *Prisciani et Macrobii ω. Sed ipsum Macrobium* Camerti *legisse necesse est*, *qui eundem* Camertem *hic dici statuat*, *quem in decimo* (562) *Aeneas occiderit.* 225 QVOI *P* CVI *MRγbc* a. (*erasa* c) *γ* 227 HAVT *R* $^{H}$AVT *M* HAVD *Pγbc* inscia *Mentel. pr. et Menag. pr.* haud nescia rerum *post v.* 222 *sq. satis otiosa esse iudicavit Wagnerus*

'non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
obiectare animam? numerone an viribus aequi
non sumus? en omnes et Troes et Arcades hi sunt
fatalesque manus, infensa Etruria Turno:
vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
succedet fama vivosque per ora feretur:
nos patria amissa dominis parere superbis
cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.'
talibus incensa est iuvenum sententia dictis
iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur;
ipsi Laurentes mūtati ipsique Latini.
qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem
sperabant, nunc arma volunt foedusque precantur
infectum et Turni sortem miserantur iniquam.
his aliud maius Iuturna adiungit et alto
dat signum caelo, quo non praesentius ullum
turbavit mentes Italas monstroque fefellit.

---

TESTIMONIA.

233 Servius Aen. III 423 235 'vivus . . . feretur' schol. Hor. carm. II 2, 5 236 sq. 'nos . . . cogemur' schol. Veron. 82, 22 237 'qui . . . arvis' Servius ecl. I 4

---

VARIA LECTIO.

229 N. *c*1 PVDE[T] *R* 230 AC VIRIBVS (C *in ras.*) *P* AEQVIS *Pγχ* : *cf.* 218 231 ſ[v]imuſ *γ* archadef *c* [h]i *γ* HINC *R* 232 *suspectus Heynio, lectus a Servio.* FATALES *MRb* FATALIS *Pγc* AETRURIA *M* &muria *γ*1 234 deuouit *γ*2 235 VIVOS (O *corr. in* V) *P* UIUUS *Mγbc* refertur *m* 237 lentiſ *γ*1 lenti *Servius confirmat* A[v]RMIS *Mγ* 239 *om. Goth. pr.* Tam *b*1 TVM *Pγ*, *ut* 218 ADQVE *R* 240 IPSIET *P* Ipſa *c*1 241 pu[g]nae *γ* 242 NUNC *suprascr. M* 244 hic *Peerlkampus*, *ut* II 199 ALIVT *ut vid. R*1 . maius] ma.u *c*1 iuturn. *c*1 Saturnia iungit *Peerlkampus* adiungit: ab alto *conici posse monet Wagnerus* 245 *cf. ge.* II 127 ſigno[v̄] *c* quod *γ*1 PRAESTANTIVS *Rcm* praesentius *Servius testatur*

namque volans rubra fulvos Iovis ales in aethra
litoreas agitabat aves turbamque sonantem
agminis aligeri, subito cum lapsus ad undas
cycnum excellentem pedibus rapit inprobus uncis.
arrexere animos Itali, cunctaeque volucres
convertunt clamore fugam (mirabile visu)
aetheraque obscurant pinnis hostemque per auras
facta nube premunt, donec vi victus et ipso
pondere defecit, praedamque ex unguibus ales
proiecit fluvio penitusque in nubila fugit.
tum vero augurium Rutuli clamore salutant
expediuntque manus; primusque Tolumnius augur
'hoc erat, hoc, votis' inquit 'quod saepe petivi.
accipio adgnoscoque deos; me, me duce ferrum
corripite, o miseri, quos inprobus advena bello
territat invalidas ut aves et litora vestra
vi populat: petet ille fugam penitusque profundo
vela dabit. vos unanimi densete catervas

---

TESTIMONIA.

255 sq. 'praedam . . . fluvio' Servius Aen. IX 24 256 Marius Victorinus p. 2477 R. 264 Eutychius II 14 'vos . . . catervas' Servius Aen. XI 650

---

VARIA LECTIO.

247 rubra fulu$^{v}$oſ *γ* RVBRA FVLVVS *Rb* rubra.uluuſ (*erasa* u *ut vid.*) *c*1 FULUUS RUBRA *M* iouiſ *in ras.* *γ*2 ACER *P*: *voluerat* SACER *ut* XI 721 aethra (ra *in ras.*) *b* AETHERA *Rc* 248 AVES *P*2*R* 249 ALIGERE *M*1 LABSVS *MP* 250 CYGNUM *M* Cignũ *bc* improbuſ *γ* 251 ITALI·ǂ *P* 252 FVGA*m* *m*IRABILE *R* visu] FVL$^{S}$SV *P* 253 OB$^{N}$CVRAT *M* penniſ *bc* oſtem *γc* 254 PRA·E-MUNT *M* TONEC (T *corr. in* D) *M* 256 proiiecit *scribi vult Marius Victorinus* FLVvIO *R* que *om.* *M* 259 ui$^{o}$tiſ *c* inquid *γc* quo$^{d}$ *γ* QVID (I *m. ant. corr. in* O) *P* 260 agnoſcoque *b* ADGNOSQVE *P* agnoſco (*om.* que) *c* 261 miſeri$^{rutuli}$ *γ* rutuli *bcm* IMPROBVS *R* bello] O *in ras., videntur fuisse duae lit.* *P* 262 littora *b* ũra. *c* 263 vi] UT *M* petit *b*1 264 VNANIMI *Rb* una.animi *γ*2 VNAANIME *Pγ*1 unanimi. *c*1 UNANIMIS *M* unanimeſ *c*2*χ*, *Eutychii cod.* : *cf.* IV 8

et regem vobis pugna defendite raptum.'
dixit et adversos telum contorsit in hostis
procurrens: sonitum dat stridula cornus et auras
certa secat. simul hoc, simul ingens clamor et omnes
turbati cunei calefactaque corda tumultu.
hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
corpora constiterant contra, quos fida crearat
una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Gylippo,
horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
balteus et laterum iuncturas fibula mordet,
egregium forma iuvenem et fulgentibus armis
transadigit costas fulvaque effundit harena.
at fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
corripiunt caecique ruunt. quos agmina contra
procurrunt Laurentum, hinc densi rursus inundant
Troes Agyllinique et pictis Arcades armis:

TESTIMONIA.

268 'simul h. s. i.' Priscianus 1021 273 'balteus sutilis' Probus de nom. 53 p. 223 Endl. 280 Probi inst. I 12, 2 'hinc . . . inundant' Eutychius p. 2174 P.

VARIA LECTIO.

VII 335 DENSETE *Rbcψ*, *testantur Eutychius et Servius* XI 650 DENSATE *MPγ*, *Eutychii cod.* : *cf. ge.* I 248. 419 *Aen.* VII 794 XI 650

265 raptum (a *in ras.*) *b* 266 DIXSIT *P* aduerſo[f] *c* HOSTES *P2Rγ* oſtiſ *c* 268 Certat *γ*1 269 CAL[E]FACTA *P* calafacta *c*1 Q· *suprascr. M* 270 Aſta *c* VoLANS *R* fra[r]tum *γc* 272 archadio *γc* thyrrena *b* tyrrena *c* GYLIPSPO *M* gilippo *bc* 273 ÚNÚM UNUM *M* MED[V]IAM *M* futuliſ *b* ALVEO *P* aluoſ *c*1· aluum *χ* AURO *M* alvo *Servius confirmat* 274 Baltheuſ *c* LATERIM (I *in ras.*) *P* lateri *γ* 275 IVVENVM *R* 276 effundit (n *erasa*) *c* effundit, *in mg.* extend̄ *γ* : *cf.* V 374 IX 589 extendit *χ* [h]arena *b* arena *c* 277 AD *R* Et *c*1 fallanx (l *pr. erasa*) *c* 278 Praſ (*bis*, *ut saepe*) *c* miſile *γ* 280 PROCURRUT[N] *M* INDANT[VN] *R* inund[n]at *γ* 281 agilline *b*1 agillini *c* ARCEDES[A] *M* archadeſ *c* *cf.* XI 93

sic omnis amor unus habet decernere ferro.
diripuere aras (it toto turbida caelo
tempestas telorum ac ferreus ingruit imber)
craterasque focosque ferunt. fugit ipse Latinus
pulsatos referens infecto foedere divos.
infrenant alii currus aut corpora saltu
subiciunt in equos et strictis ensibus adsunt.
Messapus regem regisque insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere foedus,
adverso proterret equo: ruit ille recedens
et miser oppositis a tergo involvitur aris
in caput inque umeros. at fervidus advolat hasta
Messapus teloque orantem multa trabali
desuper altus equo graviter ferit atque ita fatur:
'hoc habet, haec melior magnis data victima divis.'
concurrunt Itali spoliantque calentia membra.
obvius ambustum torrem Corynaeus ab ara

TESTIMONIA.

284 'ac ... imber' Macrobius Sat. VI 1, 52 'ferreus imber Macrobius Sat. VI 6, 7 285 'crateras ... ferunt' Servius Aen. XII' 118 287 sq. 'aut ... equos' Nonius 387, 18 'corpora ... equos' Diomedes 407 anon. de orthogr. 2799 P. Servius ge. I 202 290 'avidus c. f.' Arusianus p. 210 L. 296 Nonius 317, 21 Donatus ad Ter. Andr. I 1, 56 298—300 'obvius ... os' Macrobius Sat. V 15, 10 298 'obvius a.' Probi inst. I 11, 1

VARIA LECTIO.

282 OMNES *R* 283 araſ *in ras. b* '*more suo interiecit aliud, nam ordo erat* diripuere aras craterasque f. f.' *Servius* it *in ras. b* ID *M*1 ET *P*1*γ*1 turpida *b*1 284 INGRA$^{V}$UIT *M* 285 terunt *Hoffmannus* 287 curſuſ *γ*1 ET *M* : *cf. Wagnerus lectt. Verg.* 393 SALTUS *M*, *Diomedis Monac. et exc. Paris.* 288 $^{\&}$aut *γ* ADSUN$^{TA}$ *M* assunt *m* 289 REGENTEM *M* 290 Tyrrenum *c* audeſten *γ*1 'avidus ... *legitur et* avidum. *sed melius est* avidus' *Servius* 291 AUERSO *M* $^{E}$QUO *M* RECENDENS *P* 292 MISERO *R* ariſ (riſ *m. 2 in ras.*) *γ* 293 humeroſ *γbc* AD *M*1*Rγc*1 ATVOLAT (T *m. ant. corr. in* D) *P* 294 orantam *γ*1 295 ADQVE *R* 296 HABE ET *M* habet *Servius, Nonius, Donatus* 297 cadentia *mχ* 298 corinaeuſ *γb* corineuſ *c* Corynaeum IX 571 *sternit Asilas*

corripit et venienti Ebuso plagamque ferenti
occupat os flammis: olli ingens barba reluxit •
nidoremque ambusta dedit. super ipse secutus
caesariem laeva turbati corripit hostis
inpressoque genu nitens terrae applicat ipsum:
sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum,
pastorem primaque acie per tela ruentem,
ense sequens nudo superimminet: ille securi
adversi frontem mediam mentumque reducta
dissicit et sparso late rigat arma cruore.
olli dura quies oculos et ferreus urget
somnus, in aeternam conduntur lumina noctem.

At pius Aeneas dextram tendebat inermem
nudato capite atque suos clamore vocabat:
'quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?

---

TESTIMONIA.

299 sq. 'et . . . flammis' Nonius 355, 8. 369, 2 303 Priscianus 1204 'inpressoque g. n. t.' Probi inst. I 17, 7 'terrae a. i.' Arusianus p. 212 L. 304 'rigido ense ferit' schol. Leid. apud Suringarum II 299 311 'dextram t. i.' Servius Aen. XII 734

---

VARIA LECTIO.

299 uenient$^{i}$ *y* EBVSO *Pybc, Macrobii exempl., Nonii Bern. B* EBYSO *MR* 300 $^{h}$of *y* ILLI *PRybc* RELVXSIT *P* refluxit *m* 301 dedet *b*1 302 LE$^{A}$UA *M* leua *y* 303 INPRESSV *P*1, *Goth. sec.* Inpraeſſo *b* ADPLICAT *PRy* implicat *m* applicat *testantur Arusianus et Priscianus* 304 Hic *b*1 sic *testatur Servius* FERET *M*1 ferit. (ſ *corr. ex* p, it *m.* 2 *in ras.*), al fer& *y* PEDIT (*an* PETIT?) *P* PODARILIUS *Mc* PODARIVS *R* Polidarius *et* Polidorius *χ* 306 ſuperiminet *y* ſup.eminet *c*2 308 Diſſicit *bc* DI$^{S}$SICIT *M* dificit *y* DISHCIT *P* DISCIDIT *R* PA$^{S}$R$^{O}$S *P* cerebro *cχ*, *in ras. b* : *cf.* V 413 IX 753 309 *sq.* = X 745 *sq.* 309 ferreo$^{v}$ſ *y* VRGVET *Rbc* 310 aeternũ *c*1 CONDVNTVR *P*, *duo Rottend.* CLAVDVNTVR *MRybc ut* X 746 311 AD *R* INER$^{M}$TEM *M* inermen *c* inermem *testatur Servius Aen.* XII 734 312 ATQ· *P* ADQVE *R* 313 QVOVE *Rc* ISTA *P* recens *mχ* repens *Servius testatur*

o cohibete iras! ictum iam foedus et omnes
compositae leges; mihi ius concurrere soli;
me sinite atque auferte metus; ego foedera faxo
firma manu; Turnum debent haec iam mihi sacra.'
has inter voces, media inter talia verba
ecce viro stridens alis adlapsa sagitta est
incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta,
quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne,
attulerit: pressa est insignis gloria facti,
nec sese Aeneae iactavit volnere quisquam.
Turnus ut Aenean cedentem ex agmine vidit
turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
poscit equos atque arma simul saltuque superbus
emicat in currum et manibus molitur habenas.
multa virum volitans dat fortia corpora Leto,
semineces volvit multos aut agmina curru

---

TESTIMONIA.

314 sq. 'ictum . . . leges' Priscianus 877 314 'ictum iam f.' Priscianus 1207 320 'incertum . . . manu' Servius Aen. XII 856 329 sq. Diomedes 412 'aut . . . hastas' Augustinus de gramm. 2013 P.

---

VARIA LECTIO.

314 co$^{h}$ibete *b* coib&e *y* SICTVM *R* hictum *c* phoeduſ *y* om̄iſ *c* 315 CONPOSITAE *Pc* Conpoſite *y* concur$^{re}$re *y* 316 Me (M *in ras.*, *m.* 2) *b* ADQVE *R* METVVS *R* 317 Firm$^{ma}$anu *c* 319 viro] umero *Peerlkampus: sed in pede potius vel in femore videtur vulneratus esse propter v.* 386. 398. 746 *sq.* '*utrum* alis stridens *an* alis adlapsa?' *Servius* A$^{D}$LABSA *P* ALABSA *M* 320 manuſ *cl* abacta *bl* 321 TAM$^{TAN}$ *R* CASUSUE· DEUSUE *M ut* IX 211 D$^{E}$VSNE *P* 322 ADTULERIT *M* Attullerit *ybl* praeſſa ē *b* preſa ē *c* 323 Iactauit (I *in ras.*) *b* VOLNERE (O *corr. in* V) *P* VVLNERE *MRybc* 'QVIsQVAM *R* 324 AEN$^{EAN}$ *M* aeneam *c* aeneā *b* icedentem (at credentē) *y* 326 ADQVE *R* ALTU *M* 327 mollitur *y* 328 la&to *y* laeto *b* loeto *c* 329 ſemiuecíſ *y*. cursu *Diomedis libri*

proterit aut raptas fugientibus ingerit hastas.
qualis aput gelidi cum flumina concitus Hebri
sanguineus Mavors clupeo increpat atque furentis
bella movens inmittit equos (illi aequore aperto
ante notos zephyrumque volant; gemit ultima pulsu
Thraeca pedum; circumque atrae Formidinis ora
Iraeque Insidiaeque, dei comitatus, aguntur):
talis equos alacer media inter proelia Turnus
fumantis sudore quatit, miserabile caesis
hostibus insultans; spargit rapida ungula rores
sanguineos, mixtaque cruor calcatur harena.
iamque Neci Sthenelumque dedit Thamyrumque Pholumque,
hunc congressus et hunc, illum eminus; eminus ambo

---

TESTIMONIA.

331 'qualis . . . flumina' Probi inst. I 11, 2 333 'bella m.' Probi inst. I 8, 7 333 sq. 'illi . . . volant' Nonius 246, 31 337 'equos . . . Turnus' schol. Gron. 398 Or. 339 sq. 'spargit . . . harena' Macrobius Sat. V 12, 1 'spargit . . . sanguineos' Nonius 404, 32 schol. Lucani VII 837 Servius ecl. VIII 15 342 'illum eminus' Probi inst. I 9, 3 342 sq. 'eminus ambo I.' Servius ecl. VI 18

---

VARIA LECTIO.

330 PROTERET *M*1 ET *R*, *Diomedis exempl.* 331 APUD *Mb*
h
ebri *γ* ȩbri *c* 332 mauroſ *c*1 CLVPEO (V *corr. in* Y) *P* clypeo *γb* CLIPEO *MRc* INCREPAT *Pyb*, *Servius confirmat.* intonat (tonat *m.* 2 *in ras.*) *c* INTONAT *MR* : *cf.* VI 607 VIII 527 IX 709 XII 700
FV N S
ADQVE *R* FVRENTI *R* PREMENI (*voluit* frementis) *M* : *cf.* XI 610 *et* VII 638 XII 82 333 IMMITTIT *MPγ* aequorae *b* 334 nothuſ *b*1 zephyrum (z *in spatio duarum litt. ex corr.*: *an* diephyrum?) *γ* 335 THRAICA *R* THRACA *MPγbc* ATRA *R* oraſ *b*1 horaſ *c* 337 acer *Mentel. pr. m.* 1 alacres *schol. Gron. Cic.* '*quidam* alacer, *gestiens et rei novitate turbatus, volunt;* alacris *vero* laetos (laetus *vulgo*)' *Servius*
U
338 Fumantiſ (F *m.* 2 *in ras.*) *b* SODORE *M* 339 rapida]
T
rara *Macrobii exempl.* 341 SHENELUM *M* ſtenelũ *c* THAMYRUM *MPR* thamurum *γ*1 thamirum *γ*2 thamirũ *b* tamirã *c*, *fortasse recte.* thamyrim *in quo libro extet nescio.* '*plura* ὁμοιοτέλευτα' *Servius*
EMINUS emin'
pholũ (p *del.*) *b* POLVM *R* 342 ILLUM EMINUS AMBO *M* illum emin.uſ amboſ *γ*2 illum emimuſ ambo *γ*1 ILLVM EMINVS AMBO *PRb*1 amboſ *c* ambo *testatur Servius*

Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
nutrierat Lycia paribusque ornaverat armis,
vel conferre manum vel equo praevertere ventos.
parte alia media Eumedes in proelia fertur,
antiqui proles bello praeclara Dolonis,
nomine avum referens, animo manibusque parentem,
qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
ausus Pelidae pretium sibi poscere currus;
illum Tydides alio pro talibus ausis
adfecit pretio, nec equis adspirat Achillis.
hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
ante levi iaculo longum per inane secutus
sistit equos biiugis et curru desilit atque
semianimi lapsoque supervenit et pede collo
inpresso dextrae mucronem extorquet et alto

---

TESTIMONIA.

343 sq. 'quos ... nutrierat' Servius Aen. II 394 346 sqq. 'Eumedes Dolonis proles bello praeclara animo manibusque parentem refert' Macrobius Sat. V 15, 12 348 Arusianus p. 259 L. 'nomine a. r.' fragm. de praen. p. 212 Endl. Pompeius 99 L. 350 Servius Aen. XII 374 351 sq. 'illum ... pretio' Donatus ad Ter. Andr. III 5, 4 352 'nec ... Achillis' Servius Aen. I 30 354 'longum p. i. s.' Isidorus orig. XIII 7, 1

---

VARIA LECTIO.

N
343 IMBRASIDAS *M* Inbraſidaſ *γ* EMBRASIDAS *PRc* : *cf.* X 123,
S
ADQVE *R* iaden *b* liaden *c* IMBRASUB *M* inbraſuſ *b* EMBRASVS *PRγc*1 344 licia *γb*1 345 *cf.* VII 807 uentoſ *m.* 2 *in ras. c* gentes *χ* 346 eumedeſ (d *m.* 2 *corr. in* n) *γ* EVMENIDES *Rc* 348 AVOM (O *corr. in* V) *P* AUUM *Mγbc* 349 condam *γc* 350 PELL DAE (LL *m. rec., erasis tribus literis,* D *m. ant. corr. fort. ex* L) *P* poelidę *b*
RA
PRAETIUM *M* PRAETIVM *R* 352 PETIO *P* praetio *γb* neq, *c* EQVIS *R* ACHILLES *M* Achillei *coni. Heinsius conl. ge.* III 91, *sed* Achillis *testatur Servius Aen.* I 30 353 ut in campo *c* PROSPECXIT [illegible] *M* conſpex̃ *b* conſpexit *c* 354 laeui *γ*
i
aculo *b* ſecutoſ [illegible] c 355 ADQVE *R* 356 ELABSO *P* elapſo *bχ* 'elapsoque *pro* lapso' *Servius,*
IN
*quae Wagnerus qu. Verg.* XVI 2 *frustra temptavit.* 357 EXPRESSO *M* DEXTRA *Rγ*1*c* MUCRONE
M
*M*.

fulgentem tinguit iugulo atque haec insuper addit:
'en agros et quam bello, Troiane, petisti,
Hesperiam metire iacens: haec praemia qui me
ferro ausi temptare ferunt, sic moenia condunt.'
huic comitem Asbyten coniecta cuspide mittit,
Chloreaque Sybarimque Daretaque Thersilochumque
et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
ac velut Edoni Boreae cum spiritus alto
insonat Aegaeo sequiturque ad litora fluctus,
qua venti incubuere, fugam dant nubila caelo:
sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt
conversaeque ruunt acies; fert impetus ipsum,
et cristam adverso curru quatit aura volantem.
non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
obiecit sese ad currum et spumantia frenis
ora citatorum dextra detorsit equorum.

---

TESTIMONIA.

359 sq. Beda de trop. 384 C. 'en ... iacens' Donati ars III 6, 2 Claudius Sacerdos I 154 Diomedes 458 P. Iulius Rufinianus 273 R. Pompeius 479 L. Servius Aen. X 650 'en ... Hesperiam' Servius Aen. II 547 359 'en a.' Probi inst. I 9, 6 363 cf. Macrobius Sat. V 15, 12 371 Nonius 407, 14 373 Nonius 440, 20. 459, 9 Diomedes 498

---

VARIA LECTIO.

358 intinguit *bl* ADQVE *R* 359 petiſtiſ *c* petebas *Pompeius* 360 Eſperiam *c* 361 temtare *c* CONDANT (A *m. ant. in ras.*) *P* 362 H^vIC *P* ASBYTEN *M* ASBVTEN *Ryb* ASBVTEM *P* haſbutem *c* conlecta *γl* 363 CHLOREAM *P* Cholorea *γl* Clorē *c* ſu.barim *γ* ſubarim *c, Mentel. alt.* DARETATQVE *P* DARETATQ· *M* dar& atq, *cl* THERSILOCUM *M* THERSILOCVM *P* t̃ſilocũ *c* 364 ETAQUI *M* ^c qui *γ* LABSVM *P* THYMOTEM *M* thimoethen *b* timoeten *c* 365 EDONEA *M* udonii (u *corr. in* e) *γ* 'Edoni ... *sane sciendum hoc loco errasse Donatum qui dicit* Edonii *legendum' Servius* : *cf. Bentleius ad Hor. carm.* III 25, 9 366 AEGEO *Myb* egeo *c* littora *bc* 367 Que *cl* 368 QUA.CUMQ· *M* CAEDUN̄ *M* 371 Phegeus : *cf.* IX 765 frem̃tem (re *in ras.*) *c* furentem *Hamb. pr.* 373 dextra] cursu *Diomedes*

dum trahitur pendetque iugis, hunc lata retectum
lancea consequitur rumpitque infixa bilicem
loricam et summum degustat volnere corpus.
ille tamen clipeo obiecto conversus in hostem
ibat et auxilium ducto mucrone petebat:
cum rota praecipitem et procursu concitus axis
impulit effunditque solo, Turnusque secutus
imam inter galeam summi thoracis et oras
abstulit ense caput truncumque reliquit harenae.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
interea Aenean Mnestheus et fidus Achates
Ascaniusque comes castris statuere cruentum,
alternos longa nitentem cuspide gressus.
saevit et infracta luctatur harundine telum
eripere auxilioque viam, quae proxima, poscit:
ense secent lato volnus telique latebram
rescindant penitus seseque in bella remittant.
iamque aderat Phoebo ante alios dilectus Iapyx

TESTIMONIA.

377 sq. Nonius 283, 4  382 'truncumque r. h.' Servius Aen. XI 86  386 Arusianus p. 249 L.  390 'seseque in b. r.' Servius Aen. IV 606  391 cf. Macrobius Sat. V 15, 12

VARIA LECTIO.

374 thrahitur *γ*  Iugiſ *γ1*  HVIC *Pγ* HIC *R*  late *γ1*  376 VOLNERE (O *corr. in* V) *P* UULNERE *MRγbc*  377 clypeo *γc* $^{h}$oſtem *γ*  378 auxili$^{v}$o *γ*  DVCTOA *R*  MUCRO MUCRONE *M*  379 CUM ∴ *M* Quem (Quom?) *cm*  380 EFFVDIT *Rγc*  ſequutuſ *c*  381 I$^{M}$AM *P* toraciſ *c*  ORA *P* oroſ *γ1*  382 HARENA *Rγb1* arena c harenae *Servius Aen.* XI 86 *confirmat*  383 ADQVE *R*  384 aeneam *c* aeneam .. mneſtheuſ (m *pr. corr. ex* ııı, *erasae* mi, *ni f.*) *γ*  fid$^{v}$eſ *b* acatheſ *c*  385 puer *in ras.*, *in mg.* comeſ, *b* PVER *R velut* II 598 *et alibi.*  387 ARUNDINE *Mc*  $^{T}$CAELUM *M*  388 Erip$^{re}$e *γ*  389 SECE$^{N}$T *M*  lato *om. m*  VOLNVS (O *corr. in* V) *P* VVLNVS *MRγbc*  latebra *b1* latebrāſ *b2* LATEBRAS *M*  390 REMIT$^{N}$TAT *M*  391 ad . erat *b* DELECTVS *Pγ1*  dilect$^{v}$oſ *b*  IAPYX *MPRγb2*, *Macrobii ω*  iapix *b1c*, *Macrobii Par. P*  iapis *χ*

Iasides, acri quondam quoi captus amore
ipse suas artes, sua munera, laetus Apollo
augurium citharamque dabat celerisque sagittas.
ille ut depositi proferret fata parentis,
scire potestates herbarum usumque medendi
maluit et mutas agitare inglorius artes.
stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Aeneas magno iuvenum et maerentis Iuli
concursu, lacrimis inmobilis. ille retorto
Paeonium in morem senior succinctus amictu
multa manu medica Phoebique potentibus herbis
nequiquam trepidat, nequiquam spicula dextra
sollicitat prensatque tenaci forcipe ferrum.
nulla viam Fortuna regit, nihil auctor Apollo
subvenit; et saevos campis magis ac magis horror
crebrescit propiusque malum est. iam pulvere caelum

---

TESTIMONIA.

394 schol. Hor. carm. saec. 61 Servius ge. II 486 395 Macrobius Sat. IV 4, 7 Nonius 279, 21 schol. Gron. Cic. 402 Or. Pseudoascon. Cic. 157 Or. 396 sq. 'scire ... maluit' Arusianus p. 262 L. 397 'et ... artes' Servius ge. II 486 398 'ingentem n. in h.' Arusianus p. 249 L. 403 'nequiquam t.' Probi inst. I 9, 5 407 sq. 'iam ... vident' Nonius 391, 23 schol. Hor. carm. I 9, 1 Servius Aen. I 646 'pulvere ... vident' Servius Aen. VI 22 'stat pulvere

---

VARIA LECTIO.

392 QVOI (Q *corr. in* C) *P* CVI *MRγbc* 393 artiſ *γ* latuſ *γ1* appollo *c* 394 cytharam *γ* chytaram *c* DEDIT *M*, *schol. Hor.* dedi *γ1* dab$^{at}$ *γ2* 'dedit: *vera lectio est* dabat' *Servius* CELERI$^{S}$ *R* 395 facta *γ1* 396 poteſtatiſ *γ* erbarū *c* 397 MVLTAS *P* multaſ *c1* mutas *Servius testatur* agittare *γc1* artiſ *γ* 398 acerua *γ1b1* FIXUS *M* nixus *Arusianus testatur* aſtam *c* 399 MERENTIS *R* merentoſ *γ1* 400 LACRIMISQVE *R* $^{M}$INMOBILIS *M* IMMOBILIS *PRγbc* REPORTO *R* reperto *m* 401 PAEONIDUM *M* PAEONVM *P*, *fortasse recte* : *cf.* VII 769 Paeonium *Servius legit* 402 $^{h}$erbiſ *γ* erbiſ *c* HER$^{B}$MIS (armis?) *M* armis *Dorvill.* 403 ASPICVLA *P* 404 Solli$^{ci}$tat*γ* PRESSAT *R* FORFICE *R* : *cf.* VIII 453 forcipe *Servius legit* 405 appollo *γ* 406 SAEVOS (O *corr. in* V) *P* SAEVVS *MRγbc* $^{h}$orror *γ* 407 pro-

stare vident: subeunt equites, et spicula castris
densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor
bellantum iuvenum et duro sub Marte cadentum.
hic Venus, indigno nati concussa dolore,
dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
puberibus caulem foliis et flore comantem
purpureo (non illa feris incognita capris
gramina, cum tergo volucres haesere sagittae):
hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
detulit; hoc fusum labris splendentibus amnem
infecit occulte medicans spargitque salubris
ambrosiae sucos et odoriferam panaceam.
fovit ea volnus lympha longaevos Iapyx
ignorans, subitoque omnis de corpore fugit
quippe dolor, omnis stetit imo volnere sanguis;
iamque secuta manum nullo cogente sagitta

---

TESTIMONIA.

caelum' schol. Lucani VI 224 cf. Gellius VIII 5  408 sq. 'subeunt ... mediis' Servius Aen. XII 462  412—418 'dictamnum puberibus ... medicans' Priscianus 1100  413 'puberibus c. f.' Nonius 93, 25  414 sq. 'non ... gramina' Servius Aen. IV 73  418 sq. 'spargit ... panaceam' Priscianus 776  419 'odoriferam p.' schol. Lucani IX 918  420 Nonius 311, 26  421 'subitoque ... fugit' Probi inst. I 17, 6

---

VARIA LECTIO.

priuſ *γ*1  408 SVBEVNT *Pγb*, *suprascr. M* $\text{SVBEVNTQVE}^{\text{N}}$ *Rc*  $^{\text{ſ}}$picula *γ* ſpecula *b*1  409 ṠIT *M*  a&era *γ*  410 BELLATUM *M*  412 DICTAMNVNC *R* ipsa manu *Donatus* : *cf. ge.* III 395 *Aen.* III 372 VII 143  CRETEA *Rc* cre.tea (t *m.* 2) *γ* Dictea *Donatus*  CARPSIT *R*  413 caulam *c*1  415 eſere *c*  416 hoc. *γ*  417 ˢPLENDENTIBVS *P* PENDENTIBVS *R*  418 INFECIT (E *corr. in* I) *M* INFICIT *PRγbc*  OCCULTAE *M*  salubris] I *corr. in* E *P*  419 PANACEᴬM *P*  420 VOLNVS (O *corr in* V) *P* VVLNVS *Rγbc*  linpha *c*  LONGAEVOS (O *corr. in* V) *P* LONGAEVVS *MR* longeuuſ *γc*  iapix *b*1*c*, *Nonii exempl.*  421—425 *om. in textu, singulari scheda m. recentiore add. γ*2  422 $\text{IMO}^{\text{IN}}$ *P* IMO IN *Rγ*2*cχ*  VOLNERE (O *corr. in* V) *P* VVLNERE *Rγ*2*b*  ſangiſ *b*1  423 MANVM *Rbc* $\text{MANU}^{\text{M}}$ *M* MANVS *P* manu. (*erasa* ſ) *γ*2

excidit, atque novae rediere in pristina vires.
'arma citi properate viro! quid statis?' Iapyx
conclamat primusque animos accendit in hostem.
'non haec humanis opibus, non arte magistra
proveniunt neque te, Aenea, mea dextera servat:
maior agit deus atque opera ad maiora remittit.'
ille avidus pugnae suras incluserat auro
hinc atque hinc oditque moras hastamque coruscat.
postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis
summaque per galeam delibans oscula fatur:
'disce, puer, virtutem ex me verumque laborem,
fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
defensum dabit et magna inter praemia ducet.
tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum
et pater Aeneas et avonculus excitet Hector.'

---

TESTIMONIA.

429 'maior a. d.' Maximi Victorini ars 19 430 'suras i. a.' Servius Aen. X 546 434 Servius Aen. I 256 435 sq. 'disce . . . aliis' Servius Aen. III 260 VIII 260. 294 435 Arusianus p. 225 L. Macrobius Sat. VI 1, 58 'disce . . . me' Nonius 286, 33 437 'defensum d.' Servius Aen. XII 367 438 'mox . . . aetas' Priscianus 872 'mox adoleverit aetas' Diomedes 370 440 'et p. A.' schol. Hor. carm. IV 4, 27

---

VARIA LECTIO.

424 ADQVE *R* redi.ere *b* 425 uiri *bm* iapix *bc* 426 *extat bis, et in textu et in scheda γ* (h)oſtem *γ* 427 ʜVMANIS *R* 428 TE *suprascr. M* AENEAN *M* MEDIA *P* 429 'maiior . . . *sic enim ista scribi per geminatam* i *metri ratio deposcit' Maximus Victorinus* ADQVE *R* 430 pugna *γ*1 incluſere *c*1 auru. *c*1 431 HɪNC (I *m. ant.*) *P* ADQVE *R* aſtam *c* recusat *m* 432 abiliſ *c* clypeuſ *b* 433 FUSIS *M* CONPLECTITVR *Pγb* 437 praelia '*plerique veteres' Pierii, Menag. pr.*, *χ* 438 TUM *M* AD(O)LEVERIT *P* ADOLEUERAT (I) *M* AESTAS *R* 440 = III 343 PRAETER *M* AVONCVLVS (O *corr. in* V) *P* AVVNCVLVS *MRb* auunculiſ *γc* EXCITAT (E) *P*

Haec ube dicta dedit, portis sese extulit ingens,
telum immane manu quatiens; simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt omnisque relictis
turba fluit castris: tum caeco pulvere campus
miscetur pulsuque pedum tremit excita tellus.
vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor: prima ante omnis Iuturna Latinos
audiit adgnovitque sonum et treme facta refugit.
ille volat campoque atrum rapit agmen aperto.
qualis ube ad terras abrupto sidere nimbus
it mare per medium (miseris heu praescia longe
horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
arboribus stragemque satis, ruet omnia late);
ante volant sonitumque ferunt ad litora venti:

---

TESTIMONIA.

446 'vidit ... venientis' Probi inst. I 17, 6 453 'dabit i. r.' Donatus ad Ter. eun. V 2, 60 453 sq. 'dabit ... satis' Donatus ad Ter. adelph. III 4, 4 'dabit ... arboribus' Donatus ad Ter. eun. II 3, 9 454 'ruit o. l.' Diomedes 436

---

VARIA LECTIO.

441 HAEC *M* VBE (E *corr. in* I) *P* VBI *MRybc* 442 inmane *c* 443 ANTHAEUS *M* Anteuſ *c* OM RUUNT *M* OMNES *M* relitiſ *γ* 444 turbafluit *γ1* TVRBARVIT *P* : *cf.* XI 236 tunc *c* uulnere *m*, *Menag. alt.* campoſ *c* 445 *cf.* VII 722 pulſa *c1* plausuque tremit magno excita *Zulich.* 446 UENIENTES *Mc* .AGMINE *R* aggere *Servius testatur* 448 PRIMA (A *in ras.*, *erasis minimum duabus literis*) *P* omniſ (i *m. ant. corr. in* e) *b* iuterna *b* 449 AVDIIT *P* AGNOVIT *MRybc* ADGNOSCIT *P* et *om. m* TREMIFACTA *R* tremafacta *c* 450 CAMPOS *P* ATRVVM *P* 451 .........qualiſ (*prima lit. eras.* C *vel* Q *vel* E) *γ* VBE *P* VBI *MRybc* abruto *c1* 452 Id *γ1b* ET *M* p *suprascr.* *γ* MESERIS *P* eu *c* preſtia *γ* 453 corda *γ2* longa, *ni f.*, *γ1* ruinam *Donatus ad eun.* 454 RUIT *Mb1*, *Diomedis exempl.* -latae *γ* 455 VOLANT *P* uolanſ *b* UOLANS *Mγ1* *Distinguitur in M post* volans, *non post* late littora *c*

talis in adversos ductor Rhoeteius hostis
agmen agit, densi cuneis se quisque coactis
adglomerant. ferit ense gravem Thymbraeus Osirim,
Arcetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates
Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur,
primus in adversos telum qui torserat hostis.
tollitur in caelum clamor, versique vicissim
pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
ipse neque aversos dignatur sternere Morti
nec pede congressos aequo nec tela ferentis
insequitur: solum densa in caligine Turnum
vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

---

TESTIMONIA.

456 'talis in a.' Probi inst. I 6, 3 458 'ferit ... Osirim' Donatus ad Ter. hec. V 1, 32 Nonius 315, 14 Iulius Rufinianus 243 R. Servius Aen. V 114 X 207 XII 5 'gravem T. O.' schol. Veron. 106, 19 K.
460 Servius Aen. VII 745 'Ufentemque G.' schol. Veron. 106, 22 K.

---

VARIA LECTIO.

456—468 *Veron. fol.* 213 *b.* 456 D*uct*OR *V* RHOETELUS *M* RHOETHEIVS *Rc* ROETHEIVS *Pγb* RHOE*teiu*S *V* 457 *agmen — se V* densis *Sprot.* COACTIS *PR Vγbc* : *cf.* VII 509 COACTIS *M* coacti *probavit Wagnerus.* '*in cuneorum modum compositi*' *Servius* 458 *ferit — grav*EM *V* THYMBREUS *MRbc* tymbreuſ *γ* THYMBRAEV^S^ *P* THIM*braeus V* OSIRI*m V* OSIRI *M* oſyrim *c* oſyrim (yrim *in ras.*) *b* orisim, oristim' *alii* 459 ARCETIVM *PR* Arcetium (A *corr. ex* O) *b* Arc&im *γ* ARCHETIUM *M* AR*ceti*VM *V* arcentim, arcetum, artheum *alii* MNESTHEOS *ut vid. V* EPULON^EM^ *M* opulonē *c* acateſ *c* 460 V*fentemque gy*AS *V* giaſ *yblc* *t*OLVMNIVS *V* TOLVMIVS *R* AV*g*V*r V* 461 *fortasse ab interpolatore repetitus ex* 266 ADVERS*os V* AVERSOS *R* *telum V* torserat] TORSITIN *R ut* 266 462 TO*llitu*R *V* *cae*LVM *V* VIC*issim V* 463 *pulverulenta f*VGA *rutuli V* 464 NEQVE AVERSOS *R, Oblongus Pierii* NEQ· ADUERSOS *M* neque aduerſoſ *γc* NEC ADVERSOS *Pb*, *ut videatur* abversos *scriptum fuisse.* NE*que avers*OS *V* ſternere (t *m.* 2) *γ* *morti V* 465 CONGRESSVS *P* EQ^AV^o *M* nec equo *χ*, *Servius* FERENTES *R* 466 *ins*EQVITVR *V* DENSO *R*

hoc concussa metu mentem Iuturna virago
aurigam Turni media inter lora Metiscum
excutit et longe lapsum temone reliquit:
ipsa subit manibusque undantis flectit habenas,
cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci.
nigra velut magnas domini cum divitis aedes
pervolat et pinnis alta atria lustrat hirundo,
pabula parva legens nidisque loquacibus escas,
et nunc porticibus vacuis, nunc umida circum
stagna sonat: similis medios Iuturna per hostis
fertur equis rapidoque volans obit omnia curru
iamque hic germanum iamque hic ostentat ovantem
nec conferre manum patitur, volat avia longe.
haut minus Aeneas tortos legit obvius orbes
vestigatque virum et disiecta per agmina magna
voce vocat. quotiens oculos coniecit in hostem

---

TESTIMONIA.

468 'Iuturna v.' schol. Veron. 106, 26 470 cf. schol. Veron. 107, 7 K. 483 'quotiens . . . hostem' Probi inst. I 9, 11

---

VARIA LECTIO.

469—481 *Veron. fol.* 213 *a.* 470 LABSVM *PV* RELIQVIT
N A
*PRγbc* RELIQUIT *M* RELINQVIT *V* 471 HEBENAS *M* 472 ME-
L A
TISTII *V* 473 VELVM *V* 474 PENNIS *Vc* ATRATRIA *M*
h
harundo *γ*1 475 Pau.la *γ* *escas V* 476 in porticibuſ *c* humida *γ*
S V
477 STAG*na sonat V* SONANT *M* MEDIO *M* ITURNA *M*
o
478 V*olans o*BIT *V* ualanſ *b* OMNIA *R* cursu *χ* 479 *ger*MANVM
A
*V* IAMQ· HIC OSTENDIT (I *postr. corr. in* T) *M* IAMQVE HIC OST*en-tat V* IAMQVE HIC O*stentat P* iam hic oſtentat *γ* iamque hic oſtendit *b* iamq, hoſtendit, *in mg. m.* 2 ł oſtentat *c* *o*VANTEM *V* *ovantem P* 480 PATITV*r — V* *volat avia l*ONGE *V* 481 HAVD *PVγbc* TO*r-tos — P* TOTOS *V* tortos *Servius confirmat* orbiſ *bc* urbeſ *γ*1

482—508 *Veron. fol.* 255 482 D*isiecta — P* *per a*GMINA *V*

483 OC*ulos P* *oculos V* *coniecit in hostem P* coniecit *b*2 cor...... *b*1

alipedumque fugam cursu temptavit equorum,
aversos totiens currus Iuturna retorsit.
heu quid agat? vario nequiquam fluctuat aestu,
diversaeque vocant animum in contraria curae.
huic Messapus, uti laeva duo forte gerebat
lenta levis cursu praefixa hastilia ferro,
horum unum certo contorquens derigit ictu.
substitit Aeneas et se collegit in arma,
poplite subsidens; apicem tamen incita summum
hasta tulit summasque excussit vertice cristas.
tum vero adsurgunt irae; insidiisque subactus,
diversos ubi sensit equos currumque referri,
multa Iovem et laesi testatus foederis aras
iam tandem invadit medios et Marte secundo

---

TESTIMONIA.

484 schol. Hor. carm. I 27, 24 491 sq. 'substitit ... subsidens' Nonius 273, 25 491 'et ... arma' Servius Aen. X 412 492 sq. 'apicem ... cristas' Nonius 401, 23 'apicem ... tulit' Macrobius Sat. VI 1, 53 494 cf. schol. Veron. 107, 8 K. 495 cf. schol. Veron. 107, 10 K.

---

VARIA LECTIO.

484 *que — tempta*VIT *V* curſu..... (*ut videatur erasa eadem vox iterum posita*) *γ* EQ*uor*VM *V* aequorum *b* 485 [D]AUERSOS *M* Aduerſoſ *γc* : *cf.* 464 *currus — retorsit V* curuus '*in antiquo admodum exemplari' Pieriano* 486 *cf.* IV 283 QV*id* — *V* FʟVCTVAT *P* 487 D*iversae — contraria V* uoca[n]t *γ* cu.re *γ* 488 *Messapus* — *V* [L]AEVA *P* LEUA *Mγ* 489 *cf.* V 557 L*enta — hasti*LIA *V* leui *γχ* 490 HO*rum — de*RIGIT *V* Orũ *c* dirigit *γbc* 491 Suſtitit *c* AᴇNEAS *P* CONLEGIT *R* COLLIGIT *Pγ*1 con.... *b*1 collegit *testantur Nonius et ad Aen.* X 412 *Servius* 492 APICE[M] *M* API*cem V* *incit*A *V* SVMMAM *R* 493 TVL*it — v*ERTICE *V* que... (*eras.* que) *γ* excussit] exti *Nonii exempl.* 494 INSIDIS *V* ſubact[u]ſ *c* ſubactiſ *b*1 495 .u[i]b *γ*2 ſul. *γ*1 SENSIT *PRVγbc* SENTIT *M* 496 LAEIISI *V* TESTATVR *PR* 497 *in mg.* A *M* TA*ndem — secun*DO *V* TAMEN *P* '*potest et* Marte secundo *distingui, ut sequatur* terribilis saevam ... *potest et iungi, ut sit* Marte secundo terribilis' *Servius. In M non post* secundo, *sed post* terribilis *distinguitur.*

terribilis saevam nullo discrimine caedem
suscitat irarumque omnis effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine caedes
diversas obitumque ducum, quos aequore toto
inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
expediat? tanton placuit concurrere motu,
Iuppiter, aeterna gentis in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentis
pugna loco statuit Teucros) haut multa morantem
excipit in latus et, qua fata celerruma, crudum
transadigit costas et cratis pectoris ensem.
Turnus equo deiectum Amycum fratremque Diorem,

TESTIMONIA.

503 'tanton' cf. Priscianus 1252 504 cf. schol. Veron. 107, 11
507 'et ... crudum' Priscianus 760

VARIA LECTIO.

498 *in mg.* D *M* TERRIBILES (E *post. corr. in* I) *P* *saevam — caedem V* DISCRIME *P* 499 *add. ima pag. nota* B *adposita in mg. M* *irarumque — habenas V* ETFVNDIT (*i. e.* ecfundit) *P* 500 *add. ima pag. nota* C *in mg. adposita M* QVI*s — cae*DES *V* qu$^{i}$ſ carminae (qu *m.* 2 *in ras.*) *b* 501 Diueruerſaſ *b* *obitum — tot*O *V* obituſ *c*2 (obitum *c*1) 502 *inque — n*VNC *P* nunc (n *pr. in ras.*) *b* *turnus — nu*NC *V* tur$^{\dagger}$ *γ* ta$^{r}$nuſ (a *corr. in* u, r *m.* 2) *b* trohiuſ *c* 503 *om. V* *expediat — placuit P* tanto$^{n}$ *γ* TANTO *R* tanton *testatur Servius* : *cf.* X 668 concurre *γ* m$^{o}$&u *γ* 504 *iuppiter — pa*CE *P* Iupiter *c* SEGENTIS (I *corr. in* E) *M* GENTES *Rγbc* futuraſ (aſ *in ras.*) *c* 505 *aeneas — sucrone*M *P* re$^{v}$tulum *c* ruentiſ (i *m. ant. corr. in* e) *b* FVRENTIS *V* 506 *pugna — teucros P* LOCOS *M* HAVT *R* $^{H}$AUT *M* aut *b*1 HAVD *PVγb*2*c* MORAÑIS *V* moratum *Servius legit, sed* moratus *ad* 507 *exempl. exhibent* : *cf.* III 610 507 LATU$^{S}$M *M* lato$^{v}$ſ *b* QUA *M* fata (a *post. in ras.*) *c* CELERRIMA *MRb* CERRIMA *V* 508 E$^{T}$ *P* CRATES *Mbc* 509 amicum *γc* AMO$^{E}$TVM (T *m. rec. corr. in* C *ut* AMOECVM *legatur*) *P* Amycus *iam* IX 772 *a Turno occisus* DIORE *Mc* DIOREN *PR*

congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
hunc mucrone ferit curruque abscisa duorum
suspendit capita et rorantia sanguine portat.
ille Talon Tanaimque Neci fortemque Cethegum,
tris uno congressu, et maestum mittit Oniten,
hic fratres Lycia missos et Apollinis agris
nomen Echionium matrisque genus Peridiae,
et iuvenem exosum nequiquam bella Menoeten,
Arcada, piscosae cui circum flumina Lernae
ars fuerat pauperque domus nec nota potentum
munera conductaque pater tellure serebat.

---

TESTIMONIA.

511 sq. 'curru ... capita' Servius Aen. I 156 II 553 ge. I 208 515 Servius Aen. II 89 VI 758 516 Servius Aen. III 8 517 'exosum ... Menoeten' Arusianus p. 229 L. 518 Probi inst. I 5, 1 519 sq. 'pauper ... munera' Servius Aen. III 539 519 'pauperque d.' Probi ars minor 224 gramm. Vatic. in A. Mai auct. class. V 194 520 'conducta ... serebat' Donatus ad Ter. Phorm. II 3, 18

---

VARIA LECTIO.

510 PIDES (I *corr. in* E) *P* 511 FEGIT (R *sup.*) *M* abſciſa *c* ABSCISE (A *sup.*) *P* abſci(ſa) *γ* ABSCISSA *MRbl* 513 talon (a *in ras.*) *b* THALON *M* talum, tagum *alii* tanaim *b* TANAM (I *sup.*) *M* TANAIN *Rc* ſauain (u *m.* 2) *γ* TALAIM *P* thalarum, talarim, taganum *alii* c&egm (v *sup.*) (g *fort. corr. ex* ci) *γ* 514 TRES *Rc* uno (u *in ras.*) *b* onitem *bcl* onyten *Servii Par. Regin.* omentem, orontem *alii* 516. 515 *sic ordinavit Peerlkampus* 516 Hinc *γl* LYCOIA (C *sup.*) *M* licia *c* litia (c *sup.*) *b* appolinif (l *sup.*) *γ* appolninif *cl* agr//iſ (agr *in ras.*) *b* aruiſ (ruiſ *m. rec. in ras.*) *c* agroſ *γl* 515 NOMENECHIONIVM *Pb2c* NOMINECHIONIVM *Rγbl* NOMINEECHIONIUM *M* 'Onyten *Donatus dicit aut gentile esse aut patronymicum ... sed hoc non procedit ... proprium ergo est, et sequens versus erit* nomen Echionium, *id est Thebana gloria ... male quidam legunt* nomine Chionium' *e. q. s. Servius* PERIDIAE (I *post. corr. in* E) *M* perhidae *bl* 517 iuuenim *cl* nequiquam *om. Arusianus* nequicquam *γ* MENOETE‾ *M* menoetem *γ* 518 PISCOSE (A *sup.*) *M* l//erne *c* 519 AVPER (P *sup.*) *P* 520 LIMINA *M velut Hor. epod.* II 8 munera *testatur Servius, quem* munia *legisse Marklandus praef. Stat. p.* IX *putabat* SEDIBAT (R *sup.*) (I *corr. in* E) *M*

ac velut inmissi diversis partibus ignes
arentem in silvam et virgulta sonantia lauro,
aut ube decursu rapido de montibus altis
dant sonitum spumosi amnes et in aequora currunt
quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas Turnusque ruont per proelia; nunc nunc
fluctuat ira intus, rumpuntur nescia vinci
pectora, nunc totis in volnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
nomina per regesque actum genus omne Latinos,
praecipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
excutit effunditque solo: hunc lora et iuga subter
provolvere rotae, crebro super ungula pulsu
incita nec domini memorum proculcat equorum.
ille ruenti Hyllo animisque immane frementi

---

TESTIMONIA.

525 'quisque . . . iter' Cledonius 1916 P. 527 sq. 'rumpuntur . . . pectora' schol. Hor. carm. I 6, 5 'nescia v. p.' Arusianus p. 248 L. 529 sq. Servius Aen. VI 760 533 sq. 'quatit ungula . . . equorum' Priscianus 909 534 'nec . . . equorum' Priscianus 772

---

VARIA LECTIO.

521 uelut. *c* IMMISSI *Pyc* PARIBVS *R* ignif *γ* 522 ARDENTEM *M* Aerentem *γ* arentem *Servius testatur* UERGULTIA *M* 523 VBE *P* UBI *MRγbc* 525 SUUS (M *suprascr.*) *M* populatur *χ*, *Cledonii ex.* 526 ruont '*aliquot antiqui*' *Pieriani* RVVNT *MPRγbc* in proelia *χ*, '*aliquot antiqui*' *Pieriani* 528 *sqq. Hinc margines rescissi in b: quae desunt literis cursivis in parenthesi notavi.* 528 nunc *suprascr. γ* IN VOLNERA (O *corr. in* V) *P* IN UULNERA (IN *suprascr.*) *Mγbc* VVLNERA *R* (*itur*) *b* 529 .hic (c *m.* 2 *in ras.*) *γ* ATATVOS *Pγ*1 ADAVOS *R* 531 ADQVE *R* (f *suprascr.*) axi *c* 532 EXCIPIT *M* : *cf.* 507 IX 763 X 387 effudit *b* iug.a *γ* SVPTER *R* 533 PROUULNERE (V *suprascr.*) (U *post. corr. in* O) *M* Proueluere *c* super] SNOTANT (VPER *suprascr.*) *M* super ungula pulsu] quatit ungula cursu *Prisc. exempl.* : *cf.* VIII 596 534 PROCULLAT (C *suprascr.*) *M* AEQVORVM (E *suprascr.*) *P* 535 ILLO *M* (r *suprascr.*) uenti *c* HYLLO *M* hylo.*γbc* HYLLOS *R* inmane *c*

occurrit telumque aurata ad tempora torquet:
olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
dextera nec tua te, Graium fortissime Cretheu,
eripuit Turno. nec di texere Cupencum
Aenea veniente sui: dedit obvia ferro
pectora, nec misero clipei mora profuit aerei.
te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
oppetere et late terram consternere tergo.
occidis, Argivae quem non potuere phalanges
sternere nec Priami regnorum eversor Achilles;
hic tibi mortis erant metae: domus alta sub Ida,
Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
totae adeo conversae acies, omnesque Latini,
omnes Dardanidae, Mnestheus acerque Serestus
et Messapus equm domitor et fortis Asilas
Tuscorumque phalanx Euandrique Arcades alae,
pro se quisque viri summa nituntur opum vi:
nec mora nec requies, vasto certamine tendunt.

---

**TESTIMONIA.**

539 sq. 'nec . . . sui' Donatus ad Ter. Phorm. I 2, 24 Servius Aen. II 396 IV 610 547 Macrobius Sat. IV 3, 11 552 'summa . . . vi' Macrobius Sat. VI 1, 17 553 'vasto c. t.' Donatus ad Ter. eun. IV 1, 12

---

**VARIA LECTIO.**

E
536 aerata *Schraderus* 538 DEXTRA *P* CRETEV *Pγc* : *cf.*
DE
IX 774 539 dii *c* dii.. (i *post. m.* 2) *γ* 540 VENIENTI *P*I DIT *M*
541—576 *valde corrosa in R* 541 aerei *Aldina pr.* AERIS
E o
*MPRγbcψ* 542 T₩ (*corr. m. rec.*) *P* AEOLAE *M* ele *γ* eole *in ras. c* CAMPIS *M* 543 lato *χ* 544—546 *partim legi non poterant in R* 544 *quem* — *p*OTVERE *R* falangeſ *c* 545 PR*iami* — *achill*ES
A
*R* PRIMI *P* 545 E*rant* — *dom*VS *R* 546 MORTES (E *corr. in* I) *M*
do
ma&e *γ* itta *γ*I 547 *in ras. b* Lirneſi *c* LYRNASI *R* muſ *c* *la*VRENTE *R* SEPVLCRVM *Pc* 548 omniſ *c* 549 *cf.* IX 171
DAR
Omniſ *c* DANIDAE *R* mn&heuſ *c* *a*CER *R* 550 *cf.* 127 *sq.* EQVM *P* EQVVM *MRγbc* 551 *cf.* XI 835 falanx *c* euendri *c* archadeſ *c* 552 *cf.* V 501 IX 532 553 *cf. ge.* III 110 *Aen.* V 458

Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima misit,
iret ut ad muros urbique adverteret agmen
ocius et subita turbaret clade Latinos.
ille ut vestigans diversa per agmina Turnum
huc atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
immunem tanti belli atque impune quietam.
continuo pugnae accendit maioris imago:
Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum
ductores tumulumque capit, quo cetera Teucrum
concurrit legio nec scuta aut spicula densi
deponunt. celso medius stans aggere fatur:
'nequa meis esto dictis mora (Iuppiter hac stat),
neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
ni frenum accipere et victi parere fatentur,

---

TESTIMONIA.

554 'mentem ... misit' Servius Aen. XII 622 558 'huc atque h. a. c.' Probi inst. I 9, 3 559 Arusianus p. 240 L. 565 Macrobius Sat. VI 1, 19 Arusianus p. 262 L. 'Iupiter h. s.' Donatus ad Ter. Phorm. II 1, 39 schol. Lucani VII 360 566 incertus de verbo 20 p. 155 Endl. 'neu ... inceptum' Probi inst. I 11, 2 568 Charisius 76 'ni f. a.' Charisius 72 P. Servius Aen. IV 40

---

VARIA LECTIO.

554 gen&rix (rix *in ras.*) *c* [M] PULCHERRIMA *M* pulcerrima *b*1 555 [R] UBI *M* urbe *γ*1 556 (*ocius et s*)ubita *b* CLADEA *P* 557 (*ille ut vestiga*)nſ *b* turn[v]om *c* 558 (*huc atque huc acies cir*)cũtulit *b* ADQVE *R* 559 tanti *om. Arusianus* ADQVE *R* INPVNE *Pγbc* QVIETEM *Rγ*1 561 = IV 288 Mne[h]ſtea *c* feriſtum *c*1 562 co *c*1 563 *legio ne*C *R* nec... deponunt *otiosa esse iudicavit Wagnerus* : *cf.* 707 SC*uta au*T *R* fessi *Zulich. m.* 2 564 *Medius — agg*ERE *R* 565 [m]eiſ (m *in ras.*) *b* [m]eiſ *c* [C]DITIS *M*, *om. Arusianus* dictis esto *Macrobii exempl.* iupiter *c* hic *Donati exempl.* hac *Ennii ann.* 263 *exemplo confirmat Macrobius* 566 ne *Probi inst. et anonymi de verbo exempl.* 567 [h]odie *γ* odie *c* 568 frenum, *in mg.*: fedus *m* frenum *testantur Charisius et Servius* uicto (u *m.* 2, o *corr. in* i) *γ* dicto *χ*, *Charisii cod.*, *ut* III 189 parare *γ*1 parare/// *c*1 FATE[N]TUR *M*

eruam et aequa solo fumantia culmina ponam.
scilicet expectem, libeat dum proelia Turno
nostra pati rursusque velit concurrere victus?
hoc caput, o cives, haec belli summa nefandi:
ferte faces propere foedusque reposcite flammis.'
dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
dant cuneum densaque ad muros mole feruntur.
scalae inproviso subitusque apparuit ignis.
discurrunt alii ad portas primosque trucidant,
ferrum alii torquent et obumbrant aethera telis.
ipse inter primos dextram sub moenia tendit
Aeneas magnaque incusat voce Latinum
testaturque deos, iterum se ad proelia cogi,
bis iam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.
exoritur trepidos inter discordia civis:
urbem alii reserare iubent et pandere portas
Dardanidis ipsumque trahunt in moenia regem,
arma ferunt alii et pergunt defendere muros.
inclusas ut cum latebroso in pumice pastor

TESTIMONIA.

569 'et ... ponam' Servius Aen. XII 654 572 'hoc ... cives' Probi inst. I 4, 17 Maximus Vict. de fin. 5 p. 457 Endl. Martianus Capella III 278 Servius de ult. syll. 1802 P. 574 'dixerat ... certantibus' Probi inst. I 9, 8 585 'ipsum ... regem' Servius Aen. II 480

VARIA LECTIO.

569 po . nã *b* 570 EXSPECTEM *Rγ* 571 uellit *b*1 concurre *c* 572 Oc *c*1 O *Servius Putschianus* 573 properi *m*, *Menag. pr.*, '*plerique*' *Pieriani* phoeduſ *γ* 574 ADQVE *R* omniſ *b*1 575 mur[o]aſ *c* FER[V]ENTVR *P* 576 IMPROVISO *P* ſubito . *γ*2 (ſubituſ *γ*1) 577 ALI *R* fatigant *m*, *Moret. pr.*, *Hamb. alt.*, *Oblongus Pierii* 578 OBVMBRA[N]T *P* theliſ *b* 581 praelia *b* 582 oſtiſ *b* HAEC AL[IAM]TERA *M* 583 CIVIS (I *post. corr. in* E) *P* CIVES *Rγbc* 584 RESA[E]RARE *P* RESERUARE *M* 585 Dardanideſ *c*1 thraunt *γ* 586 ALI[I] *P* defende(*re muros*) *b* 587 ut cum] UELUTI *M ut* 749 im *γ* (*pastor*) *b*

vestigavit apes fumoque implevit amaro:
illae intus trepidae rerum per cerea castra
discurrunt magnisque acuunt stridoribus iras;
volvitur ater odor tectis, tum murmure caeco
intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.

Accidit haec fessis etiam fortuna Latinis,
quae totam luctu concussit funditus urbem.
regina ut tectis venientem prospicit hostem,
incessi muros, ignis ad tecta volare,
nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
infelix pugnae iuvenem in certamine credit
extinctum et, subito mentem turbata dolore,
se causam clamat crimenque caputque malorum,
multaque per maestum demens effata furorem
purpureos moritura manu discindit amictus
et nodum informis leti trabe nectit ab alta.

---

TESTIMONIA.

589 'illae . . . rerum' Arusianus p. 264 L. 594 Probi inst. I 9, 12 595 'venientem prospicit' cf. Priscianus 1175 596 Eutychius II 14 Servius ge. IV 68 'incessi m.' Arusianus p. 242 L. 603 Lactantius de mort. persec. 30

---

VARIA LECTIO.

588 APES ~~ET~~ *P* funo *γ* in(*plevit amaro*) *b* inpleuit *γc* AM[a]~~O~~RE *M* 589 ILLE *Rγ* traepidae *γ* trepede *b1* 590 *cf.* IX 464 592 ſumus] *expectes* volgus *secundum Apollonium* II 133 *sq.* 594 concu[ſ]ſit *b* 595 speculis *Peerlkampus* tectis *Servius confirmat* 596 INCESSI *P*, *testantur Arusianus Eutychius Servius* INCE[SS]~~D~~I *M* Ince[ſſi]//// (*corr. m. rec.*) *b* Incendi, *in mg.* At inceſſi *c* INCENSI *R* Incendi *γ* IGNIS (I *post. corr. in* E) *P* igniſq. *c* IGNESQVE *R* AD~~IN~~TECTA *P* 598 IN CERTAMINA *P* in ce[ta]rmina (a *post. corr. in* e) *c* [in]certamina (a *post. corr. in* e) *γ* A CERTAMINE *R* certamine, *om.* in, *b* CERDIT *P* 599 Extinct[ṽ]o *c* et *om.* *γ* DOL[O]~~E~~RE *M* 602 Purpureaſ *γl* Purpereoſ *c* 603 ac *Lactantius* infamis *χ* 'informis leti *quasi mortis infamissimae' Servius* la&ti *γ* loeti *c* laquei *Peerlkampus* alta (a *post. e corr.*) *γ*

quam cladem miserae postquam accepere Latinae,
filia prima manu floros Lavinia crinis
et roseas laniata genas, tum cetera circum
turba furit: resonant late plangoribus aedes.
hinc totam infelix volgatur fama per urbem.
demittunt mentes; it scissa veste Latinus,
coniugis attonitus fatis urbisque ruina,
canitiem inmundo perfusam pulvere turpans.

Interea extremo bellator in aequore Turnus 614
palantis sequitur paucos iam segnior atque
iam minus atque minus successu laetus equorum.
attulit hunc illi caecis terroribus aura

---

multaque se incusat, qui non acceperit ante 612
Dardanium Aenean generumque adsciverit ultro.

---

TESTIMONIA.

606 'et ... genas' Iulius Rufinianus p. 249 R. 610 'coniugis a. f.' Arusianus p. 215 L. 616 'iam m. a. m.' Probi inst. I 9, 9

---

VARIA LECTIO.

604 MISERE[A] *M* miſere *γ* ACCIPERE *R* 605 floros *in Leid. m. pr. et in Mentel. pr. fuisse coniciebat Heinsius.* FLAVOS *MPRγbcψ, parum feliciter nuper defensum a Wagnero lectt. Verg.* 362 : *cf.* IV 559. 'flavos ... *antiqua lectio* floros (flores *Paris.*) *habuit* ... [*Probus sic adnotavit: neotericum erat* flavos, (flauium *Paris.*) *ergo bene* floros (flores *Paris.*)]' *e. q. s. Servius* (*uncis inclusa in solo Paris. leguntur*). CRINES *PRbc* 606 ROSEA[S] *M* roſeaſ (ſ *post. e corr.*) *γ* comas *Iulii Rufiniani ex.* genas *Servius confirmat* CITERA (I *corr. in* E) *M* 607 LATAE *M* LATAE *Rc* 608 VVLGATVR *Pγbc* 609 it] et *Peerlkampus* ſciſa *γ* ſci[ſ]ſa *ç* latin[v]ſ *γc* 610 CONIVNGIS *P* adtonituſ *c* ſactis *Arusiani cod.* 611 IMMUNDO *MR* PERFUSA[M] *M* turp[n]inſ *b* turbanſ *cl* turpat *Peerlkampus* 612 *sq. om. MPRγb, extant in cχ* : *cf.* XI 471 612 acceperat *cl* 613 aeneam *c* 614 *sqq. alia, sed et ipsa ant. m. in b* 615 PALLANTIS *M* ADQVE *R* 616 (*iam mi*)nuſ *b* ADQVE *R* successu] E *corr. ex* I *P* AEQVORVM *P* AEQUORU *M* 617 (*attulit hunc i*)lli *b* illi. *γ* ILLICAES[CI]I (*corr. m. rec.*) *P* CAECIS ILLI *R*.

commixtum clamorem arrectasque impulit auris
confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
'ei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu?
quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?'
sic ait adductisque amens subsistit habenis.
atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
aurigae currumque et equos et lora regebat,
talibus occurrit dictis: 'hac, Turne, sequamur
Troiugenas, qua prima viam victoria pandit;
sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
ingruit Aeneas Italis et proelia miscet:
et nos saeva manu mittamus funera Teucris.
nec numero inferior pugnae nec honore recedes.'
Turnus ad haec
'o soror, et dudum adgnovi, cum prima per artem
foedera turbasti teque haec in bella dedisti,
et nunc nequiquam fallis dea. set quis Olympo
demissam tantos voluit te ferre labores?

---

TESTIMONIA.

623 Diomedes 406 625 sqq. cf. Appuleius de deo Socr. 11 627 Servius Aen. XII 661 628 Servius Aen. II 301 'ingruit Aeneas armis' Servius Aen. XI 899 629 Servius Aen. XII 664 634 'et . . . dea' schol. Hor. epist. I 3, 32

---

VARIA LECTIO.

618 (*commixtum clamorem*) *b* arrectuſ *c*1 inpulit *γ* AVRIS *M*2*P*1*Rγ* AVRES *M*1*P*2*bc* 619 Confuſe *γ* in l&abile *c* 620 Hei *c* turbatur (n *supra*) *c* 621 tantoſ (v *supra*) *γ* 622 ſubſiſtit (bſi *in ras.*) *c* 623 ADQVE *R* hic (v *supra*) *γ* VT (T *corr. ex* I) *P* 624 GEREBAT *P* gerebat, at regebat *γ* tenebat *Moret. pr.* 625 ac *c* 626 PRI·.·:MA (*erasis* 2 *litt.*, *fort.* MA) *M* VICTORIA *Pγ* 627 POSSVNT *Pc*1 628 Italis] armis *Servii Aen.* XI 899 *exempl.* : *cf.* 654 praelia *b* 629 no ſ c 630 NEQVE *R* honore (h *supra*) *γ* recede.ſ *γ* 631 *om.*, *add. m. rec. in mg.* *γ* humili respondet talia voce *add. Leid.* 632 O *M* agnoui *bc* 634 nequiquam] I *corr. ex* E *M* SET *M*1 SED *M*2*PRγbc* olimpo *γc* 635 TANTOSQ· *R* TEPERFERRE *R*

an fratris miseri letum ut crudele videres?
nam quid ago? aut quae iam spondet Fortuna salutem?
vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum, quo non superat mihi carior alter,
oppetere ingentem atque ingenti volnere victum.
occidit infelix nostrum ne dedecus Ufens
aspiceret; Teucri potiuntur corpore et armis.
excindine domos (id rebus defuit unum)
perpetiar, dextra nec Drancis dicta refellam?
terga dabo et Turnum fugientem haec terra videbit?
usque adeone mori miserum est? vos o mihi manes
este boni, quoniam superis aversa voluntas!
sancta ad vos anima atque istius nescia culpae

---

TESTIMONIA.

636 Macrobius Sat. IV 2, 10 Servius Aen. X 443 638 sq. 'vidi ... Murranum' Macrobius Sat. IV 2, 10 Servius Aen. XII 529 638 'vidi ... meos' Quintilianus IX 3, 46 Servius Aen. X 443 640 Iulius Rufinianus p. 237 R. 644 'nec ... refellam' Priscianus 706 646 'usque ... est' Seneca epist. 101, 13 Suetonius Ner. 47 Quintilianus VIII 5, 6 Macrobius Sat. V 16, 7 Servius Aen. X 644 646 sq. 'vos ... voluntas' Servius Aen. I 387 IV 610 XI 51 648 sq. 'sancta ... descendam' Macrobius Sat. III 3, 6

---

VARIA LECTIO.

636 miseri fratris *Macrobii exempl.* la&um *γ* loetū *bc* VT (T *corr. ex* I) *P* CRUDELES *M* 637 QVE *Pγ* quā *c* SPONDIT *Pγ*1 638 uocantē, at clamantē *γ* *Nihil de hoc legitur* 529 *sqq.* 639 MVRMVRANVM *P* Muranum *γ* co *c*1 ſuperat (p *m.* 2, *corr. ex* ſ *ut vid.*) *γ* $^{S\,P}$FUERAT *M* fuerat *mχ* superat *testatur Servius* 640 *cf.* X 842 OPPETERE·S *M* Oppetere (O *m.* 2 *in ras.*) *b* ADQVE *R* UOL$^{N}$:ERE *M* VVLNERE *PRγbc* uic.tū *c* 641 NOSTRVMNE *P* NE NOSTRVM *MRγbc* 642 ASPICERENT *P* Aſpicere$^{t}$ *γ* corpora *c*1 arm(*is*) *b* 643 EX$^{S}$CINDI *M* exſcindi *c* IDERIBUS (I *post. corr. in* E) *M* 644 Perpetia$^{r}$ *c* Drancis dextra *m* refallam *γ*1 ref(*ellam*) *b* 645 turno$^{v}$ *γ* te(*rra videbit*) *b* VIDEBO *R* 646 mih(*i manes*) *b* 647 ADUERSA *Mγb* u(*oluntas*) *b* 648 ADQVE *R* nescia *Menag. alt.*, *Goth. tert.* INSCIA *MPRbcmψ*, *Macrobii exempl.* inſcia. *γ*2 inſciuſ *γ*1 anima, atque anima istius inscia culpae *prop. Lachmannus Lucr.* 76

descendam, magnorum haut umquam indignus avorum.'
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostis
vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
'Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.
fulminat Aeneas armis summasque minatur
deiecturum arces Italum excidioque daturum;
iamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
in te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
quos generos vocet aut quae sese ad foedera flectat.
praeterea regina, tui fidissima, dextra
occidit ipsa sua lucemque exterrita fugit.
soli pro portis Messapus et acer Atinas
sustentant aciem. circum hos utrimque phalanges
stant densae, strictisque seges mucronibus horret
ferrea: tu currum deserto in gramine versas.'
opstipuit varia confusus imagine rerum

---

TESTIMONIA.

649 Priscianus 1127 'magnorum . . . avorum' Arusianus p. 236 L. 651 'vectus . . . Saces' Donatus ad Ter. eun. III 1, 9 652 'ruit . . . Turnum' Servius ge. IV 321 Aen. I 76 653 Suetonius diff. sermon. p. 316, 3 Roth. (279, 4 Reiff.) 'miserere t.' Arusianus p. 246 L. 654 'fulminat A. armis' Servius Aen. VIII 527 657 sq. 'mussat . . . vocet' Servius Aen. XI 345 657 'mussat r. i. L.' Donatus ad Ter. adelph. II 1, 53 Servius Aen. XII 718 659 sq. 'praeterea . . . sua' Priscianus 1123. 1125 659 'regina t. f.' Arusianus p. 230 L. 661 sq. 'soli . . . aciem' Diomedes 408 anon. de orthogr. 2794 P. 664 'tu . . . versas' Servius ecl. X 68

---

VARIA LECTIO.

649 DISCENDAM *M* ITAVT *R* HAUD *MPγbc* VNQVAM *P* NUMQUAM *M* INDIGN·.·US AUORU~ *M* 650 HOSTES *MP2b* 651—687 *deficit R* 652 INPLORANS *Pγc* 655 italũ arceſ *cm* italis arces *Montalb.* ſitalum *γ1* 657 referont *c* 661 Atinas: *cf.* XI 869 asilas *alii, fortasse rectius* : *cf.* 127. 550 662 SUSTINEANT (I *corr. in* E, E *in* T) *M* ACIES *Mγ* utrumque *c1* 663 denſe *m. 2 in ras. c*

664 DISERTO (I *corr. in* E) *M* 665 Obſtipuit *bc* Obſtipuit *γ* OBSTUPUIT *M*

Turnus et obtutu tacito stetit. aestuat ingens
uno in corde pudor mixtoque insania luctu
et furiis agitatus amor et conscia virtus.
ut primum discussae umbrae et lux reddita menti,
ardentis oculorum orbes ad moenia torsit
turbidus eque rotis magnam respexit ad urbem.
ecce autem flammis inter tabulata volutus
ad caelum undabat vertex turrimque tenebat,
turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse
subdideratque rotas pontisque instraverat altos.
'iam iam fata, soror, superant; absiste morari;
quo deus et quo dura vocat Fortuna, sequamur.
stat conferre manum Aeneae, stat quidquid acerbist

TESTIMONIA.

671 'magnam . . . urbem' Donatus ad Ter. Andr. II 5, 6  673 'ad caelum u. v.' Eutychius II 5  674 Servius ecl. II 36  675 Servius Aen. IX 530  678 'stat c. m.' Servius Aen. VII 553  'stat c. m. A.' Arusianus p. 221 L. Servius Aen. I 582. 646  678 sq. 'stat quidquid . . . pati' Servius Aen. II 750

VARIA LECTIO.

666 E[T] OBTVTV *P*  tacito] T *pr. corr. ex* L *P*  ingens] S *in ras.* *P*  667—692 *Veron. fol.* 254  667 *sq.* = X 871 *sq.*  667 in *m. ant. sup. c*  MIC[X]TO *M*  668 FVRIS *V*  669 (*u*)t *b*  PRIMVS *V*  DISCVSAE *P* diſcu[ſ]ſae *γ* diſiectae *b*  uox, *in mg.* At lux *c* uox *Menag. alt.*, *Mentel. alt.*, *χ* : *cf.* III 40 VII 95  670 ARDENTES *M2b*  671 (*tur*)biduſ *b* Turbid[v]iſ *c*  AE*que rotis magna*M *V*  aeque *γc*  magnã (g *in ras.*) *c*  RESPE[D]GXIT *M*  A *P*  672 *in mg. hoc signum:* / *M* (*ecce au*)tem *b*  Autem — *tabulata V*  673 (*ad caelu*)m *b*  At *c1* CAE*lum — turrimque V*  uertix *γ*  TENEBAT *M*  674 (*turrim co*)mpactiſ *b*  TVRR*i*M *V*  CONPACTIS *Pγc*  [T]RABIBVS *P*  675 (*subdideratque*) *b*  *rotas — instr*AVERAT *V*  instruxerat *mχ*  676 (*iam iam fata so*)ror *b*  iam nos *m* iam iam *Servius testatur* facta *c1*  *soror — ab*SISTE *V*  MORARE *Pγ*  677 (*quo deus et quo dur*)a *b*  Quo. *γ*  DEVS QVA[ET] *P*  678 (*stat conferre man*)ũ *b*  STANT *V*  quicquid *b*  ACERBIST *P* ACERBI EST *Mγbc* ACER— *V* acerbum est *Goth. pr.*, *Servii Aen.* II 750 *exempl.*

morte pati; neque me indecorem, germana, videbis
amplius. hunc, oro, sine me furere ante furorem.'
dixit et e curru saltum dedit ocius arvis
perque hostis, per tela ruit maestamque sororem
deserit ac rapido cursu media agmina rumpit.
ac veluti montis saxum de vertice praeceps
cum ruit avolsum vento, seu turbidus imber
proluit aut annis solvit sublapsa vetustas;
fertur in abruptum magno mons improbus actu
exultatque solo, silvas armenta virosque
involvens secum: disiecta per agmina Turnus
sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
sanguine terra madet striduntque hastilibus aurae,
significatque manu et magno simul incipit ore:
'parcite iam, Rutuli, et vos tela inhibete, Latini;
quaecumque est Fortuna, mea est: me verius unum

---

TESTIMONIA.

679 sq. 'neque . . . amplius' Probi inst. I 9, 9 680 cf. schol. Veron. 107, 14 K. 'hunc . . . furorem' Iulius Rufinianus 257 R. Donatus ad Ter. eun. III 5, 39 Arusianus p. 231 L. 684 'praeceps' schol. Veron. 107, 19 K. 686 'annis . . . vetustas' schol. Hor. carm. III 30, 4 687 Diomedes 453 Servius Aen. VI 360 694 sq. Priscianus 1180 'me . . . ferro' schol. Hor. serm. II 3, 314

---

VARIA LECTIO.

680 *hunc — fu*ꝛ*o*REM *V* furere (re *post. m.* 2 *in ras.*) *γ* 681 equrruſquantum *γ*1 *curru V* SA*ltum* — *V* ' ded& *c*1 682 HO*stis — sor*OREM *V* oſtiſ *γ* hoſteſ *b* 683 *ac — agmi*NA *V* 684 *Montis* — *V* montis] Pindi *Peerlkampus ex Silio* IX 520 685 *avolsum — imber V* AUULSUM *MP*2*γbc* 686 *annis — vetustas V* SVBLABSA *P* 687 *in — inprobus V* abrumptum *γ* abru(p)tum *c* IMPROB· *Mb* INPROBVS *Pγc* ictu *mχ*, *Oblongus et Porcius Pierii* 688 EXSVLTAT *V* *que — ar*MEN*ta* — *V* 689 INVOLVEN*s — tur*NVS *V* ſecu(m)n *γ* 690 R*uit V* 691 SANGVI*ne — ha*S*tilibu*S *V* SANGVINEE *P* Sang(u)ine *c* aſtilibuſ *γ* ARAE *V* 692 M*ag*NO *R* MAGNA *V* (ſic) magno incipit *γ* 693—705 *Veron. fol.* 214 *b.* 693 PA*rcite — inhibete V* 694 QUAECUMQ· EST *M* Quequūq, eſt *c* QVAECVM EST *R* *fortuna — veri*VS *V* VIRIVS *P*1

pro vobis foedus luere et decernere ferro.'
discessere omnes medii spatiumque dedere.

At pater Aeneas audito nomine Turni
deserit et muros et summas deserit arces
praecipitatque moras omnis, opera omnia rumpit,
laetitia exultans, horrendumque intonat armis:
quantus Athos aut quantus Eryx aut ipse coruscis
cum fremit ilicibus quantus gaudetque nivali
vertice se attollens pater Appenninus ad auras.
iam vero et Rutuli certatim et Troes et omnes
convertere oculos Itali, quique alta tenebant
moenia quique imos pulsabant ariete muros,
armaque deposuere umeris. stupet ipse Latinus
ingentis, genitos diversis partibus orbis,

---

TESTIMONIA.

700 'horrendum i. a.' Iulius Rufinianus p. 262 R. 701 'quantus . . . Eryx' schol. Guelf. Lucani II 677 703 'pater A.' Servius Aen. III 89 707 cf. schol. Veron. 107, 23 K. 708 sq. Seneca epist. 58, 3

---

VARIA LECTIO.

695 FOEDus — *ferr*O *V* FERRVM (V *corr. in* O) *P* 696 DISCES·.·.·.·SERE *M* O*mnes* — *ded*ERE *V* MEDI [I] *P* 697 AD *M* AD [T] *R* AVD*ito* *n*OMINE *V* 698 *sq. inverso ordine V* Deferet *cl* 700 intonat] T *pr. corr. ex* L *P* 701 ADHOS *R* adoſ *γ*1 ato[h]ſ *γ*2 athon *b*1*cχ*, *schol. Lucani* 'Athon: *haec est vera lectio. Nam si* Athos *legeris, brevis est et versus non stat' Servius* et *c* e.rix *c* CORYSCIS *V* cor(*uscis*) *b* 702 .ilicibuſ (i *pr. m.* 2) *γ* alicibuſ *cl* niual(*i*) *b* 703 APENNINVS *V* apenni[n]uſ *c* (*auras*) *b* 704 *vero* — *óm*NES *V* TROS [E] (E *m. ant.*) *R* (*et omnes*) *b* om̃ſ (*om.* et) *c* 705 CO*nvertere* — *tene*BANT *V* al(*ta tenebant*) *b* TENEBAT [N] *P* 706—718 *Veron. fol.* 214*a.* 706 *qui*Q· IMos — *arie*TE *V* a(*riete muros*) *b* 707 humeriſ *γc* humer(*is*) *b* *umeris stupet V* (*stupet ipse latinus*) *b* ÌPĖTIPSE *M* 708 *genitos* — *or*BIS *V* diuer(*sis partibus orbis*) *b* ORBES *P*

inter se coiisse viros et cernere ferro.
atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi,
procursu rapido, coniectis eminus hastis,
invadunt Martem clipeis atque aere sonoro.
dat gemitum tellus; tum crebros ensibus ictus
congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
ac velut ingenti Sila summove Taburno
cum duo conversis inimica in proelia tauri
frontibus incurrunt (pavidi cessere magistri,

---

TESTIMONIA.

709 Priscianus 557 Abbo Floriacensis in A. Mai auct. class. V 337 Servius Aen. II 508 ge. II 256 711 Probi inst. I 12, 2 712 schol. Veron. 107, 25 K. 715 Asper 115, 1 Servius ge. III 219

---

VARIA LECTIO.

709 SE (E *corr. ex* I) *P* COIISSE (I *pr. corr. ex* L) *M* coiſſe[i] *γ* COISSE *R V b c* COISE[S] *P* et *om. cχ* que *Prisciani ω* *cernere fe*RRO *V* cernere *Mentel. m.* 2, *testatur Seneca* (‘*quaedam simplicia in usu erant, sicut* cernere ferro inter se *dicebantur. idem Vergilius hoc probabit tibi:* ingentis . . . cernere ferro, *quod nunc* decernere *dicimus. simplicis illius verbi usus amissus est*’) CERNERE[DE] *P* DECERNERE *MRγcmψ*, *Prisciani Halb. Sangall. Karolir. Grut. corr.*, *Heidelb.* (s *in metro apud vetustissimos vim suam frequenter amittere hoc exemplo probantis*), *legerunt Abbo et Servius ge.* 256 *Aen* II 508, *qui ad nostrum locum haec adnotavit:* ‘inter se coisse viros et cernere ferro: *vera et antiqua haec est lectio . . . posteritas coepit legere* et decernere ferro. *secundum quam lectionem synaloepha opus est, sed excluso* os, *ut sit* inter se coisse vir’ et decernere ferro.’ diſcernere *b*, *Prisciani cetera exemplaria* 710 ADQVE *R* Vacuo — *cam*PI *V* PAT*ue*RVNT *R* aequore campi *m. rec. in ras. c* 711 PROCVR*su* RAPID*o* *conie*CTIS *V* CONLECTIS *R* COLECTIQ·S[N] *M* aſtiſ[h] *γ* 712 clypeiſ *c* ADQVE *R* *Teste schol. Veron. fuerunt, qui* clipeis . . . sonoro *referrent ad sequentia. Post* clipeis *et* sonoro *distinctum in M* 713 TUM CREBRIS[O] *Mγ* *tum crebros V* ICTIS[U] *M* hictuſ *c* 714 MISCETVR *V* 715 *sqq. cf. ge.* III 219 *sqq.* 715 SILA *MPbcψ*, *Asper*, *om. V* SILVA *Rγ*1 ‘Sila . . . *pessime quidam* silva *legunt*’ *Servius* : *cf. ge.* III 219 Taburno] T *corr. ex* L *P* 716 CONUERSISINIMICA *M* CONVE*rsis ini*MICA *V* praelia *b* TAVRII *V* 717 FRONDIBUS (D *corr. in* T) *M*

stat pecus omne metu mutum mussantque iuvencae,
quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur;
illi inter sese multa vi volnera miscent
cornuaque obnixi infigunt et sanguine largo
colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
non aliter Tros Aeneas et Daunius heros
concurrunt clipeis; ingens fragor aethera complet.
Iuppiter ipse duas aequato examine lances
sustinet et fata inponit diversa duorum,
quem damnet labor et quo vergat pondere letum.
emicat hic, inpune putans, et corpore toto
alte sublatum consurgit Turnus in ensem
et ferit: exclamant Troes trepidique Latini,
arrectaeque amborum acies. at perfidus ensis
frangitur in medioque ardentem deserit ictu....

---

TESTIMONIA.

718 cf. schol. Veron. 107, 32 722 Probi inst. I 11, 1 725 sq. Macrobius Sat. V 13, 39 727 Priscianus 798 Nonius 277, 7 'quem d. l.' Agroetius 2270 P. incertus de orthogr. 2782

---

VARIA LECTIO.

719 NEMORI *MPRγ1bψ*, *suprascr. c*, *confirmat Servius* pe.cori γ2 pecori *m*, *aliquot Pieriani* IMPERETET *R* imper&& *c* QUAE *M* SEQUUNTUR *M* ſequN' *b* 720 SESE (*corr. m. ant.*) *P* UULNERA *MRbc* VLNERA *P* proelia, at uulnera *γ* : *cf. ge.* III 220 721 Cornua *b* et *suprascr. b* 723 *sq. ordine inverso R* 724—758 *satis extincto colore leguntur in R* 724 clypeiſ *c* FRAGOR *P* frago^r *γ* frag^or. *c* AETHERA *R* AETERA *M* ETHERA *P* 725 exagmine *γ*1 726 IMPONIT *Rb* 727 ET *MPRγc* aut *bχ*, *Prisciani exempl.*, *Nonius et Servius, qui* damnet *pro* liberet *positum esse statuant.* '*quem virtus sua absolvat aut victorem faciat. numquam enim diversis lancibus unam rem ponebat, praesertim cum interponeret* aut *coniunctionem disiunctivam*' *Agroetius. Similiter anon. de orthogr.* le.tū... *γ* loetū *b* 728 IMPVNE *MRb* ETTE *P* 729 Altae *c* 731 (*ar*)rectae *b* AD *Rγ*1 732 (*frang*)itur *b* MEDIOQARDENTEM *M* ICTU– *M* ICTVM *R* Post hunc versum quid superest? *inserit Bigot. Ego lacunam signavi.*

ni fuga subsidio subeat. fugit ocior euro,
ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
fama est praecipitem, cum prima in proelia iunctos
conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci.
idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
suffecit: postquam arma dei ad Volcania ventumst,
mortalis mucro glacies ceu futtilis ictu
dissiluit; fulva resplendent fragmena harena.
ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus
et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes;
undique enim densa Teucri inclusere corona,
atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.

Nec minus Aeneas, quamquam tardata sagitta
interdum genua impediunt cursumque recusant,
insequitur trepidique pedem pede fervidus urget:

---

TESTIMONIA.

733 'ni f. s.' Probi inst. I 10, 3   738 sq. 'idque . . . suffecit' Nonius 386, 3   738 'terga d.' Probi ars minor 534   748 'trepidi . . . urget' Arusianus p. 238 L.

---

VARIA LECTIO.

733 (*ni fuga su*)bsidio *b*   GVBEAT[S] *P*   734 (*ut capulum ig*)notũ *b*   ASPECXIT *M*   735 (*fama est praecipite*)m *b*   PRIMVM *PRy*   in ad (ad *eras.*) *y*   AD *P*   praelia *b*   736 (*conscendebat equo*)ſ *b*   737 (*dum trepidat ferrum*) *b*   738 (*idque diu dum terga daba*)nt *b*   PALLANTIA *R*   739 SVFFECIT (E *corr. ex* I) *P*   SVFFICIT *R*, *Nonii exempl.*   Ad *R*   VVLCANIA *Pybc*   VENTVMST[E] *P*   VENTVMEST *MRyc*   uentu(*m est*) *b*   740 GRACIES *P*   CVI *R*   futtuliſ *y*1   futuliſ *c*   futiliſ *b*   fusilis *m*, *Leid.*   741 DISSILIT[V] *M*   RESPLENDENT *Pyb*   RESPLENDENT *M*   reſplendet[n] *c*2   RESPLENDET *R*   reſplendit *c*1   FRAGMINA *Pybc*   FRAGMINA (I *corr. in* E) *M*   FRAGMEN *R*   hare(*na*) *b*   742 [a]menſ *b*   MENS *R*   743 INPLICAT *P*   744 TEUCRI· DENSA *M*   coro.na[R'] *c*   745 ADQVE *Rc*   ADVA (R *m. ant.*) *P*   746 Hic *c*1   TARDATA *PRyb*   TARDATA[N E] *Mc*   747 INPEDIVNT *Pc*   que *om.* *y*   748 ferviduſ (ſ *m.* 2) *y*   VRGVET *PRyc*   instat *Arusianus testatur*: *cf.* 751 IX 350 X 788

inclusum veluti siquando flumine nanctus
cervom aut puniceae saeptum formidine pinnae
venator cursu canis et latratibus instat;
ille autem, insidiis et ripa territus alta,
mille fugit refugitque vias; at vividus Umber
haeret hians, iam iamque tenet similisque tenenti
increpuit malis morsuque elusus inani est.
tum vero exoritur clamor, ripaeque lacusque
responsant circa et caelum tonat omne tumultu.
ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnis,
nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensem.
Aeneas mortem contra praesensque minatur
exitium, si quisquam adeat, terretque trementis
excisurum urbem minitans et saucius instat.
quinque orbis explent cursu totidemque retexunt
huc illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur

TESTIMONIA.

758 'ille s. f.' Probi inst. I 17, 6- 764 sq. 'neque ... certant' Priscianus 769

VARIA LECTIO.

749 si quem veluti *m* in flumine *c* NANCTVS *R* NACTVS *MPγb* $^{n}$actuſ *c* 750 *cf. ge.* III 372 CERVOM (O *corr. in* V) *P* CERVVM *MRγbc* et *Peerlkampus* PVNICEA (E *corr. ex* I) *P* punicaeae *γ* ſeptum *c* ſeptũ (tũ *in ras.*) *b* SAEPSITUM *M* penne *c* 751 caniſ (c *in ras.*) *c* 752 ille] E *corr. ex* I *P* INSIDIIS *P* 753 MILLE *P* A$^{T}$G *M* ac *b*1 AD *Rγ*1 IMBER *Pγ*1 754 AERET *Pγ* TENENS *Rc* 755 L$^{E}$VPSVS *P* eluſ$^{ur}$ *γ* elapsus *Dorvill.* 756 '*quidam quaerunt, an iam recessum sit his versibus a comparatione. sed non dubie videtur*' *Servius* LACVVS *R* LAC$^{U}$OS *M* 757 CIRCAET *in ras. R* tonat] T *pr. corr. ex* L *P* omne] E *corr. ex* I *P* tumultu] fragore *m*, *in ras. b*, *ut* IX 541 758 OMNES *MP*2 om̃ſ *b* 759—831 *deficit R* 759 QVEMQVAM *Pγ* EFFLAGIT *P* eflagitat *γ* 761 adedeat (ad *eras.*, e *pr. corr. in* a) *γ* terre$^{t}$ *γ* TREMENTIS (I *corr. in* E) *MP* tremente(*s*) *b* 762 INSTANT *M* inſt(*at*) *b* 763 ORBIS *P*1 ORBES *MP*2*γbc* re(*texunt*) *b* 764 ill$^{v}$ic *c* nec *γ*1 lauia *c*1

praemia, sed Turni de vita et sanguine certant.
forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
hic steterat, nautis olim venerabile lignum,
servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo et votas suspendere vestes;
sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
sustulerant, puro ut possent concurrere campo:
hic hasta Aeneae stabat, huc impetus illam
detulerat fixam et lenta radice tenebat.
incubuit voluitque manu convellere ferrum
Dardanides teloque sequi, quem prendere cursu
non poterat. tum vero amens formidine Turnus
'Faune, precor, miserere' inquit 'tuque optima ferrum
terra tene, colui vestros si semper honores,
quos contra Aeneadae bello fecere profanos.'

---

TESTIMONIA.

766 Arusianus p. 263 L. 768 Arusianus p. 260 L. schol. Hor. carm. I 5, 13 770 sq. Servius Aen. XII 117 'sed ... sustulerant' Charisius 85 Cledonius 1895 P. Macrobius Sat. III 3, 4 770 Consentius 2026. 2028 Servius Aen. I 626 III 94 ge. I 171 'stirpem ... sacrum' Probus de nom. 22 p. 219 Endl. 772 'hic ... stabat' Marius Victorinus p. 88 G. 777—779 Macrobius Sat. III 3, 4 777 sq. 'Faune ... tene' schol. Veron. 102, 17 'tuque ... tene' Macrobius Sat. IV 6, 10 777 'Faune ... inquit' Servius Aen. IX 404

---

VARIA LECTIO.

ludi.$^{r}$ca *c* (*petuntur*) *b* 765 ſangui(*ne certant*) *b* GCERTANT *P* 766 (*amaris*) *b* 767 STETERANT *P* $^{N}$AVTIS *P* uenera(*bile lignum*) *b* 768 d(*ona solebant*) *b* 769 (*laurenti*) *b* ueſtiſ *c1* 770 (*sed stir*)pem *b* 771 (*sustule*)rant *b* sustulerunt *Diomedis codd.* concurre *γ* 772 (*hic. has*)ta *b* $^{ha}$ſta *c* 773 (*det*)ulerat *b* ET *M* et *suprascr. b, om. Paldamus* lenta radice *γcm* LENTA$^{AB}$ RADICE *M*: *cf.* 787 LENT$^{A}$ABARADICE *P* lenta..radice *b* lenta in radice *χ* 774 (*inc*)ubuit *b* 775—777 *repetuntur post* 777 *adposito in mg. utrimque signo* () *in M. Itaque hos* $M^b$, *priores* $M^a$ *signavi.* 775 (*d*)ardanideſ *b* TER$^{L}$GO *P* que] qui *γ1* 776 (*n*)on *b* 777 OPTIM$^{A}$E $M^a$ OPTIME $M^b$ obtima *γ* 778 UESTRO$^{S}$ *M* 779 bello, al ferro *γ* ferro *Zulich., Rottend. duo, quod alliteratione commendatur.*

dixit opemque dei non cassa in vota vocavit.
namque diu luctans lentoque in stirpe moratus
viribus haud ullis valuit discludere morsus
roboris Aeneas. dum nititur acer et instat,
rursus in aurigae faciem mutata Metisci
procurrit fratrique ensem dea Daunia reddit.
quod Venus audaci nymphae indignata licere
accessit telumque alta ab radice revellit.
olli sublimes, armis animisque refecti,
hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
adsistunt contra certamina Martis anheli.

Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
adloquitur fulva pugnas de nube tuentem:
'quae iam finis erit, coniunx? quid denique restat?
Indigetem Aenean scis ipsa et scire fateris
deberi caelo fatisque ad sidera tolli.

---

TESTIMONIA.

781 Nonius 227, 3 Probi inst. I 9, 12 787 cf. Diomedes 369, qui 'de stirpe revellit' ut Vergiliana laudat 789 Servius Aen. XII 747 792 'fulva . . . tuentem' Agroetius 2274 P. incertus de orthogr. 2785 Servius Aen. XII 810

---

VARIA LECTIO.

B
780 VOCAVIT (B *m. rec. ut vid.*) *P* 782 DISCLVDERE *Pb* DIS-
L D
CURRERE *M* diſclvdere (d *corr. ex* c *vel* a, iſcl *m. 2 in ras.*, v *corr. ex* e), at diſcurrere *γ* conuellere *cχ* discindere *Venet. Coniectando* disrumpere disiungere discerpere distringere divellere *possis proponere.*
CONVERS
784 mutata *bcm* mutata.. *γ* MUTATA *M* CONVERSA *Pχ ut* 623 786
D
nimphae *b* 787 ab] ad *c* RARICE *M* de stirpe revellit *Diomedes*
IS ſ
788 ANIMVM *P* animi *c* animis *Servius confirmat* 789 (*h*)ic *b*
V v
ARDVS *Pγ* ardeuſ *c* 790 (*ad*)ſiſtunt *b* CERTAMINA *MPγc* certamine *bχ* 'certamina . . . *alii* certamine *legunt' Servius* 791 (*iuno*)nẽ *b* olimpi *b* 792 (*adloqu*)itur *b* Alloquitur *c* 793 (*quae iam fi*)niſ *b* CONIVX *P* 794 (*indigetem a*)enean *b* aeneam *γ* 795 (*deberi*
E
*caelo*) *b* DEBRI *P* FATIS· CAELOQVE *P* tollit *c*1

quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus haeres?
mortalin decuit violari volnere divom,
aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
ereptum reddi Turno et vim crescere victis?
desine iam tandem precibusque inflectere nostris:
ventum ad supremum est. terris agitare vel undis
Troianos potuisti, infandum accendere bellum,
deformare domum et luctu miscere hymenaeos:
ulterius temptare veto.' sic Iuppiter orsus;
sic dea summisso contra Saturnia voltu:
'ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Iuppiter, et Turnum et terras invita reliqui;
nec tu me aëria solam nunc sede videres
digna indigna pati, sed flammis cincta sub ipsa
starem acie traheremque inimica in proelia Teucros.
Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri

---

TESTIMONIA.

797 Servius Aen. XII 320 'vulnus mortale' Servius Aen. X 30 806 'sic I. o.' Servius Aen. I 325 II 2 808 sq. 'ista . . . Iupiter' Donatus ad Ter. eun. II 3, 73 808 'ista . . . mihi' Probi inst. I 10, 2 810 sq. 'nec . . . pati' Servius Aen. IX 640 813 sq. 'Iuturnam . . . suasi' Macrobius Sat. VI 6, 11 Arusianus p. 260 L. Servius Aen. X 10

---

VARIA LECTIO.

796 (*quid struis aut qu*)a *b* ISTRUIS *M* : *cf. Lachmannus Lucr.* 232 $^{h}$ereſ *γ* 797 (*mortalin decuit vio*)lari *b* Mortali$^{n}$ *γ* VVLNERE *MPγbc* DIVOM (O *corr. in* V) *P* DIUUM *Mγbc* 798 (*aut ensem quid enim sin*)e *b* SINI *Pγ*1 799 reddi. *γ* VICT.S *P* uicto *b* 800 DESINET *P* PRAECIBUS *M* INF$^{E}$LCTERE *P* 803 VET *P* $^{v}$indiſ *c* 805 luctum *γ*1 hymeneoſ *c* 806 temtare *c* iupiter *c* 807 VOLTV (O *corr. in* V) *P* UULTU *Mγbc* 808 NOTO *Pγ*1 $^{TVA}$MIHI *P* magna *c*1 809 Iupiter *c* RELIQV$^{N}$IO *P ut* 818 relinqui *c*1 810 M$^{E}$ *ut vid. P* nube *χ*, *Servii Aen.* IX 640, *sed* sede *idem ad h. l. testatur.* 811 Digna. *c* patiſ *c*1 sed *om. c* accincta *in ras. c* IPSAM *M* 812 STARE ACIEM *M* Stare$^{m}$ac$^{i}$e *γ* 813 fateor misero *Macrobii ω exc. Salisb.* ſuccurre$^{re}$ *c* ſuccurre *γ*

suasi et pro vita maiora audere probavi,
non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
adiuro Stygii caput inplacabile fontis,
una superstitio superis quae reddita divis.
et nunc cedo equidem pugnasque exosa relinquo.
illud te, nulla fati quod lege tenetur,
pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum:
cum iam conubis pacem felicibus (esto)
component, cum iam leges et foedera iungent,
ne vetus indigenas nomen mutare Latinos
neu Troas fieri iubeas Teucrosque vocari
aut vocem mutare viros aut vertere vestem.
sit Latium, sint Albani per saecula reges,
sit Romana potens Itala virtute propago:
occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.'
olli subridens hominum rerumque repertor
'es germana Iovis Saturnique altera proles:
irarum tantos volvis sub pectore fluctus.

---

**TESTIMONIA.**

815 Servius Aen. XII 320 816 Arusianus p. 210 L. 820 Priscianus 1024 823 sq. Servius Aen. I 248 cf. idem I 6 827 Servius Aen. IV 231 'Itala v. p.' Consentius 2028 P. 830 sq. Servius Aen. I 23 'Saturni . . . fluctus' Servius Aen. IV 92. 372

---

**VARIA LECTIO.**

814 SVASE *P* 815 tela] illa *m* con[ten]deret *c* 'contenderet . . . *alii* ostenderet' *Servius* ARCU·M *M* 816 ſtigii *c* 817 d(*ivis*) *b* 818 ced[o]equidem *y* QVIDEM *P* exoſſa *yl* (*relinquo*) *b* 819 ILLUT *M* tene(*tur*) *b* 820 t(*uorum*) *b* 821 Coniam *c* : Quom iam *scriptum fuerat.* conubis *editor Lipsiens.* CONVBIS *P* CONU[I]BIIS *ceteri*: *cf.* IV 168 *et Lachmannus Lucr.* 281 felic(*ibus esto*) *b* 822 Conponent *c* (*foedera iungent*) *b* 823 VETV*s P* INDEGENAS *P* nome(*n mutare latinos*) *b* 824 iubeaſ (*teucrosque vocari*) *b* que] VE *Py* 825 u(*iros* —) *b* VESTES *Pyc* 826 sit] SIT *M* SI[N]NT *P* alb(*ani* —) *b* 827 p(*otens* —) *b* 828 OCCIDAT *P* occi(*derit* —) *b* SI[N]DAS *M* sine *m* [no]omine *c2* mina *c1* 829 Obli *c* ſurridenſ *b* 831 UOLUI[S] *M* volvit *Servii Aen.* IV 92. 372 *exempl.*

verum age et inceptum frustra summitte furorem:
ni te tantus edit tacitam dolor et mihi curae 801
saepe tuo dulci tristes ex ore recursent, 802
do quod vis, et me victusque volensque remitto. 833
sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt,
utque est nomen erit; commixti corpore tantum
subsident Teucri. morem ritusque sacrorum
adiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget,
supra homines, supra ire deos pietate videbis,
nec gens ulla tuos aeque celebrabit honores.'
adnuit his Iuno et mentem laetata retorsit.
interea excedit caelo nubemque relinquit.

His actis aliud genitor secum ipse volutat
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.

TESTIMONIA.

832 'verum . . . inceptum' Probi inst. I 9, 7 801 'ne . . . dolor' Diomedes 358 schol. Hor. epod. III 3 835 'commixti c. t.' Servius Aen. I 248 836 sq. 'morem . . . adiciam' Macrobius Sat. III 8, 13 841 Nonius 438, 11

VARIA LECTIO.

832 verum] quare *testatur Probus inst.* : *cf.* VII 429 ſummi[t]te *γ* ſubmitte *c* *Hic* 801 *sq. inserendos esse demonstrare studui in emend. Verg. p.* 16 *sqq.* 801 NI *P*1 NE *MP*2*γ*, *Diomedis exempl.* nec *bc* te nec *schol. Hor.* ED[A]IT *Pγ* EDAT *Mbc* edit *testantur Diomedes et schol. Hor., legisse videtur Servius quoque.* 802 dulci. *c* RECU[R]SENT *Mc* 833 QUO[D] *M* uo.lens (l *m.* 2) *γ* VOLVENS *P* 834 PATRI[VM] *P* 835 UTQ· EST *Mc* *e*RIT *R* CoM*m*ſXTI *R* comixti *c* commixto *χ*, *Mediceus et Porcius Pierii* corpore tanto *Menag. pr.*, *Mentel. tert.*, *Goth. tert.* SANGVINE TANTO *R* : *cf.* 838 836 T*e*VCRI *R* RETVS *P* 837 adicient *prop. Wagnerus, cui de toto loco non liquet* OMNIS *M*1*γ*1*c* OMNES *M*2*Pγ*2*b* *omnis R* *u*NO *R* latinuſ *γ*1 838 MIXT*um* *q*VOD *R* ſurgit *γ*1 839 SV*p*RA*i*RE *R* 840 Hic *c*1 tuoſ (u *m.* 2 *in ras.*) *γ* AEQ· *P* 841 Annuit *bc* vultum *Schraderus* LAE[TA]TA *Mb* 842 CAELVM (V *corr. in* O) *P* relinquid *c*1 844 IVTVRN[A]VM *Pγ* demittere *b* dimittere [ad desiſtere] *γ* descendere *Goth. tert.* dimittere *Servius confirmat*

dicuntur geminae pestes cognomine Dirae,
quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram
uno eodemque tulit partu paribusque revinxit
serpentum spiris ventosasque addidit alas.
hae Iovis ad solium saevique in limine regis
apparent acuuntque metum mortalibus aegris,
siquando letum horrificum morbosque deum rex
molitur meritas aut bello territat urbes.
harum unam celerem demisit ab aethere summo
Iuppiter inque omen Iuturnae occurrere iussit.
illa volat celerique ad terram turbine fertur.
non secus ac nervo per nubem inpulsa sagitta,
armatam saevi Parthus quam felle veneni,
Parthus sive Cydon, telum inmedicabile, torsit,
stridens et celeris incognita transilit umbras:
talis se sata Nocte tulit terrasque petivit.

TESTIMONIA.

845 Servius Aen. I 293 II 622 IV 609 'sunt geminae p.' Servius Aen. III 209 847 'uno ... partu' Servius Aen. I 575 849 sq. 'saevi ... apparent' Servius Aen. XII 845 gloss. in Barthii adv. XXXVII 5 858 Servius Aen. X 325

VARIA LECTIO.

846 (*qu*)aſ *b* INTEMPESTESTA *P* MEGERAM *Mb* maegeram *γ* 847 (*uno eo*)demq; *b* eodem^q. *γ* reuixit *c* 848 (*serpen*)tū *b* SERPENTEM (V *superscr.*) *P* SPIRIIS *R* addit (di *superscr.*) *c* 849—866 *legi vix potuerunt in R* 849 (*hae iovis a*)d *b* saevique ad limina *χ* saevoque in limine *m* semperque ad limina *gloss. Barth.* REGIS (I *corr. ex* E) *P* 850 (*apparent acu*)unt *b* 851 (*— letu*)m *b* la&um *γ* 852 (*— a*)ut *b* Mollitur *γ*1 ac *γ* ORBES (O *corr. in* V) *P* 853 (*— de*)miſit *b* Arū *c* VNVM (A *superscr.*) *P* DemisIT *R* 854 (*— iutur*)nae *b* Iupiter *c* inquo (e *superscr.*) *c* *iuturnae R* 855 uolit (v *superscr.*) *c* *ad terram R* (*— terr*)ã *b* 856 (*non — nubem*) *b* NERVo *per nubem R* *An* nimbum? INPULSASIGITTA (A *superscr.*) *M* impulſa *b* 857 (*armatam — felle*) *b* 858 cidon *γc* (*— inmedic*)abile *b* 859 celereſ *b* *Conieci* en tenebris: *Servius* celeris *testatur.* 'umbras ... *male enim quidam* auras *legunt*' *Servius*

postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
alitis in parvae subitam conlecta figuram,
quae quondam in bustis aut culminibus desertis
nocte sedens serum canit inportuna per umbras,
hanc versa in faciem Turni se pestis ob ora
fertque refertque sonans clupeumque everberat alis.
olli membra novos solvit formidine torpor,
arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
at procul ut Dirae stridorem adgnovit et alas,
infelix crinis scindit Iuturna solutos,
unguibus ora soror foedans et pectora pugnis:
'quid nunc te tua, Turne, potest germana iuvare?
aut quid iam durae superat mihi? qua tibi lucem
arte morer? talin possum me opponere monstro?
iam iam linquo acies. ne me terrete timentem,

---

TESTIMONIA.

862—864 'alitis . . . sedens' Asper 115, 4 862 Servius Aen. III 246 863 Marius Plotius p. 251 G. 865 sq. 'Turni . . . refertque' Arusianus p. 250 L. 'Turni . . . ora' Servius Aen. I 233 875 sq. 'ne . . . volucres' Nonius 357, 5 875 'ne . . . timentem' Servius Aen.

---

VARIA LECTIO.

861 VIDE[T] *P* ADQVE *R* 862 SUBITAM *MRγ2c* SVBITO *Pγ1b* CONLECTA *R* collecta *bc* coniecta (i *corr. in* l) *γ* CONIECTO *P* CONUERSA *M* : *cf.* 623 863 QVONDVM[A] *P* in *om. Plotius* BVS[TIS] *P* 864 SERIM (I *m. ant. corr. in* V) *P* importuna *b* umbram *m*, *Menag. pr.* 865 UERSA[M] *M* OB *Rb*, *testantur Arusianus et Servius Aen.* I 233 INOD *M* AD *Pγc* in *Goth. tert.* ora. *γ* 866 FER[T] *R* CLVPEVM (V *pr. corr. in* Y) *P* CLIPEUM *MRγb* clypeũ *c* 867 olli *b*, *Bigot.* Iolli (o *eras.*) *γ* Illi *MPRc* MEMBRAS *M* NOUOS[V] *M* NOVVS *Rγbc* NOVS[V] *P* 868 = IV 280 COME[A] *P* 869 AD *M* AC *R* AGNOUIT *Mbc* 870 SCINDITCRINIS *Rc* 871 ſedanſ *b* 872 te *suprascr.* *γ* POTEST (S *m. ant. corr. ex* T) *P* iuu(*are*) *b* .uare *γ1* 873 durae[at miſere] *γ* dirae *Goth. tert.* durae *Servius confirmat* ſuper ẽ *b* luc(*em*) *b* 874 TALIM[N] *M* POSSIM *R* m(*onstro*) *b* 875 terete[r] (*m.* 1 *non liq.*) *γ2* TINMENTEM (N *minio del.*) *P* &imentem (&i *m.* 2) *γ*

obscenae volucres: alarum verbera nosco
letalemque sonum, nec fallunt iussa superba
magnanimi Iovis. haec pro virginitate reponit?
quo vitam dedit aeternam? cur mortis ademptast
condicio? possem tantos finire dolores
nunc certe et misero fratri comes ire per umbras!
inmortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
te sine, frater, erit? ó quae satis ima dehiscet
terra mihi manisque deam demittet ad imos?'
tantum effata caput glauco contexit amictu
multa gemens et se fluvio dea condidit alto.

---

TESTIMONIA.

XII 761 876 'dirarum verbera n.' schol. Hor. carm. I 2, 1 878 'haec . . . reponit' Servius Aen. X 623 882 'inmortalis ego' Macrobius Sat. IV 4, 25 882 sq. 'aut . . . erit' Priscianus 993

---

VARIA LECTIO.

timen(*tem*) *b* trementem *Oudart.* : *cf.* 761 876 dirarum *schol. Hor. testatur* no(*sco*) *b* 877 LETALEM (L *post. corr. ex* T) *P* La&alem
N r
*γ* Loetalẽ *bc* SOLUM *M* ſupeba *γ* ſ(*uperba*) *b* 878 MAGNAANIMI (*corr. minio*) *P* Magna.nima (*eras.* a) *γ* Magnanimiſ *c*1 uirgini(*tate*
R ⁿ
—) *b* VIRGENITATE *P* 879 AETENAM *P* qur *c* morti(*s*) *b*
E
ADEMPTA EST *Rγc* ADMPTAEST (*corr. m. ant.*) *P* 880 Conditio *c* ut possem *mχ* POSSIM *M* do(*lores*) *b* 881 com(*es* —) *b*
at ſup . . . . .
per umbraſ (*eraso* ũbraſ *ut vid.*) *γ* sub umbras *χ, Medic. Pierii* : *cf.* IV
R
660 882 INMOTALIS *M* Immortaliſ *γb* Iam mortaliſ *cm* aut (t *corr. in* d) *γ* haud *cχ*, *Oblongus Pierii*, *Prisciani Bamb.*, *Paris. R m.* 2 mi(*hi* —) *b* 883 FRATER *R* FRATRE *P* o *suprascr. b* QUAE
A
*MRγ*2*b* q̄ *c* QVAM *Pγ*1 qua *Leid.* im(*a* —) *b* IMA *MR* IAM *P* ſima (ſ *erasa*) *γ* alta *cm*, '*praestantiores*' *Heinsii*, *Mediceus et Porcius*
A
*Pierii* : *cf.* IV 24 X 675 DEHISCET *P* DEHISCAT *MRγbcm* 884
A
MANIS (I *corr. in* E) *M* MANES *Pbc* de(*mittet* —) *b* DEMITTIT *P*
D O
DEMITTAT *MRγc*2 dimittat *c*1 AIMAS *M* 885 (*contexit amictu*) *b* 886 SI *P*1 (*dea condidit alto*) *b* *Possis suspicari versus tres* 882—884 *in trium superiorum* 879—881 *vicem compositos esse a poeta*

Aeneas instat contra telumque coruscat
ingens arboreum et saevo sic pectore fatur:
'quae nunc deinde morast? aut quid iam, Turne, retractas?
non cursu, saevis certandum est comminus armis.
verte omnis tete in facies et contrahe quidquid
sive animis sive arte vales; opta ardua pinnis
astra sequi clausumve cava te condere terra.'
ille caput quassans 'non me tua fervida terrent
dicta, ferox: di me terrent et Iuppiter hostis.'
nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
saxum anticum ingens, campo quod forte iacebat,
limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
vix illud lecti bis sex cervice subirent,
qualia nunc hominum producit corpora tellus:
ille manu raptum trepida torquebat in hostem
altior insurgens et cursu concitus heros.
sed neque currentem se nec cognoscit euntem

---

TESTIMONIA.

888 'ingens a.' Servius ge. I 55 891 'verte ... facies' schol. Veron. 97, 23 898 Isidorus orig. XVIII 15, 4 'limes a. p.' Servius ge. I 126 899 sq. Augustinus de civ. dei XV 9 903 sq. Isidorus orig. I 35, 15

---

VARIA LECTIO.

887 telũ(*que* —) *b* 888 INGEMENS *M* ſa(*evo* —) *b* 889 (*qu*)ae *b* MORASET (S *inferior erasa*) *M* MORAEST *PRγbc* 890 *post v.* 893 *videtur ponendus esse.* (*n*)on *b* cerdandum eſt *c* cominuſ *γ* 891 OMNES *Pbc* quicquid *bc* 892 OPTA (T *corr. ex* I) *P* apta *γ*1 penniſ *bc* 893 VE *P*, *Menag. pr.* QVE *MRγbc*, *quod defendit Wagnerus quaest. Verg.* XXXVI 10 CONDER *P* 895 DII *Pγbc* 896 ingens *offendit Wagnerum* 897 *om. Parrhas.* ANTIQVM *R* ANTIQUUM *Mγbc* Q·(UOD) *M* qui *Goth. pr.*, *χ*, *Servius Regin.* 898 (*l*)imeſ *b* agro] erat *Isidorus* AVRIS (V *superscr.*) *P* arvi *χ* agri *Isidorus* 899 (*vix*) *b* illud (d *in ras.*) *c* ILLUM *Mb*, *Augustini exempl.* levarent *Leid.* moverent *Goth. tert.* 900 QVAL(I)A (*corr. m. ant.*) *P* (*quali*)a *b* 901 (*ille m*)anu *b* manum *γ*1 RAPLVM *P* 902 (*altior in*)ſurgenſ *b* INSVRGNS *P* 903 (*sed neque*) *b* eundem *Peerlkampus*

**tollentemve manus saxumve immane moventem;
genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
nec spatium evasit totum neque pertulit ictum.
ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
nocte quies, nequiquam avidos extendere cursus
velle videmur et in mediis conatibus aegri
succidimus (non lingua valet, non corpore notae
sufficiunt vires, nec vox aut verba secuntur):
sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
successum dea dira negat. tum pectore sensus
vertuntur varii. Rutulos aspectat et urbem
cunctaturque metu letumque instare tremescit;
nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,**

---

TESTIMONIA.

905 Marius Plotius p. 301 G. 'genua l.' Maximus Victorinus de fin. 8 p. 480 Endl. Pompeius 53 L. 916 Iulius Rufinianus p. 258 R.

---

VARIA LECTIO.

904 TOLLENTEMVE *PR*` (*tollente*)mue *b* tollentemq; [ve] *γ* TOLLENTEMQ· *Mc*, *Isidori exempl.* MANUS *MRγ*1 MANV *Pbc* manum *Moret. sec.* que *γc* IAMMANE *P* INMANE *Mc* MOVE~~BA~~T[EM] [N] *P* 905 (*genua laba*)nt *b* LAVANT *R* 906 (— *ip*)ſe *b* '*mire* viri *addidit*' *Servius* VACVM [V] *P* per] E *corr. ex* I *P* 907 (— *eva*)ſit *b* EUASIT· *M* 'nec spatium evasit: *hic distinguendum est, ut sit:* totum nec pertulit ictum' *Servius* totum] T *post. corr. ex* L *P* neque [c] *γ* NEC *Rb* pertulit] L *corr. ex* P *P* 908 (— *som*)niſ *b* VBE *P* VBI [C] *MRγbc* 909 (— *nequ*)iquã *b* nocte (c *erasa*) *γ* NEQUIQUAM *M* nequicquam *γ* 910 (*velle videmur et*) *b* velle] L *post. corr. m. ant. ex* E *P* AERGRI *P* 911 (— *ling*)ua *b* U~~O~~LET [A] *M* 912 (—) uox *b* UOS *M* SEQUUNTUR *M* ſequntur *b* 913 (— *via*)m *b* QVAMCVMQVE *P* 914 (*successum dea dira negat*) *b* 915 (— *rutulo*)ſ *b* VAII [R] *P* ASPICEAT (E *corr. in* T) *P* 916 (—)q. inſtare *b* LETVM *P, Rufiniani exempl.* TELUM *MRγc* TREMISCIT *Mcm* 917 Nuc *c* quoſ *γ*1 qua *γ*2, *Servii exempl.* S [E] *P* ERIPIT [A] *P* NE *R* vi] VT *P* (*t*)endat *b*

nec currus usquam videt aurigamve sororem.
cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
sortitus fortunam oculis, et corpore toto
eminus intorquet. murali concita numquam
tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
dissultant crepitus. volat atri turbinis instar
exitium dirum hasta ferens orasque recludit
loricae et clipei extremos septemplicis orbes.
per medium stridens transit femur. incidit ictus
ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
ille humilis supplex oculos, dextramque precantem
protendens 'equidem merui nec deprecor' inquit:
'utere sorte tua. miseri te siqua parentis
tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis

TESTIMONIA.

920 'sortitus f. o.' Priscianus 1188 schol. Veron. 82, 27 927 Atilius Fortunatianus p. 349 G. 'vergens . . . poplite' Isidorus diff. II 84 'duplicato p. T.' diff. voc. 10 p. 226 Endl. 931 'protendens e. m.' Probi inst. I 10, 2. 'equidem . . . inquit' Priscianus 1029. 1032 Emporius rhet. 304 C. Donatus ad Ter. Andr. III 5, 15 Beda de orthogr. 2341 anon. de orthogr. 2795 P. 'equidem . . . deprecor' Claudius Sacerdos I 73 Agroetius 2266 932 'utere s. t.' Arusianus p. 265 L. Diomedes p. 300 P. Servius Aen. II 554 932 sq. 'miseri . . . oro' Nonius 408, 16 933 sq. 'fuit . . . senectae' Iulius Rufinianus 205 R. 'fuit . . . genitor' Macrobius Sat. IV 6, 9

VARIA LECTIO.

918 Nunc *c* CVRRVVS *R* (— *aurig*)ãq; *b* VE *MPc* QVE *Ry* 919 *sqq. desunt in b* AENAS *P* 921 NVNQVAM *P* 922 TANTO *P* 923 VOLATAT (AT *post. eras.*) *P* TURBINI$^{S}$ *M* 924 reclud& *y*1 925 ORBIS *R* 926 Et medium *cm* STR$^{I}$DENS (*corr. m. ant.*) *R* 927 vergens ad terram *Isidorus* decidit ad terram *Atilius Fortunatianus* DVPLIC$^{A}$TO *P* pondere *Atilii Fortunatiani Vatic.* 929 UOCEMLATEꝑ *M* LATEVOCEM *R* NEMORAM (M *post. eras.*) *P* rem(*ittunt*) *c* 930 SVPPLEXOCVLOS *PR* ſupplex...oculoſ *y* SUPPLEXQ· OCULOS *Mc* 931 QVIDEM *P* DEPRAECOR *M* 932 UTERI (I *corr. in* E) *M*

Anchises genitor), Dauni miserere senectae
et me seu corpus spoliatum lumine mavis
redde meis. vicisti, et victum tendere palmas
Ausonii videre; tua est Lavinia coniunx:
ulterius ne tende odiis.' stetit acer in armis
Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit;
et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
coeperat, infelix umero cum apparuit alto
balteus et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem volnere Turnus
straverat atque umeris inimicum insigne gerebat.
ille, oculis postquam saevi monimenta doloris
exuviasque hausit, furiis accensus et ira
terribilis 'tune hinc spoliis indute meorum
eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
immolat et poenam scelerato ex sanguine sumit,'

TESTIMONIA.

934 'Dauni m. s.' Macrobius Sat. IV 3, 5 schol. Hor. carm. I 22, 13 Servius Aen. I 526 935 sq. 'et ... meis' Probi inst. I 6, 8 936 sq. 'vicisti ... videre' Macrobius Sat. IV 2, 11 'victum ... videre' Servius Aen. X 443 941 sq. 'umero ... balteus' Nonius 194, 15 'infelix ... balteus' Charisius 59 944 'atque ... gerebat' Arusianus p. 232 L. 947 sq. 'tune ... mihi' Donatus ad Ter. Phorm. II 2, 9 Asper 112, 5 947 'tune ... meorum' Arusianus p. 235 L.

948 sq. cf. Claudianus de laud. Stilich. I 97 'Pallas te ... sumit' Priscianus 1180 'te hoc v. Poenus immolat ... ex dogmate sumit' Augustinus contra Iulianum Pelag. III 32

VARIA LECTIO.

934 ANCHISES· GENITOR *M* 'fuit et tibi talis Anchises: *hic distinguendum ut duo dicat: et* habuisti patrem, *et* pater es' *Servius* 935 et me seu] sive meum *Probus inst.* 936 VICI$^{s}$TI *R* VICTVME *P* 937 coniu$^{n}$x *γ* 939—952 *deficit R* 940 M$^{AG}$EIS *M* FLECTERE *M*

941 humero *γc* UMEROS *M* ALTOS *M* ultro *Parrhas.* alto ingens *Charisii Neap.*, *de qua scriptura vide quae Keilius disputavit: ceterum cf.* X 579 943 PUER$^{I}$ *M* VOLNERE (O *corr. in* V) *P* UULNERE *Myc* 944 humeriſ *c* 945 MONUMENTA *Mc* DOLORES *P* 946 Exequiaſ *c* incenſuſ *c* 947 TERBRIBILIS *M* hic *Parrhas.* etiam *Arusianus* 948 VOLNERE (O *corr. in* V) *P* UULNERE *Myc* 949 poenas inimico ex sanguine *Prisciani exempl.* : *ut* XI 720

hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit
fervidus. ast illi solvontur frigore membra.
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

---

VARIA LECTIO.

B EC
950 ADUERSO SUMPTORE CONDIT *M* adversum sub pectore condit *Bigot.* 951 ILI *P* SOLVONTVR (O *post. corr. in* V) *P* SOLUUNTUR *Myc*

P̃· UERGILI MARONIS AENEIDOS || LĨB· XII· EXP̃L· FELICITER *M* AENEIDOS LIB XII *P* PUBLII UIRGILII MARONIS eneidoꝝ LIBER XII EXPLICIT BMIN. *m. rec. γ* EXPLICIT VLTIMVS LIBER VIRGILII QVI EST AENEIDOR DVODECIMVS (*sequuntur versus Vergilii de nutrice sua quatuor et* 'versus Sibillę' 9, *quos vide in prolegom.*) c

# P. VERGILI MARONIS

# AVCTORES ET IMITATORES

COLLEGIT

**Woldemarus Ribbeck.**

# AENEIDOS LIBER VII.

AVCTORES.

9. Enn. Melanipp. 251 lumine sic tremulo terra et cava caerula candent.

12 sqq. Hom. ε 59 *πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγ' ἐκαίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδειν Δαιομένων· ἣ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.*

13. Lucr. VI 900 nocturna ad lumina linum Nuper ubi extinctum àdmoveas.

15. 18 sqq. Hom. κ 212 *ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες, Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.*

26. Hom. *κροκόπεπλος.*

IMITATORES.

1 sq. anth. Lat. II 193, 33 tu quoque litoribus famam, Caieta, dedisti. 194, 37 tu quoque litoribus nostris, Caieta, manebis. Ovid. metam. XIIII 441 Aeneia nutrix. cf. ibid. 157.

2. anth. L. I 170, 161. 172, 154.

3. ibid. II 194, 38 servat honos nomen, pietas testatur honorem.

4. Ovid. metam. V 378 pro socio, si qua est ea gratia, regno.

12. anth. L. I 168, 4.

13. ibid. 178, 331.

14. vid. ad Ge. I 294.

20. Sil. IIII 563 agitet Gargano terga ferarum.

21. Colum. de cultu hort. 337 haec ne ruricolae paterentur monstra.

26. Ovid. metam, VII 703 lutea mane videt pulsis Aurora tenebris. Aus. per. VIII Od. iam caelum rutilat roseis Tithonia bigis. anth. L. V 7, 1 lutea fulgebat roseis Aurora capillis.

29 sqq. cf. Ovid. metam. XIIII 447 lucosque petunt, ubi nubilus umbra In mare cum flava prorumpit Thybris arena.

34. Ovid. fast. I 155 et tepidum

AVCTORES.

37. Apollon. Rh. III 1 εἰ δ' ἄγε νῦν, Ἐρατώ.

74. vid. ad Ge. I 85.

89. cf. Lucr. IIII 724 rerum simulacra vagari Multa modis multis.

108. vid. ad ecl. VIII 87.

IMITATORES.

volucres concentibus aëra mulcent. Ambr. Hex. V 12, 36 aethera cantu mulcere consuerunt.

41. anth. L. III 81, 3.

44. ibid. 124, 2 maior rerum tibi nascitur ordo.

45. ibid. I 170, 6. Wernsdorf. p. L. m. II 230, 5.

47. cf. Ovid. metam. XIIII 449. Wernsd. p. L. m. IIII 490, 20.

52. anth. L. I 172, 5.

53. Stat. Achill. I 291 expleto teneri iam fine pudoris Virginitas matura toris. cf. Nemes. Cyn. 120. Claudian. rapt. Proserp. I 130 iam vicina toro plenis adoleverat annis Virginitas. Auson. cent. nupt. 34. anth. L. VI 84, 31.

56. Ambr. Hex. III 7, 30 avis atavisque nobilis.

57. anth. L. I 172, 37. 14, 31. 170, 126.

65. ibid. 170, 119.

66. Auson. cent. nupt. 107.

67. anth. L. I 178, 134.

72. ibid. 170, 39.

74. ibid. VI 84, 7.

75. ibid. I 178, 423.

77. ibid. 422.

84. Aus. cent. nupt. 111.

88. anth. L. I 178, 237.

96. ibid. 170, 54. 178, 70.

97. ibid. 178, 120. — 170, 153 thalamis ne crede paratis.

100 sq. Sil. XVII 145 qui modo sub pedibus terras et sceptra patensque Litora ad Oceani sub nutu viderat aequor.

110. Sil. III 181 monet hoc pater ille deorum.

118. anth. L. I 168, 12.

118 sq. Paulinus Petricorius de vita Martini V 94 haec vox prima fuit, primamque loquentis ab ore Eripuit pater atque auditam in viscera mersit.

122. anth. L. I 178, 182 hic domus, hic patria est.

128 sq. ibid. 455 sq. — 47 haec nos suprema manebant.

131. ibid. III 81, 50.

145. ibid. I 172, 54.

AVCTORES. | IMITATORES.

152 sq. ibid. II 192, 64 centum oratores veniam pacemque petentes Ad regem mittit lectos tum sorte Latinum.

162. Sil. I 376. anth. L. I 89, 63. IIII 296, 1 primaevo flore iuventae. anth. L. I 146, 1. 170, 19. 172, 6.

170. Stat. silv. IIII 2, 18 tectum augustum ingens non centum insigne columnis. anth. L. VI 84, 11.

173 sqq. Senec. Agam. 8 hinc auspicari regium capiti decus Mos est Pelasgis: hoc sedent alti toro, Quibus superba sceptra gestantur manu: Locus hic habendae curiae, hic epulis locus.

175. anth. L. VI 84, 12 quo sacrae sedes epulis.

176. ibid. 13.

177 sqq. Sil. I 86 stant marmore maesto Effigies, Belusque parens omnisque nepotum A Belo series.

178 sqq. Prudent. in Symm. I 232 adsistunt etiam priscorum insignia regum, Dux Italus Ianusque bifrons genitorque Sabinus Saturnusque senex maculoso et corpore Picus.

179. Att. Bacch. 241 optime vitisator.

183 sqq. Stat. Theb. VII 55 terrarum exuviae circum, et fastigia templi Captae insignibant gentes caelataque ferro Fragmina portarum bellatricesque carinae Et vacui currus.

189. Hom. ἱππότα, ἱππόδαμος.

195 sq. anth. L. I 178, 53 sq.

199. ibid. 261.

203. Stat. silv. III 5, 88 sine fascibus aequum.

205. anth. L. I 170, 8.

210. Hom. οὐρανὸς ἀστερόεις.

213. ibid. 178, 67.

215 (II 737). Lucr. II 249 nulla regione viai Declinare.

222 sqq. Sil. XVI 214 quanta per Ausonios populos torrentibus armis Tempestas ruat .... 218 cui nescire licet?

225. Hom. Σ 399 υ 65 ἀψορρόου Ὠκεανοῖο.

225 sq. (516). Lucan. VIII 797 qua terra extrema refuso Pendet in Oceano. Claudian. rapt. Pros. II 176 audiit et si quem glacies Alpina coercet.

229. cf. Valer. Fl. IIII 736 det litora fessis. Avien. descript. 626. anth. L. I 178, 85 sq.

AVCTORES.

282 sq. Hom. E 268 *τῆς γενεῆς ἔκλεψε ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγχίσης Λάθρῃ Λαομέδοντος ὑποσχὼν θήλεας ἵππους.*

286 sqq. Hom. ε 282 *τὸν δ' ἐξ Αἰθιόπων ἀνιὼν κρείων-ἐνοσίχθων Τηλόθεν ἐκ Σολύμων ὀρέων ἴδε· εἴσατο γάρ οἱ Πόντον ἐπιπλώων. ὃ δ' ἐχώσατο κηρόθι μᾶλλον, Κινήσας δὲ κάρη προτὶ ὃν μυθήσατο θυμόν.*

292 (XII 894). Hom. *κινήσας δὲ κάρη.*

294 sq. Enn. ann. 359 quae neque Dardaniis campis potuere perire Nec cum capta, capi, nec cum combusta, cremari.

325 sqq. cf. Hom. E 890 *ἔχθιστος δέ μοί ἐσσι θεῶν, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν· Αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε.*

IMITATORES.

230. anth. L. I 14, 30.

231 sq. ibid. 172, 150 neque enim ipsa feretur Fama levis, tantive abolebit gratia facti.

249 sq. Sil. XVII 185 audivit torvo obtutu defixus.

251. Aus. cent. nupt. 37. anth. L. I 146, 5.

251 sq. cf. Valer. Fl. II 327 nec turba nocens sceleris que recentis Signa movent.

260. anth. L. I 147, 13.

276. ibid. III 81, 14.

288. Ovid. metam. IIII 623 ex alto seductas aethere longe Despectat terras.

292. anth. L. I 170, 154.

293. ibid. 178, 382.

298. ibid. 277.

302. ibid. 10.

304 sqq. Stat. Theb. VII 204 aut Lapithas Marti aut veterem Calydona Dianae Expugnare dedi.

309. anth. L. I 178, 151.

310. ibid. 282.

312. ibid. 283.

317. ibid. 166 haec gener atque socer.

318. cf. Oros. II 4 Sabinas ... maritorum et parentum cruore dotavit. anth. L. I 178, 104.

324. Sil. II 529 atque ira turbata gradum ciet ocius atram Tisiphonen. cf. Ovid. metam. IIII 473 sqq.

326. Aus. idyll. XV 14 irasque insidiasque.

328. anth. L. III 81, 28.

335. ibid. 29. I 178, 60.

AVCTORES. IMITATORES.

336. ibid. I 178, 63.
337. ibid. 61. 358. 63 sq.
338. Sulp. Sev. vit. Mart. 22 mille nocendi artibus sanctum virum conabatur illudere. anth. L. III 81, 8. — Stat. Achill. I 543 fecundumque erige pectus. Senec. Herc. f. 105 concutite pectus. anth. L. I 170, 3. 178, 393.
339. anth. L. I 178, 71. 352.
341. ibid. 345 exhinc Gorgoneis e. q. s. 191.
343. Ovid. metam. IIII 490 aditumque obsedit Erinys.
345. Sil. XIIII 103 quos ira metusque cogebat. anth. L. I 168, 9.
346 (450). Ovid. l. l. 495 inde duos mediis abrumpit crinibus angues.
347. ibid. 507 praecordiaque intima movit.
350 sq. ibid. 498 inspirantque graves animas. nec vulnera membris Ulla ferunt.
352. anth. L. I. 178, 233 auro ingens coluber.
353. Gratius Cyn. 115 sed lubricus errat Mos. Avien. descr. 172 flexu lubricus errat Gurges.
356. Valer. Fl. VI 673 quem pectore toto Iam tenet.
357. Eleg. in obitum Maecen. (Wernsd. p. L. m. III 165) 67 mollius es solito mecum tum multa locutus. anth. L. I 172, 135 matrum de more locuta.
360. anth. L. I 178, 82.
362. Aus. cent. nupt. 105. anth. L. I 14, 34. 178, 385.
363 sq. anth. L. I 147, 40 sq.
375. ibid. 178, 208. Ovid. metam. IIII 497 Inoosque sinus Athamanteosque pererrant. 506 vertit furiale venenum.
378 sq. (cf. Ge. III 106.) Tibull. I 5, 3 namque agor, ut per plana citus sola verbere turben, Quem celer assueta versat ab arte puer.
380. anth. L. III 81, 11. 32.
383. ibid. I 170, 121.
387. Stat. Theb. V 91 thalamisque insueta relictis Evolat.
388. anth. L. I 178, 192.
391. ibid. IIII 13, 37.
392. ibid. I 178, 145.
393. Sil. II 39 ardor agit .... Martem exercere.

AVCTORES.

414. Hom. *νυκτὶ μελαίνῃ.*

444. cf. Hom. Z 492 *πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει.*

462 sq. (cf. VIII 694. XI 786. Gebauer de — Theocriti carmm. — a Verg. expressis p. 3) Soph. Ant. 123 *πευκάενθ' Ἥφαιστον ἑλεῖν.* Theocr. VIIII 19.

IMITATORES.

400. anth. L. III 81, 83.

402. Claudian. bell. Get. 302 me quoque non impar naturae cura remordet. anth. L. I 178, 387.

412. Sil. I 293 nunc Ardea nomen. Wernsd. p. L. m. V 1351, 6 et magnum infelix nil nisi nomen habet.

414 (VIII 30). anth. L. I 178, 122 carpebant membra quietem.

417 sqq. cf. Stat. Theb. II 97 sqq.

420. anth. L. I 172, 24.

421. ibid. 57. 178, 250.

423. ibid. 170, 6. 178, 41. 253.

425. Auson. Mos. 48. anth. L. I 170, 157. III 61, 12.

429. cf. epit. Iliad. 225 totamque in proelia pubem Festinare iubet portisque agit agmen apertis.

434. anth. L. VI 84, 60 sentiet.

435. ibid. I 178, 349.

437. ibid. 172, 79. 178, 58.

438. ibid. 170, 57. 178, 72.

440. Ambros. epist. I 18, 2 veri effeta defendunt.

445. anth. L. I 178, 354 talibus Allecto dictis exarsit in iram. 284.

446. ibid. III 81, 18. cf. V 129, 3.

451. ibid. I 178, 355.

454 sq. ibid. 84. 390. 347 sq.

458 sq. ibid. 313 sq.

460. ibid. II 192, 70. 194, 42 fremit arma iuventus.

464 sq. cf. Sil. V 605 ut multo accensis fervore exuberat undis, Clausus ubi exusto liquor indignatur aheno.

466. anth. L. I 171, 8.

477. ibid. 170, 67. 178, 431.

480. Aus. cent. nupt. 114.

483. 489 sq. Sil. XIII 115 cerva fuit .... 120 docilisque accedere mensis ... attactu gaudebat erili. Aurato matres assuetae pectine mitem Comere et umenti fluvio revocare colorem.

488. anth. L. I 14, 18.

490. ibid. 31. 178, 235. — 171, 1 ipse manu patiens. Val. Fl. VII

AVCTORES.

492. vid. ad ecl. IIII 21.

518. cf. Apollon. Rh. IIII 136 *δείματι δ' ἐξέγροντο λεχωίδες, ἀμφὶ δὲ παισὶν Νηπιάχοις .... χεῖρας βάλον ἀσχαλόωσαι.*

520. Enn. ann. 155 ansatis concurrunt undique telis.

526. (XI 601 sq.) cf. Hom. *N* 339 *ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν ... ὄσσε δ' ἄμερδεν Αὐγὴ χαλκείη.* *H* 62.

IMITATORES.

124 sic assueta toris et mensae dulcis herili.

491. Calpurn. ecl. VIIII 65 scit rursus remeare domum. anth. L. III 81, 111.

496. anth. L. I 170, 149.

500. ibid. 14, 6.

507 sq. Claudian. carm. LXXVIII. Paulin. vit. Mart. IIII 216 saxa sudes fustes stimulos, quod cuique repertum Rimanti telum ira facit, consumit in ictus. cf. Calpurn. ecl. X 47.

511. Val. Fl. III 488 tempus rata diva nocendi.

512. anth. L. III 81, 111.

515 sq. Claudian. rapt. II 173 Siculae tenuere cavernae ... Audiit et si quem e. q. s.

516. Stat. Theb. I 118 audiit et medius caeli Parnassus.

518. Val. Fl. II 202 pariterque toris exhorruit omnis Mater et astricto riguerunt ubere nati. anth. L. I 170, 107. 178, 344. — epit. Iliad. 565 parvumque ad pectora natum Astyanacta tenet.

519. anth. L. III 81, 40.

526. Ambros. epist. II 68, 4 vere terra est ferrea telorum segetibus inhorrens.

535. Sil. III 475 corpora multa virum.

538. pervig. Ven. 83 balantum greges.

541. 544. Ovid. metam. IIII 510 sic victrix iussique potens.

545. anth. L. I 178, 411.

550. ibid. 285.

555. ibid. 375.

557. ibid. 443.

559. ibid. 66. III 81, 100.

561. ibid. I 178, 361 dixerat adtollens stridentes anguibus alas.

562. ibid. 362.

563. Wernsd. p. L. m. IIII 527, 55 duximus Italiae medio montesque per altos.

564. anth. L. I 170, 102. 172, 4.

568. Aus. cent. nupt. 113.

AVCTORES.

586 sqq. vid. X 693.

604. Hom. *πόλεμον δακρυόεντα, πολύδακρυν Ἄρηα* sim.

609 sq. Lucr. II 449 ac dūri robora ferri.

622. Enn. ann. 271 belli ferratos postes portasque refregit.

625. Enn. ann. 192 balantum pecudes quatit. omnes arma requirunt.

641 sqq. (X 163) Hom. *B* 484 *ἔσπετε νῦν μοι, μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,—Ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα, Ἡμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούομεν, οὐδέ τι ἴδμεν —Οἵ τινες ἡγεμόνες Δαναῶν καὶ κοίρανοι ἦσαν.*

649 sq. ibid. 673 *Νιρεύς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθεν Τῶν ἄλλων Δαναῶν μετ' ἀμύμονα Πηλεΐωνα.*

IMITATORES.

573. anth. L. I 14, 17. 170, 18.

577. Valer. Fl. I 696 medioque in crimine patrem Liquerit.

580. Auson. Mos. 5 nemorosa per avia.

588. Sil. V 397 pelagus latrantibus ingerit undis.

591. anth. L., III 81, 94 verum ubi nulla datur dextra exsuperare potestas.

595. Nemes. Cyneg. 21 sacrilego rotantes sanguine thyrsos.

598. Claudian. consul. Mall. 61 postquam parta quies, et summum nacta cacumen Iam secura petit privatum gloria portum. Paulin. carm. XII 31 inque tuo placidus sit nobis limine portus. anth. L. I 178, 248 nam mihi parta quies.

600. Sil. I 144 rerum Hasdrubali traduntur habenae.

613. cf. Corippus laud. Iustini I 90 sq.

616. Stat. Theb. II 55 hac et tum fusca volucer deus obsitus umbra.

636. Sil. IIII 15 renovantque nova fornace bipennes.

624. Sil. IIII 18 pars arcu invigilant, domitat pars verbere anhelum Cornipedem.

641. Ovid. metam. XV 622 pandite nunc, Musae e. q. s. cf. Sil. III 222 sqq.

642. Val. Fl. V 606 quae quemque manus, quae signa sequantur. anth. L. I 170, 1.

646. cf. Stat. Theb. IIII 651 Phoebe, doce. nos rara manent exordia famae.

**AVCTORES.**

651. (VIIII 771 sq.) cf. Hom. *E* 49 αἵμονα θήρης. 51 ἐσθλὸν θηρητῆρα.

660 (VIIII 546). Hom. *Z* 24 σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ:

661. Hom. *Π* 176 γυνὴ θεῷ εὐνηθεῖσα.

667. cf. Hom. *K* 263 ἔκτοσθε δὲ λευκοὶ ὀδόντες.

682 al. Hom. *B* 496 οἵ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο al.

699 sqq. ibid. 460 ἢ κύκνων δουλιχοδείρων, Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα .... σμαραγεῖ δέ τε λειμών. Apollon. Rh. IIII 1298 ἢ ὅτε καλὰ νάοντος ἐπ' ὀφρύσι Πακτωλοῖο Κύκνοι κινήσουσιν ἑὸν μέλος, ἀμφὶ δὲ λειμὼν Ἑρσήεις βρέμεται ποταμοῖό τε καλὰ ῥέεθρα.

703 sqq. Apoll. Rh. IIII 238 οὐδέ κε φαίης Τόσσον νηίτην στόλον ἔμμεναι, ἀλλ' οἰωνῶν Ἰλαδὸν ἄσπετον ἔθνος ἐπιβρομέειν πελάγεσσιν.

719. cf. Apollon. Rh. I 1201 εὖτε μάλιστα Χειμερίη ὀλοοῖο δύσις πέλει Ὠρίωνος.

722. Hom. *B* 784 τῶν ὑπὸ ποσσὶ μέγα στοναχίζετο γαῖα.

**IMITATORES.**

658. Sil. II 158 centum angues idem Lernaeaque monstra gerebat In clipeo et sectis geminam serpentibus hydram.

664. Sil. III 250 in pugnam armata dolone.

667 (XI 681). Nemes. Cyn. 171 niveis armantur dentibus ora.

674. cf. Stat. Theb. IIII 139 sqq.

682 sq. Sil. XII 537 Iunonis tecta Sabinae.

683. cf. Rutil. Namat. I 103 propriis celebrantur roscida venis.

687 sq. Sil. VIII 495 spicula bina gerunt.

689. Sil. III 235 at vestigia nuda.

695. Petronius apud Wernsdorf. p. L. m. IIII 764, 61 gladios retractant.

698. Sil. VIII 422 ibunt et laeti pars Sancum voce canebant.

706. 710. Sil. VIII 414 ecce inter primos, Therapnaeo a sanguine Clausi, .. Nero .. Hunc Amiterna cohors ... comitantur.

715. Nemesian. Cyn. 67 quae Rhenum Tigrimque bibunt.

730. Sil. III 363 aclyde vel tenui pugnax instare veruto.

732. ibid. 278 versicolor contra cetra et falcatus ab arte Ensis.

741. ibid. 277 panda manus est armata cateia.

749 (VIIII 613). Manil. IIII 182 et pacare metu silvas et vivere rapto.

AVCTORES.

757. Hom. *E* 53 *ἀλλ’ οὔ οἱ τότε γε χραῖσμ’ Ἄρτεμις ἰοχέαιρα Οὐδὲ ἑκηβολίαι, ᾗσιν τὸ πρίν γε κέκαστο.* cf. *B* 859 (VIIII 328 X 319).

759 sq. vid. ad ecl. X 13.

783. cf. Hom. *ἐν προμάχοισι.*

789 sq. Mosch. II 44 *ἐν μὲν ἔην χρυσοῖο τετυγμένη Ἰναχὶς Ἰώ, Εἰσέτι πόρτις ἐοῦσα.*

793. Hom. *Δ* 274 *ἅμα δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν.*

794. Enn. ann. 288 densantur campis horrentia tela virorum.

808 sq. Hom. *Υ* 227 *ἄκρον ἐπ’ ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων.*

812 sq. Hom. *β* 13 *ρ* 64 *τὸν δ’ ἄρα πάντες λαοὶ ἐπερχόμενον θηεῦντο.*

IMITATORES.

762 sqq. Sil. IIII 368 quos miserat altis Egeriae genitos inmitis Aricia lucis . . . at non dabat ultra Clotho dura lacus aramque videre Dianae.

769. epit. Iliad. 351 Paeoniis curat iuvenis Podalirius herbis.

783. Sil. VIII 414 ecce inter primos.

784. anth. L. III 81, 95 sed toto vertice supra.

789 sqq. Stat. Theb. VI 273 pater . . . . Cernitur emissaeque indulgens Inachus urnae. Io post tergum, iam prona, dolorque parentis Spectat inocciduis stellatum visibus Argum. Lactant. inst. I 11 Inachi filiam, quae ut iram Iunonis effugeret, ut erat iam saetis obsita, iam bos tranasse dicitur mare.

791. anth. L. I 170, 87. cf. Ovid. metam. XIII 684.

801 sq. Sil. VIII 382 qua Saturae nebulosa palus restagnat et atro Liventes caeno per squalida turbidus arva Cogit aquas Ufens.

803. cf. Sil. II 58 venerat Asbyte.

805 sq. ibid. 70 non calathis mollita manus.

808 sqq. (cf. ad Ge. III 194 sq.) Calpurn. ecl. VI 57 tangeret ut fragiles, sed non curvaret aristas. Claudian. III consul. Hon. 198 qui summa freti per caerula possint Ferre viam segetemque levi percurrere motu, nesciat ut spumas nec proterat ungula culmos.

812 sq. Nemes. Cyn. 277 omnis euntem Nereidum mirata suo super aequore turba. Aus. cent. nupt. 38 sq. anth. L. I 172, 6.

---

# LIBER VIII.

AVCTORES.

2. Lucr. II 619 raucisonoque minantur cornua cantu.

19. vid. ad IIII 532.

22 sqq. Apollon. Rh. III 754 *πυκνὰ δέ οἱ κραδίη στηθέων ἔντοσθεν ἔθυιεν, Ἠελίου ὥς τίς τε δόμοις ἐνιπάλλεται αἴγλη Ὕδατος ἐξανιοῦσα, τὸ δὴ νέον ἠὲ λέβητι Ἠέ που ἐν γαυλῷ κέχυται· ἣ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα Ὠκείῃ στροφάλιγγι τινάσσεται ἀίσσουσα.*

28. Hom. Ψ 59 *Πηλείδης δ' ἐπὶ θινὶ πολυφλοίσβοιο θαλάσσης Κεῖτο κτλ.*

47. Lucr. I 311 multis solis redeuntibus annis.

IMITATORES.

1. anth. L. II 192, 71 dat belli signum Laurenti Turnus ab arce. 193, 37 ut belli signum Turnus. 194, 43 ut belli signum cecinit sociosque vocavit Turnus.

9 sq. 13. Ovid. metam. XIIII 457 at Venulus frustra profugi Diomedis ad urbem Venerat. anth. L. II 192, 72 mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem, Qui petat auxilium et doceat, quae causa petendi.

21. anth. L. I 170, 73. Sil. VII 141 simul omnia versat Miscetque exacuens varia ad conamina mentem.

22 sqq. Sil. VII 143 sicut aquae splendor radiatus lampade solis Dissultat per tecta vaga sub imagine vibrans Luminis et tremula laquearia verberat umbra.

26 sq. (IIII 522) epit. Iliad. 110 nox erat et toto fulgebant sidera caelo, Humanumque genus requies divumque tenebat.

27. Aus. cent. nupt. 18.

33. Claudian. in Prob. et Olybr. 214. — anth. L. III 81, 109 caput glauco velatus amictu.

40 sq. Stat. Theb. V 425 postquam tumor iraque cessit.

42. Sil. VIII 179 ne falsa putes haec fingere somnum.

60. anth. L. I 170, 10 irasque minasque.

61 sqq. Sil. IIII 738 nobis persolves meritos securus honores. Namque ego sum, celsis quem cinctum montibus ambit Tmolo missa manus, stagnis Trasumenus opacis.

63. Aus. Mos. 459 teque inter

AVCTORES.

66 sq. Hom. *B* 70 ὣς ὅ γε εἰπὼν Ὤιχετ' ἀποπτάμενος, ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν.

72. Enn. ann. 55 teque pater Tiberine tuo cum flumine sancto.

75. cf. Hom. λ 239 ὃς πολὺ κάλλιστος ποταμῶν ἐπὶ γαῖαν ἵησιν.

90. Enn. ann. 260 populi rumore secundo. Incertus ap. Cic. de div. I 16, 29 secundo rumore adversaque avi.

91. Enn. ann. 379 labitur uncta carina.

97. Hom. ἦμος δ' ἠέλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκειν.

102 sq. cf. Hom. γ 43 sq. εὔχεο νῦν ὦ ξεῖνε Ποσειδάωνι ἄνακτι· Τοῦ γὰρ καὶ δαίτης ἠντήσατε δεῦρο μολόντες.

114. Hom. τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;

124. (558 sq.) Hom. ἐν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρί. cf. γ 35 χερσίν τ' ἠσπάζοντο.

131. Lucr. I 140 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas Suavis amicitiae e. q. s.

IMITATORES.

medios hominumque boumque labores Stringentem ripas et pinguia culta secantem.

71. Nemes. Cyn. 95 nymphaeque, unde amnibus humor.

76. anth. L. I 172, 147.

78. Sil. IIII 127 adsis o firmesque tuae pater alitis omen.

82. anth. L. I 146, 1.

84 sq. Sil. XIII 136 mactat, diva tibi, tibi enim haec gratissima sacra.

88. Appulei. met. I 61 lenis fluvius in speciem paludis ignavus ibat.

91. Avien. descr. 253 huc mirante salo quondam sese intulit Argo.

95. anth. L. I 170, 124 et longum superant flexu.

98 sq. Ovid. fast. V 93 hic, ubi nunc Roma est, orbis caput ... et casa rara fuit. Sil. VI 630 qua fulgent nunc moenia Romae ... tunc Arcadius ... locabat Inter desertos fundata Palatia dumos Paupere sub populo.

109 sq. Aus. cent. nupt. 28 sq.

114. anth. L. I 147, 5.

120 (II 371). ibid. II 192, 76 socia agmina iungit. 193, 39 Evandri socia agmina puaerens.

124. Aus. cent. nupt. 56.

131. 133. Stat. Theb. I 644 mea me pietas et conscia virtus Has egere vias.

139. Sil. III 203 gelidis almae Cyllenes editus antris. anth. L. I 89, 62 fudit Thetis alma.

143. Ennodius epigr. p. 54 ed.

AVCTORES.

150. Enn. ann. 33 accipe daque fidem, foedusque feri bene firmum.

183. Hom. *Η* 321 ξ 437 *νώτοισιν . . διηνεκέεσσι.*

184. Hom. *αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.*

242. Enn. ann. 420 tum cava sub montei late specus intus patebat.

244 sq. Hom. *Υ* 64 *οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ.*

IMITATORES.

Schott. v. 23 his fretus non legatos nec verba precantum Callida fucatis artibus elicui.

144 sq. Stat. Theb. I 651 me me, divum optime, solum Obiecisse caput fatis praestabit.

145. anth. L. I 178, 221. 226.

150. ibid. 170, 89.

152 sqq. Sil. XVI 190 tum laetos volvens oculos adversa per ora Sic Latium affatur iuvenem ac prior incipit ultro:. Quam te, Dardanida pulcherrime, mente serena Accipio intueorque libens! quamque ora recordor Laetus Scipiadae! revocat tua forma parentem. Nam repeto e. q. s.

154. anth. L. I 172, 56. 87.

155. ibid. 40.

180 sq. Aus. cent. nupt. 17. 15 sq. anth. L. I 171, 10.

181. Aus. l. l. 23.

184. Aus. l. l. 22.

187. cf. Stat. Theb. I 559 non inscia suasit Relligio: magnis exercita cladibus olim Plebs Argiva litant.

189. ibid. 557 forsitan o iuvenes, quae sint ea sacra, quibusque Praecipuum causis Phoebi obtestemur honorem, Rex ait, exquirunt animi. anth. L. I 172, 147.

197. anth. L. I 170, 27.

199. ibid. 172, 30 vasta se mole ferebat.

203. ibid. 45, 2.

217. ibid. 172, 29.

223 (XII 733). Calpurn. ecl. XI 14 rapidisque fugacior euris.

233. Wernsd. p. L. m. III 417, 1 praecisae silicis cautibus edite.

240. anth. L. I 178, 343.

246. Ovid. metam. V 358 inmis susque dies trepidantes terreat umbras.

251. anth. L. VI 84, 61.

253 sq. ibid. I 178, 366 sq.

AVCTORES.

293. Cornificius in Glauco (ap. Macrob. Sat. VI 5): Centauros fodere bimembres.

299. Lucr. IIII 502 rationis egentem.

314. Lucr. IIII 580 haec loca cornipedes satyros nymphasque tenere Finitimi fingunt, et faunos esse locuntur.

315. Hom. ἀπὸ δρυός.

366 sqq. Hom. ξ 48 ὣς εἰπὼν κλισίηνδ' ἡγήσατο δῖος ὑφορβός, .... Ἐστόρεσεν δ' ἐπὶ δέρμα ἰονθάδος ἀγρίου αἰγός.

370—453. cf. Hom. Σ 428 sqq.

IMITATORES.

256. ibid. 45, 8.

257. cf. epit. Iliad. 391 in medias acies, qua plurimus imminet hostis, Irruit.

260. anth. L. I 45, 10. 147, 22.

261. Paulin. vit. Mart. I 378 elisos oculos et siccas sanguine fauces.

266 sq. Sil. V 441 villosa feris horrebant pectora saetis.

271. anth. L. I 170, 161.

278. ibid. 147.

286. ibid. 178, 128 velati tempora ramis (XI 101).

288 sq. Stat. silv. III 1, 47 parvus adhuc similisque tui, cum prima novercae Monstra manu premeres. Sil. VI 235 gaudet Elisisse premens. Martial. XIIII 177 elidit geminos infans nec respicit angues (697). Senec. Herc. O. 1235 hisne ego lacertis colla Nemeaei mali Elisa pressi?

295. anth. L. I 172, 8.

299. Val. Fl. IIII 303 sentit enim Pollux rationis egentem. Sulpicia sat. 15 rationis egenos.

301. Val. Fl. IIII 327 salve, vera Iovis, vera o Iovis, undique proles, Ingeminant.

309. Ovid. metam. IIII 39 utile opus manuum vario sermone levemus. Sedulius carm. Pasch. I 334 interea dum rite viam sermone levamus.

314. inscr. ap. Gruter. 376, 2 *v.* 4 fauni nymphaeque sonabant.

322. anth. L. I 170, 17.

334. ibid. 45, 3.

352. Ovid. metam. III 611 quod numen in isto Corpore sit dubito, sed corpore numen in isto est.

372. anth. L. I 172, 36.

377. ibid. III 81, 1.

386. ibid. I 178, 87 in me exitiumque meorum.

388 sq. Aus. cent. nupt. 85 sq.

AVCTORES.

389 sqq. cf. Hom. Ξ 294 ὡς δ' ἴδεν, ὥς μιν ἔρως πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν, Οἷον ὅτε πρῶτόν περ ἐμισγέσθην φιλότητι.

393. ibid. 329 δολοφρονέουσα.

394. Lucr. I 34 aeterno devictus vulnere amoris.

413. Hom. *M* 435 ἵνα παισὶν ἀεικέα μισθὸν ἄρηται.

425. Hesiod. theog. 140 Βρόντην τε Στερόπην τε καὶ Ἄργην ὀμβριμόθυμον.

426 sqq. Apollon. Rh. I 731 Ζηνὶ κεραυνὸν ἄνακτι πονεύμενοι, ὃς τόσον ἤδη Παμφαίνων ἐτέτυκτο,

IMITATORES.

complexu molli e. q, s. anth. L. I 170, 90 luctantem amplexu molli fovet. 147, 23 illa repente. III 186, 7.

389. anth. L. VI 84, 57.

392. Aus. cent. nupt. 111.

395. anth. L. I 178, 87. 269.

400. ibid. 357 nunc si bella paras

401. ibid. 359.

403. ibid. 360.

404. ibid. 147, 38.

405 sq. cf. epit. Iliad. 336 post haec amplexu per mutua corpora iuncto Incubuit membris Cygneidos, illa soluto Accepit gremio flammas Troiaeque suasque.

407. Stat. Theb. I 23 noctis abactae.

411. Sil. III 638 noctem operi iungunt.

411 sqq. Val. Fl. II 137 castumque cubile Servantem: manet illa viro, famulasque fatigat. 140 et longo mulcent insomnia penso. Ambr. Hex. V 24, 85 ut possit alimentum natis suis parvulis non deesse. de viduis V 31 ut intemeratum defuncti coniugis cubile custodiat, alere dulces liberos possit. anth. L. I 172, 125 castum servare cubile.

413. anth. L. I 172, 42.

414 (X 243 XII 90). epit. Iliad. 105 interposito lis ignipotente resedit. 867 illic ignipotens mundi caelaverat axem.

419. cf. epit. Iliad. 862 excitat Aetnaeos calidis fornacibus ignes Mulciber, et validis fulvum domat ictibus aurum.

420. cf. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 95) 31 clausis resonare cavernis Festinantis opus.

422. Gratius Cyn. 433 Vulcano condicta domus.

### AVCTORES.

*μιῆς δ' ἔτι δεύετο μοῦνον Ἀκτῖνος κτλ.*

445 sq. cf. Hom. *Σ* 474 *χαλκὸν δ' ἐν πυρὶ βάλλεν ἀτειρέα κασσίτερόν τε Καὶ χρυσὸν τιμῆντα καὶ ἄργυρον.*

448. ibid. 481 *πέντε δ' ἄρ' αὐτοῦ ἔσαν σάκεος πτύχες.*

449—453. cf. Ge. IIII 171—175.

457 sqq. Hom. *β* 2 *ὤρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς Εἵματα ἑσσάμενος, περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ, Ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.*

461 sq. ibid. 11 *οὐκ οἶος· ἅμα τῷ γε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.*

516. Hom. *Λ* 734 *μέγα ἔργον Ἄρηος.*

### IMITATORES.

432. anth. L. I 178, 363.

433. ibid. 170, 87 currusque rotasque volucres.

436. ibid. 178, 365.

442. ibid. 88, 1 arte magistra.

444. Wernsd. p. L. m. IIII 342, 163 vix iusserat, omnes Incubuere manus.

453. cf. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 96) 38 super incudem numerosa in verbera fortes.

456. Corippus laud. Iustin. I 198 omnia gallorum strepuerunt culmina cantu.

466. anth. L. II 192, 77 Pallas fatis comes ibat iniquis.

467. Aus. cent. nupt. 82.

468. ibid. 81.

469. anth. L. I 170, 46.

470 sq. Ovid. metam. XV 440 non tota cadet te sospite Troia.

472. anth. L. I 172, 98. III 81, 5.

483. ibid. I 170, 9. 168, 16.

487. ibid. 170, 14.

500 sq. Aus. cent. nupt. 8. 74. epit. Iliad. 354 et dolor in pugnam cunctos communis agebat.

515. Sil. IIII 430 te duce primitias pugnae, te magna magistro Audeat et primum hoc vincat, servasse parentem. Val. Fl. I 269 sub te puerilia tela magistro Venator ferat.

516. anth. L. I 147, 17.

517 (XII 435). epit. Iliad. 574 virtutes patrias primis imitetur ab annis.

532. Sil. XVI 127 ne vero, ne nate, deum tam laeta pavesce Prodigia.

AVCTORES.

535 sq. Hom. Σ 191 στεῦτο γὰρ Ἡφαίστοιο πάρ' οἰσέμεν ἔντεα καλά.

560 sqq. Hom. Λ 670 εἴθ' ὥς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη, Ὡς ὁπότ' Ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη Ἀμφὶ βοηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα.

571. Hom. Ε 642 χήρωσε δ' ἀγυιάς.

589. Hom. Ε 5 ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος Ὠκεανοῖο.

596 (XI 875). Enn. ann. 281 summo sonitu quatit ungula campum.

608 sq. Hom. Τ 3 ἡ δ' ἐς νῆας ἵκανε θεοῦ πάρα δῶρα φέρουσα.

616. Hom. Σ 617 τεύχεα μαρμαίροντα.

619. Hom. Τ 18 τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα.

IMITATORES.

537 sq. Sil. II 455 heu quantum Ausonio sudabitis arma cruore! Quas, belli iudex, poenas mihi curia pendes!

541. anth. L. I 172, 43.

544 (IIII 57). ibid. 178, 113 mactat de more bidentes.

556. ibid. III 81, 16. Sil. I 13 propiusque fuere periclo.

560. Wernsd. p. L. m. IIII 526, 52 o mihi transactos revocet si pristina soles Laetificis aurora rotis.

563. anth. L. I 178, 406.

573. ibid. 92.

574 sqq. Val. Fl. I 323 si fata reducunt Te mihi, si trepidis placabile matribus aequor, Possum equidem lucemque pati longumque timorem. Sin aliud Fortuna parat, miserere parentum, Mors bona, dum metus est, nec adhuc dolor.

575. Ciris 317 aut quae me fata reservant?

580. anth. L. I 178, 92. — 170, 129 sed spes incerta futuris.

581. Aus. cent. nupt. 88. cf. anth. L. IIII 276, 1.

589. Sil. VII 639 qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda Laudatur Veneri. Aus. cent. nupt. 52.

591. Aus. l. l. 53. anth. L. VI 84, 2.

594. anth. L. I 170, 123.

596. ibid. 120.

603 sq. Stat. Theb. VII 441 haud procul inde iugum tutisque accommoda castris Arva notant. 444 colle per excelsum patulo.

608. anth. L. VI 84, 4.

611. ibid. I 172, 104.

612 sq. ibid. 178, 411 sq.

617. ibid. 147, 33 ille deae donis ac tanto laetus honore.

618. Val. Fl. VII 122 explerique nequit. Sil. II 404 per singula laetis Lustrat ovans oculis.

AVCTORES.

671. Hom. Σ 607 *ἐν δ' ἐτίθει ποταμοῖο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο.*

673 sq. Hesiod. scut. 209 *πολλοί γε μὲν ἂμ μέσον αὐτοῦ Δελφῖνες τῇ καὶ τῇ ἐθύνεον ἰχθυάοντες.*

679. Enn. ann. 207 volentibus cum magnis dis.

702. Hom. Σ 535 *ἐν δ' Ἔρις, ἐν δὲ Κυδοιμὸς ὁμίλεον, ἐν δ' ὀλοὴ Κήρ.*

IMITATORES.

635. Ovid. art. I 119 sic illae timuere viros sine more ruentes. Minucius Felix XXV 3 Romulus . . . nonnullas de matrimonio mulierculas sine more rapuit. Orosius II 4, 92 sine more raptas Sabinas.

636. anth. L. I 170, 23. 143.

652. ibid. III 81, 51.

653. ibid. VI 84, 7.

659 sqq. Sil. IIII 154 colla viri fulvo radiabant lactea torque, Auro virgatae vestes. Calpurn. ecl. VIIII 80 lactea colla.

660 sq. anth. L. VI 84, 37 sq.

668. ibid. I 170, 7.

672. Avien. descr. 124 cano spumant freta concita fluctu.

686. Ovid. metam. VIIII 136 victor ab Oechalia.

691 sq. Stat. Theb. V 338 abruptam credas radicibus ire Ortygiam aut fractum pelago decurrere montem. Ambros. Hex. V 11, 32 ambulare insulas putes, montes altissimos summis ad caelum verticibus eminere.

698. Propert. III 11, 41 ausa Iovi nostro latrantem opponere Anubin, Et Tiberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere sistro (696).

702. Petron. de mutat. reip. Rom. (Wernsd. p. L. m. III 55) 253 maerens lacera Concordia palla. 271 scisso Discordia crine Extulit ad superos Stygium caput.

703. Lucan. VII 568 sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum. Sil. IIII 441 atro stimulat Bellona flagello. anth. L. I 170, 35.

712. Aus. Mos. 418 caeruleos nunc Rhene sinus hyaloque virentem Pande peplum. 367 naviger undisona dudum me mole Saravus Tota veste vocat.

717. anth. L. VI 84, 3.

718. Ambros. epist. I 18, 31 omnibus in templis arae.

724. Sil. II 56 discinctos inter Libyas.

AVCTORES.

IMITATORES.

726. anth. L. II 83 4 Ister pacatis lenior ibat aquis.

727. Aus. Mos. 437 cumque unus de fonte fluas, dicere bicornis.

730. Sil. II 405 et gaudet origine regni. anth. L. I 146, 12.

---

# LIBER VIIII.

AVCTORES.

3. cf. Hom. θρασὺν Ἕκτορα.

18. Hom. Σ 182 Ἶρι θεά, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκεν;

54 sq. cf. Hom. M 251 τοὶ δ' ἅμ' ἕποντο Ἠχῇ θεσπεσίῃ.

59 sqq. cf. Hom. Λ 548 ὡς δ' αἴθωνα λέοντα βοῶν ἀπὸ μεσσαύλοιο Ἐσσεύαντο κύνες τε καὶ ἀνέρες ἀγροιῶται, Οἵ τέ μιν οὐκ εἰῶσι βοῶν ἐκ πῖαρ ἑλέσθαι Πάννυχοι ἐγρήσσοντες· ὃ δὲ κρειῶν ἐρατίζων Ἰθύει, ἀλλ' οὔ τι πρήσσει.

60. Hom. ζ 131 ὅς τ' εἶσ' ὑόμενος καὶ ἀήμενος.

72. cf. Hom. O 717 ἄφλαστον μετὰ χερσὶν ἔχων.

IMITATORES.

1. anth. L. I 170, 116. II 192, 81. 149, 49. — 193, 41 atque ea diversa dum parte, hic diva Cybebe e. q. s.

13. ibid. I 89, 10 rumpe moras omnes fervens in praelia virtus.

19 sq. ibid. 178, 317 sq.

31. Lucan. X 252 trahitur Gangesque Padusque Per tacitum mundi.

35. Sil. I 306 minitantem vana Caicum.

37. anth. L. I 178, 446.

58. ibid. 430. III 81, 93. Ovid. metam. II 205 rapiuntque per avia currum. Nemes. Cyn. 97 duc age diva tuum frondosa per avia vatem.

63. Val. Fl. III 589 frangit et absentem vacuis sub dentibus hostem. Stat. Theb. II 132 sic excitus ira Ductor in absentem consumit proelia fratrem.

66. anth. L. III 81, 13. cf. epit. Iliad. 25 ferus ossibus imis Haeret amor.

68. Oros. V 16, 328 si quo pacto eos excuterent vallo atque in aequor effunderent.

72 sqq. cf. Ovid. metam. XIIII 530 sqq.

AVCTORES.

104 sqq. (X 113 sqq.) Hom. *Α* 528 *ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων . . . . μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.*

138. cf. Hom. *Ι* 340 *ἦ μοῦνοι φιλέουσ' αλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεῖδαι;*

142 sq. cf. ibid. 349 *καὶ δὴ τεῖχος ἔδειμε καὶ ἤλασε τάφρον ἐπ αὐτῷ.*

157. cf. Hom. *Β* 381 *νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα.*

165. Enn. ann. 502 vertunt crateras ahenos.

177. Hom. *Β* 837 *Ὑρτακίδης*.

184 sq. cf. Hom. *δ* 712 *ἤ τίς μιν*

IMITATORES.

73. Sil. V 217 ut praesentia saevi Exstimulat ducis . . . Incumbunt.

80. anth. L. I 178, 224.

102 sq. ibid. VI 84, 40 sq.

107 sq. ibid. I 172, 114. 48 sq.

108. ibid. 115 debita complerat.

120. ibid. III 81, 47.

125. Wernsd. p. L. m. VI 496, 1 rauca sonans ego sum media vocalis in unda.

127. anth. L. I 147, 54.

129. ibid. 45, 11.

131. ibid. 178, 94. 165.

135. icid. 457. — Sil. II 561 sat Fidei proavisque datum! Val. Fl. III 688 sat lacrimis comitiqne datum.

140. Sil. XVII 437 sed fugisse satis fuerit.

156. anth. L. 1 178, 270.

157. ibid. 184 sq.

159 sq. epit. Iliad. 684 at Phryges obsidunt inclusos aggere Graios Excubiisque premunt muros flammisque coronant.

162. Sil. XIII 192 delecta manus centeni cuique ferebant Excubias.

164. Aus. cent. nupt. 30.

166 sq. Stat. Theb. II 74 insomnem ludo certatim educere noctem. Wernsd. p. L. m. VI 404, 3 traducit philomela insomnem carmine noctem.

174 sq. Ambros. Hex. V 15, 52 quam aegre unusquisque in castris periculum sortitus excubat . . . admonentur ut exerceant custodiae vices.

181. Aus. cent. nupt. 47. anth. L. 1 170, 41.

182. anth. L. I 146, 10.

AVCTORES.

θεὸς ὦρορεν, ἧε καὶ αὐτοῦ θυμὸς ἐφωρμήθη.

224 sq. (IIII 528) Hom. Κ 1 ἄλλοι μὲν παρὰ νηυσὶν ἀριστῆες Παναχαιῶν Εὗδον παννύχιοι.

227. Lucilius (I 1 Gerl.): consilium summis hominum de rebus habebant. cf. Serv. ad X 104.

IMITATORES.

186. Val. Fl. II 184 magnum aliquid spirabit amor? anth. L. I 178, 179.

191. anth. L. I 178, 392.

192. Aus. cent. nupt. 30.

193 (cf. I 309). Sil. I 684 mittique viros, qui exacta reportent.

196 (241). anth. L. II 193, 38 tum moenia Pallantea Aeneas adit.

199. Sil. III 109 mene ... Abnuis inceptis comitem?

201. anth. L. I 89, 61 non ita me genitor, praeclarus nomine Peleus.

205 sq. ibid. 172, 110 sq.

206. Sil. IIII 756 optatum bene credit emi quocumque periclo Bellandi tempus.

209. anth. L. I 178, 6 quicumque oculis haec adspicis aequis. 31 oculis haec adspicis aequis?

211. Ovid. metam. XIIII 162 qui te casusve deusve Servat Achaemenide? Val. Fl. III 574 qui tales impune moras casusve laborve Attulerit.

212. Sil. III 94 te longa stare senecta Aevumque extendisse velim: tua iustior aetas. Val. Fl. V 26 Tiphyn Ante alios superesse volunt.

216. Stat. Theb. III 373 nec vobis tanti sim causa tumultus.

217. Lucan. VIII 648 matrum quae sola per undas Et per castra comes.

219. Aus. cent. nupt. 99. anth. L. I 172, 80. 178, 73.

220. anth. L. I 178, 76.

243. ibid. 170, 58 nec nos via fallit euntes.

247. Sil. XVI 655 dis grates laudemque fero, sub numine quorum Gens Troiana sumus.

248 sqq. cf. Sil. X 279 nec vero spes angustae, cum talia restent Pectora Romuleo regno.

249. anth. L. I 172, 154 aeternam moriens famam tam certa tulisti.

250 sq. ibid. 138 humeros dextramque tenebat Amborum et vultum.

252 (296). Val. Fl. II 242 sed tibi

AVCTORES.

265. Hom. *I* 122 *ἕπτ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα.*

276 sq. ibid. 135 *εἰ δέ κεν αὖτε Ἄστυ μέγα Πριάμοιο θεοὶ δώωσ' ἀλαπάξαι κτλ.*

303 sqq. cf. Hom. *K* 255 *Τυδεΐδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης Φάσγανον ἄμφηκες κτλ.* 260 sq.

305. Hom. *θ* 404 *κολεὸν δὲ νεοπρίστου ἐλέφαντος Ἀμφιδεδίνηται.*

308 sq. Hom. *K* 272 *τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἔνι δεινοῖσιν ἐδύτην, Βάν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ καταυτόθι πάντας ἀρίστους.*

312 sq. Catull. LXIIII 142 quae cuncta aerii discerpunt irrita venti.

316. cf. Hom. *K* 471 *οἳ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδηκότες, ἔντεα δέ σφιν Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον Τριστοιχί· παρὰ δέ σφι ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.* 476 *τὸν δ' Ὀδυσεὺς προπάροιθε ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν κτλ.*

IMITATORES.

nunc quae digna tuis ingentibus ausis Dona feram?

259. Sil. III 566 Assaracique larem et Vestae secreta feramus.

266. cf. Avien. descr. 618 dant hi quoque maxima templa.

269. 271. Sil. IIII 268 videsne, Quantus erat Crixus? iam nunc tibi praemia pono.

275. Calpurn. ecl. IIII 18 quem vicina meis natalibus admovet aetas.

277. Sil. I 76 et se participem casus sociarat in omnes.

281. anth. L. I 170, 57.

281 sq. cf. Symmachus epist. I 22 convenit dictum cum fide morum tuorum, nec unquam te dissimilem scriptis talibus dies arguit. modo fortuna munifica prosperorum secundet optata.

287. anth. L. VI 84, 43 namque ego nunc ignara huius, quodcumque pericli est.

290. Aus. cent. nupt. 91 hanc tu oro solare inopem. anth. L. I 178, 80.

291. anth. L. I 172, 129. 178, 99.

294 (X 824). Sil. I 185 patriae virtutis imago.

311. epitaph. Probi apud Gruter. p. MCLXXVI (Burmann. ad anth. L. vol. II p. 181) ante annos animumque gerens aetatis avitae.

312. anth. L. I 172, 136.

319. ibid. VI 84, 53.

320. I 178, 392. III 81, 3.

AVCTORES.

328. Hom. *B* 859 ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσι ἐρύσσατο κῆρα μέλαιναν.

339. cf. Hom. *K* 485 ὡς δὲ λέων μήλοισιν ἀσημάντοισιν ἐπελθών.

355. cf. Hom. *K* 509 νόστου δὴ μνῆσαι κτλ.

361 sqq. ibid. 266 τήν ῥά ποτ' ἐξ Ἐλεῶνος Ἀμύντορος Ὀρμενίδαο Ἐξέλετ' Αὐτόλυκος ... Σκάνδειαν δ' ἄρ' ἔδωκε Κυθηρίῳ Ἀμφιδάμαντι· Ἀμφιδάμας δὲ Μόλῳ δῶκε ξεινήιον εἶναι, Αὐτὰρ ὃ Μηριόνῃ κτλ.

372. ibid. 339 βῆ ῥ' ἀν' ὁδὸν με-

IMITATORES.

325 sq. Ovid. metam. XIII 638 positique tapetibus altis. Stat. Theb. II 91 fuderat Assyriis exstructa tapetibus alto Membra toro. 76 anhelum Proflabant sub luce deum.

326. Maximian. eleg. IIII 41 toto me pectore somnum Prospicit efflantem.

336. anth. L. I 14, 5. VI 84, 30.

340 sq. Val. Fl. II 230 mactatque trahitque Femineum genus. Sil. II 684 mandit hianti Ore fremens imbelle pecus. Sedulius carm. Pasch. II 113 manditque trahitque Molle pecus.

343. anth. L. II 192, 96 cadit et sine nomine vulgus.

345. Val. Fl. II 223 quosdam insomnes et cuncta tuentes.

347. anth. L. I 168, 15.

349 sq. Val. Fl. III 107 purpuream singultibus exspuit auram. epit. Iliad. 365 purpuream vomit ille animam cum sanguine mixtam, Ora rigat moriens. anth. L. IIII 61, 8 nunc animam quoque tu purpuream vomeres.

355. anth. L. 1 172, 54.

356. ibid. 170, 50. 178, 405.

359. Auson. Cupid. cruc. 49 auratis fulgentia cingula bullis. Prudentius psychom. 476 fulgentia bullis Cingula.

371. Sil. XVII 606 iamque propinquabant hostes tumuloque subibant.

371 sqq. Stat. Theb. II 529 ille propinquabat silvis et ab aggere celso Scuta virum galeasque videt rutilare e. q. s. X 391 nescio quid visu dubium incertumque moveri, Corporaque ire videt: subitus mox fraude reperta Exclamat: cohibete gradum quicumque; sed hostes Esse patet: miseri pergunt anteire e. q. s.

AVCTORES.

μαῶς· τὸν δὲ φράσατο προσιόντα Διογενὴς Ὀδυσεὺς κτλ.

378. Hom. *K* 358 γνῶ δ' ἄνδρας δηίους, λαιψηρὰ δὲ γούνατ' ἐνώμα Φευγέμεναι.

406. cf. Hom. δ 763 εἴ ποτέ τοι πολύμητις ἐνὶ μεγάροισιν Ὀδυσσεὺς Ἢ βοὸς ἢ οἴος κατὰ πίονα μηρί' ἔκηεν.

414. Lucret. II 354 sanguinis expirans calidum de pectore flumen.

416. Pacuv. Med. 224 divorsi circumspiciunt.

418. cf. Hom. Δ 501 βάλε δουρὶ Κόρσην· ἡ δ' ἑτέροιο διὰ κροτάφοιο πέρησεν Αἰχμὴ χαλκείη.

422. Enn. ann. 101 nam mi calido das sanguine poenas.

IMITATORES.

373. epit. Iliad. 702 sublustri noctis in umbra.

375. Val. Fl. III 259 conclamat ab agmine Tiphys. Stat. Theb. IIII 802 conclamat ab agmine primo.

376. Stat. Theb. II 535 ac prior: unde viri? quidve occultatis in armis?

385. Sil. XVII 580 fallens regione viarum. Val. Fl. II 43 ignota captus regione viarum.

392 sq. Paulin. vit. Mart. I 250 rursum et vestigia retro Observata legit.

394. anth. L. I 170, 128.

396. Val. Fl. IIII 324 at manus omnis.

398. Aus. cent. nupt. 103. — anth. L. I 45, 9 conantem et plurima frustra.

403. anth. L. I 172, 18.

404. ibid. 178, 351. 5. 28.

405. ibid. 32.

414. epit. Iliad. 411 fundentem calidum de pectore flumen.

417. Ovid. metam. II 311 dextra libratum fulmen ab aure.

420 sq. Val. Fl. I 700 saevit atrox Pelias . . . nec qua se ardens effundere possit.

422 sq. Sil. II 240 tu solve interea nobis . . . Supplicium.

427. Sil. IIII 800 me me, quae genui, vestris absumite votis. (494.) Stat. Theb. I 651 me me, divum optime, solum Obiecisse caput fatis praestabit. anth. L. I 170, 155 me — adsum qui feci —. 178, 435.

432. Stat. Theb. II 9 transabiit costas cognatis ictibus ensis. cf. V 127 transadigam ferro.

433 sq. Sil. IIII 204 per candida membra It fumans cruor.

AVCTORES.

435. Catull. XI 22 qui illius culpa cecidit velut prati Ultimi flos, praetereunte postquam Tactus aratro est.

436 sq. Hom Θ 306 *μήκων δ' ὣς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥ τ' ἐνὶ κήπῳ Καρπῷ βριθομένη νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν.*

452. Hom. *K* 523 *Τρώων δὲ κλαγγή τε καὶ ἄσπετος ὦρτο κυδοιμός.*

460. vid. ad Ge. I 447.

462 sq. Hom. *Λ* 15 *Ἀτρεΐδης δ' ἐβόησεν ἰδὲ ζώννυσθαι ἄνωγεν Ἀργείους· ἐν δ' αὐτὸς ἐδύσετο νώροπα χαλκόν.*

476. Hom. *X* 448 *τῆς δ' ἐλελίχθη γυῖα, χαμαὶ δέ οἱ ἔκπεσε κερκίς.*

480. vid. ad Ge. IIII 515.

481 sqq. cf. Eurip. Tro. 1180 sqq. *ὦ πολλὰ κόμπους ἐκβαλὸν φίλον στόμα κτλ.*

484. cf. Hom. *Ω* 744 *οὐδέ τί μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος.*

485 sq. Hom. *A* 4 *ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν Οἰωνοῖσί τε πᾶσι.*

486 sqq. cf. Enn. Cresph. 126 ne-

IMITATORES.

434. anth. L. VI 84, 66.

436. Petronius c. 132 'lassove papavera collo.'

438. Sil. V 607 tum praeceps ruit in medios solumque fatigat Flaminium incessens.

442. anth. L. III 81, 75.

444 sq. cf. Sil. XVII 471 extendit labens palmas, Heriumque iacentem Amplexus iuncta lenivit morte dolorem.

446 sq. cf. Sil. IIII 398 felices leti! ... Aeternumque decus celebrabitur aevo ... Si modo ferre diem ... Carmina nostra valent. Aus. cent. nupt. 77 fortunati ambo, si quid pia numina possunt. (III 382.) Ambros. de obitu Valent. 78 beati ambo, si quid meae orationes valebunt; nulla dies vos silentio praeteribit. anth. L. I 172, 119. 178, 24. — IIII 209, 25 (Muratori 1737, 1. Maffei m. Ver. 174) fortunati ambo, si qua est ea gloria mortis.

452 sq. Val. Fl. III 280 in mediis exsangui rege reperto.

461. Ambros. Hex. IIII 3, 11 sole terris infuso. anth. L. I 170, 101.

462 sq. epit. Iliad. 118 cogat in arma viros.

472. Nemes. Cyn. 22 nota nimis.

476. Val. Fl. I 618 excussi manibus remi.

478 sqq. Stat. Theb. XI 317 scissa comas vultuque et pectore nuda cruento, Non sexus decorisve memor.

481. Stat. Theb. XII 322 hunc ego te coniux .... Aspicio?

482. anth. L. I 178, 36.

483. ibid. 20.

486 sqq. Ambros. de Iacob II 12,

AVCTORES.

que terram inicere neque cruenta convestire corpora Mihi licuit, nec miserae lavere lacrimae salsum sanguinem.

503. Enn. ann. 452 at tuba terribili sonitu taratantara dixit.

528. Enn. ann. 178 quis potis ingentis oras evolvere belli?

532. vid. ad XII 552.

551 sqq. cf. Hom. *M* 41 *ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἂν ἔν τε κύνεσσι καὶ ἀνδράσι θηρευτῇσιν Κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων· Οἳ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες Ἀντίον ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς Αἰχμὰς ἐκ χειρῶν κτλ.*

570. Hom. *O* 420 *πῦρ ἐς νῆα φέροντα.*

IMITATORES.

53 non flevit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam pressit aut ora morientis clausit, non lavit vulnera. non superiacienda velamina, non prosequendas exequias e. q. s.

490. anth. L. I 178, 434.

491. ibid. 170, 86.

492. ibid. 178, 205.

493 sq. ibid. 435 sq.

503 sq. ibid. VI 84, 20 sq.

505 (II 441). epit. Iliad. 770 subeunt acta testudine Troes.

525. Sil. III 221 prodite, Calliope, famae. anth. L. III 81, 49.

543 sq. anth. L. I 178, 231 sq.

548. ibid. 433.

551 sqq. Sil. X 2 ceu fera, quae telis circumcingentibus ultro Assilit in ferrum .... seseque periclis Ingerit. anth. L. I 178, 287.

560 sq. anth. L. I 170, 142 sq. 178, 451 sq.

572 (X 754). Sil. V 401 iaculo tacitas fallente per auras.

582. Aus. cent. nupt. 48 pictus acu chlamydem auratam. anth. L. I 170, 42.

583. anth. L. I 146, 4. 170, 68. III 81, 90.

587. Sil. I 315 terque levi ducta circum caput altus habena.

595. Ciris 246 digna atque indigna laborum.

599. Sil. I 43 bis numina capta.

600. anth. L. I 170, 141.

601 sq. Sil. I 443 quaenam te Poene paternae Huc adigunt furiae? non haec Sidonia tecta e. q. s.

602. Stat. Theb. XII 761 non cum peltiferis, ait, haec tibi pugna puellis ... hic cruda virorum Proelia. anth. L. I 170, 4.

603 sq. Avien. descr. 918 durum ab stirpe genus, placidae mens nescia vitae. Val. Fl. VI 336 saevo duravimus amne Progeniem natosque rudes.

AVCTORES.

617. Hom. *B* 235 *H* 96 Ἀχαιίδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

622 sq. Attius Philoct. 545 tendens nervo equino concita Tela.

627. Hom. γ 382 σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν .... χρυσὸν κέρασιν περιχεύας.
630 sq. Hom. *O* 377 μέγα δὲ κτύπε μητίετα Ζεὺς Ἀράων ἀίων Νηληιάδαο γέροντος.
631. Enn. ann. 517 tum tonuit laevum bene tempestate serena. Hom. *Δ* 125 λίγξε βιός.
632. cf. Hom. *A* 49 δεινὴ δὲ κλαγγὴ γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο.

660. Hom. *A* 46 ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀιστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο.
667. Hom. *M* 160 κόρυθες δ' ἀμφ' αὖον ἀύτευν Βαλλόμεναι μυλάκεσσι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι.

672 sqq. Macrobius Sat. VI 2, 32 'item de Pandaro et Bitia aperientibus portas locus acceptus est ex libro XV *Ennii*, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse porta et stragem de obsidente hoste fecisse.' cf. Hom. *M* 127 sqq.

679 sqq. Hom. *M* 132 ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι.

IMITATORES.

608. Sil. VIII 371 rastrisque domant Aequicula rura. Val. Fl. II 122 motis quatit oppida linguis. Petron. apud Wernsd. p. L. m. IIII 284, 5 oppida bello Qui quatit.
615. anth. L. I 178, 185.

618. Aus. cent. nupt. 27. anth. L. I 178, 419. VI 84, 19.
619. Val. Fl. III 231 barbara buxus Si vocet.

626. anth. L. I 172, 149.
627. ibid. 14, 9.

638. anth. L. I 172, 50. 97.
641. Stat. silv. I 4, 48 sic itur in alta Pectora.
642. Seneca ad Marciam de consol. 15 qui dis geniti deosque genituri dicantur. Sil. III 625 o nate deum divosque dature.
644. Stat. Achill. 151 nunc illum non Ossa capit, non Pelion ingens.
645. anth. L. I 172, 23.
656 sq. ibid. 67 sic fatus Apollo Mortales visus medio sermone reliquit.

667. Sil. VIIII 322 galea horrida flictu Adversae ardescit galeae. Val. Fl. IIII 455 surgitque miserrima pugna.

675. Sil. II 152 et fera miscebat reserata proelia porta.

685. anth. L. I 146, 15.

AVCTORES.

705. Enn. ann. 534 quae valido venit contorta phalarica missu.

716. Hom. *B* 783 εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

719. Hom. *Δ* 440 Δεῖμός τ' ἠδὲ Φόβος,

732. cf. Hom. *Δ* 420 δεινὸν δὲ βράχε χαλκός.

746. cf. Hom. Θ 311 ἀλλ' ὅ γε καὶ τόθ' ἅμαρτε· παρέσφηλεν γὰρ Ἀπόλλων. Υ 438 καὶ τό γ' Ἀθήνη Πνοιῇ Ἀχιλλῆος πάλιν ἔτραπε κυδαλίμοιο.

767. Hom. Ε 678 Ἄλκανδρόν θ' Ἅλιον τε Νοήμονά τε Πρύτανίν τε.

771. cf. Hom. Ξ 497 ἀπήραξεν δὲ χαμᾶζε Αὐτῇ σὺν πήληκι κάρη. Υ 482 τῆλ' αὐτῇ πήληκι κάρη βάλε.

782. Hom. *O* 736 ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;

788. cf. Hom. Ε 497 al. οἳ δ' ἐλελίχθησαν καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν.

IMITATORES.

694. ibid. III 81, 103.

699 sq. epit. Iliad. 513 pectus in aurigae, stomachoque infigitur alto.

703. epit. Iliad. 811 animoque fremebant.

709 sq. Stat. Theb. VI 527 dat gemitum tellus. Sil. IIII 295 procumbit lata porrectus in arva ruina, Et percussa gemit tellus ingentibus armis. Haud aliter structo Tyrrhena ad litora saxo Pugnatura fretis subter caecisque procellis Pila immane sonans impingitur ardua ponto e. q. s.

716. Sil. VIII 542 ardentem sortita Typhoea Inarime.

719. cf. Petron. apud Wernsd. p. L. m. IIII 753, 3 Calchantis atro dubia pendebat metu.

725. Stat. Theb. X 509 humeris obnixus Acron. anth. L. III 81, 96.

739. anth. L. I 178, 94.

740. cf. epit. Iliad. 144 miti sedavit pectore turbam.

741. anth. L. III 81, 71. VI 84, 47.

743 sq. Aus. cent. nupt. 116 sq.

744 sq. Val. Fl. III 193 torserat hic totis conixus viribus hastam. 196 raptumque per auras Vulnus.

753. epit. Iliad. 481 hic iacet exanimis fuso super arma cerebro.

755. Sil. IIII 239 et divisum humeris iacuit caput.

758. anth. L. I 178, 89 rumpere fata manu.

767 = Ovid. metam. XIII 258.

770 sq. Sil. XIII 246 deiectum protinus ense Ante pedes domini iacuit caput.

787. anth. L. I 170, 50.

AVCTORES.

792 sqq. Hom. *Λ* 548 *ὡς δ' αἴθωνα λέοντα βοῶν ἀπὸ μεσσαύλοιο ἐσσεύαντο κύνες κτλ.*

794. Lucr. V 33 asper, acerba tuens, inmani corpore serpens.

803. cf. Hom. *Θ* 397 *Ζεὺς δὲ πατὴρ Ἴδηθεν ἐπεὶ ἴδε, χώσατ' ἄρ' αἰνῶς, Ἶριν δ' ὤτρυνε χρυσόπτερον ἀγγελέουσαν.*

806 sqq. Hom. *Π* 102 *Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.* 104 *δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε.* 109 *κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδέ πῃ εἶχεν Ἀμπνεῦσαι.*

IMITATORES.

794. ibid. 172, 30. Wernsd. p. L. m. IIII 593, 4 stabat acerba tuens defixo lumine terrae (cf. XII 398).

808 sqq. Sil. I 522 hinc saxis galea, hinc clipeus sonat aereus hastis. 524 decisae vertice cristae, Direptumque decus natantum in caede iubarum. Iamque agitur largus per membra fluentia sudor.

812 sq. Val. Fl. III 577 cum piceo sudore rigor.

813. anth. L. I 170, 131.

817. ibid. 14, 22.

---

# LIBER X.

AVCTORES.

2. Hom. *Θ* 2 *Ζεὺς δὲ θεῶν ἀγορὴν ποιήσατο τερπικέραυνος.* Enn. ann. 179 divum pater atque hominum rex.

3 sq. Hom. *οὐρανὸν ἀστερόεντα. Θ* 52 *εἰσορόων Τρώων τε πόλιν καὶ νῆας Ἀχαιῶν.*

5. Hom. *Θ* 4 *αὐτὸς δέ σφ' ἀγόρευε.*

6. Enn. ann. 264 quianam dictis nostris sententia flexa est?

16. Hom. *χρυσέη Ἀφροδίτη.*

IMITATORES.

1 sq. anth. L. II 193, 45 panditur interea caelum coetusque deorum. 194, 55 panditur interea caelum sedesque tonantis.

6. anth. L. I 147, 5.

14. ibid. III 81, 19.

16. Aus. cent. nupt. 43.

19. anth. L. I 178, 214.

28. Sil. VII 484 Aetolae rursus Teucris pugnabitis umbrae.

29. anth. L. I 178, 159.

AVCTORES.

100. Hom. *ε* 4 *Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, οὗ τε κράτος ἐστὶ μέγιστον.*

104. Servius: 'totus hic locus de primo *Lucilii* translatus est libro, ubi inducuntur dii habere concilium et agere primo de interitu Lupi cuiusdam iudicis in re publica: postea sententias dicere.'

120. Hom. *M* 37 *Ἀργεῖοι δὲ ... Νηυσὶν ἔπι γλαφυρῇσιν ἐελμένοι ἰσχανόωντο.*

128. cf. Hom. *ι* 481 *ἧκε δ' ἀπορρήξας κορυφὴν ὄρεος μεγάλοιο.*

IMITATORES.

35. ibid. 172, 111.

42. ibid. 178, 223. 170, 145.

43. ibid. 170, 93.

44. ibid. 178, 240 si nulla est regio, miseris quam det tua coniunx.

50 (615). ibid. 89, 69 subducar pugnae?

61. ibid. 178, 13. Maximian. eleg. IIII 1 restat adhuc alios turpesque revolvere casus.

63. ibid. 172, 93 sq.

69. ibid. 178, 264 aut vitam committere ventis Hortati sumus, aut e. q. s.

72. ibid. 262. 265.

79. Val. Fl. VII 48 cur age non templis sacrata avellere dona Omnibus atque ipsas gremiis abducere natas Praedo libet? Ambros. epist. I velut pactam e gremio matris non abduci, sed prodire.

80. anth. L. I 178, 62.

93. ibid. 264.

94. Ambros. de Tobia 5 sera haec consideratio. tunc decuit metuisse tuis, cum acciperes aliena.

95. anth. L. I 178, 269.

96. ibid. 147, 14.

100. ibid. 179, 25 rerum cui summa potestas.

102. ibid. 339 et tremefacta solo tellus, micat ignibus aether.

111 sq. Aus. cent. nupt. 10 sq.

113. Lucan. I 33 quodsi non aliam venturo fata Neroni Invenere viam. Stat. silv. V 1, 145 invenere viam liventia fata.

117. Aus. cent. nupt. 67.

118. anth. L. II 192, 92.

127. cf. epit. Iliad. 367 conatus corpore toto.

129. Claudian. in Rufin. I 373 nec forti genitore minor nec fratre corusco.

132. Aus. cent. nupt. 33.

134. anth. L. I 170, 64. VI 84, 40.

AVCTORES.

139. cf. Hom. *μεγάθυμοι Ἀχαιοί.*

181. Hom. *ποικίλα τεύχεα.*

228. Hom. *διογενές.*

246 sqq. cf. Apollon. Rh. II 600 *καὶ τότ' Ἀθηναίη στιβαρῆς ἀντέσπασε πέτρης Σκαιῇ, δεξιτερῇ δὲ διαμπερὲς ὦσε φέρεσθαι· Ἡ δ' ἰκέλη πτερόεντι μετήορος ἔσσυτ' ὀιστῷ.* (IIII 929.)

253. Lucr. II 600 hanc . . . cecinere . . . biiugos agitare leones.

264. cf. Hom. *Γ 3 ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων.*

IMITATORES.

137. ibid. I 170, 44. — 147, 21 nudos cervix cui lactea crines.

140. Sil. II 92 dirigit aligero letalia vulnera ferro.

141. anth. L. I 56, 1 antiqua generose domo.

141 sq. Avien. descr. 460 immodicae sola pinguia glebae Pannonia exercet. 1023 tum Pisida ferox exercet pinguia cultu.

173 sq. Rutil. Nam. I 351 chalybum memorabilis Ilva metallis.

176. anth. I 178, 152. 172, 55.

179. Stat. Theb. IIII 178 huic parere dati. cf. Rutil. Nam. I 565 Alpheae veterem contemplor originis urbem.

188. anth. L. I 178, 403.

192. Ambros. de fide resurr. II 129 dum putant modulis se mulcendo flebilibus albentem molli pluma mutare canitiem.

194. Val. Fl. VI 497 deseris heu nostrum nemus aequalesque catervas.

201. Stat. Theb. I 392 dives avis.

207 sq. Sil. XI 493 centeno fractus spumabat verbere pontus.

220 sqq. anth. L. II 193, 41 hic diva Cybebe Puppes esse suas nympharum numina iussit.

226. ibid. I 157, 3 pone sequens genitor.

227. Aetna 295 subremigat undam. anth. L. I 14, 33.

231. anth. L. I 14, 25.

251. ibid. 172, 18.

257. Culex 43 tenebras Aurora fugarat.

259. epit. Iliad. 154 arma parari Dux iubet atque animos aptari et pectora pugnae.

263. epit. Iliad. 507 et spes exacuit languentia militis arma.

AVCTORES.

270 sqq. Hom. *E* 4 *δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ Ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον. Σ* 214 *ὣς ἀπ' Ἀχιλλῆος κεφαλῆς σέλας αἰθέρ' ἵκανεν.*

274. Hom. *X* 31 *καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.*

280. Hom. *Π* 630 *ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου. Ο* 661 *ἐπὶ δὲ μνήσασθε ἕκαστος Παίδων ἠδ' ἀλόχων καὶ κτήσιος ἠδὲ τοκήων.*

319. cf. Hom. *H* 143 *ὅθ' ἄρ' οὐ κορύνη οἱ ὄλεθρον Χραῖσμε σιδηρείη.*

349. Hom. *χ* 86 *χθόνα τύπτε μετώπῳ* (94).

356 sqq. Hom. *Π* 765 *ὡς δ' Εὖρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν* .... 770 *ὣς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες κτλ.*

IMITATORES.

265. cf. Lucan. V 711 Strymona sic gelidum bruma pellente relinquunt Poturae te Nile grues.

269. Wernsd. p. L. m. V 1344, 19 adlabi totum spectabis classibus aequor.

270 sq. Sil. I 466 iacit igneus hastae Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo. Rutil. Nam. I 118 perpetuosque ignes Aureus umbo vomat.

272 sq. Claudian. rapt. I 231 sanguineo delabitur igne cometes Prodigiale rubens.

279. anth. L. I 178, 181.

280. Sil. XII 197 et Mars in manibus.

284. anth. L. I 170, 60.

298. anth. L. I 45, 7.

303. ibid. 146, 10.

314. Sil. I 392 latus haurit Hiberi.

324. Calpurn. ecl. VIIII 77 nulla tegimur lanugine malas. Wernsd. p. L. m. IIII 489, 14 florigenas plenaque decens lanugine malas.

327. anth. L. I 170, 145 qui iuvenum tibi semper erat.

333. ibid. 178, 397.

334. Sil. IIII 191 statque omne in corpore ferrum.

340. Claudian. Prob. et Olybr. consul. 17 continuum simili servantia lege tenorem.

347. anth. L. I 168, 12.

352. vid. ad I 204.

355. ibid. I 170, 115.

356. Sil. IIII 323 ubi exercet discordia ventos. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 100) 57 undique discordes comitum simul agmine venti.

358. anth. L. III 81, 86.

359. cf. Val. Fl. VI 353 magno veluti cum turbine sese Ipsius Aeoliae frangunt in limine venti,

AVCTORES.

361. Furius in IIII annali (apud Macrob. Sat. VI 3, 5): pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir. (Hom. *N* 131 *Π* 215 *ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.*)

368. Hom. *M* 267 *ἄλλον μειλιχίοις ἄλλον στερεοῖσι ἔπεσσιν κτλ.*

377. cf. Hom. *O* 739 *ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ πύκα θωρηκτάων Πόντῳ κεκλιμένοι ἑκὰς ἥμεθα πατρίδος αἴης.*

396. Enn. ann. 463 semianimesque micant oculi lucemque requirunt. (Servius: 'quem versum, ita ut fuit, ad suum carmen transtulit Varro Atacinus.' Wernsd. p. L. m. V 1415.)

399. cf. Hom. *E* 56 *πρόσθεν ἕθεν φεύγοντα μετάφρενον οὔτασε δουρί.*

401. Hom. *ἄλκιμον ἔγχος.*

416. Hom. *P* 297 *ἐγκέφαλος δὲ παρ' αὐλὸν ἀνέδραμεν ἐξ ὠτειλῆς Αἱματόεις.*

417. Hom. *B* 832 *ᾔδη μαντοσύνας,*

IMITATORES.

Quem pelagi rabies, quem nubila, quemque sequatur Illa dies: obnixa virum sic comminus haeret Pugna.

361. Sil. IIII 355 pesque pedem premit. VIIII 325 pes pede virque viro teritur. epit. Iliad. 961 conlatusque haeret pede pes et dextera dextrae. cf. Ovid. metam. VIIII 44 cum pede pes iunctus.

362. Aus. cent. nupt. 27. 46.

367. Stat. Theb. X 590 quodque unum rebus solamen in arctis.

377. anth. L. I 178, 164.

380. ibid. 172, 56.

386. (cf. ad ecl. V 20) ibid. 49.

390. Sil. II 636 vos etiam primo gemini cecidistis in aevo.

391 sqq. Sil. II 635 simillima membra. Lucan. III 605 discrevit mors saeva viros: unumque relictum Agnorunt miseri sublato errore parentes. Claudian. IIII consul. Honor. 209 iuvat ipse tonantem Error, et ambiguae placet ignorantia matri. Eurotas proprios discernere nescit alumnos. Quinctil. declam. VIII p. 167 ille indiscretus ab utroque latere comitatus, ille gaudentium dulcis error oculorum! Ambros. de exc. fratris I 38 quam gratus parentibus error!

396. cf. Sil. IIII 211 micans tremulo conatu lora retentat.

406 sqq. Sil. VIIII 605 incendia pastor Cum iacit .... Collucet iuga dissultans Vulcanius ardor.

'412 (XII 491). Ambros. Hex. VI 4, 20 atque in sua se arma colligit. cf. epit. Iliad. 297 corpus collectum tegitur fulgentibus armis.

AVCTORES.

οὐδὲ οὓς παῖδας ἔασκεν Στείχειν ἐς πόλεμον.

449 sq. Hom. *Χ* 253 ἕλοιμί κεν ἤ κε ἁλοίην.

452. Hom. *Η* 215 Τρῶας δὲ τρόμος αἰνὸς ὑπήλυθε γυῖα ἕκαστον.

473. Hom. *Ν* 3 πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινώ.

476 sq. cf. Hom. *Υ* 274 καὶ βάλεν Αἰνείαο κατ᾽ ἀσπίδα παντόσ᾽ ἐίσην Ἄντυγ᾽ ὕπο πρώτην.

479. Hom. ἀκαχμένον ὀξέι χαλκῷ.

481. cf. Hom. *Λ* 391 ἦ τ᾽ ἄλλως ὑπ᾽ ἐμεῖο, καὶ εἴ κ᾽ ὀλίγον περ ἐπαύρῃ, Ὀξὺ βέλος πέλεται.

IMITATORES.

419. anth. L. IIII 18, 6 iniecere suas cum mihi fata manus. 142, 8 iniecere manus invida fata mihi.

427 (737). Sil. VIII 428 pars belli quam magna.

443. Ovid. epist. XI 7 ipse necis cuperem nostrae spectator adesset. anth. L. I 178, 385.

445. Sil. VIIII 486 at Gradivus atrox remeantis in aethera divae Abscessu revocat mentes.

446. Val. Fl. I 262 stupet in ducibus. anth. L. I 45, 11.

447. Sil. III 160 quae dum perlustrat crebroque obit omnia visu.

448. Paulin. vit. Mart. I 150 talibus et dictis it contra dicta tyranni.

452. anth. L. I 168, 18 circum praecordia sanguis.

454 sq. Sil. V 309 haud secus e specula praeceps delatus opaca ... 311 cum vicina trucis conspexit cornua tauri . . leo.

455. Sil. XVII 439 haec dicens Silarum meditantem in proelia telo Praevenit.

457. anth. L. I 14, 19.

458. ibid. 170, 40.

460 sq. ibid. 178, 212 sq.

466. ibid. 172, 78.

467 sq. Sil. III 134 cunctis stat terminus aevi. VIIII 375 brevis hoc vitae quodcumque relictum, Extendamus. anth. L. I 172, 82. 178, 74. 172, 105 sq.

468 (VI 806). anth. L. IIII 183, 9 discite, qui legitis, factis adquirere famam.

469. 470. Val. Fl. VI 626 cunctaque divum Turba fremunt, quorum nati cecidere cadentque. Quin habeat sua quemque dies.

485. Wernsd. p. L. m. IIII 331, 91 loricaeque moras.

**AVCTORES.**

488. Enn. ann. 396 concidit, et sonitum simul insuper arma dederunt. (cf. VIIII 709.)

495. cf. Hom. *N* 618 ὁ δὲ λὰξ ἐν στήθεσι βαίνων Τεύχεά τ' ἐξενάριξε.

501. cf. Hom. *P* 201 ἆ δείλ', οὐδέ τί τοι θάνατος καταθύμιός ἐστιν, Ὃς δή τοι σχεδὸν εἶσι.

519. (XI 81 sq.) Hom. *Φ* 27 ζωοὺς ἐκ ποταμοῖο δυώδεκα λέξατο κούρους, Ποινὴν Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο θανόντος. *Ψ* 175.

521 sqq. Hom. *Φ* 34 ἔνθ' υἷεϊ Πριάμοιο συνήντετο Δαρδανίδαο. 68 ἤ τοι ὁ μὲν δόρυ μακρὸν ἀνέσχετο δῖος Ἀχιλλεὺς Οὐτάμεναι μεμαώς, ὁ δ' ὑπέδραμε καὶ λάβε γούνων Κύψας· ἐγχείη δ' ἄρ' ὑπὲρ νώτου ἐνὶ γαίῃ Ἔστη κτλ.

526 sq. Hom. *Z* 47 πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται, Χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.

**IMITATORES.**

489. Sil. V 526 appetit ore cruento Tellurem exspirans.

493. anth. L. I 172, 146. 168, 22.

494. ibid. 178, 101.

498. ibid. 168, 5.

501. ibid. 172, 153. 178, 111. III 81, 43. Lactant. de Phoenice (Wernsd. p. L. m. III 321) 161 at fortunatae sortis fatique volucrem!

502. Sil. VIII 546 heu rebus servare serenis Inconsulta modum et pravo peritura tumore!

503. Sil. V 601 seroque emptum volet impia Roma. Claudian. rapt. III 194 emptum morte velit.

507. Sil. XIII 384 Scipiadas magnumque decus magnumque dolorem. anth. L. I 172, 140.

508. anth. L. I 115, 2 prima dies, bello quae dedit, ipsa tulit. cf. Ovid. fast. II 235 una dies Fabios ad bellum miserat omnes: Ad bellum missos perdidit una dies.

510. Val. Fl. III 622 nec dum fama viri nec certior extitit auctor.

513 sq. Sil. IIII 463 latusque repente Apparet campo limes; metit agmina e. q. s. VIIII 378 dextera concita Poeni Limitem agit. epit. Iliad. 485 terga metit gladio.

515. anth. L. I 45, 3.

518. Aus. cent. nupt. 64. Culex 13 sive educat illum Arna Chimaereo Xanthi perfusa liquore.

519. Sil. IIII 232 inferias caesis mactat.

529. Sil. IIII 303 una spes anima tantusque pependerat ardor.

AVCTORES.

531. Hom. Φ 99 *νήπιε, μή μοι ἄποινα πιφαύσκεο, μηδ' ἀγόρευε.*

535 sq. ibid. 117 *τύψε κατὰ κληῖδα παρ' αὐχένα, πᾶν δέ οἱ εἴσω Δῦ ξίφος ἄμφηκες.*

552. Lucr. III 1041 sponte sua leto caput obvius optulit ipse.

557 sqq. Hom. Φ 122 *ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλὴν Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες· οὐδέ σε μήτηρ Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον.* Λ 453 *ἀλλ' οἰωνοὶ Ὠμησταὶ ἐρύουσι.*

562. cf. Hom. *ξανθὸς Μενέλαος.*

572. Hom. *μακρὰ βιβάντα.*

576 sq. cf. Hom. Λ 102 *υἷε δύω Πριάμοιο, νόθον καὶ γνήσιον, ἄμφω Εἰν ἑνὶ δίφρῳ ἐόντας. ὁ μὲν νόθος ἡνιόχευεν, Ἄντιφος αὖ παρέβασκε περικλυτός.*

603. Hom. E 87 *θῦνε γὰρ ἂμ πεδίον ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς Χειμάρρῳ.*

606 sq. cf. Hom. Z 356 *Ζεὺς δ' Ἥρην προσέειπε κασιγνήτην ἄλοχόν τε.*

636 sqq. Hom. E 449 *αὐτὰρ ὁ εἴδωλον τεῦξ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Αὐτῷ τ' Αἰνείᾳ ἴκελον καὶ τεύχεσι τοῖον.*

IMITATORES.

532. anth. L. I 172, 128. 178, 388.

548 sq. Sil. V 404 ille sibi longam Clotho turbamque nepotum Crediderat.

551. anth. L. I 146, 8.

556 sq. ibid. 170, 138 sq.

561. ibid. 45, 4.

586. Sil. VIII 283 pendens in verbera.

588 (XII 924). Sil. IIII 292 fugit illa per oras Multiplicis lini.

597. Aus. cent. nupt. 94.

598. ibid. 96.

599. anth. L. I 172, 61 talibus oranti.

600. ibid. 178, 404.

601. Stat. Theb. I 614 imas animae mucrone corusco Scrutatus latebras. Paulin. vit. Mart. VI 257 et latebras tanti sceleris mucrone resolvit.

607. Aus. cent. nupt. 70. 87. anth. L. I 178, 356.

610. anth. L. I 14, 17. 172, 16.

611. ibid. 172, 87: 178, 35.

625. ibid. 172, 67.

AVCTORES.

641. Lucr. I 135 morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

675 sq. cf. Hom. *τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.*

682 (XII 507). Hom. *νηλέα χαλκόν.*

693 (VII 586). cf. Hom. *O* 618 *ἠΰτε πέτρη Ἠλίβατος μεγάλη, πολιῆς ἁλὸς ἐγγὺς ἐοῦσα, Ἥ τε μένει λιγέων ἀνέμων λαιψηρὰ κέλευθα Κύματά τε τροφόεντα, τά τε προσερεύγεται αὐτήν.*

703 sq. cf. Hom. *Σ* 251 *Ἕκτορι δ' ἦεν ἑταῖρος, ἰῇ δ' ἐν νυκτὶ γένοντο.*

707 sqq. Hom. *Λ* 414 *ὡς δ' ὅτε κάπριον ἀμφὶ κύνες θαλεροί τ' αἰζηοὶ Σεύωνται·* 418 *οἱ δὲ μένουσιν ἄφαρ δεινόν περ ἐόντα.*

711. Hom. *N* 473 *φρίσσει δέ τε νῶτον ὕπερθεν.*

721. Hom. E 166 *τὸν ἴδεν Αἰνείας ἀλαπάζοντα στίχας ἀνδρῶν.*

723 sqq. Hom. *Γ* 23 *ὥς τε λέων ἐχάρη . . . Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν*

IMITATORES.

637 sqq. Sil. X 85 in faciem Mauri rursus mutata Gelestae. XVII 525 effigiem informat Latiam propereque coruscis Attollit cristis: addit clipeumque iubasque Romulei ducis.

649. anth. L. I 178, 447. VI 84, 34.

657. ibid. II 194, 58 at Aeneas bello non segnior instat.

663. Sil. I 420 ductorem avido clamore in proelia poscit.

668 sq. anth. L. I 178, 444 sq.

670. ibid. 313.

687. Ovid. metam. XIII 630 utilibus ventis aestuque secundo. ibid. 630.

693. 696. cf. Wernsd. p. L. m. III 190, 42 illa manet, frustra ventus et unda furit.

699. Aus. cent. nupt. 104.

708 sqq. cf. Sil. I 421 sqq.

712. Sil. VIIII 610 nec cuiquam virtus propiora capessere bella. V 442 adspirare viro propioremque addere Martem Haud ausum cuiquam.

716 sqq. Lucan. VI 209 omne repercussum squalenti missile tergo Frangit, et haerentes mota cute discutit hastas. Stat. Theb. II 588 partes pariter divisus in omnes Hos obit atque illos, ferroque micantia tela Decutit.

717. anth. L. I 172, 34.

AVCTORES.

ἢ ἄγριον αἶγα, Πεινάων κτλ. M 300 κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ.

730. Hom. γαῖα μέλαινα.

738. cf. Hom. X 391 ἀείδοντες παιήονα.

739 sqq. Hom. Π 852 οὔ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος κτλ.

743 sq. Hom. X 365 τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι κτλ.

745 sq. (XII 309) Hom. Λ 241 κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

756 sq. Hom. Λ 70 ὣς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες Δήουν, οὐδ' ἕτεροι μνώοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

787. cf. Hom. Λ 459 Τρῶες δὲ μεγάθυμοι ὅπως ἴδον αἷμ' Ὀδυσῆος.

807. Lucr. VI 630 cum pluit in terris.

809. Hom. P 243 πολέμοιο νέφος.

819. Hom. Y 470 ἀτὰρ μέλαν αἷμα κατ' αὐτοῦ Κόλπον ἐνέπλησεν.

IMITATORES.

740. Stat. Theb. X 467 non longum caede recenti Laetatus. epit. Iliad. 285 nec longum nostra laetabere coniuge.

742. anth. L. I 170, 55 ad quae subridens.

751. Val. Fl. VI 554 peditem pedes haurit Amastrum.

755 sq. Stat. Theb. VIIII 566 sic anceps dura belli vice mutua Grais Sidoniisque simul nectebat funera Mavors. cf. Markland ad silv. V 1, 18.

756. Sil. XVI 71 hinc tantum caedentum atque inde ruentum.

761. anth. L. I 170, 3.

770. Aus. cent. nupt. 123.

788. Aus. ibid. 109 eripit a femore e. q. s. anth. L. VI 84, 65 eripit a femine, et fragranti fervidus instat.

800. anth. L I 168, 23.

805. Sil. VI 324 omnis et agricola et nemoroso vertice pastor.

808 sq. cf. epit. Iliad. 746 volat undique nubes Telorum.

809. Val. Fl. IIII 293 furentemque Oebalides prima refugit, dum detonet, ira.

810. Val. Fl. ibid. 289 emicat hic dextramque parat dextraque minatur.

811. anth. L. I 170, 47. 178, 447. III 81, 99.

818. Aus. cent. nupt. 50.

AUCTORES.

820 (XI 831 XII 952). Hom. *Π* 856 *ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη Ἄϊδόσδε βεβήκειν Ὃν πότμον γοόωσα κτλ.*

837. cf. Hom. *Δ* 211 *περὶ δ' αὐτὸν ἀγηγέραθ' ὅσσοι ἄριστοι.*

843. cf. Hom. *Σ* 4 *τὰ φρονέοντ' ἀνὰ θυμόν, ἃ δὴ τετελεσμένα ἦεν.*

844 (XII 611). ibid. 23 *ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν Χεύατο κὰκ κεφαλῆς, χαρίεν δ' ᾔσχυνε πρόσωπον.* Catull. XXXXVIIII 21 canitiem terra atque infuso pulvere foedans.

860 sq. cf. Hom. *Θ* 184 *T* 400.

891 (XI 637). cf. Hom. *Θ* 81 *ἀλλ' ἵππος ἐπείρετο.*

900. Hom. *Π* 859 *Πατρόκλεις, τί νύ μοι μαντεύεαι αἰπὺν ὄλεθρον;*

IMITATORES.

831. anth. L. I 45, 8.

834. Stat. Theb. I 527 siccati vulnera lymphis. anth. L. I 168, 18.

838. Ovid. fast. I 259 ille manu mulcens propexam ad pectora barbam. Sil. XIII 310 propexis in pectora barbis.

841 sqq. Sil. V. 584 super arma Sychaeum Portabant .... 587 praesago percussus pectora luctu.

843. anth. L. I 172, 86 agnovit longe gemitus e. q. s.

844. Val. Fl. III 716 multaque comas deformat harena. Ciris 283 intonsos multo deturpat pulvere crines.

849. anth. L. I 172, 156.

858. ibid. 170, 90.

860. Sil. IIII 266 cornipedem adloquitur.

862. Stat. Theb. I 461 aut hodie spoliis gavisus abibis e. q. s.

866. anth. L. I 178, 13.

873 ibid. III 81, 73.

879. ibid. I 178, 455.

880. ibid. 170, 58. 172, 112.

882. cf. epit. Iliad. 830 redditque vices et mutua dona.

887. Lucan. VI 205 densamque ferens in pectore silvam.

888. Stat. silv. I 1, 61 nec longae traxere morae.

892 sq. Sil. VIIII 594 exstimulata gravi sese fera tollit ad auras Vulnere, et erectis excussam cruribus alte Pone iacit e. q. s. XVII 135 erexitque ore cruento Quadrupedem elatis pulsantem calcibus auras. Aus. cent. nupt. 103.

894. Sil. X 256 cernuus inflexo sonipes effuderat armo.

895. Stat. Theb. V 553 incendit clamore nemus.

898. anth. L. III 81, 6.

900. ibid. I 170, 56. 178, 396.

901. ibid. 178, 395. 57.

AVCTORES.

903 sq. cf. Hom. *Χ* 338 *λίσσομ' ὑπὲρ ψυχῆς καὶ γούνων σῶν τε τοκήων, Μή με ἔα παρὰ νηυσὶ κύνας καταδάψαι Ἀχαιῶν κτλ.*

IMITATORES.

# LIBER XI.

AVCTORES.

23. Hom. *Π* 675 *τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.*

27. Servius: 'Quem non virtutis egentem.' *Ennii* versus est.

IMITATORES.

1. 7. anth. L. II 193, 49 Oceano interea surgens Aurora videbat Mezenti ducis exuvias. 194, 61 Oceanum interea Phoebus superaverat ortu.

5. cf. Stat. Theb. II 707 quercus erat . . Aggere camporum medio . . . . 710 huic leves galeas perfossaque vulnere crebro Inserit arma ferens.

6 sq. anth. L. II 192, 101 constituit Marti spoliorum ex hoste tropaeum.

7 sq. Sil. X 548 tibi, bellipotens, sacrum.

14. anth. L. I 178, 181.

17. ibid. 272.

21. Paulin. vit. Mart. II 27 vel mortis si dura preces sententia tardet.

24. Sil. XV 394 vos ite superbae Exsequias animae.

27 sq. 'quem . . . . acerbo' inscr. Neap. 4026 M.

28. vid. ad VI 429.

30. cf. Stat. silv. II 1, 93 fidus pugnas spectabat Acoetes.

31. anth. L. I 170, 142.

36. Aus. cent. nupt. 46.

49. anth. L. I 170, 96. 178, 112.

50. ibid. 178, 418 cumulantque altaria donis. 116.

51 sq. Sil. XV 371 nil restare videt virtus, quod debeat ultra Iam superis.

53. anth. L. I 178, 121.

54. ibid. 207.

59. ibid. 172, 55.

62. ibid. 136.

68. Columella de cult. hort. 303 duro qui pollice molles Demetitis flores.

AVCTORES.

80. Hom. Ψ 171 πίσυρας δ' ἐριαύχενας ἵππους.

97 sq. Hom. ibid. 19 χαῖρέ μοι ὦ Πάτροκλε κτλ.

120. Hom. Γ 95 al. ὣς ἔφαθ'· οἳ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

132. cf. Hom. Α 22 (376) ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοί.

133. cf. Hom. Ω 667 τῇ δὲ δυωδεκάτῃ πολεμίξομεν.

135 sqq. cf. Η 418 ἀμφότερον, νέκυάς τ' ἀγέμεν, ἕτεροι δὲ μεθ' ὕλην.

138. Hom. Ω 782 οἳ δ' ὑπ' ἀμάξῃσιν βόας ἡμιόνους τε ζεύγνυσαν κτλ.

150. cf. Hom. Ω 128 ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων.

160. Lucr. I 202 vivendo vitalia vincere saecla.

182. vid. ad Ge. I 237.

IMITATORES.

71. anth. L. I 45, 12.

88. ibid. 178, 433.

90. ibid. III 81, 112.

96 sq. Seneca Herc. Oet. 178 alio nostras fortuna vocat Lacrimas. cf. Sil. X 575 nostros fortuna labores Versat adhuc.

97 sq. Stat. silv. III 3, 208 salve supremum, senior mitissime patrum, Supremumque vale.

101. anth. L. I 178, 128 velati tempora ramis. (VIII 286.)

112. ibid. 249.

120. ibid. III 81, 85.

121. Val. Fl. IIII 189 atque oculos cuncti inter se tenuere silentes.

133 sqq. Lucan. IIII 196 pax erat, et miles castris permixtus utrisque Errabat.

150. anth. L. I 172, 114.

151. Stat. Theb. V 606 tandem laxata dolore Vox invenit iter. cf. Claudian. VI consul. Honor. 265 praeclusae voci laxata remisit Frena dolor.

158. anth. L. I 172, 140.

159 sq. Ovid. metam. XIII 521 felix morte sua est. Sil. II 570 felix Murre necis . . . At nos e. q. s. Ambros. de excessu Satyri I 33 quia non est in hunc servatus dolorem.

160. anth. L. I 172, 155.

175. Stat. Theb. IIII 774 sed quid ego haec, fessosque optatis demoror undis?

176. anth. L. I 178, 373 vadite et haec regi memores mandata referte.

180 sq. epit. Iliad. 1042 non vitam mihi nec magnos concedere honores, Sed funus crudele peto.

182 sq. Ciris 348 postera lux ubi

AVCTORES.

188 sq. Apollon. Rh. I 1059 τρὶς περὶ χαλκείοις σὺν τεύχεσι δινηθέντες Τύμβῳ ἐνεκτερέιξαν. IIII 1533 τρὶς δ' ἀμφὶ σὺν ἔντεσι δινηθέντες Εὖ κτερέων ἴσχοντα, χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔθεντο.

191. Hom. Ψ 15 δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν Δάκρυσι.

197 sqq. ibid. 30 πολλοὶ μὲν βόες ἀργοὶ ὀρέχθεον ἀμφὶ σιδήρῳ Σφαζόμενοι, πολλοὶ δ' ὄιες καὶ μηκάδες αἶγες· Πολλοὶ δ' ἀργιόδοντες ὕες κτλ.

198. Lucr. V 969 VI 974 saetigeris subus.

201. cf. Hom. Ω 713 καί νύ κε δὴ πρόπαν ἦμαρ ἐς ἠέλιον καταδύντα Ἕκτορα δακρυχέοντες ὀδύροντο πρὸ πυλάων, Εἰ μὴ κτλ.

259. Pacuv. inc. 391 Priamus si adesset, ipse eius commiseresceret.

IMITATORES.

laeta diem mortalibus almum ... quatiebat. Auson. perioch. XI Iliad. Tithoni croceum linquens Aurora cubile Spargebat terras referens opera atque labores.

187. anth. L. I 170, 123. epit. Iliad. 474 pulvere caelum Conditur. (cf. XII 407.)

188 sq. Val. Fl. III 347 inde ter armatos Minyis referentibus orbes concussi tremuere rogi e. q. s.

196. anth. L. I 178, 458.

215 sq. Stat. Theb. VII 495 nunc ipsam urgens, nunc cara sororum Pectora. anth. L. I 170, 108 sq.

216. anth. L. I 170, 106.

220. Sil. IIII 671 ingravat ad caelum sublatis Scipio palmis.

225. anth. L. I 170, 110.

227. ibid. II 194, 64 legati responsa ferunt.

231. ibid. I 172, 102.

246 sq. Ovid. metam. XIIII 458 ille quidem sub Iapyge maxima Dauno Moenia condiderat dotaliaque arva tenebat.

248. anth. L. I 170, 45.

254. Aus. cent. nupt. 84.

259. Ovid. metam. VI 276 miseranda vel hosti. XIIII 474 Graecia tum potuit Priamo quoque flenda videri.

267. anth. L. I 168, 11.

269. Val. Fl. II 375 invidisse deos tantum maris aequor adortis.

272. anth. L. I 168, 24.

276. cf. epit. Iliad. 468 et neque, quem demens ferro petat, inspicit ante Caelestemque manum mortali vulnerat hasta.

AVCTORES.

372. Soph. Ant. 29 *ἐᾶν δ' ἄκλαυτον ἄταφον.* Eur. Hec. 30.

374. cf. Hom. *T* 15 *ἄντην εἰσιδέειν.*

IMITATORES.

283. anth. L. III 81, 26.

291. Aus. cent. nupt. 2.

303 sq. Val. Fl. V 535 cuperem haud tali vos tempore tectis Advenisse meis, quo me gravis adsidet hostis.

311. Aus. cent. nupt. 21.

313. Sil. XII 318 corpore sic toto ac membris Roma omnibus usa.

333 sq. Aus. cent. nupt. 59 sq.

337 sq. Sil. XI 546 quem gliscens gloria pravum Ductoris studio iam dudum agitabat amaro.

340 sq. Sil. III 246 cui vano corda tumore Maternum implebat genus.

341. anth. L. I 170, 14.

348. Sil. II 281 haud tamen abstiterim, mortem licet arma propinquent. anth. L. I 178, 69 dicam equidem, licet arma mihi mortemque mineris. 147, 36 licet arma mihi mortemque minentur.

352 sqq. Claudian. Probini et Olybrii consul. 140 sed precor, hoc donum, cum libertate recenti, Adde precor, si vera manet reverentia nostri.

354. anth. L. I 178, 86.

355. Aus. cent. nupt. 12. anth. L. I 178, 77.

355 sq. anth. L. VI 84, 50 cui natam egregio genero dignisque hymenaeis Dat pater, et pacem hanc aeterno foedere iungit.

361 (XII 600). Lactant. inst. II 8 quod tandem sit caput horum et causa malorum. anth. L. I 170, 153.

362. Ovid. am. I 2, 21 nil opus est bello. veniam pacemque rogamus.

365. anth. L. I 170, 51. 172, 59.

366. ibid. 170, 51.

368 sq. ibid. 172, 25 sq.

369. ibid. 178, 203. 450.

371 sq. ibid. 89, 57 scilicet ut coniunx viduo reddatur Atridi, Procumbet vilis Teucrorum victima Achilles? cf. epit. Iliad. 264 dum iaceas in amore tuo, nos bella geremus Scilicet et nostrum fundemus in hoste cruorem.

372. Val. Fl. I 151 nos animae faciles.

374 sq. anth. L. VI 84, 29 illam adspice contra, Quae vocat.

375. ibid. III 81, 15.

381. Stat. Theb. III 661 et tibi

AVCTORES.

399 sq. cf. Hom. β 178 ὦ γέρον, εἰ δ' ἄγε νῦν μαντεύεο σοῖσι τέκεσσιν.

418 (X 489). Hom. *Β* 418 πρηνέες ἐν κονίῃσιν ὀδὰξ λαζοίατο γαῖαν. *Λ* 794.

425. Enn. ann. 297 multa dies in bello conficit unus.

477 sqq. cf. Hom. Z 269 ἀλλὰ σὺ μὲν πρὸς νηὸν Ἀθηναίης ἀγελείης Ἔρχεο σὺν θυέεσσιν, ἀολλίσσασα γεραιάς.

483 sqq. ibid. 305 πότνι' Ἀθηναίη ῥυσίπτολι δῖα θεάων, Ἆξον δὴ ἔγχος

IMITATORES.

tuto Nunc eat iste furor. Val. Fl. V 600 non frustra magna superbo Dicta volant.

382. Avien. descr. 382 aggere murorum Pelusia moenia surgunt.

396. Sil. XII 501 non ita me experti Fabius Fabiique magister.

405. Lucan. II 407 Hadriacas qui verberat Aufidus undas.

409. anth. L. I 147, 17.

413. Stat. silv. III 3, 157 heu blanda diu fortuna regressum Maluit. anth. L. I 172, 106 neque habet fortuna regressus. 178, 239.

417. Ovid. metam. II 812 saepe mori voluit, ne quidquam tale videret.

425. Val. Fl. II 619 adversi longus labor abscidit aevi. Claudian. in Eutrop. I 288 longique labor commiserit aevi.

426 sq. anth. L. III 81, 19 sq.

427. ibid. 106, 81 tuta nec in solido rerum fortuna favore est. cf. Ammian. Marcell. XIIII 2 quorum tutela securitas poterat in solido locari cunctorum.

438. anth. L. I 172, 21.

441. ibid. II 192, 11 nulli pietate secundus.

454. ibid. I 170, 108.

458. pervig. Ven. 85 iam loquaces ore rauco stagna cygni perstrepunt.

463 sq. cf. Rutil. Nam. I 169 qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen Et reges Rutulos teste Marone refert.

476. Aus. cent. nupt. 31.

479. anth. L. VI 84, 6.

480. Sulpicius Severus hist. I 27 mulierem tanti mali causam cum domo et patre incendio consumpserunt. Stat. Theb. II 232 deiectaeque genas. anth. L. I 170, 63. 68. 178, 416.

AVCTORES.

*Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.*

492 sqq. ibid. 506 *ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ, Δεσμὸν ἀπορρήξας, θείῃ πεδίοιο κροαίνων, Εἰωθὼς λούεσθαι ἐυρρεῖος ποταμοῖο, Κυδιόων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται Ὤμοις ἀίσσονται· ὃ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς, Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.* cf. Enn. ann. 503 et tum sicut equus, qui de praesepibus fartus Vincla suis magnis animis abrupit et inde Fert sese campi per caerula laetaque prata Celso pectore, saepe iubam quassat simul altam e. q. s.

501. (827 sq.) Furius in I apud Macrob. Sat. VI 4, 10 in humum defluxit.

526. cf. Hom. *α* 426 *περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.*

581 sq. (VII 54) Catull. LXII 42 multi illum pueri, multae optavere puellae.

593 sq. cf. Hom. *Π* 667 *εἰ δ' ἄγε νῦν, φίλε Φοῖβε, κελαινεφὲς αἷμα*

IMITATORES.

487. Val. Fl. VII 620 rutilum thoraca sequenti.

491. anth. L. I 147, 26.

496 sq. cf. Petron. apud Wernsd. p. L. m. IIII 763, 58 ceu uti solet Duro remissus Thessali quadrupes iugo Cervicem et altas quatere ad excursum iubas. Stat. silv. I 1, 48 cui rigidis stant colla iubis, vivusque per armos Impetus.

508 sq. anth. L. I 172, 152 sq.

510. ibid. 178, 350.

513. Avien. descr. 284 nunc quatiunt campos.

524. Aus. cent. nupt. 110.

526. Ciris 306 summo volitantem in vertice montis.

530. Aus. cent. nupt. 115.

538. anth. L. I 170, 43. 147, 24.

550. ibid. 170, 128.

551. vid. ad. IIII 287.

565. anth. L. I 170, 149.

567 sq. Sil. VIII 322 non hic domus hospita tecto Invitat patrio, non fidae moenibus urbes Excipiunt.

583. anth. L. I 170, 20 et virginitatis amore.

586. ibid. VI 84, 42 cura mihi comitumque foret nunc una mearum.

589. Ovid. metam. VI 448 fausto committitur omine sermo.

AVCTORES.

κάθηρον Ἐλθὼν ἐκ βελέων Σαρπηδόνα .... 671 πέμπε δέ μιν πομποῖσιν ἅμα κραιπνοῖσι φέρεσθαι, Ὕπνῳ καὶ Θανάτῳ κτλ.

602. Servius: 'est autem versus Ennianus (*in Scipione* Macrob. Sat. VI 4, 6), vituperatus a Lucilio dicente per inrisionem debuisse eum dicere *horret et alget*.' (inc. 112 Gerl.)

611. cf. Hom. *M* 156 νιφάδες δ' ὥς πῖπτον ἔραζε.

632. Hom. *Δ* 472 ἀνὴρ δ' ἄνδρ' ἐδνοπάλιζεν.

633. cf. ibid. 450 ἔνθα δ' ἅμ' οἰμωγή τε καὶ εὐχωλὴ πέλεν ἀνδρῶν Ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων, ῥέε δ' αἵματι γαῖα.

664 sq. Hom. *Π* 692 ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξας, Πατρόκλεις; κτλ.

IMITATORES.

595 (cf. V 722 VII 620). epit. Iliad. 95 at illa leves caeli delapsa per auras. 464 aethereas genetrix delapsa per auras.

617. Sil. VIIII 167 in vacuas senior vitam disperserat auras.

623 (713). Sil. IIII 317 nunc Itali in tergum versis referuntur habenis.

625. cf. Sil. XV 155.

630. epit. Iliad. 543 tergaque nuda tegit.

631. Aus. cent. nupt. 101 postquam congressi.

639. anth. L. I 14, 1.

649. Claudian. Prob. et Ol. cons. 87 dextrum nuda latus, niveos exserta lacertos.

655. anth. L. I 14, 10 at circum late comites. (VII 104.)

659 sqq. Sil. II 73 quales Threiciae Rhodopen Pangaeaque lustrant. Claudian. rapt. II 62 qualis Amazonidum peltis exsultat aduncis Pulchra cohors, quotiens Arcton populata virago Hippolyte niveas ducit post proelia turmas, Seu flavos stravere Getas seu forte rigentem Thermodontiaca Tanain fregere securi.

669. Grat. Cyn. 239 mandit humum. Sil. V 577 versantem in vulnere sese.

673. anth. L. III 81, 48.

678 sqq. Sil. IIII 556 Allius ... Venator rudibus iaculis et Iapyge campum Persultabat equo, medios-

**AVCTORES.**

721 sqq. cf. Hom. *X* 139 *ἠύτε κίρκος ὄρεσφιν, ἐλαφρότατος πετεηνῶν, Ῥηιδίως οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν.* o 526 *ἐν δὲ πόδεσσιν Τίλλε πέλειαν ἔχων, κατὰ δὲ πτερὰ χεῦεν ἔραζε.*

725 sq. cf. Hom. *K* 515 al. *οὐδ' ἀλαοσκοπιὴν εἶχε κτλ.*

738. cf. Hom. *Δ* 343 *πρώτω γὰρ καὶ δαιτὸς ἀκουάζεσθον ἐμεῖο .... Ἔνθα φίλ' ὀπταλέα κρέα ἔδμεναι ἠδὲ κύπελλα Οἴνου πινέμεναι κτλ.*

745. Enn. ann. 422 tollitur in caelum clamor exortus utrisque.

748 sq. cf. Hom. *X* 321 *εἰσορόων χρόα καλόν, ὅπῃ εἴξειε μάλιστα.*

751 sqq. cf. Hom. *M* 201 *αἰετὸς ὑψιπετὴς . . . Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον Ζωόν, ἔτ' ἀσπαίροντα· καὶ οὔ πω λήθετο χάρμης· Κόψε γὰρ αὐτὸν . . . Ἰδνωθεὶς ὀπίσω.*

**IMITATORES.**

que invectus in hostes Appula non vana torquebat spicula dextra. Huic horret thorax Samnitis pellibus ursae, Et galea annosi vallatur dentibus apri.

682. Sil. III 388 telum sparus.

683. ibid. 264 celsumque caput super agmina tollit.

691 sq. Sil. I 381 qua corpus loricam inter galeamque patescit, ... cuspide sistit.

696. 698. Val. Fl. VI 378 gravem nodis auroque securim Congeminans.

697. anth. L. I 172, 22. 178, 1.

698. epit. Iliad. 366 ora rigat moriens.

705. Stat. Theb. X 876 et quid tam egregium, prosternere moenia molli Structa lyra?

715. anth. L. I 170, 140.

718. Sil. III 306 levibus gens ignea plantis.

731 (XII 759). anth. L. III 81, 85.

732. cf. Val. Fl. III 230 numquamne dolor virtute subibit Nil ausas sine rege manus? e. q. s.

736. Maximian. eleg. V 50 in Venerem segnis ut ante fui.

739. Ovid. metam. XIIII 634 hic amor, hoc studium.

750. Stat. Theb. II 648 a iugulo nitentem sustinet hastam.

766 sq. (V 441). anth. L. III 81, 92 sq. cf. Grat. Cyn. 242 accessus-

**AVCTORES.**

794 sqq. Hom. *Π* 249 *ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δὲ κλύε μητίετα Ζεύς. Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν· Νηῶν μέν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.*

809 sqq. Hom. *O* 586 *ἀλλ' ὅ γ' ἄρα τρέσε θηρὶ κακὸν ῥέξαντι ἐοικώς, Ὅς τε κύνα κτείνας ἢ βουκόλον ἀμφὶ βόεσσιν Φεύγει πρίν περ ὅμιλον ἀολλισθήμεναι ἀνδρῶν.*

815. cf. Hom. *Π* 813 *μίκτο δ' ὁμίλῳ.*

818 sq. Bion. I 10 *ὑπ' ὀφρύσι δ' ὄμματα ναρκῇ, Καὶ τὸ ῥόδον φεύγει τῶ χείλεος.*

862. cf. Hom. *Δ* 123 *νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.*

**IMITATORES.**

que abitusque notasse ferarum Admonet. 334 quod nisi et accessus et agendi tempora belli Noverit.

777. anth. L. I 147, 1. 170, 42.

785 sq. ibid. 172, 19 sancte deum, summi custos Soractis Apollo, Quem primi colimus.

788. Sil. V 179 sic in Apollinea semper vestigia pruna Inviolata teras.

804. Aus. cent. nupt. 118.

812. Val. Fl. IIII 295 territus ipse etiam atque ingentis conscius ausi. Stat. Theb. IIII 368 magnique fugit non inscius ausi. Orosius IIII 9, 238 Xanthippus tam audacis facti conscius.

816. Aus. cent. nupt. 120. anth. L. I 172, 138.

817. Aus. l. l. 121.

818. ibid. 131.

822. Stat. silv. V 2, 37 illi curarum asperrima suetus Credere partirique metus.

828. anth. L. I 45, 16.

839. Sil. X 463 mulcata cadavera caede.

857. Stat. Theb. X 910 tune etiam feriendus? ait. VIIII 787 leto moriere virorum. Val. Fl. IIII 243 tune Amyci moriere manu?

877. cf. Sil. II 251 conclamant matres, celsoque e culmine muri Lamentis vox mixta sonat.

880. anth. L. III 81, 17.

890. Sil. IIII 149 arietat in primos.

904. anth. L. I 14, 6.

911. Sil. V 433 flatusque imitantur equorum.

913 sq. cf. Sil. I 209 ubi fessus equos Titan inmersit anhelos.

# LIBER XII.

## AVCTORES.

4 sqq. cf. Hom. *Τ* 164 sqq.

18. Enn. ann. 34 olli respondit rex Albai longai.

19 sqq. Attius Antig. 136 quanto magis te istiusmodi esse intellego, Tanto, Antigona, magis me par est tibi consulere et parcere.

50 sq. cf. Hom. *Τ* 437 *ἐπεὶ ἦ καὶ ἐμὸν βέλος ὀξὺ πάροιθεν.*

60. Hom. *Χ* 85 *μηδὲ πρόμος ἵστασο τούτῳ.*

67 sq. Hom. *Δ* 141 *ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.*

## IMITATORES.

1. anth. L. II 192, 111 Turnus iam fractis adverso Marte Latinis Semet in arma parat. 193, 53 Turnus ut infractos vidisset et undique caesos. 194, 67 Turnus ut infractos vidit cessisse Latinos.

2. ibid. I 172, 160.

3. ibid. II 193, 54 ultro Anchisiaden bello per foedera poscit.

4. Lucan. I 205. anth. L. I 178, 286. epit. Iliad. 494 attolluntque animos.

6 sq. Wernsd. p. L. m. I 290, 93 excussis movet arma toris. Priscian. laud. Anast. 67 ut leo . . . nisi nobilis ora lacessat, Non movet arma. anth. L. I 172, 29. Ambr. Hex. VI 6, 37 eximia leonis pulchritudo comantes cervice toros excutit.

7. anth. L. I 172, 31.

11. ibid. 107.

24. ibid. 170, 53.

25. Sil. I 113 haud mollia dictu.

31. anth. L. I 178, 156.

42. ibid. 170, 48.

43. ibid. 178, 81.

47. ibid. 172, 50. — III 81, 69 sic incipit ore (692).

52. Grat. Cyn. 352 nec longe auxilium.

56 sq. anth. L. I 178, 210 sq.

63. ibid. 22.

65 sq. Stat. silv. I 2, 244 non talis niveos strinxit Lavinia vultus, Cum Turno spectante rubet. Aus. cent. nupt. 35 sq.

67 sq. Claudian. rapt. I 272 non sic decus ardet eburnum, Lydia Sidonio quod femina tinxerat ostro.

69. anth. L. I 170, 67.

70. Aus. cent. nupt. 55. anth. L. VI 84, 64.

AVCTORES.

72 sq. Hom. Ω 218 μή μ' ἐθέλοντ' ἰέναι κατερύκανε, μηδέ μοι αὐτὴ Ὄρνις ἐν μεγάροισι κακὸς πέλευ.

84. Hom. K 437 λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.

92. Hom. α 127 πρὸς κίονα μακρήν.

102. Lucr. III 289 ex oculis micat acribus ardor.

115. Enn. ann. 588 funduntque elatis naribus lucem.

130. cf. Hom. Γ 135 ἀσπίσι κεκλιμένοι, παρὰ δ' ἔγχεα μακρὰ πέπηγεν.

142. Hom. E 243 ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ.

151. Hom. Γ 306 οὔ πω τλήσομ' ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶσθαι Μαρνάμενον φίλον υἱὸν ἀρηιφίλῳ Μενελάῳ.

IMITATORES.

72 sq. Sil. III 133 ominibus parce et lacrimis. anth. L. I 178, 72 sq.

81. anth. L. I 178, 275.

84. cf. epitom. Iliad. 735 multo candore nitentes .... quos nec praecederet eurus Nec posset volucri cursu superare sagitta.

86. Claudian. carm. LXXXVIII 2 exercentur equis et colla comantia pectunt.

94. Iuvenal. II 100 Actoris Aurunci spolium.

99. epit. Iliad. 323 Iliacoque tuos foedaret pulvere crines.

100. Aus. Mos. 236 aut frontis ad oram Vibratis coeptat digitis extendere crines.

102. anth. L. I 171, 7. 178, 336.

104—106. vid. ad Georg. 232—234.

107. anth. L. II 192, 78 iamque habilis bello et maternis laetus in armis. cf. ad Ge. II 429.

115. ibid. V 1, 8 naribus elatis efflant e pectore lucem.

116. ibid. I 170, 101.

118. ibid. 178, 323.

131. Aus. cent. nupt. 67.

139. Sil. VIII 206 diva deae parere parat.

142. Ovid. metam. V 261 animo gratissima nostro.

146. anth. L. I 172, 53.

150. ibid. 46.

153. ibid. 178, 171 forsan miseros meliora sequuntur.

156. vid. ad II 522.

159. Ammian. Marc. XV 8 audendi in tempore consideratus hortator. anth. L. I 178, 393.

166. epit. Iliad. 907 non clarae gentis nobis mansisset origo.

167. epit. Iliad. 941 tectum caelestibus armis.

168. Aus. cent. nupt. 7.

AVCTORES.

173 sq. cf. Hom. *Γ* 273 *ἀρνῶν ἐκ κεφαλέων τάμνε τρίχας.*

176—181. Hom. ibid. 276 *Ζεῦ πάτερ, Ἴδηθεν μεδέων, κύδιστε μέγιστε, Ἠέλιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις, Καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα .... Ὑμεῖς μάρτυροι ἔστε κτλ.* cf. *Τ* 258.

206 sqq. Hom. *Α* 234 *ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζους Φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν, Οὐδ' ἀναθηλήσει· περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν Φύλλα τε καὶ φλοιόν· νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι.*

224. Hom. *Δ* 86 *ἡ δ' ἀνδρὶ ἰκέλη Τρώων κατεδύσεθ' ὅμιλον.*

228. Furius in X apud Macrob. Sat. VI 1, 33 rumoresque serunt varios et multa requirunt.

233. cf. Hom. *Β* 123 *εἴ περ γάρ κ' ἐθέλοιμεν Ἀχαιοί τε Τρῶές τε Ὅρκια πιστὰ ταμόντες ἀριθμηθήμεναι ἄμφω, . . . Ἡμεῖς δ' ἐς δεκάδας διακοσμηθεῖμεν Ἀχαιοί, Τρώων δ' ἄνδρα ἕκαστον ἑλοίμεθα οἰνοχοεύειν, Πολλαί κεν δεκάδες δευοίατο οἰνοχόοιο.*

235. Enn. epigr. 4 volito vivus per ora virum.

284. Enn. ann. 287 fit ferreus imber.

IMITATORES.

176. anth. L. I 178, 1.

178. ibid. 2. 29 et tu Saturnia Iuno.

200. ibid. 172, 66.

203. ibid. 170, 59.

206 sqq. Val. Fl. III 707 hanc ego magnanimi spolium Didymaonis hastam, Quae neque iam frondes virides nec proferet umbras, Ut semel est evulsa iugis ac matre perempta Fida ministeria et duras obit horrida pugnas, Testor. Priap. XXV hoc sceptrum, quod, ab arbore ut recisum est, Nulla iam poterit virere fronde.

225. anth. L. VI 84, 32.

230. ibid. I 172, 64. 99.

243. ibid. III 81, 86.

247 sqq. Sil. IIII 105 accipiter ... Turbabat violentus aves.

253 sq. Auson. Cupid. cruc. 52 hostemque unum loca non sua nactum ... Facta nube premunt.

274 sqq. Ov. met. VIII 317 mordebat fibula vestem. Sil. VII 624 qua fibula morsus Loricae crebro laxata resolverat ictu, Accepit lateri penitusque in viscera adegit. Calpurn. ecl. VII 81 adunco fibula morsu. Corippus de laud. Iust. II 121 aurea iuncturas morsu praestrinxit adunco Fibula.

275. anth. L. I 146, 8.

283 sq. epit. Iliad. 359 telorumque volat cunctis de partibus imber.

AVCTORES.

293 sq. cf. Hom. E 586 ἐπὶ βρεχμόν τε καὶ ὤμους.

294. Enn. ann. 589 teloque trabali.

331 sqq. cf. Hom. N 298 οἷος δὲ βροτολοιγὸς Ἄρης πόλεμόνδε μέτεισιν, Τῷ δὲ Φόβος, φίλος υἱός, ἅμα κρατερὸς καὶ ἀταρβής, Ἕσπετο, ὅς τ' ἐφόβησε ταλάφρονά περ πολεμιστήν· Τὼ μὲν ἄρ' ἐκ Θρήκης Ἐφύρους μέτα θωρήσσεσθον κτλ.

339 sq. Hom. Λ 536 ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.

391. cf. Hom. Δ 193 Ταλθύβι', ὅττι τάχιστα Μαχάονα δεῦρο κάλεσσον κ. τ. ἑ.

393 sq. Hom. B 827 ᾧ καὶ τόξον Ἀπόλλων αὐτὸς ἔδωκεν.

IMITATORES.

294. epit. Iliad. 373 teloque adversa trabali Tempora transadigit.

296. anth. L. I 178, 374.

300. Val. Fl. III 168 occupat os barbamque viri.

312. Aus. cent. nupt. 107.

314 sq. anth. L. I 178, 158 sq.

318. ibid. 147, 19. 170, 89. 172, 156.

322. Stat. Theb. XII 136 pereatque ingentis gloria facti.

323. Sil. V 657 nulli dextra iactare reliquit Flaminium cecidisse sua.

324 sqq. Sil. V 376 quae dum turbatos avertunt aequore campi Ductores, .. ex agmine Poenum Cedentem consul tumulo speculatus ab alto .... 383 poscit equum.

327. anth. L. I 172, 35.

332. Sil. XII 684 clipeoque tremendum Increpat.

335 sq. Val. Fl. II 205 atraeque genis pallentibus irae.

342. Sil. IIII 175 nec eminus ambo.

348. Aus. cent. nupt. 9.

350 sqq. Sil. II 179 qui thalamos ausus quondam sperare superbos. 183 ast Ithacus vero ficta pro morte loquacem Affecit leto.

364. Sil. I 261 correptis sternacem ad proelia frenis Frangere equum.

374. anth. L. I 170, 136.

386. Sil. VI 79 lapsantes fultum truncata cuspide gressus. cf. I 554 dubio vestigia nisu Alternata trahens. Val. Fl. II 93 alternos aegro cunctantem poplite gressus.

388. cf. Grat. Cyn. 382 quae tutela est proxima, tenta.

391. cf. Aus. epigr. XX 7 medicum quod Iapida dicunt. anth. L. I 172, 11.

397 (X 52). Sil. III 579 mutum

AVCTORES.

407 sq. Enn. ann. 592 stant pulvere campi.

435 sq. Soph. Ai. 550 ὦ παῖ, γένοιο πατρὸς εὐτυχέστερος, Τὰ δ' ἄλλ' ὅμοιος, καὶ γένοι' ἂν οὐ κακός. Attius arm. iudic. 156 virtuti sis par, dispar fortunis patris.

441. Hom. *Η* 1 ὣς εἰπὼν πυλέων ἐξέσσυτο φαίδιμος Ἕκτωρ.

451 sqq. cf. Hom. *Δ* 275 ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ Ἐρχόμενον κατὰ πόντον ὑπὸ Ζεφύροιο ἰωῆς .... Ῥίγησέν τε ἰδών, ὑπό τε σπέος ἤλασε μῆλα.

469. Hom. *Ε* 835 ὣς φαμένη Σθένελον μὲν ἀφ' ἵππων ὦσε χαμᾶζε.

492. Hom. *Χ* 275 ἕζετο γὰρ προϊδών. Enn. ann. 397 tamen induvolans secum abstulit hasta Insigne.

499. Enn. ann. 464 irarumque effunde quadrigas.

507. cf. Hom. *Χ* 325 ἵνα τε ψυχῆς ὤκιστος ὄλεθρος.

510 sq. Hom. *Τ* 462 τὸν μὲν δουρὶ βαλών, τὸν δὲ σχεδὸν ἄορι τύψας.

IMITATORES.

volvens inglorius aevum. anth. L. I 89, 4 lanificas tentavi inglorius artes.

398. vid. ad VIIII 794.

400 sq. Sil. V 367 intortos de more adstrictus amictus. Stat. silv. I 4, 107 ritu se cingit uterque Paeonio.

407. Claudian. in I consul. Stilich. I 257 stant pulvere Syrtes Gaetulae.

424. Stat. Theb. II 326 cervixque recepto Sanguine magna redit fractaeque in pectora vires. Nemesian. Cyn. 286 mox laetae redeunt in pectora fortia vires. anth. L. I 45, 6 concidit, atque novae rediere in proelia vires.

427. anth. L. I 172, 39.

428. Aus. cent. nupt. 90.

434. Quinctil. declam. VIIII p. 197 iamque suprema per galeam dederam oscula.

435. cf. Sil. III 70 nate ... amplior, oro, Sis patrio decore. anth. L. I 147, 16.

439. anth. L. I 172, 126.

444. ibid. 170, 122.

451 sqq. cf. Val. Fl. III 91 caeruleo veluti cum Iuppiter agmine nubem Constituit; certant zephyri, frustraque rigentem Pulsat utrimque notus: pendent mortalia longo Corda metu, quibus illa fretis, quibus incidat arvis.

469. epit. Iliad. 514 ille ruens ictu media inter lora rotasque Volvitur.

474. anth. L. I 168, 1 vacua atria lustrat hirundo.

483. ibid. III 81, 63 voce vocant.

508. Aus. cent. nupt. 127.

519. Ovid. met. III 586 pauper et

AVCTORES.

521 sq. cf. Hom. *Λ* 155 *ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ.* Apollon. Rh. I 1027 *ὀξείῃ ἴκελοι ῥιπῇ πυρός, ἥτ' ἐνὶ θάμνοις Αὐαλέοισι πεσοῦσα κορύσσεται.*

523 sq. Hom. *Δ* 452 *ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ ... Τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν.*

546. Hom. *Π* 787 *ἔνθ' ἄρα τοι Πάτροκλε φάνη βιότοιο τελευτή.*

552 (VIIII 532). Enn. ann. 168 summa nituntur opum vi.

565. ibid. 263 nunc Iuppiter hac stat.

587 sqq. cf. Apollon. Rh. II 130 *ὡς δὲ μελισσάων σμῆνος μέγα μηλοβοτῆρες Ἠὲ μελισσοκόμοι πέτρῃ ἔνι καπνιόωσιν, Αἱ δ' ἤτοι τείως μὲν κτλ.*

603. cf. Hom. *λ* 278 *ἀψαμένη βρόχον αἰπὺν ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου.*

627. cf. Hom. *Ν* 312 *νηυσὶ μὲν ἐν μέσσῃσιν ἀμύνειν εἰσὶ καὶ ἄλλοι.*

634 sqq. Hom. *Α* 202 *τίπτ' αὖτ', αἰγιόχοιο Διὸς τέκος, εἰλήλουθας; ἦ ἵνα ὕβριν ἴδῃς Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο;*

IMITATORES.

ipse fuit ... 588 ars illi sua census erat.

525. Sil. III 445 Volcarum populatur iter.

532. anth. L. I 45, 15.

546. ibid. 170, 144.

552. ibid. III 81, 42.

553. ibid. I 170, 113.

573. ibid. 178, 105.

589 (cf. ad Ge. IIII 202). Claudian. rapt. II 125 cum cerea reges Castra movent.

595. anth. L. I 172, 159 regina ut tectis venientem conspicit hostem.

596. Stat. Theb. XI 361 tecta incessentem.

603. Sil. I 166 deformem leti.

620. anth. L. I 178, 408.

630. ibid. 175, 5 nec pugnae inferior nec e. q. s.

636. ibid. 178, 260.

637. ibid. 170, 81 en quid ago? aut quamnam spondet fortuna salutem?

638. ibid. III 81, 25.

643. Val. Fl. III 294 exstinguine mea — fatis hoc defuit unum — Speravi te posse manu?

646. Lucan. I 366 usque adeo miserum est civili vincere bello? Stat. Theb. IIII 673 usque adeone parum

AVCTORES.

684 sqq. Hom. *N* 137 *ὀλοοίτροχος ὣς ἀπὸ πέτρης, Ὅν τε κατὰ στεφάνης ποταμὸς χειμάρροος ὤσῃ, Ῥήξας ἀσπέτῳ ὄμβρῳ ἀναιδέος ἔχματα πέτρης· Ὕψι δ' ἀναθρώσκων πέτεται κτλ.*

701 sqq. cf. Hom. *N* 754 *ὄρεϊ νιφόεντι ἐοικώς.*

716. Apollon. Rh. II 88 *ἠύτε ταύρω Φορβάδος ἀμφὶ βοὸς κεκοτηότε δηριάασθον.*

725 sq. Hom. *X* 209 *καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα,*

IMITATORES.

cineri data mater iniquo? Claudian. Prob. et Olybr. 166 usque adeone meam condunt oblivia mentem?

648. anth. L. I 14, 29 inscia culpae.

650 sqq. cf. Stat. Theb. XI 239 nuntius exanimi suspensus pectora cursu Aepytus ad regem portae statione relicta Tendit e. q. s.

653. anth. L. I 175. 178, 71.

656. ibid. 175, 20 iamque faces, non tela iacit.

668. ibid. 178, 278. III 81, 4.

669. ibid. III 81, 68.

670 (V 648). ibid. IIII 13, 13 ardentes oculorum orbes humerosque nitentes Ostendens.

678 sq. ibid. I 170, 60 sq.

681. ibid. 147.

684 sqq. Lucan. III 470 qualis rupes, quam vertice montis Abscidit impulsu ventorum adiuta vetustas. Sil. IIII 522 ut torrens celsi praeceps e vertice Pindi Cum sonitu ruit in campos, magnoque fragore Avulsum montis volvit latus, obvia passim Armenta inmanesque ferae silvaeque trahuntur. Stat. Theb. VII 744 sic ubi nubiferum montis latus aut nova ventis Solvit hiems aut victa situ non pertulit aetas e.q.s. cf. Val. Fl. VI 631 sqq.

694. anth. L. I 172, 90. 178, 409.

696. ibid. 170, 117. 178, 381. cf. epit. Iliad. 279 post haec discedit uterque Depositis telis populus, campusque patescit.

699. Aus. cent. nupt. 100.

700. epit. Iliad. 957 hic vastis intonat armis.

702 sq. Sil. II 313 mole nivali Alpibus aequatum attollens căput Appenninus.

708. Sil. VIIII 434 stabant educti diversis orbis in oris e. q. s. Iuvencus I 794 homines diversis partibus orbis Progenitos.

712. anth. L. III 81, 12.

720. ibid. I 178, 230 illi inter sese magna vi vulnera miscent.

725. epit. Iliad. 658 sustinet auratas aequato pondere lances.

AVCTORES.

Ἐν δ' ἐτίθη δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο.

742. cf. ibid. 136 Ἕκτορα δ', ὡς ἐνόησεν, ἕλε τρόμος· οὐδ' ἄρ' ἔτ' ἔτλη Αὖθι μένειν, ὀπίσω δὲ πύλας λίπε, βῆ δὲ φοβηθείς.

749 sqq. ibid. 189 ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται κτλ.

754 sq. cf. Apollon. Rh. II 280 τυτθὸν δὲ τιταινόμενοι μετόπισθεν Ἄκρῃς ἐν γενύεσσι μάτην ἀράβησαν ὀδόντας.

759. cf. Hom. *X* 415 ἐξονομακλήδην ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον.

763. cf. ibid. 208 ἀλλ' ὅτε δὴ τὸ τέταρτον ἐπὶ κρουνοὺς ἀφίκοντο.

764 sq. ibid. 159 ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην Ἀρνύσθην, ἅ τε ποσσὶν ἀέθλια γίγνεται ἀνδρῶν, Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

782. cf. Hom. *Φ* 174 ὁ δ' ἄρα μελίην Ἀχιλῆος Οὐ δύνατ' ἐκ κρημνοῖο ἐρύσσαι χειρὶ παχείῃ.

815 sqq. cf. Hom. *O* 36 ἴστω νῦν τόδε Γαῖα ... Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν .... 41 μὴ δι' ἐμὴν ἰότητα Ποσειδάων ἐνοσίχθων Πημαίνει Τρῶας κτλ.

IMITATORES.

729. Paulin. vit. Mart. II 436 alte sublatum surgit furiosus in ensem.

732. anth. L. I 170, 131.

740 sq. cf. epit. Iliad. 305. 968 dissiluit mucro.

748. Aus. cent. nupt. 104.

754 sq. Ovid. metam. I 535 inhaesuro similis iam iamque tenere Sperat. Stat. Theb. V 168 iam iamque teneri Credit et elusos audit concurrere morsus.

757. anth. L. I 170, 148.

758. ibid. III 81, 84 socios simul increpat omnes. (Ecl. VIII 70.)

765. ibid. I 170, 125. III 81, 30.

778. ibid. I 178, 353.

783. ibid. 170, 133 tum nititur acer et instat.

791. ibid. 14, 32.

793. ibid. 178, 409. 459.

794. cf. Ovid. metam. XIIII 608.

799. anth. L. I 45, 7.

800. ibid. 178, 100. 194.

805. ibid. 357. 442.

816. ibid. 172, 124.

819. ibid. 178, 75.

829. ibid. 14, 1.

832. ibid. 170, 144.

833. ibid. 147, 36.

841. cf. Ovid. met. XIIII 592 sq.

AVCTORES.

875. cf. Hom. *X* 213 *λίπεν δέ ἑ Φοῖβος Ἀπόλλων.*

879. cf. Bion. I 52 *ἁ δὲ τάλαινα Ζώω καὶ θεός ἐμμι, καὶ οὐ δύναμαί σε διώκειν.*

888. cf. Hom. *βριθὺ μέγα στιβαρόν.*

894. vid. ad VII 292.

897 sqq. Hom. *E* 302 *ὃ δὲ χερμάδιον λάβε χειρί, Τυδεΐδης, μέγα ἔργον, ὃ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν, Οἷοι νῦν βροτοί εἰσ'· ὃ δέ μιν ῥέα πάλλε καὶ οἶος.* cf. *M* 445 sqq. — *Φ* 403 *λίθον εἵλετο χειρὶ παχείῃ Κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα τρηχύν τε μέγαν τε, Τόν ῥ' ἄνδρες πρότεροι θέσαν ἔμμεναι οὖρον ἀρούρης.*

908 sqq. Hom. *X* 199 *ὡς δ' ἐν ὀνείρῳ οὐ δύναται φεύγοντα διώκειν.*

918. cf. Hom. *X* 295 *ὃ δὲ οὔ τί οἱ ἐγγύθεν ἦεν.*

920. cf. ibid. 321 *εἰσορόων χρόα καλόν, ὅπῃ εἴξειε μάλιστα.*

932 sqq. cf. ibid. 338 *λίσσομ' ὑπὲρ ψυχῆς καὶ γούνων σῶν τε τοκήων, Μή με ἔα παρὰ νηυσὶ κύνας καταδάψαι Ἀχαιῶν κ. τ. ἑ.*

IMITATORES.

847 sq. anth. L. I 178, 431 sq.

848. Propert. II 12, 5 idem non frustra ventosas addidit alas.

849. anth. L. I 170, 28.

866. Ovid. metam. XIIII 577 cineres plausis everberat alis. cf. Grat. Cyn. 348 nigris orbem circumsonat alis.

873. cf. Stat. Theb. XII 214 et nunc me duram .... quereris.

878. anth. L. I 178, 21.

883. ibid. 282.

888. ibid. 168, 19.

889. ibid. III 81, 70.

892 sq. ibid. I 178, 449 sive animo sive arte vales. opta ardua pennis Astra sequi. 452 sq.

893. ibid. 453.

894. Sil. I 298 caput quassans.

895. anth. L. III 81, 102.

897 sqq. epit. Iliad. 460 saxum ingens, medio quod forte iacebat in agro, Bis seni quod vix iuvenes tellure levarent, Sustulit et magno conamine misit in hostem. (Ovid. metam. III 60.)

905 (V 432). Sil. I 529 genua labant.

907. Sil. IIII 137 ictum perdiderat spatio.

908 sqq. epit. Iliad. 944 in somnis veluti .... gressum labor ipse moratur.

911 sq. Ovid. metam. XI 326 lingua tacet, nec vox temptataque verba sequuntur. Aus. cent. nupt. 97 sq.

912. anth. L. I 178, 371.

916. Aus. cent. nupt. 92.

920. anth. III 81, 69.

931. ibid. I 170, 155.

932. Ovid. metam. XIII 457 utere iam dudum generoso sanguine. Sil. XV 801 utere Marte tuo. anth. L. I 172, 83. 178, 271.

AVCTORES.

933 sq. cf. Hom. Ω 486 μνῆσαι πατρὸς σοῖο, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ κ. τ. ἑ.

IMITATORES.

931—936. Dictys Cret. III 21 nihil deprecor .... concede parvulis saltem non animam parentis, sed cadaver deprecantibus. veniat in animum recordatio parentis tui.

945. anth. L. I 168, 15.

946. ibid. III 81, 97. epit. Iliad. 859 accensus furiis decurrit ad aequor.

952. anth. L. II 188, 17 Turni vita fugit infernas maesta sub umbras.

# ADDENDA ET CORRIGENDA.

## BUCOLICON LIBER.

### ECLOGA I.

AVCTORES.

2 (VI 8). Theocr. VII 50 κἠγὼ μέν, ὅρη φίλος εἴ τοι ἀρέσκει, Τοῦθ᾽ ὅτι πρὰν ἐν ὄρει τὸ μελύδριον ἐξεπόνασα. Lucret. IIII 589 fistula silvestrem ne cesset fundere musam.

12. De usu voc. *en* sim. (apud Theocr. ἠνίδε sim.) vid. quae collegit *Gebauer* l. l. p. 29.

IMITATORES.

1. incert. apud Donat. vit. Verg. XVI Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

2. Calp. ecl. VIII 27 sed quia tu nostrae musam deposcis avenae. (cf. *Gebauer* de poetarum Graec. buc. inpr. Theocriti carminibus in eclogis a Vergilio expressis libri II. ed. II p. 14.)

3. Wernsdorf. p. L. m. I 180, 33 gramine cum tacto patriae sola dulcia linquis.

5 sq. Calp. ecl. IIII 38 et fruimur silvis Amaryllidos . . . nisi tu Meliboee fuisses. VIII 15 te nunc rura sonant.

6. id. I 46 dum populos deus ipse reget. add. IIII 7. 165.

8. id. V 27 tepidos tunc hostia cultros Imbuat.

9. ibid. 5 quas errare vides inter dumeta capellas.

10 (VI 1). id. IIII 20 levibus quem saepe cicutis Ludere conantem vetuisti.

13 sq. id. V 39 te quoque non pudeat, cum serus ovilia vises, Si qua iacebit ovis partu resoluta recenti, Hanc humeris portare tuis

AVCTORES.

24. vid. ad A. I 498 sqq.

39 (V 62 X 13). cf. Theocr. XXVII 58 *ἀλλάλαις λαλέουσι τεὸν γάμον αἵ κυπάρισσοι.*

51. pro 64, 18 l. LXVIII 97.

55. cf. Theocr. VII 153 *τοῖον νέκταρ ἔπεισε κατ' αὔλια ποσσὶ χορεῦσαι.* De sententia vide, quae *Gebauer* collegit l. l. p. 228.

56. cf. *Gebauer* p. 35.

IMITATORES.

natosque tepenti Ferre sinu tremulos.

23. vid. ad Ge. IIII 176.

24. Sulpicia sat. 20 duo sunt, quibus extulit ingens Roma caput.

26. 36. Calp. ecl. VII 7 mirabar, quae causa foret tibi tanta morandi.

31. Wernsd. p. L. m. III 148, 11 namque, fatebor enim, quae maxima deterrendi Debuit, hortandi maxima causa fuit.

36. leg. 'vid. ad v. 26.'

39. Rutil. Nam. I 31 ipsi quin etiam fontes si mittere vocem, Ipsaque si possent arbuta nostra loqui e. q. s.

42. Avien. descr. 603 illic saepe deum conspeximus adridentem.

45 (Ge. III 73). Nemesian. Cyn. 114 huic parilem submitte marem.

50. Wernsd. p. L. m. II 226, 99 en tibi Tityrus Salvo laetus agit grege.

54 sq. ibid. VI 163, 13 apes susurro murmurant gratae levi.

56 (cf. ad Ge. II 384). Calp. ecl. IIII 124 ut nudus ruptas saliat calcator in uvas.

58. Wernsd. p. L. m. VI 391, 20 et castus turtur atque columba gemunt.

59 sqq. (III 91 V 76 VIII 27. 52) — lin. 9 del. 'cf. III 91—52.' — lin. 12 pro 168 leg. 169. — add. Wernsd. p. L. m. IIII 533, 92 ante sub Aegaeo optabunt pia tecta palumbes, Et versa halcyone componet in arbore nidos, Esuriens vitulos alet ante leaena sequaces, Atque impasta diu teneros lupa nutriet agnos, Mutantesque suis divisum partibus orbem Aut Barcaeus alet Taurum aut Hyrcania Tauros: Ante Thyesteis iterum male territa mensis Interrupta dies refugos vanescet in ortus: Ante dabunt imbres Nilum, super aethera damae Errabunt, nantesque canent et flumina plaudent, Quam mihi post tergum veniant tua dona, magister.

AVCTORES.

IMITATORES.

63. Rutil. Nam. I 53 obruerint citius scelerata oblivia solem, Quam tuus ex nostro corde recedat honos.

66. Nemes. Cyn. 124 divisa Britannia mittit Veloces nostrique orbis venatibus aptos. Wernsd. p. L. m. V 1358, 1 semota et vasto disiuncta Britannia ponto.

76. epitome Iliados 893 tondent prata greges, pendent in rupe capellae.

78. cf. Calp. VIII 6 dum salices haedi, dum gramina vaccae Detondent.

83. id. IIII 169 iam sol contractas pedibus magis admovet umbras. VIII 86 sed iam sol demittit equos de culmine mundi. cf. VIIII 89.

## ECLOGA II.

De tota hac ecloga vide, quae disputavit *Gebauer* p. 23 sq. 142 sqq.

2 sq. vid. ad III 53 sq.

6. cf. Theocr. III 6 ὦ χαρίεσσ' Ἀμαρυλλί, τί μ' οὐκ ἔτι κτλ.

7. id. VII 119 οὐκ ἐλεεῖ μευ.

13. Catull. LXIIII 354 sole sub ardenti flaventia demetit arva.

16. *Gebauer* l. l. p. 39.

17. dele Theocriti versum.

18. add. Theocr. XXIII 28 καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὰ μαραίνει.

1. Martial. VIII 56, 12 tu licet et nostrum, dixit, Alexin ames. Calp. II 1 intactam Crocalen puer Astacus et puer Idas ... Dilexere diu.

5. Calp. XI 12 sic sua desertis nudarunt vulnera silvis.

6. Gratius Cyn. 300 nec me pignoribus nec te mea carmina fallent. Calp. VIII 29.

7. Calp. III 87 laqueum miseri nectemus ab illa Ilice.

8. id. I 19 et iam captatae pariter successimus umbrae. XI 39 iam pecudes subiere nemus.

9. Copa 28 nunc etiam in (nunc veprum *Hauptius*) gelida sede lacerta latet.

12 sq. Calp. XI 41 solus cano, me sonat omnis Silva, nec aestivis cantu concedo cicadis.

15. ibid. 50 qui tulerit Meroës fastidia longa superbae. 59 perferat et fastus.

17. Calpurnii versus est 44: tu quoque saeve puer niveum ne perde colorem.

18. Wernsd. p. L. m. III 221, 45 alba ligustra tuae nequeunt accedere laudi.

20. Nemes. Cyn. 159 passim nam lactis abundans Tempus adest.

AVCTORES.

24. *Gebauer* p. 15.

26 sq. cf. Theocr. VI 37 *ὡς παρ' ἐμὶν κέκριται.*

29. *Gebauer* p. 16.

34. 38. cf. id. I 125 *ἔνθ' ὦναξ καὶ τάνδε φέρ' εὐπάκτοιο μελίπνουν Ἐκ καρῶ σύριγγα καλάν, περὶ χεῖλος ἑλικτάν· Ἠ γὰρ ἐγὼν ὑπ' ἔρωτος ἐς ἅιδος ἕλκομαι ἤδη.*

36. Theocr. V 104 *ἔστι δέ μοι γαυλός.*

38. cf. id. I 3 *μετὰ Πᾶνα τὸ δεύτερον ἆθλον ἀποισῇ.*

51. cf. Theocr. III 10 *ἠνίδε τοι δέκα μᾶλα φέρω .... καὶ αὔριον ἄλλα τοι οἰσῶ.*

IMITATORES.

22. Ovid. metam. XIII 829 lac mihi semper adest niveum. Wernsd. p. L. m. VI 161, 7 non defit hortis et voluptas maxima.

23. Calp. VIIII 82 cantamus avena Qua divi cecinere prius.

25. Ovid. metam. XIII 840 certe ego me novi liquidaeque in imagine vidi Nuper aquae, placuitque mihi mea forma videnti.

27. (IIII 58 sq.) cf. anth. L. V 149, 19 (Wernsd. VI 407).

28 sq. Calp. II 60 ne contemne casas et pastoralia tecta. VII 42 sordida tecta, casas et sola mapalia nosti.

32 (III 26). id. III 26 calamos intexere cera Incipit. III 19 iam puerum calamos et odorae vincula cerae Iungere nunc cohibes. VIII 4 nam te calamos inflare labello Pan docuit. 58 calamos aptare labris et iungere cera. X 13 nulli fas est inflare cicutas, Quas ego Maenaliis cera coniungo sub antris. Wernsd. p. L. m. II 388, 7 me Pan ad thiasos docuit modulamine cantus.

34. Wernsd. p. L. m. II 388, 10 et roseo terit ore deus mollique labello.

36. Ovid. metam. VIII 191 sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit avenis. Calp IIII 149 imparibus modo concinuistis avenis. add. IIII 20. X 13. VII 12. Wernsd. p. L. m. II 388, 3 disparibus compacta modis totidemque cicutis.

42. cf. Ovid. metam. XIII 837 dominae servabimus istos.

45 sq. Copa 16 lilia quae niveis attulit in calathis.

50. Colum. X 307 pressaque flammeola rumpatur fiscina caltha.

51. Calp. II 72 quam multa sub arbore nostra Poma legam. 90 ut in arbore saepe notavi Cerea sub tenui lucere Cydonia lana. cf. etiam

**AVCTORES.**

53. de hiatu vid. *Gebauer* l. l. p. 136.

62. (Ge. II 485 sq.) cf. Mosch. V 7 *γᾶ δέ μοι ἀσπαστὰ καὶ δάσκιος εὔαδεν ὕλη.*

63. add. Theocr. VIII 80 *τᾶ βοῒ δ' ἁ μόσχος, τῷ βουκόλῳ αἱ βόες αὐταί.*

65. Lucr. II 258 quo ducit quemque voluptas.

68. Theocr. VII 56 *θερμὸς γὰρ ἔρως αὐτῶ με καταίθει.*

**IMITATORES.**

Prop. IIII 13, 27. Martial. X 42, 1. 3. anth. L. III 211, 3 sq.

56. Colum. X 298 ne Cydonis opes despernat Alexis. cf. etiam Ovid. metam. XIII 838.

60. Prop. II 30, 1 quo fugis a demens? Wernsd. p. L. m. III 189, 37 quid loquor a demens? Calp. VIIII 72 di pecorum pavere greges.

67. cf. Calp. VIII 86.

72. id. VIIII 33 ipse ego nec molli iunco nec vimine lento Perfeci calathos.

## ECLOGA III.

*Gebauer* p. 186 sqq.

1. lin. 3 pro *βόσκων* leg. *βόσκεν.*

6. de hiatu vid. *Gebauer* p. 135 sq.

10. Theocr. V 112 *αἲ τὰ Μίκωνος κτλ.*

17. id. V 75 *κάκιστε.*

23. cf. Theocr. XV 91 *ὡς δ' εἰδῇς καὶ τοῦτο, Κορίνθιαι εἰμὲς ἄνωθεν.*

31. cf. Theocr. XXII 70 *ἦ καὶ ἄεθλον ἑτοῖμον, ἐφ' ᾧ δηρισόμεθ' ἄμφω;*

1. incert. apud Donat. vit. Verg. XVI dic mihi Damoeta, cuium pecus? anne Latinum? Non, verum Aegonis. nostri sic rure loquuntur.

6. Nemes. Cyn. 150 huc omnes catuli, huc indiscreta feratur Turba.

9. ibid. 94 naiades faciles.

10. Calp. VI 84 me puto vicinus Stimicon e. q. s.

12. id. VII 5 veteres fagos.

20. id. III 94 ipse procul stabo vel acuta carice tectus Vel propius latitans.

26. Calp. XI 3 nec triviale sonans.

27. id. III 60 acerbae stridor avenae.

30 (cf. IIII 21). Wernsd. p. L. m. II 243, 50 uberibus plenis veniantque ad mulctra capellae.

31. Calp. II 6 dulcique simul contendere cantu Pignoribusque parant. VI 2 certavere sub his alterno carmine ramis Iudice me, sed non sine pignore. 47 dum sciat hic se non sine pignore vinci.

**AVCTORES.**

36 sq. id. V 23 ὗς ποτ' Ἀθαναίαν ἔριν ἤρισεν. ἠνίδε κεῖται Ὥριφος. I 27 καὶ βαθὺ κισσύβιον .... ἔτι γλυφάνοιο ποτόσδον.

37—43. 44—47. Theocr. VIII 18 σύριγγ', ἃν ἐποίησα, καλὰν ἔχω ἐννεάφωνον, Λευκὸν καρὸν ἔχοισαν ἶσον κάτω ἶσον ἄνωθεν 21 ἦ μάν τοι κἠγὼ σύριγγ' ἔχω ἐννεάφ. Λ. κ. ἔ. ἴ. κ. ἶ. ἄ. (*Gebauer* p. 61.)

49. cf. etiam Theocr. VIII 10 οὔποτε νικασεῖς μ' οὐδ' εἴ τι πάθοις τύ γ' ἀείδων.

52 (V 10 VIIII 32). id. V 78 εἶα λέγ' εἴ τι λέγεις.

55. cf. Theocr. V 33 ὧδε πεφύκει Ποία χὰ στιβὰς ἅδε. VI 44 ὠρχεῦντ' ἐν μαλακᾷ ταὶ πόρτιες αὐτίκα ποίᾳ.

60. id. XVII 1 ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ ἐς Δία λήγετε μοῖσαι. cf. *Gebauer* p. 40.

63. de hiatu *Gebauer* p. 136.

69. cf. Theocr. V 99 δωρήσομαι αὐτός.

78. id. V 134 ἀλλ' ἐγὼ Εὐμήδευς ἔραμαι μέγα.

82 sq. add. Theocr. X 31 ἁ αἶξ τὸν κύτισον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκει, Ἁ γέρανος τὤροτρον, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὶν μεμάνημαι.

83. cf. id. IIII 38 μόνας σέθεν οὐδὲ θανοίσας Λασεύμεσθα.

84—86. id. V 82· καὶ γάρ ἔμ'

**IMITATORES.**

39. id. VII 9 et solus Stimicon caneret pallente corymbo. X 18 gravidis hederata fronte corymbis.

45. Calp. VIIII 5 et molli gremium compleret acantho.

50. id. IIII 78 venit en et frater Amyntas. VI 21 veniat licet arbiter Alcon. 92 et venit ecce Micon.

51. Calp. VI 88 efficerem, ne te iam quisquam turpior esset.

53. id. VIII 9 vicine Timeta.

57. Calp. V 21 tunc florent silvae, viridisque renascitur annus. Colum. X 282 nunc ver egelidum, nunc est mollissimus annus.

58. Calp. VI 75 Astile tu Petalen, Lycida tu Phyllida lauda.

59. id. IIII 79 cantibus iste tuis alterno succinet ore. VI 2. 74. 90. VIIII 19. XI 13.

60. cf. Ovid. metam. X 148 ab Iove, Musa parens — cedunt Iovis omnia regno — Carmina nostra move.

63. Wernsd. p. L. m. IIII 325, 40 nunc laurus nunc myrtus — habent sua munera lauri.

65. ibid. VI 282, 69 sed magis ex aliqua cupiebat parte videri.

66. Calp. XI 4 Lycidae crinitus Iollas Ignis erat.

69. cf. id. III 76.

79. Ovid. metam. III 501 dictoque vale 'Vale' inquit et Echo.

AVCTORES.

ὡπόλλων φιλέει μέγα, καὶ καλὸν αὐτῷ Κριὸν ἐγὼ βόσκω. VIII 33 ἄγκεα καὶ ποταμοί, θεῖον γένος, αἴ τι Μενάλκας Πήποχ' ὁ συρικτὰς προσφιλὲς ἆσε μέλος, Βόσκοιτ' ἐκ ψυχᾶς τὰς ἀμνάδας. 37 κρᾶναι καὶ βοτάναι, γλυκερὸν φυτόν, αἴπερ ὁμοῖον Μουσίσδει Δάφνις ταῖσιν ἀηδονίσιν, Τοῦτο τὸ βουκόλιον πιαίνετε (alii ποιμαίνετε).

88. Theocr. I 20 καὶ τᾶς βουκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλέον ἵκεο μοίσας.

89. add. ibid. 132 νῦν δ' ἴα μὲν φορέοιτε βάτοι, φορέοιτε δ' ἄκανθαι.

93. cf. id. XIII 52 κουφότερ' ὦ παῖδες κτλ.

94 sqq. add. Theocr. V 100 σίττ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες· ὧδε νέμεσθε — 102 οὐκ ἀπὸ τᾶς δρυὸς οὗτος ὁ Κώναρος ἅ τε Κυναίθα; τουτεῖ βοσκησεῖσθε κτλ.

96. id. IIII 44 βάλλε κάτωθε τὰ μοσχία.

98. Lucr. VI 1049 prius aestus ubi aeris Praecepit.

100. add. Theocr. IIII 23 καὶ μὰν ἐς στομάλιμνον ἐλαύνεται .... ὅπα καλὰ πάντα φύοντι.

101. vid. ad II 33.

102. cf. Theocr. epigr. VI 5 ἀνίκα τήνας Ὀστίον οὐδὲ τέφρα λείπεται οἰχομένας.

103 (VII 28). cf. id. VI 39 ὡς μὴ βασκανθῶ.

IMITATORES.

100. Tib. I 4, 81 heu heu quam lento Marathus me torquet amore.

101. Ovid. fast. IIII 747 'consule' dic 'pecori pariter pecorisque magistris.'

102. Wernsd. p. L. m. III 253, 126 vix macie exesis artubus ossa traho.

103. Grat. Cyn. 406 oculique venena maligni.

106 Auson. Cupid. cruc. 9 fleti olim regum et puerorum nomina flores.

108. Calp. II 99 este pares, et ob hoc concordes vivite; nam vos Et decor et cantus et amor sociavit et aetas. VI 90 sed non ego vobis Arbiter: hoc alius possit discernere iudex. VIII 52 tu ruricolum discernere lites Adsueras. Wernsd. p. L. m. II 238, 93 es coce suavis homo, sed dulcis tu quoque pistor. III 153, 55 non nostrum est, inquam, tantas attingere laudes.

109 sq. pro 260 leg. 460.

## ECLOGA IIII.

**AVCTORES.**

21 (VII 11. Ge. III 316. A. VII 492). Theocr. XI 12 *πολλάκι ταὶ ὄιες ποτὶ τωὔλιον αὐταὶ ἀπῆνθον.* vid. *Gebauer* l. l. p. 233.

(VII 3. VIIII 31). Lucr. I 259 lacteus umor Uberibus manat distentis. *Gebauer* p. 229.

24 sq. *Gebauer* p. 49.

29. vid. ad III 89.

50, 52. cf. Theocr. VII 149 *ἆρά γέ πα τοιόνδε* — 151 *ἆρά γέ πα τῆνον κτλ.*

51 (Ge. IIII 222). *Gebauer* p. 141.

58. *Gebauer* p. 62.

**IMITATORES.**

1. cf. Calp. IIII 10 numina Romae Non ita cantari debent ut ovile Menalcae.

6. id. I 43 et redit ad terras tandem squalore situque Alma Themis posito.

7. Rutil. Nam. I 9 semina virtutum demissa et tradita caelo.

11. Wernsd. p. L. m. IIII 220, 10 abstulit una dies aevi decus.

21 (cf. III 30). Hor. epod. XVI 49 illic iniussae veniunt ad mulctra capellae Refertque tenta grex amicus ubera.

28. Colum. X 311 sed cum maturis flavebit messis aristis.

42. Wernsd. p. L. m. VI 561, 2 luminibus falsis auri mentita colorem.

43 sq. (III 63) Nemes. Cyn. 319 suavique rubescere luto.

55 sqq. Calp. VIII 24 namque fuit dignus senior, quem carmine Phoebus, Pan calamis, fidibusque Linus, modulatibus Orpheus Concinerent.

57. Tib. II 3, 11. Calp. VIIII 72 formosus Apollo.

62. Avien. descr. 1121 nascenti Baccho risit pater.

## ECLOGA V.

**AVCTORES.**

10. vid. ad III 52.

12. cf. Theocr. VII 87 *ὧς τοι ἐγὼν ἐνόμευον ἀν' ὤρεα τὰς καλὰς αἶγας.*

13 sq. cf. ibid. 50 sq. *κἠγὼ μέν, ὅρη φίλος εἴ τοι ἀρέσκει, Τοῦθ' ὅτι πρὰν ἐν ὄρει τὸ μελύδριον ἐξεπόνασα.*

**IMITATORES.**

2 (VII 3). Calp. II 2 Idas lanigeri dominus gregis, Astacus horti. XI 2 calamis ac versu doctus uterque.

5 sq. (Ge. III 418. 464) vid. ad 19.

13. Calp. VIII 28 accipe, quae super haec cerasus, quam cernis ad amnem, Continet inciso servans mea carmina libro.

AVCTORES.

45 sq. cf. Theocr. I 7 ἅδιον ὦ ποιμάν, τὸ τεὸν μέλος ἢ τὸ καταχὲς Τῆν' ἀπὸ τᾶς πέτρας καταλείβεται ὑψόθεν ὕδωρ. vid. *Meinek.* ad id. VIIII 33.

53 sqq. vid. *Gebauer* p. 15.

55. cf. Theocr. X 24 καὶ μὰν πρότερόν ποκα μουσικὸς ἦσθα.

60. cf. id. XXIIII 86 ἔσται δὴ τοῦτ' ἆμαρ, ὁπηνίκα νεβρὸν ἐν εὐνᾷ Καρχαρόδων σίνεσθαι ἰδὼν λύκος οὐκ ἐθελήσει.

64 (III 79). Lucr. V 8 dicendum est, deus ille fuit, deus, inclyte Memmi.

65 sq. Theocr. XXVI 5 ἐν καθαρῷ λειμῶνι κάμον δυοκαίδεκα βωμώς, Τὼς τρεῖς τᾷ Σεμέλᾳ, τὼς ἐννέα τῷ Διονύσῳ. *Gebauer* p. 39. 43.

72. add. Theocriti v. 72 ὁ δὲ Τίτυρος ἐγγύθεν ᾀσεῖ.

88. Theocr. VII 128 τόσσ' ἐφάμαν· ὃ δέ μοι τὸ λαγωβόλον ἁδὺ γελάσσας, Ὡς πάρος, ἐκ μοισᾶν ξεινήιον ὤπασεν εἶμεν. cf. XVII 31.

IMITATORES.

19. Wernsd. p. L. m. II 243, 45 desine plura Hiems.

20. cf. ad Ge. III 263. A. IIII 308. X 386. VI 429.

24. Calp. VIIII 29 nulla meae trinis tetigerunt gramina vaccae Luciferis.

33. Ovid. art. am. I 360 ut seges in pingui luxuriabit humo.

39. Colum. X 22 spinisque ferat paliuron acutis. Sedulius carm. Pasch. I 262 purpurei neu per violaria campi Carduus et spinis surgat paliurus acutis.

42. pro 91 leg. 89.

44. Colum. X 299 formoso nais puero formosior ipsa.

47. Grat. Cyn. 522 tenuesque sitim producere rivi.

58 sq. vid. ad II 27.

64. Grat. Cyn. 96 deus ille.

76 sqq. id. 251 ergo semper eris, dum carmina dumque manebunt Silvarum dotes atque arma Diania terris.

## ECLOGA VI.

2. vid. ad II 60.

1. Wernsd. p. L. m. V 514, 127 prima Syracosii mens prodidit alta magistri.

AVCTORES. — IMITATORES.

5. Colum. X 40 Pierides tenui deducite carmine musae.

8. add. Calp. VIII 3 gracili sub arundine carmen.

10. ibid. 72 silvestris nunc te platanus Meliboee susurrat.

12. ibid. 20 sed quanam sacra descripta est pagina fago?

13. Calp. X 3 cum Pan venatu fessus recubare sub ulmo Coeperat et somno lassatas sumere vires.

15. ibid. 61 ex illo venas inflatus nectare dulci Hesternoque gravis semper ridetur Iaccho.

17. ibid. 5 quem super ex tereti pendebat fistula ramo.

20 sq. ibid. 29 τῶ περὶ μὲν χείλη μαρύεται ὑψόθι κισσός, Κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεχροϊσμένος.

21. 25. ibid. 12 iamque videns 'pueri, si carmina poscitis,' inquit 'Ipse canam.'

44. vid. ad III 79.

48. Calp. VIIII 32 stant vituli et teneris mugitibus aëra complent. epit. Iliad. 299 vastisque replent mugitibus auras. Wernsd. p. L. m. III 393, 9 et Proetides dicit beatas.

49. Wernsd. p. L. m. VI 509, 1 moechus eram regis, sed lignea membra sequebar.

53. vid. *Gebauer* l. l. p. 141.

54. Ovid. amor. III 5, 17 dum iacet et lente revocatas ruminat herbas.

55 sq. vid. *Gebauer* p. 48.

62. vid. ad. 46.

62 sq. Priscian. perieg. 281 hic Phaëthonta suum carae luxere sorores, Hic electra legunt alnis stillantia Celtae.

75 sqq. Wernsd. p. L. m. I 180, 51 atque obsessa gerat latitantibus inguina monstris. IIII 230, 5 monstra sub undis Qui ferat, Oceanum .... Aequoreosque canes, ratibus consurgere prensis. 232, 10 seque feris credunt per inertia fata marinis Iam non felici laniandos sorte relinqui. Avien. descr. 789 a ne monstrigenis, hostem licet, inferat aestus Fluctibus.

85 sq. Theocr. VIII 16 τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμεῦντι.

85. vid. ad III 34.

## ECLOGA VII.

*Gebauer* l. l. p. 226 sqq.

1 (VIII 22). Calp. VIII 30 garrula pinus. X 1 sq. Avien. descr.

AVCTORES.

3. vid. ad IIII 21.

4. add. Theocr. XXII 23 ὦ ἄμφω θνατοῖσι βοηθόοι, ὦ φίλοι ἄμφω.

9. cf. Theocr. V 66 ἰὼ ξένε, μικκὸν ἄκουσον Τεῖδ' ἐνθών.

11. vid. ad IIII 21.

18. vid. ad III 59.

20 (VIII 62). cf. Theocr. VIIII 14 οὑτῶς Δάφνις ἄεισεν ἐμίν, οὑτῶς δὲ Μενάλκας.

23. vid. ad VIII 63.

26. cf. id. V 12 τὺ δ' ὦ κακὲ καὶ τόκ' ἐτάκεν Βασκαίνων.

28. vid. ad III 103.

35 sq. vid. *Gebauer* l. l. p. 238.

IMITATORES.

1080 altae Consurgunt pinus, et caelum sibila pulsant Robora.

2 sq. (cf. A. V 294 sqq.) id. II 1 intactam Crocalen puer Astacus et puer Idas, Idas lanigeri dominus gregis, Astacus horti, Dilexere diu. X 67 conducere in unum.

4 sq. Calp. II 3 formosus uterque nec impar Voce sonans. VIIII 17 ambo genis leves, intonsi crinibus ambo. epit. Iliad. 246 florentes aetate viri.

5. Calp. V 42 nondum stare paratos.

7. Wernsd. p. L. m. II 225, 81 taurus, solidi vir gregis et pater.

9. ibid. 226, 99 en tibi Tityrus Salvo laetus agit grege.

16. ibid. 240, 8 his certamen erat cuculi de carmine grande. VI 476, 11 nec mediocre fuit magni certaminis instar.

17. Auson. Mos. 206 sua seria ludo Posthabet.

19. Calp. II 25 alternos magis ut distinguere cantus Possitis.

22 (A. VI 662). Sil. XIII 538 nec dedignanda parenti Carmina fuderunt Phoebo.

24. Wernsd. p. L. m. II 388, 1 praecelsae quercus frondenti in vertice pendens.

26. cf. Calp. VI 80.

30. Calp. VI 42 cornua subtiles, ramosaque tempora molles Implicuere rosae.

32. Nemes. Cyn. 90 candida puniceis aptentur crura cothurnis. Grat. Cyn. 338 tegat imas fascia suras.

35 sq. Calp. II 59 inter pampineas ponetur faginus ulmos. cf. Verg. Catal. VI 9 marmoreusque tibi, dea, versicoloribus alis In morem picta stabit Amor pharetra.

37 sqq. cf. Ovid. metam. XIII 789 candidior folio nivei Galatea ligustri .... 793 aestiva gratior umbra ... 795 matura dulcior uva, Mollior et

**AVCTORES.**

40. cf. Theocr. XI 42 *ἀλλ' ἀφίκευ τὺ ποθ' ἁμέ*. 63 *ἐξένθοις Γαλάτεια*.

43. id. XII 2 *οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἤματι γηράσκουσιν*.

45. lin. 4 leg. *μαλακώτεροι*.

51 sq. add. Theocr. VIIII 12 *τῶ δὲ θέρευς φρύγοντος ἐγὼ τόσσον μελεδαίνω, Ὅσσον παῖδες ἐρῶντι πατρὸς καὶ ματρὸς ἀκούειν*.

55. lin. 2 leg. *νομοί*.

62. Theocr. III 45 *τὰν δὲ καλὰν Κυθέρειαν*.

65 sqq. id. XVIII 29 *πιείρᾳ μεγάλα ἇτ' ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ Ἢ κάπῳ κυπάρισσος ἢ ἅρματι θεσσαλὸς ἵππος, Ὧδε καὶ ἁ ῥοδόχρως Ἑλένα Λακεδαίμονι κόσμος*.

70. add. Theocr. XI 29 *ἐκ τήνω δύναμαι*.

**IMITATORES.**

cygnis. Martial. I 115, 2 loto candidior puella cygno, Argento nive lilio ligustro.

40. Ovid. l. l. 839 iam Galatea veni.

57 sqq. Rutil. Nam. I 480 cum pallent herbae, cum sitit omnis ager. Calp. III 51 te sine, vae misero! mihi lilia nigra videntur, Nec sapiunt fontes et acescunt vina bibenti. At si tu venias, et candida lilia fient Et sapient fontes et dulcia vina bibentur. cf. VIIII 44 sqq.

61. Nemes. laud. Herc. (Wernsd. p. L. m. I 284) 20 populea mecum carmen luctare sub umbra.

## ECLOGA VIII.

**AVCTORES.**

18. cf. Theocr. VI 26 *ἀλλ' ἄλλαν τινά φαμι γυναῖκ' ἔχεν*.

44. vid. ad Ge. I 332.

**IMITATORES.**

2. Calp. II 18 omnia cessabant, neglectaque pascua tauri Calcabant.

13. id. IIII 56 et modo te baccheis musa corymbis Munerat et lauro modo pulcher obumbrat Apollo.

14. Rutil. Nam. I 313 necdum decessis pelago permittimur umbris.

19. Calp. III 45 has tibi Phylli preces iam pallidus, hos tibi cantus Dat Lycidas, quos nocte miser modulatur acerba, Dum flet e. q. s.

26 sqq. Wernsd. p. L. m. III 97 sqq.

33. cf. Calp. I 17 nec tibi defuerit mea fistula.

34. id. VI 13 hirsuta spinosior histrice barba.

AVCTORES.

62. cf. VII 20.

63. Theocr. X 25 μοῖσαι πιερίδες, συναείσατε κτλ. cf. Lucr. I 166.

71. vid. ad III 93.

80. *Gebauer* l. l. p. 13. 40. 69.

IMITATORES.

50. Wernsd. p. L. m. IIII 319, 6 improbe dure puer, crudelis crimine matris.

59. Rutil. Nam. I 405 speculam validae rupis sortita vetustas.

62 sq. Calp. VIIII 53 haec Idas calamis. tu, quae responderit Alcon, Versu Phoebe refer; sunt aurea carmina Phoebo.

67. id. VI 80 rumpor enim merito: nihil hic nisi iurgia quaerit.

69 sqq. Calp. XI 70 cantavit, quod Luna timet. Petron. apud Wernsd. p. L. m. IIII 292, 8 Lunae descendit imago Carminibus deducta meis.

73. Calp. XI 63 ter vittis, ter fronde sacra, ter ture vaporo Lustravit. 68 haec eadem, nodis quae versicoloria fila Et mille ignotas, Mycale, circumtulit herbas.

82. ibid. 65 incendens vivo crepitantes sulphure lauros:

85 sqq. id. III 1 numquid in hac, Lycida, vidisti forte iuvencam Valle meam? solet illa tuis occurrere tauris .... 4 duris ego perdita ruscis .. nullis dubitavi crura rubetis Scindere. Wernsd. p. L. m. III 393, 3 et per prata iuvencum Mentem perdita quaeritat. II 310, 7 perditus incumbens.

99. Calp. XI 71 quo currunt scopuli, migrant sata, vellitur arbos.

101 sq. ibid. 64 cineresque aversa effudit in amnem.

108. Rutil. Nam. I 204 vel quia perveniunt vel quia fingit amor.

## ECLOGA VIIII.

1. cf. Theocr. VII 21 Σιμιχίδα, πᾷ δὴ τὺ μεσαμέριον πόδας ἕλκεις; 24 ἦ μετὰ δαῖτα κτλ.

13. lin. 2 leg. Aëris accipiter.

19. cf. Mosch. III 11 ὅττι Βίων τέθνακεν ὁ βουκόλος, ὅττι σὺν αὐτῷ Καὶ τὸ μέλος τέθνακε καὶ

3. Wernsd. p. L. m. III 192, 65 dives erat, si quis, parvi possessor agelli. V 1301, 25 nec tantum miseri videar possessor agelli.

5. leg. 170, 127.

AVCTORES.

ὤλετο δωρὶς ἀοιδά. 64 πάντα τοι ὠ βῶτα ξυγκάτθανε δῶρα τὰ μοισᾶν.

31. vid. ad IIII 21.
36. Theocr. VII 45 ὥς μοι καὶ τέκτων μέγ᾽ ἀπέχθεται . . . 47 καὶ μοισᾶν ὄρνιχες ὅσοι ποτὶ χῖον ἀοιδὸν Ἀντία κοκκύζοντες ἐτώσια μοχθίζοντι. (V 23 ὗς ποτ᾽ Ἀθαναίαν.)
39. vid. ad II 44.

57. cf. Theocr. VII 57 χἀλκυόνες στορεσεῦντι τὰ κύματα τάν τε θάλασσαν Τόν τε νότον τόν τ᾽ εὗρον.
65. vid. *Gebauer* p. 15. 75.

IMITATORES.

29. leg. 81; 89. — Calp. VIII 18 laudesque tuas sublime ferebat.

40. Colum. X 256 iam ver purpureum, iam versicoloribus anni Fetibus alma parens cingi sua tempora gaudet.
43. Auson. epist. VIIII 39 insana generata Propontidis acta.
51. Calp. XI 32 omnia tempus alit, tempus rapit: usus in arto est.
52 (A. III 203). id. VIIII 25 nam mihi iam perierunt ordine soles.

## ECLOGA X.

18. vid. ad. II 60.
23. Ge. IIII 457.

31. 33 *Gebauer* p. 41.
32. vid. ad VII 5.

54. *Gebauer* p. 41.

64. vid. ad V 51.

8. Calp. VIII 74 respondent silvae, te nostra armenta loquuntur.

27. Colum. X 10 rutilas ebuli creat uvida bacas.

33 sq. Calp. IIII 152 (*sec. Hauptii emendationem*) o mihi quam tereti decurrens carmine versus Tum Meliboee sonet, si quando montibus istis Dicar habere larem.
36. epit. Iliad. 892 et gaudet pressis immundus vinitor uvis.
42. Calp. XI 47 hic tibi lene fluens fons murmurat.
51. id. I 92 carmina, quae nobis deus obtulit ipse canenda, Dicamus teretique sonum modulabor avena. IIII 63 modulabile carmen avena. Val. Fl. IIII 386 leni modulatur carmen avena.

57. add. Nemes. Cyn. 303 magnos circumdare saltus Quae possit.

AVCTORES.

71 (Ge. I 266). Theocr. I 52 *αὐτὰρ ὅ γ' ἀνθερίκοισι καλὰν πλέκει ἀκριδοθήραν Σχοίνῳ ἐφαρμόσδων.*
73. cf. Theocr. VII 97 *τόσσον ἐρᾷ Μυρτοῦς, ὅσον εἴαρος αἶγες ἔρανται.* XVIII 29.

IMITATORES.

69. vid. *Gebauer* l. l. p. 50.

# GEORGICON

## LIBER I.

AVCTORES.

77. vid. *Gebauer* l. l. p. 53.

IMITATORES.

3. Calp. II 36 me docet ipsa Pales cultum gregis.
14. id. I 36 nemorum gaudete coloni.
18 sq. Rutil. Nam. I 73 inventrix oleae colitur vinique repertor, Et qui primus humo pressit aratra puer. Grat. Cyn. 16 divae Centum omnes nemorum ... et Latii cultor qui Faunus amoeni Maenaliusque puer ... et inculto Silvanus termite gaudens.
36. Paulini versus est 87 p. 408 Rosweyd.
43 sq. (II 331) Avien. descr. 706 cum vere novo tellus se dura relaxat.
54. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 143) 259 haec platanis humus, haec terris dignissima tellus.
57. cf. ad II 117.
60 sqq. Colum. X 66 nos abruptae tum montibus altis Deucalioneae cautes peperere. sed ecce Durior aeternusque vocat labor.
66. Grat. Cyn. 58 ante vetant quam maturis accenderit annum Ignibus.
74. Calp. IIII 114 tandemque legumina plenis Vix resonant siliquis.
75. id. III 82 qui metere occidua ferales nocte lupinos Dicitur.
80. Colum. X 82 armentive fimo saturet ieiunia terrae. 84 pabula nec pigeat fesso praebere novali.
83. cf. ad II 429.
88. Grat. Cyn. 422 ut omne Exsudent vitium.
91. id. 146 venas durabit inertes.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| | 93. Calp. V 117 ne forte rigor penetrabile corpus Urat. |
| | 99. Tacitus Germ. 26 sola terrae seges imperatur. |
| | 106. Colum. X 143 largos inducere fontes. |
| | 118. Auson. Mos. 459 teque inter medios hominumque labores Stringentem ripas et pinguia culta secantem. Colum. X 329 saepe ferus duros iaculatur Iuppiter imbres Grandine dilapidans hominumque boumque labores. |
| | 124. Calp. VIII 60 nec segnem passus nobis marcere iuventam. Rutil. Nam. I 391 septima quaeque dies turpi damnata veterno. |
| | 133. Grat. Cyn. 8 contiguas didicere ex artibus artes Proserere. Wernsd. p. L. m. VI 159, 165 quae sollers processu temporis usus Exprimet. |
| | 135. Avien. prognost. 105 elisos fulguris ignes Excudit. |
| | 137. Priscian. perieg. 850 et primi stellis numeros nomenque dedere. |
| | 150 sq. Colum. X 342 hinc mala robigo virides ne torreat herbas. |
| | 154. Calp. IIII 115 nec praefocata malignum Messis habet lolium nec inertibus albet avenis. |
| | 159. ibid. 32 viridique famem solarer hibisco. |
| | 187. Avien. descr. 772 contemplator item. |
| | 193 sq. Colum. X 352 profuit interdum medicantem semina pingui Palladia sine fruge salis conspergere amurca. |
| | 212. Colum. X 314 cereale papaver anetho Iungite. |
| | 214. ibid. 420 nube nova seritur caeli pendentibus undis. |
| | 222. ibid. 52 dum Bacchi Gnosius ardor Aequore caeruleo celetur. |
| | 235. Wernsd. p. L. m. V 525 hos circum gemini dextra laevaque iugantur. |
| 237. Varro Atac. ap. Wernsd. p. L. m. V 1403 v. 3 sic terrae extremas inter mediamque coluntur. | |
| | 238. ibid. IIII 230, 3 per non concessas audaces ire tenebras. |
| | 250. Avien. descr. 275 hos adflant rutilae incunabula lucis. 62 vix hebes has oras ardor Titanius adflat. |
| | 254. Petron. ap. Wernsd. p. L. m. |

AVCTORES.

266. vid. ad ecl. X 71.

325. vid. ad v. 118.

IMITATORES.

IIII 759, 34 pulsumque marmor abiete imposita gemit.

272. Grat. Cyn. 425 spumosi catulos mergentem litoris aestu.

283. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 101) 62 et iacto perturbat fulmine montes.

285. Wernsd. p. L. m. VI 494 nec pepli radios poscunt nec licia telae.

292. Grat. Cyn. 484 spicatasque faces.

294 (A. VII 14). Auson. Mos. 397 tenuique aptas subtemine telas Percurrent.

308. Nemes. Cyn. 51 nos timidos lepores, imbelles figere damas .... Gaudemus.

315. Nemes. Cyn. 291 lactentesque urens herbas.

332. Val. Fl. I 663 contraque ruentem Aut Athon aut Rhodopen. Petron. ap. Wernsd. p. L. m. IIII 305 primus in orbe deos fecit timor: ardua caelo Fulmina cum caderent, discussaque moenia flammis, Atque ictus flagraret Athos.

335. leg. Manil. II 102.

348. Colum. X 328 et iam maturis quaerit supponere falcem.

355. cf. Calp. V 43 nec tu longinquas procul a praesepibus herbas .. sectabere.

368. ibid. 116 fronde caduca Sterne solum.

423. Wernsd. p. L. m. I 185, 104 et ovantes gutture cancri.

448. Calp. X 37 tum primum laetas ostendit pampinus uvas.

450. epit. Iliad. 107 interea sol immenso decedit Olympo.

453. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 137) 233 nubila cur caelo terrae denuntiet imbres.

467. Petron. ap. Wernsd. III 42, 128 deformis Titan vultus caligine texit.

472. Aetna (Wernsd. IIII 87) 1 Aetna mihi ruptique cavis fornacibus ignes .... Carmen erit.

490. cf. Calp. I 50 nullos iam Roma Philippos Deflebit.

500. id. IIII 137 di precor hunc iuvenem ... post longa reducite vitae Tempora.

AVCTORES. IMITATORES.

513. add. Grat. Cyn. 227 incubuit spatiis.

## LIBER II.

1 sq. Colum. X 433 hactenus arvorum cultus Silvane docebam. (III init.) Claudian. cons. Stil. II 1 hactenus armatae laudes: nunc e. q. s.

2. Calp. X 15 iamque ego Bacche tuos ortus et semina vitis Ordine detexam.

22. add. Claudian. rapt. III 30 provocet ut segnes animos rerumque remotas Ingeniosa vias paulatim exploret egestas? Utque artes pariat solertia, nutriat usus? Grat. Cyn. 351 est aliud, quod praestet opus placabile numen.

33 sq. Calp. II 42 ars mea nunc malo pira temperat et modo cogit Insita praecoquibus subrepere persica prunis.

43. Wernsd. p. L. m. IIII 540, 132 non si mihi murmura centum Det Boreas totidemque animas, centumque per ora Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo.

59. ibid. VI 143, 49 degenerisque comae.

71 sq. Wernsd. p. L. m. VI 144, 55 germine cana pirus niveos haud invida flores Commodat.

76. ibid. 142, 44 et lento stringitur uda sinu.

77. ibid. 141, 40 his discit credita ferre modis.

80. ibid. 335, 29 nec longum: genetrix furtivum sensit amorem.

81. Grat. Cyn. 442 struitur ramis felicibus ara.

82. Wernsd. p. L. m. VI 143, 54 et quae non novit munera, ferre docet. 145, 64 et ignotum cogit amare decus. 149, 88 fetibus instituit plena rubere novis. Illius insolitas miratur persicus umbras.

105. Avien. descr. 813 si velit hoc ullus, velit idem scire quot alto Gurventur fluctus pelago, quot sidera caeli Educunt flammas, quot robora proferat Ida, Quantus arenarum numerus versetur ab Euro.

109. cf. ad ecl. VIII 63.

110. Grat. Cyn. 53 crassaeque malum fecere paludes. Nemes. Cyn.

AVCTORES. IMITATORES.

315 quae fluminibus crassisque paludibus errant.

112. Grat. Cyn. 129 umbrosae Veneris per litora myrtus.

117 (cf. I 57). ibid. 132 ab eois descendet . virga Sabaeis, Mater odorati multum pulcherrima turis.

121. Avien. descr. 936 vellera per silvas Seres nemoralia carpunt.

135. vid. ad III 496 sq.

138. cf. Grat. Cyn. 538 o quantum Italiae — sic di voluere — parentes Praestant.

153 sq. cf. Calp. XI 40 torto non squamea tractu Signat humum serpens.

160. Avien. descr. 891 hos super in fluctus adsurgit Caspia Tethys.

162. Sil. IIII 301 illisum accipiunt irata sub aequora montem. Avien. descr. 211 collisas Thetis indignata per arces Saeviat.

164. Avien. descr. 510 vel qua Tyrrheni praeceps involvitur aestus.

169. cf. Grat. Cyn. 321 at qualis nostris, quam simplex mensa Camillis! qui tibi cultus erat post tot Serrane triumphos!

173 sq. Auson. Mos. 381 salve magna parens frugumque virumque Mosella.

175 sq. Colum. X 435 qui primus veteres ausus recludere fontes Ascraeum cecinit Romana per oppida carmen.

195. Grat. Cyn. 346 affectusque canum tua cura tueri est.

199. ibid. 77 tantum inter nivei iungantur vellera cycni.

211. Nemes. Cyn. 14 rudibus qua luceat orbita sulcis.

214. Wernsd. p. L. m. III 409, 9 decidens scabrum cavat unda tofum.

256. Rutil. Nam. I 53 obruerint citius scelerata oblivia solem.

274. Nemes. Cyn. 6 campos metatur apertos.

307. Grat. Cyn. 463 regnantem excutiens morbum.

317. Petron. ap. Wernsd. p. L. m. III 44, 146 hunc nive dura Claudit hiems.

325 sqq. Calp. VIII 135 omniparens aether, et rerum causa liquores, Corporis et genetrix tellus. Colum. X 206 inque sinum matris violento depluit imbre. pervig. Ven.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| | 55 (*B.*) primus Aether copulavit nuptias. 57 in sinum maritus imber fluxit almae coniugis, Unde fetus aleret omnes mixta magno corpore. (cf. A. VI 727.) |
| | 327. del. 'perv. — coniugis.' |
| 330 sq. cf. ad ecl. III 56. | 330 sqq. Wernsd. p. L. m. III 268, 1 zephyrisque moventibus orbem Iam tepet eurus . . . Parturit omnis ager, praesentit terra calorem, Germinibusque novis parturit omnis ager. |
| | 331. cf. ad I 43 sq. |
| | 355. Calp. IIII 117 iam neque damnatos metuit iactare ligones. |
| | 367 sq. Grat. Cyn. 142 post ubi proceris generosa stirpibus arbor Se dederit . . . Stringe notas circum. |
| | 382. Calp. IIII 126 qui facit egregios ad pervia compita ludos. |
| | 384 (cf. ad ecl. I 56). ibid. 124 ut nudus ruptas saliat calcator in uvas. V 15 pratis errantes mollibus agnas. |
| | 391. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 184) 486 cavis cunctatus vallibus haesit. |
| | 417. Calp. V 97 et portat lectas securus vinitor uvas. |
| | 438. Colum. X 386 Naryciae picis. |
| | 441. Rutil. Nam. I 464 qualis silvarum frangere lustra solet. |
| | 447 sq. Grat. Cyn. 127 disce agedum et validis delectum hastilibus omnem. Plurima Threïcii nutritur vallibus Hebri Cornus, et umbrosae Veneris per litora myrtus (Ge. IIII 124), Taxique e. q. s. |
| | 454. Auson. Mos. 153 Baccheïa munera. |
| | 458. Catonis dirae 112 o fortunati nimium multumque beati. Calp. VII 38 cunctaque mirabar, necdum bona singula noram. |
| | 464. Avien. descr. 1260 illudunt auro vestes. Nemes. Cyn. 91 sit chlamys aurato multum subtemine lusa. |
| | 465. cf. Grat. Cyn. 86 interdum Libyco fucantur sandyce pinnae. |
| | 470. Wernsd. p. L. m. III 271, 19 sub platano viridi iucunda somnus in umbra. |
| | 471. vid. ad A. III 646 sq. |
| | 472. Grat. Cyn. 27 illa operum patiens. 519 audax et patiens operum genus. |

AVCTORES. | IMITATORES.

483. Wernsd. p. L. m. VI 353, 57 sed quis ad has possit naturae attingere partes?

485 sq. cf. ecl. II 62.

490. cf. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 145) 271 haec rerum maxima merces, Scire quod occulto naturae terra coercet.

492. leg. 606.

506. Grat. Cyn. 313 dum servata cavis potant Mareotica gemmis. Colum. X 287 iam rosa mitescit Sarrano clarior ostro.

507 (A. VI 610). Wernsd. p. L. m. III 236, 11 quamlibet immenso dives vigil incubat auro. VI 301, 183 immo etiam poena est partis incumbere rebus.

534. Rutil. Nam. I 47 exaudi regina tui pulcherrima mundi, Inter sidereos Roma recepta polos.

542. cf. Wernsd. p. L. m. III 170, 99 arator Liberat emerito fervida colla bovi.

LIBER III.

4 sq. Manil. III 29 speciosis condere rebus Carmina vulgatum est opus. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 89) 9 aurea securi quis nescit saecula regis?

5. Wernsd. p. L. m. III 264, 17 hostia saepe fuit diri Busiridis hospes, Busirisque aris hostia et ipse fuit.

9. Nemes. laud. Herc. (Wernsd. I 283) 5 Hippocrenaeo victorem insistere fonti Me fac.

31. Nemes. Cyn. 74 imbellemque fugam referam clausasque pharetras Parthorum.

52. Nemes. Cyn. 263 nec pigeat, quod turpe caput deformis et alvus Est ollis e. q. s. 247 plurima se validos cervix resupinat in armos.

54. ibid. 244 immodicumque latus. (Grat. Cyn. 272.)

65 sqq. ibid. 200 sic tibi veloces catulos reparare memento Semper et in parvos iterum protendere curas. Nam tristes morbi scabies et sordida venis Saepe venit, multamque canes discrimine nullo Dant stragem (247. 556): tu sollicitos impende labores Et sortire gregem suffecta prole quotannis.

AVCTORES. IMITATORES.

67. Wernsd. p. L. m. VI 295, 153 iam subeunt morbi, subeunt discrimina mille.

70 sq. del. 'Nem. — quotannis.'

74. Nemes. Cyn. 204.

76. ibid. 170 et crura natantia ponunt.

79 sqq. ibid. 244 parvaeque ingentibus alvi, Ardua frons auresque agiles capitique decoro Altus honos oculique vago splendore micantes.

81. ibid. 250 virtusque artus animosa fatigat.

82. Grat. Cyn. 535 venanti melius pugnat color. optima nigri Crura illi.

85. ibid. 270 patulis agitatos morsibus ignes Spirent. Nemes. Cyn. 255 nec non terribiles, spirabile flumen, anheli Provolvunt flatus.

103. Ovid. Hal. 69 nonne vides, victor quanto sublimius altum Attollat caput?

106 (A. VII 378). Calp. III 71 vimine torto.

127. Colum. VI 27 ut Veneri supersit.

140. cf. Grat. Cyn. 286 da requiem gravidae solitosque remitte labores.

158. cf. Calp. V 84 impressurus ovi tua nomina.

169. Grat. Cyn. 263 iunge pares ergo. cf. Nemes. Cyn. 114 huic parilem submitte marem.

176 sqq. (ecl. III 6) cf. Calp. V 36 parce tamen fetis: nec sint compendia tanti, Destruat ut niveos venalis caseus agnos.

194 sq. (A. VII 808) Sil. XIII 327 pendenti similis Pan semper et imo Vix ulla inscribens terrae vestigia cornu. Stat. Theb. VI 638 vix campus euntem Sentit, et exilis plantis intervenit aër, Raraque non fracto vestigia pulvere pendent. Claudian. III cons. Hon. 547 non sentit arenas Ungula.

205. cf. Nemes. Cyn. 283 pasce igitur sub vere novo farragine molli Cornipedes.

217 sq. (232) cf. Calp. XI 34 qui nunc pro nivea coiere in cornua vacca.

231. id. III 94 acuta carice tectus.

232—234 (A. XII 104—106). Sil. V 315 et sparsa pugnas meditantem spectat arena. cf. Rutil. Nam. I 257 ut solet excussis pugnam praeludere

AVCTORES. IMITATORES.

glebis, Stipite cum rigido cornua prona terit.

242. vid. ad 480.

250. vid. ad v. 103.

263. vid. ad ecl. V 20.

265. Grat. Cyn. 155 magna indocilis dat proelia Medus.

267. add. pervig. Ven. 63 ipsa venas atque mentem permeante spiritu Intus occultis gubernat procreatrix viribus.

278 (A. V 696). Avien. descr. 834 duo nigri partibus Austri Curvantur.

292. Nemes. Cyn. 4 ingentes Helicon iubet ire per agros. 9 iuvat aurato procedere curru.

297 sq. Calp. V 116 praecipue gelidum stipulis et fronde caduca Sterne solum.

302. Grat. Cyn. 422 a vento.

309. Calp. V 33 tumidis spument tibi mulctra papillis.

311. vid. ad. II 429.

313. Avien. or. mar. 220 castrorum in usum et nauticis velamina.

315. Calp. V 14 amantes lustra capellas.

316. vid. ad ecl. IIII 21.

323. ibid. 24 sed non ante greges in pascua mittito clausos.

324 sqq. ibid. 6 canaque lascivo concidere gramina morsu. 52 ante diem pecus exeat. humida dulces Efficit aura cibos, quotiens fugientibus euris Frigida nocturno tinguntur pascua rore Et matutinae lucent in gramine guttae.

327. Hor. carm. IIII 12, 13 adduxere sitim tempora, Vergili.

328. cf. ad ecl. II 13.

335. cf. Grat. Cyn. 395 tenui permulce vulnus olivo. Calp. V 62 rursus pasce greges. VIII 86 sed iam sol demittit equos de culmine mundi Flumineos suadens gregibus praebere liquores.

356. Grat. Cyn. 296 Caurino perstrinxit frigore vesper. 420 Cauri frigora.

389 sq. Calp. II 36 ut niger albae Terga maritus ovis nascenti mutet in agna.

391. Rutil. Nam. I 255 credere si dignum famae.

400. Calp. V 34 rursusque prematur Mane, quod occiduae mulsura redegerit horae.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
| --- | --- |
| | 402. id. X 42 et portant calathis. |
| | 404. Grat. Cyn. 151 prima illa canum, non ulla per artes Cura prior. |
| | 405 sq. Nemes. Cyn. 107 seu Lacedaemonio natam seu rure Molosso. 123 sed non Spartanos tantum tantumve Molossos Pascendum catulos. |
| | 414. id. 222 disce igitur potus medicos curamque salubrem. cf. Grat. Cyn. 414. |
| | 415. 421. Calp. V 89 lurida conveniet succendere galbana saeptis .... ipse videbis Serpentum cecidisse minas. |
| | 418. vid. ad ecl. V 5 sq. |
| | 423 sq. Auson. Mos. 138 longi vix corporis agmina solvis. |
| | 426 cf. A. II 474. |
| | 432. Calp. V 86 tunc etiam, dum siccus ager, dum fervida tellus, Dum rimosa palus et multo torrida limo Aestuat. |
| | 441. Grat. Cyn. 418 deformis .. corpus Persequitur scabies. cf. Calp. V 76 sq. |
| | 449 sqq. Calp. V 78 providus — hoc moneo — viventia sulfura tecum Et scillae caput atque intacta bitumina porta. |
| | 450. Grat. Cyn. 363 nigrae circum picis unguine signant. 415 tunc et odorato medicata bitumina vino Imponasque pices immundaeque unguen amurcae. |
| | 453. Calp. V 75 quae nisi ferro Rumpitur. |
| | 454. Grat. Cyn. 355 per ulceris ora. |
| | 463. Avien. descr. 921 his cibus et potus simul est: nam sanguinem equinum Et lac concretum per barbara guttura sorbent. |
| | 464. vid. ad ecl. V 5. |
| 467. vid. ad ecl. VIII 88. | |
| | 468 sqq. cf. Grat. Cyn. 370 sqq. |
| | 470 sq. id. 479 mille tenent pestes. Wernsd. p. L. m. II 225, 85 quam multis foliis silva cadentibus Nudatur gelidis tacta aquilonibus, Quam densis fluitant velleribus nives, Tam crebrae pecudum neces. |
| | 479. Grat. Cyn. 375 seu vitium ex alto. |
| | 480. vid. ad A. VI 728. |
| | 482. Grat. Cyn. 357 mortis enim |

AVCTORES. | IMITATORES.

patuere viae. 409 longi via pessima leti.

485. Calp. V 77 putrida contrahet ossa.

486 sqq. cf. Ovid. metam. VII 597 mugitus victima diros Edidit et subito collapsa sine ictibus ullis Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.

496. Nemes. Cyn. 215 hoc canibus blandis inviscerat aestus. 230 blandas canibus componere mentes.

496 sq. Wernsd. p. L. m. VI 197, 8 cum quatit incurvos tussis anhela senes. 312, 245 hinc miseros scabies, hinc tussis anhela fatigat.

498 sq. ibid. II 223, 65 fontis renuens, graminis immemor (Hor. carm. I 15, 30).

507 sq. Grat. Cyn. 353 atroque cadant cum sanguine fibrae.

518. Wernsd. p. L. m. II 222, 47 tristem continuo disiugo coniugem.

525. cf. Grat. Cyn. 371 nec viribus ullis Aut merito venia est aut spes exire precanti.

541. Auson. Mos. 141 caerula turba natantum. 250 vaga t. n. Wernsd. p. L. m. I 179, 26 dum populos pelagi canimus gentemque natantum. Avien. descr. 4 genus hoc procul omne animantum.

551 sq. Grat. Cyn. 373 quod sive a Stygia letum Proserpina nocte Extulit et furiis commissam ulciscitur iram.

## LIBER IIII.

1. Colum. X 4 caelestia mella.

32. add. Calp. II 35 inriguis nutrire canalibus hortos.

69 sq. Manil. IIII 220 in bellum ardentes animos et Martia corda Efficit. Sil. VIII 118 trepidantia corda levaret.

81. Colum. X 364 decussa pluit arbore nimbus Vel teretis mali vel tectae cortice glandis.

87. cf. epit. Iliad. 144 compressam miti sedavit pectore turbam. Priscian. perieg. 320 pulveris hunc iactus potis est exstinguere solus.

116 sq. epit. Iliad. 1068 sed iam siste gradum finemque impone labori, Calliope .... Iamque tenens portum ... submitte rudentes.

**AVCTORES.**

222. vid. ad ecl. IIII 51.

337. cf. Theocr. V 91 λιπαρὰ δὲ παρ' αὐχένα σείετ' ἔθειρα.

342. vid. ad ecl. VII 4.

442. vid. ad v. 407.

**IMITATORES.**

119. Colum. X 37 Paestique rosaria gemment.

121 sq. ibid. 379 per graminis umbras Intortus cucumis.

123. Wernsd. p. L. m. III 310, 85 olentis vimen acanthi.

124. vid. ad II 447.

147. Colum. X 2.

164. add. Wernsd. p. L. m. VI 143, 83 exiguam sorbum dulci distendere suco.

169 (corr. num. 168. vid. ad v. 1). add. Aetna (Wernsd. p. L. m. IIII 121) 167 fervet opus densique fremunt.

171—175. vid. A. VIII 449—453.

176. add. Calp. VIIII 86 si modo coniferas inter viburna cupressos Atque inter pinos corylum frondescere fas est. (cf. ad ecl. VIIII 36.)

223. Priscian. perieg. 707 unde canes nati superant genus omne ferarum.

224. epit. Iliad. 525 tenuemque daret de corpore vitam.

279. Grat. Cyn. 415 odorato . . . vino.

307. Calp. V 17 nidosque reversa lutabit hirundo.

321. vid. *Gebauer* l. l. p. 41.

335. Auson. Mos. 418 hyaloque virentem Pande peplum.

354. Wernsd. p. L. m. II 388, 9 Attis almus amans tua maxima cura Cybebe.

371. Auson. Mos. 471 exseris auratum taurinae frontis honorem.

378. Wernsd. p. L. m. III 406, 7 regales dapibus gravare mensas.

407 sqq. ibid. IIII 521, 20 spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis.

416. Auson. Mos. 112 lubrica caeruleus perducit tergora fucus. 136 Actaeo perductum tergora olivo.

421. Wernsd. p. L. m. IIII 311, 11 litora qui praestant fessis tutissima nautis.

464. epit. Iliad. 586 et dulci cithara dirum lenibat amorem.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| | 480. Wernsd. p. L. m. IIII 541, 140 et plaga ponti Interfusa coercet. |
| | 489. epit. Iliad. 999 haec ex te capient Patrocli gaudia manes, Si capiunt umbrae. |
| | 492. cf. Grat. Cyn. 233 primos nequiquam effunderet actus. |
| | 496. Wernsd. p. L. m. II 224, 74 ut vidit vituli condita lumina. |
| | 511. add. Calp. XI 1 populea Lycidas nec non et Mopsus in umbra. pervig. Ven. 86 adsonat Terei puella subter umbram populi. |
| 515. cf. A. VIIII 480. | 515. add. epit. Iliad. 16 adsiduis implevit questibus auras. |
| | 554. Grat. Cyn. 443 hic dictu mirum atque alias ignobile monstrum .... Venit. |
| | 560 sq. Stat. silv. IIII 7, 50 Caesaris fulmen. |
| | 564. Grat. Cyn. 392 me studiis ignobilis oti Mulcentem curas. |
| | 566. vid. ad ecl. I 1. |

# AENEIDOS

## LIBER I.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| | 1. Auson. epigr. 137 arma virumque docens atque arma virumque peritus Non duxi uxorem, sed magis arma domum. |
| 114. vid. ad Ge. II 310. | |
| | 204. add. anth. L. III 81, 10. |
| | 433. vid. ad Ge. IIII 164. |
| | 436. vid. ad Ge. IIII 169. |
| | 501. Ovid. metam. III 182 colloque tenus supereminet omnes. |
| | 607 sqq. vid. ad ecl. V 76. |
| | 633. vid. ad Ge. II 429. |

## LIBER II.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| 70. cf. Hom. ε 299 *τί νύ μοι μήκιστα γένηται;* | |
| 268. vid. ad Ge. I 237. | |
| 290. 603. ibid. II 310. | |
| 306. ibid. I 118. | |

AVCTORES. IMITATORES.

339. Val. Fl. III 619 socius qui maximus armis Adforet.

402. Alcimus Avitus V 664 quam nihil invitis prosit contendere divis.

473. vid. ad Ge. III 437.

474. vid. ad Ge. III 426.

475. ibid. 439.

## LIBER III.

60. cf. Ovid. metam. XIII 628.

80. Ovid. metam. XIII 632 Anīus, quo rege homines, antistite Phoebus Rite colebatur.

81. ibid. 643 niveis circumdata tempora vittis.

203. vid. ad ecl. VIIII 52.

349. Ovid. metam. XIII 721 simulataque Troia.

420. ibid. 730 Scylla latus dextrum, laevum irrequieta Charybdis Infestant.

617 sq. ibid. XIIII 160.

632. ibid. 211 sq.

642. vid. ad Ge. III 287.

645—652. ibid. 214—219.

646. Ge. II 471.

## LIBER IIII.

34. Petron. p. 669 *Burm.* id cineres aut manes credis sepultos sentire?

50. Ovid. metam. XIIII 156 sacrisque e more litatis.

66. leg. XXXXV.

308. vid. ad ecl. V 20.

404 sqq. Ovid. metam. VII 624 hic nos frugilegas aspeximus agmine longo Grande onus exiguo formicas ore gerentes Rugosoque suum servantes cortice callem.

429. cf. ad ecl. VIII 60.

445 sq. cf. ad Ge. II 291.

569. ibid. III 42.

## LIBER V.

294. vid. ad ecl. VII 2.

536 sq. add. Ovid. metam. XIII 681 sq.

606 sqq. cf. Ovid. metam. XIIII 85.

696. vid. ad Ge. III 287.

## LIBER VI.

| AVCTORES. | IMITATORES. |
|---|---|
| | 2. cf. Ovid. metam. XIIII 155 sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem. |
| | 138. Ovid. metam. XIIII 113 auro Fulgentem ramum silva Iunonis Avernae. |
| | 212. Ge. II 429. |
| 255. leg. LXIIII. | |
| 306—308. Ge. IIII 475. | 429. ecl. V 20. |
| 610. ibid. II 507. | 662. ibid. VII 22. |
| 728. ibid. III 480. | 850. ibid. III 41. |
| | 890. Ovid. metam. XIIII 119 quaeque novis essent adeunda pericula bellis. |

## LIBER VII.

695. pro 695. leg. 694.
698. pro ibunt leg. ibant.
808 sqq. pro nesciat leg. Nesciat.

## LIBER VIII.

98 sq. pro Palatia leg. palatia.
120. pro puaerens leg. quaerens.

## LIBER VIIII.

| | |
|---|---|
| 138. pro *αλόχους* leg. *ἀλόχους*. | 166 sq. pro philomela leg. Philomela. |
| 142 sq. pro *ἐπ* leg. *ἐπ'*. | |
| 308 sq. pro *ἰέναι*, leg. *ἰέναι*. | |
| 212 sq. pro aerii leg. aërii. | |

---

Quae in ipsa editione vel addenda vel corrigenda sunt, in ultimo volumine collecta proponentur.

JUN 15 1950